

262

რევოლუციური გაზეთი

№ 1 (18)

სახელგაზე

1928

h-38

პრეზერვაციის განყოფილება, შეტანილია

საქართველოს კომპარტიის II კ. კარტისის განყოფილება

690
1928

რევოლუციის — — — გაგანი

პარტიის ისტორიული ჟურნალი

№ 1 (18)

1928

112

8905

ს. ს. ს. რ. სახელმწიფო ბიბლიოთეკა

ტფილისი

რედაქციისაგან

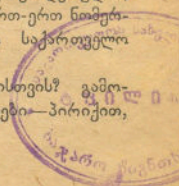
„რევოლუციის მატინე“ გამოდის 1923 წლიდან.

მიუხედავად იმისა, რომ საქ. კომუნისტური პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა თავიდანვე მოუწოდა ყველა პარტიულ ორგანიზაციებს და ამხანაგებს მიეღოთ მხურვალე მონაწილეობა ქურნალის გამომცემლობის წარმატებაში, რათა ც. კ. პარტიის ისტორიის განყოფილებას პირნათლად შეესრულებია ის დიდი მოვალეობა, რომელიც დააკისრა ცეკამ ისტორიის მასალების ობიექტიურად გაშუქების მხრივ, სამწუხაროდ, ეს საქმე არამც თუ მოიკოჭლებს, არამედ—ეს მუშაობა ყველაზე სუსტათაა დაყენებული ჩვენში.

არც ძველ პარტიის წევრს და აგრეთვე არც ახალს საჭიროდ არ მიაჩნია მონაწილეობა მიიღოს პარტიის და რევოლუციონურ მოძრაობის ისტორიის დაწერაში. ისტორია საზოგადოთ ერთ კაცს არასოდეს არ დაუწერია, ისტორიას ერთი და ორი არ სწერს, ისტორიის წერა და ისტორიკოსებისთვის ობიექტიური მასალების მიწოდება, ეს საერთო საქმეა—ეს საქმე ერთობ მასიური უნდა იყვეს. ჩვენში თუ ვინმემ ერთი მოგონება დასწერა—მორჩა და გათავდა, მან თითქოს თავისი ვალი მოიხადა. პარტიული ორგანიზაციები ან მისი ზოგიერთი წევრები ხშირად არც კი წაიკითხავენ, ანდა თუ წაიკითხავენ, მისი შეფასებისათვის აღარ ზრუნავენ, რომ ამა თუ იმ ისტორიულ დოკუმენტების შესახებ იმსჯელონ.

შეუძლებელია ჩვენს გამომცემლობაში შეცდომები არ იყვეს. შეუძლებელია ყველაფერი ობიექტიურად იყვეს შეფასებული. თუ გადავავლებთ ჩვენ თვალს „რევ მატინეს“ წარსულ ნომრებს, იქ დავინახავთ მთელ რიგ შეცდომებს, სახელდობრ იმას, რომ ერთნის როლი რევოლუციონურ მოძრაობაში მეტის მეტად გაზვიადებულია, მეორენის—დამცირებული. ანდა ავიღოთ „მატინეს“ ერთ-ერთ ნომერში ასეთი მსჯელობა: ნოე ქორდანისა მიზეზით იყო საქართველო მენშევიკურიო.

შეიძლება თუ არა ასეთი მსჯელობა მარქსისტისთვის? გამოდის, რომ ნოე ქორდანამ შექმნა საქართველოს პირობები—პირიქით,

აქართველოს პირობები ქმნიდა ნოე ეორდანიებს და საზოგადოებრივ მენშევიკებს. ცნობილია, რომ ისტორიას არ უყვარს ფაქტების დამახინჯება, სუბიექტიური მსჯელობა—იმის შექმნა, რაც არ იყო, ან იმის არ დაწერა, რაც იყო.

ამიტომ, ვისაც სურს დაუტოვოს მომავალ თაობას მიუდგომელი ისტორიული მასალები, რომელიც მომავალ თაობისთვის არის საუკეთესო განძი, მან მონაწილეობა უნდა მიიღოს მასალების შეგროვების საქმეში; თავის დროზე უნდა დასწეროს მასალების შესწორებანი უკვე დაწერილ მასალებისა და სხვ.

პერიფერიებში მომუშავე ამხანაგები ერთობ საყვედურის ღირსნი არიან, არც ერთ სამაზრო კომიტეტს და კომუჯრედებს არ ჰყავს გამოყოფილი პარტისის დამხმარე ჯგუფი. ეს საკითხი თითქოს არ არსებობდეს, ეს განყოფილება თითქოს ყურადღების ღირსი არ იყვეს—ასეთ შთაბეჭდილებას მიიღებს ადამიანი, რომელიც გაეცნობა მუშაობის ამ სფეროს. არც ერთს სამაზრო კომიტეტს ჯერ არ გამოუყვია ამხანაგები, რათა მათ დაეწერა და მოეგროვებია მასალები ცეკას განყოფილების პარტისისათვის.

საქართველოს რევოლუციონური მოძრაობა მდიდარია მასალებით, როგორიცაა 1905 წ. სახელოვანი ბრძოლა. ოქტომბრის გადატრიალების პროცესი ხომ ჯერ არავის გაუშუქებია. არაფერია დაწერილი სამეგრელოს რევ. მოძრაობაზე, 1905 წ. მის პოლიტიკურ პროცესებზე, გლეხთა მოძრაობაზე ქართლში, ტფილისის მუშების ბრძოლაზე მეფის თვითმპრყობელობასთან და სხვ.

მოკლეთ, პარტისის განყოფილების სურვილია სერიოზულად მიაქციოს ყველა ორგანიზაციების და ამხანაგების ყურადღება იმაზე, რომ მათ პარტისის მუშაობა ჩასთვალონ ერთ სერიოზულ პარტიულ მუშაობათ და დააყენონ საკითხი, თუ რითი და როგორ ემსახურონ იმ ღირსშესანიშნავ საქმეს, როგორიცაა პარტიული მუშაობის დასაზოგადოთ რევოლუციონური მოძრაობის ისტორიის დაწერა.

წითელი რაზმი, წითელი გვარდია და წითელი ჯარი

(წითელი ჯარის არსებობის ათი წლის თავის გამო).

ქართველი მუშა და გლეხი 1905 წლის რუსეთის დიდი რევოლუციის აქტიური მონაწილეა.

დაიწყო თუ არა საქართველოში რევოლუციონური მოძრაობა, გაჩაღდა თუ არა კლასიური ბრძოლა ჩაგრულებსა და მჩაგვრელებს შორის, ბრძოლის პროცესში ბრძოლის ტაქტიკამ პირდაპირ დააყენა კითხვა იარაღისა და სამხედრო საქმის შესახებ.

რევოლუციის გამარჯვება უიარალოდ, გლეხების და მუშების ფართე წრეების შეუიარაღებლად და შეიარაღებული აჯანყების მოუშადებლად ოცნება შეიქმნა. მით უმეტეს, ეს აზრი ადრე შეიგნო ბოლშევიკების ფრაქციამ.

მენშევიკების ფრაქცია კი, როგორც ვიცით, ამ შეიარაღებას და შეიარაღებულ აჯანყებას აღმაცერად და უიმედოთ უყურებდა და თუ ეს ამა თუ იმ შემთხვევაში მაინც კეთდებოდა და პრაქტიკაში ხორციელდებოდა, მხოლოდ მომენტის ზეგავლენით.

საზოგადოთ მუშათა და გლეხთა არმიის იდეა ჩვენში 1905 წლიდან იწყება.

1905 წელს ჯერ გურიაში „მოწინავე რაზმის“ სახელწოდებით და შემდეგ იმერეთში და ქართლში შესდგა წითელი რაზმები მუშათა და გლეხთა კადრებიდან.

როგორც ვიცით, წარსულ 1905 წ. რევოლუციიდან საქართველოში სოფლად იკრიბებოდა გარდა წრის ფულისა (აბაზი სულზე) თვეში ერთდროული გადასახადი ორ-ორი მანეთი „თოფის ფულის“ სახელწოდებით. სწორედ ამ მომენტში რევოლუციონური ორგანიზაციები შეუდგენ წითელი რაზმების შეიარაღებას და გაწვრთნას.

ქართლში წითელი რაზმი დაუპირდაპირად ამილახვარის და ზუბიკო აბდუშელიშვილის შავ რაზმს.

რევოლუციონური მოძრაობის საწინააღმდეგოთ გორის თავად-აზნაურობა შეიარაღდა, მათ რაზმს თავი შეათარეს საქართველოს სხვა კუთხეებიდან გაქცეულმა თავად-აზნაურებმაც და გლეხობას ომი გამოუცხადეს. მათ შავ რაზმს (თავრობა ოფიციალურად უწყობდა ხელს, იარაღს აწვდიდა.

წითელი რაზმი გლეხობის საყვარელი სახელი შეიქნა. წითელმა რაზმმა დაშალა და გაანადგურა შავი რაზმი.

ძლიერი წითელი რაზმები შესდგა იმერეთში და გურიაში. საზოგადოთ არ ყოფილა ისეთი კუთხე მაშინ საქართველოში, რომ წითელი რაზმის იდეა არ მოსდებოდეს და წითელ რაზმს თავისი ბელადები არ გამოსჩენოდეს.

იმერეთის სამრეწველო ცენტრში—ქიათურაში, მრავალრიცხოვანი წითელი რაზმი ჰყავდა ბოლშევიკებს, რაზმი შეიარაღებული იყო ვინტოვკებით, ბერდანკებით და ყუმბარებით.

1905 წ. დეკემბრის რიცხვებში, ქიათურის, ყვირილის და ხარაგაულის რაიონულ ორგანიზაციების წითელი რაზმი ერთიანი ხელმძღვანელობის ქვეშ იყო, ის ოთხს თუ ხუთ ასეულს შეადგენდა. დაახლოებით ამდენივე რიცხვი რაზმელებისა ჰყავდა მენშევიკებსაც.

გარდა ამისა, არსებობდა წითელი რაზმი, რომელიც იდგა ორგანიზაციის გარეშე, - ის იყო მხოლოდ აფრასიონ მერკვილადის სარდლობის და ხელმძღვანელობის ქვეშ. ცნობილი რევოლუციონერი აფრასიონ მერკვილადე, როგორც ვიცით, მაშინ ოპოზიციაში ედგასოც. დემ. ორგანიზაციებს, —როგორც ბოლშევიკურს, ისე მენშევიკურს. მან თავის კტუაზე შექმნა და მოაწყო წითელი რაზმი და ორგანიზაცია.

ა. მერკვილადის წითელი რაზმი ერთ ასეულს აღწევდა, ზოგიერთ შემთხვევაში, —მეტს ¹⁾.

კარგათ გაწვრთნილი წითელი რაზმი არსებობდა გურიაში, (რომელსაც სხვათა შორის თავისი განსაკუთრებული ფორმა—ტანთსაცმელი ჰქონდა: ჩაქურა და წითელი ქილეტკა), სამეგრელოში და რაჭა ლეჩხუმში.

ცნობილი რაზმელები და რაზმის ხელმძღვანელები იყვნენ: გრიშა ღუმბაძე, დათიკო შევარდნაძე, აფრასიონ მერკვილადე, პორფილე პაიჭაძე, კოლია ლორთქიფანიძე, თომა ჩუბინიძე, კიქია კიქინაძე, ისმაილ ჭუმბურიძე, პლატონ ახვლედიანი და სხვები.

¹⁾ აფრასიონ მერკვილადის წითელი რაზმის შესახებ უფრო დაწვრილებითი ცნობები არის წიგნში „რევოლუციონური მოძრაობა შორაპნის მაზრაში (1905 წ.)“.

ორგანიზაციის გარეშე შესდგა აგრეთვე წითელიშვილის რაზმი სამტრედიის რაონში, რომელსაც ზოგიერთმა ყაჩაღმაც კი შეაფარა თავი.

1905 წ. წითელ რაზმს ღირს-შესანიშნავი ბრძოლები ჰქონდა მეფის გაწვრთნილ ჯარებთან: ყაზახ-რუს პლასტუნებთან ნისაკირალის უღელტეხილზე და ყვირილის სადგურთან ტენგინის პოლკის ორ როტასთან, სადაც ორივე ეს როტა განიარაღებულ იქნა.

აგრეთვე წითის გვირაბთან ლენერალ ალიხანოვ-ავარსკის ავან-გარდთან და ბათომის ქუჩებში 1905 წ. დამლევს.

დამარცხდა თუ არა საზოგადოთ რუსეთის რევოლიუცია, დაიშალა წითელი რაზმიც. საქართველოში 1905 წლის რევოლიუციის დამარცხების შემდეგ წითელი რაზმის საჭიროება კვლავ წამოიჭრა 1917 წ., მაგრამ ეხლა წითელი გვარდიის სახელწოდებით.

მეფის თვითმპყრობელობის დამხობის შემდეგ შეუძლებელი იყო დაყრდნობა ძველ ლენერლებსა და პოლკოვნიკების ხელმძღვანელობის ქვეშ მყოფ ჯარებზე—ამიტომ შესდგა საზოგადოთ მუშათა და გლეხთა შეიარაღებული რაზმები.

საქართველოშიც შესდგა ძლიერი წითელი გვარდია, რომელიც თავისი არსებობის მეორე ნახევარში, ესე იგი მას შემდეგ, როდესაც უკვე დაიწყო ოქტომბრის რევოლიუცია, წინააღმდეგ წავიდა ამ მეორე რევოლიუციის.

როცა რუსეთის წითელი გვარდია დადგა ოქტომბრის რევოლიუციის ნიადაგზე, საქართველოს წითელი გვარდია მის წინააღმდეგ წავიდა და დაარღვია ის რევოლიუციონური ტრადიცია, რომელიც მას ნაადრევად ჰქონდა 1905 წლის წითელი რაზმისაგან.

ამ დროს წითელ გვარდიას სახელიც კი გამოუცვალეს.

თუ როგორი სულისკვეთება იყო საქართველოს სახალხო გვარდიაში და იყო თუ არა ის ნამდვილი წითელი გვარდია, ამას გვიმტკიცებს შემდეგი საბუთები, რომელიც ამ ჟამად ჩვენ ხელთ გვაქვს.

გაზეთ „ერთობაში“ (20 ივნისი 1920 წ. № 127). მოთავსებულია წერილი „ხმა ფრონტდან“, სადაც, სხვათა შორის, სწერია: „დროებით ზავის ჩამოგდების შემდეგ (ლაპარაკია აზერბეიჯანთან დადებულ ზავზე) ჩვენ საშვალება მოგვეცა ახლო გავცნობოდით ჩვენ მოწინააღმდეგე ბალშევიკ-ჯარისკაცებს, რომლებიც გაკვირვებას გამოსთქვამდნენ, რომ ჩვენი ჯარისკაცები ასე კარგ პირობებში იმყოფებიან და მათ კი პურიც არ აქვთ სამყოფი, ტანთსაცმელზე ლაპარაკიც ზედმეტია. სხვათა შორის, ერთმა კომუნისტმა ჯარისკაცმა სთქვა „თქვენ ბურჟუები ხართ და მიტომ გაქვთ თეთრი პურიო. ამაზე

ერთმა გვარდიელმა უპასუხა: „თქვენში ბურჟუები თეთრ პურს თვითონ სჭამენ და თქვენ კი შავ პურს გაძლევენო, ჩვენში—თეთრ პურს ჩვენ ვსჭამთ და შავს ბურჟუებს ვაძლევთ“. ამის შემდეგ ბალშევიკებს არაფერი უთქვამთ. კარგი იქნებოდა ჩვენი კომუნისტები მოვიდოდნენ და თავისი თვალით დაინახავდნენ „სოციალიზმის დამყარებელ“ ჯარს—წითელ არმიას, რომლის უმეტესი ნაწილი დენიკინის ჯარის ნაწილებისაგან შესდგება. 4 ივნისს ფრონტზე ჩამოვიდა სახალხო გვარდიის მთავარი შტაბის წევრი აშხ. საგირაშვილი, რომელსაც გრ. ურატაძესთან ერთად უმოგზავრია რუსეთში და ვრცელი მოხსენება გააკეთა რუსეთის ეხლანდელ მდგომარეობაზე. მოხსენება შინაარსიანი იყო და მსმენელებზე დიდი შთაბეჭდილება დასტოვა. მან შეადარა ჩვენი რესპუბლიკა რუსეთს, რომელიც დღეს მისი სიტყვით, საშინელ გაპარტახებულ ქალაქებს და სოფლებს წარმოადგენს და დაასკვნა, რომ ჩვენი მდგომარეობა ასევე უკეთესია ვიდრე რუსეთისო. ის საშინელი ქაოსი და ანარქია, რომელშიც რუსეთი არის გახვეული, არავითარ იმედს არ იძლევა, რომ ის მალე დაიდწვეს თავს ამ უბედურებასო,—სთქვა ორატორმა. ბევრს დაჯერებაც კი არ გვინდოდა ამ წარმოუდგენელი უბედურების, მაგრამ მწარე სინამდვილე ამას გვიმტკიცებდა. პირველი მაჩვენებელი რუსეთის ეხლანდელი სახის—მისი ჯარია, ჩვენს წინააღმდეგ მდგომი“.

ეს უბრალო მაგალითი ამტკიცებს, თუ როგორ უყურებდა მაშინდელი საქართველოს პრესა წითელ არმიას, როგორ დასცინოდა მას ან რას წარმოადგენდა პოლიტიკურად სახალხო გვარდია.

თუ, 1905 წ. ქართველ წითელ რაზმელებს წილად ხვდა ბრძოლა შავ რაზმელებთან, რუსეთის მეფის ყაზახებთან, 1917 წ. სახალხო გვარდიამ იკისრა აჯანყებულ ქართველ გლეხკაცებთან ბრძოლა.

ბრძოლა აჯანყებული გლეხების წინააღმდეგ სამეგრელოში, ლეჩხუმში, დუშეთში, ცხინვალში და საქართველოს სხვა კუთხეებში.

წითელი გვარდიის ბელადი საქართველოში შიიქმნა ყოფილი ბოლშევიკი ვალიკო ჯუღელი, რომელიც 1924 წ. საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ აჯანყებას ამზადებდა.

რუსეთში არა რევოლუციური და მოხალისეებისაგან შემდგარი წითელი გვარდია აღარ იყო საკმარისი რევოლუციის დასაცავად და საბრძოლველად იმ ძლიერ მტრებთან, რომელნიც დაიდრენ 1918-1919 წ. ოქტომბრის რევოლუციის წინააღმდეგ, გარეშე იშვებოდა რიგისტების და შინაური კონტრ-რევოლუციონერების სახით.

საქართველო
საქართველო

ამიტომ ოქტომბრის გადატრიალებამ ჯერ რუსეთში და უფრო გვიან საქართველოში ძლიერი რევოლუციური ჯარის შექმნა წამოაყენა დღის წესრიგში, რომელსაც სახელად ეწოდა წითელი არმია და რომელიც დღეს შიშის ზარს ჰგვრის ყველა ქვეყნის კაპიტალისტებს.

რევოლუციის თანდათან განვითარების პროცესში და ნაციონალური რესპუბლიკების შექმნის შემდეგ ყოფილ რუსეთის იმპერიის ტერიტორიაზე სხვადასხვა პერიოდში იწყება ნაციონალური წითელი ჯარების შექმნა. საქართველოს ამ შემთხვევაში ერთი თვალსაჩინო ადგილი უკავია. მოხდა თუ არა საქართველოს გასაბჭოება (1921 წ. 25 თებერვალი) საქართველოში დაიწყო ძველი ქართველი მხედრობის და ქართველი სახალხო გვარდიის გადახლისება ნამდვილ წითელ არმიად.

საქართველოს წითელ არმიას არ აქვს ფრონტებზე ბრძოლის დიდი ისტორია, მას არ შეხებია გარეშე იმპერიალისტებთან ომი, მას წილად ხვდა მხოლოდ ანტი საბჭოთა პარტიების მიერ მოწყობილ აჯანყებულებთან შებრძოლება, ქართული წითელი ჯარი ორგანიზაციულად ჩამოყალიბდა 1922 წ. და მისი სახელიც აქედან იწყება, მანამდის გასაბჭოების პირველ პერიოდში, საქ. ცენ. კომიტეტი ვერ უწევდა სათანადო ხელმძღვანელობას საქ. წითელ ჯარს და ჯარში ქაოტიური მდგომარეობა იყო.

ქართული წითელი ჯარის განმტკიცების საქმეში თვალსაჩინო ღვაწლი მიუძღვის უპარტიო ქართველ ოფიცრებს, უპირველესად სამსონ დიმიტრის-ძე ლეჭეთაძეს, რომლის დივიზიის კომანდირათ ყოფნის პერიოდში ქართული წითელი ჯარი იდეურად და ორგანიზაციულად ჩამოყალიბდა; სწორედ ამ პერიოდში მონახული იქნა ნამდვილი ხაზი სამხედრო პოლიტიკის სფეროში საქართველოში—ძლეულ იქნა როგორც წმინდა „ველოკოდერჟენული“ სულისკვეთება, ისე წმინდა წყლის ნაციონალისტური პოლიტიკა. პირველი ალმაცერად და უიმედოთ უყურებდა ქართულ წითელ ჯარს. რა საჭიროა, ამბობდა ეს მიმართულება, ქართული ჯარი, როდესაც ძლევა-მოსილი—წითელი ჯარი არსებობსო. მეორე კი, საქართველოს არმიას სეპარატიულად აწყობდა, საერთო სამხედრო სისტემას და ერთიან სარდლობას უარყოფდა, რა მდგომარეობაც დაუშვებელია სამხედრო სტრატეგიისათვის და საზოგადოთ სამხედრო საქმეში.

გარდა ლეჭეთაძისა შესაფერისი ღვაწლი მიუძღვის მაშინდელ დივიზიის სხვადასხვა ნაწილების და ლეგიონების მეთაურებს: გიორგი ქუთათელაძეს, გიორგი თუხარელს, თაყაძეს, მოსე გობრონიძეს;

გედევანიშვილს, ფალავას, გიორგი ყუფარაძეს, მაკაევს, გოგოლიშვილს, ქურულს, კუპრაშვილს — კოლია ერისთავს, ამაშუკელს და მთელ რიგ უპარტიო და პარტიულ კომანდირებს და კომისრებს, რომლებიც მოქმედობდნენ ჯარში.

ამავე პერიოდში ჩაეყარა საფუძველი ტერიტორიალურ დივიზიას, რომელსაც ამ ეტაპად ხელმძღვანელობს ტერიტორიალური არმიის მშენებლობის კარგად მცოდნე პარტიული ამხანაგი ვალერიან გიორგაძე.

სამწუხაროდ, რადგან ნაჩქარევად მიხდება ამ წერილის წერა, უთუოდ გამომჩნია ქართული ჯარის სახელოვანი მეთაურები, რასაც პატივცემული ამხანაგები მაპატიებენ. მით უმეტეს, რომ ამ შემთხვევაში ჩემს თემას არ შეადგენს ქართული ჯარის ისტორიის წერა. მე ეს მხოლოდ გაცვრით მოვიხსენიე რადგან არ შეგვიძლია გვერდი ავუხვიოთ ქართულ წითელ ჯარს, როდესაც ლაპარაკია საზოგადოდ საბჭოთა კავშირის წითელ ჯარზე.

ამიტომ ვუბრუნდები კვლავ ჩემს თემას:

პირველ ხანებში, სანამ არ იყო წითელი არმია, როგორც ზევითა ვსტკვით, რევოლიუციის სადარაჯოზე იდგა არა რევულიარული წითელი გვარდია და ძველი არმიის რევოლიუციონური ნაწილები და სწორედ იგივე წითელი გვარდია და ძველი არმიის რევოლიუციონური კადრები შეიქმნნენ საფუძველნი და დასაწყისნი მომავალი წითელი არმიის.

რევულიარული წითელი არმიის ისტორია კი იწყება 1918 წ. 23 თებერვლიდან. სწორედ ამ დღეს გამოქვეყნდა სახალხო კომისართა საბჭოს დადგენილება წითელი არმიის დაარსების და სავალდებულო სამხედრო ბეგარის შემოსაღებათ.

პირველ ხანებში ის ნორჩი და გამოუცდელი სამხედრო ძალა იყო.

დაიშალა თუ არა რუსეთის თვითმპყრობელ მეფის სახელმწიფო წყობილების მექანიზმი — იწყო რღვევა სამხედრო უწყების აპარატმაც.

ბოლშევიკებისთვის თავიდანვე ნათელი შეიქნა, რომ მეფის თვითმპყრობელობის დაცემასთან ერთად უნდა სავსებით დაშლილიყო ძველი არმია. მისი გამოყენება რეორგანიზაციის ჩაუტარებლად ძველი სარდლებისა და შტაბების ხელმძღვანელობით, რევოლიუციის გასამარჯვებლად შეუძლებელი საქმე იყო.

სხვა პარტიები კიდევ ფიქრობდნენ დაყრდნობას ძველ არმიაზე და კმაყოფილდებოდნენ ფორმალური რეორგანიზაციით, ანდა მართა პოლიტკომისართა ინსტიტუტის შექმნით.

ესერების ლიდერი, — პრემიერი კერენსკი, ძველი ჯარის იმედით შეუდგა ლოზუნგის განაღდებას: „ომის საბოლოო გამარჯვებამდე“.

მაგრამ ის წესი, რომელიც მოსკამს თავის დროს, უვარგისია და ისტორიის მიერ განწირული, მისი შეჩერებაც შეუძლებელია; რევოლუციონური პარტიის ვალია ხელი შეუწყოს, რათა ასეთი წესისაგან თავის დროზე განთავისუფლდეს საზოგადოების პოლიტიკური და ეკონომიური ცხოვრება. ყოველივე ცდა ძველის აღდგენის, ანდა რეფორმისტობის იმ დროს, როდესაც რევოლუციონური სიტუაცია გაცილებით მეტს იძლევა, ვიდრე რეფორმატორობა, რეაქციონური ნაბიჯია.

ბოლშევიკურმა პარტიამ თავის დროზე გადასჭრა საკითხი, რესტავრაციის საშიშროება თავისი სიგრძე-სიგანით წარმოიდგინა რუსეთის პირობებში და ერთობ ფართოდ გამოიყენა გ. პლხანოვის ცნობილი აზრი რუსეთის რევოლუციის შესახებ, რომელიც შემდეგს ამბობდა: „რუსეთის რევოლუცია გაიმარჯვებს, როგორც მუშათა რევოლუცია, ან ის სრულიად ვერ გაიმარჯვებს“.

ეჭვი არ იყო, რუსეთის ძველი არმიის სრული რეორგანიზაცია უნდა მომხდარიყო; კლასიურ სახელმწიფოს — კლასიური ჯარი მუშებისა და ლაზრბ გლეხების შეილების სახით უნდა მოეღინებოდა. ახალ პოლიტიკურ წყობილებას ახალი და მისი შესაფერი შეიარაღებული ძალა უნდა გასჩენოდა.

მაგრამ სანამ ეს ახალი ძალა არ იყო ბოლშევიკების პარტიის რევოლუციის დასაცველად ძველი არმია უნდა გამოეყენებია და სწორედ ეს გამოყენება მოხდა სავსებით ტაქტიკურად, რევოლუციონური იდეის პრაქტიკულად განხორციელებით ძველ მეფის არმიაში.

ლოზუნგი — ჯარის დემოკრატიზაცია, კომანდირების და შტაბის ხელმძღვანელების არჩევა მაშინ რევოლუციონური საქმე იყო. ჯარის დემოკრატიზაცია, რომელსაც მაშინ რევოლუციონური კომიტეტები და „სოვდეპები“ ატარებდნენ პარტიის დირექტივების თანახმად, ნიადაგს ართმევდა რესტავრატორ ღენერლების მოღვაწეობას და მათ ხელიდან აცლიდა ჯარის ნაწილებს. დემოკრატიზაციის დაყოვნება იმ დროს, ჯარის დატოვება იმ უფროსთა შემადგენლობით, როგორიც დაგვიტოვა თებერვლის გადატრიალებამ, ნიშნავდა ჩვენი ხელითვე განაჩენის დაწერას რუსეთის რევოლუციისათვის.

ამნაირად, შეასრულა თუ არა თავისი მისია ბოლშევიკების ხელმძღვანელობით ძველმა არმიამ რევოლუციის წინაშე, მის გვერდით საათობით და წუთობით იწყო ზრდა ახალმა არმიამ წითელი ჯარის სახელწოდებით, რომელიც სულ ადრე უძლეველი შეიქნა.

რაში იყო წითელი არმიის სიძლიერე? ეს იყო არა მის სიმრავლეში და შეიარაღებაში, არამედ — მის იდეაში და მისწრაფებაში, მის პროგრამაში, რომელიც წითელი ჯარის დროშაზე ეწერა. ამიტომ იყო, რომ წითელი ჯარი არაჩვეულებრივი თანაგრძნობით და სიყვარულით სარგებლობდა პროლეტარულ ფენებში. საილიუსტრაციოდ მაგონდება წითელი პარტიზანების მოქმედება ადესის ოლქში, სადაც გლეხობა პური და ღორის ქონით გვკვებავდა და სადაც ადესის ოლქის პარტიზანებს ასობით ემატებოდა მოხალისენი.

იმპერიალისტებს და რუსეთის მონარქისტებს წითელი ჯარი ისტორიული მოვლენა როდი ეგონათ. ეს იყო, მათი აზრით, შემთხვევითი გარემოება, უნიადაგო და უპრინციპო ბანდა, რომელიც ჩქარა გაქრებოდა პოლიტიკურ ასპარეზიდან.

მაგრამ წითელმა ჯარმა მათ იმედი გაუცრუვა... ის შეიქნა რევოლუციისათვის საიმედო გუშაგი.

ვინ გინდა, რომ ხმა არ ამოიღო და ხმალი არ იშიშვლა წითელი ჯარის წინააღმდეგ.

1919 წ.

მაისი. ივნისი. ივლისი. აგვისტო. სექტემბერი.

წითელი ჯარის წინააღმდეგ ფრონტი გაერთიანდა.

„ბატკა“ მახნომ ფრონტი დასტოვა, მისმა ბრიგადამ წინსვლის საშუალება მისცა დენიკინის ჯარს.

ატამანმა გრიგორიევმა საბჭოთა მეექვსე დივიზია საბჭოთა ხელისუფლებისავე წინააღმდეგ გამოიყვანა — ცნობილი უნივერსალი შეადგინა და ხელთ იგდო ალექსანდრია, ვაზნესენსკი, ელისავეტგრადი, ბალტა, გოლტა და სხვა დაბა-ქალაქები.

მან აშკარად შეუწყო ხელი რუმინის მიერ ბესარაბიის ოკუპაციას.

მისი ავანტიურის ჩასაქრობად რუმინის ფრონტზე დაბანაკებული ნაწილები — პეშეონოვის, ტაჩენკოს და სხვებისა, — გამოწვეულ იქნა და ასე, ფრონტი დაცალიერდა.

და ეს იმ მომენტში, როდესაც მცირედი მარცხიც კი შიგნით, საბჭოთა რუსეთში, მოქმედებდა გარეშე სახელმწიფოთა რევოლუციონურ მოძრაობაზე, სახელდობრ, უნგრეთის საბჭოთა ხელისუფლების გამაგრებაზე.

იმ დროს დენიკინს ფრთები შეესხა.

მაშინ კოლჩაკის და დენიკინის დავა იმაში კი არ იყო, თითქოს საექვო იყო წითელი ჯარის დამარცხება, არამედ იმაში, თუ რომელი მათგანი შეასწრებდა მოსკოვში და გახდებოდა რუსეთის შეიარაღებული ძალების დიქტატორი.

დენიკინი იმ დროს ისე გათამამდა, რომ ეძებდა მოკლე გზებს მოსკოვზე წასასვლელად, რათა კოლჩაკს და იუდენიჩს არ შეესწრო იქ. აქ დამახასიათებელია მისი ბრძანება, გამოცემული 1919 წ. 20 ივნისს.

1. გენერალი ვრანგელი გავიდეს სარატოვ-რტიშჩევო-ბალაშოვის ფრონტზე, შესცვალოს ამ მიმართულებით დონის ნაწილები და განაგრძოს შეტევა პენზაზე, რუზაევზე, არზამასზე და შემდეგ ნიჟნი-ნოვგოროდზე, ვლადიმირზე და მოსკოვზე. ახლავე გაგზავნოს რაზმები ურალის არმიასთან კავშირის დასაჭერად და ვოლგის ქვედა ნაწილის გასაწმენდათ.

2. გენ. სიდოროვმა მარჯვენა ფრთით გენ. ვრანგელის გამოსვლამდე განაგრძოს წინანდელი ამოცანის შესრულება კამიშინ-ბალაშოვის ფრონტზე გასასვლელად. დანარჩენმა ნაწილებმა განაგრძონ შეტევა მოსკოვზე შემდეგი მიმართულებით: ა) ვორონეჟი, კოზლოვი, რიაზანი, და ბ) ნიჟნი-ოსკოლი, ელეცი, ვოლოვი, კაშირა.

3 გენ. მაი—მავესკიმ შეუტეოს მოსკოვის წინააღმდეგ შემდეგი მიმართულებით: კურსკი, ორიოლი, ტულა. დასავლეთიდან უზრუნველსაყოფად წაიწიოს დნეპრისა და დესნის ხაზზე, დაიკავოს კიევი და სხვა გადასასვლელი ადგილები ეკატერინოსლავ—ბრიანსკის რაიონში.

4. გენ. დობროვოლსკი გავიდეს დნეპრზე ალექსანდროვსკიდან შესართავამდე და მიზნად დაისახოს შემდეგში ხერსონისა და ნიკოლაევის დაკავება.

5. შავი ზღვის ფლოტმა დახმარება გაუწიოს ბრძოლის ამოცანების შესრულებაში.

თანახმად ოფიციალური ცნობებისა დენიკინს ამ დროს საკმაო ჯარი ჰყავდა და სამხედრო მოწყობილობაც ჰქონდა. მისი ჯარი შესდგებოდა 99,450 ქვეითი ჯარისკაცისაგან, 53,800 ცხენოსანისაგან, 1727 ტყვიისმფრქვეველისაგან, 560 ზარბაზნისაგან.

ეს სურათი და ის, რაც ჰქონდა კოლჩაკს და იუდენიჩს მეორე მხრივ, ნათლად ამტკიცებს, თუ რა განსაცდელში სურდათ მტრებს ჩაეგდო წითელ ჯარის და მისი სარდლობის ბედი.

მართლაც, სამოქალაქო ომის მონაწილეთ უთუოდ ახსოვთ, თუ როგორი სისწრაფით ვითარდებოდა იერიშები მოსკოვზე—აღმოსავლეთიდან კოლჩაკის არმიისა და ჩრდილოეთ-დასავლეთიდან დენიკინის არმიის მხრივ.

1919 წლის გაზაფხულზე და ზაფხულში დენიკინის ზონა ფართოვდება. 4 მაისს 1919 წ. ის იკავებს ლუგანსკს, 1 ივნისს—ბახ-

მუტს, 6 ივნისს—ბერდიანსკს და სლავიანსკს, 25 ივნისს—მაი-მავესკის ჯარი იღებს ხარკვს, 30 ივნისს ვრანგელის კავკასიის არმია—ცარაკინს და კამიშინს, მაი-მავესკი—პოლტავას, მამონტოვის 9 ათასიანი ცხენოსანი კორპუსი მიიწევს მოსკოვზე, 18 აგვისტოს ის იღებს ტამბოვს, შემდეგ კოზლოვს, ვორონეჟს, მისი „რაზიეზღი“ უკვე აღწევს რიაზანს და მოსკოვამდე 260 ვერსითლა არის დარჩენილი...

აგვისტოს დამლევს ყირიმის რაზმის დესანტი (23 აგვისტოს) ადესაში შეიჭრა. კონტრ-რევოლუციამ ფრთები შეისხა; სოფლად და ქალაქად გაბნეული, მიყუჩებული ბნელი ძალები გამოცოცხლდნ და ხელს უწყობდნ რეაქციის ჯარების წინსვლას და ქალაქებში შემოჭრას.

ივლისის რიცხვებში დაიწყო ადესის ოლქში ნემეც-კოლონისტების და კულაკების ცნობილი აჯანყება. სწორედ იმ ხანებში გამოცხადდა საყოველთაო მობილიზაცია დენიკინის ჯარების სელის შესაჩერებლად.

ოც სექტემბერს შტურომ უკვე კურსკი დაიკავა, 20-ს—ვორონეჟი, 14 ოქტომბერს—ორიოლი.

ამ დროს პეტროგრადის ფრონტზე კოლჩაკ-იუდენიჩს დაკავებული ჰქონდა სადგური სტრუგი, გადაჭრილი იყო რკინის გზის ხაზი პროკოვშასა და პეტროგრადს შორის. 11 ოქტომბერს ლენერალმა როდზიანკომ დაიკავა იამბურგი, 13 ოქტომბერს—ლუგა და 16-ს—გატჩინა. 21 ოქტომბერს თეთრი გვარდიის პირველმა კორპუსმა დაიკავა პავლოვსკი, სამეფო სლავიანკა და ცარსკოე სელო (საბავშო სოფელი). პეტროგრადში შესვლას 15 ვერსტის მანძილი ჯერ აკლდა. მთელ ქვეყანას რადიოთი აცნობეს ბოლშევიკების დამარცხება, პეტროგრადის აღება. პეტროგრადის გენერალ-გუბერნატორად გლაზენაპი დაინიშნა,—მაგრამ ბედის არ სწყალობს ზოგიერთს: „თავო ჩემო, ბედი არ გიწერია“-ო, სწორედ მეფის ლენერლებს მოუვიდათ ეს.

მაგრამ ყოველი მხრიდან ალყა შემორტყმული წითელი ჯარი არა თუ სულით დაეცა, არამედ—ის გადაიქცა ლომ-კაცების რაზმებათ: მოსკოვისა და პეტროგრადის მუშათა ბათალიონებით შეესილი წითელი ჯარი ანვითარებს კონტრ-შეტევას: ერთის მხრით დენიკინის ფრონტზე, მეორე მხრით კოლჩაკ-იუდენიჩისა.

ბუდიონის კავალერია ფეხდაფეხ მისდევს „ქებულ“ მამონტოვის კავალერისტებს.

წითელ ჯარის შეტევა ელვის სისწრაფით განვითარდა; 20 ოქტომბერს წითელი ჯარი იერიშით შეიჭრა ორიოლში და მტერი განადგურა როგორც ფიზიკურად, ისე მორალურად. 26 ოქტომბერს ბუდიონი ვორონჟს იღებს, 17 ნოემბერს წითელი ჯარი იღებს კურსკს, 12 დეკემბერს—ხარკოვს, 16 დეკემბერს—კიევს.

სულ რამდენიმე თვის განმავლობაში მთელი რიგი ქალაქებისა კონტრ-რევოლუციონური ბანდებისაგან წითელმა ჯარმა გაანთავისუფლა და ადრე კონტრ-რევოლუციის გაბნეულ ძალებს მხოლოდ ყირიმის და ჩრდილოეთ კავკასიის მიდამოებში ვხვდებით.

სახელ-გატეხილი დენიკინი მთავარ სარდლობას თავს ანებებს და ახლა ვრანგელის „ავტორიტეტი“ იწყებენ დამარცხებულ ძალების გაერთიანებას და გადაჯგუფებას მოკავშირე სახელმწიფოში, მაგრამ ვრანგელის ბედიც ადრე გადაწყდა.

განწირულ მეფის ღენერლებს არ უშველა არც პოლონეთის თავდასხმამ საბჭოთა რუსეთზე, არც სიმონ პეტლიურას და სხვა მის დამქაშ ატამანების ავანტიურამ, რომლებიც მოხერხებულ დროს ლახვარს სცემდნენ ზურგიდან წითელ ჯარს.

კომუნისტური პარტიის ღირსეულმა ხელმძღვანელობამ და წითელი ჯარის საარაქო გმირობამ შემესრა ურიცხვი მტერი და დღეს, ათი წლის თავზე, ამაყად დღესასწაულობს თავის გამარჯვებას და არსებობას.

ასე რომ, გაწრთნილ და თწვიდან ფეხებამდის შეიარაღებულ რესტავრატორების ჯარებს აჯობა და სამუდამოდ გაანადგურა ისინი ახალგაზრდა წითელმა არმიამ. გამოცდილ და ცნობილ ღენერლებს, როგორიც იყვნენ კოლჩაკი, დენიკინი, იუდენიჩი, მაი-მავესკი, მამონტოვი, ვრანგელი, შკური, კრასნოვი, კალედინი, სლაშჩევი და სხვები სჯობნის პროლეტარიატის სტრატეგები, კომუნისტური პარტიის მიერ გამოყოფილი ორგანიზატორები: სტალინი, ვოროშილოვი, პოდგოისკი, ფრუნზე, კიკვიძე, ჩიქვანაია, მიქელაძე*), ბუდიონი, ჟლობა, ეგო-

*) კიკვიძე, ჩიქვანაია და მიქელაძე დაიღუპნენ რუსეთში სამოქალაქო ომში კიკვიძე იყო დივიზიის მეთაური.

მიქელაძე კორაჟისის კომისარი.

ჩიქვანაია ერთ დროს კომანდრობდა დივიზიას და შემდეგ—რაზმს აჯანყებულ ნემეც-კალონისტების წინააღმდეგ.

სამივე დაიღუპა სახელოვნად სამოქალაქო ომში.

როვი, ხუდიაკოვი, ორჯონიკიძე, ლევანდოვსკი, შ. ელიაშვილი, გეგუა, გეგუა, ტუხაჩევსკი, დიბენკო და სხვები, რომლებიც სხვებთან ერთად წითელ ჯარს ხელმძღვანელობდნენ გააფთრებულ სამოქალაქო ომში.

დღეს უკვე ათი წლის ისტორიის, გამოცდილების და სახელის მქონე წითელი ჯარი შიშის ზარს ჰგვრის პროლეტარიატის მტრებს.

არავის ეჭვი აღარ ეპარება, — რომ თუ ოდესმე საჭირო იქნება მსხვერპლი წითელი ჯარის მიერ სოციალისტური სამშობლოს დასაცავად, ის ახლა ასჯერ უკეთესად შეასრულებს თავის მისიას რევოლუციის სადარაჯოზე.

თენგიზ ჟღენტაი.

რევოლუციონური ბრძოლა და პარტიული მუშაობა*)

(ბოლშევიკის ნაწერებიდან).

პეტერბურგის ციხეებიდან საქართველოში.—ზოტევის წრე.—წითელი დროშები და დემონსტრაციები რაჭაში.—ჩხრეკა-დაპატიმრებანი.—ბოლშევიკური ორგანიზაციების დაარსება რაჭაში.

1905 წელს, აპრილის რიცხვებში, პეტრე-პავლეს ციხიდან გამოიშვეს.

პეტერბურგის გრადონაჩალნიკის ტრეპოვის წინადადებით სამი დღის განმავლობაში უნდა დამეტოვებინა პეტერბურგი (ლენინგრადი).

იმ დროს პეტერბურგში მთავრობას დიდი მზადება ჰქონდა იმის შესახებ, თუ რა ზომებისთვის მიემართა მუშების წინააღმდეგ. თვითონ ტრეპოვი ძლიერ შეშინებული იყო. მოვლოდენ მუშების დიდ დემონსტრაციას, ამიტომ იყო, რომ მომცეს წინადადება მალე დამეტოვებინა პეტერბურგი და საქართველოში წავსულიყავი.

სწორედ აპრილის დამლევს ჩამოვედი ქუთაისში. აქ პირველ მაისისთვის ამხანაგებს თუმცა დიდი მზადება ჰქონდათ, მაგრამ დემონსტრაციის მოწყობა მაინც ვერ მოვახერხეთ, გაფიცვები კი ყველგან იყო: ქალაქში პური არ იშოვებოდა. პროკლამაციები ურიცხვი დაიყარა ქუჩებში. თითქმის უმეტესობა გრძნობდა იმ დროს, რომ პორტ-არტურის დაცემას, რუსეთის თვითმპყრობელობის მიერ უგზურ-უაზროთ ატეხილ ავანტიურას—რუსეთ-იაპონიის ომს, დიდი ამბები—აჯანყებები—უნდა მოჰყოლოდა.

მასაში თვითმპყრობელობის დაღუპვის იდეის გაღვივებას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. აბსოლუტიზმის დამხობის გადამწყვეტი მომენტები თანდათან ღრმავდებოდა და ვითარდებოდა. თვითმპყრობე-

*) ამხ. შამშუ ლევას ამ ნაშრომიდან, რომელიც ახლო ხანში გამოვიდა, ჩვენს ქუთაისში დაიბეჭდება ზოგიერთი თავები.

ლობა ამას გრძნობდა, მაგრამ რა ექნა არ იცოდა, მას სიცოცხლე სურდა.

ამხანაგების მონდობილობით 1905 წლის 4 მაისს რაჭაში გავემგზავრე, რათა ბოლშევიკური ორგანიზაცია დაგვეგარსებინა და რევოლუციონური რაიონებიც მოგვეწყო, ე. ი. აერჩიათ ასისტანტები და ათისტანტები თვითნებულ სოფელში და რაიონში.

რაჭის მაზრის სიფ. ხოტევში, სადაც იმ დროს ცხოვრობდა ადესიდან დაბრუნებული ამხ. ქიქია (მიქელ) ქიქინაძე, არსებობდა ამხანაგების მოწინავე წრე; ამ მხრით ეს სოფელი ცენტრად ითვლებოდა მთელ რაჭაში. ქიქიას სახლში იკრიბებოდნენ ჩემს მოსვლამდე ამხანაგები. მათ შორის, სამუილ (ნოე) ბუაჩიძე, რომელიც 1903 წელს ნიკორწმინდის 2 კლასიან სასწავლებელში მასწავლებლად იყო, ნოე კვერენჩილაძე (მასწავლებლობდა ხოტევში), თვით ქიქია ქიქინაძე, მისი დაი ელისაბედ ქიქინაძე (ლეყავასი) და მკედელი იოსებ პეტრესძე გორდენიანი.

ზოგი ამათგანი 1903 წლიდანვე ეწეოდა რაჭაში მხურვალე მუშაობას. 1905 წელს ქიქიას წრეს მოემატა ქუთაისიდან გამოგზავნილი ამხანაგები, რომლებსაც შემდეგ რაჭა კარგად იცნობდა. ესენი იყვნენ: ახალგაზრდა აგიტატორი, ქიქიას სკოლის ამხანაგი (მაშინ სტუდენტი) ამხ. ბესარიონ (ბესო) კვირკელია და არჩილ (როსტომ) დოლიძე.

მთელს ქვემო რაჭაში თითქმის არ დარჩენილა ისეთი სოფელი, სადაც გლეხობას არ მოესმინოს ბესო კვირკელის მკუხარე სიტყვა და არჩილ (როსტომ) დოლიძის მარტივი საუბარი თვითმპყრობელობის დაქცევა-დამხობის აუცილებლობაზე.

ჯერ კიდევ, ვიდრე მე პეტერბურგიდან რაჭაში ჩამოვიდოდი, ამ ამხანაგების თაოსნობით შუა აპრილში ააფრიალეს პირველად რაჭაში წითელი დროშა და გამართეს დიდი დემონსტრაცია, რომელშიაც მონაწილეობა მიიღო ნიკორწმინდის და ველევის საზოგადოებათა გლეხობის დიდმა ნაწილმა.

ამ პირველმა დემონსტრაციამ, რომელიც ადგილობრივ მთავრობისათვის საშიშარი მოვლენა იყო, ადმინისტრაცია ფეხზე დააყენა.

მაზრის უფროსის შლოტგაუერის მიერ ქუთაისიდან გამოწვეულ იქნა ასეული ყაზახები, რადგანაც მაზრის უფროსი საკუთარი ძალებით ვერ ბედავდა დემონსტრაციის მომწყობ მეთაურების დაპატიმრებას. ყაზახების მოსვლისთანავე მაზრის უფროსი ბოქაულ ასლან კვიტაშვილის და მომრიგებელ შუამავლის თავად კონსტანტინე წულუკიძის თანხლებით ქვემო-რაჭას ეწვია. დაეცნენ იმ ოჯახებს, სადაც მათ ეგულებოდათ სოციალისტები. ბოქაული ასლან კვიტაშვილი

ათეული ყაზახებით გარს შემოერთა ქიქიას სახლს, სტრანეიკა აფიცერი ქიქიკო ყიფიანი კი მივიდა ყაზახებით ხოტევის სკოლის მასწავლებელ ნოე კვერენჩილაძესთან, ნაწილი ყაზახებისა გაიყოლა შლოტგაუერმა ნიკორწმინდის სასოფლო კანცელარიისაკენ, სადაც მოწვეული იყო ნიკორწმინდის და ველევის საზოგადოებები.

ქიქიას ბინაზე ასლან კეიტაშვილმა გაჩრეკის შემდეგ დააპატიმრა ელისაბედ ქიქინაძე (ლევაჟასი), რომელსაც ბრალდებით წაუყენეს დემონსტრაციის მოწყობა, გლეხებში პროკლამაციების გავრცელება და სხ. ამხ. ქიქია კი ვერ ჩაიგდეს ხელში. ელისაბედ ქიქინაძესთან ერთად დააპატიმრეს ხოტევის მასწავლებელი ნოე კვერენჩილაძეც. თვით შლოტგაუერმა კანცელარიაში ხალხს მუქარით გამოუტყაბა მატყუარებისა და მოთრეულ მაწანწალათათვის არ დაეჯერებინათ, თორემ მშვიერი მოქადაგეები თქვენ ველარ გიშველანო. ამასთანავე მან მიუთითა რა ყაზახებზე, დასძინა: „მთელ სოფელს გადაესწვავ და ავაფორიაქებო“.

შლოტგაუერის მუქარამ გლეხოზა ვერ დააშინა. აპრილის დამლევს მეორე დემონსტრაცია იქნა მოწყობილი, რომელშიაც მონაწილეობა მიიღო ოთხმა საზოგადოებამ. ამის შემდეგ გაბრაზებულმა გლეხობამ ქვემო-რაჭის რამოდენიმე სოფელში კანცელარიებიც გადასწვა.

ნიადაგი სამუშაოდ უკვე მომზადებული იყო: ჩემთვის ადვილი შეიქნა რაქაში ბოლშევიკური ორგანიზაციის დაარსება. მაისის შუა რიცხვებში მოვიწვიეთ დამუფძნებელი კრება ქვემო-რაქაში, სოფელ იწაში, ნესტორ გოცირიძის ეზოში. ამ პირველ ბოლშევიკურ კრებაზე მონაწილეობდნენ შემდეგი ამხანაგები: ქიქია ქიქინაძე, პორფირე გურგენიძე, თეოფილე კაკრიაშვილი, ელისაბედ (ლიზა) ქიქინაძე (ლევაჟასი), რუბენ გოცირიძე (დავითის-ძე), ვლადიმერ მესხი, ალექსი კბილაძე, ილია დიმიტრის-ძე, კაციტაძე, მიხეაელ სოხაძე, გიორგი სოხაძე, იოსებ გორდენიანი (მკედელი), ალექსანდრე ქავთარაძე, ლუკა პატარიძე, და სხვ.

დღის წესრიგში იდგა შემდეგი საკითხები:

1) მოსენება რუსეთ-იპონიის ომის შესახებ და 1905 წლის 9 იანვარს პეტერბურგის ქუჩებში პროლეტარიატის გამოსვლა (ჩემი მოხსენება), 2) ჩვენი და მენშევიკების ტაქტიკა რაქაში. 3) ქვემო და ზემო რაჭის სოფლებში მიტინგების მოწყობა და ათის და ასის-თავეების არჩევა. 4) იარაღის შეძენა. 5) არჩევა ხელმძღვანელი პრეზიდიუმისა და სხვა მიმდინარე საკითხები.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ იმ ხანებში 9 იანვრის ამბებზე — პეტროგრადში ბურჟუაზიის მეთაურობით დემონსტრაციაში მონაწილეობის მიმდებარე პროლეტარიატის ნაწილის დახვედრა ყოველ მიტინგზე და კრებაზე დიდი საავიტაციო მასალას წარმოადგენდა. მღვდელ გაპონის პროვოკატორობა მაშინ ჯერ კიდევ არ ყოფილა გამორკვეული.

9 იანვრის ამბებს უდიდესი სამოქალაქო ომის დასაწყისად ვსთვლიდით და ეს ასეც იყო.

რაც შეეხება კრებაზე ტაქტიკური საკითხის განხილვას, ბოლშევიკებსა და მენშევიკებს შორის განსხვავებას, უნდა ვსთქვათ გამოტეხილად, რომ ბევრს ჩვენ ამხანაგს იმ ხანებში არც კი ჰქონდა ეს განსხვავება ნათლად გათვალისწინებული.

ბოლშევიკების მიერ წამოყენებული ლოზუნგები კი — შეიარაღებული აჯანყების შესახებ, შეიარაღებული ძალების დაპირდაპირება, სტიქიური მოძრაობის შეგნებულად, ორგანიზაციულად მოწყობა, პარტიის წევრობა და ბევრი სხვა საკითხები ამ ამხანაგებს სწორად ჰქონდათ წარმოდგენილი.

ორგანიზაციის ჩამოყალიბების და ზემოდ ჩამოთვლილ საკითხების განხილვისთანავე პრეზიდიუმი შეუდგა ენერგიულ მუშაობას.

ამხ. პორფირე გურგენიძეს, თეოფილე კაკრიაშვილს და ქიქია ჭიჭინაძეს მივანდეთ იარაღის — თოფების შეძენა, მათვე მივანდეთ რამოდენიმე სოფლებში ასის და ათისთავების არჩევა, სხვა წევრებიც მივამაგრეთ სამუშაოდ სხვადასხვა საზოგადოებებში.

მთელი რაჭა 1905 წელს დაყოფილი იყო ოც სამამასახლისოდ.

ორი თვის განმავლობაში ჩვენმა ორგანიზაციამ შესძლო ყველა საზოგადოებებში ბოლშევიკური ორგანიზაციების მოწყობა. გადააყენა ყველგან მამასახლისები, აარჩევია ხალხს ასისთავები, ჩაატარა მთელს მაზრაში სასამართლოთა ბოიკოტი, დახურა ეკლესიები. ნაცვლად სასამართლოებისა საქმეების გარჩევა მიენდო სოფლებში არჩეულ ათისთავებს. ერთი სიტყვით, ყველა საზოგადოებაში, გარდა პატარა ონიისა, სადაც მენშევიკი დანიელ რაზმაძე მუშაობდა და ორგანიზაციაც ჰქონდა მოწყობილი, ბოლშევიკური მუშაობა იყო გაჩაღებული.

ჩვენ უფრო ღამ ღამობით ვახდენდით კრებებს ტყეში, ზოგჯერ ეკლესიის გალავანში, ვეწეოდით პროპაგანდა-ავიტაციას.

თავად-აზნაურობა რაჭაში საქართველოს სხვა მაზრებთან შედარებით თუმცა ძლიერ მცირეა, (ადგილ-მამულის მეპატრონე ორისამი შემამულე თუ მოიპოვებოდა მთელ მაზრაში), მაგრამ მიუხედავად ამისა, მაინც წვრილ-ფეხა თავად-აზნაურობა ფსიქოლოგიურად

და იდეოლოგიურადაც რაჭველ გლეხკაცობასთან ცუდ განწყობილებაში იმყოფებოდა.

იმ დროს, როდესაც ქუთაისის, შორაპნის და სხვა მაზრებში სანადელო გლეხები თითქმის არსად ყოფილა, რაჭა-ლეჩხუმში ასეთი გლეხები ხელუხლებლად დარჩენილიყვნენ. გარდა ამისა, აქ გლეხობის უმეტეს ნაწილს ეგრედ წოდებული ჩამონატრები გამოუსყიდავი ჰქონდა მებატონეებისაგან. ხიზანი გლეხებიც კი მოიპოვებოდა მაშინ ამ მიწვარდნილ კუთხეში. ასე რომ, თითქმის ძველი ბატონ-ყმური დამოკიდებულებანი თავისი ტრადიციებით დარჩენილი იყო. ყველაფერი ეს ძლიერ გვიადვილებდა მუშაობას და ღარიბი გლეხების ჩვენს მხარეზე გადმოსვლას ხელს უწყობდა.

ამხანაგები ხშირად პროპაგანდის დროს გლეხებს უხსნიდნენ ბატონ-ყმობის წარმოშობას და მიუთითებდნენ მათ დამოკიდებულებაზე თავად-აზნაურობასთან.

გლეხებმა 1905 წელს ბევრ სოფელში უექსცესოთ დაიბრუნა სანადელო მიწები და ბევრგან ჩამონატრებშიაც ჩადგნენ, აღმინისტრაციას ბოიკოტი გამოუცხადეს, გადასახადებზე უარი განაცხადეს.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ რაჭის ადმინისტრაცია თავიდანვე შიშმა შეიპყრო და მართვა-გამგეობის უნარი დაჰკარგა. მაზრის უფროსმა შლოტგაუერმა და ამბროლაურის ბოქაულმა ასლან კვიტაშვილმა კარგად იცოდნენ ჩვენი არალეგალური კრებების ადგილი, ორგანიზაციის ენერგიული მუშაობა, მაგრამ ყურს იყრუებდნენ, ერთმანეთს ისე აჩვენებდნენ, თითქოს არაფერი გაუგიათ ამა თუ იმ საზოგადოებაში გამართული მიტინგის შესახებ.

მახსოვს, 1905 წ. 9 მაისს ნიკორწმინდის ეკლესიის გალავანში მოვიწვიეთ დიდი მიტინგი. აუარებელმა გლეხობამ მოიყარა თავი. მიტინგზე მოვიდნენ არამც თუ ახლო-მახლო სოფლებიდან, არამედ—ზოგიერთი ქვემო რაჭის საზოგადოებიდანაც, სახელდობრ: ველევის საზოგადოებიდან, სადაც ბინადრობა ჰქონდა ამბროლაურის ბოქაულს ასლან მერაბისძე კვიტაშვილს; პატარა ონის საზოგადოებიდან, სადაც მენშევიკ დანიელ რაზმაძეს ჰქონდა მოწყობილი მენშევიკური ორგანიზაცია—რაიონი (როგორც ზევით ვსთქვი, მენშევიკები მთელ რაჭაში მხოლოდ პატარა ონის საზოგადოებაში მუშაობდნენ), ამბროლაურის საზოგადოებიდან და თვით სოფელ ამბროლაურიდანაც, სადაც იყო მოთავსებული ბოქაულ ასლან კვიტაშვილის საბოქაულო „უჩასტკა“ და სადარაჯო (სტრანეიკების) პოსტი. ამას გარდა, ამ დღეს (საეკლესიო დღესასწაული იყო) ნიკორწმინდაში იმერეთიდანაც

კი გადმოსულიყვენ გლეხები (ზოგიერთები ოჯახობით) ჩვეულებრივად მებრ თავიანთი მოყვრების სანახავად და დროს გასატარებლად.

მიტინგს ამხ. ბესო კვირკელიაც დაესწრო და ჩვენი ორგანიზაციის ყველა წევრები, მათ შორის ამხ. პორფილე გურგენიძე, თეოფილე კაკრიაშვილი და ქიქია კიკინაძე შეიარაღებული გამოცხადდნენ.

გაფხსენით მიტინგი. მე და ბესო ეკლესიის სამრეკლოზე ავედით, რომ იქიდან ჩვენი სიტყვები ხალხისთვის უფრო გასაგონი ყოფილიყო. ჩვენთან ერთად ამოვიდა მენშევიკი დანიელ რაზმაძე და ადგილობრივი მცხოვრები, სოც. ფედერალისტი, ვინმე კობახიძე. ყველა პარტიების წარმომადგენელს სურდა ესარგებლა ამ დღეს გლეხობის მასიური კრებით, თუმცა კარგად იცოდნენ, რომ რაქაში, სადაც ბოლშევიკი გაჩნდებოდა ქიქია კიკინაძის შეიარაღებული ამხანაგებით, იქ ფედერალისტებს და მენშევიკებს გასაგალი აღარ ჰქონდათ, ხალხი მათ აბუზად იგდებდა. პირველად ჩვენ მენშევიკი დანიელ რაზმაძე და ფედერალისტი კობახიძე ვალაპარაკეთ, რომ შემდეგ მათი ნათქვამი მასის თვალში ადვილად გაგვემათილებინა.

დანიელ რაზმაძემ ილაპარაკა თვითმპყრობელობაზე, დაუსურათა ხალხს ბატონ-ყმობის წარმოშობა, შეეხო ფეოდალურ წყობილებას და გლეხთა ცხოვრების ბეჩავ, ღუბჭირ მდგომარეობას.

დანიელ რაქის მენშევიკებში გამონაკლისის წარმომადგენდა, ის დემაგოგიას იშვიათად იმპარათავდა ხოლმე.

„იქით ამხანაგებო ვინ არიან ბოლშევიკები, — იტყოდა ხოლმე, — სადემაგოგიოთ ზოგიერთი მენშევიკი და ფედერალისტი რაქაში, — ბოლშევიკი ეს „ბოლშოი“ — მდიდარი, დიდი კაცია“, მენშევიკი, რუსულად „მენშოი“, პატარა კაცია. ამიტომ ბოლშევიკები მდიდრების პარტიაა. ჩვენ, მენშევიკები, ღარიბების პარტია ვართ“ და სხვ.

ამგვარი დემაგოგიით მხოლოდ დროებით შეიძლებოდა რამდენიმე გლეხის მოტყუილება, საზოგადოდ კი რაქა-ლეჩხუმში დემაგოგიით ვერაფერს აკეთებდნენ, მშრომელი გლეხობა რაქა-ლეჩხუმში სხვა პარტიებს, გარდა ბოლშევიკებისა, არასოდეს არ გაჰყოლია და არც დღეს გაჰყვება.

დანიელ რაზმაძის და ფედერალისტ კობახიძის შემდეგ სამრეკლოდან მე მივესალმე კრებას. შევხეე თვითმპყრობელურ წყობილებას, ვილაპარაკე მის საწინააღმდეგო ბრძოლაზე, მჩაგვრელებზე, დაჩაგრულებზე და შემდეგ იმ სანეტარო წყობილების დაარსებაზე, რომლის განსამრკიცებლად ცხოვრების აუცილებელი კანონით იბრძვის პროლეტარიატი და მასთან ერთად სოფლის გაჭირვებული გლეხთა ცხოვრება.

მოვიყვან მოკლედ, რამდენადაც მახსოვს, იმ სიტყვას, რომლითაც მივმართე კრებას. თითქმის ყველა ამხანაგი 1905 წელს მასას მიმართავდა ერთი და იგივე ფორმის და შინაარსის სიტყვით. ამიტომ, ვფიქრობ, არ იქნება ინტერესს მოკლებული გავიხსენოთ ფორმა და შინაარსი მაშინდელი სიტყვისა. აი ნიმუშიც:

„გამარჯობა ამხანაგებო თქვენი“—გადავსძახე სამრეკლოდან გლეხებს.

„გაგიმარჯოთ, იცოცხლეთ“—გაისმა ხმები.

„ამხანაგებო და მეზობლებო“—დავიწყე—„ჩვენი ცხოვრება მუდმივ ბრძოლას წარმოადგენდა და ეხლაც წარმოადგენს არსებობისათვის და პროგრესისათვის; სადაც ბრძოლა და მოძრაობაა, იქ სიცოცხლეცაა, სადაც არც მოძრაობაა და არც ბრძოლა,—იქ დუმილი, უმოძრაობა სუფევს და სადაც დუმილი სუფევს, იქ ხომ მკვდრების სუნი სდის, იქ ხომ მიცვალებულთა სამეულობელო არის...

„დაირღვა თუ არა პირველყოფილი კომუნა, იმ დროს, როდესაც ბუნება იყო ადამიანზე გაბატონებული და აღორძინდა რა კერძო საკუთრება, იწყო განვითარება ფეოდალურმა წყობილებამ, რომელიც მიწათ-მფლობელობის პრინციპზე იყო დაყრდნობილი, შემდეგ ფეოდალიზმის საშოში ჩაისახა ბურჟუაზიული წყობილება, რომელმაც სწრაფად იწყო განვითარება. ამავე დროს წარმოიშვა პროლეტარიატი, ურომლისოდ ბურჟუაზიას ზრდა-განვითარება არ ძალუძდა. იმდენად, რამდენადაც იზრდებოდა და ვითარდებოდა წარმოება, იზრდებოდა და ვითარდებოდა პროლეტარიატი როგორც რიცხვით, ისე ხარისხით. ამ ორ უმთავრეს კლასთა შორის დღეს არის გაჩაღებული სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა. ბურჟუაზიის გამარჯვება ნიშნავს მუშათა კლასის, პროლეტარიატის, დამარცხებას და პროლეტარიატის გამარჯვება კი—ბურჟუაზიის განადგურებას. ცხოვრების აუცილებელი კანონით პროლეტარიატმა, ამ დაჩაგრულმა კლასმა, რომელიც ყველაფერს ქმნის და არაფერი არა აქვს, უნდა გაიმარჯვოს იმ კლასზე, ბურჟუაზიაზე, რომელიც არაფერს არ ქმნის, მუქთახორა არის და ყველაფერი კი აქვს. მუშათა კლასმა თავის ბრძოლით უნდა დაამყაროს იმისთანა საზოგადოებრივი წყობილება, სადაც არ იქნება ერთის მიერ მეორეს გაყვლეფა, არ იქნება არც მონა და არც ბატონი, არც ბურჟუა და არც პროლეტარი, არც მჩაგვრელი და არც დაჩაგრული, არც მდიდარი და არც ღარიბი და მართლა სამოთხე, სოციალისტური, კომუნისტური წყობილება განმტკიცდება და ჩვენი სიტყვები: ძმობა, ერთობა, თავისუფლება, ხორცს შეისხამს, სინამდვილათ იქცევა, ჩვენ კვლავ დავუბრუნდებით კომუ-

ნისტურ წყობილებას ფორმით, თუმცა შინაარსით გარდაქმნილი იქნება თანამედროვე მეცნიერების და ტექნიკის განვითარების მიხედვით. მაშინ ბუნება კი არ იქნება გაბატონებული ადამიანზე, არამედ — თვით ადამიანი იქნება ბუნებაზე გაბატონებული.

ჩვენ, ამხანაგებო, უპირველეს ყოვლისა უნდა დავამხოთ თვით-მპყრობელობა და მისი დამქაშები. რუსეთ-იაპონიის ომმა თვალი აუხილა მუშათა კლასს. ძალზე გამოაუხიზლა იგი და აამხედრა არსებული წესწყობილების წინააღმდეგ. აბა, მითხარით, რა ჰქონდა მუშათა კლასს და ჩვენს გლეხკაცობას გასაყოფი, საბრძოლველი იაპონიის მუშათა კლასთან და გლეხობასთან? მარქსმა სთქვა: „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით, — თქვენ ბრძოლაში არაუერს დაჰკარგავთ, გარდა თქვენი ბოროტებისა — და დაპყრობით კი მთელ ქვეყანას დაიპყრობთ“; ჯალათმა ნიკოლოზ ხელმწიფემ მთელი რუსეთის და საქართველოს მუშები და გლეხები თავიანთ მომე იაპონიის მუშებსა და გლეხებს შეატაკა, რათა შორეული აღმოსავლეთი, იაპონია თავის ახალშენად ექცია და დაჩაგრული რუსეთის ხალხის აჯანყების ტალღა შეეჩერებინა, მოსალოდნელი რევოლიუციის ალი ჩაეჭრო.

„გავითვალისწინოთ ეხლა ამხანაგებო ის, თუ ვინ არის ჩვენი მტრები და ვინ უნდა დავამხოთ ნიკოლოზთან ერთად, რომ პროლეტარიატს გავუწმინდოთ გზა ბრძოლისათვის ბურჟუაზიის საბოლოო დასამხობად.

ჩამოვთვალოთ, ამხანაგებო, თვითმპყრობელობის წარმომადგენელნი და ნიკოლოზის ტახტის გამაგრებელი და მუშათა კლასის მოსისხლე მტრები. დავიწყოთ თუნდა ჩვენი საზოგადოების მამასახლისიდან. იგი თუმცა თქვენი წრიდან არის გამოყოფილი და დანიშნული ნიკოლოზის მთავრობის მიერ, მაგრამ, ცხადია, რომ გლეხობის გაჭივრებასა და იმის ბეჩავ ცხოვრებას მას აღარ ძალუძს ყურადღება მიაქციოს, მან მუდამ მაზრის უფროსის განკარგულებები უნდა ფიქლავ ცხოვრებაში გაატაროს, მემატონეების, მემამულეების ბოძანებაც უნდა შეასრულოს; თქვენ, ზურგზე მათრახის ცემით გადასახადები ხაზინაში შეგატანიოს და ხარკი მემატონეებისათვის გახდევინოს. მღვდლებისთვის კი დრამაც ძალით გახდევინოს და თუ ვინმემ ამ უსამართლო მოთხოვნილებაზე ხმა აღიმადლა, მას იმ წამსვე ბოჭაულთან წააჩიქჩიქებენ და ციხეში ჩასვავენ. მექრთამეობა, ხომ, მამასახლისის ჩვეულებრივი საქმე არის, ერთი დედლის, ქათმის გულისათვის და ერთი დოქი ღვინისათვის სინდისს და ნამუსს ჰყიდის. მამასახლისის მბრძანებელი არის ბოჭაული, ბოჭაულის — მაზრის უფ-

ზოოსი, მას ზევით გუბერნატორი, მის ზევით „ნამესტნიკი“, შემდეგ მინისტრები და შემდეგ მათი მბრძანებელი ხელმწიფე-იმპერატორი ნიკოლოზი.

„მეორე ხროვას მუქთაზორებისას, თქვენ ზურგზე გასუქებული და შჩაგვრელთა ჯგუფს შეადგენენ: მუქთა-ხორა თავად-აზნაურობა და სამღვდლოება.

თავად-აზნაურობა ეს ერთგული მონა-მოსამსახურეა ხელმწიფისა, ის დიდ ძალას წარმოადგენს ტახტის გასამაგრებლად. გენერლები, ოფიცრები, მწერლები, პროფესორები, იურისტები, ექიმები და სხვადასხვა ჯურის ჩინოვნიკები სულ მათი წრიდან არიან გამოხულნი და სწავლა-განათლებას მხოლოდ მიტომ ღებულობენ, რომ მეფის ტახტი გაამაგრონ და თქვენ გონება დაგიბნელონ. რაც შეეხება სამღვდლოებას,—ის ხომ ყაჩაღთა ბრბოს წარმოადგენს. მღვდლები ხომ ცხვრის ტყავში გახვეული მგლების ხროვაა. თქვენ მოთმინებას, მონობას, უსაქმობას გიქადაგებენ. თავისთვის კი მოუთმენლობას, გარყვნილებას, ცარცვა-გლეჯას და სხვადასხვა ავაზაკობას გუნდრუქს უკმევენ, თქვენ ხომ ხშირად გსმენიათ, ამხანაგებო, ამ ავაზაკ მღვდლების ქადაგებიდან შემდეგი სიტყვები: „მოთმინებითა თქვენი თა მოიპოვეთ პური თქვენი, შეხედეთ ფრინველთა ზეციერთა, რამეთუ იგინი არც ხნავენ, არც სთესენ, არც მკიან, მაგრამ მამა თქვენი ზეციერი ასაზრდოებს მათ.“—მოიხსენე, უფალო, უწმინდესი და უმართებულესი სინოდო და ობერ-პროკურორი ჩვენი პოზედონოსცევი“—და სხვა ამგვარი სულელური სიტყვები.

„რომ თქვენ, ამხანაგებო, მართლაც ფრინველებივით არაფერი გააკეთოთ და მღვდლების სიტყვას დაუჯეროთ, სიმშვილით სული ამოგზდებათ სულ მოკლე ხანში და კაცობრიოხაც გადაშენდება, რაც შეეხება უწმინდეს და უმართებულეს სინოდს—ობერ-პროკურორ პოზედონოსცევს, მე ამ პიროვნებაზე უწმინდურესი, გარყვნილ-გათახსირებული, გახრწნილი პიროვნება არ მეგულება (ხალხში სიცილი). მღვდელი იოანე კრონშტადტელსაც „წმინდა“-ს უწოდებდნენ, მე კი ვიცი, რომ იგი ბოზობაში და ოხრობაში, ვენერიული სენით ჩაძაღდა. აი, ამხანაგებო, როგორი ჯურის ავაზაკთა ბრბო ამაგრებს მეფის ტახტს და თქვენს ზურგზე გასუქებულნი, მალაყს გადადიან. მაგრამ, ამხანაგებო, ნიკოიას დღენი დათვლილია—იგი დღეს-დღეობით ქიქის ფეხებზე დგას. ძლევა-მოსილი მუშათა კლასი და მასთან სოფლის გაქვივრებული გლეხკაცობა მალე მის ტახტზე სასტიკ იერიშს მიიტანს და თვითმპყრობელობას დაამხოვს, გაანადგურებს.

ძირს თვითმპყრობელობა, ძირს თავად-აზნაურობა, ძირს სამ-
ღვდელოება, გაუმარჯოს დამფუძნებელ კრებას, პროლეტარიატის
დიქტატურას, გაუმარჯოს სოციალიზმს“.

ჩემი სიტყვის შემდეგ სამრეკლოდან სიტყვა წარმოსთქვა ამხ.
ბესარიონ კვირკელიამ. მან მკაფიოდ დაასურათა გლეხკაცობის
მდგომარეობა—თვითმპყრობელობის აუცილებელი დამხობა და სო-
ციალიზმის დამყარება.

ბესოს სიტყვის დასრულების შემდეგ ვილაცამ, (ალბად ხული-
განმა) ხმამალა წამოიძახა: „კაზაკები მოდიან“.

ამ წამოძახილზე ბევრმა კრებიდან გაქცევა დააბირა და ეკლე-
სიის გაღაენს მიაშურა გადასახტომად. ბევრი ჩენი ამხანაგთაგანი
გადაეშვა ყორეზე.

ადგილიდან არ დაძრულან და მედგრად სამრეკლოს ქვეშიდან
ჩვენ შემოგვეცქეროდა შეიარაღებული პატარა რაზმი ამხანაგებისა ქი-
ქია ჭიჭინაძის, თეოფილე კაკრიაშვილის და პორფილე გურგენიძის
შემადგენლობით.

მივიხედ-მოვიხედე, კაზაკები არსად სჩანდნენ. ეს ამბავი ჩვენ
თვის სწორედ გაკვეთილი იყო; რომ მართლა კაზაკები დაგვსხმოდნენ
თავს, ჩვენ ვერაფერს გაუზღებოდით ჩენი პატარა შეიარაღებული
რაზმით.

ამ დღიდან ჩვენ ყველანი იმ დასკვნამდე მივედით, რომ შეიარა-
ღებულ ძალაზე უნდა დაჩქარებით გვეზრუნა.

მუშაობა შეიარაღებული რაზმის შესაქმნელად. — „შამშემ პეტერბურ-
გიდან თოფები მოიტანაო“. — კვლავ ჩხრეკა-იარაღის ძებნა შეშებში. — გლე-
ხების (კობახიძეების) გამოსვლა კეტებით პოლიციისთვის წინააღმდეგობის
გასაწევად. — მიტინგი ტყბულის ეკლესიის გაღაენში: „ჯერ აქ მოქადაგე
არ შემოსულა“. — ბოქაული ფილიპე კედია მიტინგს ესწრება ჯარაიკაცებითა
და სტრატეგებით. — ათის და ასისტანტების არჩევა. — ქუთაისში — საშა წულუკი-
ძესთან. — საშას გარდაცვალება და დაკრძალვა.

ნიკორწმინდაში ჩატარებულ მიტინგის შესახებ ამბროლაურის
ბოქაულმა ასლან კეიტაშვილმა ყველაფერი დაწვრილებით გაიგო ხო-
ტეში მცხოვრებ მემამულე ნესტორ ლევანის ძე ჭიჭინაძის დაბეზ-
ლებით.

ნესტორ ლევანის ძე ჭიჭინაძე, — ქიქიას ბიძა, — ქვემო რაჭაში
პირველ მემამულედ და მეფაზშედ ითვლებოდა. თავისი კლასობრივი
ინტერესების დასაცავად არაგვის და არაფერს ზოგავდა და არც არა-

ვის დაინდობდა. გლეხების მოძრაობამ თუმცა იგი ძლიერ შეაშინა, მაგრამ თვეში რომ ერთი „დანოსი“ მაინც არ დაეწერა ვისმეზე, ვერ მოითმენდა.

მეტად ემტერებოდა თავის ძმისწულებს — ქიქიას დაელისაბედს, — უკვე ივანობისთვის ხუთიდან ჩემს გულთათ მგეობარს და მეუღლეს. ერთ მშვენიერ დილას ნესტორ ამბროლაურისკენ გაემგზავრა. თურმე ჩემზე ბოქაულ კვიტაშვილს განუცხადა, ვითომ მე პეტერბურგიდან თოფები ჩამომეტანოს და რაქის მთავრობის განიარაღებას ვაპირებდე. ასლან მერაბის ძე თუმცა ცოტათი შეშინებული იყო რაქის ამბებით, მაგრამ რაღას იზამდა: მემამულე ქიქინაძისთვის უნდა დაეჯერებინა და ხოტევეში ქიქიას სახლს გასაჩხრეკად თავს დასხმოდა.

ივანობისთვის ერთს დილას მე და ქიქიას, ძალზე დაღლილებს, ოთახში ღრმად გვეძინა, როდესაც ქიქიას დედამ, ტერეზიამ, საჩქაროდ გამოგვადგინა:

„ადექით შვილებო, მგონი პოლიციელები გასაჩხრეკად მოსულან“. ამ დილაზე ამბროლაურიდან მართლაც ჩვენს ბინაზე ამოსულიყო ექვსამდე „სტრაჟნიკი“ ურიადნიკ ქიქაბერიძის მეთაურობით და ეზოში დადგმულ შეშის ხორაში რაღაცას ეძებდნენ. ქიქია პოლიციელების სახელის გაგონებაზე ფიცხლავ წამოხტა — მესტები ჩაიკვია, ქამარ-ხანჯალიც შემოირტყა და ოდის აივანზე გამოვიდა, მეც ნელა წამოვდექ და ქიქიას უკან გამოვეყე; ქიქიამ აივნიდან მოჰკრა თუ არა თვალი ხორასთან ურიადნიკ ქიქაბერიძეს, მიიძახა:

„რას ეძებთ კაცო მაგ შეშებშიო“.

„აგი დასწყევლოს ღმერთმა მათი სახსენებელი, ვინც ჩვენ აქ გამოგვგზავნა“, — წამოიძახა ქიქაბერიძემ. „მორიდებით და ხათრიანად“.

ქიქაბერიძეს ქიქიას ოჯახის გაჩხრეკა, როგორც სჩანდა, ძლიერ ეხარებოდა, თანაც, ალბათ, ეშინოდა ქიქიასი, მაგრამ რას იზამდა, როდესაც, როგორც ამბობდა, სამსახურს და მოვალეობას ასრულებდა:

„ჩვენ რა ექნათ, ბატონო ქიქია“, — განაგრძო ქიქაბერიძემ, — მოგვიტანეს ცნობა, რომ შამშუმ პეტერბურგიდან თოფები მოიტანაო, ამიტომ გამოგვავგზავნეს გასაჩხრეკად“.

„აი, სულელი ბოქაული ასლან კვიტაშვილი“, დაიძახა ქიქიამ, — „თქვე ობროდებო, შამშეს რომ თოფები ჩამოეტანა, მაგრამ სულელები ვართ, რომ შეშის ხორებში შევინახავდით?“

— რა ვიცი, ბატონო, მოგეხათრებით, მაგრამ რას ვიზამთ, მოვალეობას ვასრულებთ, გაიმეორა ქიქაბერიძემ და უბრძანა სტრაჟნიკებს შეშებში ჩხრეკისთვის თავი დაენებებიათ და ბეღლები დაეთვალიე-

რებინათ. ქიქიას დედამ ბელლების კარები თვითონ გაუღო. სტრა-
 ჟნიკებმა იქ ვერაფერი იპოვეს.

ჩხრეკის შემდეგ ჭიქაბერიძე თავის დარაჯებით ოდის აივანზე
 შემოვიდა ბოდბის მოხდით. ქიქიამ მას სიცილით ჯერ არაყი დაა-
 ლევინა, შემდეგ მათ ლეინოც მიირთვეს და არხენად, კმაყოფილნი,
 შესხდნენ ცხენებზე და ამბროლაურისაკენ გზას გაუდგნენ.

ეს ამბავი — ქიქიას ოჯახში პოლიციის მოსვლა გასაჩხრეკად და
 ჩვენს დასაპატიმრებლად — ხოტევის გლეხებს მალე შეეტყუო.

ერთი ზბანი გლეხების, გვარად კობახიძეები, სწრაფად კეტებით
 და წალდ-ნაჯახებით გამოცვივდნენ სახლებიდან და ციხის ყელთან
 (ხოტევი ციხე-სიმაგრის ნანგრევი არის) ჭიქაბერიძეს და მის დარა-
 ჯებს წინ დაუხვდნენ. გლეხებმა გაიგეს თუ არა, რომ ჩვენ დატყვევ-
 ებული არ მიეყავდით, უჩუბრად შინ დაბრუნდნენ, ჭიქაბერიძემ კი
 შიშით ფერ-დაკარგულმა ცხენი გააჰენა და მალე ხოტევის მიდამო-
 დან გარდაიხვეწა.

გლეხების გამოსარჩლებამ და ქომავმა ჩვენ ძლიერ გაგვახარა.
 დავრწმუნდით, რომ გლეხკაცობა ისე აღვსილი იყო ზიზლით პოლი-
 ციის მიმართ, რომ თავებს დაუმტკრევდნენ მათ კეტებით, ჩვენ რომ
 დავეპატიმრებინეთ.

ამხანაგების მინდობილობით მალე ქუთაისს გავემგზავრე. საჭი-
 რო შეიქნა შეგვეტყო, თუ რა ღონით და საშუალებით უნდა შევია-
 რაღებულყავით რაჭა-ლეჩხუმის ბოლშევიკები.

გადავიარე თუ არა ნაქერალას უღელტეხილი და მიეუახლოვდი
 ტყიბულის ეკლესიის გაღავანს, რკინის გზის ნაპირად მდებარეს, წინ
 დამხვდნენ რაჭველი გლეხები, ტყიბულის ნახშირაში მომუშავენი; მათ
 შორის იყო მოხუცი რევოლუციონერი მიხეილ კბილაძე. მიტაცეს
 ხელი ცხენის სადავეში და დაბეჯითებით მომმართეს შემდეგი სი-
 ტყვეებით: „შამშე, შენ ეხლავე უნდა ჩამოხტე ცხენიდან და აი ამ
 ეკლესიის გაღავანში მთელი ტყიბულის საზოგადოების გლეხთა კრე-
 ბას უნდა აუხსნა, — თუ რა ხდება დღეს ჩვენში, ჯერ აქ მოქადაგე არ
 შემოსულა. რაჭაში და იმერეთში თითქმის ყველა სოფლებში არიან
 არჩეული ასისტანტები და ათისტანტები — ტყიბული კი ჩამორჩენილია
 ამ მხრით ყველაფერს, გვითხარი, თუ რაშია საქმე, თანაც დაუმატეს:
 „აქ, ტყიბულში, დაბანაკებული არის ბოქაული ფილიპე კედია ასეუ-
 ლი სალდათებით, რის გამო ქუთაისიდან მოქადაგენი ვეღარ შემო-
 დიან. დღეს ფილიპე კედია შესაძლოა აქაც მოვიდეს, მაგრამ გლე-
 ხებში თქვენს დაპატიმრებას ვერ გაბედავს.“

მე ცხენიდან ჩამოვხტი, იქვე ეკლესიის გალავანში შევედი და გავხსენით დიდი მიტინგი, ვესაუბრე გლეხებს. მალე ფილიპე კედია ც ათეული ჯარის კაცებით და დარაჯებით მიტინგზე გვეწვია და შო-რი-ახლოს გაჩერდა, გვისმენდა ყურადღებით, თუ როგორი აუგით ვიხსენიებდით ნიკოლოზ ხელმწიფეს და მის დამქაშებს.

მოკარი თვალი ფილიპეს თუ არა, თამამად მივაძახე: „ფილი-პე, თქვენც მოიწიეთ ახლოს თქვენი დარაჯებით და ჯარის-კაცებით, დაუგდეთ ყური ჩემს ლაპარაკს, თქვენთვისაც სასარგებლო და საგუ-ლისხმიერო იქნება ჩემი სიტყვები“.

ხალხში ამ სიტყვებმა საცელი გამოიწვია.

ფილიპე კედია მართლაც შიგ შუა კრებაში შემოიჭრა თავის მცველებით და სულგანაბული მისმენდენ ყველანი: მეც უკვირდებო-დი მათ სახის გამომეტყველებას, თუ რა შთაბეჭდილებას ახდენდა მათზე ჩემი მკაცრი სიტყვები არსებული წყობილების, თვითმპყრო-ბელობის მიმართ.

ფილიპემ, სანამდის სიტყვას დავასრულებდი, ბრაზმორეულმა ოთხჯერ მაინც გადმოაქნია თავი რაღაც წალულულულებით. სიტყვის გათავებისთანავე კედია თავის ამალით გაგვშორდა. თურმე ფიქრობ-და: „შამშე სადგურზე რომ გამოვა, იმ წამსვე დაეატყვევებო“, მაგ-რამ მას კოვზი ნაცარში ჩაუვარდა: ავირჩიეთ თუ არა იქვე კრებაზე ასისთავეები და ათისთავეები, არჩეული ამხანაგების წინადადებით— გამოყოფილი იქნენ კრებიდან ნახშირაში მომუშავე მუშები—რიცხვით ცხრა და გლახუა კობახიძის მეთაურობით გავემგზავრეთ ქუთაისსა-კენ ფეხით, სულ სხვა გზით, ლალორის მთით. დაბინდებისას გადა-ვიარეთ ლალორის მთა, ტყიბულის სადგური კი, სადაც ფილიპე კე-დია მიცდიდა დასატყვევებლად,—მარცხნით დავტოვეთ, ჩავედით სადგურ საწირეში და იქიდან მატარებლით გავსწიე ქუთაისს.

მიხეილ კბილაძის სიტყვები გამართლდა: ფილიპე კედიამ კრე-ბაზე ჩემი შეპყრობა ვერ მოახერხა, ვერც გაზედავდა. —სადგურზე კი იგი ხახა-გალებული დავტოვეთ.

ქუთაისში ჩასვლისთანავე მე ამხანაგ საშა წულუკიძესთან უნდა მივსულიყავი, რადგან რაჭიდან მის მიერ ვიყავი დაბარებული მოკლე ბარათით, რომელშიაც იწერებოდა: „შამშე, ქუთაისში ჩამოდი“.

ყველა ამხანაგები ქუთაისში ჩასვლისას პარტიული საქმეებზე-დაც რომ არ ჩასულიყვნენ, აქ საშა წულუკიძის უნახავად და მისგან დარიგების მიუღებლად უკან არ ბრუნდებოდნენ. მე კი მივხვდი, რომ საშა რაჭიდან მიბარებდა იმ დღეებში განზრახულ მოწვეულ პარტიული ამხანაგების თათბირზე.

1905 წლის 2 ივანობისთვის უკანასკნელი ნახვა იყო ჩემი ძვირფასი ამხანაგის—საშასი. თავის თავის დაუზოგველმა, ენერგიულმა პარტიულმა მუშაობამ მისი ისედაც დასუსტებული ნაზი ორგანიზმი ძალზე დაასუსტა; საკმარისი იყო მისთვის უბრალო გაცივებაც, რომ ტუბერკულოზის, ამ მართლაც ავი სენის კოხის ჯოხები, ბაცილები, მის სხეულში ათამაშებულყვენ და ჩვენი ძვირფასი ამხანაგი ემსხვერპლნათ.

შევედით თუ არა ფეხ-აკრეფით საშას ოთახში ჩუმად, გამაფრთხილეს, მუსაიფი არ გამემართა მასთან. საშას ტახტის წინ სკამზე დაესხნდით,—საშამ შავი, მაყვალყვით თვალები გაღმობატრიალა—შემომხედა, გაიღიმა და წელის ხმით მითხრა:

„როგორ დროს ვყედები ბიჭო“.

შე მართლაც დაერწმუნდი მის დანახვაზე, რომ საშა ველარ გადაურჩებოდა ტვინის აპკის ანთებას კლექის ნიადაგზე—მენინგიტს და ვული ამიჩვილდა, ცრემლები მომერია:

—ნუ გეშინია საშა, ვუთხარი, ჩვენი საქმე კარგად მიდის, შენც მალე ადგები. „მალე ადგებოი“,—ეს სიტყვები მხოლოდ მის გასამხნეებლად იყო ჩემ მიერ წარმოთქმული. ექიმი გომართელი, რომელიც მას ექიმობდა და მეც, რომელსაც ოდნავ მაინც გამეგებოდა მისი ავადმყოფობის მსვლელობა,—დაერწმუნდით, რომ მალე დაეკარგავდით ჩვენი რიგებიდან ერთს უნიკიერეს, მუშათა კლასისთვის თავდადებულ მებრძოლს, უფაქიზეს, უმწიკვლო რევოლიუციონერს—ამხანაგ საშას.

ეს ასეც მოხდა, ჩვენი ნახვის ოთხი დღის შემდეგ—შვიდ ივანობისთვის ამხანაგი საშა საუკუნოდ გავგშორდა, სიკვდილის წინ უკანასკნელად წარმოთქმული სიტყვებით: „იდლა მაინც გაიმარჯვებს“.

ეს სიტყვები ჩვენს ტვინში და გულში გაღვივდა, გაიზარდა და ნაყოფიც გამოიღო.

ვაი რომ თვით საშა ველარ მოესწრო ვერც ნიკოლოზის გაღმოდებას, რასაც მან მთელი თავისი სიცოცხლე შეაღია და ველარც ოქტომბრის რევოლიუციის და პროლეტარიატის გამარჯვებას, რომლისთვისაც ჩემის ფიქრით ამხანაგი საშა პირველი მებრძოლი და მოღვაწე იქნებოდა ისე, როგორც იგი 1905 წელს პირველი თავდადებული მებრძოლი იყო.

თორმეტი ივნისი,—დღე საშა წულიკიძის დასაფლავებისა, საისტორიო დღედ ჩათვლება ჩვენს პარტიულ ცხოვრებაში. ამ დღეს გაიმართა უდიდესი დემონსტრაცია დასავლეთ საქართველოში თავისი დიდი რევოლიუციონური ხასიათით და მნიშვნელობით.

ამ დღეს საშა წულუკიძის სახელის პატესაცემად, მისი ცხედარის გარშემო შემოკრბენ მისი მეგობრები და ამხანაგები, ბევრი ნაცნობები და უცნობი იდეური მოწინააღმდეგენიც.

ჩვენ, ბოლშევიკები, სხვა ჯურის, სხვანაირი, არა რევოლუციონურად მოაზროვნე საზოგადოების ნაწილისთვის, გასაოცარი, ბევრისთვის გაუგებარი მებრძოლნი ვიყავით: რომ რევოლუციისა და ხალხის შემეცნებისთვის სარგებლობა მოგვეტანა, ძვირფასი, იდეური, ნიჭიერი გმირის საშას დასაფლავების დღე დემონსტრაციის დღედ გამოვაცხადეთ.

თორმეტ იენის საშას ცხედართან გამოცხადდნ ბაქოს, თბილისის და ბათუმის მუშათა წარმომადგენელნი, მოვიდნ სხვადასხვა პარტიების წარმომადგენლებიც: ესერების, ფედერალისტების, ნაციონალ-დემოკრატების და დაშნაკელების პარტიიდანაც კი. ჩვენი ამხანაგებიდან და მენშევიკებიდან ხომ თითქმის ყველანი დაესწრნ. ჩვენი ამხანაგებიდან, სხვათა შორის, იქ იყვნენ: მიხა ცხაკაია, ფილიპე მახარაძე, იოსებ (კობა) სტალინი-ჯულაშვილი, სერგო ქავთარაძე, პოლიკო კიკალიშვილი, კორნელი ქაცარავა პავლე (დიდი) საყვარელიძე (მაშინ ბოლშევიკი იყო), კოლია ქარცივაძე (ისიც ბოლშევიკი იყო), ანდრო ბებურიშვილი (ისიც ბოლშევიკი იყო) იცა რიჟინაშვილი, დავით ლორთქიფანიძე, მიშა ოკუჯავა, ლადო ემუხვარი, გრიშა კუჭაძე და სხ.

ბუდუ მდივანი იმ დროს ქუთაისის ციხეში იყო. მან სთხოვა მთავრობას დროებით გამოეშვათ, მაგრამ მთავრობამ უარი სთქვა— ან როგორ გამოუშვებდა მას ამ მთავრობისთვის არა-ჩვეულებრივ დღეს.

მენშევიკებიდან დაესწრნ: კარლო ჩხეიძე, ისიდორე რამიშვილი, ვარლამ შავედია, სილბისტრო ჯიბლაძე, გრიშა ლორთქიფანიძე არსენიძე (მიშა); შალვა მესხიშვილი (სოციალისტ-რევოლუციონერებიდან) და მოსე ქიქოძე (უპარტიოთაგან). ქალაქებიდან და სოფლებიდან ჩამოსულთა რიცხვი ათი ათასს აღემატებოდა. ორპირის ქუჩა, ხონის გზა-ტყეცხლის გადასახვევამდის, გაქედილი იყო მუშებით, გლეხებით, მუშა-ქალებით, ბავშვებით, ჯარის კაცებით და სხვა მოქალაქეებით.

ეს დიადი პროცესია იყო, რომელშიაც მონაწილეობას ლებულოდნ საუკეთესო მებრძოლნი, რევოლუციონერის დაკრძალვის დღე შეუმჩნევლად არ დარჩებოდა ქუთაისის ჟანდარმერიის და პოლიციის მიერ. ცნობილი პრისტავი ლაგერენტი მახარაძე თავის აგენტებით პროცესიას უკან მოსდევდა, თვალყურს ადევნებდა, რათამის

სადარაჯოზე ფარცავი არაფერი მომხდარიყო, ნიკოლოზის ტანტი არავის შეელანძლა (რაც მახარადის პრესტიჟის დაცემას მოასწავებდა). იმ დროში ჩვენი ამხანაგები მაინცდამაინც პრისტაებს ბევრად არც კი მოერიდებოდნენ, რადგანაც გრძნობდნენ, რომ ნიკოლოზის აგენტები რაღაც მოსალოდნელი წარღვნის შიშით იყვნენ შეპყრობილნი. ლავრენტი მახარაძე, როგორც დახელოვნებული, გამოცდილი ბოქაული, დინჯად, შეუმჩნევლად მოყვებოდა პროცესიას. უცნობ პირს იგივე თანამგრანობი, „ჭირისუფალი“ ეგონებოდა და ეს იმ დროს, როდესაც ამ დღეს ჩვენს საკბენათ მას ყველა კბილები დაღესილი ჰქონდა. მაგრამ ლავრენტი რას გახდებოდა, როდესაც აზღვავებულ ხალხს და გულდათუთქულ მუშებს და გლეხებს საშას დაკარგვით შეეძლო მთელი ქუთაისის თავის კაზაკებით და ეანდარმებით აფორიაქება, ალება.

პროცესიის დროს ერთ ადგილას დემონსტრატები მჭიდროდ შეჯგუფდნენ. ამ ჯგუფიდან ერთმა გლეხმა, ჩვენმა ამხანაგმა, ნაბად მოსხმულმა, ნაბდიდან დროშისთვის დამხადებული ჯოხი გამოიძრო. მეორე გლეხმა ჯიბიდან დროშა ამოიღო, დროშა ჯოხზე მიამაგრეს და შიგ შუა ხალხში ააფრიალეს. წითელი დროშის დანახვაზე ბევრს, შემთხვევით ამ დღის პროცესიაში მონაწილეს, შიშის ზარი დაეცა, ამ დროს ერთი კოკისპირულად წამოწვიმა, რის გამო პროცესიას ჩამოაშორა მხდალი ელემენტები.

ბოქაულმა ლავრენტიმაც მალე მიგვატოვა. როცა ორპირის ქუჩიდან ხონის გზატკეცილზე გადაუხვიეთ, ალბად სიხარულით დაბრუნდა უკან, რადგანაც ქალაქ ქუთაისის საზღვარს „მშვიდობიანად“ გადაგვაშორა.

ქუთაისის ადმინისტრაცია კარგად გრძნობდა ამ დიდებული დღის რევოლუციონურ მნიშვნელობას — ბოქაულ მახარაძეს რომ ჩვენს წინააღმდეგ ერთი სიტყვა წამოსცდენოდა, ჩაუქოლავი ვერ წაგვივიდოდა. ჩვენ ჩვენი მწუხარება გვეყოფოდა ამ დღეს უძვირფასესი ამხანაგის დაკარგვის გამო და რაღა ეანდარმერიის და პოლიციის შემჩნევა — შეშფოთებას მოვითმენდით...

აქვე აღსანიშნავია იმ დროს ჩვენთვის დიდად შესანიშნავი ფაქტი: პროცესიას მოსდევდა ორი ჯარისკაცი გვირგვინებით. ესენი იყვნენ „კურინსკი“ და „პოტიისკი“ პოლკებიდან, რომელთა შორის ენერგიულად რევოლუციონურ პროპაგანდა-აგიტაციას აწარმოებდა დაუფიწყარი ამხანაგი იცკა რიჟინაშვილი.

მართალია, ჯარისკაცები გადაცმული იყვნენ ჩოხა-ნაბდებში, მაგრამ მეორე დღეს ეანდარმების ძალღუბმა სუნი იკრეს, გაუგეს და

დაპატიმრეს, მაგრამ არც მის დამტუსაღებელ პოლკოვნიკ ხოდცკის წასვლია კარგად საქმე: რამოდენიმე ხნის შემდეგ ერთმა ჩვენმა ამხანაგთაგანმა ტყვიით ქუთაისის ბულვარში გული გაუგმირა მას.

ოცი ვერსტი უნდა გაგვეარა ხონამდე, გზა-გზა შესვენება მოგვიხდა. გზაში აუარებელი გლეხობა შემოგვევება წითელი დროშებით. ხონის და სამტრედიის ამხანაგები და გლეხკაცობა სოფელ გუბში შემოგვევება დროშებით. აქ ცოტა ხანს შევჩერდით. ზოგიერთმა ამხანაგმა სიტყვაც წარმოსთქვა, მათ შორის გლეხმა იოსებ ხარაბაძემ და აგრეთვე, მაშინდელმა ჩვენმა ამხანაგმა კოლია ქარცივაძემაც ილაპარაკა და თავის სიტყვაში საშას მოღვაწეობას, მის თანადიდებულ ბრძოლას მუშა ხალხისთვის ხაზი გაუსვა. ბევრი ცრემლებს ღვრიდა, როცა თბილისიდან ჩამოსულმა მუშათა დელეგატმა წარმოსთქვა: „აღსდექ მკვდრებით მეგობარო საშა, შესძახა მუშამ სიტყვის დამთავრებისას, ჩვენ შენი ხელმძღვანელობა დღეს გვეჭირებოდა, — როგორ დროს გამოგვევლიჯა სიკვდილმა ხელიდან შენი თავიო“.

სალამო ეამს ხონში შევედით და საშას სამუდამო ბინასთან შევჩერდით, ხალხი სულ-განაბული, მწუხარებით ხმა გაკმენდილი ელოდება ამხანაგების გამოსამშვიდობებელ სიტყვებს. საფლავზე ბევრი სიტყვა წარმოითქვა ფიცის დადებით, რომ ჩვენ მის „იდეას“, სიკვდილის წამებში ნაანდერძეს, მედგრად გავატარებთ მუშათა კლასის საბოლოოდ გასანთავისუფლებლად, ჯერ კი — ნიკოლოზის ტახტის მისაღწეწ-მოსაღწეწად. აქ, საფლავზე, პოლიციელებმაც კი ვერ გაბედეს გაშოჩენა. ბოქაულმა საყვარელიძემ, ხონში ჩვენი შესვლისთანავე, მოჰკრა თვალი თუ არა უამრავ ხალხს, გაიპარა.

ჩვენი ამხანაგებიდან მგრძნობიარე სიტყვები წარმოსთქვეს: სტალინმა-ჯულაშვილმა (კობამ), მიხა ცხაკაიამ, სერიოჟა ქავთარაძემ, ფილიპე მახარაძემ, პავლე საყვარელიძემ და სხვებმა. მენშევიკებიდან: კარლო ჩხეიძემ, ისიდორე რამიშვილმა, ესერებიდან: შალვა მესხიშვილმა, უპარტიოთაგან — მოსე ქიქოძემ, აქვე აზხ. ბუღუშლიძის მგრძნობიარე შინაარსის წერილი იქნა წაკითხული (ციხიდან მოწერილი), რომელმაც ბევრი აატირა, ააქვითინა.

ტირილ-ქვითინი თუმცა არ შეგვევენოდა, მაგრამ აზხ. საშას დაკარგვა — ამ ნიჭიერი ხელმძღვანელისა იმ დროს, როდესაც რევოლუციის ტალღები მაღლა იწევდნენ მართლა აუნაზღაურებელი იყო, და საშას ხელმძღვანელობა, მუშის თქმის არ იყოს, ჩვენთვის დიდათ იყო საჭირო.

ბოლშევიკების კრების ცალკე მოწვევა ზონში.—მენშევიკები მოითხოვენ საერთო კრებას.—სტალინი და სხ. ამხანაგები მენშევიკების კრებაზე სადისკუსიოდ. სადავო საგანი მენშევიკ-ბოლშევიკებს შორის.—კამათი მიზნა ცხაკაიას თავმჯდომარეობით.—ზონის ორგანიზაცია 1905 წელს.

საშას დასაფლავების შემდეგ, იმ ღამესვე ამხანაგებმა მოახდინეს კრება. შეიკრიბნენ მხოლოდ ბოლშევიკები. კრება გაიხსნა პოლიკო კაკალიშვილის სახლში, ფილაზე მახარაძის თავმჯდომარეობით. წამოყენებული იყო სხვა საკითხებთან ერთად საკითხი მენშევიკებთან დამოკიდებულების შესახებ.

კრების დამთავრებამდის დარბაზს მოაწყდნენ მენშევიკები და მოსთხოვეს ბოლშევიკებს კრება ერთად მოეწყოთ და დებატები გაგვემართა.

ჩვენსა და მენშევიკებს შორის ბევრი იყო სადაო საკითხები, უმთავრესს, განხეთქილების გამორმავებელ საკითხს წარმოადგენდა პირველ ხანებში ორგანიზაციული წესდების განხილვა და შემდეგ ტაქტიკური საკითხებიც. ჩვენ ვიცით „ისკრას“ მიერ შემუშავებულ პროგრამას, ე. ი. ლენინის პროექტს, ერთიან ცენტრალისტურ ორგანიზაციის შექმნას. პროფესიონალურ რევოლუციონერების, აქტიური წევრების პარტიაში მიღებას, არ ეთანხმებოდა მარტოვის პროექტი მეორე ყრილობაზე 1903 წელს, რომელიც ფართოდ აღებდა კარებს პარტიაში შესვლის დროს. მარტოვის პროექტით ყველა თანამგრძნობს შეეძლო ჩაწერა სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში, ოღონდაც საწევრო გადასახადი შეეანა და განეცხადებია, რომ იგი სოციალდემოკრატი არის. მეორე მხრივ, ახლად რომ გადავათვალიეროთ მარტოვის სტატია, „ჩვენი ყრილობა“, დაწერილი 25 ნოემბერს 1903 წ. („ისკრა“-ს № 53), პირველად მკითხველს მოეჩვენება, რომ იგი პარტიული აღმშენებლობის საკითხში არც კი განიჭრევა ლენინის შეხედულებიდან, —თუცა სინამდვილეში ეს ასე არ არის, რადგან უმთავრესა მიზეზი სოციალ-დემოკრატიულ პარტიის ორ ფრაქციად გაყოფისა იყო ერთი მხრით მარტოვის შეზღუდარი შეხედულება ორგანიზაციულ საკითხზე და მეორე მხრით ლენინის სწორი ხაზი, რომელიც ცხოვრების მიერ, პროლეტარული რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ, გამართლებულია.

ეს ასეც უნდა მომხდარიყო. რადგანაც პარტიის ჩამოყალიბების იდეა იდგა მაშინ, როდესაც კლასთა ბრძოლა ჯერ კიდევ არ იყო საკმაოდ განვითარებული, ბრძოლის ასპარეზზე უნდა გამოჩენილიყო იმისთანა დადა პიროვნება, რომელიც შეისწავლიდა რა წარსულ ისტორიას კლასთა ბრძოლებისას, შეისწავლიდა რა აწმყოში

მუშათა კლასის მდგომარეობას. სწორ დიაგნოზს დაუსვამდა საზოგადოებრივ ცხოვრების მსგელობას, თუ როგორ უნდა მიაღწიოს მუშათა კლასმა კომუნისტურ წყობილებას; სწორედ ამით აიხსნება, რომ ამ გენიოსის მარტივად გასაგები აზრებიც პარტიის შესახებ ვერ გააგეს ვერც მარტოვმა, ვერც მარტინოვმა და შემდეგ ველარც ჩვენმა დიდმა მასწავლებელმა გიორგი ვალენტინეს ძე პლებანოვმა.

ლენინის სურვილი იყო 1903 წლის ყრილობაზე ორტადოქსალური მარქსიზმი გაეწმინდა „რევიზიონიზმისაგან—ბერნშტეინიანიზმისაგან და იმ ოპორტიუნისტული შხამისაგან, რომლითაც, ლონდონის ყრილობის (1903 წ.) შემდეგ ე. ი. სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ორ ფრაქციად გაყოფისთანავე უმცირესობაში დარჩენილი ამხანაგები მეტად დაავადმყოფდნენ და მოიწამლნენ.

ანტიდოტი—შხამის საწინააღმდეგო წამლები—რუსეთის ძლევა-მოსილი პროლეტარიატის გამარჯვების შემდეგ, ბევრ მენშევიკთა ბელადებს შეეუწხაუნეთ ტვინში, რითაც განიკურნენ და პროლეტარიატის ბანაკს დაუბრუნდნენ, ბევრზე კი ჯერ-ჯერობით ანტიდოტმა არ იმოქმედა, ისინი, განწირულნი, დაავადებულნი ქრონიკული სენით, რომელსაც შოვინიზმი, ოპორტიუნიზმი ეწოდება, უნდა დაიღუპონ.

მენშევიკების წინადადებას სიამოვნებით შეხვდნენ ჩვენი ამხანაგები; კრებიდან გამოყოფილ იქნა რამდენიმე პირი და სტალინის (კობას) მეთაურობით გაგზავნილი მენშევიკების კრებაზე სადებატოთ, სხვანაირად რომ ვსთქვათ, სადავოთ, იდეური ბრძოლისთვის.

კრება ეხლა ორ ადგილას მუშაობდა: ერთი—ამხანაგ პოლიკო კიკალიშვილის ბინაზე—აქ ჰქონდათ მოლაპარაკება ბოლშევიკებს ერთმანეთს შორის.

მეორე—დავით ქაცარავას სხლში იყვნენ შეკრებილი თითქმის ყველა ადგილობრივი და ხონში ამ დღეს ჩამოსული მენშევიკები ამხანაგი სტალინის და ზოგიერთი სხვა ჩვენი ამხანაგების მონაწილეობით.

კრებაზე სადაო საგნად იყო წამოყენებული ისევ ორგანიზაციული საკითხი: „ვის შეუძლია იყვეს პარტიის წევრი“ და მეორე, რამდენათაც მახსოვს, დროებით რევოლუციონური მთავრობის შესახებ, რომელსაც (დრ. რევ. მთავრობას) მენშევიკები ბოიკოტს უცხადებდნენ.

კამათი გამწვავებულ იქნა მენშევიკ გრიგოლ ლორთქიფანიძის და არსენიძის მიერ. არსენიძის მიერ წარმოთქმულ სიტყვების შემდეგ ამხანაგმა სტალინმა ფიცხლად უბეში ხელი ჩაიყო, ამოიღო

ბროშიურა, მგონი მარტოვის აზრები იყო შიგ გატარებული და არ-
სენიძის და დანარჩენი მენშევიკების ყალბი ციტატები სულ ერთია-
ნად გააქარწყლა თავისი დინჯი, აუღელვებელი, დაბეჯითებით წარ-
მოთქმულ სიტყვებში. დარბაზში სტალინის სიტყვის შემდეგ ხმაუ-
რობა ატყდა. სტალინს დასტაცეს ხელი ამხანაგებმა და „ვაშას“ ძა-
ხილით, ზევით აბურთავებით, გარეთ გამოიყვანეს. ერთი სიტყვით,
ამ კრებაზე მენშევიკები სასტიკად დამარცხდნენ, ბოლშევიკები კი
სტალინის გამჭრიახი და მოხერხებული კამათის წყალობით გამარჯვე-
ბული გამოვიდნენ.

მეორე დღეს კვლავ გაიმართა კამათი ბუდუ მდივანის სახლში.
თავმჯდომარეობდა მიხა ცხაკაია.

ხანგრძლივი თათბირის და აზრთა გაცვლა-გამოცვლის შემდეგ
აშას საფლავიდან სამუშაოდ გამოვეშურეთ გაორკეცებული ენერ-
გიით იმ იდეების გასაღრმავებლად და გასავრცელებლად, რომელსაც
ატარებდა ჩვენთვის დაუფიწყარი და მუდამ ჩვენთვის მოსაგონარი
ამხანაგი საშა ..

საშას დასაფლავების დროს გამართულმა დიდმა დემონსტრა-
ციამ შავი რეაქცია შიგ შუა წელში გაამსხვრია და აშკარა გახადა
ადმინისტრაციის—ქუთაისის ჟანდარმერიის და პოლიციის თავზარ-
დაცემულობა, ჩვენი საწინააღმდეგო ბრძოლის დაწყების გაუბე-
დაობა.

ვიდრე რაჭა-ლეჩხუმის 1905 წლის მოძრაობის ამბებს დაეუ-
ბრუნდებოდეთ, მინდა ორიოდ სიტყვით გავიხსენო ხონში მომუშავე
ამხანაგები.

მთელ დასავლეთ საქართველოში ხონის სოციალ-დემოკრატიუ-
ლი ორგანიზაცია, რაჭა-ლეჩხუმის და თვით გურიის ორგანიზაციების
გარდა, როგორც მაშინ აღნიშნავდა იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტი,
ყველაზე ძლიერი და მაგარი ორგანიზაცია იყო, როგორც თავისი
შემადგენლობით, აგრეთვე აქტივობითაც. საერთოდ თუმცა ბოლშე-
ვიკებზე ძლიერი მენშევიკები იყვნენ, მაგრამ გურია-იმერეთ-სამეგ-
რელოში ხონის ბოლშევიკური ორგანიზაცია პირველ მომუშავე, მომ-
ქმედ ორგანიზაციად ითვლებოდა, რაც აიხსნებოდა რამდენიმე ამბ.
საშა წულუკიძის და ბუდუ მდივანის ინდივიდუალური თვისებებით:
ისინი იყვნენ ხონის მკვიდრნი, კარგათ იცნობდნენ ადგილობრივ
მკვიდრთ, პირობებს, მათ გლახკაცობიდან ბევრი კარგი ამხანაგი
მიიმხრეს და გააბოლშევიკეს.

ქუთაისის მაზრა ისე, როგორც სხვა მაზრები 1905 წელს, სა-
ზოგადოებრათ იყო დაყოფილი. ხონის გარშემო მდებარე საზოგა-

დოგებებიდან ხონის ბოლშევიკურ ორგანიზაციის ხელში იყო შემდეგი საზოგადოებანი: თვით ხონის საზოგადოება, მათხოჯის, დედალურის, კუხის და გუბის საზოგადოება, სადაც თავიდანვე მუშაობდა ამხანაგი იოსებ ხარაბაძე (გლეხი); დანარჩენ საზოგადოებებში ყველგან მენკეეიკები იყვნენ გაბატონბულნი ისე, როგორც მთელ გურიისამეგრელოში, შორაპნის მაზრაში, გარდა ჭიათურისა, აქა-იქ თუ წააწყდებოდა სოფლებში რამოდენიმე ერთეულ პიროვნებებს ბოლშევიკებიდან.

1902 წელს მარიამობისთვის ხონში შემდგარი პირველი სოციალ-დემოკრატიული უჯრედი შესდგებოდა შემდეგი ამხანაგებისაგან: პოლიკო კიკალიშვილი, კორნელი ქაცარავა, ლადო ნადარეიშვილი, სტეფანე გარდავაძე, ვალიკო გარდავაძე, იასონ ბახტაძე, ვუკოლ ბერიძე და სხ.

ამ უჯრედს ჰქონდა კავშირი გაბმული ამხ. პროკოფი (ალიოშა) ჯაფარიძესთან, რომელიც იმ დროს ქუთაისში ეწეოდა ენერგიულ მუშაობას. ალიოშა ჯაფარიძის წინადადებით ხონის უჯრედმა იმ ხანებში გამოუშვა ორი გეკტოგრაფიული პროკლამაცია ვუკოლ ბერიძეს მიერ დაბეჭდილი: ერთი მიმართული იყო გლეხებისადმი, მეორე — მასწავლებლებისადმი; ორთავე პროკლამაციებში მოუწოდებდნენ გლეხებს არსებული წყობილების — თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ.

1903 წლიდან ამხ. პოლიკო კიკალიშვილის საექიმო ბინა გახდა საშუალო ცენტრად ხონში ჩამოსულ ამხანაგებისთვის.

1903 წლიდან ხონის უჯრედი საკმაოდ გაიზარდა როგორც რიცხვით, აგრეთვე ხარისხითაც. ნამეტურ მას შემდეგ, როდესაც ამ უჯრედის სულის ჩამდგმელი შეიქნენ ამხანაგი საშა წულუკიძე, ბუდუ მდივანი, ხშირად ქუთაისიდან ხონში მომავალი სერიოჟა ქავთარაძე, კოლია ქარცივაძე და პავლე საყვარელიძე, ამავე უჯრედის წევრი შალვა ელიავა (დანირიდან) — შემდეგ (კოჭლ-კომიტეტად წოდებული) მთელ დასავლეთ საქართველოში.

ხშირად 1905 წელს ქუთაისის კომიტეტში რაიმე საქმეზე ჩამოსული გლეხები, ჩვენს შეკითხვაზე: „სად მიდიხარ“, — არ იტყოდნენ „კომიტეტში“ — ო. ისინი შალვას იმდენად იცნობდნენ, რომ ზედმეტ სახელად უწოდებდნენ „კოჭლ კომიტეტს“ და გლეხებიც ამიტომ გვიპასუხებდნენ: — „კოჭლ-კომიტეტთან მივდივართო“.

ხონის უჯრედს მუშაობის შემდეგ პროცესში ბევრი კარგი გლეხიც შეემატა წევრებად და ჩადგნენ საშუაოდ პირველ რიგებში. ესენი იყვნენ: კლასიონ მელაძე (მათხოჯიდან), ერმილე კაკაბაძე, იოსებ ხარაბაძე (გუბიდან).

იოსებ ხარაბაძეს, სხვათა შორის, უწოდებდნენ „მიცვალებულთა ორატორს“, რადგანაც იგი ყველა მიცვალებულის დასათლავების დროს, გაიგებდა თუ არა გლეხების სასაფლაოზე თავის შეყრას, მაშინვე იქ გაჩნდებოდა და სიტყვას წარმოთქვამდა, რომელშიაც ნიკოლოზ ხელმწიფეს, თვითმპყრობელობის მიერ გლეხების კისერზე დადგმულ უღელს წყევლა-კრულვით იხსენიებდა და ტახტის დამსხვრევის აუცილებლობაზე გლეხებს მიუთითებდა.

1905 წელს რევოლუციამ ჩვენშიაც ისე, როგორც საზოგადოდ ხდება ხოლმე ცხოვრებაში, ბრძოლის ასპარეზზე გამოიყვანა ჩვენი რიგებიდან ორნაირი მომუშავე მომქმედი ამხანაგები. ერთი მათგანი ასე თუ ისე თეორიულად მომზადებულნი, განსწავლულნი და მცოდნე მარქსიზმისა მწერლობას ეწეოდნენ და თანაც ქუჩებში დემონსტრაციებში იღებდნენ მონაწილეობას, აქტიურად იბრძოდნენ... ამგვარი ამხანაგების რიცხვი ცოტა იყო, თითოთ ჩამოსათვლელი; ასეთები იყო მაგალითად, სოციალ-დემოკრატიზმის თეორეტიკოსი და მწერალი პუბლიცისტი ნოე ჟორდანიას, მისი თავიდანვე მოწინააღმდეგე თეორეტიკოსი—მარქსისტი და ნიჭიერი პუბლიცისტი—საშა წულუკიძე, ს. სტალინი, ფილიპე მახარაძე, მიხა ცხაკაია, რომელიც მუდამ ცდილობდა თავის წრეში სხვადასხვა პირები ჩაერია, განევრთარებინა და რევოლუციონურ მოაზრეთ გაეხადა.

ნოე ჟორდანიას გარდა, მენშევიკების ბანაკიდან იყვნენ: ვარლამ შავდია, ნოე რამიშვილი, სილიბისტრო ჯიბლაძე და სხვები.

მეორე რიგი ჩვენი—ამხანაგებისა (რიცხვით ისინი მეტი იყვნენ 1905 წელს) მუდამ დაუღალავი მებრძოლნი რევოლუციის ასპარეზზე, მუდამ გმირულად, თავგანწირვით, ქუჩებში მტრების გულმკერდის გასაპოხათ ბომბებით და თოფებით ხელში რევოლუციონურ სადარაჯოზე მყოფნი მათ წერისთვის არ ეცალათ, მათ სიცოცხლეს წარმოადგენდა მუშათა კლასის მტრების მოშორება, თვითმპყრობელობის დამკაშების „ჩაძალღება“. ეს გუნდი, ჩვენი ამხანაგებისგან შემდგარი, მუდამ აქტიურ მუშაობას ეწეოდა, საქმეს საგმიროს ჩადიოდნენ, თავიანთი სიცოცხლე მუშათა კლასის განთავისუფლების დასაჩქარებლად, უკან დაუხევლად სამსხვერპლოზე მიჰქონდათ. ამ მეორე კატეგორიის მებრძოლი ამხანაგები 1905 წელს ჰერ. ჰევეშ მუშაობის დროს ზოგნი ბრძოლაში დაიხოცნენ ალიხანოვას მიერ ცეცხლითა და მახვილით საქართველოს აოხრების დროს, ზოგნიც ალიხანოვის თარეშის დაწყებამდის ჯალათებთან ბრძოლაში დაიღუპნენ, ზოგნიც გარეაქციონერდნენ—გახულიგანდნენ, ზოგნიც სიკვდილს თავდაღწეულნი, რევოლუციის ქარცეცხლში გამობრძმედილნი, დღეს საქართველოს კომუ-

ნისტური პარტიის რიგებში მუშაობენ და კომუნიზმის დასამყარებლად კვლავ ბრძოლას განაგრძობენ.

გავიხსენოთ სახელი და გვარები ზოგი ჩვენი, ბრძოლაში დაღუპული გმირებისა, რათა მათი ხსოვნა მუშათა კლასის მეასიერებაში წაუშლელი დარჩეს და ხსოვნა მათი ჩვენთვის და მომავალი თაობისათვის მუდამ საგულისხმეო 1905 წლის რევოლუციური ბრძოლის გახსენებაზე.

აი მათი სახელი და გვარები: კამო პეტროსიანი (თბილისიდან), არსენ ჯორჯიაშვილი (თბილისიდან) არკადი ელბაქიძე (რაჭიდან), ქიქია (მიქელ) მიხას ძე ჭიჭინაძე (რაჭიდან), აკაკი დალაქიშვილი (რაჭიდან), თეოფილე კაკრიაშვილი (რაჭის ორგანიზაციიდან), პლატონ მიქაბერიძე (ლეჩხუმიდან), დუღია რევაზიშვილი (იმერეთი), ეპიფანე ლუკასძე ენუქიძე (რაჭიდან, წკადისიდან), თავაძე (გურიიდან), აფრასიონ მერკვილაძე (შორაპნიდან), კოლია ლორთქიფანიძე (იმერეთი), ბაქრაძე (ყელეზნი) (იმერეთი), პროკოფი დოლიძე (გურიიდან), ლენკო ხერხეულიძე (გორის მაზრიდან), ჭიაბრიშვილი დათიკო, იასონ ტყეშელაშვილი (რაჭიდან), კალანდაძე ვანო (გურული), გურგენიძე (ტერორისტი ლეჩხუმუდან), კაპარავა გედევან, პროკოფი ლეკავა (ჯიხაიშიდან), ერმილე კაკაბაძე (ხონიდან) და სხვები.

ამ ამხანაგთა დიდი უმეტესობა დაიღუპა ბრძოლაში გმირულად. დასახასიათებლად ამ ამხანაგების თავგანწირული მოქმედებისა მოვიყვანოთ მხოლოდ ორი სამი ეპიზოდი ქუჩებში მათ მიერ მოწყობილი ექსცესებისა. ერევნის მოედანზე კამოს ხელმძღვანელობით კაზაკებზე ბომბებით თავდასხმა და ფულის გატაცება სხვათა შორის, ამ საქმეში მონაწილენი იყვნენ თეოფილე კაკრიაშვილი (ჩამოახრჩვეს), ქიქია ჭიჭინაძე, არკადი ელბაქიძე და ელისო ლომინაძე. ამ საარაკო გმირულმა მოქმედებამ ქვეყანა ააღაპრა. ჯორჯიაშვილის და მისი ჯგუფის მიერ გრიანოვზე თავდასხმა ბომბებით და მისი მოკვლა, განა თავგანწირულობას, გმირობას არ მოითხოვდა ამ ამხანაგებისაგან, ალიხანოვის დაჭრა ქუთაისში, რომლის აქტის შესრულების მონაწილე პლატონ მიქაბერიძესთან ერთად ვალოდია ოკუჯავაც იყო; ამხანაგ იცკა რიქინაშვილის მკვლელებზე თავდასხმა ქუთაისში ბომბებით, ბოქაული ელჩიბეგოვის მოკვლა, „სტრანეიკ“ მუციევის დაჭრა ქუთაისის ბულვართან აშხ. ქიქია ჭიჭინაძის, ბაქუა კუპრაშვილის და თავაძის მიერ, შემდეგ ინგლისის ქუჩაზე აშხ. ალიოშა ჯაფარიძის მიერ მოწყობილი თავდასხმა ოცდა ხუთი რევოლუციონერისა კაზაკებზე, რომლებსაც შებორკილი მიყავდა თბილისიდან ქუთაისის საპყრობილეში ნოე ხომერიკი და სხვები. ამ თავდასხმებში მონაწილეო-

ბდენ აკაკი დალაქიშვილი, პროკოპი ლეჟავა (ჯიხაიშიდან), რომლებიც კაკაბაძე, პავლე შალაყმაძე და იოსებ ხარაბაძე, რომლებმაც მოჰკლეს კახაკი და გაანთავისუფლეს ტუსალები.

ამ ბრძოლაში მოკლულ იქნა პროკოფი ლეჟავა, პავლე შალაყმაძე კი დაჭრილი — განა ეს საქმე მხოლოდ ქუჩაში მებრძოლი გმირებიდან არ წარმოიშობოდა?

ეს ზემოთ ჩამოთვლილი, მეორე კატეგორიის მომქმედნი ამხანაგები, რომლების ხსენებაც ჩვენს შორის ჯერ-ჯერობით მხოლოდ გაკვრით თუ არის, ჩემის ფიქრით, მეტად დასაფასებელნი არიან.

პირველი ბოლშევიკური ორგანიზაცია ლეჩხუმში. — შამშუ გელოვანი. — გლეხთა მოძრაობა სვანეთში. — თავადი გარდაფხაძენი და მათ მიერ გლეხი ამბროსი ონიანის და შამშუ გელოვანის მოკლა. — სვანებმა შეუიკეს ერთმანეთს შამშუ გელოვანის ცხედართან, რომ შურს იძიებდნენ.

ქუთაისიდან რაჭა-ლეჩხუმში ოცდახუთ ივანობისთვის მოგვიხდა და დაბრუნება ორგანიზაციის სხვადასხვა მონდობილობით.

გავიხსენოთ მოკლეთ, თუ როგორ დაიწყო ბოლშევიკური მუშაობა და მოძრაობა ლეჩხუმშიაც.

ლეჩხუმში და რაჭაში თითქმის პარალელურად ერთ და იმავე დროს მოეწყო ორგანიზაციები ასის თავების და ათის თავებისა და დაიწყო პროპაგანდა-აგიტაცია ქუთაისიდან გაგზავნილ ამხანაგების მიერ.

1905 წელს აპრილის შუა რიცხვებში, რამდენათაც შემდეგ ამხანაგები გადმოგვცემდნენ (მე ჯერ კიდევ არ ვიყავი პეტერბურგიდან ჩამოსული) ქუთაისიდან ლეჩხუმში იქნა საშა წულუკიძის მიერ გაგზავნილი სამუშაოდ შამშუ იასონის ძე გელოვანი (ლეჩხუმელი), თეოფილე გორგასლიძე და ლადო ემუხვარი. მათი მოსვლისთანავე რამოდენიმე დღეში ლეჩხუმში შესდგა ბოლშევიკური წრე შამშუ გელოვანის გავლენათ. ამ პირველი უჯრედის წევრებათ ითვლებოდნენ: შამშუ გელოვანი, ლეკან დადიშკელიანი, რუბენ ყიფიანი, თეოფილე გორგასლიძე, ვიქტორ ახვლედიანი, პლატონ ახვლედიანი, ეფრემ ფრუიძე, კაკო გოგელიანი, ქიქიკო ასათიანი და სხ.

პირველ თვალის გადავლებაზე ლეჩხუმის ორგანიზაციის შემადგენლობისა და აგრეთვე ნაწილობრივ რაჭისა მკითხველს გაუკვირდება და ძნელად ასახსნელი იქნება მისთვის ის მოვლენა, რომ ორგანიზაციების წევრები თავად-აზნაურობის წრიდან იყვნენ გამოსულნი ისე, როგორც ბევრგან მთელ საქართველოში. ეს გარემოება ანალი-

ზის გაკეთების შემდეგ არც არანორმალურად ჩაითვლებოდა. პირველად მით, რომ ეკონომიურად ის ოჯახები, საიდანაც ამხანაგები გამოდიოდნენ, რამოდენიმეს გამოკლებით, უკვე დაღარიბებულნი, დაქვეითებულნი იყვნენ; მეორედ—სწავლა-განათლებას რუსეთში ღებულობდნენ, რუსეთის მუშათა კლასის მოძრაობის და აგრეთვე სტუდენტების გავლენის ქვეშ მოხვდა ჩვენებური სტუდენტების და მოსწავლე ახალგაზრდობის ერთი ნაწილი, და რადგანაც ჩვენი ბოლშევიკური პარტია ბრძოლას, მოქმედებას, მოითხოვდა, ღარიბ თავდაზნაურთა შვილებმა, რომლებმაც თეორეტიულად ოდნავ მაინც შეითვისეს კლასთა წინააღმდეგობა და თვითმპყრობელობის აუცილებელი დამხობა, მიაშურეს მეტბრძოლ ორგანიზაციებს და დაიწყეს ენერგიული ბრძოლა მუშებთან და გლეხებთან ერთად. ბევრმა მათგანმა კლასთა ბრძოლის გამწვავების, რევოლუციის ქარ-ტეხილის დაბერვის და შემდეგ რეაქციის გამეფებისა—ბრძოლის ასპარეზი დასტოვეს და კვლავ თავიანთ თავად-აზნაურობის წრეს დაუბრუნდნენ—მუშათა კლასს უღალატეს—ბურჟუაზიის კალთებს შეაფარეს თავი.

შამშე გელოვანი—ლენინიდან ცხენის წყლის ხეობით ლადი ემუხვართან და თეოფილე გორგასლიძესთან ერთად გაემგზავრა ქვემო სვანეთში.

ქვემო სვანეთი იმ დროს სამი დიდი საზოგადოებისაგან შესდგებოდა: ლენტეხის, ჩოლურის და ლაშხეთის, ლენტეხის საზოგადოების გლეხობა მოქადაგეებს დიდის ალტაცებით შეეგება, მათაც ძლიერ სწყუროდა გავეჯოთ შამშე გელოვანის მეოხებით, თუ რა ხდებოდა სხვა მაზრებში და მთელ საქართველოში. აქ მოწვეულ დიდ მიტინგზე განმარტებულ იქნა ამ ამხანაგების მიერ სვანების ბეჩავი, უმწეო მდგომარეობა. მათი მონობა, მემამულე გარდაფხაძეების უღელ ქვეშ გმინვა-კენესა,—შემდეგ მიტინგზე არჩეულ იქნენ ათის თავები და ასის თავები.

ლენტეხიდან ამხ. შამშე ერთ ამხანაგთან ერთად (ლომინაძე) გადვიდნენ ჩოლურის საზოგადოებაში, სადაც ცხოვრობდნენ და ბატონობდნენ მთელ ქვემო სვანეთის გლეხკაცობაზე—თავადი გარდაფხაძეები. სოფელ ჩოლურის კანცელარიაში მოწვეულ იქნა დიდი მიტინგი; თავად გარდაფხაძეებმა გაიგეს თუ არა ეს ამბავი,—მოქადაგეების მოსვლა, ფიცხლავ მოიყარეს თავი, შეიარაღდნენ და დაადგინეს სვანეთში მოსულ მოქადაგეების დახოცვა. ეს გამოყუყუჩებული, ბრწყინვალე თავადები მოქადაგეების დახოცვით მომავალი რისხვის თავიდან აცილებას ფიქრობდნენ.

ჩოლურის ამბები სწრაფად გავრცელდა ლაშხეთის საზოგადოებაში, საიდანაც გამოგზავნილ იქნენ წითელი დროშით გლეხები ამბროსი ონიანის მეთაურობით, ჩოლურში შამშე გელოვანის ლაშხეთში წასაყვანად და ორგანიზაციის მოსაწყობად; გაემგზავრნენ თუ არა ამხანაგები ლაშხეთისაკენ, იქვე ახლოს გზაში ჩასაფრებულმა თავად გარდაფხაძეებმა მოჰკლეს წინ მიმავალი წინამძღოლი გლეხი ამბროსი ონიანი. შამშე გელოვანმა გაიგონა თუ არა თოფის ხმა შევიდა იქვე ახლო მცხოვრებ მელიტონ გარდაფხაძის სახლში (შამშეს ნათესავი იყო) რათა გაეგო, თუ რა ხდებოდა. ამ შემთხვევაში, რასაკვირველია, მოსტყუდა ამხ. შამშე, რადგანაც ველარ გაითვალისწინა, რომ მისი ნათესავები—გარდაფხაძეები, მას არ დაზოგავდნენ. შამშე გელოვანის ამხანაგები კი ამ დროს უკან, ჩოლურის სასოფლო სამმართველოსკენ დაბრუნდნენ. მოჰკრეს თუ არა თვალი შამშეს, მელიტონის სახლში მიმავალს, მელიტონ გარდაფხაძე, ლევან გარდაფხაძე, ქელეჩი, სასო, გრამიტონ და ბექერბეი გარდაფხაძეებიც, შეცვივდნენ მელიტონ გარდაფხაძის ეზოში, ყველამ ერთბაშად დაუშინეს ბერდენკებიდან ტყეები და ამხანაგი შამშე მუხანათურად მოჰკლეს.

გარდაფხაძეების მიერ ჩადენილმა მხეცურმა მოქმედებამ დიდი აღშფოთება და აღელვება გამოიწვია მთელ ქვემო-ზემო სვანეთში და რაჭა ლეჩხუმშიაც. შამშე გელოვანის გვამი ჩოლურიდან მალე წამოიღეს ქვემო სვანეთის და ლეჩხუმის გლეხებმა სოფელ ახალელაში დასაკრძალავად

დასაფლავებას დიდი-ძალი ხალხი დაესწრო, როგორც ზემო-ქვემო სვანეთიდან, აგრეთვე რაჭა-ლეჩხუმიდანაც. ქალაქ ქუთაისიდან გამოგზავნილ იქნა დასაფლავებაზე დასასწრებლად ამხ. სერიოჟა ქავთარაძე, თბილისის ჯარის კაცთა ორგანიზაციიდან კი დაესწრო დღეს უკვე ჩვენი ამხანაგი მუშა ივანე ალიხანაშვილი. სერიოჟა ქავთარაძემ მრისხანე სიტყვა წარმოსთქვა, რომელშიაც გაატარა ის აზრი, რომ სვანეთ-ლეჩხუმის გლეხკაცობა მალე აუგებს წესს თავის მტრებს—თავად-აზნაურებს—მემამულეებს და შამშე გელოვანის ცხედარის წინ დაჩოქებით ფიცი დასდეს, რომ ესისხლებინათ შამშე გელოვანი და კიდევაც ისისხლეს: 1918 წელს—სოფელ ჩოლურის გლეხკაცობამ ერთბაშად გასწყვიტა ყველა თავადი გარდაფხაძეები.

გარდაფხაძეების შესახებ კიდევ ქვემოლ გვეჩენება საუბარი, ეხლა კი დავუბრუნდებით კვლავ რაჭის მაზრას—ჩვენს მუშაობას იქ.

მზადება შეიარაღებული აჯანყებისთვის.—რაჭის ორგანიზაციის კრება ამ საკანზე ამბროლაურის ახლოს.—„ჭაბოტ-კარში“.—საგუშავოების, ტყის-მკველების და ადმინისტრაციის სხვა მოხელეთა განიარაღება.—ღმსჯელი რაზმის გამოგზავნა ონიდან.—წინადაც ბოქაულის კანცელარია,—შემდეგ სააგენტო კლუბი.—რაზმის გაგზავნა ზემო-რაჭაში.—ონის აღება ჩვენი რაზმის მიერ.

კვირიკობ-მარიამობისთვის როგორც რუსეთში, ისე ჩვენშიაც თითქმის ყველა უდიდეს ქალაქებში და მაზრებში გაცხოველდა მუშათა და გლეხთა მოძრაობა...

ბევრ ქალაქებში და მაზრებში შეიარაღებულ აჯანყებებს და ბომბებით თავდასხმასაც მოწინააღმდეგეებზე აწარმოებდნენ ჩვენი ამხანაგები რუსეთში, ქარხანა-ფაბრიკებში მონხდარი გაფიცვები და დემონსტრაციები მაშინვე პოულობდა გამოძახილს მთელ საქართველოშიაც.

დაიწყებოდა თუ არა დიდი დემონსტრაციები, თავდასხმანი ბომბებით რომელიმე მთავრობის მოხელეზე, ეს ამბები ელვის სისწრაფით ედებოდა მთელ ქვეყანას. კვირიკობის და მარიამობისთვის მოხდა საყოველთაო გაფიცვები რუსეთის ბევრ ქალაქებში: ადესაში, გროდნოში, ხარკოვში, მოგილევიში, ვილნოში, სიმფეროპოლში, ვარშავაში, ჟიტომირში, ტომსკში, ბაქოში, თბილისში, ქუთაისში და სხვაგან.

გაძლიერდა აგრეთვე გლეხთა მოძრაობა აგრარულ ნიადაგზე როგორც რუსეთში, აგრეთვე ჩვენშიაც. კვირიკობისთვის 7-ს, საყოველთაო გაფიცვების დაწყების შემდეგ, თბილისში ხუთ ალაგას ყუმბარა ესროლეს კახაკებს.

თერთმეტ კვირიკობისთვის გრადონაჩალნიკის გრაფ შუვალოვის მოსკოვში მოკვლამ და ათ აგვისტოს ქუთაისში პოდპოლკოვნიკ ხოდეცკის ბულვარში ტყვიით განგმირვამ, ტერორისტული აქტები უფრო გააძლიერა, თითქმის ყველა ქალაქებში, როგორც რუსეთში, აგრეთვე საქართველოში ხდებოდა ამა თუ იმ პოლიციის მოხელეებზე თავდასხმა და მათი მოკვლა.

საშა წულუკიძის დამარხვის დროს დიდმა დემონსტრაციამ და აგრეთვე მთელ თვითმპყრობელ ნიკოლოზის იმპერიაში მოდებულმა აჯანყებებმა, გაფიცვებმა, თავდასხმებმა მატარებლებზე, მუშების შეტაკებამ ადმინისტრაციასთან ნათლად დაგვანახეს ჩვენი, რომ ფიციხლად შევდგომოდით იარაღის შეძენას და დიდი შეიარაღებული აჯანყებისათვის მზადებას.

ამ მოსაზრებით ჩვენ მიერ მოწვეული იქნა მთელი რაქის ორგანიზაციის კრება სოფ. ამბროლაურის მახლობლად იქ, სადაც რიონის ნაპირად ამართულ კლდეში გამოქვაბული არის—სახელწოდებით „ქვაბთ-კარი“.

ავგისტოს ბოლო რიცხვებში ქვაბთ-კარის გამოქვაბულში მოწვეული სხდომა საისტორიო და საინტერესო შეიქნა. ამ კრებაზე იყვნენ მოწვეული ზემო რაჭაში მომუშავე ჩვენი ამხანაგები, პირველი საკითხი იყო იარაღის მოკრეფა და ამ მიზნით რაჭა—ლეჩხუმში საგუშაგოების, ტყის მცველების და აღმინისტრაციის სხვა მოხელეების განიარაღება, რადაც არ უნდა დაგვეჯდომოდა ეს.

გადაწყვეტილების სისრულეში მოყვანასაც მეორე დღესვე შევეუდეთ. პირველად განიარაღებულ იქნა სოფ. ნიკორწმინდის პოსტი ექვსი დარაჯისაგან შემდგარი და ქვემო რაქის ტყის მცველები. ღამის ათ საათზე ამხ. ქიქიას პატარა რაზმმა მკედელ იოსებ გორდენიანის, თეოდოლე კაკრიაშვილის, ერმილე და პორფილე გურგენიძეების, კოლია ბოჭორიშვილის და სხვების მონაწილეობით. ქიქიას ხელმძღვანელობით ალყა შემოარტყეს ნიკორწმინდის სადარაჯოს, აუტეხეს სროლა და უსისხლოდ განიარაღეს ყველანი. იმ ღამესვე განიარაღებულ იქნენ აჭაური ტყის მცველებიც—„ლესნიჩის“ სიმონ მაჭავარიანის თანამშრომლები.

ღამის თორმეტი საათი იქნებოდა, როდესაც ამბროლაურის საგუშაგოს ასაღებად მინა გიორგობიანის ეზოში მოვალწიეთ. ირგვლივ სოფლებში ღუმილი სუფევდა, აქა-იქ მხოლოდ მამლის ყივილი და ძაღლების დრო გამოშვებითი ყეფა არღვევდა სიჩუმეს. თვით ამბროლაურში თითოქმის ყველას ეძინა; ბოჭაულ ასლან კვიტაშვილს და მის ერთგულ დარაჯებსაც ჩასძინებოდათ. ჩვენი განზრახვა იყო იარაღი ამ დღესვე უსისხლოდ შეგვეძინა. ალბათ, გამოცდილება გვაკლდა, არ ვიცოდით, თუ ურიადნიკი ჭიქაბერიძე (სტრაჟნიკების უფროსი) გაგვიმაგრდებოდა და სროლას აგვიტეხდა. სოფელ ამბროლაურში მხოლოდ ერთი ქუჩა გადიოდა და მინა გიორგობიანის—(ყოფილი რაქის მემამულის ეზოს ნაპირზე) ქუჩისავე ცალ მხარეზე საგუშაგო და საბოჭაულო შენობები იყო, მეორე ნაპირზე—აფთიაქის შენობა. ჩვენ აფთიაქის შენობის უკან, რომელიც სულ 5-10 საყენით იქნებოდა დაშორებული საგუშაგოს შენობას, ქვებს ამოვეფარეთ. აქედან უნდა აგვეტეხა სროლა შესაშინებლად, თავზარი დაგვეცა უეცრად მათთვის და უსისხლოდ აგველო ასლან კვიტაშვილის სიმაგრე—საგუშაგო.

ეს ასე არ მოხდა. ბრძოლის დროს ლმობიერება დასაშვებია არ არის, მავნებელი—კი. „მეცით ზალპი“ გაისმა ჩვენს შორის ჩუმის ხმით. გავარდა ექვსი ტყვია ბერდანკისა. ვინტოვკის სისტემის თოფი მხოლოდ ამხ. ქიქიას ეკავა ხელში. ზოგ ჩვენს ამხანაგებს მხოლოდ ნაგანი გვექონდა და ფილთა თოფიანებიც გვერივნენ. საგუშაგოზე უცებ წამოხტნენ დარაჯები, ურიადნიკი ქიქაბერიძემ სანთელი გაანათა (სისულელე მოუვიდა), უბრძანა სტრაჟნიკებს სროლა აეტეხათ ჩვენთვის, მოგვეცეს ზალპი რამოდენიმეჯერ, დახვრიტეს ტყვიით აფთიაქის შენობა, ზოგი ტყვია შორს, უკან, საავადმყოფოს შენობას მოხვდა. ჩვენ მაშინ გადავწყვიტეთ საგუშაგო შენობისათვის ზალპი მიგვეცა, სროლაზე სროლითვე გვეპასუხა. გაუხსენით „ცეცხლი“: თანაც შეგსძახით: „დაგვენბდით უსისხლოდ, გადმოყარეთ იარაღი“. ერთბაშად გაისმა გრიალი ჰაერში ჩვენი თოფებისა. მოეჩვენათ, რომ მათ ჩვენი მთელი რაზმი თავს დაესხა, ვინტოვკიდან გასროლილი ერთი ტყვია გულში მოხვდა სტრაჟნიკ იარაღოვს, იქვე დაეცა, მეორე ტყვია სტრაჟნიკ მეტრეველს მოხვდა, იგიც დაიჭრა მძიმედ, ამის შემდეგ ურიადნიკი ქიქაბერიძე შეშინდა—გააბა ყვირილი: ეხლა კი დავიღუპებით, დაგვხოცავენ ყველას, გადაყარეთ თოფები. მისი განკარგულების შემდეგ მცველებმა ბერდანკები ფიცხლავ გადმოყარეს, დაგვენბდნენ, გვეხვეწებოდნენ—ყველანი არ დაგვეხოცა, ჩვენც ღამეში თოფები ქუჩაში აგვრიფეთ.

ეს აღრზაური, ყვირილი, ამბროლაურის მკვიდრთ კარგად ესმოდათ, მაგრამ შიშით ვინ იქნებოდა სულელი გარეთ ცხვირი გამოეყო.

დილის რიერაჟმაც მოაღწია. ჩვენ საჭიროდ ვცანით დავშლილიყავით, მხოლოდ ამხ. იოსებ გორდენიანის თანხლებით სამი შეიარაღებული ამხანაგი გაგზავნილი იყო ამხ. ლუკა პატარიძისთან ბუგეულში, სადაც უნდა შეენახათ მათ საწყობში ბერდანკები, რომლებიც დროებით არ გვესაჭიროებოდა. სოფელ ამბროლაურში საგუშაგოს აღება და აღმინისტრაციის მოხელეების დახოცვა—დაჭრა, უექსცესოდ არ ჩატარდებოდა, რომ რაჭის მაზრის უფროსი შლოტგაუერი მოწადინებული არ ყოფილიყო თვალი აეცლო რაჭაში მომხდარი ამბებულისათვის; ის მეტად შეშინებული იყო და ლოიალობას იჩენდა, მაგრამ ეხლა რაღას იზამდა, როდესაც მას მცველები დაეუხილეთ და იარაღი აეყარეთ ამბროლაურში: ან უნდა გაქცეულიყო ონიდან—აღმინისტრაციული ცენტრიდან—ანდა დამსჯელი რაზმი გამოეგზავნა ქვემო რაჭაში; ნაოულაც, მაღე დამსჯელი რაზმი—ორმოცდა ათი კაზაკისაგან შემდგარი, გამოგზავნა ქვემო რაჭაში. კაზა-

კები მიუახლოვდნენ თუ არა ამბროლაურს სამი ვერსის მანძილზე, ასტეხეს სროლა და შევიდნენ სროლით ამბროლაურში. ჩვენ კარგად ვიცოდით, რომ კაზაკები ბევრს ვერაფერს გახდებოდნენ, რადგანაც მათთან შეტაკება ჯერ-ჯერობით ჩვენ გადაწყვეტილი არ გვქონდა, ვერც ვერაფერს გავხდებოდით მანამდის, სანამ ჩვენს რაზმს ორმოც კაციმდე არ შევადარალენდით და პარტაზანულ თავდასხმას არ მივმართავდით.

ყაზახებმა ამბროლაურში ჩამოსვლისთანავე დაუწყეს გლეხებს ცემა-ტყუბა და ცარცვა; რასაც ნახავდნენ გლეხების ოჯახში წასადებს, ჰკრიდნენ ტომრებში და ჰკიდებდნენ ცხენებს. ერთმა გლეხმა რომ ვერაფერი მოუხერხა მათ, ანდა რა უნდა ექნა, ცხენი დაუფრთხო, ამ დროს ერთმა ცხენმა მეორე ცხენი დაფრთხო, მეორემ კიდევ მესამე, ყველა ცხენები გადაცვივდნენ გლეხების ვენახებში, ყანებში და ყაზახებმა ძლივს მოსძებნეს თავიანთი ცხენები, რომელთაც სავეტ ტომრები ქუჩაში მიმოუვნიათ. ასე რომ, სანამდის ყაზახები თავთავიანთ ცხენებს მოსძებნიდნენ და თავს მოუყრიდნენ, ზოგიერთმა გლეხთაგანმა კაზაკების მიერ ნაცარცვი აკრიფეს ყანებში, ვენახებში და წაიღეს თავიანთ სახლებში.

გათენდა თუ არა, კაზაკები შეშინებული გაბრუნდნენ ონში. ალბათ მათ ეგონათ, რომ ღამით თავს დაესხმოდნენ ჩვენი რაზმელები, ამბროლაურის პოსტის ალების შემდეგ განიარაღებულ იქნენ წესის დარაჯება და ტყის მცველები, კრებალოს საგუშაგო და დანარჩენი საგუშაგოები რაჭა-ლეჩხუმში.

ამასთანავე თვით ამბროლაურში გავხსენით სააგიტაციო პოლიტიკური კლუბი, სწორედ იმ დარბაზში, სადაც იყო მოთავსებული ზოქაულ ასლან კვიტაშვილის კანცელარია. შენობაში გამოვანგრიეთ ზოგიერთი კედლები და გადავაკეთეთ შესაფერისად, ჩვენთვის საკადრისათ. ტრიბუნაც ხელად გავაჩაღეთ და ყოველ დღე, ხუთშაბათობით, ვიკრიბებოდით, ვაკეთებდით მოხსენებებს და ვკითხულობდით ლექციებს, უპარტიო გლეხებს მასიურად ვისწრებდით.

ამბროლაურის საზოგადოების გლეხები დიდი ელტაცებით და კმაყოფილებით გვეგებებოდა ხოლმე. სწორედ ამავე შენობაში დღეს არის მოთავსებული თემ — აღმასკომი და მუშა — ქვის მთლელი ამხანაგი ივლიანე ჯანელიძე, ნიკოლოზ ხელმწიფის ერთგული მოსამსახურის ზოქაულ ასლან კვიტაშვილის ალაგას უმნიშვნელოვანეს და უდიდეს საქმეებს — მუშათა და გლეხთა სასარგებლოდ აწარმოებს. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ იმ დროში ონში მომუშავე მენშევიკები: სიმონ ჯაფარიძე, დანიელ რაზმაძე, ივლიანე იაშვილი, გიორგი ლობ-

ჯანიძე, ლუკა ბერიშვილი და სხვები ვერ ახერხებდნენ ადგილობრივი კონტრ-რევოლიუციონერების განიარაღებას, რადგანაც მათ შეიარაღებულ რაზმზე არ უფიქრიათ გვინაობამდის და იარაღიც არ ჰქონიათ, ამიტომ ისევ ქვემო რაჭის ორგანიზაციამ გადასწყვიტა ზემო რაჭაში გაგვეზავნა ის პატარა რაზმი, რომელმაც ამბროლაური აიღო.

გავეცით განკარგულება, რათა ამხანაგ ქიქიას მეთაურობით გამგზავრებულყვნენ ონში. ამხანაგებიც გაემგზავრენ, მიუხალოვდნენ თუ არა ონს ოთხი ვერსით, სამხედრო ოსეთის გზაზე, წინ შემოგვეგებება სტრაჟნიკების გუნდი; ამხანაგ ქიქიას განკარგულებით სწრაფად ჩაუსადრდნენ ჩვენი ამხანაგები, შესძახეს: დაყარეთ იარაღი თავს ნუ დაგვახოცინებთო“. შეშინებულმა სტრაჟნიკებმა თოფები სასწრაფოდ დაყარეს და პარი ონისკენ იბრუნეს. უკან ჩვენი რაზმი მიყვებოდა. ონში ასვლისთანავე მენშევიკებთან გავეპოეთ მოლაპარაკება კონტრ-რევოლიუციონერების განიარაღების შესახებ და მალე სისრულეში იქნა მოყვანილი ონის აღება, ადმინისტრაციის განიარაღება და ქალაქის გამაგრება.

გუბერნატორი სტაროსელსკი.—დასავლეთ საქართველოს მასწავლებელთა ყრილობა საჟურნეო სკოლაში. —კამათი ესერებსა და სოციალ-დემოკრატებს შორის.—კრების ორად გათიშვა.—პანიკა კრებაზე.—სექტემბერი—ოქტომბრის გაფიცვა.—17 ოქტომბრის მანიფესტი, მიტინგები ქუთაისში.—კამათი ანარქისტებსა და ბოლშევიკებს შორის.—სტუდენტი პეტროვი—პროკატორი.

1905 წელს აგვისტოს შუა რიცხვებში კვლავ გავემგზავრე ქუთაისის ამხანაგებთან სათათბიროდ. ეს ის დრო იყო, როდესაც ქუთაისის გუბერნატორად ცნობილი სტაროსელსკი—მელვინეობის და მევენახეობის ზედმიწევნით მცოდნე მთელ დასავლეთ საქართველოში,—გუბერნატორად დაენიშნათ და მის თანაშენწეოდ—ლიბერალი ყიფშიძე. გუბერნატორი ვლადიმერ სტაროსელსკი თურნე მუშათა და გლეხთა ინტერესების დამცველი მებრძოლი რევოლიუციონერი იყო, ჩვენ კი არ ვიცოდით, როგორც ეს არ იცოდა თვით მისმა ქუთაისის გუბერნატორად გაჰმგზავნმა გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვმა—მაშინდელმა „ნამესტნიკმა“ კავკასიაში.

სტაროსელსკიმ თავისი ხანგრძლივი მოღვაწეობის დროს შორაპნის მაზრაში საქარის საცდელ ბაღში, დიდი ღვაწლი დასდო, დიდი ნდობა და სიყვარული დაიმსახურა მთელი იმერეთის გლეხობისა. ეს პატიოსანი მოღვაწე დასავლეთ საქართველოს იმ დროს მოველინა,

როდესაც ფილოქსერიტ ვენახები სრულებით გადახმა და მეღვინეობა განსაცდელში ჩავარდა. სტაროსელსკიმ ამერიკული ვაზის მყნობა, ნიადაგის გადაბრუნება და ფილოქსერის წინააღმდეგ წამლობა იმერეთში პირველმა დააყენა თავის ჯგროვან ღონეზე. სტაროსელსკის გლეხებთან დამოკიდებულება და მათში ნდობა, სიყვარული, გაგლეხა კარგად იცოდა გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვმა და სწორედ მაშინ დანიშნა იგი ქუთაისის გუბერნატორად, როდესაც დასავლეთ საქართველოში და მეტადრე გურიაში გლეხთა მოძრაობა აგრარულ ნიადაგზე მეტად გაძლიერდა, რევოლიუციის ტალღამ ზევით აწევინა.

გრაფი ვორონცოვი სტაროსელსკის გუბერნატორად დანიშნვით ცდილობდა მოტყუებას, როგორც თვით სტაროსელსკისას, აგრეთვე გლეხაკობისას, მაგრამ სტაროსელსკიმ თურმე თვით მთავრობა მოატყუა, როგორც დამტკიცდა რეაქციის გამეფებისთანავე ალიხანოვის ცეცხლითა და მახვილით საქართველოში თარეშის დროს. სტაროსელსკი ქუთაისში დატყვევებულ იქნა და გაგზავნილი ტფილისში. შემდეგ, რამდენადაც მახსოვს, ქალაქ ეკატერინოდარში (კრასნოდარი) შეიპყრეს სტაროსელსკი, შემდეგ ის საზღვარ-გარედ გაიქცა, ცხოვრობდა პარიზში როგორც ემიგრანტი, ფოტოგრაფობდა და ბოლოს ეს ქუთაისის „გუბერნატორი“ სიმშილში და სილარიბეში მოკვდა. ასეთი იყო გლადიმერ სტაროსელსკის ხვედრი. ჩვენ კი 1905 წელს მას არ ვენდობოდით, პროვოკატორსაც კი უწოდებდით ხანდისან. არც გასაკვირი იყო ჩვენის მხრით, რადგანაც რევოლიუციონერი გუბერნატორის როლში იმ დროს ძნელი წარმოსადგენი იყო; ამგვარი კურიოზი, ძნელად გასათვალისწინებელი და არაჩვეულებრივი მოვლენა, იშვიათი იყო, ამიტომ სტაროსელსკის მოქმედება და მოღვაწეობა ამ ხანებში ჩვენთვის ძნელი წარმოსადგენი და გასაგები იყო. შეიძლება ბევრი ჩვენი ამხანაგი დღესაც არ არის დარწმუნებული მის გულწრფელ რევოლიუციონურ მოღვაწეობაში, მაგრამ მე თვითონ დარწმუნებული ვარ ბევრ ჩემ ამხანაგებთან ერთად, იმ დროს ქუთაისში მომუშავეებთან, რომ სტაროსელსკის პიროვნება წმინდა და უმწიკვლო შეიქმნება ჩვენთვის, როდესაც 1905 წლის რევოლიუციის ისტორია და მისი პიროვნება და მოღვაწეობა დასავლეთ საქართველოში შეისწავლება.

შუა აგვისტო იქნებოდა, როდესაც სამეურნეო სასწავლებლის დარბაზში გუბერნატორ სტაროსელსკის ნებადართვით გაიმართა მრავალრიცხოვანი ყრილობა მთელი დასავლეთ საქართველოს მასწავლებლებისა. ყრილობას ხელმძღვანელობდნენ ჩვენი ქუთაისის ორგანი-

ზაციის წევრები. ყრილობაზე დღის წესრიგში წამოყენებული იყო როგორც ეკონომიური, ისე პოლიტიკური ხასიათის საკითხები. უმთავრესი საკითხთაგანი იყო, სწავლის განახლება ყველა სკოლებში, გაფიცვების ან გაგრძელება, ან შეწყვეტა.

მარტიდან ყველა მასწავლებლებმა დასავლეთ საქართველოში გაფიცვა გამოაცხადეს და რადგანაც შემოდგომაზე სწავლის დაწყების დრომ მოატანა და შესაძლო იყო მისწავლებელთა შორის შტრეიკბრეხერებიც გამოჩენილიყვნენ, კიდევ გამოჩნდა რამოდენიმე პირი, თუმცა მცირე რიცხვა.

ამიტომ ეს საკითხი, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა აქ, ამ ყრილობაზე უნდა გადაწყვეტილიყო დადებითად, ე. ი. მასწავლებლებს შორის დიფერენციაცია უნდა მომხდარიყო; საუკეთესო რევოლუციონური ნაწილი მასწავლებლობისა მოითხოვდა გაფიცვის გაგრძელებას გამარჯვებამდის, ნაწილი კი მზალაი, მონური, სულისკვეთებით უნდა დაბრუნებოდნენ მთავრობის წინადადებით სასწავლებლებში სწავლის გაგრძელებას და გაფიცვის ჩაშლას.

დილის თორმეტი საათიდან საღამოს 8 საათამდე სწარმოებდა გაცხოველებული კამათი ამ დარბაზში უმთავრესად ორი მოწინააღმდეგე ბანაკის პარტიის მეთაურებთა შორის. აქ იყვნენ ამ დროს მოკამათენი რამდენადაც მახსოვს, უმეტესობა მენშევიკების ბანაკიდან, მათ შორის: კოწია სულაქველიძე, ვიქტორ თევზაია, დათიკო ქავთარაძე, ევგენი გეგეჭკორი, არსენ წითლიძე, იასონ ბახტაძე, სამსონ კილაძე და სხ. სოციალისტ-რევოლუციონერებიდან: ძმები გოზეჩიები, ვალოდია ოკუჯავა, ს. დადიანი და სხვები. ბოლშევიკებიდან: მიშა ოკუჯავა, სერიოჟა ქავთარაძე, ბარონ ბიბინეიშვილი, ანდრო ბებურიშვილი, ქიქია ჭიჭინაძე, პორფირე გურგენიძე, ეპიფანე ენუქიძე, კორნელი ქაცარავა, კოლია ქარცივაძე და სხვა. იყვნენ აგრეთვე ფედერალისტების ბანაკიდანაც. ყოველი პარტია ცდილობდა თავისი გავლენა გაეძლიერებია მასწავლებლობაზე. კამათმა მეტად მკაცრი ხასიათი მიიღო სოციალ-დემოკრატებსა და ესერებს შორის, რადგანაც პრინციპიალურ საკითხებში შეეხებოდა მიწის საკითხს, მარქსიზმს და მიხაილოვსკის სუბიექტივურ მეთოდს აზროვნებაში.

ვიქტორ თევზაიას სიტყვის შემდეგ ყრილობა ორად გაიყო: დიდმა უმრავლესობამ დატოვა კრება არსენ წითლიძის თავმჯდომარეობით. უმცირესობა, ესერების თანამგრძნობნი კი, იქვე დარბაზში დარჩნენ და განაგრძეს ყოილობა, თუმცა ოდნავად შემოფოთებული იყვნენ სოციალ-დემოკრატების წიერ დემონსტრატიულად დარბაზის მიტოვებით და ყრილობის ეზოში გაგრძელებით.

უკვე დაბინდებული იყო, ლამპაც მაგიდაზე იდგა ანთებული. ეზოში აუარებელი ხალხი შემოგვემატა. ამ კრებაზე ნახავდით ყველა ჯურის და აზროვნების ხალხს: მღვდლებს, ქუთაისის მეშჩანებს, ვგონებ, ვაჭრებსაც. მასწავლებლებლების ცოლებს და შვილებს, ნაცნობებს და უცნობებს, — ვის არ ნახავდით აქ ამ საღამოს. მახსოვს კამათის დროს სიტყვა აიღო ეგგენი გეგეჭკორმა, ამ დროს მე და სერიოჟა ქავთარაძე იქვე მინდორში ვიყავით წამოწოლილი ქიქიასთან ერთად, ჩვენც ორივენი ჩავეწირეთ სალაპარაკოდ, გეგეჭკორის სიტყვის შემდეგ უნდა გველაპარაკნა, მაგრამ აღარ დაგვეცალდა ლაპარაკი. იმ დროს, როდესაც ნელის ხმით ლაპარაკობდა მასწავლებელი სამსონ დათეშიძე, უეცრად გაისმა ხმა ყრილობაზე: „ყაზახები“. ამ სიტყვაზე კრება ერთბაშად პანიკით შეპყრობილი შეინძრა, შეშფოთდა, დაიძრა. პირველად კრების თავმჯდომარეს — არსენ წითლიძეს დაეტაკენ უკანოდან; მაგიდა თავის ლამპით გადააბრუნეს, ლამპა გაქრა. ამან უფრო იმოქმედა მასაზე, ნაწილი პირდაპირ ქუჩისკენ გაიქცა, იქით, საიდანაც კაზაკების ცხენების ფეხის ხმა თითქო მოგვესმა. ზოგი იქვე სარდაფისაკენ გაიქცა, ერთი მღვდელი ლობეზედაც კი გადავარდა — ფეხი თუ ხელი მოიტეხა. უმეტესობამ იმ დარბაზს მიაშურა, სადაც ესერები და ფედერალისტები დავტოვეთ, რომლებიც კამათს განაგრძობდნენ, შელენეს ფანჯრები და შეცვივნენ შიგ დარბაზში. სოციალისტ-რევოლუციონერებმა და მათმა თანამგარძნობებმა რომ ეს სურათი იხილეს, მათ მოეჩვენათ სოციალ-დემოკრატების მათზე თავდასხმა, შეშინდნენ და გარეთ გამოცვივნენ. მათ ეზოში ქუდები, კალოშები, ქოლგებიც კი გადაეყარათ შიშით.

მე და სერიოჟამ პირველ წამებში ამ სურათზე ვითომ ვაქცა-ცობა გამოვიჩინეთ და სირცხვილით არ გავიქექით მით უფრო, რომ უცებ ჩვენთან მინდორზე წამოწოლილმა სეფე ლეჟავამ გვიჩინა გავწოლილიყავით თხრილში და კაზაკების ცხენები თავზე გადაგვახტებოდა. მაგრამ უცებ ეს ჩვენ არ მიგვიღია. ყველანი რომ მოიქანცნენ, ჩვენც ზეზე წამოვცვივდით და ჭომის გზატკეცილისკენ გავიქექით. გზაში ერთს მასწავლებელს დავეწიეთ, რომელიც კივილით მირბოდა: „ვაიმე დედა, ვაიმე ცოლშვილო“. მივაძახეთ: რა მოგივიდა კაცო, მან გვიპასუხა: „ტყვია აქ მომხვდა კუნთში“, გეჩვენა კუნთი, რომელზედაც ხელი მოეჭირებინა. როგორც შემდეგ გავიგეთ, ის მასწავლებელი მისულიყო ყვირილით სახლში, გაეხადა შარვალი და სისხლი რომ ვერ ენახა, ძლივს დაერწმუნებიათ, რომ იგი დაჭრილი არ იყო. ან საიდან დაიჭრებოდა: მივიხედ-მოვიხედეთ, შევიტყვეთ, თურმე მეჯინებმ ცხენს წყალი დააღვინა იქვე ფერმის ახლოს, თავლა-

ში დაბრუნებისას ქუჩაში გამოაქენა—ერთი ცხენის ფეხების ტაკატკუცი მრავალ კაზაკების ცხენების ფეხის ხმად მოგვეჩვენა და ფსიქიურმა პანიკამ დაგვაფრთხო, გაგვფანტა.

ამ ამბავმა გასტანა 10-15 წამი. ხალხიდან ზოგი შეშინებული გაიქცა ქალაქისაკენ, ზოგმა ისევ მოიყარა თავი გადაბრუნებულ მაგიდასთან, არაფერი არ არის: ვაი სირცხვილო, რა მოგვივიდა, იძახდა არსენ წითლიძე, რომელიც, როგორც თავმჯდომარე, მოსულიყო მაგიდასთან, ლამპაც აენთოთ.

კრების განგრძობას შეუდგენ. ყველა ორატორები დარცხვენილნი, რაღაც უღიმღამოთ ლაპარაკობდნენ. მე და სეროიჯეს ხომ ხმა აღარ ამოგვიღია. ვიცინოდით კი და ვამბობდით: „ერთმა ცხენის ფეხის ხმამ როგორ დაგვაფრთხოვო“. ან რას ვიზამდით: გამოუცდელობა, არავის იარაღი არ გვექონდა და მართლაც სამი კაზაკიც რომ მოსულიყო, ყველას დაგვამათარახებდა და თხებივით გაგვრეკდნენ. ასე რომ, შეიარაღებაზე ზრუნვა, შეიარაღებული რაზმის ყველგან მოწყობის აუცილებლობაში ყველა მებრძოლი თანდათან რწმუნდებოდა.

როგორც იქნა, ეს ყრილობა დასრულდა. შედეგად მას მოჰყვა ის, რასაც მოველოდით. ზოგ მასწავლებელს ბოიკოტი გამოუცხადეს შტრეიკებერობისათვის, რამაც დიდათ იმოქმედა ზოგიერთებზე, ერთმა მასწავლებელთაგანმა კინალამ თავი მოიკლა. ზოგი (დიდი უმეტესობა) კვლავ დაუბრუნდა სასწავლებელს და „ლუკმა ბურის დაკარგვას“, როგორც ბიუროკრატები ამბობენ ხოლმე, —მონობაში ყოფნა არჩია ბრძოლაში სიკვდილს და შეასრულა მთავრობის წინადადება გაფიცვის მოხსნა და სწავლის განახლება. ზოგნიც, (მხოლოდ სულ მცირე ნაწილი) დარჩა მედგარ მებრძოლთა როლში. ესენი სასწავლებელს აღარ დაბრუნებიან—ჩვენთან ერთად იბრძოდნენ რეაქციის დაწყებადის, მას შემდეგ კი მხოლოდ მცირე ნაწილს ვხედავთ ჩვენს რიგებში, სხვები, ალბათ, ისევ გახულიგანდნენ. ზოგიც ხომ დაიხოცა: ასეთი დიფერენციაცია ბუნებრივი და აუცილებელი იყო; ეს ასე უნდა მომხდარიყო და მოხდა კიდევ.

რევოლუციის ტალღებმა კვლავ ზევით აწევა იწყეს: სექტემბრიდან გაფიცვები კიდევ უფრო გახშირდა. 10 ოქტომბერს რუსეთში გამოცხადდა საყოველთაო გაფიცვა. ფაბრიკა-ქარხნებში გუდოკის ხმას ვეღარ გაიგონებდით. რკინის გზები, ფოსტა-ტელეგრაფი, შეჩერდა. ყველა ქალაქებში—ცენტრებში და პერიფერიებშიაც, ქუჩებში ბრძოლა გაიმართა დახვეწებული, ობ-მოკიდებული რუსეთი თითქმის მომაკვდავს დაემსგავსა. ნიკოლოზის ერთგულმა დარაჯებმა—ყაზახობამ და პოლიციამ მოქანცულობა, მოდუნება იგრძნო.

თვითმპყრობელობას კი საყოველთაო გაფიცვის გამოცხადებით თაფზარი დაეცა—შეშფოთდა, შეშინდა და დათმობის გზას დაადგა.

17 ოქტომბერს გამოიცა ცნობილი მანიფესტი, რომელშიაც ხალხს პირდებოდნენ სიტყვის, ბეჭდვის, კრების თავისუფლებას და იმისთანა სახელმწიფო სათათბიროს მოწვევას, რომელიც ხალხის ინტერესებს შეეფერებოდა. ბულიგინის მიერ შემუშავებულმა (როგორც მაშინ უწოდებდნენ) კონსტიტუციამ ქუთაისის ლიბერალური საზოგადოება ალტაცებაში მოიყვანა. ივანი დარწმუნდნენ, რომ ნიკოლოზი ხალხს კრების, ბეჭდვის და სიტყვის თავისუფლებას მიაწვებდა და რევოლუციის ქარტეხილს ამით გადაურჩებოდნენ.

20 ოქტომბერს ქუთაისში გამართულ იქნა მიტინგები. ამ დღეს ქუთაისის კათედრალურ სობოროს წინ, იქ, სადაც ეხლა ამ სობოროს ნანგრევებზე გენიოს ლენინის ძეგლი არის ამართული, დიდძალმა ხალხმა მოიყარა თავი. მიტინგი მოწვეული იყო ნაციონალ-დემოკრატების, ფედერალისტების და ანარქისტ-კომუნისტების მიერ. ყველა ეს წერილი ბურჟუაზიის წარმომადგენლები დიდ კმაყოფილებას გამოსთქვამდნენ ნიკოლოზის მიერ ნაწყალობევი, მოძღვნილი კონსტიტუციის შინაარსით. სობოროს წინ ამაღლებულ კიბეზე—ამაყად, მედიდურათ წარმოდგენ სალაპარაკოდ: ანარქისტ-კომუნისტი მიხაკო წერეთელი, შალვა გოგელია (იგიც ანარქისტი), ცნობილი ნაროდნიკი—იმ დროს ფედერალისტი, გიორგი ზდანოვიჩი, ნაციონალ-დემოკრატი ადვოკატი მოსე ქიქოძე, დავით ნიჟარაძე (კადეტი), სიმონ ქვრიანი, სილოვან ხუნდაძე და ადვოკატი ხელთუფლიშვილი. თვითუფლი ხალხს კონსტიტუციის შინაარსს თავისებურად განუმარტავდა. კრება გახსნა მოსე ქიქოძემ. მისასალმებელი, მისალოცი სიტყვით, შემდეგ ილაპარაკა შალვა გოგელიამ აბდაუბდათ, მიკიდულ-მოკიბულათ. მეტი ნაწილი საზოგადოებისა აქ შეჯგუფებულიყო იმ მოსაზრებით, რომ მოესმინა სიტყვა, მკერ-მეტყველ პარიზიდან ჩამოსული ანარქისტ-კომუნისტის მიხაკო წერეთლის, მაგრამ აღარც მიხაკოს და აღარც გიორგი ზდანოვიჩს სიტყვების წარმოსთქმა არ დასცალდათ.

იმ დროს, როდესაც ანარქისტი შალვა გოგელია სიტყვა სიტყვით უხსნიდა მსმენელთ მიხაკო წერეთლის მიერ გამოცემულ პროკლამაციას: „ორი თვითმპყრობელობა“, ლაპარაკობდა ნიკოლოზის თვითმპყრობელობაზე და სოციალ-დემოკრატების თვითმპყრობელობაზე, მეორე ალაგას შეკრებილი მუშები, სოფლიდან ჩამოსული გლეხები და სხვა ჩვენი თანამგრძნობნი, ახმაურდნენ, ააფრიალეს წითელი დროშა, წასტაცეს ხელი ამხ. ბუდუ მდივანს და გრიგოლ

ლორთქიფანიძეს, აბურთავეს ზევით—შემდეგ მივარდნენ სობოროს-თან, წაართვეს დროშა ჩვენს მოწინააღმდეგე პარტიებს და გავმართეთ დიდი მიტინგი შიგ შუა ბულვარში. ჩვენს ირგვლივ დიდძალმა ხალხმა მოიყარა თავი. დიდად დაინტერესებული იყვნენ იმითი, თუ როგორ შეეხვედბოდით და რა აზრს გამოვთქვამდით ნიკოლოზის უკუდო კონსტიტუციის შესახებ მთელი ის ნაწილ რუსეთის საზოგადოებისა, რომელიც სობორასთან იყო შეკრებილი. ჩვენს მიტინგზე გამოვიდნენ ბუღუ მდივანი, ივანე გომართელი, კოლია ქარცივაძე, სერიოჟა ქავთარაძე, კოწია სულაქველიძე და სხვები. გავაკრიტიკეთ ბულუგინის უკუდო კონსტიტუცია იმ აზრით, რომ ნიკოლოზ ხელმწიფე და მისი მინისტრები უბრძოლველად მუშათა კლასს არაფერს დაუთმობენ, რომ კონსტიტუციის გამოცემით მათ სურთ მხოლოდ აჯანყების ალი ჩააქრონ, მუშები და გლეხები დაატყუონ და ამით რამოდენიმე წელს კიდევ შეინარჩუნონ ძალა-უფლება. მსმენელთათვის ადვილად გასაგები შეიქნა ჩვენი ახსნა-განმარტება.

მახსოვს, იქვე გვერდით იდგა მგოსანი აკაკი წერეთელი და განცვიფრებული ყურს უგდებდა ჩვენს ამხანაგებს, როდესაც იგინი თვითმპყრობელობას ცუდად იხსენიებდნენ.

„ღმერთო, რას მოვესწარი ამასო“—წაილაპარაკებდა ხოლმე აკაკი. ვის ეგონა, თუ ჩვენ ნიკოლოზის წინააღმდეგ ლაპარაკს გაგებდავდით საჯაროთ, მის წინააღმდეგ ვილაპარაკებდითო“.

იქვე ახლოს მიტინგს გულდასმით ყურს უგდებდა უფორმო ტანისამოსში ქუთაისის გუბერნიტორი სტაროსელსკი, რომელთანაც კრებების და მიტინგების მოწყობის შესახებ ხშირად ჰქონია მოლაპარაკება ზოგიერთ ჩვენს ამხანაგებს.

ბუღუ მდივანის სიტყვის დროს უცებ ივანოვის ქუჩიდან მოიხშია დროგების ხარი-ხური, ზოგიერთ მსმენელთაგანს კვლავ კაზაკების ფეხის ხმად მოეჩვენა ეს და ბალიდან გაქცევა დააპირეს, მაგრამ ბალიდან გასასვლელი კარები ყველგან დაკეტილი გვქონდა: ასე რომ, გაქცევაც არ შეიძლებოდა სანამ მიტინგს არ გავათავებდით. ამ მიტინგის შემდეგ კი ბევრი ჩვენი ამხანაგთაგანი დარწმუნდა, რომ სტაროსელსკი ორგულად და თვალთმაქცურად არ გვეპყრობოდა. მე კი მაინც დიდხანს შემქონდა მის რევოლუციონერობაში ეჭვი: თითქმის თვით რეაქციის გამეფებამდე და ალიხანოვის მიერ მის დატყვევებამდე. რადგანაც ძნელად წარმოსადგენი იყო ჩემთვის რევოლუციონერი გუბერნატორის როლში.

რადგანაც ჩვენი მოწინააღმდეგე პარტიათა ლიდერებმა ვერ შესძლეს 18 ოქტომბრის მიტინგის სასურველად ჩატარება. მათ მე-

ორე დღესვე მიტინგი ქუთაისის თეატრში გამართეს. მომხსენებლად გამოვიდნენ ისევ ანარქისტ-კომუნისტები: მიხაკო წერეთელი, შალვა გოგელია და ესერები: ვალოდია ოკუჯავა და ძმები გობეჩიები. ამით საწინააღმდეგოდ ჩვენც საუკეთესო ძალები უნდა გამოგვეყვანა. ჩვენ იმედი გვქონდა, რომ მათ აქაც დავაშარცხებდით და ამით მათ იდეალისტურ-მეტაფიზიკურ მეთოდს აზროვნებაში, მიმართულს მარქსის დიალექტიური აზროვნების წინააღმდეგ, გავაცამტვერებდით, გავაბათილებდით.

პირველად სიტყვა წარმოსოქვა ანარქიზმზე და მარქსიზმზე რუსულად მიხაკო წერეთელმა. ზოგიერთებმა მას ლაპარაკის დაწყებისთანავე შესძახეს: „ქართულად“, „ქართულად“. შე ქართულად კი არა, თუ გნებავთ, ოთხ ენაზე გაგიკეთებთ მოხსენებას, უპასუხა მიხაკომ კრებას; მან მართლაც კარგად იცოდა ენები: გერმანული, ფრანგული, იტალიური და ინგლისურიც და ამიტომ გახელებულმა კრების შენიშვნაზე შელსაბამო პასუხი გასცა და ლაპარაკი კვლავ რუსულად განაგრძო. ხალხი სმენად გადაიქცა; მიხაკო კროპოტკინის და ჩერქეზიშვილის მოწაფედ ითვლებოდა. თავის მკერ მეტყველობით და არა სწორი დებულებებით, ქუთაისის ინტელიგენციის ყურადღება მიიპყრო; განუვითარებულ საზოგადოებას, რომელსაც არ ძალუძს ჯეროვანი აზრიანი კრიტიკა გაუწიოს ამა თუ იმ ფილოსოფიურ მოძღვრებას, გარეგნული ფორმა უფრო ხიბლავს, ვიდრე შინაარსი რომელიმე მოძღვრებისა. ცხადია, მიხაკო წერეთლის მკერ-მეტყველურად წარმოსთქმული აუარებელი არგუმენტები ჩვენ წინააღმდეგ, რასაკვირველია, აუდიტორიას, შემდგარს ქუთაისის წვრილი ბურჟუაზიული ინტელიგენციისაგან, გაიტაცებდა და ორატორს ტაშით დააჯილდოვებდა.

მიხაკოს შემდეგ მომხსენებლად გამოვიდა ვალოდია ოკუჯავა სოც. რევოლუციონერი — მაქსიმალისტი. ფილოსოფიურად მომზადებული ახალგაზრდა, ყალბად მოაზროვნე, ყოფილი ჩემი კარგი ამხანაგი და ყოფილი წევრი ჩვენი ორგანიზაციის „ფაკელისა“ ადესაში. ვალოდიამ თითქმის ორი დღე ილაპარაკა ესერების მოძღვრებაზე. არ დაუტოვებია არც კანტის ფილოსოფია, არც ეჟენდტის და არც მონარქისტ ვლადიმერ სოლოვიევის, რომელიც მან კარგად შეისწავლა ადესის ციხეში, როცა ჩემთან ერთად ისხდა 1904 წელს. ამნაირად, ანარქისტ-კომუნისტები და ესერები მიედ-მოედვენ ალთა-ბალთას, დაბოლოს მაინც ველარას გახდნენ; ამ ძალებს ჩვენც ძალები დაუპირდაპირეთ, შევკაცამათეთ ამხ. მიშა ოკუჯავა, სერიოჟა ჭავთარაძე, ემუხვარი, იცკარიჟინაშვილი და სხვ.

ჩვენმა ამხანაგებმა, რომლებიც მაგრად დაეყრდნენ მარქს-ენგელსის მეცნიერულ სოციალიზმს და მათ დიალექტიურ მეთოდს აზროვნებაში მსჯელობის დროს, მართლაც რომ დაამარცხეს მარქსის მოწინააღმდეგენი და მათი მეტფიზიკური, განყენებული აზროვნება ნაცარ-ტუტად აქციეს. ანარქისტ-კომუნისტების მოძღვრება მიხაკოს სახით იმ დროს ახალ ხილად მოეჩვენა ხალხს, ქუთაისის საზოგადოებას.

მაღე ვერც ერთმა მათგანმა საქართველოში ფეხი ვერ მოიკიდა, მიხაკოც იძულებული შეიქნა რამოდენიმე თვეში საქართველო კვლავ მიეტოვებინა და პარიზში ანარქისტ კამანდო გოგელიასთან ერთად მუშაობა განეგრძო. ამ მიტინგის შემდეგ ველარც ესერებმა იხიერეს, ან როგორ იხიერებდენ, როდესაც მათმა მოძღვრებამ საქართველოში ნიადაგი სრულებით ვერ ჰპოვა.

პარასკევი დღე იყო. ამ დღეს ქუთაისში ბაზრობა იცოდენ, დღესაც იციან; სოფლებიდან ბევრი გლეხობა მოაწყდა ქუთაისის ბაზარს. ალბად, ვაჭრობის გარდა გლეხებს ახალი ამბის შეტყობა, კონსტიტუციის „თავისუფლება“ აინტერესებდათ. ამ დღეს ჩვენ მიერ დანიშნული იყო დიდი მიტინგი ქუთაისის ბულვარში. მანიფესტის გამოცემის შესამე დღეს, რამდენადაც მახსოვს 21 ოქტომბერს, დილის 10 საათიდან აუარებელმა ხალხმა მოიყარა თავი ბაღში. თორმეტ საათზე ბევრმა გლეხმა მიატოვა ბაზრობა და ბაღში მიტინგს შეუერთდა, აქ ამ დღეს შეხვედროდით გლეხებს ლეჩხუმის, შორაპნის მაზრიდან და უმეტეს ნაწილს ახლო-მახლო ქუთაისის გარშემო მდებარე სოფლებიდან. ამ დღის მიტინგი უფრო გლეხთა მიტინგად ჩაითვლებოდა, ვიდრე ქუთათურთა მიტინგად. მიტინგზე ნიკოლოზის ჯარის ნაწილებიდანაც ბევრი დაესწრო. დაესწრენ აგრეთვე ქანდარმები და პოლიციელები, თუმცა სხვა მოსაზრებით. მიტინგზე მოვიდა აგრეთვე ქუთაისის გუბერნატორი სტაროსელსკი, სადად, უბრალო ტანისამოსში. ქანდარმებს თურმე ფოტოგრაფიული აპარატები ჰქონდათ სახელოში დამალული და ჩუქად ყველა მოლაპარაკეს სურათს იღებდენ. ჩვენ ეს არ გვცოდნია, არც ყურადღებას ვაქცევდით, რადგან რამდენიმედ ძალას ვგრძნობდით, მით, რომ გუბერნატორს სტაროსელსკის ბევრი ამხანაგთაგანი ნდობის თვალთ უცქეროდა.

სტუდენტი პეტროვი სამხედრო პირის შვილი იყო, ასე აცნობდა თავს ყველას, დიდი გავლენაც ჰქონდა ჯარში, — მუშაობდა ქუთაისის ორგანიზაციაში, მაგრამ იგი თურმე პროვოკატორი იყო, ამიტომ ყველაზე რიხიანად და გაბედულად გამოდიოდა ჯარის-კაცებში სალაპარაკოდ. ჯარის-კაცებს ძლიერ უყვარდა ის, რომ ცოტა ეჭვი

შეეტანათ მის პროვოკატორობაში, ისე გაწეწდენ, როგორც ქორი წიწილს გაგლეჯს ხოლმე.

პეტროვს ისე სერიოზულად მოჰქონდა თავი ჩვენს წინაშე, რომ არავითარი ეჭვი არ გვეპარებოდა მის რევოლუციონერობაში, გულწრფელ მუშაობაში. ამიტომაც იყო, რომ მას ვანდობდით მუშაობას ჯარისკაცებში. ალბად ესეც მისი სურვილი იყო; ამიტომ 21 ოქტომბერსაც დიდ მიტინგზე სტუდენტი პეტროვი გამოუშვით სალაპარაკოდ და კონსტიტუციის გასამართლებლად ჯარის კაცების წინაშე. მან დაგმო ბულიგინის კონსტიტუცია, აუხსნა ჯარისკაცებს რევოლუციის აუცილებლობა თვით-მპყრობელობის დღესამზობად, მიუთითა მუშათა კლასის გამარჯვებაზე. ენდარმები გულ-დასმით უკვებდნენ ყურს, მათ კარგად იცოდნენ, თუ ვისთან ჰქონდათ საქმე. ჩვენ კი საუკეთესო რევოლუციონერად ვთვლიდით ახალგაზრდა „სტუდენტ“ პეტროვს — მანამდის, ვიდრე მან თვითონ არ წაიმტვრია ფეხი თავის გამოუცდელობით: თბილისში გენ. შირინკინზე თავდასხმის გაცემის შემდეგ გავიგეთ, თუ ვინ იყო პეტროვი და მას შესაფერისი სასჯელი მიუსაჯა მუშათა კლასმა: ის მოკლულ იქნა ბაქოში. ქუთაისის ბაღში მოწყობილ მიტინგის შემდეგ კაზაკებმა და ჯარისკაცებმაც უძლეურება იგრძნეს მით უფრო, რომ სტაროსელსკიზე ეჭვი შეიტანეს. მას აღარ ენდობოდნენ, მის განკარგულებებს ხშირად აღარც კი ასრულებდნენ. კაზაკებმა თვითნებობა იწყეს. პეტროვისთვის პროვოკაციის მოწყობა აღვილი შეიქნა. კიდეცაც მოაწყობა ბალახვანში რამდენიმე ამხანაგი ტერორისტები, მათ შორის სერაპიონ ლომიძეც პეტროვმა კაზაკებს შეატაკა, შეტაკების დროს თვითონ მსუბუქად დაიჭრა კაზაკის ტყვიით, რათა ეჭვი არ აგველო მის პროვოკატორობაში. ამ ამბავმა დიდი აღელვება გამოიწვია ქუთაისის მცხოვრებთა შორის და აგრეთვე რევოლუციონერად განწყობილ ჯარისკაცებში.

მალე ქუთაისის საოლქო სასამართლოს შენობაში გაიმართა საპროტესტო კრება სოციალ-დემოკრატების მენშევიკ სერგო ჯაფარიძის, კაჩუხაშვილის, მალაქია სირაძის და სხვების მონაწილეობით. სხდომის დროს დარბაზში შესულა ოლქის სასამართლოს თავმჯდომარე ვილაცა ფედოროვი და აუკრძალავს მათთვის ოლქის სასამართლოში საპროტესტო კრების გამართვა. ინიციატორებსაც ბევრი აღარ უფიქრიათ, დამორჩილებიან ბრძანებას, — დარბაზი დაუტოვებიან — კრება დაუშლიათ. ეს ამბავი შემთხვევით მაცნობა ნატარიუსმა ვარლამ გოცირიძემ, რომელიც მიმყავდა დარბაზის კარგამდის, საიდანაც დაშლილი კრების მონაწილენი გამოდიოდნენ.

მე კარებში შევჩერდი, იქნება ჩვენი ამხანაგთაგანი დავინახო მეთქი—ვერაღინ ენახე, მხოლოდ მალაქია სირაძეს და მწერალ თეოფილე ხუსკივაძეს მოგვარი თვალი:

„რათ დაიშაღეთ“—შევეკითხე შეზვედრისთანავე. ფედოროვმა არ მოგვცა ნება—მიპასუხეს.

„აი თქვე ობროდებო, რა დროს ნების დართვის დროა“, მივაძახე მე, „ეს სახლი ფედოროვის აშენებული ხომ არ არის, არამედ მუშების აშენებულია, თქვენ კი ნებას თხოვთ ვილაც ნიკოლოზის აგენტს“.

ეს ჩემი სიტყვები ბევრმა გაიგონა... გაიგონა აგრეთვე სოც. დემოკრატმა სერგო ჯაფარიძემ. დარცხენილებმა ერთბაშად იბრუნეს პირი უკან, კვლავ დასხდნენ დარბაზში. მეც შევედი და ივანე კაჩუხაშვილის ახლოს ვაღამ გოცირიძის გვერდით წინა რიგში დავჯექი. ხალხში სიჩუმე ჩამოვარდა. სასამართლოს თავმჯდომარე ფედოროვიც შემოვიდა, მაგრამ ხმაც აღარ ამოუღია, ალბათ მას აცნობეს, თუ რაში იყო საქმე.

კრებას დიდძალი ჩინოვნიკობა დაესწო. ბევრი მათგანი უკმაყოფილონი იყვნენ ფედოროვის მკაცრი მოპყრობით და რეჟიმით, თუმცა შიშობდნენ, რომ მეორე დღეს სამსახურიდან არ გაეძევებიათ. საოლქო სასამართლოს პროკურორის თანაშემწე (გვარი აღარ მახსოვს) სოც.-დემოკრატობდა, პატივისცემაც ჰქონდა დამსახურებული ჩინოვნიკობაში. კრების თავმჯდომარედ ის იქნა არჩეული.

ერთმა ჩინოვნიკმა კრების გახსნისთანავე შეიტანა წინადადება, რათა კრებაზე მოწვეული ყოფილიყო გუბერნატორი სტაროსელსკი. წინადადება მიღებულ იქნა. 15 წამის შემდეგ სტაროსელსკიც შემოვიდა და თავმჯდომარის გვერდით მაგიდას მოუჯდა. მალე მის გვერდით მოწყენილი, შეშინებული ფედოროვიც დაჯდა, შუბლზე ხელი მიიღვა და განცვიფრებული კრებას შესცქეროდა.

აბა, რა საკითხისათვის შევიკრიბენით დღეს ჩვენ—შევეკითხა კრებას თავმჯდომარე, თუმცა თითონ კარგად იცოდა, რომ საკითხი ერთი იყო: „კაზაკების მიერ პეტროვის დაქრა“.

სიტყვა ითხოვა ერთმა ჩინოვნიკთაგანმა და შეუვნებლად შეიტანა მისთვის საშიშარი საკითხი: „ჩვენ დღეს უნდა გაეარჩიოთ დღევანდელი მოძრაობის მიზეზები“, ვთხოვთ თავმჯდომარეს ეს საკითხი დასვას.

ჩვენც ეს გვინდოდა. ვიცოდით, თუ რაზე მოგვიხდებოდა ლაპარაკი. თავმჯდომარემ მართლაც შეიტანა დღის წესრიგში ეს საკითხი: „მიზეზი დღევანდელი მოძრაობისა“.

პირველად უპარტიო ხალხი—ჩინოვნიკები ვალაპარაკეთ. ისინი თავიანთ სიტყვებში აცხადებდნენ უკმაყოფილებას მთავრობაზე, ზოგი ჯამაგირების შესახებ ლაყბობდა, ზოგი ჯაშუშის როლში გამოვიდა კრებაზე: აბეზღებდნენ ჩვენს ამხანაგებს იარაღის ჩამორთმევისათვის. იმ დროს ქუთაისში იარაღს ვკრეფდით, რაც ჩინრვნიკობას არ მოსწონდა. კრებამ ხმა გაიკმინდა. ერთ ვიღაც ჩინოვნიკს, რომელმაც პირდაპირ მიუთითა პორტულე გურგენიძეზე და ქიქია ქიჭინაძეზე, რომლებსაც იმ დღეებში იარაღის მოგროვების დროს, ერთი ბერდანკა იმ დამბეზღებელ ჩინოვნიკისათვისაც ჩამოერთმიათ.

სერგო ჯაფარიძის სიტყვის შემდეგ, რომელმაც ვრცლად, მაგრამ ფრთხილად ილაპარაკა არსებულ წყობილებაზე, სიტყვა ავიღეთ მე და კაჩუხაშვილმა: მკაცრად შევეხეთ ჩვენს სიტყვებში ბევრმპყრობელობას, დავგმეთ კაზაკების მოქმედება, აღენიშნეთ თვითმპყრობელობის დამხობის აუცილებლობა და სიტყვა ხელის მითითებით იქვე მთელ კედლის სივრცეზე ჩამოკიდებულ ნიკოლოზის სურათზე, რომლის ქვეშ თავჩალუნულნი ისხდნენ ფეოდოროვი და თვით ირონიულად მომღიმარი სტაროსელსკი, მაღალის ხმით დავაბოლავეთ: „აი მიზეზი დღევანდელი უბედურებისა და მოძრაობის, ეს ნიკოლოზი და მისი ავაზაკი მინისტრები, რომლებიც მუშათა კლასის აუარებელ სისხლსა ღვრიან მთელ რუსეთში და საქართველოში. ფეოდოროვმა ინსტიქტიურად შეხედა კედელზე ნიკოლოზის სურათს და უცებ დაბაზიკ დასტოვა. სტაროსელსკის კი სიცილი მოსდიოდა, წარბიც არ შეუხრია ჩვენს სიტყვაზე, ხმაც არ ამოუღია. რას ფიქრობდა ეს გუბერნატორი ამ დროს არ ვიცით, ვგონებ, მასაც უხაროდა თვითმპყრობელობის დამხობა, მოსწონდა ჩვენი მკაცრი სიტყვები და ნიკოლოზის სურათზე იქვე კედელზე აშკარად მითითება. ეს ამბავი მათთვის, ჩინოვნიკობისათვის, არაჩვეულებრივი იყო. უწინ, აბა, ვინ გაბედავდა ნიკოლოზის სურათზე მითითებით თვითმპყრობელობის დაგმობას...

აღვოკატმა სოციალ-დემოკრატმა სერგო ჯაფარიძემ—თავისებური მანერით და ვეჭილური მიდგომით წარმოსთქვა ლიბერალური სიტყვა, რომელშიაც ცდილობდა არავისთვის არ ეწყენინებია, მაინცადამაინც არც ევრონცოვ-დაშკოვისათვის და არც ჩვენთვის: აღძრათ „შუამდგომლობა“, შეიტანა სიტყვის შემდეგ წინადადება მან ნამესტნიკ ევრონცოვ დაშკოვის წინაშე, რათა გაყვანილ იქნეს ქუთაისიდან კაზაკებიო. ამიტომ ურჩია კრებას, დელეგაცია გაეგზავნა თბილისში.

„შუამდგომლობა კი არა, უნდა მოვითხოვოთ, რომ გაყვანილ იქნეს კაზაკებიო“—დაუმატა ვიღაცამ კრებიდან.

დისკუსია-კამათმა ამ დღეს კრებაზე თითქმის საღამოს ცხრა საათამდე გასტანა. ბევრი აღელვებული იყო კაზაკების მოქმედებით და სტუდენტ პეტროვის დაჭრით.

ვინ იცოდა, თუ სტუდენტი პეტროვი პროვოკატორი, ჯაშუში, მოლაღატე გამოდგებოდა. ან ვის ჰქონდა მისი მოსაზრება ამ კრებაზე, რომ ვორონცოვ-დაშკოვი ქუთაისიდან კაზაკებს არ გაიყვანდა ათი დღეგაციაც რომ გაეგზავნათ მასთან სერგო ჯაფარიძის და მისი ამყოლით...

17 ოქტომბრის მანიფესტის გამოცემის შემდეგ—კონსტიტუციის საწინააღმდეგო კიშპანია უნდა ჩაგვეტარებია მთელ საქართველოში, უნდა აგვეხსნა გლობებისათვის მიტინგებზე და კრებებზე ნიკოლოზ ხელმწიფის ოინბაზობა, მუშების და გლეხების მოძრაობის ჩასანელებელი ზეობის გამოგონება, კონსტიტუციის ლათაიებით მიძინების ცდა. ამ მიზნით ქუთაისის ორგანიზაციამ დაადგინა ამხანაგების გაგზავნა თითქმის ყველა მაზრებში.

მეც მალე გავეშურე რაქისკენ სამუშაოდ ახალი დირექტივებით. ნოემბრის პირველ რიცხვებში რაქის ორგანიზაციის მიერ მოწვეულ იქნა პირველად მრავალრიცხოვანი მიტინგი მთელი ქვემო რაქის მცხოვრებლებიდან სოფ. ამბროლაურში მინა გიორგობიანის ეზოში. მიტინგზე შეიარაღებული რაზმელებიც მოვიწვიეთ. მიტინგზე დაგვესწრო იმ დროს ქუთაისიდან მოსული ამხანაგები: ამხ. ბუღუ მდივანი, პავლე მიხეილის ძე საყვარელიძე, კოლია მდივანი და სხვები.

ამხ. ბუღუმ მასას მკაფიოდ განუმარტა, თუ რას ნიშნავს ნამდვილი კონსტიტუცია—„ფაქტიურ ძალთა განწყობილებაზე დაფუძნებული“—და აუხსნა თანაც მათ ნიკოლოზის ყალბი, უკუდო კონსტიტუცია ხალხის მოსატყუებლად გამოცემული 17 ოქტომბერს და რევოლუციის ტალღების ასაშორებლად შეთითხნილი დებულებები—„სიტყვის, ბეჭდვის და კრების თავისუფლება“.

მასამ უარყო ნიკოლოზის კონსტიტუცია, ბოიკოტი გამოუცხადა მას და დადასტურა ბრძოლისთვის მზადების აუცილებლობა და თავისუფლების ბრძოლით მოპოვება. რაზმელებმა აღლუმი გამართეს მიტინგზე, სამჯერ ჰაერში სანიმუშოდ თოფებიც გაისროლეს, რითაც ადგილობრივ ადმინისტრაციას განმეორებით აგრძნობინეს, რომ თვითმპყრობელობის დღეები თანდათან ითვლებოდა, ილეოდა.

მინტიგები რაჭაში ოქტომბერ-ნოემბერში. — შეიარაღებული რაზმი რაჭაში. — ქურდებს საჯაროდ გასამართლება. — კაციჭაძის მკვლელობის სიკვდილი დასჯა მასის მიერ. — რევოლუციონერი მოძრაობა ზემო რაჭაში. — დემოსტრაცია ონში (ნოემბერი). — ცდა შავი რაზმის შექმნისა რაჭაში.

✓ ოქტომბრის დამლევს ჩვენ უკვე ოთხასამდე შეიარაღებული რაზმელი გვყავდა მთელ რაჭაში. იმ რაზმის თითოეულ ასეულს თავისი ხელმძღვანელი — მასწავლებელი ჰყავდა. თუმცა თვით მასწავლებლებსაც სამხედრო ტენიკის დავარჯიშობის არაფერი გაეგებოდათ, რაიც დიდ ნაკლს წარმოადგენდა ჩვენთვის; იშვიათად თუ გამოერეოდა ხოლმე ჩვენს რიგებში სამხედრო საქმის მცოდნენი:

თითქმის ყოველ დიდ მიტინგს რაზმელები თავიანთი მეთაურით შეიარაღებულნი კრებას შემოერთებოდნენ და დამცველის როლს ასრულებდნენ. ბოქაულები და მაზრის უფროსიც ამ სურათს თავიანთი თვალთა უცქეროდნენ, მაგრამ რაღას იზამდნენ, — შიშით ხმა გაკმენდნენ უსმენდნენ რომელიმე ორატორს მიტინგზე და მალეობასაც აცხადებდნენ, თუ იმათ მიტინგზე დავისწრებით.

მახსოვს ბევრ ჩვენ მიტინგებს შორის ორი დამახასიათებელი, მრავალრიცხოვანი მიტინგები ქვემო რაჭაში, რომლებზედაც გლეხაკობა იჩენდა სისასტიკეს და შეუბრალებლობას იმათ წინააღმდეგ, ვინც იმ დროს რამე დანაშაულს ჩაიდენდა, — ან კაცის მოკვლით, ან ქურდობით, ან ბოზობით, ან ავაზაკობით. მოსამართლედ თვით მასა გამოდიოდა დიდ დანაშაულის გასარჩევად და სასჯელიც თვით გამოქონდა საერთო კრებაზე ხმის უმეტესობით. სამედიატორო სასამართლოები, შეძგარი სამ-სამი პირისაგან (სამეულები) ხომ თითქმის კვირაში ორჯერ აწყობდნენ სხდომას და მიუდგომლად, ობიექტიურად, სვინდისის მიხედვით არჩევდნენ ყოველდღიურ საგლეხო საქმეებს. რთული საქმეები მათ პარტიულ ორგანიზაციაში გადმოქონდათ და შემდეგ მასიურ ყრილობაზე ვამტკიცებდით.

✓ მახსოვს ოქტომბრის ბოლო რიცხვებში სოფ. კელია-დელეს სასოფლო კანცელარიაში მოწვეულ იქნა მთელი გლეხობა სამი საზოგადოებისა — ველევის და ნიკორწმინდის. ამ მრავალ რიცხოვან ყრილობაზე უნდა აღრიცხულიყვნენ და დასჯილი ყველა ქურდები, ავაზაკები და კაცის მკვლელები.

ყრილობა გაიმართა დღისით, თორმეტ საათზე. წინასწარ გამოვიდნენ სალაპარაკოდ აგიტატორები, პროპაგანდისტები და ხალხს გაურკვევს, თუ რა ზიანი მოაქვთ სოფლისთვის მავნე პირებს მოძრაობის დროს.

„იგინი, — ქურდები, ამღვრულ წყალში — ცდილობენ თევზების ჭერას“, წარმოსთქვა თავის სიტყვაში ერთმა გლეხთაგანმა, ოქრუა მუსერიძემ, რომელსაც სიყმაწვილეში არა ერთი და ორი ცხენი მოუპარავს თლულის გლეხის მღვდელ იოანე კიჭინაძესთან ერთად და დღეს კი ერთ-ერთი საუკეთესო გლეხთაგანათ ითვლებოდა, ასისტავად აერჩიათ მის სოფელში — თლულში მის მეზობლებს. დაბოლოს მეც განუმარტე გლეხობას გრძელ საუბარში რაქის მდგომარეობა, რევოლუციის ტალღების მთელ რუსეთში ზევით აწევდა და ვილაპარაკე ჩვენ რაზმელებზე, რომელთაც დიდი მოვალეობა აწევთ და მოვთხოვე გლეხკაცობას მოესპო მთელ მაზრაში აკაცობა, ქურდობა და ავაზაკობა.

ჩემი სიტყვის შემდეგ გლეხებმა გამოსთქვეს სურვილი ფარული კენჭის ყრით დაესახელებინათ ყველა მავნე და რაიმე ცუდ კაცობაში შემჩნეული პირნი მთელ ქვემო რაქაში. ჩვენც დავეთანხმეთ. სულ ერთი საათის განმავლობაში აწერილი და მითითებულნი აყვინენ ოცზე მეტი ქურდი და ავაზაკი ქვემო რაქის მცხოვრებლებიდან. მათ შორის პირველ რიგში ეწერა ქურდების და ავაზაკების მეთაურნი, სოფელ ხოტევის მცხოვრები გიორგი ყრუაშვილი და სოფელ კრიხის — მიხეილ ავლაძე.

გიორგი და მიხეილი დიდი ხნის ქურდები, მცარცველნი იყვნენ მათ კავშირი ჰქონდათ გაბმული შორაპნის მაზრის ქურდებთან მათი მეთაურის კოლრა იშხნელის მეოხებით. შეკრული ჰქონდათ ქურდთა ორგანიზაცია და მართლაც მოხერხებულად ჩადიოდნენ ქურდობას და ავაზაკობას დიდი ხნის განმავლობაში. რაქველმა გლეხ-კაცობა ეს კარგად იცოდა და მხოლოდ დღეს ნახა საშუალება უშიშრად მიეთითებინათ ამ ქურდებზე, რათა თავიდან მოეშორებინათ იგინი და პატიმრებით ან რაიმე სხვა საშუალებებით.

„გიორგი, გიორგი, აქ არის დღესაც, ახალთაობის კაცად მოაქვს თავი“, — წამოიძახა წყადელმა გლეხმა აღმასხან ენუქიძემ.

უნდა შევბორკოთ ეხლავე, დაუმატა მოხუცმა კოსტა კობახიძემ, რომელსაც მეტი სიმკაცრისთვის გლეხებია „შლეგიანს“ უწოდებდნენ.

გიორგი ყრუაშვილი 15 წლის განმავლობაში ქურდი-რეკიდისტი აიძურწა ხალხში მისი სახელის და გვარის ხსენებაზე, ხან იქით, ხან აქეთ ნასსაში მიიმაღ-მოიმაღა, მაგრამ სად დაიმალებოდა.

დღეს მას ხელს მისი ახლო მეზობლებიც ველარ დააფარებდა. ველარც გაამართლებდა, ვერც ვერავინ ერთ სიტყვას დასძრავდა მის სასარგებლოდ, თვითმუცელ მის დამცველს იგივე ბედი ეწეოდა, რაც

გიორგის მოელოდა, რადგანაც გლეხობაში ის აზრი იყო გატარებული, რომ „ქურდს ქურდი დაიცავს მხოლოდ და არა პატიოსანი პიროვნება“.

მალე გიორგი იქვე კრებაზე დაატყვევეს და ძირიდან—ხალხის კრებიდან, ზევით, კანცელარიაში, აივანზე, ამოიყვანეს. გიორგისთან ერთად შეიპყრეს ძველი ყაჩაღი ტურზილაძე და სხვები. გიორგის გაუკრეს ხელები უკან ბაწრით და ოთახში მოათავსეს. ყრილობამ კი განაგრძო ბაასი სოფლის სხვადასხვა ქურდებზე და ავაზაკებზე.

„ძველი მთავრობა დაიჭერდა თუ არა ქურდებს და ყაჩაღებს, მეორე დღესვე უშვებდნენ,—იმახოდენ გლეხები ყრილობაზე, არაფერი არ გვშეელოდა დღემდის, დღეს კი ჩვენ თავი უნდა დავიცვათ ამ ავაზაკებისაგან, უმატებდა ყრილობაზე გლეხი ფარსადან ქელიძე.

მიტინგის დროს, შემთხვევით თუ განზრახ, ამბროლაურის ბოქალუმბა ასლან კვიტაშვილმაც გამოიარა, მან თხოვნით მოგვმართა ნება მიგვეცა კრებაზე დასწრების, ბევრმა მასიდან უარი განუცხადა, უმეტესობამ კი მისცა ნება დაგვსწრებოდა იმ მოსაზრებით, რომ ეთქვა გლეხებისათვის მიზეზი ქურდების და ავაზაკების თავისუფლად თარეშისა.

ასლან კვიტაშვილიც, ზევით, აივანზე ამოვიდა, პალტო გაიხადა და სალაპარაკოდ მოემზადა.

„სიტყვა უნდა ითხოვოთ და მერე ილაპარაკოთ“, მიაძახა გლეხმა ალექსი კბილაძემ.

„მივცეთ, მივცეთ სიტყვის ნება,—დაიძახეს გლეხებმა,—ვნახოთ რას გვეტყვის“.

ასლან კვიტაშვილს გლეხებმა თუმცა ნება დართეს კრებაზე ელაპარაკა, მაგრამ მასხრად და აბუჩად აიგდეს, რასაც ასლან კვიტაშვილი თუმცა მოელოდა, მაგრამ კვლავ ცდილობდა თავის უფლებების აღდგენას ლმობიერი მოპყრობით და ტკბილი სიტყვებით.

ცდამ ტყუილად ჩაუარა. გლეხები დღეს მიტინგზე მისგან ძველებურად რჩევა-დარიგებას კი აღარ მოითხოვდნენ, არამედ—პასუხს სთხოვდნენ.

„ქრთამს იღებდით, ქრთამს“—უყვიროდნენ ასლან კვიტაშვილს გლეხები. ამიტომ არის, რომ გიორგი ყრუაშვილი თავისუფლად ეწეოდა ქურდობას ათი წლის განმავლობაში.

„პოლიცია ხელს უწყობს ქურდებს და ავაზაკებს, რადგანაც თითონ ქურდები და ავაზაკები არიან“,—ყვიროდა კრებაზე კოსტა „შლეგიანი“.

ბოქაული უხერხულ მდგომარეობაში ჩავარდა. მას არ ჰქონდა არავითარი საშუალება მლიქვნელი სიტყვებით თავი დაეღწია განსაცდელისაგან.

გიორგი, მეზობლებო, რომ ქურდია, ეს ყველამ ვიცით, მიმართა ასლანმა კრებას, მაგრამ კანონით დიდხანს გაჩერება არ შეგვიძლია ციხეში, თქვენ კი თუ დაადგენთ მის გადასახლებას, გადავსახლებთ „პატიოსან“ სიტყვას გაძლევთ სისრულეში მოვიყვანთ თქვენ დადგენილებებს“.

„აი როგორ გვეპარება სიტყვებით კიდევ. დღეს თქვენ ვილაგვეითებათ ან დატყვევებას, ან გადასახლებას,—დაიძახა ისევ ალექსი კბილადემ.“

ხალხმა ერთბაშად იგრილა ალექსის სიტყვაზე:

„ძირს პრისტავი, ძირს, ჩამოვადოთ მადედან“—გაისმა ხმები.

ასლან კეიტაშვილი აიძურწა, თითონ გაიპარა აივანიდან და ოთახში ძლიერ მოწყენილი გვერდს მოუჯდა სამუსაიფოდ ყოფილ მის სოფლის მწერალს დავით დალაქიშვილს.

გიორგი ყრუაშვილს კი იმ კრებაზე სიკვდილი გადაუწყიტეს.

ერთი ცხენის ქურდი ვირზე შეაჯინეს, ხალხში ჩამოატარეს და აძახებინეს: „შევცდი და მაპატივეთ, სისაძაგლე ჩავიდინე და აწი თუ ჩავიდინო, დამხვრიტეთო“.

ერთი თლულელი კაცი, რომელსაც ქალი გაეუპატიურებია, შეკოქეს, სახეზე ნახშირი წაუსვეს, ატარეს ხალხში და აფურთხეს, შემდეგ ბოიკოტი გამოუცხადეს სამი თვით.

გიორგი ყრუაშვილს გამოუცხადეს სიკვდილით დასჯა და შეკოქილი ბაწრით ისევ ბალკონზე გამოიყვანეს ხალხის წინაშე საბოლოო სიტყვის წარმოსათქმელად.

„ძმებო, მეზობლებო—დაიწყო გიორგიმ მხნედ—მე ალბათ მართლაც გლახა კაცი ვყოფილვარ, რადგანაც ყველა თქვენგანმა დღეს მე სასიკვდილოდ გამიმეტა,—ხმა ერისაო და ხმა ღვთისაო—ნათქვამია. ალბათ თქვენ მართალი ხართ და მე კი მტყუანი, მე ლაპარაკით თავს აღარ შეგაწყენთ, მხოლოდ ამას კი გეტყვით; მე ქურდი კი ვარ, მაგრამ თქვენთვის მე არაფერი მომიპარავს (გიორგი მართლაც ახლო მეზობლებში არ ქურდობდა). მე ღირსი ვარ სიკვდილის, გთხოვთ დამსაჯოთ, ერთ რამეს კი გთხოვთ და გიბარებთ: თითო ჯამ დაფქვილს და თითო ჯამ ლობიოს ნუ დაიშურებთ ჩემი ცოლ-შვილისათვის, თქვენს წინაშე ისინი არაფერში არ არიან დამნაშავე შიმშილით ნუ მომიკლავთ სანამდის ბავშვები დაიზრდებოდნენ და შრო-

მას შესძლებდნენ. მეორე ჩემი თხოვნა ის არის, რომ ცოლშვილს გამომათხოვეთ, მანახეთ ამ სიკვდილის წამებში, სხვებზე აღარ გაწუხებთ, მე გლახა კაცი ვყოფილვარ და სასჯელიც სამართლიანი მომისაჯეთ. მშვიდობით ძმებო და მეზობლებო—დააბოლავა სიტყვა გიორგიმ...

გიორგის სიტყვებმა გლეხებს გული აუჩვილა, თანაც ერთნაირ მოვალეთ აგრძნობინა თავი მეზობლებს უდანაშაულო ცოლშვილი ერჩინათ, რაიც მძიმე ლოდვიით აწვებოდა გიორგის მეზობლებს გულზე.

გიორგიმ კარგად იცოდა თავის მეზობლების ფსიქოლოგია.

იცოდა, რომ მეზობლები მის ცოლშვილს არ შეინახავდა, არ გამოკვებავდა ერთ წელსაც, ამიტომ გაახსენა მათ გაეღო თითო ჯამი დატყეილი და თითო ჯამი ლობიო.

გლეხებს არავითარი გადასახადი არ უყვართ ბუნებრივად და ამ დღიდან რამოდენიმე წლის განმავლობაში როგორ დაივალებდნენ თავს ერჩინათ გიორგის და სხვა ქურდების ცოლშვილი, სხვებიც ხომ ამავე სიტყვებით მიმართავდნენ თავიანთ მეზობლებს, თუ რომ გიორგის მოხერხებული სიტყვები, მიმართული კრების მიმართ, გასჭრიდა.

გიორგის სიტყვის შემდეგ, ორი სამი წამით მასაში სიჩუმე ჩამოვარდა, შემდეგ კი მითქმა-მოთქმა შეიქნა იმის შესახებ, თუ როგორ გაეცათ პასუხი გიორგისთვის.

გიორგი კვლავ ხელზე გაკრული შეიყვანეს ოთახში და მცველად ორი წითელ რაზმელი მიუყენეს.

ცოტა ხნის შემდეგ კრება დაიშალა, ხალხი თავ-თავიანთ საზოგადოებებში დაბრუნდა დაღვრემილი, გიორგის სიტყვებმა მისი სოფლის მცხოვრებლებზე უფრო იმოქმედა. ხოტეველებს სულ ერთი ვერსი არ ექნებოდათ გავლილი კანცელარიიდან, როდესაც ერთმა გლეხთაგანმა ანტონა გურგენიძემ მათ გზაში აგიტაცია გაუშართა; გიორგი ყრუაშვილის სიკვდილის სასჯელისაგან განთავისუფლების შესახებ.

მეც ჩემი ამხანაგებით მალე წამოვეწიე მათ გზაში, მსჯელობაში აღარ ჩევერიე, რადგანაც ვერიდებოდით ქურდების საქმეების გარჩევაში არე-დარევა არ შეგვეტანა და ერთ საზოგადოებას მეორე საზოგადოების წინააღმდეგ საყვედური-უკმაყოფილება არ გამოეტანა. ისიც ვიცოდით, რომ ნიკორწმინდის საზოგადოების გლეხობა მუდამ მტკიცედ იდგა თავიანთ გადაწყვეტილებაზე და რალაი გიორგის სიკვდილი გადაუწყვიტეს, ასეთს სისრულეშიაც მოიყვანდნენ, თუ

რომ საქმე სხვანაირად არ შეტრიალდებოდა. ეს ხოტეველებმაც კარგად იცოდნენ. ამიტომ ანტონ გურგენიძემ სულ სხვა ნიადაგზე აამხედრა უცებ ხოტეველები, აახმაურა დემაგოგიური სიტყვების წამოძახილით: „რას ამბობთ კაცო, გიორგის ბავშვები შრომას 15 წლამდის ვერ შესძლებენ, მანამდე კი როგორ ვარჩინოთ, არა-და ხომ დაიხუცა შიმშილით. გიორგის დახვრეტას, სჯობს გავანთივისუფლოთ და სხვა სასჯელი გამოვსძებნოთ.

ანტონას სიტყვის შემდეგ ხოტეველები ერთხმად ახმაურდნენ, იბრუნეს უკან პირი, სფლის კანცელარიისაკენ. შეცვივდნენ გიორგის ოთახში ხმაურობით, გაუხსნეს ხელები და განთავისუფლეს.

გიორგის სიხარულით ცრემლები მოერიო, პრისტავი კვიტაშვილი, რომელიც ჯერ კიდევ იქ იყო, შიშით კინალამ გადაირია, მას ეგონა, თუ ხალხი მის მოსაკლავად შეცვივდა კანცელარიაში, მაგრამ როდესაც გიორგი დაინახა განთავისუფლებული, ნელის ხმით ღრითინი დაიწყო ამ მოულოდნელად მომხდარ ამბის შესახებ.

გიორგი ყრუაშვილს და მის ამქრებს, ქურდებს, გლეხებმა მალე სასოფლო ხიდის გაკეთება გადაუწყვეტეს და კიდევაც გააკეთებინეს.

ერთმა გლეხმა, სოფ. ხოტევეში მცხოვრებმა, გვარად კობახიძემ ოქტომბრის დამლევს 1905 წელს შუის ძიებას ნიადაგზე, რაზმელის თოფით მოჰკლა იმავე სოფლის მცხოვრები გლეხი კონდრატი კაციტაძე, — ხელობით თერძი.

ამ ამბავმა მთელი ხოტევის და ნიკორწმინდის სოფლების გლეხ-კაცობა მეტად ააღელვა. რაჭის ორგანიზაციას ამ მოვლენისთვის ანგარიში უნდა გაეწია, რომ მკვლელობა პირად ინტერესების ნიადაგზე პრეცედენტად და გადამდებ სენად არ შექმნილიყო რაჭა-ლეჩხუმის მაზრებში, რაც ადვილად მოსალოდნელი იყო ყოფილი ნიკოლოზის ჩინოვნიკების პროვოკაციის საშვალეებით.

ამბროლაურში იქნა მოწვეული ჩვენ მიერ ქვემო რაჭის ორგანიზაციის კრება, გავმართეთ კამათი იმის შესახებ, თუ რა სასჯელი უნდა მიგვეცა მკვლელ კობახიძისთვის, ზოგი ჩვენგანი მკვლელის ბორკილებით შებორკვას და მის სახლში დატყვევებას მოითხოვდა, ზოგი — მის გადასახლებას რაჭის მაზრიდან (სად, რომელ ქალაქში ეს კი არ ვიცოდით), ზოგიც კი კატეგორიულად მოითხოვდა მის სიკვდილით დასჯას.

ხანგრძლივი მსჯელობის შემდეგ დავადგინეთ ორგანიზაცია არ ჩარეოდა ამ გლეხის სიკვდილით დასჯის გადაწყვეტის საქმეში და თვით მასისთვის მიგვენდო მისი გასამართლება, ვინაიდან ჩვენ კარ-

გად ვიცოდით, რომ ჩვენი გადაწყვეტილებით იმ დროს რომელიმე საზოგადოების—ან ნიკორწმინდის, ან ხოტევის გლეხობას მოვიმდურებდით, მათში უკმაყოფილებას გამოვიწვევდით.

ორგანიზაციამ ის გადაწყვეტილება გამოიტანა, რომ არც ერთ რაზმელთაგანს თავის თავზე არ მიეღო მკვლელის დახვრეტა, თუ კი რომელიმე მათგანს გლეხები დაევალებდა. რამდენადაც გონიერი იყო ეს ჩვენი მაშინდელი გადაწყვეტილება, ეს შემდეგ ამხანაგებმა კარგად გაითვალისწინეს, რადგანაც ერთი მაგალითი სიკვდილით დასჯა კობახიძისა გადამდებ სენად გადაიქცა იმ მოკლე ხანშივე რაჭა-ლეჩხუმის მაზრებში.

ნიკორწმინდის ეკლესიის გალავანში გაიმართა მრავალრიცხოვანი მიტინგი. აქ შეიყარა თავი სამი საზოგადოების გლეხობამ ველევის, ხოტევის და ნიკორწმინდის. ამ დღეს აქ წითელი რაზმიც შეიარაღებული და ზოგნი მათგანი ჩაქურაში (ტანისამოსი) გამოწყობილნი დაესწრნენ. ყველას აინტერესებდა, თუ რა სასჯელს გამოუტანდნენ კონდრატი კაციტაძის მკვლელს. მიტინგი ამხ. ერმილევ კობახიძის თავმჯდომარეობით გაიხსნა. პირველი ორატორის სიტყვის შემდეგ გლეხებმა ერთხმად იგრიალეს:

„კაცის მკვლელი სიკვდილითვე უნდა დაისაჯოს“-ო.

ჩვენ სალაპარაკოდ წამოვაყენეთ ამხ. ილიკო დიმიტრის ძე კაციტაძე და ამხ. ელისაბედ (ლიზა) ჭიჭინაძე—ლეჩავასი. მათ თავიანთ სიტყვაში გაატარეს გაკერით აზრი სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ. თუმცა ჩვენ არ უნდა ჩავრეოდით დღეს ამ საქმის გადაწყვეტაში, მაგრამ საჭირო შეიქნა ჩვენი ორგანიზაციის შეხედულება მკვლელებისთვის სასჯელის გამოტანის შესახებ, რათა გლეხებს შურისძიების ნიადაგზე თავიანთ შორის ბევრი გლეხთაგანი არ ემხილათ დღეს ამ კრებაზე წინანდელი მკვლელობის ჩადენისათვის და არ დაესაჯათ.

ლიზა ლეჩავას და ილია კაციტაძის სიტყვების შემდეგ ყრილობის—სხოდის—უმეტესობამ მაინც ხმაურობა ასტეხა. კვლავ მოითხოვდნენ სიკვდილით სასჯელს. გლეხებს შორის მხოლოდ წყადელი გლეხი აღმასხან ენუქიძე გამოსთქვამდა ხმამალა იმ აზრს, რომ კობახიძე დაეჭვდათ ბოროტებში, შინაური დაპატიმრება მიესაჯათ და სიკვდილით არ დაესაჯათ. აღმასხან ენუქიძის სიტყვამ რამოდენიმე ხოტეველ გლეხებზედაც იმოქმედა, მაგრამ დიდი უმეტესობა მაინც გაჰყვიროდა:

„მკვლელები სიკვდილით დაისაჯონ“.

„მეზობლებო,—მიმართა ხალხს მღვდელმა—ფედერალისტმა ილია ლავრენტის ძე კაციტაძემ: „რაღა ბევრს დაობთ და ჭოჭმანობთ,

ვიცი ყველა თქვენგანს ღრმათა აქვს ჩანერგილი ის აზრი, რომ კობახიძე დაიხვრიტოს, თქვით ყველამ აშკარათ და გაათავეთ“.

ამ მღვდელის პროვოკაციულმა სიტყვებმა გლეხები მთლად ააღელვა, გაბრაზებული რაზმელები კბილებს აკრაჭუნებდნენ მღვდელ კაციტაძის ლაპარაკის დროს, მაგრამ რას იზამდნენ, მათ ჭიქია ჭიქინაძის და კაკრიაშვილის მიერ ნათქვამი ჰქონდათ: დღეს გლეხობის მსჯელობაში არ ჩარეულიყვნენ.

„აბა, ვისაც გსურთ კობახიძე დაიხვრიტოს, მარცხნით მიდექით, ვინც წინააღმდეგი ხართ—მარჯვნივ“—მისცა წინადადება „სხოდს“ კრების თავმჯდომარემ.

მახსოვს, მარცხნით გლეხებიდან მხოლოდ სულ 3—4 კაცი გადავა, მათ შორის კოსტა (შლევგინი) კობახიძე, აღმასხან ენუქიძე, პავლე კობახიძე, ფეოდალი ნიკოლოზ (ნესტორ) ლევანის ძე ჭიქინაძე: (აღბად ნიკოლაი ლევანი თვითონ შიშობდა, რათა გლეხებს ახლო ხანში მისთვის არ მიესაჯა დახვრეტა. თუ კი ერთს რომელიმეს დახვრეტით დასჯიდნენ, უწინარეს ყოვლისა ნიკოლაი ლევანი ჭიქინაძე იყო დასახვრეტი, თუმცა კაცის მკვლელი ის არ იყო, მაგრამ ყოველად გათახსირებული, მძარცველი, გლეხების შემავიწროებელი, მევახშე, ჯაშუში პიროვნება იყო, ამას თვითონაც გრძნობდა ის, მაგრამ თავისი მლიქვნელური მოქცევით და მოხერხებით კლანჭებიდან დაგვიძვრა, სიცოცხლე დიდი ხნით შეინარჩუნა.

გათავდა თუ არა შიტინგი, კობახიძე შებოროკილი იქვე ნიკორწმინდის საგუშაგოს ოთახში შეაგდეს. ბევრ ჩვენ ამხანაგთაგანს არ ეგონა, თუ გლეხები თავის გადაწყვეტილებას სისრულეში მოიყვანდნენ. სულ ოთხი-ხუთი დღის განმავლობაში ფეიქრობდით სიკვდილით დასჯას რაიმე სხვა სასჯელით შეუცვლიდნენ შემდეგ მომავალ ყრილობებზე. მე და ამბ. ჭიქია რამოდენიმე ჩვენ ამხანაგებთან ერთად სამი დღით ქუთაისს გავემგზავრეთ, გესურდა ქუთაისის ორგანიზაციისათვის შეგვეტყობინებია ამხანაგების აზრი კაცის მკვლელების და ქურდ-ავაზაკების თვით გლეხების მიერ გასამართლების შესახებ.

სწორედ მეოთხე დღეს მთელი ნიკორწმინდის საზოგადოების გლეხობას კვლავ თავი შეეყარა სოფ. ნიკორწმინდაში, გამოეყვანათ ტუსალი კობახიძე საპატიმრო ოთახიდან და წითელი დროშით წინ წამოეყვანათ სოფ. ხოტევში, სადაც პატარა ეკლესიის გვერდით მიდამო—სასახლეში დიდძალი გლეხაკობა შეკრებილიყო, რათა ნიკორწმინდელებთან ერთად გადაწყვეტილება სისრულეში მოეყვანათ.

აქ ამ დღეს რამოდენიმე ჩვენი ამხანაგთაგანიც დასწრებოდა, მათ შორის მჭედელი იოსებ გორდენიანი და ბეითალი გალაქტიონ

მასხარაშვილი: მათ თუმცა ორგანიზაციის მიერ დაფლებული არ ჰქონიათ ამ კრებაზე გამოსვლა სიტყვით სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ, მაგრამ მათთვის ამ არაჩვეულებრივი სურათის დანახვა პირველი შემთხვევა არ იყო (მთელ დასავლეთ საქართველოში გლეხების მიერ საჯარო მკვლელობის დახვედრისა) და დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა, თავი ველარ შეეკავებინათ და ლაპარაკი დაეწყათ: პირველი სიტყვა გალაქტიონ მასხარაშვილს წარმოეთქვა, რომელშიაც გლეხებს არწმუნებდა თურმე, რომ კობახიძის დახვედრა ბარბაროსობა არისო, ვინ იცის, იქნება გამოსწორდეს და კარგი ადამიანი შეიქმნესო, გალაქტიონის სიტყვებს კრება თითქოს ორ ნაწილად გაეყო; კობახიძის მეზობლებს და ბევრ დანარჩენ ხოტყველ გლეხობას აზრი შეეცვალათ — სიკვდილით დასჯის მაგიერ მოეთხოვათ ციხეში გადაგზავნა და ძველი მთავრობის მოხელეებისათვის გადაცემა.

ამ წინადადებას ნიკორწმინდელები დიდის პროტესტით შეხვდნენ თურმე:

„ჩვენ კობახიძის მიერ მოკლულ კაციტაძის ცხედრის წინაშე ფიცი დავსდეთ მკვლეელი სიკვდილით უნდა დაგვესაჯა“ — გაიძახოდა კრებაზე დათიკო კანდელაკი — „ამიტომ ჩვენი გადაწყვეტილება სისრულეში უნდა მოვიყვანოთ“, ჩვენ აქ ციხე არა გვაქვს, მკვლელს ვერ შევინახავთ სოფლად. რომ ბორკილებში დავკვდეთ და სახლში ვამყოფოთ, ბორკილებს გადაქლიბავს, გასტეხს და გაიქცევა“ — ყვიროდა თურმე ნიკორწმინდელი გლეხი. ძველი მთავრობის პრისტავს რომ გადაესცეთ, იტყვიან: გლეხებმა ერთი კაცი ვერ გაასამართლეს და ჩვენ რას გვიზამენო“ — ყვიროდა თურმე გლეხებში ჩარეული ჩვენი რაზმელი ფარსადანი.

„გალაქტიონ მასხარაშვილმა რომ ტარტაროზი გვიწოდა (სიტყვა ბარბაროსი ტარტაროზად გაიგეს) გაჩერდეს, თორემ მაგასაც მივატენეთ, თუ სურს მაგან წაიყვანოს შინ კობახიძე და არჩინოს“ — ლაპარაკობდა ხმა მაღლა თურმე ისევ ნიკორწმინდელი გლეხი.

ამ გლეხების სიტყვების შემდეგ, ცოტა არ იყოს, ჩვენი ამხანაგებიც შეშინდნენ თურმე და ხმა გაკმინდეს მასის წინაშე.

გლეხებს ბევრი აღარ უყვირიათ. ნიკორწმინდელებმა დაჟინებით მოითხოვეს დადგენილების სისრულეში მოყვანა. ამხ. იოსებ გორდეზიანი იძულებული შეიქნა კვლავ ჩარეოდა ამ საქმეში და განკარგულება გაეცა საქმეს (დახვედრას) შესდგომოდნენ.

ძნელი იყო თურმე მათთვის დაბოლო მომენტი: კობახიძეს თავზე ტომარა გადააცვეს, რომ მას თავის თვალთ არ დაენახა, თუ რას უშვებოდნენ იმ წამში, გლეხებმა ეკლესიის კედელთან მიიყვანეს კო-

ბახიძე, უკანასკნელმა თურმე იგრძნო თავის აღსასრულის დღე და ყვირილი გააბა, მაგრამ დიდხანს აღარც მას დასცალდა ტირილი და ზღავილი—უცებ გავარდა სამი ტყვია ქურდი იასონ ყრუაშვილის ბერდანკიდან (გიორგის ძმა იყო), რომელსაც ჰქონდა დავალებული გლეხების მიერ კობახიძის დახვრეტა და კობახიძე იქვე დაეცა.

ეს სწორედ ის დრო იყო, როდესაც მე და ქიქიამ ქუთაისიდან დაბრუნებისას ქიქიას ეზოში თოფის სროლა გავიგონეთ, ეზოდან მოგვესმა ქალების წივილ-კივილი, საქმე რაში იყო არ ვიცოდით, სანამ ამხ. ლიზამ არ გვიაძბო მიზეზი გლეხების თავშეყრილობისა. ჩვენ გავიქეციით იმ წამსვე გალმა კრებისაკენ, მაგრამ გლეხებს უკვე კრებიდან თავ-თავიანთ სახლებისაკენ დაღვრემილათ მამაველთ არც კი გამოვლავარაკებოვართ.

იოსებ გორდენიანმა და გალაქტიონ მასხარაშვილმა გვიაძბეს დაწვრილებით კრების სურათი, ისიც გვითხრეს, რომ ჩავერიეთ ამ საქმეში, მაგრამ ვერაფერი გავაწყვეითო, რაზედაც ჩვენ გავახსენეთ ჩვენი გადაწყვეტილება და უთხარით: „თქვენ არავითარი მონაწილეობა არ უნდა მიგელოთ“-თქო.

აბარის საზოგადოება სამი სოფლიდან შესდგებოდა 1905 წელს: თვით აბარი, ლიხეთი და ურავი, ამ საზოგადოების გლეხკაცობა თითქმის ერთსულოვნად იზიარებდა ახალთაობის მოძღვრებას.

ნოემბრის პირველ რიცხვებში ვიდრე დიდ მიტინგს გავმართავდით რაჭის სამაზრო ცენტრში, —ონში, სოფ. სორიდან გავემგზავრეთ მე და ამხ. ქიქია, ამხ. რუზენ გოცირიძის და აკაკი ბაქრაძის თანხლებით აბარის საზოგადოებაში.

სორის უღელტეხილზე ყველა ამხანაგები შეიარაღებულნი შემოგვეგვიგებენ რევოლუციონური სიმღერით, მათ მოკლე გზით მიგვიყვანეს აბარის საზოგადოების კანცელარიაში.

შაბათი დღე იყო, მეორე-დღისთვის (კვირას) ჩვენ მიერ მოწვეული იქნა დიდი მიტინგი, რომელზედაც გლეხკაცობას გაურკვევით ნიკოლოზის მიერ გამოცემული კონსტიტუციის შინაარსი, თვით-მპყრობელობის მიერ გლეხკაცობის მოტყუილება და რევოლუციის აუცილებლობა, შეიარაღებულ აჯანყებისთვის მზადება.

ტყისმკველმა ამხ. მინა ჯაფარიძემ ჩვენის დავალებით გლეხებს იარაღიც მოსთხოვა, რადგანაც იმ საზოგადოების რამდენიმე რაზმელთაგანი შეიარაღებას მოითხოვდა, ბევრმა გლეხთაგანმა, ვისაც კი მოეპოვებოდა ან ბერდანკა, ან უბრალო სანადირო თოფი, მეორე დღესვე წარმოადგინა.

მახსოვს, მხოლოდ ერთი მონადირე გლეხი არ გამოცხადდა. მას კარგი ორლულიანი სანადირო თოფი ჰქონდა, რომლის შეღებვადღიერ დაეზარა და თოფით მთაში გავარდა. ორი კვირის შემდეგ მივაწვდინეთ ცნობა, რათა იგი თავის ოჯახს დაბრუნებოდა თავისი თოფით და მოწმობაც მივეცით თოფის ტარებისა. იგი თუმცა ღარიბი გლეხი იყო, მაგრამ თავისი შეუგნებლობით აჯანყებას ნადირობა არჩია. რას უზამდით, როცა რამოდენიმე დღის შემდეგ გლეხმა დააფასა ჩვენი ღმობიერი მისდამი მოპყრობა, თვით გამოცხადდა ორგანიზაციაში თავისი თოფით და სურვილიც განაცხადა რაზმში ჩაწერისა. ჩვენ იგი მაინც აღარ მივიღეთ რაზმში, რადგანაც თავიდანვე უარი სთქვა. გლეხი დარცხენილი, მეზობლებს გამოსხლეტილი, გაბოიკოტებულივით დადიოდა თავის სოფელში. სანადიროდ კი ერთხელაც აღარ წასულა მის შემდეგ.

მიტინგზე რამოდენიმე გლეხმა გამართა ჩვენთან იქვე საუბარი სასოფლო საქმეებზე, ტყის, საბალახოების და ექიმების შესახებ. სხვათა შორის ისიც გვრამბეს, თუ როგორ სძარცვავდა გლეხობას ექიმებაში მღვდელი ალექსანდრე ჯაფარიძე, მცხოვრები იქვე აბარაში. ამ მღვდელს თურმე თავისი სახლში აფთიაქი მოეწყო, წამლებს თვით სწონიდა და ყიდდა. შეანებოსაც (აკუსერობას) კი ეწეოდა; თურმე, როგორც შევიტყვეთ, არც ჯაშუშობას აკლებდა ხელს.

„ამხანაგო შამშე“—მომმართა ერთმა გლეხთაგანმა, სახელად ისიდორემ, ეგ მღვდელი ჯაფარიძე სწორედ მაწენ პიროვნება არის, წირვა-ლოცვას კიდევ განაგრძობს, ნიკოლოზ ხელმწიფეს კვლავ იხსენიებს ეკლესიაში, ახალთაობის პირებს ავინებს და კიდევაც ჯაშუშობს, სწორედ დასატყვევია არის და აქედან გასაძევი“.

ისიდორეს საჯაროდ გამოცხადების შემდეგ იძულებული შევიქნით მღვდელი დაგვეპატიმრებია, აფთიაქი მისი ჩამოგვერთვა და დაგვებეჭდა და გლეხების სურვილი ამით მაინც აგვესრულებინა.

აბარაში თითქმის ორი დღე დავრჩით საქმეების მოსაწყისრიგებლად.

სასოფლო კანცელარიის მთავრობის ქაღალდების და საქმეების გაჩხრეკის დროს კედლებზე ნიკოლოზ ხელმწიფის და ვილაც გენერლის და ეპისკოპოზის სურათს მოჰკრეს თვალი თუ არა რაზმელებმა იმ წამსვე თოფების ხიშტებით ჩამოფხრიწეს. ჩამოაგდეს და დაამტკრიეს იქვე მღვდელ ალექსანდრე ჯაფარიძის თვალწინ ოთახის ყურეში ღვთის მშობლის ხატი. მღვდელი ჯაფარიძე ძღუერ შეტორტმანდა, მაგრამ რაღას გახდებოდა, ძალა-უფლება აბარის საზოგადოებაშიც ჩვენი იყო და არა ბოქაული ასლან კვიტაშვილისა, რომელ-

თანაც მღვდელი ალექსანდრე თურომე ხშირად საუბრობდა ჩვენ შესახებ და ლანძღვა-გინებით გვიმასპინძლებოდა.

აბარის საზოგადოებიდან ორი დღის შემდეგ დაჩქარებით გავემგზავრეთ ზემო რაჭის სამაზრო ცენტრში—ონში. მთელი ზემო რაჭის გლეხთა ციხეები უკვე ნაცნობი ჰქონდა და მოწვეული იყვნენ დემონსტრაციას. ონში შეიარაღებული რაზმელებით და გზებში დემონსტრაციას მიმავალ შემოერთებულ გლეხებთან ერთად რევოლუციონური სიმღერით და წითელი დროშით შევედით.

რიონის ხიდზე გასვლისთანავე შემოგვეგებნენ იქ მყოფი ამხანაგები: დანიელ რაზმაძე (შენშევიკი), კოწია იასონისძე ჯაფარიძე (მაშინ ბოლშევიკი, დღეს ჰენშევიკი). ივლიანე იაშვილი, ლუკა ბერიშვილი, გიორგი ლობჯანიძე, სიმონ ჯაფარიძე, კობერიძე, ნიკო ტომარაძე და სხვები.

სანამდის დემონსტრაციას გავმართავდით, გაიმართა შუა ქალაქის მოედანზე მრავალრიცხოვანი მიტინგი, ვილაპარაკეთ ისევ კონსტიტუციის შესახებ, რუსეთის მაშინდელ მდგომარეობაზე და კერძოთ საქართველოში ძალაუფლების ხელში აღებაზე და შეიარაღებულ აჯანჯებაზე, აგრეთვე შევეხეთ თავად-აზნაურობის გლეხებთან განწყობილებას მათ შორის ეკონომიურ და პოლიტიკურ წინააღმდეგობას და აღმოსავლეთ საქართველოში, სახელდობრ, გორის მაზრაში, წითელი რაზმის შედგენას გიორგი ამილახვრის და ზუბიკო აბდუშელიშვილის მეთაურობით შემდგარ შავ რაზმთან საბრძოლველად.

ამ შავი რაზმის შედგენა გორის მემამულეებს თავად გიორგი და გენერალ ი. ამილახვრის მეთაურობით თბილისში გადაეწყვიტათ. შავ რაზმში ექვსას კაცამდე იქნებოდა. ივანეს და გიორგის მეოხებით თბილისის სათავად-აზნაურო ბანკიდან გაღებულ იქნა თანხა ოცი ათასი მანეთი შავი რაზმის საარსებოთ. ზოგიერთი ყოფილი შავრაზმელები ცოცხალნი დარჩნენ და ალბათ დღესაც თბილისში დაეხეტებიან. შავრაზმელებს ზოგიერთი მდიდარი გლეხებიც მიეკედლენ. შავ-რაზმელები დათარეშობდნენ სოფლად ზუბიკო აბდუშელიშვილის თაოსნობით. ეწეოდნენ აგიტაციას კერძო საკუთრების გასაწავრებლად, ესხმოდნენ თავს სოციალისტებს, სცემდნენ და ხოცავდნენ თუ კი მიაკვლევდნენ სადმე, შავ-რაზმელებს დიდ წინააღმდეგობას უწევდნენ წითელი რაზმელები ცხინვალში—მაისურაძის, კასრაძის მეთაურობით. გორში, მიხაილოვში, სურამში, ბორჯომის რაიონში მათ ებრძოდა რაკველი მამაცი გლეხი ფორია ცაგურიშვილი, რომელმაც ქარელში ჟანდარმებიც კი დახოცა. ზუბიკო აბდუ-

შელიშვილი თუმცა ღარიბი იმერელი აზნაურისშვილი იყო, მაგრამ თავი მემამულედ მოჰქონდა. იგი ქართლელი თავადის მოურავად იყო მოძრაობის დროს, მას უმაღლესი სწავლა ჰქონდა მიღებული, სტუდენტთა მოძრაობას იგი რუსეთში რეაქციონურ ბანაკში გადაეტყუარცნა. მისთვის თვითმპყრობელობის დამხობა ძნელ, გაუგებარ მოვლენად შექმნილიყო.

გორის მაზრა სხვა მაზრებთან შედარებით მდიდარ მაზრას წარმოადგენდა. იქაური მემამულეები მართლაც მემამულეებათ იწოდებდნენ იმერეთის ეკონომიურად გაკოტრებულ თავად-აზნაურობასთან შედარებით; ქართლის თავად-აზნაურობა უფრო მეტად რეაქციონურ ძალას წარმოადგენდა, ბრძოლა მათ და გლეხებს შორის, რომლებსაც მეტად ავიწროვებდნენ, ძლიერ გამწვავებული იყო. აგრარულ ნიადაგზე ნაწამები გლეხები აქაური თავადების მიერ მოთმინებიდან გამოსული თითო-ოროლა თავადებს ხოცავდნენ. სოფელ ბრილში მოჰკლეს ტირანი თავადი ნიკოლოზ დიასამიძე, რომელიც თურმე თავის სანადელო გლეხებს უღალოდ წყალსაც არ ალევინებდა, ქალებს წყალის მოსატანად მიმავალთ, კოკას ბეჭებზე ამტვრევდა, ხელმწიფის მოადგილემ ათი-თორმეტი უღარიბესი გლეხები, ნიკო დიასამიძის მკვლელნი, ადესაში გადაასახლა, სადაც უმეტესობა მათგანი შიმშილით ამოწყდა.

გლეხებმა ქართლში მოჰკლეს აგრეთვე თავადი იასონ ფალავანდიშვილი, და შემდეგ აგრარულ ნიადაგზევე ფეოდალი, ცნობილი საქართველოს გამოჩენილი მკოსანი ილია ქავჭავაძე—გლეხების თავად-აზნაურობაზე იერიშის მიტანა კარგად ჰქონდა გათვალისწინებული მანარქისტ გიორგი ამილახვარს და ზუბიკო აბდუშელიშვილს, ამიტომ საქართველოში ჩვენი წითელი რაზმის დაარსებისთანავე მის საბრძოლველად მათ შავი რაზმა შეადგინეს თავად-აზნაურობის წრიდან გამოსული თავზე ხელაღებულნი გარყვნილ-გათახსირებული პირთაგან. გიორგი ამილახვარისა და ზუბიკოს შავმა რაზმმა პირველ ხანებში იწყო გორის მაზრაში თარეში და აწიოკება.

მათ დასავლეთ საქართველოშიაც გაუჩნდა თავად-აზნაურთა შორის აქა-იქ თანამგრძნობნი. გიორგი ამილახვარის ღ ზუბიკო აბდუშელიშვილის შავი რაზმის მხედურმა მოქმედებამ, თარეშმა რაჰალეჩუშშიაც აღუძრა საღერღელი თითო-ოროლა გლეხების მიერ დევნილ თავად-აზნაურთაგანს, რაიმე გზით ქართლის შავრაზმელებთან კავშირი დაეკავებიან და აქაც წითელ რაზმელებთან ბრძოლა ეწარმოებინათ. ლეჩხუმის თავადიბს გარდაჟახებებს, რომლებიც დევნილნი შეიქნენ სვანების მიერ ამხანაგ შამშე გელოვანის მოკვლის შემ-

დღე, მიწერ-მოწერა და მოლაპარაკება გაემართათ ზოგიერთ რაქველ გახულიგნებულ თავადაზნაურებთან შეიარაღების და რაზმის შედგენის შესახებ.

ჩვენ ეს ამბავი სწორეთ ონში მიტინგზე პირველად შევიტყვეთ ერთი სოფელ კომანდელ გულუბრყვილო ლარიბი აზნაურის ალექსანდრე გამყრელიძისაგან.

„შამშე — მომადახა ალექსანდრემ მიტინგზე ლაპარაკის დროს, — როგორი მოყვარე ხარ, ერთი თოფი მაინც მომეცი, გლეხებმა წისკელი წამართვეს, სწორედ ვერ მოვითმენ, მეტი არაფერი გამაჩნია, უნდა მოვკლა ვინმე, ან მე მომკლავენ, ამნაირ სიცოცხლეს მირჩენია გარდაუხადებების რაზმს შევუერთდე და ქართლში ვილაც აბდუშელიშვილი რომ ყოფილა თავადაზნაურების დამცველი, იმასთან წავიდე“.

ალექსანდრე გამყრელიძის სიტყვებმა შავი-რაზმის შესახებ და ლეჩხუმში გარდაუხადებების მიერ რაქველ თავადაზნაურთა შორის მებრძოლ შავ რაზმის შექმნაზე განზრახვამ იმ დღესვე გვაიძულა სასტიკი ზომებისათვის მიგვემართა.

მივეცით წინადადება ამხ. ქიქია ჭიჭინაძეს და თეოფილე კაკრიაშვილს იმ ღამესვე შესდგომოდნენ ზემო რაჭაში იარაღის მოკრეფას და ჩამორთმევას ყველა იმ თავად-აზნაურებისაგან, რომლებსაც კი გადაემაღათ იარაღი აკრეფის დროს და მენშევიკებს დანიელ რაზმადის მეთაურობით ვერ მოეხერხებინა, ვერც გაეზედნა მათი განიარაღება.

თვით ალექსანდრე გამყრელიძე იმ დღესვე იქნა ჩვენ მიერ დაპატიმრებული, დაკითხული და შემდეგ სამი დღისა განთავისუფლებული, რადგანაც იგი მხოლოდ თავისი გულუბრყვილობით და გაუგებრობით უერთდებოდა გარდაუხადებების გუნდს და მართლაც არც კი იცოდა, თუ რისთვის იბრძოდა წითელი რაზმელების წინააღმდეგ აბდუშელიშვილის შავი რაზმი:

„რა მღლეტავს თქვენთან ბრძოლას“, განუცხადა ალექსანდრემ. ჩვენს ამხანაგებს ერთი წისკილის გულისათვის თავს ხომ არ დაგაზვრეტინებთ, გამიშვით, თუ რამეში შევცდე, დამხეობით“.

ამხ. ქიქია თავის რევოლუციონურ სისასტიკესთან მოქმედებაში მეტად გულწრფელი და ლმობიერი იყო. მან ალექსანდრე დაპატიმრებისთანავე დასაზვრეტად წარმოგვიდგინა, მაგრამ დაკითხვის და საკმის გამოკვლევის შემდეგ სრულიად გაანთავისუფლა.

ნაშუადღევს მიტინგის ჩატარების შემდეგ გავმართეთ ონში მრავალრიცხოვანი დემონსტრაცია, რომლის მონაწილენი სტიქიურად

იქ მყოფნი ჯარის კაცნიც შეიქნენ. ამ დემონსტრაციამ ონის ადგილობრივი ადმინისტრაცია სრულიად მოშალა, შიშით ხმა გაკმენდინი თავიანთ ბინებში შეეუჩნებულნი ფანჯრებში ცქერით კმაყოფილდებოდნენ ხოლმე და თავიანთ სვე ბედს ელოდებოდნენ

ადესაში მთავრობის მიერ მოწყობილი „პოგრომის“ მსხვერპლის ს. კლდიაშვილის ქუთაისში მოსვენება — ბარიკადები ქუთაისში. — რაჟის რაზმი ქუთაისის დასახმარებლად. — წითელი რაზმელების დახოცვა ჭიშურში. — რევოლუციონერი შტაბის განკარგულება ქუთაისის იერიშით აღების შესახებ. — რაჭა-ლეჩხუმის რაზმი ქუთაისისკენ დაძვრა. — შეტაკება სოფელ ღებსა და ჭაოხას შორის. — ონში პოლიციის მოხელეთა ხელმოწერად განიარაღება და მათი იქიდან გაძევება.

17 ოქტომბრის მანიფესტის გამოცემისთანავე თვითმპყრობელობამ რევოლუციის ტალღების ჩასაქრობ საშვალებად ეროვნებათა შორის ბრძოლის გაცხოველებას და ებრაელთა პოგრომების გაძლიერებას მიმართა; ადესაში გრადონაჩალნიკნი დგარტის გეგმით 18 ოქტომბრიდანვე გაჩაღდა „პოგრომი“ და ქლექა ებრაელებისა. ადესა იმ ხანებში რუსეთის ყველა ქალაქებზე ხულიგანური იყო. პოგრომის მოწყობა თვითმპყრობელობის აგენტების მიერ ადგილი შეიქნა, დერიბასოვის ქუჩა, ადესის სობოროს მოედანი და სხვა ურიათა უბნები „პოგრომშიკებით“ აივსო. მათ ხელმძღვანელობდნენ პოლიციელები, აგენტები, შპიონები, ოფიცრები და სტუდენტობის მონარქისტული ნაწილი ლიგისტებათ, ქეშმარიტ რუსებათ წოდებული; ადესაში სამი დღე გავრძელდა საშინელი პოგრომი — ებრაელთა უბნების აკლება, სურათი მეტად საშინელი, ბარბაროსული გადაიშალა თვალწინ. ადესის მუშებისა და რევოლუციონერ სტუდენტებისაგან სასწრაფოდ შესდგა „პოგრომის“ საწინააღმდეგო მეგრძოლი რაზმები. „პოგრომშიკებთან“ ბრძოლას ბევრმა მუშამ და სტუდენტმა შესწირა სიცოცხლე. რაზმელები იარაღით და ბომბებით იცავდნენ ხულიგნებისაგან აწიოკებულ ებრაელებს. სტუდენტ ბარამიძეს ბომბი გასუსქდა ხელში დერიბასოვის ქუჩაზე და იქვე მოკლდა. მეგრძოლ სტუდენტებს თავპირი დაამტვრიეს „პოგრომში“ მონაწილე კაზაკებმა. სტუდენტი მუჯირი კი მოკლული იქნა მცარცველ ხულიგან პორტში მომუშავე ქართველი მუშის მიერ, — რათა ცარცვა-გლეჯა მათთვის არავის აეკრძალა. საბა კლდიაშვილმა (ქიმიკოსმა), რომელიც მუდამ აფრთხილებდა ქართველ რევოლუციონერ სტუდენტობას, რომ ადესაში თავი არ დაეხოცნათ, ამ დღეს ველარ შეიკავა თავი, აიღო ხელში რე-

ჯოღვერი და ერთი მეგრძოლი რაზმის შეთაურად სობოროს მოედანზე გამოვიდა. ის პატიოსან მოღვაწედ ითვლებოდა ადესის პროფესორთა შორის.

კაზაკის ვინტოვეის ტყვიით განგმირული საბა იქნა ადესის სობოროს მოედანზე. მისი გვამი დიდი ამბით და პარტივისცემით ჩამოსვენეს ქუთაისში ოქტომბრის გასულს, თუ ნოემბრის პირველ რიცხებში. ქუთაისის სადგურზე საბა კლდიაშვილის პარტივსაცემად და მომენტის შესაფერისად დასასაფლავებლად მისი გვამის მატარებლის ვაგონიდან ქალაქში გადმოტანის დროს დიდძალი ხალხი შეიკრიბა. თითქმის მთელი ქუთაისი მოვიდა ამ დღეს სადგურზე. ქუთაისის ორგანიზაციის დადგენილებით დემონსტრაცია რიგზე, მწყობრად უნდა ჩატარებულიყო. ცხედარი ქუთაისის სობოროსთან, ბაღთან, მთასვენეს: სიტყვები უნდა წარმოთქმულიყო ამხანაგების მიერ; მათ შორის, პროკოფი დოლიძის სიტყვამ, მიმართულმა მთელი ადესის და რუსეთის ხულიგნების და თვითმპყრობელობის ჯალათების მხეცური მოქმედებისა და სხვათა წინააღმდეგ, ხალხი მეტად ააღელვა. დემონსტრატთა შორის ბევრი შეიარაღებული რაზმელიც იყო. საბას ცხედარის წინაშე ამხანაგებმა ფიცი დასდევს—ტყვიის მსროლელ ჯალათებისათვის ტყვიითვე გაეცათ პასუხი ახლო მომავალში. ადესის „პოგრომის“ შემდეგ ხულიგნებს პოგრომის მოწყობის სურვილი სხვა ქალაქებშიაც ალექრათ. საქართველოში და კერძოდ კი ქუთაისში, პროვოკაციით ან სხვა რაიმე ხრიკით ებრაელთა დარბევის მოწყობა და წითელ რაზმელებზე თავდასხმა თუმცა ძნელი იყო, მაგრამ ხულიგანი ოფიცრობა და კაზაკობა მაინც ცდილობდა რაიმე მიზეზი გამოეძებნა და ქუჩაში საცარცველად გამოსულიყო; ქუთაისის კაზაკობას გუბერნატორ სტაროსელსკიზე ნდობა თანდათან ეკარგებოდა; სტაროსელსკის ექვით დაუწყეს ცქერა და მის განკარგულებას მაინცდამაინც არ ემორჩილებოდნენ; ასე რომ, შესაძლებელი იყო სულ პატარა მიზეზს გამოეწვია ქუთაისში კაზაკების და წითელ რაზმელების შეტაკება.

ნოემბერში ქუთაისში ადესიდან ჩამოვიდა ვილაც ალექსანდრე აფრიდონიძე. იგი ჩაქურაში გამოწყობილი (გურულ-თათრულ ტანსაცმელში) შეიარაღებული, ქუთაისის მენშევიკურ ორგანიზაციაში გამოცხადდა—თავი რევოლუციონერად გააცნო მენშევიკებს, ორგანიზაციას სამასი მანეთი შესწირა პარტიისთვის. აფრიდონიძემ მუშაობას მიჰყო ხელი, მან რამოდენიმე ახალგაზრდა ამხანაგიც შემოიკრიბა გარშემო. ერთ დღეს, ნოემბერშივე, აფრიდონიძე თავისი ამხანაგებით ძალზე შეზარხოშებულნი ჩასხდნენ ეტლში და ბალახვანის

ქუჩისაკენ გაეშურნენ. გზაში მათ ცხენოსანი კაზაკები შეხვდნენ. კაზაკებს ცხენები წყალზე მიჰყავდათ. კაზაკებმა ჩაქურაში გამოწყობილ ხალხს—რევოლუციონერებს,—სიცილი დაუწყეს, აფრიდონიძემ ეს იუკადრისა, ალბათ, მიზეზსაც ეძებდა.

შეეტაკენ ხელდახელ კაზაკებს. ხანჯლები დაუმტვრიეს. კაზაკები უიარალოთ იყვნენ გამოსულნი ყაზარმიდან, რადგანაც არ მოელოდნენ არავითარ ხიფათს, მათ მხოლოდ ცხენები მიყავდათ წყალზე. კაზაკები შეშინდნენ, ყაზარმაში დაბრუნებისთანავე ოფიცერ ლარიონოვს მოახსენეს გაბრაზებულებმა, რომ მათ ქართველი რაზმელები თავს დაესხნენ და ეჩხუბნენ, ყაზახები იმ ღამესვე გამოვიდნენ სხვადასხვა უბნებში და ასტეხეს აქა-იქ სროლა. სწორედ ამ ამბავმა გამოიწვია ქუთაისში იმ ღამესვე გამართულიყო ქუჩებში ბარიკადები.

გავიგეთ თუ არა ჩვენ, რაქველმა ამხანაგებმა, ქუთაისში ბარიკადების გამართვა და ყაზახებთან მოსალოდნელი შეტაკებები, იმ დღესვე ასეული რჩეული რაზმელებით გამოვეშურეთ სამხედრო ოსეთის გზით ქუთაისისაკენ. მახსოვს ჩემთან და ქიქია ჭიჭინაძესთან იყვნენ მხოლოდ ქვემო რაქველი ამხანაგები, მათ შორის პორუტილე გურგენიძე, თეოფილე კაკრიაშვილი, იოსებ გორდეზიანი, ლუკა პატარიძე, ილია კაციტაძე, სიფო კობახიძე, საბა გურგენიძე, ერმილე კობახიძე და სხვები. მეორე დღეს ღამით მოვალწიეთ ქუთაისის ახლო მდებარე სოფელ ჭომამდის, საიდანაც გზატკეცილზე იწყებოდა ბარიკადები და ეკლიანი მავთულებით ხლართული ღობეები. ჩვენ იქ ღამითვე დაგვხვდნენ მშვერავი ამხანაგები, გვიჩვენეს გასავალი გზები და დილით ადრე რევოლუციონური სამღერით ჯაჭვის ხილზე გადავედით და დავბანაკდით სასტუმრო ჩრდილო ნომრებში („სევერნი ნომერა“).

ერთი რამ მიკვირდა მე პირადათ: ჩვენ შეიარაღებულნი, რევოლუციონური სიმღერებით, ქალაქში შევედით და გზაში კი ერთი კაზაკიც, ერთი პოლიციელიც არ შეგხვედრია, ალბათ, ისევ გუბერნატორ სტაროსელსკის ხერხი და ღონე იყო კაზაკებს რომ ყაზარმებში აკავებდა მკაცრი შეტაკების თავიდან ასაცილებლად და ჩვენს საწინააღმდეგოდ მწყობრად მომსვლას ისინი ვერ ბედავდნენ.

ჩვენი პატარა რაზმი სასტუმრო „სევერნი ნომრებში“ დავაბანაკეთ. ჩემს სიბარულს საზღვარი არ ჰქონდა. როდესაც ქუთაისში თითქმის ყველა მთავარ ქუჩებში მოწყობილი ბარიკადები დავათვალიერეთ. ყველაზე უფრო გამაგრებული იყო თბილისის ქუჩა, კაზაკების ყაზარმებისაკენ მიმავალი, და გიმნაზიის ქუჩა. სილით და ფქვილით საესე ტომრები, შკაფები, მაგიდები, ტელეგრაფის სვეტები და

წაქცეული ხეები აკავებდენ ქუჩებს; გავიფიქრე: „ჩვენი მომრევი დღეს არავითარი ძალა არ არის“.

ფიქრი თურმე ნადრევი და გამოუცდელობის ნაყოფი იყო. ჩვენ ჩასვლესთანვე მოვიხმეთ სტრაჟნიკების აფიცერი კონსტანტინე კონსტანტინეს ძე ჯაფარიძე და მივეკით წინადადება ეკნობებინა-გუბენატორ სტაროსელსკისათვის, რათა მას სტრაჟნიკებისათვის იარაღი აეყარა და ჩვენთვის გადმოეცა; კონსტანტინე ჯაფარიძეს მეტად შეეშინდა. გვითხრა ჩვენ მცდელებით მე თქვენთან ვიქნები, მხოლოდ სტაროსელსკი თქვენ თვითონ მოიხმეთ, იგი უსათუოდ გამოცხადდება, ახალ თაობის კაცი არის“.

ჩვენ კ. ჯაფარიძეს რჩევას დაუჯერეთ. მოვიწვიეთ ვლადიმერ სტაროსელსკი სასტუმროში და მოველაპარაკეთ სტრაჟნიკების განიარაღების შესახებ. სტაროსელსკიმ 40 სტრაჟნიკი იარაღით და ოფიცერით უყოყმანოდ ჩვენს განკარგულებაში გადმოგვცა, მხოლოდ ის კი დაუმატა ლაპარაკის დროს თავაზიანის კილოთი, მომმართა რა მე შემდეგი სიტყვებით: „ბატონო სტუდენტო, ბარიკადული სისტემა ბრძოლისა ჩვენს დროში დაძველებული მეთოდია, ერთი ზარბაზანი რომ მოხვდეს ამ შეაფებს, ნაცარ-ტუტად აქცევს“.

ამ სიტყვების შემდეგ მე, ცოტა არ იყოს, უნდობლის თვალით შევხედე სტაროსელსკის, პროვოკატორი ვუწოდე გუნებაში, მაგრამ თურმე იგი მართალს ლაპარაკობდა; ჩვენ კი ბარიკადებს იმ დროში ბრძოლის დიდ საშუალებად ვსთვლიდით, — ან როგორ არ ჩავსთვლიდით, როცა სამხედრო ტექნიკური მომზადება ჩვენ არ გვქონდა, ჩვენ იარაღს უმეტეს ნაწილად ბერდანკები, რევოლვერები და ცოტოდენი ბომბები შეადგენდა. ჟორდანიამ კი თავისი მოწოდებებით ორგანიზაციებს ყურები გამოუქედა, ის ურჩევდა: ყველა ქუჩებში ბარიკადები გაემართათ, ბოთლები დაემტვრიათ და ბოთლის ნატეხები ქუაში დაეყარათ, რათა კაზაკების ცხენებისათვის ვითომდა ფეხები დაგვეჭრა, მსვლელობა მათი ამით შეგვეჩერებინა, თვით კაზაკებისათვის თვალში ნაცარი შეგვეყარა და სხვა ამგვარი ობროდული საშუალებები გვეხმარა. დღეს ყველა ჩვენგანს ეს სასაცილოდ მიგვაჩნია, ბოლშევიკები მაშინაც ვიცინოდით ნოე ჟორდანიას ასეთ „სიბრძნე-სიცრუეზე“: აბა ცხენოსან კაზაკების იერიშებს ბოთლების ნამტვრევებით როგორ შევაჩერებდით, ან სანამ ნაცარს თვალში მივაყრიდით, ვინტოვკებით ასობით და ათასობით სიცოცხლეს მოგვისპობდნენ. მენშევიკების ფანტასტიური, იდეალისტური, ფატალისტური, ბრმა, შეუგნებელი, სტიქიური ბრძოლის მეთოდი, სტაროსელსკის კარგად ესმოდა, ამიტომ მართალი იყო, როდესაც მან მე სერიოზუ-

ლად მითხრა: „ბატონო სტუდენტო, ერთი სროლა ზარბაზნიდან ამ ბარიკადებს ნაცარ-ტუტად აქცევსო“.

კაზაკებმა ქუთაისში ბარიკადების აგებისთანავე ჩვენ მიერ იწყეს აქა-იქ გამოსვლა, სროლის ატეხა და ცარცვა-გლეჯა. ასტებდნენ თუ არა სროლას, იმ წამსვე ზარების რეკით ეცნობებოდა რაზმელებს, დაბინავებულთ ქუთაისში სხვადასხვა ადგილას და რაზმელები შეიარაღებულნი ქუჩებში გამოდიოდნენ.

1905 წლის ნოემბრის დამლევეს ანტაგონიზმი რევოლუციონერებს და მთავრობას შორის იქამდის გაიზარდა რომ გადამწყვეტი ბრძოლის დაწყება და შეიარაღებულ მასის ქუჩებში გამოსვლა ყოველ წამს მოსალოდნელი შეიქნა. ქუთაისის კომიტეტის მიერ მალე იქნა მიღებული მტრების ძალების შეჯგუფების საწინააღმდეგოთ ჩვენი რევოლუციონური ძალების რაციონალურად შეჯგუფება. ჩვენში მთავარი მებრძოლი შეიარაღებული ძალა იყო მთავრობისათვის კაზაკები, რომლების ნაწილებიც ზოგი თბილისში იყო დაბანაკებული, ზოგიც ბათუმში და ზოგიც ქუთაისში. ქანდარმული მთავრობა, რასაკვირველია, ნათლად ითვალისწინებდა როგორც რუსეთში, ისე საქართველოშიაც რევოლუციის გარღმავების მიზეზებს და მასის მიერ გადამწყვეტ ბრძოლისათვის შეიარაღებული ძალით ქუჩებში გამოსვლა შესაძლო და მოსალოდნელიც იყო, რომ ბრძოლის დაწყებისთანავე ქუთაისში და ბათუმში მყოფი კაზაკები ბათუმადან რიონის სადგურის რკინის გზით ან სამტრედიიდან ხონის მიმართულებით გზატკეცილით ქუთაისის კაზაკებს შემოერთდებოდნენ, რადგანაც აჯანყება ქუთაისში უნდა დაწყებულიყო და უწინარეს ყოვლისა ქუთაისის კაზაკები უნდა დაგვემარცხებინა და გაგვეიარაღებინა რადგანაც ქუთაისის კაზაკები შესაძლო იყო თფილისიდან წამოსულ კაზაკებს ქუთაისისაკენ შეერთებოდნენ.

ქუთაისის ორგანიზაციამ მიიღო ზომები ქუთაისიდან გასავალ-შემოსავალი გზების შესაკვრელად იმ ძალებით, რაც ჩვენ განკარგულებაში იმყოფებოდა—სადგურ რიონზე (გზა-ჯვარედინზე), საიდანაც გზა მიდის აბასთუმანისაკენ შეიარაღებული რაზმი იქნა დაყენებული, აგრეთვე თბილისიდან ბათუმში მიმავალ რკინის გზის სადგურ ყვირილაში დაბანაკდა ნაწილი წითელი რაზმელებისა, სვიმონეთის საზოგადოებაში ჭიშურის გზა-ტკეცილზე, რომელიც მიდის ქუთაისიდან ზესტაფონის სადგურამდის და თვით ჭიშურაში ვიწრო გამოსავალს წარმოადგენს, იქნა დაბანაკებული პატარა რაზმი ამხ. ივანე გოქაძის მონაწილეობით, აფრასიონ მერკვილაძის და კოლია ლორთქიფანიძის ხელმძღვანელობით. არ დაგვიტოვებია აგრეთვე

უდარაჯოდ სამტრედიის სადგურიც, საიდანაც გზა-ტყევილი მიდის ფონის მიმართულებით თვით ქუთაისამდე. ხონის წითელი რაზმელები გაფაციცებით აღევნებდნენ თვალყურს მოძრაობას და ორგანიზაციის განკარგულებებს ერთგულად ასრულებდნენ. მთავარი ხელმძღვანელი შტაბი იყო მოთავსებული უმთავრეს რკინის გზის ხაზზე აჯამეთის სადგურზე, საიდანაც ადვილად შეიძლებოდა გათვალისწინება ყოველი მარისკენ დაძრული ნაწილებისა დასავლეთ-აღმოსავლეთ საქართველოში.

წითელი რაზმელები იცავდნენ რკინის გზას და ელოდებოდნენ შეტაკებებს თითქმის დეკემბრის დამლევამდე—მოსკოვში რევოლუციის დამარცხებამდე და საქართველოში რევოლუციის გამეფებამდის. მთავრობის ჯარები აშკარა შეტაკებას წითელ რაზმელებთან ვერა ბედავდა, ივინიც რუსეთის ჯარის მოქმედებას შესცქეროდნენ და საერთო განკარგულებას ელოდებოდნენ. აქა—იქ პროვოკაციით გამოწვეულ შეტაკებებს აწყობდნენ ხოლმე.

დაახლოვებით დეკემბრის დამლევს ზემოხსენებული გოქაძის რაზმელებს ქიშურაში დაბანაკებულთ, მოულოდნელად თავს დაესხა ღამის ორ საათზე ასეული ცხენოსანი კაზაკი ოფიცერ ლარიონოვის მეთაურობით. ლარიონოვმა ტყვედ ჩაიგდო ხელში თერთმეტი წითელი რაზმელი და ქუთაისისაკენ წამოიყვანა. უმეტესი ნაწილი რაზმელებისა ბრძოლის დროს და თვით ლარიონოვი რაზმელების თაფით უცაბედად მუცელში დაიჭრა. ლარიონოვი დაადევს კაზაკებმა დროგზე და წამოიყვანეს ქუთაისს. ამ ამბავის გამო ლარიონოვის მიერ ქუთაისიდან იქნა გაწვეული მეორე ასეული კაზაკებისა.

გამოწვეული ასეული ქუთაისის ახლოს ისტორიულ წყალ-წითელას ხიდთან, სადაც კაზაკების მიერ მოკლულნი და დასახიჩრებულნი ხმლებით იქნენ ის ამხანაგები, რომლებიც ქიშურაში ლარიონოვმა ტყვეთ წამოიყვანა, მხოლოდ ერთმა რაზმელმა ბერგაძემ წყალ-წითელაში გადახტომით დააღწია თავი სიკვდილს და უკანვე ქიშურაში დაბრუნდა რაზმელებთან. შვიდი რაზმელი, მათ შორის, ხო-ხიაშვილი, ნემსაძე, ჭუმბურიძე და სხვები იქვე ხიდთან კაზაკებმა დასჩხეს ხმლებით და მკვდრები წყალ-წითელას მიდამოებში დაჰყარეს. სამი წითელი რაზმელი კი, რაღაც მოსაზრებით, ნაცემნი ცოცხლად წამოიყვანეს ქუთაისში. ესენი მალე გუბერნატორ სტაროსელსკიმ გაანთავისუფლა.

მთელ დასავლეთ საქართველოში ძალა-უფლება რევოლუციონერთა ხელში იყო გადასული. რკინის გზებზე მიმოსვლა მხოლოდ რევოლუციონური შტაბის და პარტიული კლუბების ნებართვით

ხდებოდა. სადგურის უფროსები ჩვენი ბრძანებით საითაც სურდათ სადელეგატო ორთქმავლებს და მატარებლებს, იქით გაგზავნიდნენ რაზმელებით. სადგურებზე ვერსად თვითმპყრობელობის ყოფილ ქანდარმებს და უბრალო ჩინოვნიკებსაც ვერ შეხვდებოდით, ზოგი ქანდარმთაგანი მოკლულ იქნა, ზოგნიც უგზო-უკვლოდ სადღაც გადახვეწილნი, ზოგნიც დატყვევებულნი და ზოგნიც მახლობელ სოფლებში მიმალულნი. ტელეგრაფის მანქანები ხომ ამ დროს არსად აღარ მუშაობდნენ, ტელეგრაფის სვეტები ბარიკადებისათვის ბევრ ალაგას წაქცეული იყო, ბევრ ადგილას კი მავთულები გადაჭრილი, რომ თბილისის მთავრობისათვის ამბები არავის მიეწოდებინა. სოფლებში და მაზრებში ძალა-უფლება ყველგან ჩვეს ხელში იყო. თვით ქუთაისშიც რევოლუციონერი შტაბი, შემდგარი ჩვენი ამხანაგებისა და მენშევიკებისაგან თავისუფლად, აშკარად, როგორც თავისუფლების მქონე ორგანიზაცია, მოქმედობდა და განკარგულებებს იძლეოდა. ძველი მთავრობის მოქმედება აქაც აღარ სჩანდა. გუბერნატორი სტაროსელსკი, რომელსაც კახაკები აღარ ენდობოდნენ, რევოლუციონერებთან უფრო ერთგულად მუშაობდა, ვიდრე ვორონცოვ-დაშკოვის მიერ დაკისრებულ მოვალეობას შეასრულებდა. ერთი სიტყვით, მთელ დასავლეთ საქართველოში ამ დროს ორგანიზაციები თავისუფლად მოქმედებდნენ; პარტიზანული თავდასხმები მთავრობის მოხელეებზე, ტერორისტული აქტები, შეიარაღება, მოწინააღმდეგე ბანაკთა და პირების განიარაღება—ყველა ასეთ მოქმედებას თითქმის ანარქისტული ხასიათი ჰქონდა. ხშირად ცენტრალური ჩვენი ორგანიზაციების დაუკითხავად, ან როგორ დავეკითხებოდით ერთმანეთს, როდესაც ქუთაისი ბათომზე იყო მოწყვეტილი, ბათომი და ქუთაისი კი საქართველოს რევოლუციონერ დედა-ქალაქ თბილისზე, მოსკოვში რა ხდებოდა—ეს ხომ თითქმის ორი თვის განმავლობაში აღარ ვიცოდით.

მიუხედავად ამნაირი მდგომარეობისა და ჩვენი რევოლუციონერი ქუთაისის ცენტრალური შტაბის ტექნიკურად მოუწყობლობისა, ქუთაისის შტაბმა მაინც შესძლო შიკრიკების საშუალებით ყველა მაზრებისათვის დასავლეთ საქართველოში ეცნობებოდა, რომ შეიარაღებული რაზმელები ყოველი მხრიდან ქუთაისს გარს შემოტყობდნენ და ერთდროულად ქუთაისში შესვლით კახაკები გაგვეიარაღებინა და საზეიმო დემონსტრაცია გაგვემართა. ფაქტიურად აღებული ძალა უფლება ჩვენი სამხედრო წესით დაგვეკანონებოდა.

დეკემბრის გასულს რაჭა-ლეჩხუმშიაც ორგანიზაციებს გვაცნობეს შიკრიკების საშუალებით, რათა სამხედრო ოსეთის გზით რაჭა-

ლენინმა სვანეთის რაზმები წამოგვეყვანა და ქუთაისის ახლოს, ასპ-
თიანის ქალაზე, დაებანაკებულყავიო, რათა საერთო განკარგულების
გაცემის შემდეგ ყოველი მხრიდან ქუთაისზე მომდგარ რაზმელებთან
ერთად, გურია-სამეგრელოს, სამტრედია-ხონის, რიონის სადგური-
დან შორაპნის მაზრის რაზმთან ერთად ჩვენ, რაჭა-ლენინ-სვანეთის
რაზმი ერთად შეესულიყავით ქუთაისში.

მივიღეთ ზომები, რომ რაზმელებს თავი მოეყარათ ერთს ალა-
გას. ასეთ ადგილად დავნიშნეთ ტოლის საზოგადოების უწინდელი
კანცელარია, აქ უნდა შეგვეყარა თავი ერთად ლენინ-სვანეთის
რაზმელებისათვის და ალპანიდან რაჭა-ლენინ სვანეთის რაზმი ერ-
თად თავისი ხელმძღვანელებით გამგზავრებულიყვნენ სამხედრო ოსე-
თის გზით ქუთაისისაკენ. ოცდა ცხრა დეკემბრიდან გაიმართა ქვემო
და ზემო რაჭაში ყრილობები, ჩვენ სოფელ ნიკორწმინდაში და ხო-
ტეში ჩატარებულ ყრილობების შემდეგ, გავმართეთ ქვემო რაჭის
ამხანაგების საერთო ყრილობა ამბროლაურის პარტიულ ცენტრალურ
კლუბში; კრებაზე 30 დეკემბერს (რამდენათაც მახსოვს) აუარებელი
რაზმელები და გლეხები დაგვესწრნენ. ჩვენ რაზმელებს უხსნიდით მო-
მენტის მნიშვნელობას, გადამწყვეტ ბრძოლისათვის მზადებას და თა-
ნაც წინადადებას ვაძლევდით, თავის სურვილის წინააღმდეგ არავინ
წამოსულიყო ჩვენთან ბრძოლაში.

ხომ იცით, ამხანაგებო, საით მივდივართ დღეს ჩვენ და რის-
თვის მივდივართ, მიმართა რაზმელებს სიტყვით ამხ. ქიქია ჰიქინა-
ძემ; შესაძლოა ჩვენ ცოცხლები აღარც ერთი არ დავბრუნდეთ, რე-
ვოლუციონერები თუ ვართ, ყველა ჩვენგანმა თავისუფლებისათვის
თავი უნდა გავწიროთ, ამიტომ, ამხანაგებო, ვისაც გული არ ერჩის
და სურვილი არა აქვს თავი გასწიროს პროლეტარიატის გასანთავი-
სუფლებლად, უმჯობესია შინ დარჩეს თავის ცოლშვილთან, მშობ-
ლებთან, მშვიშრები და მხდალები ჩვენ მხოლოდ ხელს შეგვიშლიან
ბრძოლაში“.

ქიქიას მოკლე სიტყვისა და ჩემი ხანგრძლივი საუბრის შემ-
დეგ რაზმელები სათითაოდ გამოდიოდნენ ტრიბუნაზე და სურვილს
აცხადებდნენ.

მშვიშრები და შეუგნებლები შეგარცხენით მე,—იძახდა მოხუცი
რაზმელი შალვაძე, სუყველამ თავი უნდა გავსწიროთ ჩვენი გამარ-
ჯვებისათვის, თორემ ნიკოლოზმა რომ გაიმარჯვოს, ცოლშვილსაც
ამოგვიწყვეტს, არამც თუ ჩვენ მარტო დაგველეტავს, აი თუმცა მე
ავადმყოფი კაცი ვარ, მაგრამ შინ რა დამაჯენს. თქვენთან სიცოცხლე,
თქვენთან სიკვდილი მირჩევნია, აქედან სეირის ყურებას. რაც შეეხე-

ბა მშიშრებს და იმათ, ვისაც ჩვენთან წამოსვლის სურვილი არაა აქვთ, იგინი უსათუოდ უნდა დავტოვოთ, თოფები მაინც საკმაო არ გვაქვს. ვისაც ეშინია, შიშით სადღაც თოფებს გადააგდებენ და დაგვიკარგავენ“.

— „რას ამბობ ამხანაგო შალვაძე“—შესძახა ალექსანდრე ქავთარაძემ,—თოფები თუ არ გვაქვს, ჯოხებს და კეტებს დავიკავებთ ხელში და ისე წამოვალთ, ერთ ტყვიას მაინც გავაცივებ ბრძოლის დროს და მტერს ფეხ-ქვეშ ბარიკადათ მაინც წავედებით. შიში და სიმხდალე დღეს რას მიქვია, მხდალებს თავსლავი კი დავასხი, რისთვის ვარჩინოთ ტყვილად რომ წავიყვანოთ: ეგდონ თავიანთ სახლებში, რათ გვჭირდება“.

ბაასმა შებინდებამდე გასტანა. გადაწყდა მეორე დილას ადრე ტოლის მოედანზე, სამხედრო—ოსეთის გზის პირად, მთელი რაჭის რაზმელებს თავი მოეყარათ.

31 დეკემბერს დილით ადრე ს. ხოტევეში სამი სოფლის შეიარაღებულ რაზმელებს თავი შეუყრიათ. ბევრი გლეხი მოსულიყო უიარაღოდ.

რაზმელები მღეროდნენ:

ზურგი ვაჭციოთ ძველ ადათს წესებს
შემოვიბრტყოთ ფეხზე ვით მტერი;
ჩვენ მხარი მიესცეთ ჩვენ ჩაჯრულ მოძმეთ,
მეფის ტახტის ვართ მოსისხლე მტერი...

მოგვესმა მხიარული სიმღერა მე და ქიქიას, ქიქიას სახლში, სადაც მოვედი იმ ღამეს დაქანცულები ამბროლაურის კრებიდან. საჩქაროდ წამოვცვივდი, ბანდულები ჩავიცვით, რადგანაც იმ ღამეს გვარიანად მოეთოვა, გამოვემშვიდობეთ სახლში მყოფთ დიდსა და პატარას, მათაც გვისურვეს გამარჯვება და მდინარე ხოტეურას გაღმით ჩვენ მომლოდინე რაზმელებს მივესალმეთ.

რაზმელები მწყობრად დავაწყეთ თავიანთი წინამძღოლებით და ასის თავებით და საჩქაროდ სიმღერებით და წითელ დროშით გადავიარეთ სოფლები: იწა-ახალ-სოფელი-ბუგეული, საკეცია და შეეჩერდით დანიშნულ ადგილზე, იქ დაგვიხედნენ წითელი დროშებით დანარჩენ საზოგადოებებიდან უკვე ჩამოსული რაზმელები, რომელნიც მხიარულად მღეროდნენ. იქ იყვნენ ამხ. პორფირე გურგენიძე და თეოფილე კაკრიაშვილი. ისინი მოკლე სიტყვით მიეგებენ ხოტევიდან ჩამოსულ ქიქიას რაზმს. გაისმა „ურას“ ძახილი რაზმელებში. შუალამემდის ზემო რაჭიდანაც ჩამოაწია წითელმა რაზმმა, მათთან ერთად ჩამოვიდნენ ზემო რაჭველი ამხანაგები: ივლიანე იაშვილი, ნიკო ტო-

მარადე, აკაკი ბაქრაძე, სვიმონ ჯაფარიძე, ლუკა ბერიშვილი და სხვები.

გლებკაცობა დიდი სიმპატიით და თანაგრძნობით გვეპყრობოდა, ახლო-მახლო სოფლებიდან დროებით შემდგარ შტაბში, რომელიც იმ დღეს ქრებალოში ბინადრობდა, განუწყვეტლივ მოჰქონდათ სურსათ-სანოვადე რაზმელებისათვის, — „პურ-ღვინით მაინც შეგეწევიტ“ — გვეუბნებოდნენ გლებები, — „რადგანაც ჯერ-ჯერობით ჩვენი წამოსვლა საჭირო აღარ შეიქნა“.

მოჰქონდათ ჩაფებით ღვინო, გამომცხვარი პური, მოჰყავდათ საკლავები: ხბორები, ძროხები, ცხვრები და ინდაურები — ერთი სიტყვით, სიხარულით აცილებდნენ რაზმელებს გლებები.

სამ ივნვარს ღამე ქრებალოში გაათია რაზმმა, აქედან აქარის ხიდთან ალპანაში, რაჭა-ლეჩხუმის რაზმი უნდა შემოგვეერთდებოდა და გავმგზავრებულყავით ქუთაისისაკენ. ღევან დადგეკელიანმა და რუბენ ყიფიანმა (მაშინ ბოლშევიკები იყვნენ) ლეჩხუმ სვანეთის რაზმელები მალე ჩამოიყვანეს, გავმგზავრენ მექვენისაკენ. მექვენაში ჩვენი რაზმი 5 — 6 დღე იყო დაბანაკებული, ველოდებოდით ქუთაისის რევოლუციონური შტაბის წინადადებას ქუთაისისკენ დაძვრის შესახებ. —

ჯერ კიდევ არ იყო ქრებალოდან ჩვენი რაზმი გასული ქუთაისისაკენ, როდესაც ზემო რაჭიდან შიკრიკმა ჩვენთვის არა სასიამოვნო ამბავი გვაცნობა: ზემო რაჭის ორი განაპირა სოფლების გლებკაცობას ურთიერთშორის შეტაკება მოსვლოდათ. ეს სოფლები იყო ღები და ქიორა. მიზეზი შეტაკებისა იყო ქიორის მთით — ხეტყით სარგებლობა.

ღებელები ქიორელებს უკრძალავდნენ სახაზინო ტყეში ხეების მოჭრას, თვითონ კი ახალითაობის დაუკითხავად უწყესრიგოდ მოსპეს მშვენიერი ქიორის მთის ნაძვარი. ღებელებმა ქიორელებს შეტაკების დროს ორი კაცი მოუკლეს და სამი უღელი ხარი წაართვეს. ამ ამბავმა მეტად ააღელვა ქიორის გლებკაცობა და პირდაპირი ბრძოლა გამოუცხადეს თუ კი ისინი მთაში გამოვიდოდნენ მოჭრილი ხეების წასაღებათ, ამ ორ სოფელში მოსალოდნელი შეიქნა დიდი ბრძოლის გაჩაღება შურისძიების ნიადაგზე, მით უმეტეს, რომ მათი შემჩერებელი ძალა ონში აღარ მოიძებნებოდა, რადგანაც ყველა პასუხისმგებელი ამხანაგები რაზმელებთან ერთად ქუთაისისაკენ მიემგზავრებოდნენ და ორი სამი ამხანაგის ამარა იყო დატოვებული მთელი მაზრა.

საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა

✓ კრებალოში იძულებული შევიქენით გადაგვეწყვიტა ჩემი რამოდენიმე რაზმელებით ზემო რაქაში გამგზავრება ლებელებს და ჭიორელებს შორის მშვიდობიანობის ჩამოსაგდებად.

სამ იანვარს, 1906 წელს, ჩავსხედით მე და ამხ. ქიქია ასკალონ გოცირიძესთან და ილია კაციტაძესთან ერთად მარხილებში, წავიყვანეთ თორმეტამდე რჩეული რაზმელი და საჩქაროდ გავეშურეთ სოფ. ლებისაკენ.

მახსოვს, თოვლ-ჟყაპი იყო, თან გვცოდა, გამოვიარეთ ამ დროს სოფ. სორი, წავიყვანეთ იქიდან ამხ. რუბენ გოცირიძე, კოწია გოცირიძე, ფორია ბერიშვილი და დაღამებამდის ძლივს ავაწიეთ ონში; მეორე დღეს აქაურმა ამხანაგებმა ერთი ახალი ამბავიც გვაცნობეს: ონიდან რაზმის და პასუხისმგებელი ამხანაგების წამოსვლისთანავე ყოფ. პოლიციელებს თავები სოროებიდან გამოეყოთ. ბოქაულები ნესტორ ღვებუაძე, ასლან კვიტაშვილი და მაზრის უფროსის თანაშემწე თოფურიძე (მაზრის უფროსი შლოტგოუერი იმ დროს ონიდან გაქცეულიყო) ყველას ერთად შეეყარა თავი ერთ სახლში და თათბირი გაემართათ თავიანთი გაჭირვებული მდგომარეობის შესახებ, იმ დღესვე ჩვენ მიერ გაცემული იყო განკარგულება, რათა ყოფილი პოლიციელებისათვის იარაღი აეყარათ.

ნაშუადღევს საჩქაროდ მე და ქიქიამ გავსწიეთ თორმეტი შეიარაღებული რაზმელით ლებში ჩქარის ნაბიჯით, რადგანაც გლეხების მთაში სამუშევრად წასვლამდე უნდა აგვესწრო, მოსალოდნელი სისხლის ღვრა ლებელებსა და ჭიორელებს შორის თავიდან აგვეცილებია.

ლებში ჩვენი ასელისთანავე მოვიწვიეთ ათის თავები და ასის თავები გიო გავაშელიშვილის სახლში, სადაც ჩვენ დავბინადით. მივეცით მას განკარგულება მთელ გლეხოებისათვის მოეყარა თავი შუა სოფელში ორ სართულიან სკოლის მოედანზე. გიო გავაშელიშვილი (მამა იყო ჩვენი ამხანაგის მიხა გავაშელიშვილისა) იმ დროს ასის თავად იყო არჩეული და ლებელებიც დიდათ ენდობოდნენ, უჯერებდნენ, პატივს სცემდნენ. ამიტომ იყო, რომ გიოს წინდაწინ მოველაპარაკეთ ლებელების და ჭიორელების შერიგებაში მხურვალე მონაწილეობა მიეღო.

უნდა აღენიშნოთ აქვე, რომ რაქის მაზრის სამი სოფელი: ლები, ჭიორა და გოლოა, რაქის სხვა სოფლებზე უფრო ჩამორჩენილად ითვლებოდა იმ დროს როგორც კულტურულად, აგრეთვე ეკონომიურადაც. ეს სოფლები პატრიარქალური სოფლებია, თავიანთი ტრადიციებით, წესებით, ზნეჩვეულებებით; თვითეულ მოსახლეს ქვიტკი-

რის დარბაზი, უფანჯაროდ, უსინათლოდ ქონდა აგებული, რომელშიაც ცხოვრობდა ოცი-ოცდაათი სული, ზოგან ქვიტკირის დარბაზთან ერთად აგებული ქონდათ ქვიტკირის მაღალი კოშკები, ალბად, უწინდელ დროიდან თავშესაფარად, საბრძოლველად, საცარცვად შემოსეული მეზობელ სვანებიდან, ოსებიდან და ლეკებიდან.

შეიდ დანვარს დილით ადრე ჩვენი მასპინძელი მოხუცი გიო გავაშელიშვილი ავიდა თავის მაღალ კოშკის თავზე და ხმა მაღლა გადასცხა მეზობლებს:

„გლეხებო, ქალნო და კაცნო—ყვიროდა გიო—დიდნო და პატარა, შეიკრიბენით საჩქაროდ შკოლის მოედანზე, შამშე მოვიდა თავისი ამხანაგით საქადაგოთ, მოიყარეთ თავი მალე“.

გიომ რამდენიმეჯერ გადაყვია გლეხებს თავის კოშკიდან. სოფელი ღები თუმცა ხუთასი კომლისაგან შესდგებოდა იმ დროს, მაგრამ რადგანაც მჭიდროდ იყო სოფელი დასახლებული, ამიტომ ადვილად ესმოდა გლეხებს გიოს ყვირილი.

დილის ათი საათი იქნებოდა ღების ახლად აშენებულ ორ საართულიან შკოლის მოედანზე თავი მოიყარა დიდძალმა გლეხკაცობამ; ევონებ შინ არც ერთი არ დარჩენილაო. მასიურ ყრილობაზე ქალებიც და ახალგაზრდებიც საკმაო რიცხვით შეგროვილიყვნენ. გიო გავაშელიშვილმა, როგორც უფროსმა თავის მეზობლებში, შკოლის აივანიდან კრება გახსნილად გამოაცხადა და მას ჩემი რაზმით ამოსვლის მიზეზი გააცნო.

პირველი სიტყვა მე წარმოვთქვი. ვილაპარაკე ორ საათზე მეტი, აუხსენი ჩვენი მაშინდელი მდგომარეობა, მიუთითე თვით-მპყრობელობის აუცილებელ დამხობაზე. უამბე მათ, თუ რისთვის გავემგზავრე ქუთაისში, გაკვრით გაურკვევე 17 ოქტომბრის მანიფესტი და ბრძოლის აუცილებლობა. ვუსაყვედურე გლეხებს ჭიორელებთან შეტაკება მაშინ, როდესაც მთელი მათი ყურადღება წითელი რაზმელების გამარჯვებისაკენ უნდა ყოფილიყო მიქცეული. არ მოუწონე მთებში ნაძენარის განადგურება და ბოლოს მოუწოდე ჭიორელებთან მშვიდობიანი მოლაპარაკების წარმოებისაკენ და მათთან მეზობლური კავშირის დაკავებისაკენ. სიტყვის გათავების შემდეგ მივეცი კრებას წინადადება სამშვიდობო, შემარიგებელი დელეგაცია აერჩია, რომელიც ჩვენთან ერთად წამოვიდოდა მეორე დღეს სოფელ ჭიორაში მოსალაპარაკებლად გლეხებთან ჭიორელების მიერ არჩეულ დელეგატებთან.

ვიდრე არჩევნები მოხდებოდა, შუაგულ მასიდან გამოძვრა ვიცაც ახალგაზრდა მოქადაგე. შემოვიდა ჩვენთან შკოლის აივანზე, ჯი-

ბიდან პროკლამაცია ამოიღო მიხაკო წერეთელის მიერ დაწერილი „ორი თვითმპყრობელობა“, დაიწყო ხმამაღლა კითხვა. ჩვენ პირველად ყური დაუგდეთ, ხალხიც უსმენდა ყურადღებით, მაგრამ როდესაც ფედერალისტების პარტიის სახელით მიწის საკითხს და ტყის საკითხსაც შეეხო, ამხანაგ ქიქიას, ცოტა არ იყოს, გული მოუვიდა, მიმართა ერთ ჩვენ რაზმელთაგანს მოქადაგე ფედერალისტს გვერდში ამოდგომოდა და ჩუმიდ ყურში ეთქვა, რომ მას ხალხისათვის გზაკვალი არ აებნია, რაზმელმა—„ბრუცათ“ წოდებულმა, გვარად კაკოიშვილმა, რომელიც მუდამ ასრულებდა ფიცხლად ქიქიას წინადადებას, არა რუ გვერდში მოუდგა და ჩუმიდ ყურში უთხრა მინდობილი სიტყვები, არამედ—ბერდანკის კონდახი ბეჭებში მიარტყა და სიტყვა შეაწყვეტინა:

— „შე ოჯახ-ქორო“—წაულაპარაკა ქიქიამ. ჩვენ ძლიეს ვამშვიდებთ გლეხებს, რომ ხვალ-ზევ სისხლის ღვრა არ მოახდინონ, შენ კი გამოიმდგარხარ და მიხაკო წერეთელის სულელურ პროკლამაციას უკითხავ ხალხს და გზაკვალს უბნევო“.

მოქადაგე აღმოჩნდა რაქველი გლეხი, სადმელში მცხოვრები, გვარად მურუსიძე, იმ დროს ფედერალისტი, ხელის შემშლელი, ნიქიერი ახალგაზრდა, ღლეს კი უკვე ჩვენი ამხანაგი—კომუნისტი. მუსერიძის სიტყვის შემდეგ, ცოტა არ იყოს გლეხები ახმაურდნენ, მათთვის მოსაწონი შეიქნა მუსერიძის მიერ განმარტებული ტყის საკითხი. ბევრი ყაყანი და სიტყვები დამჭირდა გლეხების დასამშვიდებლად.

— „მოუსმინოთ კაცო შამშეს, ყვიროდა გიო გავაშელიშვილი“.

მეც აღელვებული კილოთი დაუწყე მათ მუსაიფი, ისიც უთხარი, რომ სამ სოფელს: ქიორას, ღებს და გლოლას სრულებით გავაბოიკოტებთ თუ რომ, არ დაგვიჯერებდნენ, გლეხებმა შემატყვეს რასხვა ტონით მათთან მუსაიფი, იწყეს გულდასმით ჩვენთან საქმიანი ბაასი და საქმის გამორკვევა.

ხანდისხან ზოგი მათგანი უდროვო დროს წამოიძახებდა ხოლმე:

— „შამშო“. თქვენ ქიორელებს ბომბები და თოფები დაურიგეო, ყველას დაგვხოცენ ჩვენ იგინი. ჩვენ არც ბომბები გვაქვს და არც თოფები“.

ღებლებმა კარგად იცოდნენ, რომ ჩვენ ქიორელებისათვის ბომბები არ მიგვიცია, მაგრამ გამოსაცდელად და გამოსატეხად მაინც გვეუბნებოდნენ ხოლმე.

„შამშო. შეგვარიგე ჩვენ და ქიორელები“—ძახდა კრებაზე მეორე გლეხი.

„მისმინეთ ამხანაგებო,—უძახდა მათ გიო—შამშე აქ დღეს ჩვენ და ქიორელების შესარიგებლად არის მოსული და არა სათამაშოდ, უსმინეთ მხოლოდ. მართლაც, დიდი დაეიდარაბა დაგვჭირდა დღე-გატეხი რომ აგვერჩია და ხალხი დაგვეშოშმინებია. გულში გავიფიქრე: სად ლებელები,—ეს ველურები, და სად სოციალისტურ მოძღვრებაზე მათთან მუსაიფი. ნეტავ ერთი თავი ჰქონდეთ, ნერონის თქმისა არ იყოს, ყველა ამ მოხუცებს, რომ წავასხლათ და გზა გაუკაფოთ მოზარდ თაობას სოციალიზმისაკენ მეთქი, ჩემი ასეთი გაფიქრება მაშინ გამოწვეული იყო ხალხის სიბეცით და უკულტურობით, რაც მაშინ ვიხილე ლებში.

დღეს, ოცდა ხუთი წლის შემდეგ, ეს ის ლები არ არის, როგორიც იყო 1905—1906 წ. წ. და ქიორის გლეხობა ხომ სულ აღარ ჰგავს იმ ქიორის გლეხობას, რომელიც მე მიხილავს 1905—1906 წლებში, მათ შორის ატეხილ უაზრო ბრძოლის დროს.

რვა იანვარს სადამოთი ლებიდან ქიორაში წავედით. ქიორა ოთხი-ხუთი ვერსის მანძილზე არის დაშორებული ლებიდან. გიოს მეოხებით, რომელიც მიუძღოდა წინ ჩვენთან ერთად ლებში არჩეულ დღეღვაციის წევრებს, მდინარე რიონის მარცხენა ნაპირზე, ქიორაში მიმავალ გზა წვრილს, გამოყვევით და შებინდებისას ქიორას მიეუახლოვდით.

გიო გვაფრთხილებდა გზა და გზა ხმაურობა არ აგვეტება სოფელში შესვლის დროს, რადგანაც მოსალოდნელი იყო ქიორელების ლებელებზე თავდასხმა და ჩვენთვის სროლის ატება; გიოს რომ არ გავეფრთხილებით, ქიორელებს შესაძლო იყო შეიარაღებულ რაზმის დანახვაზე სროლა აეტებათ, რადგანაც ჩვენ ლებელებად მიგვიღებდნენ.

ქიორაში ლებიდან მისავალი გზის პირი ბრტყელი მაღალი დაფის ქვით იყო გაცეტილები. მებრძოლთათვის კარგ საფარს წარმოადგენდა ეს ქვის ღობე თუ საჭიროება იქნებოდა. რამოდენიმე ქიორელი (ქალი და კაცი) შეიარაღებულნი კიდევ ჩასაფრებულყვენ ამ ქვის ღობეებში და სოფელს უდარაჯებდნენ, რათა მათ ლებელები მოულოდნელად არ დასხმოდნენ ღამით თავს. გიომ ეს ამბავი თურმე კარგად იცოდა და ამიტომ გვაფრთხილებდა უხმოთ მივახლოვდით ქიორას; ქიორელებმა არ ამოგვხოცონ, თუ არა მამა ნუ წამიწყდება ჩვენ ლებს მთლად აიღებს ახალთაობის რაზმელები—შამშე რომ მოგვიკლან—უცბად წაილაპარაკა გიომ ხუმრობით. მიეუახლოვდით თუ არა ქვის საფრებს, გიომ იფშტვინა ორჯერ-სამჯერ, ჩვენ კი შევჩერდით მისივე წინადადებით ცოტა ხანს, გიოს სტვენის შემდეგ ხუთ წამში ქვებიდან გამოყო თავი ღედაკაცმა, მზევრავად გამოგზავნილმა.

გიომ მას მიიძახა: „არავინ გვესროლოს. შამშე მოდის და მოლაპარაკება გვინდა.“

გიოს ლაპარაკი იქვე ქვებთან შეიარაღებულმა გლეხებმაც გაიგონეს. გამოძვრენ ქვების საფრებიდან თითო-თითოდ და შემოგვძახეს:

„თუ სამოყვროთ მოდიხართ, მობრძანდით, კეთილ-ინებეთ“.

მივესალმეთ დამხედურ გლეხებს, სანადირო თოფებით შეიარაღებულთ. ჩვენი დანახვა მათ ძლიერ გაუხარდათ.

„შამშო“, — მომმართა სიტყვით გლეხმა გიორგი დანდაგიშვილმა, რომელიც კარგად მიცნობდა — ღმერთს გეფიცებით, სამი დღე არ გვძინებია, ღებლების გვეშინია; ერთი კაცი მოგვიკლეს და ჩვენც ამოწყვეტას გვპირდებიან, რა ვქნათ, იგინი უფრო მეტი არიან, ჩვენ მათ ვერ გაუმკლავდებით, მაგრამ ეს რამოდენიმე დღეა, რაც აქ ჩასაფრებული ჩვენ სოფელს უყარაულებთ, რომ უეცრად თავს არ დაგვესხან და არ ამოგველიტონ“.

ამის შემდეგ ნულარა შიშობთ, ვუპასუხე მე. დღეს აქ მოვსულვართ თქვენი და ღებლების მოსარიგებლად, მშვიდობიანობის ჩამოსაგდებათ.

— „რა გვაჩუბებს შენი ჭირიმე, — განაგრძო გიორგიმ, განა ჩვენ და ღებლები მოყვრები არა ვართ. უმეტეს ნაწილად ჭიორელებს ქალები ცოლად ღებიდან მოჰყავთ, ხეების გულისათვის, აბა, სისხლი როგორ უნდა დაღვრილიყო ჩვენსა და მათ შორის“.

„რას ამბობ გიორგი, რას, — ჩაერია ლაპარაკში შიო დიაკონი, ღებლებს სულ უნდათ ჩვენ აქედან გადაგვასახლონ, რაქველებით იგინი ჩვენ არც კი გვთვლიან, — ამიტომ არიან ჩვენზე გადამტერებულნი“.

„რას ამბობ შენ დიაკონო“, უპასუხა ერთმა ჩვენმა ამხანაგმა, ასკალონ გოცირიძემ, ჩვენი მიზანია მთელი გლეხაკობა, მუშები და მშრომლები ერთად შევეერთოდ, თქვენ და ღებლები კი ერთმანეთს უღეტავთ, ვერ შეერთებულხართ.

რა ვიცი, მტრობა და შური კი ალბად ჩვენი სიყრუის ბრალია, თუ მოგვარდებთ ძლიერ სამადლო საქმეს იზამთ, წაილაპარაკა იქვე ჩვენს ახლოს მდგომმა მოხუცმა ქალმა.

პატარა მუსაიფის შემდეგ ჭიორელები სიხარულით გაგვიძღვენ წინ და დაგვაბინავეს ჭიორის სასოფლო სამმართველოს შენობაში, სადაც ცხოვრობდა ძველი ჩვენი ნაცნობი ეგნატე მეტრეველი. იმ ღამესვე მოვახდინეთ კრება ასისტავების მოხუცი გლეხების თანდასწრებით, რომელთაც თავიანთ მეზობლებში გავვლინა და პატივისცემა ჰქონდათ. ცხრა იანვარს დილის 10 საათისთვის უკვე შეკრებილი იყვნენ ჭიორის სოფლის სამმართველოს ეზოში ჭიორის გლეხები, არც

ჭიორაში, არც ღებში არც ერთი კომლი აზნაური არ ცხოვრობს. იქ ყველანი სახაზინო გლეხებად იწოდებოდნენ ნიკოლოზის დროს. საბატონო გლეხები იქ არ ყოფილა.

კრება ჩვენი მინდობილობით გახსნა ჭიორის ასისტავმა: ვიდრე ტყის და ატეხილ დავის გარჩევას შევეუდგებოდით, კრებას გავაცანი მოკლედ 9 იანვრის ამბები, 1905 წელს მომხდარი მუშების დახოცვა პეტერბურგში და მუშათა კლასის მოძრაობის მნიშვნელობაც აუხსენი; ჭიორელებს ვაცნობეთ აგრეთვე რაჭა-ლეჩხუმის და სვანეთის რაზმის წასვლა ქუთაისისაკენ და მოუწოდეთ ხელი არ შეეშალა მათ ამ ბრძოლის დროს. ჩემი სიტყვის შემდეგ სამოქალაქო პანაშვიდი გავმართეთ დახოცილ მუშების მოსაგონარად. ჭიორელები მეტად კმაყოფილნი დარჩნენ 9 იანვრის დღის უქმობით და ჩვენი ამხანაგების მიერ ამ დღის მნიშვნელობის ნაამბობით.

მეორე საკითხის—ღებლების და ჭიორელების შორის მომხდარი ინციდენტის შესახებ ვალაპარაკეთ ღებელი დელეგატი გიო გავაშელიშვილი. მან გააცნო გლეხებს ჩვენი გადაწყვეტილება ღებში და მათ შორის მშვიდობიანობის ჩამოგდების შესახებ. მეც გავურკვევე ჭიორელებს ტყეების მნიშვნელობა, ვილაპარაკე მათ და ღებელებს შორის მოყვრული, მეზობლური კავშირის განმტკიცებაზე და მოუწოდე მათაც ახალთაობის მოძრაობისთვის ხელი შეეწყო და მოქცეულიყვნენ ისე, როგორც იქცეოდა მთელი ქვემო რაჭის გლეხკაცობა.

ბაასის დროს კვლავ—შემოდგოა აივანზე საიდანლაც ფედერა-ლისტი მუსერიძე, ამოიღო ჯიბიდან პროკლამაცია „ორი თვითმპყრობელობა“ და დაიწყო კითხვა; ეხლა კი იქვე რაზმელს წინადადება მივეცით ძირს ჩამოეყვანა, რაც სისრულეში იქნა მოყვანილი;

8 იანვარს ეს სოფლები მოვარიგეთ, ღებელი გლეხები სიხარულით დაბრუნდნენ უკან. კრებაზე გადაწყდა ღებლებს ჭიორელებისთვის წართმეული სამი უღელი ხარი უნდა დაებრუნებია, მოკლული გლეხის უპატრონოდ დარჩენილი ცოლშვილისათვის კი ცოტა რამ დახმარება უნდა გაეწიათ.

ლამე ვაი-ვაგლახით გავატარეთ ჭიორაში ეგნატეს სახლში. ლამით მეტად შეგვცვივდა, რადგან ლოგინში მე, ქიქია, სიფო კობახიძე და ასკალონ გოცირიძე უსუფთაობის გამო ვერ ჩავწევით. ეგნატე თუმცა სემინარიელი იყო, ნასწავლ კაცად ითვლებოდა მთელ ჭიორაში, მაგრამ ისე შეჩვეოდა სიბინძურეს, რომ მის საბნის პირებზე წვირე დანის პირით მოიფხიკებოდა, პირსახოცი და პერანგის საყელო წვირით და ქუქკით სულ გაშავებული ჰქონდა; მოდი და ჩაწევი იმის ლოგინში! ჩვენ ვამჯობინეთ დაუგებელ, გრძელ მაგიდაზე ნაბდებში

გახვევა და ისე წაძინება, ზოგნი რაზმელები გაეხეიენ კუჭყიან საბნებში, ბუმბულებში და სიქვეს: „გინდ სიცივეს მოუკლავართ, გინდ სიბინძურისაგან გამოწვეულ ავთმყოფობასო“.

იმ ხანებში მართლაც ძნელი იყო ღებში და ქიორაში ან გლოლაში ღამის გათევა. დღეს, 25 წლის შემდეგ, იქ დიდი ცვლილება მომხდარა; ისინი მიმხადარან, რომ მდინარე რიონის წყალი, რომელიც იქვე ჩამოდის, შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას სარეცხისთვის და ასე კუჭყს თავი არ შეაქამონ!

იმ ღამესვე ვიშოვეთ ქიორელი გლეხისაგან ფასად ცხვრის ტყავები, შევიკერეთ ბანდულები, რადგანაც ბევრს ჩვენთაგანს ფეხსაცმელები დაგვეხა მგზავრობის დროს და მოვემზადეთ დილით ადრე ქიორიდან გამოსასვლელად. მე და ქიქია ამხანაგებს რაზმით მექვენაში უნდა დავწეოდით: ასე ვიყავი შეპირებული.

ღამით ბევრს ვფიქრობდით ბრძოლაზე, რევოლუციაზე, ქუთაისის აღებაზე, რუსეთის მდგომარეობაზე — სხვადასხვა აზრები მიტრიალებდა თავში. ალბად ეს იყო მიზეზი დაღლილ, დაქანცულ ტვინის უჯრედებმა სხვადასხვა შთაბეჭდილებით ნამოქმედარმა, უნაგირზე თავ-მიდებულმა და ნაბადში გახვეულმა სიზმარი ვნახე ვითომ მე ჩემი ამხანაგებით წითელი რაზმელებით ერთ მოზრდილ სასიმიინდეში ვიყავით მოთავსებული (სასიმიინდე ჩვენში მაღალ ბოძებზე დგას). შეიარაღებულნი მტრებზე იერიშის მისატანად ვემზადებოდით, მოულოდნელად გრიგალი მოვარდა, სასიმიინდე დაინგრა. ჩვენ მიწაზე განართხულნი ერთმანეთს ეეკითხებოდით: „ბიჭებო ცოცხალი ხართ თუ არა“, „სიკვდილს გადავრჩით, მოისმოდა აქა-იქ პასუხი“; წამოვდექით სიზმარშივე ფეხზე, გავიხედეთ შორს სოფლებში და ცეცხლის ალში გახვეული სახლები ვიხილეთ. ჩვენ განცვიფრდით, მივსჩერებოდით ამ სურათს და ველარაფერს ვახერხებდით.

გამოღვიძებისთანავე ეს სიზმარი თავშესაყოლებლად ასკალიონ გოცირიძეს უამბე, ქიქია ყურს გვიგდებდა, გვეცინოდა:

კაცო მესამე კურსზე ხარ, ისიც საექიმო ფაკულტეტზე და სიზმრებს უჯერი, — მითხრა ქიქიამ.

სიზმრებს როგორ დაუჯერებს შამშე, დაუმატა ასკალიონმა, სასიმიინდეს დანგრევა კი ცხადათაც არ არის მოსაწონი, ზოგი სიზმარი ხომ ასახდენი არის, მე ძლიერ ვშიშობ არ დავმარცხდეთ, ჩვენი ძალა-უფლება არ დაგვიმხოვს მტერმა. სასიმიინდეს დაგვენგრა, თუმცა ჩვენ გადარჩენილი ვართ, მაგრამ ვაი იმისთანა სიცოცხლეს, თუ დამარცხდით და სოფლები გადაგვიწვეს“.

◀ დილის ცხრა საათზე, 10 იანვარს, გამოვემგზავრეთ ჭიორიდან, ლებლებს უკვე შეეტყო ჩვენი გადაწყვეტილება და ადრიანად ხარებით და მარხილებით მთაში მოჭრილი ხეების გამოსატანად გამოსულიყვნენ. იმ დილაზე ჩვენთან ერთად ჭიორელებიც გავიდნენ რიონის გადაღმა მთაში ხეების გამოსატანად. ამ დღიდან ლებლებსა და ჭიორეებს შორის დავა არ ვაგვიგონია. ლამის ათ საათზე დაქანცულებმა, როგორც იქნა, მოვაწიეთ სოფელ ლარში (მდებარე ონის ახლოს) ორი ვერსის მანძილზე მიხა ჯაფარიძის სახლში.

ეს ოჯახი საიმედო ოჯახად მიგვაჩნდა, რადგანაც ალიოშა ჯაფარიძის ბიძაშვილები ცხოვრობდნენ აქ და მას მიხა ჯაფარიძესთან ჰქონდა კავშირი და თვით მიხას პროკოფი (ალიოშა) ჯაფარიძე პარტიოსან პიროვნებას უწოდებდა. მიხა ჯაფარიძეს ძლიერ გაეხარდა ჩვენი სტუმრობა, შესაფერი გულითადი პატივისცემა, — ჩვენ რაზმელებს გვარიანად გადააკრევეინა იმ ლამეს და მეორე დღეს დილით ადრე თვით გამოგვყვა ონამდე. ჩამოველით თუ არა ონში ერთი საათის განმავლობაში იქ დარჩენილი ამხანაგები: რუბენ გოცირიძე, ფორია ბერიშვილი, იოსებ გორდენიანი და კობახიძე მოვიდნენ ჩვენთან და მოხსენება გავციკეთეს კანტი-კუნტად გაგონილ ვითომდა ლაპარაკიდან უკან დაბრუნებულ ჩვენ რაზმელებზე, გასაგონარი ცუდი გავიგონეთ, დანამდვილებით, კი არც ერთმა იცოდა იმ დღეს მიხეზი რაზმელების დაბრუნებისა. ჩემს შეკითხვაზე, შეასრულეს თუ არა განკარგულება ონის ადმინისტრაციის განიარაღებისა და ონიდან მათი გაძევებისა, მათ მიპასუხეს: ზოგს უკვე აყვარეთ იარაღი, ეპოლეტებიც და კიდეცაა განვითარაღეთ, დანარჩენების განიარაღებას კი თქვენ გიცდიდით, რადგანაც ზოგიერთმა მათგანმა ონიდან წასვლაზე უარი განაცხადა უფულობის გამო. ამ ამხანაგების სიტყვების შემდეგ მე საჩქაროდ წავიყვანე მხოლოდ რევოლუერებით შეიარაღებული 5 რაზმელი: მათ შორის იოსებ გორდენიანი, ფორია ბერიშვილი, რუბენ გოცირიძე, კონსტანტინე დავითის-ძე გოცირიძე, „ბრუცა“-თ წოდებული რაზმელი. კაკრიაშვილი, ქიქია კიჭინაძე და გიორგი ლობეჯანიძე, მივედი ბინაზე იმათთან, ვისიც განიარაღება და ონიდან გაძევება გესურდა. პირველად ასლან კვიტაშვილი განვითარაღეთ, აყვარეთ ხმალიც და პაგონებიც კი, შემდეგ პრისტავი ნესტორ ღვებუაძე, და ბოლოს მაზრის უფროსის თანაშემწე თოფურიძე.

ყველას მათ ჩვენ დანახვაზე სიმწრის ოფლი მოუვიდათ სახეზე, მაგრამ რაღას იზამდნენ: ძალა-უფლება ჩვენს ხელში იყო, იგინი კი ვერაფერს ხედავდნენ. ყველა საეჭვო პიროვნებებს პრისტავებთან ერთად სალამომდე ონიდან წინადადება მივეცით სოფლებში წასული-

ყენენ. იარაღის აყრის დროს, ცოტა არ იყოს, თავაზიანად მოვეყარით, რადგანაც ძალმომრეობა საჭირო აღარ შეიქნა და იგინიც მზად იყვნენ ჩვენი ბრძანება შეესრულებიათ.

იარაღი არ აგვიყრია მხოლოდ ყოფილი სტრატეგიკების უფროსის ჭიჭიკო ყიფიანისთვის, რადგანაც მას ჩვენს წინააღმდეგ არასოდეს არ უმოქმედნია და ახალთაობის კაცად თვლიდა თავს. ხანდისხან წითელ რაზმელებსაც კი ასწავლიდა, როგორც სამხედრო პირი, სამხედრო ტექნიკას. ჭიჭიკო ყიფიანს მეტად გაუხარდა ის, რომ ჩვენ მომხრედ ჩავსთვალეთ და მადლობაც გამოუცხადეთ შრომისათვის. ჭიჭიკომ ეპოლეტები ამ დღეს თვითონ აიგლიჯა და სამხედრო ფორმის ტანისამოსი სამოქალაქო „შტაცკად“ გადააკეთა. განვითარაღეთ თუ არა აღნიშნული პირნი, ჩვენ ონის ყაფნთან, იქ, სადაც დღესაც დიდი სასწორი არის მოთავსებული, გავმართეთ მრავალრიცხოვანი კრება, რომელსაც სოფელ გადამშიდან ონში ამოსული ოსებიც დაესწრენ. თურმე ოსები სამი დღის განმავლობაში გველოდებოდნენ ონში, რადგანაც მათი საჩივარი, თავიანთ ნაბატონარ აზნაურ გოცირიძეებზე, რომლებსაც ვაებედნათ კიდევ იმ დღეებში მიწის ღალა მოეთხოვათ, უნდა გაგვეჩია.

ოსებს მოკლედ მივეცით წინადადება მებატონე გოცირიძეები ადგილებიდან გამოერეკათ და მათთვის არავითარი ღალა აღარ ეძლიათ. ეს ჩვენი წინადადება დაუდასტურა და განუმარტა ამხ. რუბენ გოცირიძემაც, რომელიც ოსების ერთ-ერთ მებატონის შვილი იყო. რუბენის სიტყვამ ერთობ დააკმაყოფილა ოსები და ჩქარა თავიანთ სოფელში კმაყოფილნი დაბრუნდნენ.

ოსებთან მოლაპარაკების გათავების შემდეგ უცებ მომიახლოვდა ბოქაული ნესტორ დგებუაძე უაპელატოდ ბუხრის ქუდით თავზე, მაზარაში გადაცმული და მითხრა შეწუხებული ხმით: უფალო სტუდენტო, წასასვლელი ფული არა გვაქვს, გთხოვთ ყველანი დაგვიკიროთ“.

მე ვუპასუხე რისთვის დაგვიკიროთ. დაჭერას თქვენ ყველანი ჩვეულნი ბრძანდებით. ვინ იცის, იმ დღეს პრისტავებმა საიდანაც ყურიც მოჰკრეს მოსკოვში რევოლუციის დამარცხებას, ალიხანოვის თბილისიდან ცეცხლითა და მახვილითა დასაველეთ საქართველოსაკენ წამოსვლას და ამიტომ გეგეწებოდნენ დაგვეპატიმრებინა ისინი რადგანაც ციხე მათთვის მაშინ თავშესაფარ დარბაზად იქცეოდა.

ნესტორ დგებუაძის უარით გასტუმრების შემდეგ დაპატიმრებაზე ამხ. ვასილ ტყეშელაშვილმა სიტყვა ითხოვა და განაცხადა,

რომ ზოგიერთი უგუნური თავად-აზნაურთაგანი კიდევ არ იშლის ავკაცობასო. მაგალითად მოიყვანა იქვე მყოფი თავადი გრიშა ჯიბოს ძე ყიფიანი, მცხოვრები სოფელ ხვანჭკარაში; გრიშა მისდა საუბედუროდ თავის სოფლიდან ზემო რაჭისაკენ გამოქცეულიყო იმ დღეებში — ბერდანით შეიარაღებული. ბერდენკა სოფელ სორში აზნაურ მიხეილ ჯაფარიძისას დაემალა საბძელში. თვითონ იქვე ახლო სოფელ შარდომეთში გასულიყო და გლეხებში პროვოკაცია დაეწყო ახალთაობის წინააღმდეგ, ერთი გლეხი მათრახის ცემით კიდევაც ტალახში ჩაეგდო. დაეჩოქებია და მაგრად ეცემა. ეს ამბავი იქაურ ასისტავს გაეგო და გრიშა ყიფიანი შეპყრობილი ონში წამოეყვანა, სწორედ ამიტომ მოიყვანა ვასილ ტყეშელაშვილმა იგი კრებაზე, კრებას გააცნო მისი მხეცური მოქმედება, თოფის გადამალვა და მიმართა კრებას წინადადებით ის გაესამართლებია. გლეხებმა ერთხმად იყვირეს უნდა დაისაჯოსო. გრიშა ყიფიანი, რადგანაც ქვემო რაჭველი იყო, მივეცით წინადადება ვასილ ტყეშელაშვილს წაეყვანა სოფელ ხვანჭკარაში, რათა გლეხებს იქ გაესამართლებინათ.

ვასილამ იმ დღესვე გრიშა ყიფიანი დატყვევებული წაიყვანა ტოლის სასოფლო სამმართველოს შენობისაკენ, სადაც იკრიბებოდა ხოლმე ხვანჭკარის და ტოლის გლეხკაცობა...

შამშე ლეჟავა.

(შემდეგი იქნება)

წ ა რ ს უ ლ ი დ ა ნ

(ნაწაშვებები).

ამხ. ლენინის სახელმა დიდათ მიიპყრო ჩემი ყურადღება ერთი შემთხვევის გამო.

ეს იყო 1904 წლის მიწურულში თუ 1905 წლის დასაწყისში. ქუთაისში ხელიდან ხელში გადადიოდა ამხ. ლენინის წერილი, რომელიც წერილად იყო დაწერილი „პაპიროსის ქაღალდზე“. წერილი ენევიდან იყო მოსული. მას გვითხულობდით კოლექტიურად კუპრა-შვილის ბინაზე (საფიჩხია—ქუთაისი).

თუ არ ვცდები, წერილის წაკითხვის დროს იყვნენ შემდეგი ამხ—ბი: ვანო (სტეპკო) ინწირველი¹⁾, კოლია კიკნაძე (გაზ. „კომუნისტის“ რედაქტორი), მიტრო (ნიკო) მგელაძე²⁾, მე და სხვ. ესლა დანამდვილებით არ შემიძლია ვსთქვა, იყო ეს ლენინის წერილის დედანი, თუ მისი ასლი (მაშინ მე ლენინის ხელს არ ვიცნობდი), მახსოვს მხოლოდ, რომ ის დაწერილი იყო „პაპიროსის ქაღალდზე“, ძალზე დაქმუქვნილი. წერილში, რამდენადაც მახსოვს, ლაპარაკი იყო იმის შესახებ, რომ პარტიის საბჭოს არ სურს ყრილობის მოწვევა³⁾. პლენაროვი ყრილობის წინააღმდეგია, ლენინი იუწყებოდა, რომ ის გამოვიდა „ისკრის“ რედაქციის შემადგენლობიდან, დარჩა პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში; შემდეგ იტყობინებოდა, რომ დაიწყო გაზ. „ვებერიოდის“ გამოცემა.

1) ვანო (სტეპკო) ინწირველი აქტიური ბოლშევიკი 1904 წ. მუშაობდა ქუთაისში და ჭიათურაში 1904—5 წ.წ. საუცხოვო ორატორი. მომზადებული და პოპულარული პიროვნება იყო მუშებში. დიდ იმედებს იძლეოდა. ის აგრეთვე მუშაობდა თბილისში (1906—7—8 წ.წ.) და ბაქოში (1908 წ.) მოჰყვას ბაქოში (1908 წ.) იარაღის და ასაფეთქებელი მასალების აღმოჩენის დროს პოლიციასთან შეტაკებაში.

2) ნიკო (მიტრო) მგელაძე აქტიური ბოლშევიკი 1903 წლიდან. მუშაობდა ბათუმში არალეგალურ სტამბაში (1903 წ.) სტამბის ჩაგარდნის შემდეგ გაიქცა თბილისში, სადაც მუშაობდა არალეგალურად 1904 წ. 1904-5-6 წ.წ. ერთი თვალსაჩინო ორგანიზატორთაგანი. 1906-7 წ.წ. მუშაობდა თბილისში. 1908 წელს გადავიდა ბათუმში, სადაც გარდაიცვალა კლექით.

3) ლაპარაკი იყო პარტიის მე 3-ე ყრილობის მოწვევის შესახებ.

ამხ. ლენინი იწერებოდა, რომ წინააღმდეგ პარტიის საბჭოს გადაწყვეტილებისა უნდა მოვიწვიოთ მე-III ყრილობა, ნივთიერად და ყოველ მხრივ დახმარება აღმოუჩინოთ გაზ. „ვპერიოდს“, რომელიც განაგრძობს ძველი „ისკრის“ ტრადიციებს. ლენინის ამ წერილმა ჩემზე უდიდესი შთაბეჭდილება დატოვა. ვიფიქრე, ლენინი უდიდესი ენერგიის და ნების ადამიანია. განსაკუთრებით დიდათ იმოქმედა ჩემზე იმ გარემოებამ, რომ ლენინს შეუძლია გაბედოს ბრძოლა პარტიის საბჭოს, პლენაროვის, აქსელროდის წინააღმდეგ, დასტოვოს „ისკრის“ რედაქცია და სრულიად უსახსროდ იწყოს გაზეთ „ვპერიოდის“ გამოცემა, განსაკუთრებით ის მაკვირვებდა, რომ ის მარტოა იდგა მაშინდელ ცნობილ მოღვაწეთა შორის. პარტიის საბჭოს, პლენაროვის, აქსელროდის, ვერა ზასულიჩის—მაშინდელი ამ „კერპების“ წინააღმდეგ ბრძოლა და „ისკრის“ რედაქციის დატოვება, იმ „ისკრისა“, რომელიც მეტად პოპულარული იყო მაშინდელ მუშათა ორგანიზაციებში და გაზ. „ვპერიოდის“ გამოცემა—ეს ისეთი ძნელი საქმე იყო, მაშინდელ პირობებში, რომ ამის მეთაურს უნდა ჰქონოდა ნების უდიდესი ძალა და ურყევი რწმენა. პარტიულ უთანხმოების შესახებ მაშინ ცოტა ვიცოდი, მაგრამ ჩემი სიმბატია უკვე ბოლშევიკების მხარეზე იყო. ლენინის წერილმა დიდი ენერგია შემმატა. ჩვენ ლენინი ყველას წარმოდგენილი გვყავდა რაღაც გოლიათად, მეტად ენერგიულ ადამიანად, რომელსაც შეუძლია, როცა საჭიროება მოითხოვს, არ შეუშინდეს არავითარ დაბრკოლებას.

* *

მეორე შემთხვევა.

რამდენიმე დღის შემდეგ, როგორც მახსოვს, ერთ-ერთმა ამხანაგმა მოიტანა ლენინის პატარა ბროშურა: „საეროზო კამპანია და „ისკრის“ გეგმა“. ამ წიგნაკს ის ხმამაღლა კითხულობდა აქ იყვნენ კიკნაძე (სტეპანო) ინწირველი, კოტე ცინცაძე, ნიკო (მიტრო) მგელაძე, ლია კიკნაძე, მე და სხ. ყველანი გახარებულნი ვიყავით იმით, თუ როგორ გაანაცამტვერა ლენინმა ახალი „ისკრის“ მთელი გეგმა.

შემდეგ მე თვითონ მინდოდა ამ ბროშურის წაკითხვა, — შეუდექი კითხვას. ნიკო (მიტრო) მგელაძემ მითხრა: „შენ არა გაქვს უფლება ეს ბროშურა წაკითხო, ეს შეუძლია მხოლოდ პარტიის წევრს, შენ კი ჯერ ფორმალურად არა ხარ ასეთი“-ო. მართლაც, ბროშურაზე იყო წარწერა: „მხოლოდ პარტიის წევრთათვის“. ამის თანახმად ნიკოს უნდოდა ბროშურის წართმევა. მაგრამ მე არ დავთანხმდი, არ მივეცი ბროშურა და ჩემი უფლება ამ ბროშურის წაკით-

თხვის შესახებ დავასაბუთო ლენინის შემდეგი შენიშვნით: „ჩვენ ვსცემთ ამ ბროშურას წარწერით „მხოლოდ პარტიის წევრთათვის“, რადგანაც ამნაირი წარწერით გამოცემულია „ისკრის“ რედაქციის წერილი. არსებითად „კონსპირაცია“ ასეთი გეგმით, რაც უნდა ეცნობოს ათეულ ქალაქებს, რაც განხილული უნდა იქნას ასეულ მუშათა წრეებში, განმარტებული სააგიტაციო ფურცლებში, მოწოდებებში და სხ., სასაცილოა. ეს ერთი სახეთაგანია ისეთი კანცელიარული საიდუმლოებისა, რომელიც უკვე აღნიშნა რედაქციის და საბჭოს პრაქტიკაში ამხ. გალიორკამ¹⁾ („ახალ გზაზე“); ხოლო ერთი მოსაზრებით შეიძლება გაგვემართლებია სარედაქციო წერილის დამალვა ფართო საზოგადოებისაგან საერთოდ და ლიბერალებისაგან განსაკუთრებით: ასეთი წერილი საკმაოდ უტყუარს სახელს ჩვენს პარტიას“.

ამხ. ლენინის ასეთი შენიშვნა მე ძლიერ მომეწონა მით უმეტეს, რომ ამ შენიშვნამ მე მიხსნა და მომაპოვებია უფლება ბროშურის წაკითხვისა. მიტრომ ნება დამ

მე, უკვე ორი წელი იყო გასულ (1903 წლიდან), რაც რევოლუციონერ საქმეს ვაკეთებდი, ვასრულებდი სხვადასხვა კონსპირაციულ დავალებებს, მარა ფორმალურად ორგანიზაციის წევრი არ ვყოფილვარ. პარტიის მაშინდელი წესდებით მე ვიყავი პარტიის წევრი. (მარტოვის ფორმულიროვკით, რომელიც მიღებული იყო მეორე ყრილობის მიერ—პარტიის წევრათ ითვლებოდნენ ყველა მომუშავენი, რომელნიც მუშაობდნენ ერთ-ერთ ორგანიზაციის ხელმძღვანელობის ქვეშ). მაგრამ მხარს უჭერდი ამხ. ლენინის ფორმულას და არ მიმაჩნდა თავი პარტიის წევრათ (ლენინი: პარტიის წევრი უნდა ყოფილიყო ერთ-ერთი ორგანიზაციის წევრი).

* *

მესამე შემთხვევა:

1905 წლის სექტემბერი. მე უკვე აქტიური მუშაკი—ბოლშევიკი ვარ. მენშევიკებმა გამოგვედვენეს ჩვენ, ბოლშევიკები, თითქმის ყველა მუშათა ორგანიზაციებიდან: ბათუმში, თბილისში, ქუთაისში და სხ. ჩვენ შევინარჩუნეთ მხოლოდ ქიათურის სამრეწველო რაიონი, აქ მაშინ მუშაობდნენ ამიერ-კავკასიის ცნობილი ბოლშევიკები: სტალინი, საშა წულუკიძე, მიშა დავიდოვი და სხ.²⁾ ქიათურის ყველა

¹⁾ ამხ. ოლმინსკი.

²⁾ ახალგაზრდებიდან: სტეპკო (ვანო) ინჭირველი, დათიკო სულიაშვილი, კოლია კიჩაძე, კოტე ცინცაძე, პავლე მიხეილისძე საყვარელიძე, მელიტონ ფილია ავგუსტულა), გალაქტიონ და ალექსანდრე ვაშაძეები, ვანო ლომთათიძე, თენგიზ ჟღენტო, დათიკო ლორთქიფანიძე, ნიკოლოზ ბრეგვაძე, იაკობ გამეზარდაშვილი, ფაცია გალდავა, ალაბეკა, გ. პარკაძე და სხვ.

Тифлисское Губернское Жанлармекое Управление.

ამბ. მედიტონ ფილია (ავგუსტულა).

გადამცემი: IIRK წ. მაისის 7-ს (პირიფონ ბიჭიას ძე ამაღლობელის გვარით).

რაიონები ჩვენ ხელში იყო, მენშევიკების იყო მხოლოდ ერთი რაიონი — ღვინვეი; ქიათურის ბოლშევიკების ორგანიზაციამ გავგზავნა ამ რაიონებიდან მენშევიკების გასადევნად სტეპკო ინჟინერი და მე. ჩვენ იქვე დავსახლდით მუშებთან მალაროებში, რომ ასე მუდმივი კავშირი გვქონოდა მუშებთან და ბრძოლა მენშევიკების წინააღმდეგ ნაყოფიერი ყოფილიყო. მახსოვს ერთი მაგალითი ამ პერიოდიდან: მთელი რიგი კრებების შემდეგ მე და სტეპკო ჩვენს „სადგომში“ დავბრუნდით მეტად დაქანცულნი. სტეპკო დაღლილი იყო და დაიძინა. მე კი ვკითხულობდი ლენინის ბროშიურას — „Шаг вперед, два шага назад“.

მახსოვს, როგორ გატაცებით ვკითხულობდი მას. მივედი იმ ადგილას, სადაც ლენინი ასწერს გაცხარებულ ფრაქციულ ბრძოლას მეორე ყრილობაზე, ის ამბობს: „არ შემიძლია არ მოვიგონო ამის გამო ჩემი ერთი საუბარი ამ ყრილობაზე „ცენტრი“-ს რომელიმე დელეგატთან.

— „როგორი მძიმე ატმოსფერა სუფევს ყრილობაზე! — შემომჩივლა მან, — ეს გაცხარებული ბრძოლა, ეს აგიტაცია ერთმანეთის წინააღმდეგ, სასტიკი კამათი, ეს ამხანაგური დამოკიდებულება არ არის!“ „რა კარგი რამაა — ეს ჩვენი ყრილობა! მივუგე მე. აშკარათავე ისუფალი ბრძოლაა, აზრი გამოთქმულია, მიმდინარეობანი ჩამოყალიბებულია, დაჯგუფება მომხდარია, ხმა მიცემულია, გადაწყვეტილება გამოტანილია, საფეხური გავლილია. წინ! აი ეს მესმის. ეს — ცხოვრებაა. ეს არ არის დაუსრულებელი ინტელიგენტური მომავლერებელი კამათი, რომელიც თავდება არა იმიტომ, რომ გადაჭრილია საკითხი, არამედ იმიტომ, რომ დაიქანცენ ლაპარაკისაგან“.

„ამხანაგი“ ცენტრიდან მიცქეროდა გაცხებული თვლებით და მხრების აწევით, ჩვენ სხვადასხვა ენაზე ვლაპარაკობდით“.

ამ სტრიქონების კითხვის დროს მე აღტაცებული ვიყავი. მინდოდა გამეზიარებია ამხ. სტეპკოსთვის, მაგრამ მას ღრმა ძილით ეძინა, არ მსურდა მისი გაღვიძება. რამდენჯერ გავიარ-გამოვიარე და სიხარულისაგან თითქმის ვხტოდი. დაბოლოს, თავი ვიღარ შევიკავე და სტეპკოს გამოღვიძება დავუწყე. როცა მას გამოეღვიძა ხანგრძლივი ნჯღრევის შემდეგ, მას წაუყითხე ზემო-მოყვანილი ადგილი ლენინის ბროშიურიდან, პირველად ის გაჯავრებული და მოღუშული მისმენდა, როდესაც ეს ადგილი წავიკითხე ბოლომდე, მას სახე სიხარულისაგან ერთბაშად გაუბრწყინდა, წამოხტა ლოგინიდან. გამომტაცა ხელიდან ბროშიურა, თვითონ რამდენჯერმე წავიკითხა ზემოდა ნათქვამი ადგილი და განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია შემდეგ

სიტყვებს: „რა კარგი რამაა—ჩვენი ყრილობა! მიუგე მე, აშკარა, თავისუფალი ბრძოლაა, აზრი გამოთქმულია, მიმდინარეობანი ჩამოყალიბებულია, დაჯგუფება მომხდარი, ხმა მიცემულია, გადაწყვეტილება გამოტანილია, საფეხური გავლილია. წინ! აი ეს მესმის; ეს—ცხოვრებაა. ჩვენ სხვადასხვა ენებზე ვლაპარაკობდით“.

ამის შემდეგ ჩვენ დიდხანს არ დავგიძინია და სულ ლენინზე ვლაპარაკობდით.

შემდეგ ამ შემთხვევას ამხ. სტეპკო ხშირად სიცილით მოუყვებოდა ხოლმე ამხანაგებს.

* * *

1910 წლის აგვისტოს დასაწყისში კავკასიელ ამხანაგების დავალებით გავემგზავრე საზღვარგარეთ ჩვენს ბოლშევიკურ „სამეულთან“. ამ სამეულში, რომელიც მაშინ ფაქტიურად წარმოადგენდა „ბოლშევიკურ ცენტრს“, („ბ. ც.“) შედიოდნენ ამხ-ები: ლენინი, მაქსიმოვი (ა. ა. ბოგდანოვი), ნიკიტჩი, (ბ. კრასინი). ამ „სამეულში“ მაშინ უკვე რასკოლი იყო მომხდარი და მე მომიხდა მოლაპარაკება ქენევაში მარტო ამხ. ბოგდანოვთან და კრასინთან. მათთან მოლაპარაკების შემდეგ მე გავემგზავრე ლენინთან პარიზში.

ლენინს მაშინ პირადად არ ვიცნობდი, მასთან წერილი მიმიწერა ამხ. მიხა ცხაკაიამ და ამ წერილით გავემგზავრე პარიზში. 30 ოქტომბერს დილით მე ჩამოვბტი ერთ ამხანაგთან, რომელსაც უწოდებდნენ „дядя Михаил“-ს. მან წამიყვანა ჩვენი პარტიის ცენტრალურ ორგანოს, გაზეთ „სოციალ-დემოკრატის“ ექსპედიციაში. ექსპედიციას მაშინ განაგებდა ამხ. კოტლიარენკო, რომელმაც მაცნობა ლენინის მისამართი: Rue Malie Rose 4. დაახლოვებით საათის ორზე „дядя Михаил“-მა მიმიყვანა Marie Rose-ს ქუჩამდე და საჩქაროდ უკან გაბრუნდა. მან არ იცოდა რა საქმეზე მიედიოდი მე ამხ. ლენინთან. ამიტომ ცდილობდა როგორმე გაეგო ჩემი ლენინთან მისვლის მიზანი. ალბათ, თქვენ მოწამლული ლენინელი ხართ. მასთან მიდიხართ რაღაც დიდ საკინკლაო საქმეზე. მე არ დამიკმაყოფილებია მისი ცნობის მოყვარეობა.

ავდივარ კიბეზე. კარგათ არ მანსოვს რომელ სართულზე ცხოვრობდა ლენინი, მგონი მეორეზე თუ მესამეზე. ავედი თუ არა, მარცხნივ ვხედავ ფრანგულათ წარწერას: ვლადიმირ ულიანოვ. დავრეკე და თან აღელვებისაგან თავს ვერ ვიკავებ. ვფიქრობ: „ამ წამში ვნახავ იმ ადამიანს, რომლის შესახებ ამდენი წამიკითხავს და გამიგონია“.

კარს ადებს ვილაც მანდილოსანი, მე არ ვიცოდი ვინ იყო ის.
ვეკითხები:

— აქ ცხოვრობს ულიანოვი?

— დიახ.

— შეიძლება მისი ნახვა?

— შემობრძანდით.

მანდილოსანი გავიდა მეზობელ ოთახში.

ოთახიდან გამოდის საშუალოზე დაბალი ტანის, ქერა, მელოტი
კაცი მბრწყინავი თვალებით.

ვეკითხები:

თქვენა ხარო ამხანაგი ლენინი?

— დიახ.

მე თქვენთან საქმე მაქვს—და გადავეცი ამხ. მიხას წერილი.

ამხ. ლენინმა თავის ოთახში წამიყვანა. მას მაგიდაზე რაღაც
წიგნები და დახატული ქაღალდები ეწყო. ეტყობოდა, რაღაც შრომას
ამზადებდა. ჯიბის საათი ძეწკვით წიგნზედ იყო მიყრდნობილი. ძე-
წკვმა გამაკვირვა, ვიფიქრე „რათ უნდა მას ეს ძეწკვი“. მთხოვა და-
ვმჯდარიყავი. ამხ. ლენინი მაგიდასთან ისხდა, მე—მის პირდაპირ.
მანდილოსანი, რომელმაც კარები გამიღო, შემოვიდა ოთახში და ცო-
ტა მოშორებით დასხდა დივანზე.

წერილის წაკითხვის შემდეგ ამხ. ლენინი მეუბნება:

— აბა, მომიყევით, ილაპარაკეთ, ამხანაგო.

მე გაჩუმებული ვარ. ერთი წამით ღრმა სიჩუმე ჩამოვარდა. ლე-
ნინი ხედავს, რომ მე არ მსურს ლაპარაკი. მანდილოსანი, რომელიც
იქვე ისხდა, მიხვდა რაშიაც იყო საქმე: ადგა და წავიდა. ეს მართა-
ლი იყო, მე კონსპირაციას ვიცავდი. „გარეშე“ პირებთან არ მსურ-
და ლაპარაკი; როგორც კი ის წავიდა, მე დავიწყე ლაპარაკი. რო-
დესაც შერმეთ გავიგე, რომ ის მანდილოსანი ნადეჟდა კანსტანტი-
ნოვნა კრუპსკაია იყო, ჩემი თავის შემრცხვა. თავს ვეუბნებოდი: რა-
ტომ ვერ მივხვდი, რომ ასეთ გარემოებაში გარეშე ადამიანი ლე-
ნინთან არ იქნებოდა.

ჯერ ლაპარაკი არ დამეწყო ჩემი მისვლის მიზანზე, რომ ლენინმა
კითხვა მომცა.

— როდის მოხვედით კავკასიიდან?

— აგვისტოს დამდეგს.

მომეცით „სოციალ-დემოკრატიისთვის“ ცნობა მუშათა მოძრაო-
ბის შესახებ ამიერ-კავკასიაში.

— ეს შემდეგ იყოს.

— არა ახლავე, რომ არ დაივიწყოთ.

როცა საუბარი მოვითავებთ იმ მიზნის შესახებ, რითვისაც მე პარიზში ჩავედი, ლენინმა ხელ-ახლა დამიწყო საუბარი ამიერ-კავკასიის მუშათა მოძრაობისა და პარტიის მდგომარეობის შესახებ.

— ლიკვიდატორული მოძრაობა ჩვენში, თბილისში, საკმაოდ ძლიერია— ვუთხარი მე.— აპრილში მოხსენება გააკეთეს პარტიის ცეკას პლენუმის შესახებ¹⁾.

ლენინი მეტად დაინტერესდა ამით.

მეკითხება:

ვინ გააკეთა მოხსენება.

— მგონი ამხ. ინოკენტიმ²⁾. ის იყო მხოლოდ ჩვენი, ბოლშევიკებთან. მენშევიკებს ლაპარაკიც არა სურთ პარტიაზე, არაღეგალურ მუშაობაზე. არაღეგალურ მუშაობას უწოდებენ „ავანტიურას“. კრებაზე მხოლოდ მუშები იყვნენ; ხელმძღვანელები— ბოლშევიკები თითქმის ყველანი დაპატიმრებული ან გადასახლებული არიან.

— როგორ შეხვდენ ისინი პარტიის ცეკას პლენუმის დადგენილებებს, მეკითხება ლენინი.

— მეტად სკეპტიკურად. მუშები ამბობენ, რომ ჩვენ შევცდით, როცა დავშალეთ ჩვენი ბოლშევიკური ფრაქცია, დავხურეთ ჩვენი ფრაქციული გაზეთი „პროლეტარი“, ფრაქციის ფულები გადავეცით „კერძო შემნახველთ“³⁾ ჩვენ განვიარაღდით. რა ჰქნეს მენშევიკებმა? მათ თავიანთი ფრაქცია არ დაუშლიათ და არც დაშლიან, თავიანთი გაზეთი *Голос Социал-Демократа* არ დაუხურავთ და არც დახურავენ. მენშევიკები მოხსენებაზე არ მოსულან, თუმცა მათ ამის შესახებ ეცნობა.

ლენინი გულდასმით მისმენდა, შემდეგ სთქვა:

— ეს კარგია, რომ მუშები ასე კრიტიკულად ეპყრობიან მენშევიკებს, ჩვენ აგრეთვე მეტად კრიტიკულად ვეპყრობით მენშევიკების დაპირებებს: ჩვენ უკვე მიღებული გვაქვს ც. კ. პლენუმისაგან იმის გარანტია, რომ თუ მენშევიკები დანაპირებს არ შეასრულებენ, ჩვენ ალვადგენთ ფრაქციას, გამოვსცემთ ჩვენს ფრაქციულ გაზეთებს,

¹⁾ ლაპარაკია 1910 წ. პარტიის ც.-კ. პლენუმის შესახებ, რომელიც მოხდა პარიზში.

²⁾ როგორც მერმეთ გამოირკვა, თბილისში მოხსენება გააკეთა პლენუმის შესახებ არა ინოკენტიმ (დუბროვინსკი)— არამედ— ნოვინმა. ეს მოხსენება შესდგა ნადიროვკაში, ერთ-ერთ მიყრუებულ სახლში.

³⁾ ბოლშევიკების ფულები გადაეცა, თუ არ ვცდები, სამ გერმანელ სოციალისტს: ბებელს, კაუცკის და კლარა ცეტკინს.

უკანვე გამოვიტხოვთ ჩვენს ფულს. ჩვენ დავუცდით კიდეც ექვს თვეს: თუ მენშევიკები ამ ხნის განმავლობაში არ შეასრულებენ პარტიის ც. კ. პლენუმის დადგენილებებს, მაშინ ხელები გახსნილი გვექნება, დადებულ ხელშეკრულებას დავხვეთ.

ვილაპარაკეთ აგრეთვე ბოლშევიზმის შიგნით მომხდარ დაჯგუფებებზე. ლენინი თავს ესხმოდა ბოლშევიკებს შორის არსებულ „ულტიმატისტებს“ და „ოტზოვისტებს“.

მე შევნიშნე:

— ლიკვიდატორები და „ოტზოვისტები“ ერთი და იგივე არ არის, არ შეიძლება მათი ერთად დაყენება. „ულტიმატისტურ-ოტზოვისტური“ მიმდინარეობა, როგორც თქვენ კარგათ იცით, არის რეაქცია ლიკვიდატორების წინააღმდეგ.

— რა თქმა უნდა, — ამბობს ლენინი, — პარტიის მთავარი მტრები არიან ლიკვიდატორები. მაგრამ „ოტზოვისტების“ და „ულტიმატისტების“ წინააღმდეგ ჩვენს ბოლშევიკურ წრეში უნდა გადამწყვეტი ბრძოლა ვაწარმოოთ. ეს აბსოლიუტურად აუცილებელია.

მე მაშინ რამდენიმედ გატაცებული ვიყავი ფილოსოფიით და ამ საკითხზე ცოტა რამეს ვკითხულობდი. ლაპარაკი ჩამოვუვდე ამხ. ლენინს იმ ფილოსოფიური კამათის შესახებ, რომელიც წარმოიშვა მასსა და ა. ა. ბოგდანოვს შორის.

— მე წავიკითხე თქვენი წიგნი ემპირიოკრიტიციზმზე, წავიკითხე ა. ა. ბოგდანოვის პასუხი თქვენი წიგნის შესახებ. მე ზოგიერთი გამოურკვეველი საკითხები მაქვს და არა მარტო მე, არამედ — სხვა ამხანაგებმაც. ამხანაგებს სურდათ, რომ თქვენ პასუხი გაგეცათ ამხ. ა. ბოგდანოვის უკანასკნელ წიგნზე. მე კიდეც მითხრეს, თითქოს თქვენ ემზადდებოდეთ პასუხის გასაცემად.

— არა, არა. კმარა ჩემის მხრით, ამის მეტს ფილოსოფიას ხელს არ მოვკიდებ, თქვენთვის სიმართლე არ უთქვამთ.

— რამდენიმეთ თქვენ ვალდებული ხართ პასუხი გასცეთ, რადგანაც პარტიულმა ამხანაგებმა არ იციან როგორ გამოარკვიონ ზოგიერთი საკითხები.

— არა ამხანაგო, მე ამის მეტს ფილოსოფიაზე არაფერს დავსწერ.

ჩვენ კიდეც ბევრ სხვა საკითხებზე ვილაპარაკეთ. ლენინი მეკითხებოდა ენევის საქმეებზე, რადგან მე ენევაში დავყვეი რამოდენიმე ხანი პარიზში ჩასვლამდე და ვიცოდი რამოდენიმეთ იქაური ამბები. მას მეტად აინტერესებდა ეგრედწოდებული მენშევიკები — პარტიელები, რომლებიც მხარს უჭერდნენ ბოლშევიკებს ლიკვიდატო-

რების წინააღმდეგ ბრძოლაში. განსაკუთრებით ლენინს აინტერესებდა პლეხანოვი. მე უთხარი, რომ ჟენევაში დისკუსია იყო „რუსეთის რევოლუციაში პროლეტარიატის გეგმონიის“ საკითხის შესახებ, სადაც გამოვიდა პლეხანოვი.

— ჩვენებიდან ვინ იყო კრებაზე?

— ამხანაგი ოლლა რაეიჩი თავმჯდომარეობდა. მონაწილეობდა დისკუსიაში ამხ. გორინი, ეკამათებოდნენ მენშევიკი-ლიკვიდატორები. ჩემის აზრით, პლეხანოვის გამოსვლამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა, თუმცა კრების უმრავლესობა მისი წინააღმდეგი იყო. მაგრამ, როგორც მე ამიხსნეს, დასავლეთ ევროპის ქალაქებში მენშევიკ-ლიკვიდატორები სჭარბობდნენ, რადგანაც ემიგრაცია უმთავრესად ინტელიგენციისაგან შესდგებაო. ინტელიგენტებში მენშევიკები ყოველთვის ამარცხებდნენ ბოლშევიკებს.

ჩვენი საუბარი გაგრძელდა თითქმის საათის შვიდამდე. 7 საათზე ერთმანეთს გამოვეშვიდობეთ, მეორე დღეს ჟენევაში წავედი.

პლეხანოვის ამ გამოსვლის გამო ჩემს დღიურში, რომელსაც მაშინ ვწარმოვებდი, მოიპოვება შენიშვნა, საიდანაც ზედმეტად არ მიმაჩნია მოვიყვანო ზოგიერთი ადგილები:

6 აგვისტო 1910 წელი. ვიყავი დისკუსიაზე; პირველად ვნახე გ. კ. პლეხანოვი. თავისი სიტყვა მან ასე დაიწყო: „Я,—говоря словами Плассаля,—старый боец, щит которого осыпан неприятельскими копьями“. ამ მომენტში, როცა პლეხანოვი ამ სიტყვებს ამბობდა, ის წარმომიდგა გარშემორტყმული მოწინააღმდეგეების მიერ, მაგრამ ის, მიუხედავად ამისა, განაგრძობდა თავის გზას. ეტყობა, ის საუცხოვო ორატორია. მე პირველად მესმის ასეთი ლამაზად აშენებული სიტყვა, მე მსურდა, რომ მას სიტყვა არ გაეთავებოდა, ძლიერ გამიტაცა. ის იძულებულს გხდის იცინოთ და ამავე დროს მსმენელს ათვისებინებს ღრმა აზრებს. მას ხშირად მოჰყავდა ციტატები რუსული ლიტერატურიდან.

„ლონდონის ყრილობაზე, ამბობს პლეხანოვი, მენშევიკებს შორის ისეთი აშკარა ოპორტიუნისტები იყვნენ, რომ მე გაოცებული ვიყავი. ჩემს თავს უთხარი: მე ყველა მათ ჩამოვახშობდიოქო: მარტინოვი—„ეკონომისტი“ არის მთავარი ლიდერი „გოლოსისტებისა“. ეკითხებიან პლეხანოვს დანის შესახებ. ის ასე უპასუხებს: „ის ყოველთვის ცუდათ სწერს, მას არა აქვს ნიჭი“.

19 აგვისტო 1910 წელი. მოვისმინე პლეხანოვის სიტყვა „რუ-

სეთის მუშათა კლასის გეგემონიის შესახებ¹⁾. უნდა ვსთქვა, რომ პლენაროვი დიდი ალგებრაული პიროვნებაა. როგორც გსურს, ისეთს არითმეტიკულ ნიშნებს გაუკეთებ.

მე არ მოველოდი მისგან იმას, რაც მან თავის სიტყვაში სთქვა, მის ალაგას რომ ყოფილიყო ლენინი ან სხვა რომელიმე ბოლშევიკი, მას გავუგებდი, მაგრამ პლენაროვი, რომელმაც ამდენი საბუთები დახარჯა იმის დასამტკიცებლად, რომ მილიუკოვი არ დავაშინოთო, ვერ იყო ლოდიკური. „ანი“²⁾ თავის დასკვნაში უფრო ლოდიკურია: რომ ის უფრო ლოდიკურია, ამას გვაჩვენებს ახლო მომავალი. ეს საქმე ასე არ დამთავრდება, სერიოზული კონფლიქტი მზადდება სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში. „ანი“ ისეთი კაცი არაა, რომ სიტყვებს წარა-მარა ისროდეს. როცა ის სწერდა, მას არგუმენტები ჰქონდა, რა თქმა უნდა, თავისებური“.

ქორდანია მაშინ გამოვიდა, როგორც უკიდურესი, პარტიის გატიტვლებული ლიკვიდატორი. დღიურში მე აღნიშნული მაქვს გაკვირვება პლენაროვის გამოსვლის გამო. პლენაროვი იმ დროში ლიკვიდატორების წინააღმდეგ ისე ლაპარაკობდა, როგორც ნამდვილი ბოლშევიკი, მენშევიკური თვალსაზრისით ქორდანია უფრო ლოდიკური იყო პლენაროვზე, ვინაიდან მენშევიზმს თავისი ლოდიკური განვითარებით მიეყავდით ლიკვიდატორობამდე.

* * *

1914 წელი. იმპერიალისტური ომის პირველი დღეებია. ენევაში ემიგრანტებს შორის დიდი არევ-დარევაა. გერმანიის სოციალ-დემოკრატია მხა მისცა სამხედრო კრედიტებს. ჩვენ გულდასმით ვკითხულობთ და ვარჩევთ დეპუტატ ჰააზეს მიერ გაკეთებულ განცხადებას რეიხსტაგში, რომლითაც დასაბუთებულია გერმანიის სოციალ-დემოკრატიის თვალსაზრისი ამ საკითხში, მაგრამ ამ თვალსაზრისის შეთვისებას და გაგებას ვერ ვახერხებთ. ეს ჩვენი აზრი არ არის, ეს უცხო აზრია ჩვენთვის.

კაუცკი სადღა არის? კაუცკიც, ამბობენ, ომის მომხრეა, ჟორესი მოჰკლეს, რასღა აკეთებენ ფრანგი სოციალისტები? მათ აგრეთვე ხმა მისცეს სამხედრო კრედიტებს 4 აგვისტოს ისე, როგორც გერმანელმა სოციალ-დემოკრატებმა.

დეპუტატების არაფერი გვჯერა: სადღაა გედი? დეპუტატ გვეუბნება: გედი დანიშნულია „ნაციონალური თავდაცვის“ მინისტრად,

1) 6 აგვისტოს დისკუსიის გაგრძელება იყო. პლენაროვი მეორეჯერ ლაპარაკობდა.

2) ნოე ქორდანია ფსევდონიმი იყო.

უპორტველო მინისტრად. შეუძლებელია! ყველა დეპეშები სტყუიან! პლენანოვი სად არის?—ის ქენევაში არ არის. ის პარიზშია, მის შესახებ ჩვენ ჯერ კიდევ არაფერი ვიცით. ხმა გავრცელდა, რომ ის ომის მომხრეა. რომ ის მოკავშირეების მხარეზეა, მაგრამ ეს არავის არ სჯერა.

სადაა ლენინი? არავინ არაფერი იცის, ის იყო კრაკოვში, ამბობენ, რომ ის შეიპყრო ავსტრიის მთავრობამ. მას ბრალს სდებენ თითქოს ჯაშუშობაში რუსეთის სასარგებლოდ. მაგრამ არავინ არ იცის როგორ უყურებს ის ომს.

აქსელროდი? გადაჭრით ომის მომხრეა მოკავშირეების სასარგებლოდ.

მარტოვი? ამბობენ, რომ ომის წინააღმდეგია, აგრეთვე ტროცკიც ომის წინააღმდეგია. ცოტათი გულს მოეშვა.

* *

პლენანოვი უკვე ქენევაშია. ვინ ნახა ის? დაბოლოს აღმოჩნდა ასეთი კაციც.

— რა სთქვა პლენანოვმა?

— პლენანოვი ომის მომხრეა. ის მოკავშირეების მხარეზეა.

— ეს შეუძლებელია!

— დიახ. დიახ. მოკავშირეების მხარეზეა, თუმცა ამბობს რომ ესეც არის პარიზიდან მოვედი ვერ მოვასწარი გადამეთვალყურებია ვერც ერთი ნომერი „ფორვერტსისა“-ო, მაგრამ გადაჭრით მოკავშირეების მხარეზეა.

* ყველა მოწყენილია, გაოცებული, ყველანი ვგრძნობთ, რომ მოხდა უდიდესი კატასტროფა: დიდებული ადამიანები დაეცენ, მოკვდნენ: კაუცკი, გედი, პლენანოვი, ვანდერველდე—ყველანი ომის მომხრეა. თითქმის მთელი მეორე ინტერნაციონალი ომის მომხრეა. ჩვენ თავსა ვგრძნობთ სრულ ობლებათ.

* *

კრება ქენევაში ტოლსტოის სახელობის სამკითხველოში რიედელია ვიოლეტზე. ეს პირველი კრებაა ემიგრანტებისა ომის დაწყების შემდეგ. ილაპარაკებს პლენანოვი. ორი დიდი ოთახი ხალხითაა გაჭედილი, ღვანან, სხედან სკამებზე, იატაკზე, პლენანოვიც აქ არის სრულიად გაფითრებული.

ამბობენ ბევრი რუსი ამხანაგები ჩამოვიდნენ გერმანიიდან და ავსტრიიდან, საინტერესოა მოვისმინოთ მათი აზრიც.

კრება იხსნება, პლეხანოვის მეუღლე სთხოვს ამხანაგებს პაპი-
როსს ნუ მოწევენ: პლეხანოვი ავად არის. მასთან პაპიროსის წვეა
არ შეიძლება.

სიტყვა ეძლევა პლეხანოვს. ყველანი ღრმა ყურადღებით ვუს-
მენთ. პლეხანოვი ლაპარაკობს ენერგიულად, ძლიერ ლელავს. თითე-
ული მისი სიტყვა ჩამოჭრილ-ჩამოსხმულია.

— ჩვენი საგარეო პოლიტიკა, ამბობს პლეხანოვი, გარკვეული
იყო ჯერ კიდევ პირველი ინტერნაციონალის მიერ, საფრანგეთ-
პრუსიის ომის გამო გამოცემულ პირველ ადრესში პირველი ინტერ-
ნაციონალის გენერალური საბჭო სწერდა: „ჩვენ ვახასიათებდით სა-
გარეო პოლიტიკას, რომლისთვისაც იბრძვის ინტერნაციონალი, შემ-
დეგი სიტყვებით: „ზნეობისა და სამართლიანობის იგივე უბრალო
კანონები, რომლებიც უნდა აწესრიგებდნენ დამოკიდებულებას კერ-
ძო ადამიანთა შორის, უნდა გახდნენ უმაღლეს კანონებათ, რომლე-
ბიც მოაწესრიგებენ საერთაშორისო ურთიერთობას“, — ესაა ჩვენი
საგარეო პოლიტიკა.

პლეხანოვი განაგრძობს.

— ევროპის ეხლანდელი ომი კარლ მარქსს მათემატიკური სის-
წორით ჰქონდა გათვალისწინებული. მე მსურდა მომეყვანა კარლ
მარქსის წიგნაკიდან „სამოქალაქო ომი საფრანგეთში 1871 წელს“ —
ერთი ადგილი:

„ისე, როგორც 1865 წ. ბისმარკი და ლუი ბონოპარტე შეჰ-
პირდნენ ერთმანეთს, 1870 წელს ესევე მოხდა ბისმარკსა და გორჩა-
კოვს შორის 1): სწორედ ისე როგორც ლუი ნაპოლეონს იმედი
ჰქონდა, რომ 1866 წ. ომი სრულიად დაჰქანცავდა ავსტრიას და
პრუსიას და ამრიგათ ის გახდებოდა გერმანიის ბედ-ილბალის ბატონ-
პატრონი, — ალექსანდრეს იმედი ჰქონდა, რომ 1870 წლ. ომი დაა-
სუსტებდა გერმანიას და საფრანგეთს და ამის შემდეგ ის გახდებო-
და მთელი დასავლეთ ევროპის ბედ-ილბალის ბატონ-პატრონი.

ისე, როგორც მეორე იმპერიას შეუძლებლად მიაჩნდა არსებო-
ბა ჩრდილო გერმანიის კავშირის გვერდით — ასევე თვითმპყრო-
ბელ რუსეთს უნდა ეგრძნო საფრთხე გერმანიის სახელმწიფოს მხრით
პრუსიის მეთაურობით. ესაა ძველი პოლიტიკური სისტემის კანონი.
ამ სისტემის ფარგლებში ერთის მოგება ნიშნავს მეორეს წაგებას.
მეფის უპირატესობის გავლენა ევროპაზე ჩამარხულია მის ტრადი-
ციულ მეთაურობაში გერმანიაზე. იმ მომენტში, როცა ვულკანიური

1) ა. მ. გორჩაკოვი საგარეო საქმეთა მინისტრი იყო ალექსანდრე მე-2
დროს.

სოციალური ძალები თვით რუსეთში ემუქრებიან შეარყიონ თვით-მპყრობელობის საფუძვლები, განა შეუძლია მეფეს დაუშვას თავისი საგარეო ძლიერების შესუსტება? მოსკოვის გაზეთებმა ისე დაიწყეს წერა. როგორც სწერდნენ ბონოპარტისტული გაზეთები 1866 წლის შემდეგ. ნუ თუ გერმანოფილები ფიქრობენ, რომ გერმანიისთვის თავისუფლება და ზავი უზრუნველყოფილი იქნება, თუ ის აიძულებს საფრანგეთს დადგეს რუსეთის მფარველობის ქვეშ? თუ სამხედრო ბედნიერება, თავისი გამარჯვებით გაბრუება და დინასტიური ინტრიგები გერმანიას გამოიყვანს საფრანგეთის ოლქების მტაცებლურად მითვისების გზაზე, — მისთვის დარჩება მხოლოდ ორი გამოსავალი: ან უნდა ის, რაღაც არ უნდა დაუჯდეს, მტერი გახდეს რუსეთის დაპყრობითი პოლიტიკისა, ან მცირე შესვენების შემდეგ შეუდგეს „დაცვითი“ ომისთვის მზადებას. არა ეგრედ წოდებულს შეზღუდულ (локализация) ომისათვის მზადებას, არამედ რასიულ ომისათვის, რომელიც მიმართული იქნება გაერთიანებულ სლავიანურ და რომანულ რასების წინააღმდეგ“.

— როგორც ხედავთ, განაგრძობს პლეხანოვი, მარქსის წინასწარმეტყველება მათემატიკური სისწორით გამართლდა. როგორც ვიცით, გერმანია საფრანგეთის ოლქების — ელზასის და ლორენის ყაჩაღურად მითვისების გზას დაადგა და მას მცირე „შესვენების“ შემდეგ — 1870-დან 1914 წლამდე მოუხდა ომი დაეწყო საფრანგეთსა და რუსების წინააღმდეგ სწორედ ისე, როგორც ეს კარლ მარქსმა იწინასწარმეტყველა, მხოლოდ ერთი შესწორებით — რუსეთ-საფრანგეთის ამ კავშირს მიემატა კიდევ ინგლისი.

ამაზე ააშენა გ. ვ. პლეხანოვმა მთელი თავისი სიტყვა. გერმანია წინააღმდეგ პირველი ინტერნაციონალის და კ. მარქსის რჩევისა დაადგა ელზას — ლორენის ყაჩაღურად მითვისების გზას, გერმანიამ ჩაიდინა „ისტორიული უსამართლობა“. რომ გამოვასწოროთ ეს „ისტორიული უსამართლობა“, უნდა დავსაჯოთ გერმანია, უნდა მხარი დავუჭიროთ მოკავშირეებს.

— ჩვენმა სოციალ-დემოკრატმა დეპუტატებმა სამხედრო კრედიტების წინააღმდეგ მისცეს ხმა. სამხედრო კრედიტების წინააღმდეგ საჭირო იყო ხმის მიცემა — ეს სწორია. მაგრამ დასაბუთებით: ჩვენ წინააღმდეგი ვართ იმიტომ, რომ ჩვენი საუკეთესო ხალხი, რომელთაც საუკეთესოთ შეედლოთ ომის ხელმძღვანელობა, დალპენ ან ლპებიან მეფის საპყრობილებებში. დაილუპნენ ან ილუპებიან შორეულ ციმბირში.

პლეხანოვს უყვირიან:

ჩვენ რომ საუკეთესო სარდლები გეყავდეს ომის სახელმძღვანელოდ — მაშინ ხმა უნდა მიგვეცა სამხედრო კრედიტებისთვის?

პლეხანოვი უპასუხოდ სტოვებს რეპლიკას. ის განაგრძობს:

— გერმანიის სოციალ-დემოკრატია მე მომავონებს ერთს რუს სარდალს, რომელიც პოლონეთში იყო. მას ჰყავდა კარგად მოწყობილი და დისციპლინის მქონე ჯარი. დაიწყო ომი, სარდლისაგან მოითხოვეს ჯარის საომრად გაყვანას. ის მიუგებს, რომ ეს მას არ შეუძლია, მას სძაგს ომი, რადგან ის შლის ჯარის რიგებს. ასევე მოაქცა გერმანიის სოციალ-დემოკრატია — დასძენს პლეხანოვი. როცა დადგა მოქმედების მომენტი, როცა საჭირო იყო სოციალ-დემოკრატიის მთელი ძალების ამოძრავება. გერმანიის სოციალ-დემოკრატიას არ სურს გამოიყვანოს მოქმედების ასპარეზზე თავისი სოციალ-დემოკრატიული ჯარი. არ სურს იბრძოლოს ომის წინააღმდეგ, რადგანაც მას არ სურს დაარღვიოს გერმანიის სოციალ-დემოკრატიის პარტიის რიგები.

პლეხანოვს უყვირიან:

— განა ფრანგი სოციალისტები კარგად მოიქცენ, როცა სამხედრო კრედიტებს ხმა მისცეს?

— დიახ, სწორად მოიქცენ, — მიუგებს პლეხანოვი. როცა ჩვენ შეიდემაწს და გერმანიის სხვა სოციალ-დემოკრატებს ინტერნაციონალის მომავალ კონგრესზე შევხვდებით, ჩვენ უნდა მოვითხოვოთ მათგან ახსნა შესახებ იმისა, თუ რაათ მისცეს მათ ხმა სამხედრო კრედიტებს.

მე აღვილიდან შევსძახე.

— ნუ თუ ჩვენ კიდევე შევხვდებით კონგრესზე შეიდემაწსა და სხვა ქვეყნის სოციალ-პატრიოტებს?

— დიახ, დიახ, ამხანაგებო, შევხვდებით ღ მოვსთხოვთ მათ პასუხს!..

1914 წლის შემდგომაზე, ნოემბერში, ენევაში მიღებულ იქნა ლენინის თეზისები. მე კარგად მახსოვს როგორ ძნელი იყო პირველ ხანებში მათი შეთვისება. მე ამხანაგ კოლია კიკნაძესთან, სამუილ (ნოე) ბუაჩიძესთან და სემკოვთან ერთად ხელნაწერათ წავიკითხე ეს თეზისები. ჩვენ აღფრთოვანებული ვიყავით იმით, თუ როგორ ესმოდა თავს ლენინი მეორე ინტერნაციონალს. ჩვენ ყველანი შეთანხმებული ვიყავით იმაში, რომ მეორე ინტერნაციონალი მუშათა კლასისთვის მოკვდა. ჩვენ თვითონ ვხედავდით, ვგრძნობდით. ჩვენ ამას

ვამბობდით, როცა გამოვდიოდით პლენაროვის მოხსენების გამო. ჩვენ ვიცოდით, რომ მეორე ინტერნაციონალი მუშათა მოძრაობისთვის უკვე ლეშს წარმოადგენდა. მაგრამ ჯერ კიდევ ვერ მოვშორებოდით ამ ლეშს. ლენინი კი გვეუბნებოდა: „მეორე ინტერნაციონალი მოკვდა, ის უნდა დაიმარხოს რაც შეიძლება ჩქარა და შეუდგეთ ახალ ცხოვრებასო“. აი, ეს ძნელი გასაგები იყო ჩვენთვის. საიდან, როგორ დაგვეწყო ახალი ცხოვრება. როგორ მოგვეწყო ახალი ინტერნაციონალი? ჩვენ ჯერ კიდევ მეორე ინტერნაციონალის წარსული დიდების ძლიერი გავლენის ქვეშ ვიმყოფებოდით, ჩვენ ჯერ კიდევ ვერ გადაგვეწყვიტა მასთან კავშირის გაწყვეტა. ლენინი კი გარკვევით და კატეგორიულად გვირჩევდა გადაგვეგდო მეორე ინტერნაციონალი როგორც უსარგებლო ნივთი ზ მოგვეწყო ახალი, მესამე ინტერნაციონალი.

* *

1914 წლ. შემოდგომის დასაწყისში ლენინი ბერნიდან იწერებოდა, რომ მას სურს რეფერატის წაკითხვა ომის შესახებ ჟენევაში. მე მახსოვს, რომ ჟენევის ბოლშევიკებს შორის რყევა იყო ამ მოხსენების გამართვის გამო: ეშინოდათ, რომ შვეიცარიის მთავრობას შეეძლო ლენინის გაძევება შვეიცარიის საზღვრებიდან. მეორე მხრით ჟენევის რუსთა კოლონია მეტად პატრიოტულ-შოვინისტურათ იყო განწყობილი, დაბოლოს ბოლშევიკების სექციამ მოიწვია კრება. ხარჯების დასაფარავათ ლექცია ფასიანი უნდა ყოფილიყო — შესვლა 30 სანტიმი (12 კაპეიკი). კრება გაიმართა Maison du Peuple (სახალხო სახლში) აშხ. ვ. კარპინსკის თავჯდომარეობით აუდიტორია შოვინისტურად და საომარ გუნებაზე იყო განწყობილი. აშხ. ლენინი სასტიკად დაესხა თავს ყველა ქვეყნის სოციალ-პატრიოტებს. ჩვენ პირველად მოვისმინეთ ომის დროს მოხსენება ნამდვილი ინტერნაციონალისტური შინაარსით. ლენინმა ერთბაშით პირველი სიტყვებიდანვე გამოარკვია თავისი პოზიცია.

— ვინც თვალყურს ადევნებდა უკანასკნელ ხანებში, — ომის დაწყებამდე, დიპლომატიურ და სამხედრო პრესას, მას არ შეეძლო არ შეემჩნია, რომ ომისთვის ემზადებოდა ყველა დიდი სახელმწიფოები: როგორც ცენტრალურ ევროპის სახელმწიფოები, ისე სამთა შეთანხმების სახელმწიფოები; — თვითეული სიტყვის მკვეთრი ჩამოყალიბებით დაიწყო თავისი სიტყვა აშხ. ლენინმა.

ეს სიტყვები ისე გავარდა, როგორც ყუმბარა პატრიოტულად განწყობილ აუდიტორიაში. ლენინი განაგრძობდა:

— მართალი არ არის იმის მტკიცება, რომ ინტერნაციონალს

არ გამოეთქვას თავისი აზრი ომის წინააღმდეგ. 1 და 2 ინტერნაციონალებს რამდენიმეჯერ გამოუტანიათ გადაწყვეტილება ომის წინააღმდეგ. აგრეთვე ომის წინააღმდეგ გამოიტანა გადაწყვეტილება მეორე ინტერნაციონალის შტუტგარტის კონგრესმა, კონგრესმა მოუწოდა ყველა თავის სექციებს ებრძოლათ ომის დაწყების წინააღმდეგ. იმ შემთხვევაში კი, თუ ომი მაინც ატყდებოდა, სოციალისტები უნდა ჩარეულიყვნენ მის საჩქაროთ შესაწყვეტათ და გამოეყენებიათ ომით გამოწვეული ეკონომიური და პოლიტიკური კრიზისი კაპიტალისტური წყობილების დასამხობათ. კოპენჰაგენის კონგრესმაც 1910 წელს გამოიტანა გადაწყვეტილება ომის წინააღმდეგ.

დიდი ხანი არაა მას შემდეგ, 1912 წ. რაც ბაზელის კონგრესი ემუქრებოდა საერთაშორისო ბურჟუაზიას საერთაშორისო კომუნით: საფრანგეთ-პრუსიის ომი დამთავრდა პარიზის კომუნით, ევროპის ომი დამთავრდება ევროპის კომუნით.

როგორც პირველი, ისე მეორე ინტერნაციონალის აღთქმანი დავიწყებულია, მათი დადგენილებები გადაქცეულია „ქალაქის ნავლეჯათ“¹⁾.

რუსეთის ჯარის დამარცხება იქნება ნაკლები ბოროტება (დამსწრე საზოგადოებას ეს არ მოეწონა). ჩვენთვის მეტად კარგი იქნებოდა, რომ გერმანელებს აეღოთ ვარშავა და თბილისი...

ლენინის ასეთმა განცხადებამ უკმაყოფილება გამოიწვია აუდიტორიაში. ერთი ძველი სოციალ-დემოკრატი (დივილკოვსკი), რომელიც მეტად აღშფოთებული იყო ამ განცხადებით, შემდეგ ტრიბუნაზე ავიდა და მკაცრად შეეკამათა ლენინს, ის იცავდა ვარშავას და თბილისს ლენინის „იერიშისაგან“, ლენინი ცბიერად იღიმებოდა.

მეორე დილით ეკითხებიან ლენინს—რატომ გადაამლაშეთ, რატომ სთქვით, რომ კარგი იქნებოდა თუ გერმანელები ვარშავას და თბილისს აიღებნო, ლენინმა მიუგო:

— ეს მე განგებ ვსთქვი, რომ გამომეშკარავენია ზოგიერთი ჩვენი ამხანაგების ნაციონალისტური მისწრაფება.

¹⁾ უნდა შევნიშნოთ, რომ ეს გამოთქმა მაშინ დიდათ იყო გავრცელებული ანტანტის შოვინისტურ პრესაში იმის გამოსაზატყვათ, თუ როგორ მოეპყრო გერმანია ბელგიის და ლიუქსემბურგის შესახებ დადებულ ხელშეკრულებებს ნეიტრალიტეტზე. გერმანიის კანცლერმა ბეტმან-ჰოლვეგმა ომის პირველ დღეებში რეიხსტაგში განაცხადა „Not kennt kein Gebot“ („საჭიროებამ არ იცის კანონი“), მხედველობაში ჰქონდა მას ბელგიისა და ლიუქსემბურგის საზღვრების გადალახვა ასე მოიქცენ ომის მომხრე სოციალისტებიც; საერთაშორისო სოციალისტური კონგრესების დადგენილებები „ქალაქის ნავლეჯებათ აქციეს“ ამაზე მიუთითებდა ამხ. ლენინი თავის სიტყვაში.

*
*
*

1915 წლის შემოდგომაზე, ვგონებ. ციმერვალდის კონფერენციის დამთავრებისთანავე ლენინი ჩამოვიდა ჟენევაში. მან მოხსენება გააკეთა ციმერვალდის შესახებ დახურულ პარტიულ კრებაზე. კრება შესდგა სტუდენტთა საზოგადოების „მეცნიერება და ცხოვრება“-ს შენობაში რიუ-დე-ვუაზენზე“ ანხ. კარპინსკის თავმჯდომარეობით. ლენინმა ილაპარაკა იმ ორი მთავარი მიმართულების შესახებ, რომელთაც თავი იჩინეს ციმერვალდის კონფერენციაზე: 1) ციმერვალდის მიმდინარეობა და 2) მემარცხენე ციმერვალდის მიმდინარეობა. ლენინის მოხსენების დაწვრილებით აღდგენა ახლა, რა თქმა უნდა, მეტად ძნელია. ის საკითხი, რომელიც ჩვენ ყველას გვაინტერესებდა, იყო შემდეგი: როგორ მოგვეწყო პრაქტიკულად ახალი, მესამე ინტერნაციონალი? მახსოვს, მე ასეთი კითხვა მივეცი ლენინს: წავიდოდით ჩვენ მეორე ინტერნაციონალიდან, თუ არა?

— ჯერ ჩვენ, — რევოლუციონური სოციალ-დემოკრატები, — მომიგო ლენინმა, — შევექმნით მე-2 ინტერნაციონალში მემარცხენე ფრთას. ჩვენ თვითონ მე-2 ინტერნაციონალიდან არ წავალთ, თუ არ გაგვრეკავენ. და როცა ჩვენ იქიდან გამოგვრეკავენ, ჩვენ წავალთ და თან წავიყვანთ მუშათა მასას და შევექმნით მე-3 ინტერნაციონალს.

ვიღაცა აუდიტორიიდან ლენინს შეეკითხა: რატომ იტალიელი და ფრანგი სოციალისტები არ დაეთანხმენ მემარცხენე ციმერვალდელებს მე-3 ინტერნაციონალის დაარსებას საკითხში.

— იტალიელი და ფრანგი სოციალისტები ამტკიცებენ — მიუგო ლენინმა, — რომ მათ ჩვენი, რუსების, ვერა გაიგეს რა, მაგრამ ჩვენ საკმაოდ ნათლად ვლაპარაკობდით ჩვენი პოზიციის შესახებ. ჩვენ იმდენად გაგვეგება ფრანგული ენა, — სთქვა ირონიულად ანხ. ლენინმა — რომ გვეთქვა *Vive la Troisième Internationale*“ (გაუმარჯოს მესამე ინტერნაციონალს). ეს მათ ჩვენ უთხარიტ, მაგრამ მათ ჩვენი „ენა“, ჩვენი ნათქვამი ვერ გაიგეს.

*
*
*

საჭიროტ მიმანჩნია აღვწუსხო ერთი შემთხვევა. ეს იყო ლენინის მიერ პირველად რეფერატის წაკითხვა შემდეგ შემოდგომაზე 1914 წ. ეს მომენტი მეტად კრიტიკული იყო მუშათა კლასისათვის და ჩვენი პარტიისათვის. მთელს ცხოვრებას თითქოს შავი ზეწარი გადაფარებოდა. ყველგან ღალატი სუფევდა, სოციალიზმის მზე თითქოს სამუდამოდ ჩაესვენა. ბევრი სასოწარკვეთილებას შეეპყრო.

აი, ასეთ დროს, ამ საერთო დაკნინების და დაცემის დროს, მე მქონდა ბედნიერება მომესმინა ლენინი არა მარტო როგორც ორატორი **ტრიბუნიდან**, — მე მქონდა ბედნიერება მომესმინა ის **კერძო** ლაპარაკშიც

ამ კერძო ლაპარაკის დროს წინ წამომიდგა ორი სურათი: ერთი, როცა 1904 წ. ქუთაისში ჩვენ, ახალგაზრდა ბოლშევიკები ვკათხულობდით ჟენევიდან ლენინის მიერ მოწერილ წერილს. ამ წერილიდან გავიგე მაშინ, რომ ლენინი ჩვეულებრივი ადამიანი არ იყო. მაშინ ლენინს პირადად არ ვიცნობდი. მას ვიცნობდი მხოლოდ მისი ნაწერებიდან. ნაწერებიდან კი გამოსკვივოდა, რომ ის დიდი, გოლიათი ვინმე იყო, რომელიც არავითარ საშიშროებას არ შეუშინდებოდა; რომელიც არ შეუშინდებოდა უმცირესობაში დარჩენას, რომელიც გადალახავდა ყოველგვარ დაბრკოლებას.

მეორე სურათი: 1914 წელი, შემოდგომა, საშინელი ომია, ჩემ წინ უკვე დგას რეალური ლენინი, ის ლენინი, რომელზედაც წინეთ ასე ვოცნებობდი. მაშინ — 1904 — 1905 წ. წ. — ლენინი თითქმის მარტოკა ებრძოდა ახალ „ისკრას“ *) და მენშევიკების მეტად პოპულარულ ლიდერებს: პლехანოვს. აქსელროდს, ვერა ზასულიჩს და სხვებს.

1914 წელშიც ლენინი თითქმის მარტოკა იყო ბრძოლის ველზე. მეორე ინტერნაციონალის დამსახურებული ლიდერები. კაუტსკი, პლехანოვი, გედი, ვანდერველდე და სხვები, — თითქმის მთელი მეორე ინტერნაციონალი მისი წინააღმდეგი იყო. ლენინის წინააღმდეგ იყო მთელი მსოფლიო ბურჟუაზია. მსოფლიო ბურჟუაზიას და სოციალ-დემოკრატიას წელში გაეტება საერთაშორისო პროლეტარიატი და ომის უღელში შეება ის.

ლენინის გარშემო კი შემოკრებილიყვნენ მხოლოდ მცირე რიცხვი ამხანაგებისა.

აი, ასეთ პირობებში მომიხდა მე მომესმინა ლენინის სიტყვა. არა ოფიციალური, არამედ, ასე ვსთქვათ, შანაურული, თავისიანებში ნათქვამი, როცა არაფერს მაღავე, ყველაფერს ლაპარაკობ, როცა ყველა ჩვენ ნაკლულოვანებებზე და კრილობებზე ლაღადებ.

მე კერძო საუბრის დროს დავინახე ნამდვილი გოლიათი ლენინი, არა ოცნებაში როგორც — წინეთ, — არამედ — სინამდვილეში.

*) „ისკრის“ არსებობა ორ პერიოდით იყო და: „ძველი ისკრა“ როცა ლენინი და სხვა ბოლშევიკები მუშაობდნენ რედაქციაში. „ახალი ისკრა“, როცა ლენინის წასვლის შემდეგ მარტო მენშევიკები დარჩნენ რედაქციაში.

ვეცდები მკრთალად მაინც, აღვადგინო ეს სურათი.

მოხსენების შემდეგ სახლში ერთად წავედით: ლენინი, მიხა ცხაკაია, ოლღა რავეიჩი და მე. ლენინს ღამე უნდა გაეთია კუკლინის ბიბლიოთეკაში,—სადაც ცხოვრობდა რავეიჩი და კარპინსკი. როცა ბიბლიოთეკასთან მივედით—ამხ. ოლღამ ლენინს ბინის გასაღები გადასცა და ჩვენ სამნი წავედით გასასეირნებლათ მდინარე არეფს ნაპირად.

მიხა ეკითხებოდა ლენინს ძველი ბოლშევიკების შესახებ. ჰკითხა სხვათა შორის, ალექსანდრე ალექსანდრეს ძე ბოგდანოვის შესახებ. ლენინი უპასუხებს, რომ მან გაიგო თითქოს ბოგდანოვი, როგორც ექიმი, გაწვეული იყო ომში და ერთ-ერთი შეტაკების დროს გერმანელ ჯარებთან მან იხსნა დაღუპვისაგენ რუსების მთელი რაზმი, რისთვისაც სურდათ ის დაეჯილდოვებიათ გიორგის ჯვრით, მაგრამ ბოგდანოვმა ეს უარყო. მიხა შემდეგ ეკითხება ლენინს, თუ რას ფიქრობს ის დეპუტატ მალინოვსკის შესახებ, რომელმაც დეპუტატობაზე უარი სთქვა პარტიის ნებადაურთველად. ლენინი მიუგებს, რომ მალინოვსკიმ დეპუტატობას თავი დაანება პირადი რომანიული ხასიათის მიზეზის გამო. „cherchez la femme“¹⁾ დაუმატა ლენინმა ფრანგულად. მაშინ ლენინი ღრმად იყო დარწმუნებული, რომ მალინოვსკი პროვოკატორი არ იყო.

მე ვკითხე პლენანოვის შესახებ,—შეიძლება თუ არა პლენანოვის ისევ ჩვენთან დაბრუნება? ლენინმა მომიგო, რომ პლენანოვი პოლიტიკურად მკვდარი ადამიანია, ის არასოდეს არ გამოსწორდება, ის საბოლოოთ მკვდარია ჩვენთვის. მე კიდევ ვკითხე ზოგიერთი ძველი ბოლშევიკების—ნიკიტინის (კრასინის), ლიადოვის და სხვების შესახებ, სად იმყოფებიან ისინი და რას აკეთებენ. ლენინმა მომიგო: თქვენ კიდევ ახალგაზრდა ხართ, თქვენ კიდევ არ იცით, თუ როგორ ხდება ხოლმე ჩვენში. ჩვენში კი ხშირად ხდება შემდეგი: რომელიმე ამხანაგს პარტიაში მუშაობის დროს პირადი საქმეები აეწეწება, ის შორდება პარტიას, დროებით თავს ანებებს აქტიურ მუშაობას იმისათვის, რომ წესრიგში მოიყვანოს არეული საქმეები და როცა გამოასწორებს, ისევ ბრუნდება ჩვენთან; ეს ხშირი მოვლენაა და ის ბოლშევიკები, რომლებიც ჩვენგან წავიდნენ პირადი საქმეების გამოსასწორებლათ, მოვლენ ჩვენთან ან ახლო მომავალში ან რევოლუციონური მოძრაობის დაწყებისას.

რამდენი წლისა ხართ თქვენ, ვლადიმერ ილიჩ?—მოულოდნელად ეკითხება მიხა.

¹⁾ „ძალა მიზეზით“.

— მოხუცი ვარ, მოხუცი ამხ. მიხა, მე უკვე 44 წლისა ვარ.

ლენინი სწუხდა, რომ რუსეთიდან არავითარი ცნობა არ იყო. ამბობდა, რომ ბევრი დავალებანი მიიწოდებოდა. სამოილოვს¹⁾, მაგრამ არ იცის შედეგი, არ არის არავითარი ცნობა რუსეთიდან.

— რამდენიმე ამხანაგი გავგზავნეთ ამას წინეთ რუსეთში, ამბობდა ლენინი, მაგრამ ამათგან არაფერი არ ისმის, უეჭველია, ყველანი დაიჭირეს. კარგი იქნებოდა, რომ კიდეც გავგზავნავთ ვინმე.

სთქვა ეს და შემომხედდა მე. მე უკვე მივხვდი, რომ მას სახეში ვყავდი. ნე ვსდუმდი. არაფერს ვამბობდი.

ლენინი შემეკითხა:

— როგორია თქვენი იურიდიული მდგომარეობა ამხ. ჟორჟ?

— მე მოსჯილი მაქვს კატორღა.

— არა, თქვენი გაგზავნა არ შეიძლება.

ასე გაფრთხილებით ეკიდებოდა ლენინი თვითნებულ ჩვენგანს. სამივე გაჩუმებული ვართ.

მე ვამბობ:

— რა კარგი იქნებოდა ახლა, რომ რუსეთში შეიკრიბებოდეს კონფერენცია 50—60 კაცისაგან და ეს კონფერენცია პარტიის სახელით თვით რუსეთში გამოვიდოდეს ომის წინააღმდეგ. მეტად კარგი იქნებოდა.

— რას ამბობთ, 50—60 კაცი! დაიძახა ლენინმა. ეს მეტათ ბევრია. 4—5 კაცი რომ შეიკრიბებოდეს,—ერთი: კავკასიიდან, ერთი ან ორი ციმბირიდან და ურალიდან, ერთი მოსკოვიდან და ერთი პეტერბურგიდან, ყველა ცენტრებიდან რომ ეს 4—5 კაცი შეიკრიბებოდნენ, რომლებიც მართლაც მუშათა მასის წარმომადგენლები იქნებოდნენ, თავს გამოაცხადებდნენ პარტიის კონფერენციად და გამოსცემდნენ მოწოდებას ომის წინააღმდეგ. ეს იქნებოდა დიდი ისტორიული ფაქტი, ეს ითამაშებდა უდიდეს როლს რევოლუციონური მოძრაობის განვითარებისათვის რუსეთში.

მე გაკვირვებული ვუცქეროდი ლენინს, ჩემს ყურებს არ უჯერებდი, ის კი განაგრძობდა.

¹⁾ ამხ. სამოილოვი ბოლშევიკი, მეოთხე დღემის მუშა-დეპუტატი, შვეიცარიაში საექიმოთ იყო,—როცა ომი გამოცხადდა. ომის გამოცხადების პირველ ხანებში დაბრუნდა რუსეთში და თან დირექტივები წაიღო ლენინისაგან რევოლუციონური მუშაობის შესახებ.

— ამ 4—5 კაცი გარშემო, რომელიც თავს კონფერენციით გამოაცხადებდა, ამ რევოლუციონურად გაჟღენთილ ატმოსფერაში, შემოკრებოდა რევოლუციონურად განწყობილი მუშები ათი ათასობით.

მე პირდაპირ გაცემული ვიყავი, 50—60 კაცი, ეფიქრობდი, ესეც მეტად ცოტა იყო; ლენინი კი ამბობდა, რომ საკმაოა 4—5 კაციო. ეს ჩემთვის გაუგებარი, მიუწვდომელი იყო.

— ჩვენ კიდეც დიდხანს ვიარეთ არვის ნაპირად და შევეხეთ სხვადასხვა პოლიტიკურ საკითხებს. ლენინმა მოიწონა კავკასიელი ამხანაგების ერთი განცხადება კავშირ „ვიზოლენიე“-ს წინადადების გამო. საქმე შემდეგში იყო: ვილაცამ, კავშირ „ვიზოლენიე“-ს წარმომადგენელმა და მასთან ერთად აესტრო-უნგრეთის მაშინდელი მთავრობის აგენტმა მომმართა მე თხოვნით, რომ მომეწყო მისთვის კავშირი კავკასიელ რევოლუციონერებთან. ჯერ მე ლაპარაკიც არ მინდოდა მასთან, მაგრამ შემდეგ გადაწყვიტე ამის შესახებ მოვლა-პარაკებოდი ყველა ამხანაგებს—კავკასიელ-რევოლუციონერებს და ეს აგენტი მოვიწვიე ამ საკითხისათვის მოწვეულ კრებაზე, სადაც უნდა შეგვედგინა ამ საგანზე კოლექტიური პასუხი. ჩვენი პასუხი გამოვაქვეყნეთ პრესაში და პირადათ ამხ. ლენინსაც გაუგზავნეთ. განცხადებაში ჩვენ აღენიშნავდით, რომ არ ვიღებთ მონაწილეობას არც ერთ იმპერიალისტურ დაჯგუფებაში და ვიყავით სასტიკი მტრები როგორც ცენტრალური, ისე „შეთანხმების“ სახელმწიფოებისა. ამხ. ლენინს დიდათ მოეწონა ჩვენი ეს განცხადება.

ჩვენ მივაცილეთ ამხ. ლენინი კუკლინის ბიბლიოთეკამდე და გამოვემშვიდობეთ. როცა ამხ. მიხა და მე მარტო დავრჩით, მიხამ მითხრა:

— ხედავ, რამდენი ენერგია აქვს მას. როგორი ენტუზიასტია ის, რამდენი ნებისყოფა აქვს! შენ წინადადებას იძლევი, რომ შეიკრიბოს 50—60 კაცი, რომელიც პარტიის კონფერენციით გამოაცხადებდა თავს, მან კი სთქვა, რომ კონფერენციისათვის საკმაოა 4—5 კაციო.

ლენინის სახის ენერგიული გამოხატულება, როცა ის წინადადებას იძლეოდა კონფერენციის მოსაწვევად 4—5 კაცისაგან, ახალა ნათლად მეხატება მე, თუმცა მას შემდეგ განავლო 12 წელზე მეტმა.

როცა ამხ. მიხას შეეხვდი კომინტერნის აღმასრულებელ კომიტეტის მე-7-ე გაფართოებულ პლენუმზე, 9 წლის უნახაობის შემდეგ, მან პირველად მომაგონა მე ეს ფაქტი.

განსაკუთრებულ ძნელ ისტორიულ მომენტში, როცა ჩვენ მტრის მიერ ვიყავით დამარცხებული, დიდებულ რევოლუციონერ ლენინს შეეძლო საქმის დაწყება 4—5 კაციითაც კი.

მელიტონ ფილია (ავგუსტა)¹⁾.

¹⁾ ამხ. მელიტონ ფილია (პარტიული სახელი „ავგუსტულა“) ამ ორი წლის წინად დაბრუნდა საზღვარგარეთიდან. ის ძველი ბოლშევიკი—რევოლუციონერი. 1903 წლიდან მუშაობდა საქართველოს სხვადასხვა რაიონებში. ენერგიული პარტიული მუშაკი, მომზადებული პროპაგანდისტი—ორგანიზატორი. 1908 წელს შეიპყრეს ტფილისში (ტფილისის ს.-დ. კომიტეტის მეშვიდე რაიონის საქმე). გაასამართლა სამხედრო სასამართლომ სხვა ამბანაგებთან ერთად და მიუსაჯა კატორღა. მაგრამ საქმის გარჩევის დროს სასამართლოს დარბაზიდან გაიქცა (1909 წ.) და ერთი წლის განმავლობაში არალეგალურად ეწეოდა პარტიულ მუშაობას ჩვენში, შემდეგ კი (1910 წ.) იძულებული შეიქნა წასულიყო საზღვარგარედ, სადაც მუშაობდა ამხ. ლენინთან, მიხა ცხაკაიასთან, მანუილსკისთან და სხვებთან ერთად. ემიგრანტობაში დაასრულა უმაღლესი სწავლა (ინჟინერი-ქიმიკოსი) და შემდეგ მიიღო ქიმიის დოქტორის ხარისხი. საკავშ. კომ. პარტიის (ბ) ც. კ. გამოწვევით დაბრუნდა საზღვარგარეთიდან და მუშაობს კომინტერნში. ტფილისში დროებით ჩამოვიდა ამ სამი თვის წინად.

ჩვენი პარტიის პირველი ყრილობის 30 წლის თავისთვის.

რ. ს.-დ. მ. პ. დაბასიძე.

(პირველი ყრილობა).

1. სოციალ-დემოკრატიული მუშაობა მე-XIX საუკუნის დასასრულს.

თუ გადავხედავთ ჩვენი პარტიის წარმოშობის წარსულს, შევამჩნევთ ორ მთავარ მიმდინარეობას: ფართო მუშათა მოძრაობას (უმთავრესად საგაფიცო მოძრაობა) და სოციალისტურ მუშაობას (თეორიული, სააგიტაციო-საპროპაგანდო), რომელსაც განსაკუთრებით აწარმოებდა ინტელიგენცია.

უკვე XIX საუკუნის მეოთხმოცე წლებში ჩვენ ვხედავთ სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციების პირველ შთანასახს, ასე ვსთქვათ, ჩვენი მომავალი პარტიის პირველ კომიტეტებს და უჯრედებს.

1883 წელს პლენაროვმა და მისმა ამხანაგებმა საზღვარ გარეთ შექმნეს მარქსისტული „შრომის განთავისუფლების“ ჯგუფი. უფრო გვიან, 1884 წლის დამდეგს, რუსეთში აღმოცენდა სოციალ-დემოკრატიული ჯგუფი, რომლის დამაარსებელი იყო დ. ნ. ბლაგოვეი. ეს ჯგუფი იწოდებოდა „რუს სოციალ-დემოკრატების პარტიად“. ამ პარტიის პროგრამა თეორიულად ბევრად ჩამორჩებოდა „შრომის განთავისუფლების“ ჯგუფის პროგრამას და ის ნაოროდნიკობის დაღს ატარებდა.

80-იან წლების დასასრულს და 90-იანი წლების დასაწყისში სოციალ-დემოკრატიული პროპაგანდა უკვე რუსეთის ყველა მსხვილ ქალაქებში სწარმოებდა. განსაკუთრებით გაცხოველდა ეს მუშაობა მუშათა საგაფიცო მოძრაობასთან დაკავშირებით 90-იანის შუა წლებში, 1896—97 წლებში ხდება პეტერბურგის შესანიშნავი გაფიცვები (უმთავრესად საფეიქრო მრეწველობაში). ეს გაფიცვები, რომლე-

1) პ. კერენცევი. „ფურცლები სკა (ბ) ისტორიისა“.

ბიც პეტერბურგიდან სხვა რაიონებს მოედო, განირჩეოდა არა მარტო მონაწილეთა რიცხვით, არამედ, — უფრო მეტად, ვიდრე წინად. შეგნებითა და ორგანიზაციულად შეკავშირებით. წინანდელი გაფიცვები რუსეთში უმთავრესად ატარებდა სტიქიური ბუნების ხასიათს, რასაც ხშირად მოყვებოდა ხოლმე მანქანების დანგრევა-განადგურება. „მე 80 წლებში მომხდარი გაფიცვები გაცილებით მეტი შეგნების მაჩვენებელია, — სწერდა ლენინი: აყენებენ განსაზღვრულ მოთხოვნილებებს, წინასწარ გამოაანგარიშებულისა, რომელი მომენტი უფრო ხელსაყრელია, ითვალისწინებენ სხვა ადგილებში ცნობილ შემთხვევებსა და მაგალითებს და სხ. თუ ამბობება იყო უბრალო ამბობება დაჩაგრულ ხალხთა, სისტემატიური გაფიცვები კი გამოხატავდა უკვე კლასიური ბრძოლის შთანასახს, მაგრამ მხოლოდ შთანასახს“. („რა ვაკეთოთ!“, თხზულ. კრებ. ტომი V, გვ. 140).

ამ პერიოდში რუსეთის ტერიტორიაზე უკვე არის მთელი რიგი მსხვილი სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციები. ლენინგრადში მოქმედებდა „მუშათა კლასის განთავისუფლების ბრძოლის კავშირი“, რომელშიაც თვალსაჩინო მონაწილეობას ღებულობდნენ ლენინი, მარტოვი და სხ. ანალოგიური „ბრძოლის კავშირები“ არსებობდა სხვა პუნქტებშიაც: მოსკოვში, ჩრდილო რაიონში, ეკატერინოსლავში. ენერგიული სოციალ-დემოკრატიული ჯგუფები მუშაობდნენ კიევში, ადესაში, ნიკოლაევში და მთელ რიგ სხვა პუნქტებში. ჩრდილო დასავლეთის მხარეში დაარსდა სოციალ-დემოკრატიული ებრაული ორგანიზაცია „ბუნდი“.

შეიძლება ითქვას, რომ 90-იანის შუა წლებში არ ყოფილა არც ერთი მსხვილი სამრეწველო ცენტრი, სადაც არ არსებულყოს ამა თუ იმ ფორმით სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაცია, მაგრამ ამ ჯგუფების მუშაობის ხასიათსა და თვისებაში, მათ ორგანიზაციულ ფორმებში, მეტის-მეტი სიჭრელე სუფევდა. სხვადასხვა გვარი ადგილობრივი პირობების განსაკუთრებული პოლიციური პირობების და სხვ. წყალობით მსხვილ სამრეწველო ცენტრებში არსებობდა მეტად სუსტი ჯგუფები იმ დროს, როცა შედარებით ნაკლებათ მნიშვნელოვან პუნქტებში ხერხდებოდა მაგარი სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციების შექმნა, რომელნიც სისტემატიურ მუშაობას აწარმოებდნენ განუწყვეტლივ თანმიმდევრობით რამდენიმე წლის განმავლობაში.

საერთოდ ცალკე სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციებს შორის კავშირი მეტად სუსტი იყო. თითოეული ქალაქის მუშაობა ცოტად თუ ბევრად განისაზღვრებოდა საკუთარი ტერიტორიით ან რაიონ-

ნით. არავითარი გაცვლა-გამოცვლა გამოცდილებათა და ინტერესებისა ქალაქებს შორის არ არსებობდა. ამ ეპოქისთვის ტიპური იყო ეგრედ წოდებული ჯგუფობრივობა. ლენინი ამ პერიოდის სოციალ-დემოკრატიული მუშაობის ასეთს სურათს იძლეოდა:

„სტუდენტთა ჯგუფი, რომელსაც არავითარი კავშირი არა აქვს მოძრაობის ძველ მოღვაწეებთან, სხვა ადგილებში არსებულ ჯგუფებთან ან ქალაქის სხვა ნაწილებთანაც კი (ან სხვა სასწავლებლებთან), სრულიად მოუწყობელი, რევოლუციონური მუშაობის ცალკე დარგების უორგანიზაციოება, მოღვაწეობის არავითარი გეგმა განსაზღვრული პერიოდისათვის, — მუშებთან აბამს კავშირს და საკმეს ჰკიდებს ხელს. ჯგუფი თანდათანობით უფრო და უფრო აფართოვებს პროპაგანდას და აგიტაციას, თავისი გამოსვლის ფაქტით იზიდავს მუშათა საკმაოდ ფართო ფენების თანაგრძნობას, ერთი ნაწილი განათლებული საზოგადოების თანაუგრძნობს, რომელიც ფულით დახმარებას უწევს და კომიტეტის განკარგულებაში იძლევა ახალგაზრდობის ახალსა და ახალს ჯგუფებს. იზრდება კომიტეტის გავლენა (ანუ „ბრძოლის კავშირის“ გავლენა), იზრდება მისი მოღვაწეობა და ის აფართოვებს თავის მოღვაწეობას სრულიად სტიქიურად.“ („რავაკეთოთ?“, თხზ. კრებული, ტ. V. გვ. 200).

შემდეგ ჯგუფი იწყებს აშკარა გამოსვლებს, მაგალითად, დემონსტრაციებს, გაზეთის გამოცემას და სხ. ამას ჩვეულებრივად მაშინვე მოყვებოდა ხოლმე ჯგუფის ერთბაშად ჩავარდნა.

ასეთი ჯგუფური და კუსტარული მუშაობა იყო მეტად ეიწრო, ის ქედს იხრიდა სტიქიურობის წინაშე, რაც განისაზღვრებოდა ხელმძღვანელთა ჩამორჩენილობით და საერთოდ, როგორც პოლიტიკური, ისე ორგანიზაციული ამოცანების უარყოფით.

მუშათა მოძრაობის ჩქარ ზრდას და სოციალ-დემოკრატიულ ჯგუფებისა და ორგანიზაციების გამრავლებას ამ პერიოდში თანჰყვებოდა ხოლმე ინტელიგენციის სწრაფვა მარქსიზმისა და დიდ თეორიულ ბრძოლებისადმი მარქსიზმისა და ნაროდნიკობას შორის. ამ ბრძოლებში მარქსიზმმა, რაც გამოიხატა ორტოდოქსების (პლეხანოვი, ლენინი და სხ.) და ლეგალური მარქსისტების (სტრუვე, ტუგან-ბარანოვსკი და სხ.) მუშაობაში სასიკვდილო ლახვარი ჩასცა ნაროდნიკობის თეორიას. მარქსიზმის რევოლუციონურმა თეორიამ ერთბაშად დაიპყრო მოწინავე ინტელიგენციის ჭკუა-გონება, იმ ინტელიგენციისა, რომელიც რევოლუციონურ ჯგუფებში მუშაობდა, სოციალ-დემოკრატიულ მუშათა მოძრაობას ამნაირად მოეპოვებოდა მაგარი თეორეტიული საფუძველი თავისი შემდეგი განვითარებისა-

თვის, მაგრამ ორგანიზაციულის მხრით-საქმე ვერ იყო მთლად რი-
გიანად.

მოძრაობის მთავარი სისუსტე მდგომარეობდა მის დაქსაქსუ-
ლობაში, დაქუცმაცებაში. არსებული სოციალ-დემოკრატიული ორ-
განიზაციები და წრეები აშკარად გრძნობდნენ ამას და ჩვენ ეხედავთ,
თუ როგორ ჩნდება სტიქიური მისწრაფება 90-იანის შუა წლებში
მთლიანობისა, გაერთიანების, მთლიანი საერთო ორგანიზაციის შე-
ქმნისადმი. ყველაზე გარკვევით ეს მისწრაფება გაერთიანებისადმი
გამოხატა ლენინმა თავის ბროშიურაში, „რუსი სოციალ-დემოკრატე-
ბის ამოცანები“, რომელიც დაწერილია 1897 წელს. ეხებოდა რა ის
ამ ბროშიურაში „ბრძოლის კავშირის“ გამოცდილებას, მიუთითებდა,
რომ ეს ორგანიზაცია წარმოადგენდა უკვე რევოლუციონური პარ-
ტიის შთანასახს. „ბრძოლის კავშირის“ ძალა იმაში იყო, რომ ის
„ეყრდნობოდა მუშათა მოძრაობას, ხელმძღვანელობდა პროლეტარი-
ატის კლასიურ ბრძოლას კაპიტალისტებისა და მეფის წინააღმდეგ
და ძალას ჰპოვებდა სოციალისტური და დემოკრატიული ბრძოლის
შეერთებით ერთ განუყოფელ კლასიურ ბრძოლაში“. ლენინი სწერ-
და: „განა შეიძლება უარყოფა, რომ ამგვარი ორგანიზაცია, რომე-
ლიც აერთიანებს რუსეთის მუშათა მოძრაობის მსხვილ ცენტრებს
(ოლქებს—სანკტ-პეტერბურგის, მოსკოვო-ვლადიმირის, სამხრეთის და
დიდ ქალაქებს—ადესას, კიევს, სარატოვს და სხვ.), რომელსაც გა-
აჩნია რევოლუციონური ორგანო და სარგებლობს ისეთივე ავტო-
რიტეტით რუს მუშებს შორის, როგორითაც სარგებლობს „ბრძოლის
კავშირი“ ს. პეტერბურგის მუშათა შორის,—რომ ამგვარი ორგანი-
ზაცია იქნებოდა უდიდესი პოლიტიკური ფაქტორი თანამედროვე
რუსეთში,—ისეთი ფაქტორი, რომლისთვისაც მთავრობას არ შეეძლო
არ გაეწია ანგარიში თავის საშინაო და საგარეო პოლიტიკაში?“
ლენინმა თავისი ბროშიურა დაამთავრა იმის მითითებით, რომ და-
უყოვნებლივ შეესრულებიათ მუშაობა „მთელს რუსეთში გაფანტულ
მუშათა უჯრედების და სოციალ-დემოკრატიულ ჯგუფების მთლიან
სოციალ-დემოკრატიულ მუშათა პარტიად გაერთიანებაში (ტ. I, გვ.
355—360).

მისწრაფება იმისი, რომ შეექმნათ მთლიანი პარტია ამ წლებში,
დაებადა არა ერთხელ ხან ერთს, ხან მეორე ორგანიზაციას. მ. ლი-
ადოვი ამბობს, რომ მოსკოვის ორგანიზაციას ჯერ კიდევ 1894—95
წელს აზრად ჰქონდა შეექმნა მთლიანი პარტია. აზრად ჰქონდა ყრი-
ლობის მოწვევა, ამ ყრილობაზე მანიფესტის გამომუშავება თეორი-
ული პოზიციის დასასაბუთებლად და ერთ-ერთი ძველი გამოცდილი

ორგანიზაციის პარტიის ცენტრალურ ორგანიზაციად გადაქცევა, რომელიც შემდეგ ჩაატარებდა ხელმძღვანელ ორგანიზაციულ და იდეურ მუშაობას. მაგრამ მოსკოვის ორგანიზაციას ხელი შეუშალა ამაში სისუსტემ და 1895—96 წლებში მომხდარმა ჩავარდნამ—დაპატიმრებებმა (მ. ლიადოვი: „როგორ დაიწყო შენება რკპ“, გვ. 172—173). ყრილობის მოწვევაზე ფიქრობდა ნაროდოვოლცების პიტერის ჯგუფიც, რომელიც მიისწრაფოდა სოციალ-დემოკრატიისაკენ. 1897 წლის მარტში „მუშათა გაზეთის“ კიევის ჯგუფი შეეცადა მოეწვია ყრილობა, მაგრამ ეს არ მოხერხდა. მაგრამ ერთი წლის შემდეგ ამ ჯგუფმა შესძლო მოეწვია მთელ რიგ მსხვილ ორგანიზაციათა თათბირი, რომელიც ცნობილია ჩვენი პარტიის 1 ყრილობის სახელწოდებით.

2. პირველი ყრილობა.

„მუშათა გაზეთის“ კიევის ჯგუფი (90-იანის საშუალო წლების) საკმაოდ კარგს პირობებში იმყოფებოდა სხვა სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციებთან შედარებით. მან მოახერხა არსებობა და მუშაობა ჩაუვარდნელათ 5 წლის განმავლობაში. ამნაირად შეიქმნა ამხანაგების ჯგუფი დიდი რევოლუციონური და კონსპირატიული გამოცდილებით. მათ შორის იყო რამდენიმე საკმაოდ მომზადებული ლიტერატორი (ტუჩაჰსკი, ვიგდორჩიკი). ამ ჯგუფმა გამოსცა გვარიანი გაზეთი („რაბოჩაია გაზეთა“, გამოვიდა ორი ნომერი). იდეოლოგიურად გაზეთი ემხრობოდა „შრომის განთავისუფლების“ ჯგუფს და პლენაროვმა გამოგზავნა წერილი, რომელშიაც თანაგრძნობა იყო გამოხატული გაზეთის მიერ დაკავებულ პოზიციისადმი.

თავიანთ გაზეთში კიეველები ენერგიულ პროპაგანდას ეწეოდნენ პარტიის შექმნისათვის. მეორე ნომრის მოწინავე წერილში ისინი სწერდნენ: „დგება ისეთი დრო, როდესაც ცალ-ცალკე დაქსაქსული მუშათა წრეები და კავშირები უნდა გადაიქცენ ერთ საერთო კავშირად ან ერთ საერთო პარტიად... ყოველი პარტია, რომელიც პირველად გამოდის ისტორიის ასპარეზზე, უპირველესად ყოვლისა მან უნდა გაშალოს თავისი დროშა... როგორ დროშას ააფრიალებს რუსეთის მუშათა მოძრაობა? რა თქმა უნდა, სწორედ იმ დროშას, რომელზედაც მუშათა დიდმა მასწავლებლებმა მარქსმა და ენგელსმა დააწერეს შემდეგი სიტყვები: „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!“ —ის დროშა, რომლის ქვეშ იბრძვიან დედამიწის ყველა ქვეყნის მუშები, რომელსაც რუსეთშიაც ემხრობიან თითქმის მუშათა ყველა

Пролетарии всех стран соединяйтесь!

МАНИФЕСТЪ

РОССІЙСКОЙ СОЦІАЛДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РАБОЧЕЙ ПАРТІИ.

50-лѣтію тому назадъ надъ Европой провѣсился
 живительная буря революціи 48 года.

Впервые на сцену выступилъ,—какъ крупная
 историческая сила—современный рабочій классъ.
 Его силами буржуазіи удалось смести много уста-
 рѣлыхъ феодально-монархическихъ порядковъ. Но
 буржуазія быстро разсмотрѣла в нолем союзникѣ
 своего злѣйшаго врага и предала и себя, и его, и
 дѣло свободы в руки реакціи. Однако было уже
 поздно: рабочій классъ, на время усмирившійся, че-
 резъ 10—15 лѣтъ снова появлялся на исторической
 сценѣ—съ удвоенными силами, съ возросшимъ само-
 сознаніемъ, какъ вполне зрѣлый боецъ за свое ко-
 нечное освобожденіе.

Второй, еще болѣе бурный периодъ, начался въ

законѣ 2 Іюня 97 года о продолжительности рабо-
 чаго времени. Этотъ законъ,—какъ бы ни были по-
 лики его недостатки—останется на всегда достопа-
 мтнымъ доказательствомъ того могущественнаго
 давленія, которое оказываютъ на законодательную и
 иную дѣятельность правительства соединенныя уси-
 лія рабочихъ. Напрасно только правительство мнитъ,
 что уступками оно можетъ успокоить рабочихъ. Вен-
 дѣ рабочій классъ становится тѣмъ требовательнѣе,
 тѣмъ больше ему даютъ. Тоже будетъ и съ русскими
 пролетаріатами. Ему давали до сихъ поръ лишь тог-
 да, когда они требовали, и впредь будутъ де-
 лать лишь то, чего они потребуютъ.

А чего только не нужно русскому рабочему

პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!

მ ა ნ ი ფ ე ს ტ ი

არსებითი სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიისა

50 წლის წინად ევროპაზე გადაიარა 1848 წლის რევოლუციის ცხოველ-
 მყოფელმა ქარიშხალმა.

პირველად გამოვიდა სიენაზე,—როგორც მსხვილი ისტორიული ძალა, თანა-
 მედროვე მუშათა კლასი. მისი ძალების შემწეობით ბურჟუაზიამ შესძლო აღეგა-
 ბეგრი დაძველებული ბურჟუაზიულ-მონარქიული წესები. მაგრამ ბურჟუაზიამ ჩაბრა-
 დინახა ახალ მოკავშირეში თავისი უბოროტესი მტერი და უღალატა თავის თავს,
 მუშათა კლასს და აგრეთვე თავისუფლების საქმესაც რეაქციის სასარგებლოდ.
 მაგრამ უკვე გვიან იყო: მუშათა კლასი, დროებით დამშვიდებული, 10—15 წ.
 შემდეგ ხელახლა გამოჩნდა ისტორიულ სიენაზე გაორკეცებული ძალებით, გაზრ-
 დილი თვით-შეგნებით, როგორც სრულიად მომწიფებული მებრძოლი თავისი სა-
 ბოლოო განთავისუფლებისთვის.

.....

წრეები, სალაროები და კავშირები. ესაა—საერთაშორისო სოციალ-დემოკრატიის წითელი დროშა. რუსული მუშათა პარტია იქნება სოციალ-დემოკრატიული პარტია“.

შემდეგ ნათქვამი იყო, რომ პარტიამ თავის ძირითად მიზნად უნდა დაისახოს „ბრძოლა სოციალიზმისთვის, უახლოეს ამოცანად—თვითმპყრობელობის ჩამოგდება და პოლიტიკური თავისუფლების მოპოვება (იხ. კრებული „პარტიის პირველი ყრილობის 25 წლის თავისთვის“. პარტისი, 1923 წ. გვ. 231—232, აქ მთლიანად გადმო-ბეჭდილია გაზეთის ორი გამოსული ნომერი).

ასე მოუწოდებდნენ კიეველები სწორედ იმ თვეებში, როცა ლენინი ციმბირში ამთავრებდა თავის ბროშიურას „რუს სოციალ-დემოკრატების ამოცანების შესახებ“ და მიუთითებდა პარტიის შექმნის აუცილებლობაზე.

ლენინის ბროშიურა თავდებოდა შემდეგი მხურვალე მოწოდებით: „მაშ, საქმეს შევუდგეთ, ამხანაგებო! ნუ დავკარგავთ ძვირფას დროს. რუს სოციალ-დემოკრატებს აუარებელი საქმე უდგას წინ გამოფხიზლებული პროლეტარიატის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად, მუშათა მოძრაობის ორგანიზაციულად მოსაწყობათ, რევოლუციონურ ჯგუფების განსამტკიცებლად და ურთიერთ შესაკავშირებლად, მუშებისათვის საპროპაგანდო და სააგიტაციო ლიტერატურის მიწოდება, რუსეთის ყველა კუთხეებში გაფანტული წრეების და სოციალ-დემოკრატიული ჯგუფების გაერთიანება ერთ მთლიან სოციალ-დემოკრატიულ მუშათა პარტიად“. ტ. I, გვ. 360). ამ წელს ლენინი პროგრამასაც ადგენდა მომავალი პარტიისთვის.

როგორც ვხედავთ, კიეველებს „შრომის განთავისუფლების“ ჯგუფის განსაზღვრული იდეოლოგიური პლატფორმა ჰქონდათ, როცა ისინი შეუდგნენ ყრილობის სამზადისს, ანგარიშს უწყევდნენ იმას, თუ რამდენათ ძლიერი იყვნენ ესა თუ ის ორგანიზაციები, რომლებიც იმ დროს არსებობდნენ, არამედ—ანგარიშს უწყევდნენ იმასაც, თუ რამდენათ ისინი იდეოლოგიურად ახლოს იდგნენ მათს პოზიციასთან. მეორე მხრით კონსპირატიული პირობები და კავშირის უქონლობა შესაძლებლობას არ იძლეოდა მოეწვიათ ყველა თანამოაზრენიც კი. ფაქტურად პირველ ყრილობაზე მონაწილეობდა 6 ორგანიზაცია. წარმომადგენლობა მიიღო 4-მა „მუშათა კლასის განთავისუფლების ბრძოლის კავშირმა“ (პეტერბურგი, მოსკოვი, კიევი, ეკატერინოსლავი), „ბუნდმა“ (ებრაელ მუშათა კავშირი) და „რაბოჩაია გაზეტას“ ჯგუფმა.

პატარა, ერთსართულიან სახლში, მინსკში, სამი დღე (11 დან 3 მარტამდე 1898 წ.) სხდომა ჰქონდა ჩვენი პარტიის 1 ყრილობას. მთელი ყრილობა უსხდა ერთს მაგიდას. იყო სულ 9 დელეგატი¹⁾.

ყრილობის თავმჯდომარე იყო ეიდელმანი, მაგრამ კამათის დროს საერთოდ დაცული არ ყოფილა განსაკუთრებული ფორმალობა, კამათი უფრო ამხანაგური საუბარის ხასიათს ატარებდა.

ჯერ კიდევ პირველ ყრილობამდე ორგანიზაციებს დაეგზავნა დღის წესრიგის პროექტი, სადაც დართული იყო განსახილველად განსაზღვრული წინადადებები. მაგრამ პიტერის ორგანიზაციის გარდა არც ერთს არავითარი შესწორება და წინადადება არ წარმოდგენია. პირველი საკითხი იყო, თუ რა სახელი ეწოდებიათ პარტიისთვის. რომ პარტია უნდა წოდებულყო სოციალ-დემოკრატიულად, ეს არ იწვევდა დავას. გადაწყდა პარტიისთვის ეწოდებიათ სახელად რუსეთისა, რათა ასე ხაზი გაესვათ იმისთვის, რომ ის აერთიანებს არა მარტო რუს პროლეტარებს, არამედ — რუსეთში მობინადრე სხვა ერების პროლეტარებსაც. ამნაირად დაარსებულ პარტიას ეწოდა „რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული. მუშათა პარტია, რომელმაც იარსება 1918 წ. ²⁾“. პარტია თავიდანვე ისე იყო წარმოდგენილი, როგორც გამაერთიანებელი სხვადასხვა ეროვნებათა. ამის გამო ყრილობაზე დაყენებული იყო საკითხი პ. პ. ს. (პოლონეთის სოციალისტურ პარტიასთან) დამოკიდებულების შესახებ. აღიძრა კამათი ნაციონალურ საკითხზე და მიღებულ იქნა რეზოლუცია, სადაც ნათქვამი იყო — „პარტია აღიარებს თითოეულ ერისთვის თვითგამორკვევის უფლებას“.

ეს იყო არსებითად ერთად ერთი საპროგრამო საკითხი, რომელიც გაიჩნა ყრილობაზე. ეს იმით აიხსნებოდა, რომ ძირითად პროგრამულ და ტაქტიკურ საკითხებში უკვე არსებობდა საკმაოდ მთლიანობა შეკრებილ წარმომადგენელთა შორის.

¹⁾ ტუჩაჰსკი — კიევიდან; ეიდელმანი, ვიგდორჩიკი — „რაბოჩია გაზეტადან“; ესლი იუვენე ყრილობის მთავარი ორგანიზატორები. პიტერიდან იყო ი. ი. რადჩენკო; მოსკოვიდან — ვანოვსკი; ეკატერინოსლავიდან — პეტრუსევიჩი; ბუნდიდან — კრემერი, მუტნიკი, კაცი.

²⁾ ყრილობის ერთი მონაწილე (ტუჩაჰსკი) მოგვითხრობს, რომ თავდაპირველად პარტიის სახელწოდებაში არ ყოფილა სიტყვა „მუშათა“, რადგანაც ამის სასარგებლოდ ილაპარაკა ყრილობაზე მხოლოდ 4-მა (9 დელეგატიდან) დელეგატმა. ეს სიტყვა დაემატა ყრილობის მიერ არჩეული ც. კ. გადაწყვეტილებით პარტიის მანიფესტის შედგენის დროს.

მთავარი კამათი, როგორც სჩანს, სწარმოებდა ორგანიზაციული საკითხების გარშემო და უპირველესად ეხებოდა ცენტრალური კომიტეტის ფუნქციების განსაზღვრას და მის ურთიერთობის გამორკვევას ადგილობრივ კომიტეტებთან. ყრილობამ დააწესა ორგანიზაციებისთვის ერთნაირი სახელი: კომიტეტი. პირველად ცენტრალური კომიტეტის როლი წარმოდგენილი ჰქონდათ უფრო დიდით, მაგრამ საკითხის ყრილობაზე განხილვის დროს, ალბათ, თავი იჩინა ცენტრალიზმის შიშმა და ამიტომ ცენტრალური კომიტეტის უფლებები შესამჩნევად იქნა შეკვეცილი. ცენტრალურ კომიტეტს დაეკისრა ზრუნვა პარტიის მოღვაწეობის მიზანშეწონილობაზე: ადგილობრივ კომიტეტებისთვის ლიტერატურის მიწოდება, საერთო სარუსეთო ზასიათის მოძრაობის მოგვარება-მოწყობა, მაგ., პირველი მაისის დღესასწაულის მოწყობა, ფურცლების გამოცემა და სხ. ამნაირად, ცენტრალური კომიტეტის ფუნქციებს შორის არ ყოფილა აღნიშნული ც. კ. ვალდებულება, რომ მას ეხელმძღვანელა მთელი მოძრაობისთვის.

ცენტრალიზმის შესახებ არაფერი იყო ნათქვამი და ეს ხაზგასმით მოსჩანდა იმ საკითხში, სადაც ლაპარაკი იყო ადგილობრივ კომიტეტებზე. იქ მითითებული იყო, რომ ადგილობრივი კომიტეტები „ასრულებენ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებებს იმ ფორმით, რომელსაც ისინი უფრო მოხერხებულად დაინახავენ ადგილობრივი პირობების მიხედვით“. ადგილობრივ კომიტეტებს უფლებაც კი ეძლეოდა უარი ეთქვათ ცენტრალურ კომიტეტის მოთხოვნაზე შესრულებაზე. შემდეგ ნათქვამი იყო, რომ ადგილობრივი კომიტეტები „მოქმედებენ სრულიად დამოუკიდებლად, ხელმძღვანელებენ მხოლოდ პარტიის პროგრამით“. ამ სახით ადგილობრივ კომიტეტებს შეეძლოთ არ დამორჩილებოდნენ პარტიის ცენტრალური ორგანოს გავლენას.

რადგანაც ადგილობრივ ორგანიზაციებს საკმაოდ ჰქონდა მინიჭებული ავტონომია, „ბუნდმაც“ მიიღო ასეთივე ავტონომია. უნდა აღინიშნოს, რომ ბუნდმა გაცილებით უფრო ფართოდ გაიგო თავისი ავტონომია და შემდეგში, როგორც ვიცით, მოითხოვა პარტიაში შესვლა ფედერატიული უფლებებით (მე-II ყრილობა).

პარტიის უმაღლეს ორგანოდ აღიარებულ იქნა ყრილობა. პარტიის ოფიციალურ ბეჭდვითი ორგანოდ გამოცხადებულ იქნა „რაბოჩაია გაზეტა“. რუს სოციალ-დემოკრატების კავშირი გადაკეთდა პარტიის საზღვარგარეთის წარმომადგენლად.

ყრილობა დასრულდა ცენტრალური კომიტეტის არჩევით. არჩეულ იქნა სამი კაცი; რადჩენკო, კრემერი და ეიდელმანი. ცენტრალური კომიტეტს უპირველესად მიენდო გამოცემა მანიფესტი პარტიის შექმნის შესახებ. სრულიად შემთხვევით მანიფესტის დაწერა მიენდო მომავალ კონტრ-რევოლუციონერს პ. ბ. სტრუვეს, რომელიც მაშინ თავს მარქსისტს უწოდებდა, მაგრამ რომელმაც თავისი წერილებით სასტიკი კრიტიკა გამოიწვია ლენინისა და სხვების მხრით. მანიფესტი მიუთითებდა მუშათა კლასის როლზე თანამედროვე ისტორიულ პირობებში კაპიტალიზმის დროს და აღნიშნავდა კაპიტალისტურ ურთიერთობათა განვითარებას რუსეთში. მანიფესტი ხაზს უსვებდა იმ გარემოებას, რომ პოლიტიკური თავისუფლების მოპოვება მუშათა კლასისთვის არის პირველი რიგის ამოცანა; „პოლიტიკური თავისუფლება სჭირდება რუს პროლეტარიატს, როგორც სუფთა პაერი ჯანსაღი სუნთქვისათვის, ისაა ძირითადი პირობა—მისი თავისუფალი განვითარებისა და წარმატებითი ბრძოლისა ნაწილობრივად მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად, საბოლოო განთავისუფლებისათვის. მანიფესტი აღნიშნავდა, რომ „რამდენათ აღმოსავლეთით მიიწევთ ევროპიდან, იმდენათ ბურჟუაზია პოლიტიკურად სუსტი და საზიზღარი ხდება და იმდენათ მეტი პოლიტიკური ამოცანები ეკისრება პროლეტარიატს. თავის ღონიერ ბეჭებზე უნდა გადაიტანოს და გადაიტანს კიდევ რუსი მუშათა კლასი პოლიტიკური თავისუფლების მოპოვების საქმეს“, მანიფესტი შემდეგ აღნიშნავდა დაარსებული სოციალ-დემოკრატიული პარტიის კავშირს „ნაროდნია ვოლასთან“ და ხაზს უსვებდა, რომ მუშათა მოძრაობა უნდა იყოს კლასიური მოძრაობა, რომელიც უნდა მიისწრაფოდეს სოციალიზმის სრულ გამარჯვებისაკენ.

როცა მანიფესტს ადარებთ ზემოაღნიშნულ ბროშურას და ლენინისავე პროგრამის პროექტებს, უნდა აღინიშნოს, რომ მთელი რიგი საყურადღებო პუნქტებისა ლენინმა გამოხატა გაცილებით უფრო მკაფიოდ და ნათლად.

უპირველესად ყოვლისა ლენინს უფრო რელიეფურად აქვს ხაზგასმული, რომ პროლეტარიატისთვის აუცილებელია ბრძოლა პოლიტიკური ხელისუფლებისთვის. შემდეგ ლენინი დაწვრილებით ანალიზს უკეთებს იმ გარემოებას, თუ რომელ კლასებს შეუძლიათ იყონ პროლეტარიატის მოკავშირენი ბრძოლის დროს, ის აღნიშნავდა, რომ „დემოკრატიულ. პოლიტიკურ ბრძოლაში რუსი მუშათა კლასი მარტოდ არა სდგას; მასთან ერთად გამოდიან ყველა პოლიტიკური, ოპოზიციონური ელემენტები,—მოსახლეობა და კლასთა ის ფენები,

რამდენათაც ისინი მტრულად არიან განწყობილი აბსოლუტიზმი-სადმი და აწარმოებენ მის წინააღმდეგ ბრძოლას“. ტ. I, გვ. 348). ლენინი აღნიშნავდა აგრეთვე, თუ როგორ შეიძლებოდა ყოფილიყო პროლეტარიატის მოკავშირე გლეხობა და ბურჟუაზია.

მანიფესტი აცხადებდა, რომ „საჭირო თავისუფლება პროლეტარიატს შეუძლია დაიპყროს თითონ“; აქ თითქოს სრულიად არ დებულობდა მანიფესტი მხედველობაში მოსალოდნელ თანამგზავრთ პროლეტარიატის ბრძოლაში.

მიუხედავად ასეთი არსებითი ნაკლისა, მანიფესტმა სწორად წამოაყენა მთელი რიგი ძარიბადი დებულებები, რაც დროებით პროგრამის მაგიერობას ეწეოდა.

3. პირველი ყრილობის მნიშვნელობა.

ყრილობის შემდეგ ჩქარა მოხდა ს. დ. ორგანიზაციების დიდი დაპატიმრებანი. რუსეთის სხვადასხვა ალაგას დაპატიმრებული იყო 500 კაცზე მეტი, მათ შორის 2 ცენტრალური კომიტეტის წევრი იყო. ამ დაპატიმრებებმა ფაქტიურად შესწყვიტა მუშაობა გაერთიანებისა, რომელიც დაწყებული ჰქონდა I ყრილობას. ცენტრალურმა კომიტეტმა მოახერხა მანიფესტის გამოცემა, ყრილობის რეზოლიუციების დაბეჭდვა და ამით გათავდა მისი საქმიანობაც. დაპატიმრებათა გამო მან ვერ შესძლო თავისი მუშაობის განგრძობა. პარტიას ფაქტიურად არ ჰყოლია არავითარი ცენტრალური კომიტეტი მე-II ყრილობამდე, რომელიც შესდგა ხუთი წლის შემდეგ.

ამნაირად უშუალო პრაქტიკული შედეგები I ყრილობას თითქოს არ ჰქონია.

მაგრამ I ყრილობის დამსახურება იმაშია, რომ მან აღნიშნა მუშათა კლასის გაერთიანების მთელი საჭიროება თავისი ძირითადი მიზნის—სოციალიზმის მისაღწევად. მან ხაზი გაუსვა პოლიტიკური ბრძოლის მთელ მნიშვნელობას, როგორც რუსეთის პროლეტარიატის მახლობელ მიზანს, ყრილობამ სწორად დააყენა გადასაჭრელად ნაციონალური საკითხი და მისი ლოზუნგი არის უფლება თვითგამორკვევაზე ხუთი წლის შემდეგ მთლიანად შევიდა პარტიის პროგრამაში. აღიარა რა სხვადასხვა ერების პროლეტართა ერთს რუსეთის პარტიაში გაერთიანების აუცილებლობა, ამით ყრილობამ სწორად დააყენა უძნელესი პრობლემის ორგანიზაციული და პოლიტიკური გადაჭრა.

ამნაირად, იმ ეპოქაში, როცა ჯერ კიდევ წაროდნიკული გატაცება არ იყო ჩამქრალი, იმ წლებში, როცა მოისმოდა „ეკონომისტების“ ხმა, რომლებიც ამტკიცებდნენ, რომ მუშათა კლასმა უნდა იბრძოლოს არა პოლიტიკური, არამედ ეკონომიური მოთხოვნილებებისთვის, პირველმა ყრილობამ წამოაყენა სწორი და ნათელი მარქსისტული პროგრამა მუშათა კლასის რევოლუციონური მოძრაობისთვის. ამაშია მისი ძირითადი და მთავარი დამსახურება.

მისი საორგანიზაციო დამსახურება იმაში მდგომარეობს, რომ მან შექმნა პარტიის საერთო სახელი, დაამყარა ერთნაირი ერთფეოროვნება საორგანიზაციო მშენებლობაში, დასაბა ურთიერთობა ცენტრალურ კომიტეტსა და ადგილობრივ ორგანიზაციებს შორის, ფაქტიურად დასაწყისი მისცა პარტიის ცენტრალურ ხელმძღვანელ კოლექტივს.

მართალია, ყრილობის მიერ დასახულ საორგანიზაციო მშენებლობაში იყო მთელი რიგი მსხვილი დეფექტები, ცენტრალური კომიტეტის როლი მეტის მეტად იყო შეკვეცილი და ადგილობრივმა ორგანიზაციებმა მიიღეს მეტად დიდი უფლებები. ყრილობას სრულიად არ დაუმუშავებია ადგილობრივ კომიტეტების ორგანიზაციის ფორმები, რაც დიდ საჭიროებას წარმოადგენდა სრული უთანხმოების გამო ამ შემთხვევაში.

ყრილობის შემდეგ ყველა აღმოცენებული სოციალ-დემოკრატიული ჯგუფები მოქმედებდნენ რსდმპ დროშის ქვეშ. მათ ეწოდებოდა „კომიტეტები“, მათი ლოზუნგები იყო პარტიის მანიფესტის ლოზუნგები და ამნაირად, მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობდა არც ცენტრალური კომიტეტი და ცენტრალური გაზეთი, მაინც იქმნებოდა მოძრაობის ერთნაირი მთლიანობა და განსაკუთრებით მისწრაფება ასეთი მთლიანობისადმი. მ. ლიადოვი თავის ნაშრომში, პარტიის ისტორიის შესახებ, კარგ ფორმულიროვკას უკეთებს იმ შთაბეჭდილებას, რომელიც მოახდინა პირველ ყრილობაზე მომხდარმა პარტიის განცხადებამ: „მუშებმა, რომლებიც ადგილობრივად კითხულობდნენ პროკლამაციებს და ფურცლებს რსდმპ სათაურით, იცოდნენ, რომ მუშათა საქმისთვის ბრძოლაში ისინი მარტონი არ იყვნენ, რომ სხვა ქალაქებში სცემენ ფურცლებს ასეთივე სათაურით, რომ მათი ორგანიზაცია ერთად ერთი არ არის, რომ სხვა ადგილებშიაც არსებობენ ასეთივე ორგანიზაციები, რომლებიც ემსახურებიან საერთო მიზნებს და ბრძოლას აწარმოებენ იმავე იარაღით. პარტიის მანიფესტი ჩაუვარდებოდა თუ არა ხელში რომელიმე ორგანიზაციას, რომელიც მანამდე ნაკლებათ ფიქრობდა პრინციპიალურ საკითხებზე და გატაცე-

ბული იყო მხოლოდ თავისი პატარა მიმდინარე მუშაობით, ახლა გულზოდგინეთ არჩევდა მის შინაარსს, გამოსთქვამდა თავის დამოკიდებულებას მისდამი და პარტიის კომიტეტის სახელით შეგნებულად დგებოდა საერთო იდეური დროშის ქვეშ. მართალია, ყრილობამ ვერ შესძლო პარტიის შექმნა ამ სიტყვის საკუთარი მნიშვნელობით, როგორც რაღაც ორგანიული მთლიანის: ადგილობრივი კომიტეტები დარჩენ ისეთივე განცალკევებულნი, ერთმანეთთან დაუკავშირებელნი, როგორიც იყვნენ ყრილობამდე. დარბეული, დანგრეული ორგანიზაცია ხელ-ახლა აღარ ამდგარა, ჩავარდნა-დაპატიმრების შემდეგ აღდგენილ კომიტეტებს არ უჩქარიათ შეკრებილიყვნენ, რომ ცდილიყვნენ განეხლებიათ პირველი ყრილობა; ადგილებს კიდევ მეტი შიში ემჩნევა პარტიული ცენტრალიზაციისა, რომელსაც მიაწერენ ასეთ საერთო და დიდს ჩხრეკა-დაპატიმრებას; კომიტეტები კიდევ უფრო ჰკიდებენ ხელს ადგილობრივ მუშაობას. და მიუხედავად ამისა პარტიულ მთლიანობისადმი ნაბიჯი მაინც იქნა გადადგმული. თუ ფაქტიურად არა, იდეაში, ყოველი მუშაკის ჭკუა-გონებაში პარტია არსებობს და ის თავს გრძნობს ერთი დიდი მთელის წევრად (ლიადოვი: „როგორ მოეწყო რკპ“, გვ. 215—16).

ამნაირად, მიუხედავად იმ მარცხისა, რომელიც ჩვენს პარტიას ჩვენი პარტიის პირველსავე ყრილობის შემდეგ შეხვდა, მართლნი ვართ როცა ჩვენს ქრონოლოგიას ვაწარმოებთ 1898 წლის 1 მარტიდან, იმ დღეებიდან, როცა ენერგიული ამხანაგების პატარა ჯგუფმა მინსკში, პატარა სახლში, დაისახა საორგანიზაციო წესდება, შეთანხმდა პროგრამაში და გამოაცხადა რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის დაარსება.

მოგონება კომუნისტური პარტიის მუშა- ობიდან სენაკის მაზრაში 1919—20 წ.

1919 წ. დასაწყისში, ჩრდილოეთ-კავკასიაში ჩვენი დამარცხების, საქართველოში გადმოხვეწის და ჩემი ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემდეგ ტიფთ გურიის ერთ-ერთი სოფელში (ნიგოთში), აგვისტოში გავემგზავრე თბილისში ჩვენს პარტიასთან კავშირის აღსადგენათ და სამუშაოს მისაღებათ.

ვეძებდი ამხ. ფილიპე მახარაძეს (ძლიერ მინდოდა მისი ნახვა), რომელსაც მე პირადათ გავეცანი 1919 წ. იანვარში ქ. კავკაზში, სადაც ჩამოვედი ქ. მოსკოვიდან ცარიცინ-ასტრახანით სხვა და სხვა დავალებით.

ეს ის დრო იყო, როდესაც დენიკინის შავ გენერალს და საქ. მენშევიკური მთავრობის მეგობარს ბარათოვს ამხ. ელბაქიძემ ბოშები ესროლა და ამის გამო მენშევიკური ხელისუფლების მიერ კომუნისტების დევნა და რეპრესიები მათ წინააღმდეგ უმაღლეს ხარისხამდე იყო აყვანილი. ასეთი დევნის გამო ამხ. ფილიპე მახარაძე იმ ხანებში ცხოვრობდა არალეგალურად.

ამიტომ ნია ნახვა მაშინ ვერ მოვახერხე.

ამხ-ბის დათიკო აფციაურის, სიმონ ჩიხლაძის და იპოლიტე ბახტაძის საშუალებით მე დაუკავშირდი ამხ. ილიკო მგელაძეს, რომელმაც მიმავლინა ქუთაისის საგუბერნიო კომიტეტის განკარგულებაში ამხ. მარიამ ორახელაშვილთან.

საგუბერნიო კომიტეტმა ამხ. მარიამ ორახელაშვილის სახით მიმავლინა ორგანიზაციის ხელმძღვანელად სენაკის მაზრაში, სადაც მუშაობას მაშინ ხელმძღვანელობდენ ამხ. ბესარიონ გოგია და მაკარი ბეღია. საგუბერნიო კომიტეტს გადაწყვეტილი ჰქონდა ამხ. ბესარიონ გოგია გაეგზავნა სხვაგან სამუშაოდ და მე კი გამგზავნა სენაკის მაზრაში მის ადგილზე. გამოსაცხადებელ ადგილად ქ. ახალ-სენაკში დამინიშნეს ამხ. ტარიელ სიჭინავის საათის სახელოსნო. ქ. ახალ-სენაკში ჩემი ჩასვლისას ამხ. ბ. გოგია და მ. ბეღია იყვნენ დატუსაღებულნი. ისინი მე ვნახე სენაკის ციხეში. მათთან ერთად

ამხ. სამსონ მამულაია.

სენაკის ციხეში ისხდენ მაშინ ამხ. ოლიფანტე ოჩიგავა და სანდრო თურქია.

ამხანაგების დატუსალების გამო მაშინ სამაზრო კომიტეტი დაშლილი იყო და მუშაობაც შენელებული. საჭირო იყო კავშირის-გაბმა გარეთ დარჩენილ ამხანაგებთან, არსებულ უჯრედებთან, კონფერენციის მოწვევა, სამაზრო კომიტეტის ისევ შექმნა და მუშაობის ისევ გაჩაღება. მაშინდელი პირობები მენშევიკების მიერ სასტიკი დევნისა და უსახსრობის გამო არ იძლეოდა საშუალებას მოგვეწვია ისეთი კონფერენცია, სადაც იქნებოდნენ წარმოდგენილი მაზრის ყველა უჯრედები და ორგანიზაციები.

ამიტომ პირველ ჩვენს კონფერენციაზე, რომელიც მოვიწვიეთ ქ. ახალ-სენაკში სექტემბერში, იყვნენ წარმოდგენილი მხოლოდ ზოგიერთი ორგანიზაციები (ახ.-აბაშის, სუჯუნის, ახალ-სენაკის, გეჯეთის) და ზოგიერთი აქტიური პარტიის წევრები. ვერ ვიგონებ ყველა იმ ამხანაგებს, რომელნიც დაესწრენ ამ კონფერენციას. მახსოვს მხოლოდ ზოგიერთი მათგანი: ფედია ფრანგიშვილი, მამანტი მიმინოშვილი, ალექსანდრე ფაჩულია, ალექსანდრე ოჩიგავა და ტარიელ სიჭინავა. იმდენათ სასტიკი იყო მენშევიკების რეპრესიებ და იმდენათ ფიზიკური იყო მაშინ მათ მიერ თვალყურის დევნება ჩვენზე, რომ ჩვენ ამ კონფერენციის ბოლომდე ჩატარება ვერ მოვახერხეთ ერთ ადგილას. პირველი სხდომა ღამით გვექონდა ქალაქ გარეთ, ს.-ბათარიაში, მეორე სხდომა დილით გვექონდა ქ. ახალ-სენაკში მოქ. სანიკაძის სასტუმრო „ფრანცია“-ში, ახლანდელ „ინტერნაციონალ“-ში. რადგანაც დიდხანს სასტუმროში გაჩერება არ შეგვეძლო, მესამე სხდომა გავმართეთ მდინარე ტეხურის პირას ქ. ახალ-სენაკიდან ორი კილომეტრის მანძილზე; მეოთხე და უკანასკნელი სხდომა ნაშუადღევს გავმართეთ ბუჩქნარში ქ. ახალ-სენაკს ზევით თეკლათის ყოფილ დედათა მონასტრის გზის ახლოს.

სამაზრო კომიტეტი ავირჩიეთ ამ უკანასკნელ სხდომაზე; აქვე გამოვიმუშავეთ მუშაობის გეგმა. მახსოვს ის პირობა, რომელიც ჩვენ ერთმანეთს მივეცით ამ უკანასკნელი კრების დაშლის წინ: როცა ჩვენ გავეიმარჯვებდით და საბჭოთა ხელისუფლებას დავამყარებდით, სწორედ კონფერენციის ამ უკანასკნელი სხდომის ადგილზე, სადაც იქნა არჩეული მაზრის მშრომელთა მებრძოლი შტაბი, უნდა აღგვემართა წითელი დროშა. სამწუხაროდ, ეს პირობა ჩვენ, როგორც ბევრი სხვა ერთმანეთისათვის მიცემული პირობანი ჰერ-ჰევე ყოფნის დროს, არ შეგვისრულებია. გაცხარებულმა პარტიულმა მუშაობამ და ფართოდ გაშლილმა სოციალისტურმა მშენებლობამ შთან-

თქა ყველა ისეთი დაპირებებითა შესრულება, რომელთა შესრულებას ახლა არავითარი რეალური მნიშვნელობა არა აქვს მუშებისა და გლეხებისთვის, გარდა იმისა, რომ მოგვაგონონ წარსული დრო.

სამწუხაროდ, მაშინდელი სამაზრო კომიტეტის მთელი შემადგენლობა ახლა არ მახსოვს. მახსოვს, რომ მასში ვიყავით არჩეული მე (თავმჯდომარეთ), ამხ. ფედია ფრანგიშვილი (მდივნათ) და, მგონი, ამხ. კამანტი მიმინოშვილი (მოლარეთ). დავიწყეთ მუშაობა: გავებით კავშირი ორგანიზაციებსა და უჯრედებთან; დაწყობით კრებებს. მაშინ ჩვენი მუშაობის ორგანიზაციული ნაკლი იმაში მდგომარეობდა, რომ ჩვენ ვერ შევძელით მაზრის ყველა ორგანიზაციებთან კავშირის გაბმა და მათი დამორჩილება სამაზრო კომიტეტის საერთო ხელმძღვანელობისათვის. ჩვენი მაზრის მთელი რიგი ორგანიზაციებისა უშუალოდ იყვენ დაკავშირებული სხვა მაზრის ორგანიზაციებთან, მაგ: საჭილაოს ორგანიზაცია იყო დაკავშირებული სამტრედიასთან, ბანძის—ხონთან და სხვ...

ზოგიერთი ჩვენი ორგანიზაციები და ამხანაგები მუშაობდენ სამაზრო კომიტეტის ხელმძღვანელობის გარეშე იმ საერთო ხაზის მიხედვით, რომელიც მოცემული იყო ჩვენი პირტიის ცენტრალური კომიტეტის მიერ.

მაგ., ჩვენ ვიცოდით, რომ სალხინოს რაიონში მუშაობდენ ამხ. ამხ. ვანო ჩაკვეტაძე, პიმენ ჩარგაზია და სხვ., მარტვილის რაიონში—პლატონ წულაია, გუდუ გაბისონია, პატული ხარებავა, თეიმურაზ ხარებავა და სხ., მაგრამ მათთან კავშირის გაბმა ჩვენ ვერ შევძელით.

ამ ორ უკანასკნელ გარემოებას, რომელიც ნორმალურ პირობებში უარყოფით მოვლენად ჩაითვლება, თავისი საპატიო მიზეზები ჰქონდა.

მთავარი მიზეზი იმაში მდგომარეობდა, რომ ჩვენ ყველა აქტიურ მომუშავეებს მენშევიკები კარგათ გვიცნობდენ, ყველა ჩვენს ნაბიჯს სასტიკ თვალყურს ადევნებდენ და ხშირად გვაპატიმრებდენ. ამიტომ ზოგიერთი ორგანიზაციები იმათთან იკერდენ კავშირს, ვისთანაც უფრო ახლო იყვენ (საჭილაო—სამტრედიასთან, ბანძა—ხონთან და სხ.) და ზოგიერთი ამხანაგები (ვ. ჩაკვეტაძე) პ. ჩარგაზია და სხ.) ყოველგვარ საშუალებას იყვენ მოკლებულნი ჩვენთან კავშირი დაეჭირათ და ამიტომ მუშაობას მეტ წილად აწარმოებდენ დამოუკიდებლად.

ახლოვდებოდა ოქტომბრის დღეები, რომლისთვისაც საქართველოში მზადდებოდა შეიარაღებული აჯანყება. ჩვენც შევუდექით მზა-

დებას აჯანყებისთვის. დაეაარსეთ სამაზრო სამხედრო რევოლუცი-
ონური კომიტეტი; შეუდგენით მებრძოლთა და იარაღების აღრიცხვის
საჭირო იყო კავშირი მეზობელ მაზრებთან, განსაკუთრებით, ზუგ-
დიდის მაზრასთან. ქ. ახალ-სენაკში სასტუმრო „გრანდ-ოტელში“-ში
(ახალა ეს სასტუმრო პროფკავშირების ხელშია), სექტემბრის ბოლო
რიცხვებში მოვიწვიეთ სენაკის და ზუგდიდის სამაზრო კომიტეტე-
ბის გაერთიანებული სხდომა. მახსოვს, ამ სხდომაზე ზუგდიდის მაზ-
რიდან იყვნენ ამხ. აკაკი ქავთარაძე, რომელიც ითვლებოდა მაზრის
ხელმძღვანელად და იასონ ჯანაშია. სხვები არ მახსოვს. ამ სხდომა-
ზე იქნა არჩეული სამეგრელოს სამეული, რომელშიც შედიოდნენ:
აკაკი ქავთარაძე (წევრი), ფედია ფრანგიშვილი (მდივანი) და მე
(თავმჯდომარე). ქ. ფოთიდან ჩამოვიდნენ ძმები ქკუასკლები, რო-
მელთაც გააბეს კავშირი ჩვენთან და ზუგდიდთან.

სწარმოებდა გაცხარებული მუშაობა, მზადება. მებრძოლთა
რიგებში თავს ეუყრიდით სამხედრო პირებს. სხვათა შორის, ამხ. ტა-
რიელ სიჭინავას რეკომენდაციით მივიღეთ ჩვენს რიგებში სამსახურს
გარეშე მყოფი აფიცერი, ვილაც გრიშა ლაცუბაია, რომელიც, რო-
გორც პირადათ მებრძოლი და ბრძოლაში ხელმძღვანელად გამოსა-
დგეი, დიდ იმედებს იძლეოდა. გარდა ამისა ლაცუბაია გვპირდე-
ბოდა ჩვენი მებრძოლთა რიგების შევსებას სამურზაყანოდან ორ-
მოცდაათი მებრძოლით. მოქ. ლაცუბაია შეიძლება მე სრულები-
თაც არ მეხსენებინა, რომ ის არ აღმოჩენილიყო გამცემი და რომ
მას თავისი ლალატით არ ჩაეფუშა აჯანყება სენაკის და ზუგდიდის
მაზრებში 1919 წ. ოქტომბრის დღეებში.

ახლოვდებოდა ოქტომბრის დღეები. გამოვიმუშავეთ ქ. ახალ-
სენაკის აღების და მთელი მაზრის დაპყრობის გეგმა. გამოსვლების
წინ მთავარი შტაბის ბინათ ავირჩიეთ თეკლათის დედათა მონასტე-
რი—ქ. ახალ-სენაკიდან სამი კილომეტრის მანძილზე. ქ. სენაკის ასა-
ღებად მიმავალ რაზმისთვის უშუალოდ უნდა ეხელმძღვანელებია
ხსენებულ ლაცუბაიას. გამოსვლების დღეთ დანიშნული იყო ღამე
10-11 ნოემბერი. 9 ნოემბერს გვქონდა დანიშნული ს. გუჯეთში
ყველა თემების სამხედრო რაზმების წარმომადგენელთა კრება, სა-
დაც მათ უნდა მიეღოთ უკანასკნელი დირექტივები და ამოცანები.
ჩვენ რა ვიცოდით თუ ვიყავით გაცემული, თუ მთელი ჩვენი
გეგმა მტრების—შენშევიკების—ხელში იყო.

8 ნოემბერს, ღამის 2 ს. დამაპატიმრეს მე ძველ-სენაკში და
მომათავსეს რაიონის კომისარიატის საპატიმროში. რამდენიმე ხნის
შემდეგ მოიყვანეს ამხ. ალექსანდრე ოჩიგავაც. ჩვენ კიდევ არ ვი-

ცოდით, თუ გაცემული ვიყავით, თუმცაღა დაპატიმრება გამოსვლების წინ ჩვენში ზოგიერთ გაკვირვებას იწვევდა. ჩვენ მაინც იმედს არ ვკარგავდით გამოსვლების მოწყობაზე. საპატიმროში მე წერილი დავწერე და ერთ-ერთი საიმედო მოქალაქის, დიმიტრი აღასანიას, ხელით გაუგზავნე ქ. ახალ-სენაკში მოქ. ლაცუბაიას. ამ წერილის შინაარსი კარგათ მახსოვს, რადგანაც ეს წერილი ისევ ჩემს ხელში მოვიდა. წერილში ეწერდი შემდეგს: ამხ. გრიშა! (ლაცუბაიას) მე დამიჭირეს. დაჭერილია ალექსანდრეც. გადაეცი ეს ტარიელს. მილიციონერები თოფს არ გვესვრიან. გადაწყვეტილება სისრულეში მოიყვანეთ. იყავით მაგრად და მხნეთ. აწი თქვენ იცით. სამსონი“.

მოღალატის მიერ გაცემული ვიყავით არამც თუ მარტო მე და ორიგავა, არამედ — დანარჩენი ამხანაგებიც, როგორც სენაკის, ისე ზუგდიდის მაზრაშიაც ყველა აქტიური ამხანაგები დაეპატიმრებოდათ.

ფოთელი ამხანაგები-ძმები ჭკუასელები, რომელნიც ქ. ახალ-სენაკიდან გაემგზავრებოდა მოქ. ლაცუბაიას ქ. ზუგდიდში სხვა იქაურ ამხანაგებთან ერთად გამოსვლების სახელმძღვანელოთ, დაეპატიმრებოდათ ზუგდიდში ჩასვლისთანავე.

შემდეგში გამოირკვა, რომ ზუგდიდის მაზრის მილიციის უფროსს ბაძალუას მიეღო სენაკიდან დეპეშა შემდეგი შინაარსის — „წამოვიდნე ძმები ჭკუასელები. გრიშა“.

ეს დეპეშა შემდეგ ბაძალუას ეჩვენებინა ამხ. აკაკი ქავთარაძესთვის, რომლის კარგი პირადი ნაცნობი იყო ის.

მეორე დღეს ჩვენ წავიყვანეს და მოგვათავსეს ქ. ახალ-სენაკის ციხეში, სადაც დაგვხვდნენ ბევრი სხვა ჩვენი ამხანაგები.

9 ნოემბერს ს. გეჯეთში დანიშნული კრება არ შემდგარა. 10 ნოემბერს გამოსვლები არ მომხდარა. გამოსვლები მოხდა მხოლოდ საჭილაოს თემში ამხ. პროკოფი ნოდის ხელმძღვანელობით. უთანასწორო ბრძოლაში მენშევიკებთან საჭილაოელი ამხანაგები დამარცხდნენ. ციხეში ჩვენთან მოქონდათ ამბავი აჯანყების შესახებ გურიაში.

ჩვენ გვიკვდებოდა გული, რომ გურულ ამხანაგებს ვერ აღმოუჩინეთ სათანადო დახმარება მათ უთანასწორო და გამირულ ბრძოლაში მენშევიკების ჯალათებთან.

ციხეში ყოფნის დროს გამოირკვა, რომ ამხ. ტარიელ სიჭინავას არ მიეღო არავითარი ცნობა ჩემი წერილის შესახებ ძველი-სენაკიდან, საპატიმროდან. ამ გარემოებამ ჩვენში ზოგიერთი ეჭვები დაბადა ლაცუბაიას მიმართ.

ორი თვის შემდეგ გაგვანთავისუფლეს. რამდენიმე დღის შემდეგ ძველი-სენაკის რაიონის მილიციის უფროსმა მოქ. ცხადიამ დამიბარა, მაჩვენა ჩემი წერილი ლაცუებაიას სახელზე და მომთხოვა ახსნა-განმარტება, თუ რას ნიშნავდა ეს წერილი. ჩემს შეკითხვაზე, თუ როგორ მოხვდა ეს წერილი მათ ხელში, მან მითხრა, რომ ეს წერილი მაზრის მილიციის უფროსს ჩოჩიას უნახავს ლაცუებაიასთვის მისი გაჩხრეკის დროს.

რალაც მოსაზრებით სენაკის მილიციის უფროსმა დაფარა ეს წერილი და არ მისცა მას შემდეგი მსვლელობა, თორემ შესაძლებელი იყო მას მოჰყოლოდა ჩემი სერიოზული დასჯა.

გამოირკვა, რომ ლაცუებაია არ გაუჩხრეკიათ. ჩვენთვის ცხადი იყო, რომ ლაცუებაიამ გადასცა ეს წერილი მაზრის მილიციის უფროსს ჩოჩიას. ცხადი იყო, რომ ლაცუებაიამ გაგვცა, გვიღალატა.

ლაცუებაიას გამცემლობა, ღალატი სრულიად უდავო გახდა ჩვენთვის მას შემდეგ, როდესაც გავიგეთ, რომ ზუგდიდში ძმები კეკელაძეები დაიჭირეს სენაკიდან გაგზავნილი დეპუტის თანახმად, რომელზედაც ხელს აწერდა „გრიშა“. ჩვენ უნდა მიგველო ზომები მოღალატე ლაცუებაიას წინააღმდეგ, უნდა მოგვესპო ის, მაგრამ ის უცებ სადღაც გაქრა სენაკის მაზრის ჰორიზონტიდან.

ლაცუებაიას ვახსენებ კიდევ ერთხელ წერილის ბოლოს. ციხიდან გამოშვების შემდეგ საჭირო იყო ისევ მუშაობის განახლება, საჭირო იყო კავშირის დაჭერა საგუბერნიო კომიტეტთან და ახალი დირექტივების მიღება. ამხ. აკაკი ქავთარაძის საშუალებით, რომელსაც ჩემზე უფრო ადრე გაემა კავშირი ქუთაისის საგუბერნიო კომიტეტთან, 1920 წ. იანვარში დაუკავშირდი ამხ. ვარლამ ძნელაძეს, რომელიც მაშინ საგუბერნიო კომიტეტის ერთ-ერთ ხელმძღვანელად ითვლებოდა. ამხ. ძნელაძის დირექტივების თანახმად ისევ შეუდექით მუშაობას. ~~ვაარსებდით ახალ ახალ ჯგუფებს, ორგანიზაციებს და ვაძლიერებდით ძალებს. შევიჭერით ისეთ თემებშიაც კი, რომელნიც ითვლებოდნენ მენშევიკების ციხე-სიმაგრეთ. ერთი ასეთი თემთაგანი იყო ნოქალაქევის თემი, სადაც მენშევიკებს ქონდა ძლიერი ორგანიზაცია. ამ ორგანიზაციიდან მენშევიკებს წავართვით საუკეთესო ძალები და გადმოვიყვანეთ ჩვენს პარტიაში. ასეთები იყვნენ ამხ. კაპიტონ მელიქაძე, (გადმოვიდა ჩვენთან ჯერ კიდევ 1919 წ.). ლუხუ გაგუა, ლავრენტი ჯაეახია, ათანასე ჯაეახია, ვანო ბარქაია, დომე მალანია და სხ.~~

გეჭონდა კავშირი გაბმული ქ. ფოთთან ექიმ შმაროვის და ამხ. დათიკო კილაძის საშუალებით, რომელიც სამეგრელოს რაიონში იყო დანიშნული სამხედრო საქმეების ხელმძღვანელად.

აქ უნდა ვახსენო ამხ. კლემენტი სულავა, რომელიც მსახურობდა ფერშლად ქუთაისის სამხედრო საავადმყოფოში და რომელიც გვაკავშირებდა ჩვენ საგუბერნიო კომიტეტთან.

გაცხოველდა მუშაობა, გახშირდა არალეგალური კრებები. კრებებს ვმართავდით სახლებში, მინდვრად და მდინარის პირად. ქ. ახალ-სენაკში შტაბ-ბინა გეჭონდა მოთავსებული ქვრივ-ქალ ესმა სიქინავას ქოხში. უნდა აღვნიშნო, რომ ეს ქალი ისე ფხიზლად გვდარაჯობდა ჩვენ, რომ არც ერთი ჩვენი კრება მის ქოხში არ ჩავარდნილა. აქ უნდა აღვნიშნო ერთი გარემოება. მენშევიკები მე ძალიან მადევენდნენ თვალყურს. რომ არ ჩავარდნილიყავი და მეტ ხანს მემუშავნა, საჭირო იყო ისეთი ხერხის ხმარება, რომლის საშუალებით უფრო ადვილად აუხვევდი მენშევიკებს თვალს. ასეთ ხერხათ მე არჩეული მქონდა შენდევნი: დღისით და საღამოს ვიყავი მათთან. დაღამების შემდეგ, როდესაც ვერავინ დამინახავდა, მივიდოდი კრებაზე 8-10 კილომეტრის სიშორეზე. გათენების წინ, როდესაც ჯერ კიდევ ყველას ეძინა, ვბრუნდებოდი უკან, ჩემს ბინაზე. კავშირს შორეულ რაიონებსა და თემებთან ვანხორციელებდი ამხ. ანია მამულიას საშუალებით. ასეთი ხერხით მუშაობა საეჭვოდ ხდიდა ზოგიერთი მენშევიკისათვის ჩემს მუშაობას.

ასეთი მეთოდით მუშაობით ოთხ თვეს შევინახე თავი დაუპატიმრებლად და შეუწყვეტლივ ვაწარმოვე მუშაობა.

აქ არ შემიძლია არ მოვიხსენიო ერთი ჩვენი ორგანიზაცია, რომელიც მაშინ ითვლებოდა ძლიერ ორგანიზაციათ. ეს იყო გეგუთის ორგანიზაცია. ეს ორგანიზაცია მთელი თავისი შემადგენლობით იყო მეტად აქტიური და მის რიგებში იყვნენ ისეთი აქტიური წევრები, რომელთა სახელი და გვარი მე არასოდეს არ დამავიწყდება. ესენი იყვნენ: იოსებ ოჩიგავა, ლადი ოჩიგავა, იორდანე ალასანია, დათა ჯღამაია და სხ. მე მიკვირდა, რომ სოფლის უბრალო გლეხები მენშევიკების სასტიკი რეჟიმის დროს ასეთ შეუდრეკელ გამბედაობას და შეგნებას იჩენდნენ.

წითელი დროშა ჩრდილოეთიდან უახლოვდებოდა ა. კ. საზღვრებს. დენიკინის დამარცხებული ჯარები, თფილად მიღებული საქ. მენშევიკურ მთავრობის მიერ, ფოთით და ბათუმით იგზავნებოდნენ ყირიმისაკენ ვრანგელის დასახმარებლად.

ჩვენი ვეშალებოდით აჯანყებისათვის, რათა ჩვენი დახმარებით წითელ დროშას გადმოვლახა ა. კ. საზღვრები.

1 მაისისთვის ნოქალაქევის თემში დანიშნული გეჭონდა სენაკის და ზუგდიდის სამაზრო სამხედრო რევოლუციონურ კომიტეტების სხდომა, რომელზედაც უნდა დასწრებოდა წარმომადგენელი ფოთიდანაც და სადაც უნდა გამოგვემუშაებია მომავალი სამხედრო ტაქტიკა.

1 მაისს მართლაც ნოქალაქევი შესდგა კრება, რომელზედაც ვერ გამოცხადდნენ ზუგდიდელი ამხანაგები. კრებას დაესწრო ფოთიდან ამხ. დათიკო კილაძე. კრებაზე გეჭონდა მსჯელობა ახალი აჯანყების მოწყობის შესახებ, რომელიც უნდა დაგვეკავშირებია იმ მომენტისთვის, როდესაც წითელი ჯარი მოადგებოდა საქართველოს საზღვრებს.

კრების მომწყობი იყო ამხ. ანია მამულია. კრება ჩავატარეთ ისე, რომ შენშევიკებს ამის შესახებ არაფერი გაუგიათ.

გრძელდებოდა გაცხოველებული შხადება. წითელი ჯარი მოადგა საქართველოს საზღვრებს. შენშევიკებმა მიყვეს ბელი რეპრესიებს. დაპატიმრებულ იქნენ მთელი რიგი ამხანაგებისა. მე და ამხ. ანია მამულიამ ერთი საათით აღრე ძველი-სენაკის რაიონის მილიციის უფროსის დიასახლისისაგან გავიგეთ განკარგულება ჩვენი დაპატიმრების შესახებ. ადგილობრივი ორი შენშევიკის, რომელნიც იყვნენ ჩვენი პირადი მეგობრები, საშვალებით ჩვენ მოვანერხეთ იმ დღესვე გაქცევა და მეორე დღეს აღრე დროით გავედით აბაშის რაიონში, სუჯუნის თემში, საიდანაც იქაური ამხანაგების, ამხ. ლევან ნოდისას, კირილე ნოდისას და სხვ. დახმარებით მდ. რიონით გავედით გურიისში. გურიიდან მე წავედი ქუთაისში ამხ. ვარლამ ძნელაძესთან, რათა მიმეღო დარიგება, თუ რა მექნა და სად წავსულვითყავი. ამხ. ვ. ძნელაძემ მომცა დაეალება, რომ გავმგზავრებულყავი ქ. სოხუმში სამუშაოდ. ამასობაში მოხდა რუსეთ-საქართველოს შეთანხმება, რასაც მოყვა ჩვენი პარტიის ლეგალიზაცია. მე ისევ დავბრუნდი სენაკის მაზრაში. ჩამოვიდნენ ქუთაისის ციხიდან განთავისუფლებული ამხ. ბესარიონ გოგია და მაკარი ბეღია. ამ ახალი ძალებით შევისო ჩვენი სამაზრო კომიტეტი. ახალმა სამაზრო კომიტეტმა გამოიმუშავა სამუშაო გეგმა და შეუდგა მუშაობას. ჩვენს გეგმაში შედიოდა ყველა ორგანიზაციების და უჯრედების შემოვლა, მათი ჩამოყალიბება, პარტიის წევრების აღწერა და დაჩქარებით სამაზრო კონფერენციის მოწვევა. ჩვენ ვიცოდით, რომ ლეგალიზაცია დიდხანს არ გასტანდა; ამიტომ გადავწყვიტეთ დღე და ღამე დაუღალავათ გვემუშავნა და

მაქსიმალურად გამოგვეყენებია ლეგალობის პერიოდი. ყველა პასუხისმგებელმა ამხანაგებმა გავინაწილეთ მაზრა და შეუდგით მუშაობას. სოკოსავით მრავლდებოდა ჩვენი ორგანიზაციები, ყოველ თვეში ოფიციალურად იხსენებოდა ჩვენი ორგანიზაციების ბიუროები, აფრიალდენ წითელი დროშები. მენშევიკები შურით და კბილების ღრქენით უყურებდნენ ჩვენს მუშაობას, კრებებს, ორგანიზაციებს და დროშებს.

ზოგან ადგილობრივად ხელსაც გვიშლიდნენ, გვარბევდნენ, ნებას არ გვაძლევდნენ, რომ ოფიციალურად დაგვეარსებია ბიუროები. ალბად ასეთი იყო ზევიდან კარნახით. მოვიყვანთ ერთს ჩვენსა და მენშევიკებს შორის შეხლა-შემოხლის მაგალითს.

ნოსირის თემში, სადაც ძლიერი იყო მენშევიკური ორგანიზაცია, ადგილობრივ ერობის გამგეობას არ მიეცა ნება ჩვენი ამხანაგებისთვის გაეხსნათ ბიურო. ამის შესახებ მე მოვათავსე წერილი გაზეთ — „კომუნისტ“ — ში, სადაც ღირსეულად გავარჩიე ნოსირის თემის ერობის გამგეობის მოქმედება. ხსენებული გამგეობა და ადგილობრივი მენშევიკური ორგანიზაცია ძალზე გაებრაზებია ამ წერილს.

იენისის ერთ დღეს სალამოთი (რიცხვი არ მახსოვს) ჩვენ გვქონდა დანიშნული ნოსირის თემის ცენტრში ადგილობრივ სკოლის დარბაზში ჩვენი ორგანიზაციის კრება. კრებაზე უნდა მივსულვიყავი მე. ასეთივე კრება მქონდა იმავე დღეს დილით ეკის თემში. მე მახლდა ამხ. ს. თურქია. ეკის თემში კრების ჩატარების შემდეგ მივედი ნოსირში. სალამო იყო. ამხანაგები გვიცდიდნენ. ხალხსაც საკმაოდ მოეყარა თავი, რადგანაც კვირა დღე იყო და მასთან მას აინტერესებდა კომუნისტების კრება და ჩვენი იქ მისვლა. კრების გახსნის წინ დარბაზში შემოვიდნენ ყველა ადგილობრივი მენშევიკები, რიცხვით რამდენიმე ათეული კაცი. მათ თან შემოყვეს ადგილობრივი ტარიელ მკლავაძეები ლეინით გაღეშილ ვილაც ნაკამისრალ რაქდენ ოდიაშარიას მეთაურობით.

ჩვენთვის ცხადი იყო მათი განზრახვა: კრების ხელში ჩაგდება ან ჩხუბის ატეხა, კრების ჩაშლა და ჩემთვის ანგარიშის გასწორება.

ჩვენ ვსთხოვეთ მათ, რომ, ვინაიდან ჩვენ გვქონდა პარტიული კრება, დაეთმოთ ჩვენთვის დარბაზი. ზოგიერთმა მენშევიკებმა განაცხადეს, რომ იმათაც აინტერესებს ჩვენი პარტიის პროგრამის გაგება; შეიძლება ზოგი მათგანი ამის გაგების შემდეგ ჩაეწეროს კომუნისტურ პარტიაშიო. დაიწყა დავა. მკლავაძეებმა დაიწყეს ჩოჩქოლი, ახსენეს ჩემი წერილიც, სადაც შეურაცყოფილი იყვენ ადგილობრივი მენშევიკები. მკლავაძეებმა დაიდევს ხელი ხანჯლებზე და

მოიწვევენ წინ, ჩვენსკენ. ცხადი იყო მათი განზრახვა. მაგრამ არც ჩვენი ამხანაგები აღმოჩნდნენ ნაკლებ გულადნი. წამოვარდნენ ზეზე; მათაც ხელი იტაცეს ხანჯლებს და შესძახეს: „თუ ჩხუბზეა საქმე, ან სიკვდილი, ან გამარჯვებაო“. ზოგიერთი გონიერი მენშევიკები მიხედნენ, რომ დატრიალდებოდა ისეთი ჯოჯოხეთი, რომელიც არც მათ გაუღიმიებდა. ისინი ჩაუდგნენ შუაში მაჩხუბართ და დაუწყეს დაშოშმინება. არც ჩვენ გვინდოდა ჩხუბი და დაუწყეთ დაწყნარება ჩვენს ამხანაგებს, რომელნიც მეტად ღელავდნენ იმის გამო, რომ ჩვენ მათ სტუმრებს და მოწვეულ ამხანაგებს, შეურაცყოფას გვაყენებდნენ.

კრება ჩაიშალა. ჩხუბი არ მომხდარა.

იმ ღამეს ჩვენ ნოსიურში დაერჩით ერთ ჩვენ ამხანაგ ლოშაიას სახლში. მეორე დღეს მოვაწყეთ ღია კრება მინდვრად, მხოლოდ არა თემის ცენტრში, არამედ განაპირა სოფელში. ჩვენ სავსებით გამოვიყენეთ მენშევიკების საქციელი წინა დღით მათ საწინააღმდეგოთ. კრებაზე მოვიდნენ ზოგიერთი მენშევიკები, ბაქოს ყოფილი მუშები, და გულწრფელად განაცხადეს, რომ ისინი თავს ანებებენ მენშევიკურ პარტიას და მოდიან ჩვენთან. კრება ძალიან კარგათ ჩატარდა. რეგისტრაციაში გატარდა 40-მდე კაცი, როგორც ჩვენი პარტიის წევრი. მეორე დღეს კრება გეჭონდა წყევში, ვიღაც გლეხის ეზოში, რომელიც ჩინებულად ჩატარდა.

ასე მიმდინარეობდა მთელს მაზრაში გაცხოველებული მუშაობა. არ დარჩენილა არც ერთი თემი, სადაც არ იყო ჩამოყალიბებული ჩვენი ორგანიზაცია. დაჩქარებით მზადდებოდა სამაზრო კონფერენცია. 1 ივლისს კრება გეჭონდა მოწვეული გეგუთის თემში, სადაც უნდა აგვერჩია დელეგატები სამაზრო კონფერენციაზე. კრებაზე წავედით მე და ამხ. ანია მამულაია.

კრების გასსნამდე, ერთი მეგობრის ოჯახში, მე და ამხ. ა. მამულაია დაგვაპატიმრეს სენაკიდან გამოგზავნილობა მილიციონერებმა. ჩვენთვის ცხადი შეიქნა, რომ ჩვენი ლეგალიზაციის ვადა თავდებოდა. იმ ღამეს ჩვენ ზოგვათავსეს ძველი-სენაკის რაიონის კომისარიატის საპრობილეში, სადაც დაგვხვდნენ მთელი რიგი ადგილობრივი ამხანაგებისა. წამოგვიყენეს ბრალდებები, რომელიც ნაკარნახევი იყო ზევიდან. ბრალად გვიყენებდნენ ყაჩაღების მეთაურობას, ჯარში ზეიტაციას, დეზერტირობისათვის ხელის შეწყობას, მათ თავმოყრას, დეზერტირების მიღებას პარტიაში და სხვა. ჩვენ გადავწყვიტეთ არავითარი ჩვენება არ მიგვეცა მენშევიკებისათვის და არავითარ ჩვენებაზე არ მოგვეწერა ხელი. ჩვენ ჩვენი გადაწყვეტილება სისრულეში მოვიყვანეთ. ეს გარემოება მეტად აბრაზებდა მენშევიკების კომის-

რებს, მაგრამ რა უნდა ექნათ: ჩვენი გადაწყვეტილება იყო მტკიცე და ნებისყოფა ურყევი.

ჩვენ ვიცოდით, რომ დიდი ხნით მივყავდით „დასასვენებლად“, დიდხანს ვერ დავუბრუნდებოდით მშრომელ მასას საბჭოთა ხელისუფლების და კომუნიზმის იდეების საქადაგებლად. ამიტომ გადაწყვეტეთ იმ ღამესვე შეგვესწავლა ინტერნაციონალი, რომ მეორე დღეს მისი მღერით გაგვევლო გზა ძველი-სენაკიდან ახალ-სენაკამდე, მიგვექცია მასების ყურადღება და ერთხელ კიდევ დაგვეძახებია მისთვის, რომ ჩვენ დაქერილები ვართ, მივყავართ ციხეში, მაგრამ იმედს ნუ დაკარგავთ, ჩვენ მალე წითელი დროშებით დავბრუნდებით უკან. მთელი ღამე არ გვიძინია: ვსწავლობდით ინტერნაციონალს და კიდევ გვარიანათ შევისწავლეთ. მეორე დღეს კომისარიატს მოადგენ გლეხები, თოხებით შეიარაღებულნი, მოხუცი გლეხი პავლე ჯანჯღავას მეთაურობით და მოითხოვდნენ ჩვენს განთავისუფლებას. მილიციონერებმა გარეკეს ისინი. გაგვამზადეს ქალაქ ახალ-სენაკში წასაყვანათ.

„ახირებული“ ადამიანები ვიყავით ჩვენ, კომუნისტები. ფეხით წასვლა არ ვიკადრეთ და ეტლები მოვითხოვეთ. ჩვენი მოთხოვნა დააკმაყოფილეს. ჩავსხედით ეტლებში. წინ, გვერდით და უკან ცხენოსანი მილიციონერები მირობდნენ. ჩვენ გვეცინებოდა და ვეუბნებოდით ერთმანეთს, რომ ამ წესით მხოლოდ გუბერნატორები და სხვა ქოთაკები დაბრძანდებოდნენ-თქო.

მთელი გზა ძველი-სენაკიდან ახალ-სენაკამდე, მაზრის მილიციის სამმართველომდე, ინტერნაციონალის სიმღერით გავიარეთ. მთელი გზის მანძილზე, ძველ-სენაკსა და ახალ-სენაკში აუარებელი ხალხი მოიხიდა ამ უცხო სიმღერის გაგონებამ.

ეტლებიდან მაყურებლებისაკენ ჩვენ ვისროდით სათანადო ლოზუნგებს. მილიციონერები ხელს არ გვიშლიდნენ, რაც ჩვენში გაოცებას იწვევდა. მაზრის მილიციის სამმართველოდან იმ ღამესვე გაგვაგზავნეს ციხეში, სადაც დაგვხვდნენ ამხანაგები აბაშის და ახალ-სენაკის რაიონებიდან. გადმოგვეცეს, რომ დაპატიმრებული არიანო. ამხანაგები მთელს მაზრაში. მართლაც, მეორე და მესამე დღეს მოიყვანეს ამხანაგები ნოქალაქევის, ბანძის, მარტვილის და სალხინოს რაიონებიდან. ვიყავით რამდენიმე ათეული ამხანაგი.

ჩვენ გადაწყვეტით, რომ არც მაზრის ადმინისტრაციისთვის მიგვეცა ჩვენება, არც სისრულეში მოვიყვანეთ. ორმა თუ სამმა ამხანაგმა დაარღვია საერთო დადგენილება და მისცა ჩვენება მაზრის მილიციის უფროსს ჩოჩიას. ამან ყველაზე ცუდი გავლენა მოახდინა:

განსაკუთრებით ამან იმოქმედა ერთ-ერთ ჩვენ საუკეთესო ამხანაგზე, ფედია ფრანგიშვილზე; მას ნერვები აეშალა, ის შეირყა, ის მძიმედ დაავადმყოფდა. მისი ეს ავთამყოფობა შეიქნა განუკურნელი და ის, ყველასათვის ძვირფასი ამხანაგი, ნიჭიერი და მომზადებული ახალგაზრდა, უანგარო რევოლუციონერი და უსაზღვრო ენტუზიასტი, 1921 წ. გამოაკლდა ჩვენს რიგებს.

ჩვენ პარტიის ლეგალიზაციის დარღვევისთვის საპროტესტო კოლექტიური წერილიც კი მოვათავსეთ გაზეთში. — „კომუნისტ“-ში.

რამდენიმე დღის შემდეგ გადაგვარჩიეს 24 ამხანაგი და გაგვგზავნეს ქუთაისის ციხეში. სენაკის ციხეში ყოფნის დროს ჩვენ ინტერნაციონალი კარგათ შევისწავლეთ. სენაკის ციხიდან რკინის გზის სადგურამდე და მატარებელში სენაკიდან ქუთაისამდე მივდიოდით ინტერნაციონალის სიმღერით და ვიქცევდით დიდძალ მაყურებელთა და მსმენელთა ყურადღებას.

ქუთაისის რკინის გზის სადგურიდან ციხისკენ დარაზმულნი მივდიოდით ინტერნაციონალის გუგუნით. აუარებელი ხალხი დაგვედევნა; ზოგიერთი ქუჩები ხალხით გაივსო. ხელს არავინ გვიშლიდა. მხოლოდ, როდესაც გვარდიის შტაბს დაუპირდაპირდით, ზევიდან, შტაბის ბინიდან, ვიღაცამ დაიყვირა — „ესროლეთ მაგ მამაძაღლებსო“. ამბობენ, რომ ის იყო შტაბის უფროსი ჭუმბურიძე. მილიციონერები დაგვერივნ. ერთმა მათგანმა მე, როგორც მეთაურს, დამარტყა ხელი და უნდოდა ჩემი გამოგლეჯა წყობიდან, მაგრამ ამხანაგებმა ჩემი თავი არ დაანებეს. ამ არევ-დარევის დროს ზოგიერთმა ჩვენმა ამხანაგებმა მილიციონერებისთვის თოფების წართმევაც კი განიზრახეს, მილიციონერებმა თოფები სროლისთვის მოიმარჯვეს. ცოტა დაგვაკლდა, კინაღამ გავხდით უბრალო გაუგებრობის მსხვერპლნი.

შტაბს რომ დაეშორდით, ისევ განვაგრძეთ ინტერნაციონალი. მილიციონერები ბუზღუნობდნენ, მაგრამ ჩვენ ამას ანგარიშს არ ეუწყევდით.

ინტერნაციონალის სიმღერით შევედით საკატორლო ციხის ეზოში. ციხის ადმინისტრაცია გაშეშდა და გვისმენდა, სანამ ბოლომდე არ მოვათავეთ სიმღერა. ციხის სარკმლებიდან კი მოისმოდა ტაშის გრიალი და „ვაშა“-ს ძახილი.

აქ ვათავებ ჩემს მოგონებას.

ორიოდე სიტყვა მოღალატე ლაცუებაიაზე,

1920 წ. სექტემბრის თვეში მე სხვებთან ერთად გადამასახლეს ქალაქ ბაქოში, სადაც შევხვდი ხსენებულ ლაცუებაიას. ის ლალატის

შემდეგ გამოქცეულიყო საქართველოდან და კომუნისტის სახელით დამდგარიყო სამსახურში ერთ-ერთ სასურსათო ორგანოში. მე და ამხ. ა. ქავთარაძემ გამცემი ლაცუებაია გადავეცით ადერბეიჯანის საგანგებო კომისიას, რომლისაგან მან მიიღო კუთვნილი სასჯელი. ის დახვრეტილ იქნა. რევოლუციამ მოლაღატეების შებრალება არ იცის და მან არ შეიბრალა არც მოლაღატე ლაცუებაია.

ს. მამულია.

ერთი წელი უკრაინაში.

რუსეთში დაწყებული სამოქალაქო ომი საერთო ყურადღებას იპყობდა არამც თუ მეფის ციხეებში განაწამებ რევოლუციონერებისა, არამედ ყველა მუშისა და გლეხისა.

1918 წელს კონტრ-რევოლუციის სულის ჩამდგმელებმა კატეგორიულად გადასწყიტეს რევოლუციის დამარცხება და რესტავრაციისთვის დაირაზმენ.

შეიქმნა საქ. დემოკრატიული რესპუბლიკა, მაგრამ მისი არსებობა პაერში იყო გამოკიდებული. ყველასთვის ცხადი იყო მაშინ, რომ ისეთ პირობებში და იმ პოლიტიკურ სიტუაციაში, როგორშიაც იყო საქართველო, ის ვერ იარსებებდა.

ეს გარემოება ადვილი ასახსნელი და გასაგები იყო. თუ რუსეთში მოხდებოდა რესტავრაცია, საქართველო კვლავ გახდებოდა შავი რეაქციის სათარეშო და აღდგენილი იქნებოდა ძველებური „სანამესტნიკო“ ვინმე რესტავრატორი გმირი ლენერლის სახით.

ანდა, თუ რუსეთს რაიმე კომპენსაცია დასჭირდებოდა იმპერიალისტებისთვის, მაშინ თუ რუსის ღერენალი არა, ინგლისელი ლორდი ან ოსმალელი ფაშა შეუდგებოდა „საქართველოს რესპუბლიკის“ მართვას.

ასე რომ, არც ერთ შემთხვევაში რუსეთის რევოლუციის დამარცხებით საქართველოს დემოკრატიულ მართველობაზე ოცნება არ შეიძლებოდა.

ეს ანბანური კეშმარიტება ან არ, ან ვერ შეისმინეს მენშევიკებმა და განაგრძეს ოქტომბრის რევოლუციის გარეშე სვლა, რამაც საგრძნობლად დააგვიანა საქართველოში ოქტომბრის დღეები.

ბოლშევიკური ორგანიზაციის სისუსტის გამო საქართველოში ძალა-უფლების ხელში ალება 1918 წ. არ მოხერხდა. ეს მეტად ძნელი და განუხორციელებელი საქმე იყო მაშინდელ პირობებში, მითუმეტეს, რომ გერმანიის ჯარები არტილერიით და ტყვიისმფრქვევლებით მთავრობის განკარგულებაში იყვნენ ბოლშევიკური გამოსვლების ჩასაჭირობათ.

გაიხსენეთ გერმანელი ჯარების გაგზავნა აჯანყებულთა წინა-
 ღმდეგ ბელი-კლიუჩში და სხვაგან.

დაეკარგა რა იმედი კავ. საოლქო კომიტეტს ძალა-უფლების
 აღებაზე, ბოლშევიკების ერთმა ნაწილმა საქართველო დასტოვა და
 გადავიდა ჩრდილოეთ კავკასიაში, სადაც უკვე საბჭოთა ხელისუფლე
 ბა იყო.

საქართველოში დარჩა ხელმძღვანელების მცირე ნაწილი. საო-
 ლქო კომიტეტიდან, როგორც მახსოვს, თბილისში დარჩენილი იყო
 მაშინ ამხანაგი კასიანი, რომელიც გავიცანი იმ ხანებში მომხდარ
 თბილისის საქალაქო კონფერენციაზე.

ბოლშევიკური ბიულეტენის გამოცემა.

ბოლშევიკებს ლეგალური საშუალება არ ჰქონდა გამოეცათ გაზეთი
 სწორი იმფორმაციით რუსეთის სამოქალაქო ომისა და მისი მნიშე-
 ნელობის შესახებ. ბიულეტენი დროგამოშვებით გამოდიოდა, რო-
 მელსაც ერთ დროს ხელმძღვანელობდა ამხ. მიხა ცხაკაია. თბილი-
 სის კომიტეტმა ამ ბიულეტენის მოძრავი რედაქციის მდივანთ ამხ. მი-
 ხასთან მე გამგზავნა. ჩემი ცდა იყო ბიულეტენი ქართულ ენაზე
 გამოცემულიყო, მაგრამ რადგანაც მასალების მიწოდება რუსულად
 უფრო ადვილი იყო, ის ამ ენაზე იცემოდა. მიხას რამდენჯერმე შეე-
 ჩივლე, რომ მე რუსული არ მეხერხებოდა, მაგრამ მან მანუგეშა
 იმით, რომ შევისწავლიდი და შევეჩვევოდი. ბიულეტენის ტექნიკუ-
 რად გამოცემის „სპეცია“ სერაპიონ ლომიძე იყო, რომელიც მოხერ-
 ხებულად სცემდა ბიულეტენს. მახსოვს, იმ ხანებში ბიულეტენში მო-
 ვათავსე თომა ჩუბინიძის ნეკროლოგი „ხანის“ ფსევდონიმით, რომე-
 ლიც შემდეგ გადაბეჭდა კავკავის საბჭოთა გაზეთმა.

ამხ. ლ. ქართველიშვილის ჩამოსვლა და მიხა ცხაკაიას რჩევა.

ამხ. ქართველიშვილს არ ვიცნობდი, ის კიევიდან ჩამოვიდა.
 გამაცნო გედი მეთევანაძემ. ამ დროს მე დროებით მდივანი ვიყავი
 მეტყავეთა პროფკავშირის (ამ კავშირის დიდი უმრავლესობა და
 გამგეობა ბოლშევიკი მუშები იყო). ასოთ ამწყობ პეტრე მიქაძესთან
 ხშირად ვაწყობდი გეგმას ქართული გაზეთის გამოცემის შესახებ.

ერთი ფართო თათბირიც იქნა მოწყობილი, რომელსაც დაეს-
 წრო ლ. ქართველიშვილი, ანდრია ბებურიშვილი, გედი მეთევანაძე, მე

(სხვები არ მახსოვს). როგორც მახსოვს, რაღაც კომისიაც იქნა არჩეული, რომელსაც მაღაქია ტოროშელიძის ხელმძღვანელობით გაზეთი უნდა გამოეცა. ყველა ეს ოცნება შეიქნა ერთი მხრივ უფლობის და მეორე მხრით — ნებართვის მიუღებლობის გამო.

მიხამ კერძო საუბარში შეაფასა საქართველოს პოლიტიკური მდგომარეობა და გვითხრა მე და ლავრენტის: აქედან არა გამოვა რა, თქვენ წადით და მიიღეთ მონაწილეობა რუსეთის სამოქალაქო ომში და ამით უფრო მეტ სამსახურს მოუტანთ რევოლუციას, ვიდრე ასეთი „ღლეტითო“. თან ამ აზრის იყო ლავრენტიც, რომელსაც არ მოეწონა აქაური მუშაობა და მირჩევდა მასთან უკრაინაში წავსულიყავ და აქედან შემდეგში გადაგვეყვანა ქართველი პარტიზანები უკრაინაში საომრად, შით უმეტეს, რომ ჩეხო-სლოვაკები იმ დროს უტყვედნენ რევოლუციონურ ფრონტს.

ძნელი იყო მაშინ კიევში მოგზაურობა. „ვიზა“ ერთის მაგივრად ორი ავიღეთ: ერთი გერმანელების საკონსულოში, მეორე — რუსთა ნაციონალურ საბჭოში. იქ, სადაც ეხლა გლეხთა სასახლეა.

თბილისის კომიტეტის მანდატით და მიხას წერილით ყირიმით ლავრენტი, როზა ლუჩანსკაია და მე რუსეთისაკენ მივემგზავრებოდით. გზაში გულს გვიწყალებდა გერმანელი სარდლების და დენიკინის ჯარის მიერ ჩხრეკა და პასპორტების სინჯვა.

მიხას წერილი ლენინის სახელზე ჩემს შესახებ და მანდატი დიდხანს ემალე, მაგრამ შემდეგ სინანულით ორივეს დახევა გადავსწყვიტე. ეს ორი „საშიში საქმე“ თავიდან მოვიშორე. ვიფიქრე, ოღონდ საბჭოთა სახელმწიფომდე მივაღწიო და სხვას არა ვჩივი რა მეთქი.

კიევში ლავრენტიმ პოდოლიაში ერთ კრებაზე წამოვიყვანა. კრება იყო მეტად სერიოზული, სადაც დადებითად გადაწყდა აჯანყების დაწყება. ამ კრებამდის ლავრენტიმ და მე ვიქტორ თევზაიას საშუალებით ვინახულეთ მანუილსკი, მას საქართველოს ამბები უამბეთ და აგრეთვე — ჩვენი განზრახვა. ფულს პარტიზანების გადმოსაცვანათ მე მოგცემთ, გვითხრა მანუილსკიმ, აზრი დიდებულია. ეს გეგმა ყველამ მოიწონა. მე ისევ უკან უნდა გამოვბრუნდე საქართველოში. ელენე სოკოლოვსკაია, ლარენტი, მე და კიდევ ვინ იყო არ მახსოვს, ამ საქმისათვის გამოგვეყვებოდა.

ეს გეგმა არ განხორციელდა. მისი განხორციელება საჭირო აღარ შეიქნა, რადგან ბულგარეთის კონსულმა მანუილსკის ავსტრიის რევოლუციის შესახებ ამბავი გადმოსცა.

კამათი აჯანყების შესახებ და ძალების განაწილება კიევში.

ბოდოლიაში (კიევში) შემდგარმა სხდომამ აჯანყების საკითხი დადებითად გადასწყვიტა. რა დროს დაყოვნებაა, ამბობდნენ ორატორები, საჭიროა საჩქაროთ გამოსვლა, ვისარგებლოთ საოკუპაციო ჯარების დემობილიზაციით უკრაინაში. უკრაინის ცეკას ხელმძღვანელობის იმედი დიდი იყო. ორატორების თქმით უკრაინის ცეკაში სტალინი იყო შეყვანილი და ხელმძღვანელობა არ მოგვაკლდებაო.

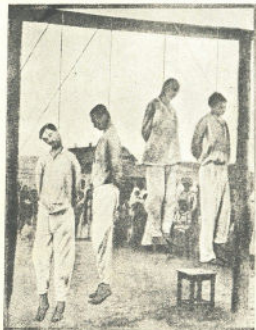
თავი და თავი ის იყო, რომ სიმონ პეტლიურა ახლად განთავისუფლებული იყო ციხიდან და ის აჯანყებისთვის ემზადებოდა. მანუილსკის გადმოცემით შემდეგ გარემოებას ჰქონდა ადგილი: მანუილსკი შეხვდა „კაფეში“ სიმონ პეტლიურას, რომელმაც შემდეგი უთხრა: ის დაიწყებს აჯანყებას, აჯანყების გამარჯვების მას დიდი შანსები აქვს. უკრაინის ნაციონალური ჯარები მის მხარეზე დადგებიან. მხოლოდ აჯანყების დაწყებისთვის მას ფული არ აქვს, თუ მანუილსკი მისცემდა ფულს, პეტლიურას სხვა არაფერი აბრკოლებდა. ეს ინფორმაცია ნიშნავდა, რომ ბოლშევიკურ არალეგალურ შტაბს აჯანყება უნდა თავის დროზე დაეწყო, თორემ ამის ინიციატორი პეტლიურა და სხვა უკრაინელი „სამოსტიიელები“ გამოვიდოდნენ.

პეტლიურასთან ბლოკი უარყოფილ იქნა. მიუხედავად ამისა, პეტლიურამ მაინც მიიღო აჯანყების ინიციატივა. ჩვენს თაღარიგში დირექტორია უკვე შესდგა, აჯანყების ფურცლები გამოვიდა, უკრაინული ჯარები ძალა-უფლების ასაღებათ დირექტორიის სასარგებლოთ დაიძრნენ. უნდა აღენიშნო, რომ იმდენად გამწარებული იყო უკრაინის გლეხები და მუშები პავლო სკოროპადსკის (გეტმანი) მიერ, რომ მზად იყვნენ, ვინც მოუწოდებდა მის წინააღმდეგ, იმას გაჰყოლოდნენ. ამიტომ იყო, რომ ბოლშევიკებს გეტმანის და გერმანელ ჯარების გაქცევის შემდეგ დასჭირდა დირექტორიის ჯარებთან ბრძოლა თითქმის ექვსი თვე.

მე არ ვიცი რას იტყვიან სხვა იქ მონაწილე ამხანაგები ამის შესახებ, მაგრამ ჩემის აზრით ბოლშევიკებმა უკრაინაში მომენტი თავის დროზე ვერ დააფასეს და ინიციატივა პეტლიურას ჩაუგდეს ხელში.

ზემოდ ნახსენებ სხდომაზე გუბერნიებისა და ოლქებისთვის ამხანაგები განაწილდა.

პირადათ მე წილად მხვდა ადესის ოლქი. ჩემი იქ გაგზავნა ლავრენტი ქართველიშვილის წინადადება იყო. მოტივი იყო ის, რომ

გენ. დენიკინის მიერ ჩამოხრჩოვილ ამიანაგუთა ქრთი
ჯვრული უკრაინაში.

გენ. დენიკინი.

ადესაში, სხვათა შორის, აჯანყებისთვის უნდა გამომეყენებია იქ თავმოყრილი ავსტრია-გერმანიის ფრონტიდან დაბრუნებული დიდძალი კავკასიაში მიმავალი ჯარის კაცები, მათ შორის, ორი ათასამდე ქართველი სალდათი იყო. შტაბს ცნობა ჰქონდა, რომ ისინი იქ შიმშილობდნენ, არ იყო გემი მათ სამშობლოში გამოსამგზავრებლათ, ჯარისკაცები უპატრონოთ იყვნენ ჩაყრილნი ადესის ყაზარმებში და სხვა.

ა დ ე ს ა შ ი .

ჩემს წინ ადესაში ორგანიზაციული საქმეების მოსაწყობათ ელენა სოკოლოვსკაია წამოვიდა.

ადესის საოლქო კომიტეტმა მიიღო ჩემი ინფორმაციული მოხსენება აჯანყების დაწყების შესახებ. სხდომას, როგორც მახსოვს, დაესწრნენ საოლქო კომიტეტის შემდეგი წევრები: ლასტოჩინი, პავლე ონიშჩენკო, ანდრეი (გვარი არ მახსოვს), ელენა და კლიმენკო. ორი თუ სამი კაცი კიდევ იყო, მაგრამ მათი გვარი და სახელები არ მახსოვს. კრებას დაესწრო მაზრის წარმომადგენელი. აჯანყებისთვის საკმარისი გადაწყვეტილება მიღებულ იქნა, მაზრის წარმომადგენელმა წინადადება შეიტანა, რომ მე გავეგზავნეთ მის განკარგულებაში გლეხთა დელეგატების კრებაზე მოხსენებისთვის და აჯანყების სახელმძღვანელოთ; ჩუმად კი მან მითხრა: იქ აგზავნიან ებრაელს და გლეხებზე ცუდ შთაბეჭდილებას მოახდენსო. შენი წამოსვლა, როგორც ქართველის, კარგ შთაბეჭდილებას დასტოვებსო.

მაზრის გლეხთა დელეგატების სხდომა სოფ. კულნკს.

მეორე დღეს მაზრის დელეგატების სხდომა შესდგა. მე ჩემი დამტკრებული რუსულთ გაუყვანე მოხსენება გლეხებს—მათ ერთხმად მიიღეს: „გამოვიდნენ ოკუპანტების და გეტმანის მთავრობის წინააღმდეგ და უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე იბრძოლონ დამჩაგრელების გასაქვლელად“. გათენებისას ასი შეიარაღებული კუთალნიეში მზათ იყო. შესდგა სახელმძღვანელო ოპერატიული შტაბი, ძალა უნებურად უნდა მეკისრა „სპეცის“ როლი, მიუხედავად იმისა, რომ ჩემს დღეში არ გყოფილვარ არც ოფიცერი და არც სალდათი. ჩემ თანაშემწეობათ ავიყვანე ვინც მომხვდა თვალში: გლეხები ვასია და ფედიკა.

მზვერავების დაჭერა და განიარაღება.

ვასიამ საჩქაროდ მაცნობა, რომ ადესიდან მოდის რამოდენიმე შეიარაღებული, ჯერ ჩვენს „ოტრიადში“, არავითარი წესრიგი და როლების განაწილება არ იყო. სროლა არ აუტეხო, ისე შემოარტყი ალყა—უბრძანე ვასიას. ვასიამ განკარგულება პუნქტუალურად შეასრულა. მათ ალყა შემოარტყა და რევკომის სახით ისინი მოიყვანა ჩემთან. აღმოჩნდა ოფიცერი ზახაროვი და ექვსი „პოსტოვოი“ შეიარაღებული ვინტოვკებით, რევოლვერებით და ბომბებით. რაზმმა მათი დახვრეტა მოინდომა, მაგრამ განიარაღების შემდეგ მათი დასჯა საჭიროთ არ დავინახე, ამ გარემოებამ მათზე კარგი შთაბეჭდილება მოახდინა და შემდეგში ისინი ჩვენს რიგებში იყო. აჯანყება თანდათან გაძლიერდა, ადესიდან საოლქო კომიტეტმა მთელი რიგი მომუშავენი გამოგზავნა, მათ შორის ამხ. გრომობოი.

ამ აქტმა ადესის მუშები გაამხნევა და აჯანყებულთ ყოველ მხრიდან ეხმარებოდნენ.

მ ა ი ა კ შ ი.

მაიაკი დაშორებულია ადესიდან 45-50 ვერსით. კუილნიკში გაჩერება ზედმეტი იყო. საჭირო იყო მდინარე დნესტრთან მდებარე სოფლების გასაბჭოება და პარტიზანების მობილიზაცია.

ჩვენ გადავედით მაიაკში. მაიაკში უკვე განიარაღებული იყო პოლიცია და ადმინისტრაცია. რაზმის განკარგულებაში რამოდენიმე ტყვიის მფრქვეველი და უკვე სამასზე მეტი მხედარი (20-მდე ცხენოსანი). აქ იყო უკვე შემდგარი თავდაცვის კომიტეტი, რომელიც შემდეგ რევკომით შეიცვალა. იყვნენ შემდეგი ამხანაგები პოლიაკოვი, ტიხოპოლოვი, გონჩაროვი, ოსეტიანი, გრიციუტა და ლიზოვიაროვი.

რაზმს სჭირდებოდა სურსათი, ელენა სოკოლოვსკაიასაგან საოლქო კომიტეტის დირექტივა მივიღე, ის მწერდა ტილოზე დაწერილ წერილს, სადაც სხვათა შორის ეწერა: Тов Жгенти обком поручает Вам широко применять контрибуцию и реквизицию; мы будем снабжать чем и как можем...

50 ათასი მან. კონტრიბუცია პატარა ქალაქს მაიაკს დავადევით, ფული საჩქაროთ შეიკრიბა, მოხდა ცხენების, პურის და სხვა მხედრებისთვის საჭირო მასალის რეკვიზიცია. ეს მომენტი იმდენად ერთსულოვანი და მშვენიერია, რომ იშვიათად განიცდის რევოლუციონერი ისეთ სიამოვნებას რევოლუციონურ მუშაობაში, რომელსაც

მაშინ ადგილი ჰქონდა. გლეხებზე ძალადობა საჭირო არ იყო, პური და ღორის ქონი გლეხებს ნებაყოფლობით მოჰქონდათ. ადრე ბელი-ვეკაში გადავედით, იქაც მოხდა მიტინგი და მობილიზაცია—გამო-ცხადდა ხელისუფლება და დაინიშნა საბჭოთა კომისრები.

შეთქმულება იასკაში.

იასკა დიდი თემია (ვოლოსტი). აქ პარტიზანების რიცხვი გაი-ზარდა. ის 500—600 ავიდა. ძლიერ მიშლიდა ხელს ის გარემოება, რომ მომუშავეთა და საიმედო პირებს არ ვიცნობდი. ადესიდან მუდ-მივი კავშირის გაბმა ძნელი შეიქნა. თუ რა ხდებოდა საზოგადოთ უკრაინაში, კარგად არ ვიცოდით, ვმოქმედობდით ალალ-ბედზე და თავიანთი მოსაზრებით. „ოტრიადში“ თურმე შემოიპარა კონტრ-რევოლიუციონური ძალები და ჩვენი გაჭირვებული მდგომარეობით სარგებლობა მოინდომეს. ამდენი ხალხის კვება ძნელი საქმე შეიქნა. ერთ დღეს ჩუმად რაზმელებს აგიტაცია გაუწიეს, რომ ცუდი ბორში და პური არისო, ამ ნიადაგზე რაზმში უკმაყოფილება დაიბადა. ახს-ნა-განმარტების შემდეგ რაზმი დათანხმდა, რომ ასეთი ეკო-ნომიური ხასიათის მოთხოვნილებანი იყო კონტრ-რევოლიუციონური და მტრებისთვის სასარგებლო და კონფლიქტი ამოწურულ იქნა.

ამის შემდეგ კონტრ-რევოლიუციონერებმა კიდევ გასწიეს აგი-ტაცია,—რომ ვილაც ქართველს ესენი მიყავს ადესისაკენ, დაიხოცე-ბიან ტყუილად და ადესას ვერ აიღებენ, ერთი ჯგუფს მოეწყო შე-თქმულება და გადაეწყვიტა ჩემი თავიდან მოშორება. ეს ცნობა დროზე მივიღე. იმ ღამეს საჭირო თადარიგი შტაბის მიერ მიღე-ბულ იქნა, აი რას მწერს ს. ბელიაკიდან ახლა, ყოფილი ჩემი პარტიზანი:

Одесской Округа С. Беляевски. Письмо! т. Жгенти от партизана упол. в военно-революц. штаб и от Беляевки Сал-тановскоحو Евдокима, если не помните фамилии, маляньки ко-торый вскрыл заговор в Ясках и спас вес отряд и тебе. Я был послан табой орестовать в Беляевки заговор. Тесу Д и Радула Алексея и свести оружие разгробленное ии...

ამნაირად „რაზმი“ გაწმენდილ იქნა მავნე პირებისაგან და შიგ გაძლიერდა პოლიტიკური მუშაობა.

დ ა ლ ნ ი კ შ ი .

საქირო იყო ადესასთან მოახლოება. დალნიკი 10—15 ვერს-ზეა ადესაზე. იქ სერიოზულად დაბანაკება ძნელი იყო. „რაზმი“ უციდა სიგნალს და ცნობას ადესიდან, რომ მუშების აჯანყების დასაწყისშივე ადესაში შეჭრილიყო, მაგრამ ადესაში გამეფდა რეპრესიები ბოლშევიკების წინააღმდეგ და მუშები ვერ გამოვიდნენ.

ადესაში დირექტორიის ხელისუფლება გამოცხადდა, პეტლიურას ჯარი ადესაში შევიდა, მაგრამ ადრე ზღვიდან ინგლისელების ჯარებმა შეუტია. ადესა პეტლიურას ჯარმა დატოვა. მის ჯარში დემორილიზაციის სული შეიჭრა. უკანდახეული სამასა კაზაკი ცხენოსანი დალნიკში მათივე სარდლებით ჩავამწყრივე და ჩვენს ოტრიადს დაუმორჩილე. ეს თავხედობა ძლიერ გაუკვირდა კაზაკების ზოგიერთ ოფიცრებს, რომლებიც ბოლშევიკებისადმი ზიზლით იყვნენ ავსილი, სამაგიეროთ თვით კაზაკებს პეტლიურას გამარჯვების იმედი დაეკარგა და ბოლშევიკურად განწყობილნი გამოდგნენ.

მოლაპარაკება დივიზიის უფროს ლიახოვსკისთან

სადგურ დაჩნაიზე პეტლიურას დივიზიის შტაბი დაბანაკდა, კორპუსის შტაბი—ბირსულაში. დალნიკში ცნობა მივიღეთ ადესის საოლქო კომიტეტისაგან, რომ ადესისაკენ დავძრულიყავით, გაიცა სათანადო განკარგულება. დილის ოთხ საათზე რაზმმა ისადილა. ნოემბერ-დეკემბრის ყინვა და სიცივე ჩაუტემელ და დაუხურავ პარტიზანებს ბევრ სიმწარეს ჰგვრიდა უკვე დიდი მანძილი იყო გავლილი, რომ კვლავ ამხანაგი გრომობოი ადესიდან ცხენით მოჰქრის და გვაცნობებს, რომ ადესაში ძალა-უფლება მოკავშირეთა რეგულიარულ ჯარის ხელშია, ყოველივე კავშირი დავკარგეთ და არაფრის იმედი არაა, თქვენი რაზმის შესვლა—ეს იქნება უცბად რაზმის გაწყვეტა და განადგურებაო. მარშრუტი შეიცვალა და დაჩნაიას სადგურის ახლო დაბანაკება გადაწყდა.

დაჩნაიაში ადესის მომუშავენი სევერნი და კიდევ მეორე (გვარი არ მახსოვს) ამოვიდნენ. მათ მითხრეს, რომ კატასტროფიული მდგომარეობააო.

შტაბში გამოცხადდა პეტლიურას დივიზიის სარდალი ლიახოვსკი და განაცხადა შემდეგი: რომ მას სურს გაიგოს ვინ ვარ მე და რა რაზმიც ეს. წინადადება მომცა დავემორჩილო მას. სევერნისთან ერთად რაზმის სახელით განუცხადე, რომ ვართ ბოლშევიკები, ჩვენ

თანახმა ვართ მათთან ერთად ადესიდან ოკუპანტები გავდევნოთ, შემდეგ კი სადავო კითხვებზე მოვილაპარაკოთ.

აღრე შტაბში გამიწვიეს. ორი ამხანაგით და რამოდენიმე ცხენოსანი „ორდინარცების“ თანხლებით წავედი, იქ წასვლა შეცდომა გამოდგა, რაც შემთხვევით გამოსწორდა ლიახოვსკიმ განიზრახა ჩენი დაპატიმრება და შემდეგ რაზმისთვის წინადადების მიეცემა განიარაღების შესახებ. რადგან პეტლიურას ჯარში დიდძალი ბოლშევიკი ჯარის კაცები იყო, ეს ოინი სასწრაფოდ გაგებულ იქნა და ლიახოვსკის ხელიდან გაესხლტი.

ნერუბელსკში.

ვარჩიეთ დაგვეტოვებია დაჩნაიას სადგური და ისევ ადესისაკენ გვექნა პირი. ცნობა მივიღეთ, რომ პეტრო გოლუბენკოს მეთაურობით ადესიდან გამოვიდა 60—70-მდე კარგად შეიარაღებული ქალაქის კომუნარები, ისინი მომწყვდეულნი არიან ნერუბელსკში, არ იციან სად წავიდნენ. ნერუბელსკში კულაკებმა და მღვდლებმა მათი „უიღობის“ შესახებ აგიტაცია გასწიეს. ისინი კონტრ-რევოლუციონერების და გლეხების მიერ ალყა შემორტყმულნი არიან.

ნერუბელსკში აღრე შევიდნენ. პეტრო გოლუბენკოს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. ეხლა საქმე კარგათ იყო, რადგან ჩვენთან ერთად იქნებოდა ერთი მაინც საოლქო კომიტეტის პასუხისმგებელი წევრი ამხანაგი გოლუბენკო.

ისევ დალნიკში.

ყველაზე უფრო სტრატეგიულ პუნქტად ისევ დალნიკი იქნა არჩეული. ადესიდან ფესსაცმელები და ფული მივიღეთ. აღრე ადესიდან გვაცნობეს, — პოლიტიკური მდგომარეობა ისეთია, რომ რაზმის დროებითი დემობილიზაცია საჭიროდაა ცნობილი.

ამ გარემოებამ უკმაყოფილება გამოიწვია, მაგრამ დიდი ახსნა-განმარტების შემდეგ რაზმის დემობილიზაცია მოხდა. ზოგიერთი ქალაქელი კომუნარები წინააღმდეგნი იყვნენ. მართლაც, მათი ქალაქში დაბრუნება არ შეიძლებოდა, რის გამო სოფელ პარტიზანებს გაჰყვნენ.

საოლქო კომიტეტმა მომანდო მოლაპარაკების წარმოება ატამან გრიგორიევთან.

რაზმის შტაბის დაშლის შემდეგ ამხ. პეტრო გოლუბენკო და მე აღესაში დაებრუნდით. ამ დროს მოხდა ხელ-ახალი არჩევა ადესის საოლქო რევკომისა და ოპერატიული შტაბისა. რევკომში შევიდნენ: ლასტოჩკინი, კლიმენკო, ლაერენტი ქართველიშვილი, ონიშჩენკო, კალე საჯაია და მე. კალე საჯაია არჩეულ იქნა რევკომის თავმჯდომარეთ, კლიმენკო—რევკომის მდივნათ. ოპერატიული შტაბის უფროსათ დავინიშნე მე. ტეხნიკურ სამუშევარზე ერთ დროს ჩვენთან მუშაობდა სტეპკო ლეკიშვილი, დათიკო მახარაძე და სხვები.

ამ დროს გაზეთებში მოთავსდა ცნობა ატამან გრიგორიევის პეტლიურას მიერ კანონ გარეშე გამოცხადების შესახებ.

რევკომმა განიზრახა ამ მომენტით ესარგებლნა. გრიგორიევის შტაბი იდგა ალექსანდრიაში. მივიღე წინადადება გავმგზავრებულიყავი გრიგორიევთან პარტიის და შტაბის სახელით მოსალაპარაკებლათ, რათა ის ბოლშევიკების მხარეზე გადმოსულიყო თავისი ჯარით. სამწუხაროთ, არ მახსოვს იმ მატროსის გვარი, რომელიც ჩემთან ერთად ხერსონის გზით წამოვიდა. მშვიდობიანათ გავიარეთ ნიკოლაევი და ხერსონი. ჩვენ მივდიოდით იმ ეშელონთან ერთად (თეთრგვარდიელებთან), რომელიც ოკუპანტების ჯარებთან მიდიოდა. მე გამოვიყენე ქართველობა და ადესის საკონსულოს ქაღალდი, რომ მივდივარ ქართველ მოქალაქეთა ასაწერათ, სარეგისტრაციოთ, რათა ისინი ბოლშევიკებს არ შეეწუხებიათ. ჩაცმული ვიყავი ევროპულათ, კარგათ ხელთათმანებში, ჯიბეში მქონდა ტილოზე დაწერილი მანდატი შემდეგი შინაარსის:—Пред‘явитель сего Марташвили¹⁾ действительно есть член Областного Ревкома и штаба Ком. П. Украины. Уполномочен вести переговоры с атаманов Григориевичем на предмет военных действий против иностранных оккупантов, и прочих, враждебных сил Украины, за что получил он самыя широкия полномочия.

Председатель Кале.

Секретарь Клименко.

¹⁾ გვარი გამოვიცვალე.

ჩვენი დაპატიმრება და სიკვდილით დასჯის განაჩენი.

ხერსონის რეგვომი ხერსონში არ აღმოჩნდა. იქ გაიმართა პატარა თათბირი დარჩენილ ამხანაგებთან. მათ მითხრეს, რომ რეგვო-
 მი გადავიდა მაზრაში აჯანყების დასაწყებათ. ჩვენც იქ გავსწიეთ.
 მეზღვაური ალექსანდრე კავშირის დასაპერათ და იქ თეთრგვარდიე-
 ლების წინააღმდეგ ფრონტის გასამაგრებლად გაემგზავრა და მე და
 ებრაელი ფრიდმანი ერთად ალექსანდრიაში გავემგზავრეთ. გლეხე-
 ბის სულსიკვეთება საუცხოვო იყო. ყველა მოელოდა ბოლშევიკებს,
 ჩვენ გადავსწყვიტეთ გვესარგებლნა ამ მომენტიტით და გზადაგზა საბ-
 ქოთა, ხელისუფლება გამოგვეცხადებია. ერთ ადგილას მოვიწვიეთ
 მიტინგი, ავყარეთ კონტრ-რევოლუციონერებს იარაღი და პატარა
 რაზმით გზას გავუდგით. გზაში მდებარე სოფლებიდან ახალგაზრ-
 დობა გვემატებოდა (ეხლა მე თვითონ მიკვირს, თუ როგორ ხდებო-
 და ეს მაშინ).

არ მახსოვს რომელი „ვოლოსტი“ იყო ვლადიმეროვკას მახ-
 ლობლად, ჩვენმა მოახლოვებამ რალაც პანიკა შექმნა იქ.

თურმე იქ ხერსონის რეგვომი დაპატიმრებული ჰყავდა პეტლი-
 უროველებს და დასახვრეტად აგზავნიდნენ. რაზმის მოულოდნელად
 ვოლოსტში შესვლამ, რასაც არც ერთი მხრიდან არ ელოდნენ, იქ
 „პანიკა“ გაამეფა. რეგვომის წევრებს ჩვენ მოულოდნელად მხსნე-
 ლებათ გამოვეცხადეთ, მაგრამ სიხარული ადრე მწუხარებათ შეი-
 ცვალა, ჩქარა თვით ჩვენ შემოგვარტყეს ალყა და იარაღი აგ-
 ვყარეს.

დაკითხვის დროს დიდხანს ვერ დავარწმუნე, რომ მე ებრაე-
 ლი არ ვიყავი. როდესაც შევსძელი ამის დამტკიცება, შემდეგ ბერ-
 ძნათ მიმიღეს. ეს კიდევ უარესი იყო, რადგან ბერძნების კორპუსი
 მათ წინააღმდეგ მოქმედობდა და ჯაშუშის როლში გამოვეყავით.

არაფერმა არ გასჭრა. ჩვენ ყველანი, როგორც მახსოვს, 8-ნი
 ვიყავით. მახლობელ ფრონტზე დასახვრეტად წავგიყვანეს.

მოულოდნელი იყო ჩვენი გადარჩენა. როდესაც მივეყავით,
 უცბად ჩვენსკენ იწყეს სროლა ტყვიისფრქვევებიდან და ზარბაზ-
 ნებიდან. ნიკოლაევში თავმოყრილი დენიკინელების ჯარი, რომელიც
 40 ათასი კაცისაგან შესდგებოდა მიიწვედა გზის გასაწმენდათ. მცვე-
 ლები შეშინდნენ, საჩქაროდ უკან დაგვაბრუნეს, უცბად ვოლოსტში
 შემოვტრიალდნენ რაზმმა, რომელიც ბოლშევიკურათ იყო განწყობილი,
 ჩვენ გვიხსნა.

ელისავეტგრადში.

ადრე დიდის გაქირვებით ელისავეტგრადს მივალწიეთ. იქ უკვე საბჭოთა ხელისუფლება იყო, მაგრამ აღმასკომში მენშევიკები და ესერების გავლენა სქარბობდა. ელისავეტგრადში დამიხვდა ლავრენტი ქართველიშვილი ბირჟულიდან მოსული, კლიმენკო და სხვები.

ელისავეტგრადის პარტკომმა ჩემი კანდიდატურა სამხედრო კომისარის მოადგილეთ წააყენა, შემდეგ კი, სამხედრო კომისრათ.

აქ მუშაობდნენ მაშინ ბელოვი, ვლადიმეროვი, შეხტერი, მოგილევსკი, ჩერნიშევი, კრიჩენკო და სხვები. სამხედრო პირებიდან: ულფოვიჩი, ივანოვი, გალაგანი, ევსტაფიევი და სხვები. ბევრი ამათგანი მაშინ უპარტიონი იყვნენ.

ატამან გრიგორიევის აჯანჯება და „უნივერსალი“.

ადესის. ხერსონის და ნიკოლაევის გასაბჭოებაში გრიგორიევმა და მისმა ჯარმა უშუალო მონაწილეობა მიიღო, მოწინააღმდეგეებზე იერიში მიიტანა, მუშებმაც საბჭოთა ხელისუფლება გამოაცხადეს.

გრიგორიევს დიდი სახელი ჰქონდა. მან მოიპოვა სიყვარული და პოპულარობა უკრაინის მუშებში და გლეხებში. ადრე მისი შტაბი ისევ ალექსანდრიაში, ელისავეტგრადში და ადესის სხვა მახლობელ ქალაქებში დაბინავდა. მისი ერთი პოლკი — „ხერსონის“ — სავსებით ელისავეტგრადში გადავიდა. გრიგორიევის ჯარი სავსე იყო ძველი, მეფის დროინდელი ოფიცრებით და უკრაინელი „სამოსტიინიკებით“.

ესერები და მენშევიკები შეიქრენ ამ ჯარში და ის (ჯარი) შეიქნა კონტრ-რევოლუციონური ზრახვების დასაყრდენი. გრიგორიევის შტაბის უფროსი იყო ცნობილი ტიტუნიკი (ესერი). სჩანდა, რომ გრიგორიევი თავიანთ მხარეზე გადაიყვანეს და ასე აჯანყების სამზადისს შეუდგნენ.

ელისავეტგრადში დაბანაკებული ჯარი, რომელიც შემოდოდა ჩემს გარნიზონში რალაც მიზეზობდა და ყოველ დღე ახალ-ახალ მოთხოვნილებას გვიყენებდა.

პოლკის კომისარი ჩეკუნოვი მარწმუნებდა ჯარის უიმედობაში, რასაც მეც პარტკომს და აღმასკომს ვაცნობებდი.

სამხედრო კომისარიატის მხრით ჯარს არავითარი საბაზი არ მიეცა გამოსვლის. მათ მოთხოვნილებას ვაკმაყოფილებდით. ამიტომ კონტრ-რევოლუციის მეთაურებს ძლიერ გაუჭირდათ წითელ-არმიელების გადაბირება და საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ მათი გამოყვანა. ადრე გრიგორიევის ჯარი შეუდგა ცარცვა-გლეჯას, მაგრამ ადგილობრივი ხელისუფლების ენერგიული მოქმედებით აღკვეთილ იქნა ბანდიტიზმი. მომხდარი ამბების შესახებ ვაცნობე ხერსონში კოზელეცს და უმაღლეს სამხედრო მთავრობას.

პასუხის მოსვლამდე გადაწყდა მათი განიარაღება. წინააღმდეგ შემთხვევებულ იქნა გეგმა, რომლის განხორციელება მიენდო ამხ. გალაგანს. მანამდის კი ალექსანდრიაში ატამან გრიგორიეცს შემდეგი წინაარსის დეპეშა გაუგზავნეთ:

„Александрия Начдиву Атаману Григорьеву, Части Вашей дивизии расположенная в Елисаветграде, занимаются грабежами и не подчиняются местной власти. Прошу Вас, дорогой Атаман, не осрамиться перед советской власти и приказать вверенной Вам дивизии прекратить грабежи и подчиниться местной власти. Военный Комиссар Елисаветграда Жгенти“.

მეორე დღეს მივიღე პოლკის კომისრის ჩეკუნის ხელით პასუხი.

„Приказываю вверенным мне войскам прекратить грабежи и подчиниться местным властям. Атаман Григорьев“.

გრიგორიევის პასუხმა წითელ არმიელებზე კარგი შთაბეჭდილება მოახდინა, მაგრამ კონტრ-რევოლუციონერები კვლავ შეუდგნენ საზღადის და ავტორიტეტის.

არ მახსოვს რომელი დღე იყო, მესამე არმიის შტაბის უფროსმა პირდაპირ მათულებზე მიმხმომ და შემდეგი გადმომცა: „Ваше распоряжение посылается броневик и туземные войска, берегите себя и действуйте смелее“...

ადრე ხერსონის პოლკს მიემატა ვერბლიუჟის პოლკი არტილერიით და ტყვიის ფრქვევლებით. ელისავეტგრადის კითხვაც გადაწყდა. სჩანდა, რომ შტაბმა იმ ნაწილებით, რომელიც მათ ელისავეტგრადში ჰყავდა, ვერ შესძლო გამოსვლა და ამიტომ მოიყვანა დიდძალი ჯარი, რის შემდეგ ფაქტიურად ძალა-უფლება მათ ხელში გადავიდა. თვით შტაბის უფროსი ტიტუნიკი ელისავეტგრადში ჩანდა, თავისი ჯარის ნაწილები ჩვენს მცირერიცხოვან გარნიზონს შეუსია. გაუწვრთნელი და მოუშაადებელი ჩვენი ნაწილების ერთი ნაწილი მათ მხარეზე გადავიდა.

გავრცელდა „უნივერსალი“, რომელიც მოუწოდებდა ბოლშევიკების მიერ „ტანჯულ“ უკრაინას გამოსულიყო „მაგვრელების“ წინააღმდეგ. სამწუხაროდ, „უნივერსალის“ დედანი ხელთ არა მაქვს და არც ტექსტი მახსოვს.

სპარტაკელების რაზმი, რომელიც გრიგორიევის მორჩილებაში იყო და რომლის იმედი ჩვენ გვქონდა, პირწმინდათ ასრულებდა კონტრ-რევოლუციონურ ბრძანებას და გამოდიოდა საბჭოთა ხელისუფლების და მისი „ჟიდების“ წინააღმდეგ... ხსენებულმა რაზმმა შემიპყრო და ეშელონში გამგზავნა. ტიტუტუნიკი დიდხანს მესაუბრა, მიმტკიცებდა, რომ ბოლშევიკებს გლეხობა არ მიყვება. ესერები სათავეში უნდა ჩაუდგენ უკრაინას და სხვა. ეშელონში ჩემს გარდა დაპატიმრებული იყო ყველა პოლიტ-მუშაკი, დივიზიის სამხედრო კომისარი (რომლის გვარი არ მახსოვს). მე და დივიზიის სამხედრო კომისარი სოლონ-ვაგონში გაუგაჩერეს, დანარჩენი პოლიტმომუშავე-ენი, მესამე კლასის ვაგონში, ჩვენგან შორს მოათავეს. ტიტუტუნიკმა წინადადება მომცა ხელი ამელო ბოლშევიკებთან მუშაობაზე, მიმელო მისგან რომელიმე ნაწილი და მასთან ერთად ჩავდგომოდი ბოლშევიკების საწინააღმდეგო ბრძოლას. ჩემგან მან მიიღო კატეგორიული უარი: მე ვამჯობინე მათი ხელით დახვრეტა, ვინემ იმ წინააღმდეგობის შესრულება, რომელსაც ის მაძლევდა.

ატამანმა იასინსკიმ და ყოფილმა ჩემმა ოფიცრებმა სამხედრო კომისარიატიდან, უმეტესად იმ სპეცებმა, რომლებიც ჩემთან მუშაობდნენ, დახვრეტას გადამარჩინეს.

ელისავეტგრადის ხელშეკრუდ საბჭოთა მთავრობის ხელში გადასვლა.

ამხ. ჩეკუნი, ქადიეშვილი, მეზღვაური ბირიუკოვი წითელარმიელი და მე საიდუმლოთ ქალაქიდან გავედით. ერთი გარემოება ხელს გვიშლიდა, ეს ის, რომ ფული არ გვქონდა. გუშინ მთელი ძალა უფლება ჩვენს ხელში იყო და დღეს არაეინ გვემორჩილებოდა. ქადიეშვილმა მიჩია, დამეწერა სამხედრო კომისარიატის მოლარისადმი წინარიცხვით განკარგულება 25 ათასი მანეთის მოცემის შესახებ და ის ამ საქმეს მოახერხებდა. მართლაც, მოლარემ შეასრულა ჩემი ბრძანება და ფულიც მივიღეთ. ქალაქიდან გასვლა საჭირო იყო, რათა გაგვეგო როგორ მიმდინარეობდა საზოგადოთ საქმე აჯანყებულთა წინააღმდეგ.

ჩვენი დაპატიმრება სოფლად.

ჩვენ ექვსნი ვიყავით. არ ვიცო რომელი სოფელი იყო, ელისავეტგრადს დაახლოვებით, დავშორდით 30—40 ვერსტით. დაღლილ-დაქანცულნი გლეხის ოჯახში შევედით. ის იყო ცოტათი დაგვეძინა, რომ თავს დაგვესხა შეიარაღებული მილიცია და დაგვაპატიმრეს. აქ აღვიღათ გადავრჩით, რადგან მილიციონერებში გამოდგენ ბოლშევიკები და ჩვენი ვინაობის და განმარტების შესახებ ჩუმიად გამოგვაპარეს. გადაწყდა ისევ ელისავეტგრადში დაბრუნება.

ელისავეტგრადიდან გრიგორიევის ნაწილები ფრონტზე გავიდა, რადგან მთავარ სარდალმა ანტონოვ-ოვსენკომ და პოდვოისკიმ ხარკოვიდან დიდძალი ჯარი დასძრეს აჯანყებულთა წინააღმდეგ. ჩვენ ვისარგებლეთ ამ მომენტით და ელისავეტგრადი კვლავ ჩვენს ხელში გადმოვიდა, გრიგორიევს უღალატა საბჭოთა ხელისუფლების სასარგებლოთ. მაგრამ მეორე დღეს ფრონტიდან უკან დახეულმა ჯარმა კვლავ აიღო ელისავეტგრადი და ჩვენი ევაკუაცია ახლა უფრო წესიერად მოხდა რკინის გზით. ამ რეესაბჭოს რწმუნებულთან პეტრო გოლუბენკოსთან და აზართან (ქალი იყო) ერთად ელისავეტგრადიდან ხერსონ-ნიკოლაევის გზით. რკინის გზა მოწინააღმდეგე იყარა. საკმარისი იყო რამდენიმე წუთით დაყოვნება, რომ ჩვენი შტაბი უკანდახეულ მტრის ეშელონებს ხელში ჩავარდნოდა. რკინის გზის ლიანდაგი სასწრაფოდ შეკეთებულ იქნა და ეშელონებმა წესრიგით უკან დაიხიეს.

ერთ-ერთ სადგურზე დაგვხვდა მესამე არმიის რეესაბჭო და არმიის მთავარ-სარდალი ხუტიკოვი. გზაში—ატამან ტკაჩენკო და მისი დივიზიის შტაბი ვინახულე მე მას ვიცნობდი.

მან აღმითქვა სასწრაფოდ მტერის განდევნა. მეორე სადგურში დივიზიის უფროსი პეშეხოხოვი ვინახულე. პეშეხოხოვს არ ვიცნობდი. მან მაჩვენა ატამან გრიგორიევის წერილი, რომ ის მას სამხედრო მინისტრობას პირდებოდა, გრიგორიევს მისი ნაცნობ-მეგობრებისთვის დაეგზავნა წერილი. წინდაწინ არ ეუბნებოდა არაფერს საბჭოთა ხელისუფლების საწინააღმდეგო აჯანყებაზე და ამხანაგობას ეფიცებოდა. ეს ჯარი დაძრული იყო ბესარაბიიდან (რუმინიის საზღვრიდან) საბჭოთა ხელისუფლების კარნახით აჯანყებულთა წინააღმდეგ.

ყველა ნაწილებმა ელისავეტგრადიდან 20-25 ვერსტის მოშორებით თავი მოიყარა.

რეესაბჭომ კვლავ გამაგზავნა ნაწილებში გავლენის მოსახდენად.

მ ი ტ ი ნ გ ი .

სადგურში დიდძალი ჯარის მიტინგი გაიმართა. მიტინგზე გამოცხადდნენ გლეხი — დეღეგატები და მეზღვაურები გრიგორიევის ჯარიდან და მიტინგს აუწყეს, რომ არ დაიღუაროს სისხლი, რადგანაც ყველანი მუშები და გლეხები ვართო. მიტინგმა მიიღო პოგრომული ხასიათი. კავალერიის დივიზიონის უფროსი პავლოვსკი აშკარად გამოვიდა ბოლშევიკების წინააღმდეგ. მან ნილაბი ჩამოიხადა. მიტინგზე გაილაშქრეს ბოლშევიკების წინააღმდეგ, ახასიათებდნენ ბოლშევიკებს, როგორც „უიღების“ მთავრობას, აგინებდნენ საბჭოთა კომიტეტს და სხვა. ეს საბჭოთა ჯარი უცბათ მოწინააღმდეგეთ გადაიქცა. ბრიგადის კომისარი (გვარი არ მახსოვს) გაიპარა მიტინგის დროს. ჩემი წასვლა აღარ შეიძლებოდა. ისევ ვამჯობინე სიტყვის აღება და გამოსვლა მიტინგზე. ამის შესახებ ხშირად იოხუნჯებს ხოლმე ამხ. ლ. ქართველიშვილი, თუ როგორ გამოვედი მაშინ. კომუნისტი და კომისარი როგორც კი ავიდოდა ტრიბუნაზე — ძირსო უყვიროდნენ და იქვე აპატიმრებდნენ. მე გადავსწყვიტე ჩემი სიტყვა სხვა ყაიდაზე დამელაგებია: უკანასკნელ ორატორს, ამხანაგებო, მე სავესებით ვეთანხმები. „ის კომისრები, რომლებიც დადიან სალონ-ვაგონებში და ქეიფობენ, უთუოდ უნდა დაისაჯონ. მიტინგმა ტაში დამიკრა. ეს პირველი გამარჯვება იყო. აქ ამხანაგები ლაპარაკობდნენ „უიღების“ შესახებ — მე მინდა თქვენ მაგალითი მოგიყვანოთ: ელისავეტგრადის აღმასკომში 24 წევრია, ამათში 10 უკრაინელია, 8 კაცაპი (რუსი), ხუთი ებრაელი და ერთი მე — ქართველი, და თუ ქრისტიანობაზე მიდგება საქმე, ქართველებმა რამდენიმე საუკუნით ადრე მივიღეთ ქრისტიანობა, ვიდრე თქვენ თქვა. შეიძლება თუ არა ასეთი აღმასკომი და ნაციონალური შემადგენლობა?“ მიტინგმა ერთხმად აღიარა: ეს შეიძლებაო. ამის შემდეგ საქმე გაჩაღდა. სიტყვა მათქმევინეს, „ძირს“ არ დამიძახეს. ჩემი ასეთი მოქმედება ძლიერ არ ესიამოვნა კონტრ-რევოლუციის მეთაურებს.

მიტინგის შემდეგ მთელი რიგი წითელი არმიელები ჩემთან მოვიდნენ და მითხრეს: ჩვენ შენ გიცნობთო. პირდაპირი მავთულით რევსაბჭო მეკითხებოდა, თუ როგორია მათ მიერ გამოგზავნილი ჯარის განწყობილება. ტელეგრაფში ჩემთან ერთად ყველანი არიან: პავლოვი და ჯარის სხვა უფროსები, რომლებიც შეთქმულებას აწყობენ. კარგია, ვუთხარი, სურსათი მოგვაწოდე, სხვა ყველაფერი რიგზეა თქვა. კონტრ-რევოლუციონერებს ძლიერ უკვირდათ ჩემი ასეთი პასუხი, ჩემი აზრი იყო ის, რომ ამათ არ გაეგოთ, რომ მე უკვე ვიცი,

რომ ესენი ღალატს აპირობენ. ოფიციალურად ჩემი დაპატიმრება წითელ არმიელების შესახედავათ არ შეიძლებოდა, ისე, თითქოს კარგი ამხანაგები არიანო, მარტო არ მიშვებდნენ.

ვოზნესენსკის პოლკის უფროსის მოადგილე

ვოზნესენსკის პოლკის მეთაურს შევნიშნე, რომ ის ჩემებრ იტანჯებოდა. და ხშირად მიცქერდა: იცი თუ არაო. უთხარი ჩუმათ: რაც ხდებოდა ჩვენს გარშემო, მესმის მითხრა მან. ჩვენ, ამხანაგო კომისარო, აქედან უნდა გავიქცეთ. რეესაბჭოს ეს ამბავი ვაცნობოთ. ჯარის იმედი არა მაქვს, სთქვა კომანდირმა. პოლკში მყავს საიმედო წითელ არმიელი და „ბრიჩკა“, ჩავჯდეთ და წავიდეთ. არა, უთხარი, ეს არ ვარგა, შენ ნახე, იქნებ ვინმე აქ ნამდვილი კომუნისტია, პარტიის წევრი. ვოგზლის კომენდანტი კურსანტია, — მითხრა. მაშ, ენდე და განზრახვა უთხარი მეთქი.

კურსანტი-კომენდანტიც მიმხვდარი იყო, რომ კონტრ-რევოლიუციას საბჭოთა ჯარები მისკენ მიყავდა. ფაქტიურად მათ ხელში იყო საბჭოთა ჯარები. კომენდანტმა შემდეგი ღარიგება მოგვცა: მოდის ტყვიის მფრქვეველით დატვირთული მატარებელი, თქვენ შიგაჯექით და მას უკანვე დავაბრუნებო. ეს ასე მოხდა. ჩვენ ამავე მატარებლით წავედით, რომელიც საჩქაროდ უკანვე გააბრუნა კომენდანტმა, სამშვიდობოზე გავედით.

რეესაბჭოს თავის ნამდვილი ინფორმაციის მიწოდება, რომ მათ მიერ გამოგზავნილი ჯარები უიმედოა და ყველა გრიგორიევის მხარეზე გადადის, საჭირო იყო. მათ შესწყვიტეს ნაწილობრივ მაშველ ჯარის ვაგზაენა. საიდუმლოთ გაიგზავნა საიმედო პირები და აფენტები კონტრ-რევოლიუციის მეთაურების დასახოცად. და ამავე ჯარს (ჩვენივეს) დაუშინეს ზარბაზნები გასაფანტავად. ჯარი დაიშალა, პავლოვი და მისი დივიზიონი გაიქცა. ჩვენი ჩვენთან, მათი — მათთან. ამ რიგათ დაირღვა მეორე შეთქმულების დიდი პუნქტი. ერთ კვირაში ატამან გრიგორიევის ავანტიურისტული გამოსვლა განადგურდა. მისი ლიკვიდაცია მოხდა. ჩემი თანამემწე კრიჩკოვი და ზინკო ფეხდაფეხ დაედევნენ პავლოვსკის და ის მოჰკლეს. მისი ჯარი გაფანტეს, ასე დასრულდა გრიგორიევის ავანტიურა, რომელმაც საგრძნობი ზიანი მიაყენა საბჭოთა ხელისუფლებას იმ დროს, როდესაც უნგრეთში საბჭოთა ხელისუფლება კრიზისს განიცდიდა და საჭირო იყო ჩვენის მხრით რეალური და მორალური დახმარება.

ჩემი დანიშვნა ადესის საგუბერნიო სამხედრო კომისიის შეშუკოვსკის მოადგილეთ.

ადრე ჩემი კანდიდატურა წაყენებულ იქნა ზემოხსენებულ თანამდებობაზე. ეს ის დრო იყო, როდესაც ყირიმიდან შავი რაზმი მოიწვედა, მახნო საბჭოთა ხელისუფლებას გადაუდგა და თავისი ბრიგადა დენიკინის ფრონტიდან შიგა გუბერნიებში დასძრა—დენიკინმა ფრონტი გაარღვია, საბჭოთა ჯარებს ყოველი მხრიდან შეუტია.

საჭირო შეიქნა მობილიზაციის გამოცხადება ოცდაათ წლამდე სამობილიზაციო კომისიის თავმჯდომარეთ დამნიშნეს მე.

კომისიის გამგზავრება ნემეტა კოლონიებშია იმ ადგილებში, სადაც არალეგალურ დროს პარტიზანები ემოქმედობდით. ნემეტა კოლონიაში მისვლისას აღმოჩნდა, რომ ფაქტიურად მახრა კონტრრევოლუციონერების ხელშია. მობილიზაციის დროს რამდენიმე ათასმა კაცმა თავი მოიყარა და ჩვენი განიარაღება დააპირა. რაზმის მამაცობის გამო ჩვენ ხიფათს ავცდით. მომხდარი ამბავი სასწრაფოდ ვაცნობე ადესას მაშველ ჯარების გამოსაგზავნათ—იქ ეწყობოდა შეთქმულება, რაც ჩვენმა მისვლამ გამოააშკარავა.

ჩვენთან ერთად იყო აღმასკომის თავმჯდომარე (გვარი არ მახსოვს) და სამობილიზაციო კომისიის მდივანი სტეფანე ლეკიშვილი.

ადრე წინადადება მივიღე დაებრუნებულიყავ ადესაში ფრონტის სახელმძღვანელოდ. შეშუკოვსკი მატყობინებდა, რომ მზადდება აჯანყება და საჩქაროდ ჩამოდიო. მოწინააღმდეგეების აჯანყება ელვის სისწრაფით ვითარდებოდა. ჩემს ჩასვლამდე უკვე დაენიშნათ ცნობილი ჩიქვანაია, რომელიც შემდეგ დაიღუპა ადესაში. იქ იყვენ ამ დროს მიშა ჩხეიძე, შალვა დადიანი, (საყარაულო პოლკის უფროსი), ბუზყინი (ბათალიონის უფროსად), მიშა ჭავჭავაძე და სხვები.

ავგისტოში უკვე მოწინააღმდეგე მდესანტი გადმოსხა. ადესის ოკუპაცია მომხდარი ფაქტი შეიქნა. დაღლილ-დაქანცულ-დაავადმყოფებული საავადმყოფოში წამიყვანეს. მოკეთების შემდეგ გადაცემული პარტიის მიერ მოსყიდული პირების შემწეობით ჩემში ჩამსვეს და საქართველოში გამომამგზავრეს. ჩემს გამომგზავრებაში უშუალო მონაწილეობა მიიღო როზა ლუჩანსკაიამ (ლ. ქართველიშელის მეუღლე) მან მომიტანა არალეგალურ ბინაზე ორგანიზაციის მიერ ჩემთვის გადაცემული სამგზავრო ფული, ნატაშა ვაჩეიშვილმა, პროტესორმა ლადიკო ჟღენტმა, ექიმმა ბარნაბიშვილმა, კლდიაშვილის და წულუკიძის ქალმა, მენშევიკების საკონსულომ ადესაში და ადესის სხვა ქართველმა სტუდენტებმა და საზოგადოებამ.

თენგიზ ჟღენტი.

ტფილისის ბოლშევიკური ორგანიზაცი- ის მუშაობა.

(1919—1920 წ.წ.)

1919 ოქტომბრის აჯანყების ჩაქრობის შემდეგ მე რამოდენიმე დღე დავრჩი სამტრედიის რაიონში. მენშევიკები აჩაღებენ ჩვენი პარტიის წინააღმდეგ გაათრთეულ დევნას. საზღვარი არ აქვს სამტრედიის გვარდიის შტაბის თავგასულობას და სიმხეცეს. დგება მოხალისეთა გუნდი ყველაზედ ხულიგან გვარდიელებისაგან, რომელიც დაძრწის სოფელ-სოფელ ოჯახებში. თავის შენახვა ძნელდება...

სწორედ ამ დროს (ნოემბრის პირველ რიცხვებში ძველი სტილით) ჩვენთან ჩამოდის ამხ. კ. სტურუა (მაშინ რკინის გზელი იყო, ახლა წითელ ჯარშია) წერილით თბილისის კომიტეტიდან (ს. შახსევარიანისა და გ. მახარაძისაგან) მე მიწვევენ თბილისში სამუშაოდ.

მაშინვე გამოვართვი ერთს ჩვენს თანამგრძნობ ამხანაგს (კანდელაკს), რომელიც მსახურობდა რაიონულ კომისარიატში, პირადობის ყალბი მოწმობა და, ვინაიდან პირდაპირ სამტრედიიდან გამგზავრება ძნელი იყო, მივდივარ იანეთის თემში სამტრედიის რკინისგზელ ამხანაგ ს. კოპალეიშვილთან. ის ღამით მაცმევს თავის ტანისამოსს, ხელში მადლევს რკინისგზელის ფარანს, გავყევარ იანეთის სადგურზე, საიდანაც მატარებლით მაცილებს სამშვიდობოს—რიონის სადგურამდე.

თბილისში ჩასვლისას ვინახულე „განსაკუთრებული რაზმის“ ნაობაზიდან ახლად გაქცეული ამხანაგი თ. ქლენტი, რომელიც თავშეფარებული იყო ერთ ღარიბ ოჯახში ბელინსკის ქუჩის ზევით.

გამოვცხადდი თუ არა თბილისის კომიტეტში, ამხ. გ. ალიხანოვმა და გ. მახარაძემ მითხრეს, რომ მე მიწვეული ვარ პირველ რაიონში სამუშაოდ რაიკომის პასუხისმგებელ მდივნის თანამდებობაზე (ინსტრუქტორ-ორგანიზატორი).

ამხ. ლ. ქავთარაძემ ჩამომატარა გასაცნობათ ყველა აჯანყების დროს სრულ დანგრევას გადარჩენილი უჯრედები, გამაცნო ცალკე

უჯრედების ხელმძღვანელები, მაჩვენა მათი ბინები; მაჩვენა აგრეთვე ბინები, სადაც ეწყობოდა კრებები. ამხ. ლადო მაშინ დაზგაზე მუშაობდა და თავისი რევოლუციონური გატაცებით და ენტუზიაზმით პირველი იყო იმ ახალგაზრდა ამხანაგებში, რომელნიც 1917 წლის დიდმა რევოლუციამ მისცა ჩვენს პარტიას...

აჯანყების შიშით გამოწვეული მენშევიკური რეპრესიების წყალობით ჩვენი ორგანიზაცია აქ ძალზე დასუსტებულია: დაშლილია დიდ-ძალი უჯრედები, არ ხდება რეგულარულად კრებები, ზოგი ყველაზე უფრო აქტიური ადგილობრივი მუშები დაპერილია, ზოგიც გადახვეწილი (ვ. ჯეჯელავა, ტაქტაკოვი და სხ.); ზოგნი ძველი აქტივიდან იმდენად დაფრთხალი არიან, რომ გაურბიან კრებებზე დასწრებასაც კი. „მოგვასვენეთ, დავიღალეთ ციხე-კატორღაში, ახლა კიდევ არ შეგვიძლია დევნის ატანაო“, ეუბნებიან ისინი უფრო „მოუსვენარ“ ამხანაგებს.

მაგრამ არის საკმაო რიცხვი ისეთი ამხანაგებისა, როგორც მაგალითად ამხ. რთველაძე, ჩაღუნელი (გარდაიცვალა), ს. ზაქარაძე, ბოლქვაძე, ვ. ცაბაძე, ს. რუხაძე (გარდაიცვალა), ერმილე ფირცხალავა, ანდრო ფირცხალავა, გავა და სხვები, რომლებიც არ უფრთხიან არავითარ რეპრესიებს და მუდამ ორგანიზაციის აღდგენაზე და გაჯანსაღებაზე ოცნებობენ. ყველა გრძნობს, რომ ორგანიზაციის მუშაობის ნორმალურ კალაპოტში ჩასაყენებლად საჭიროა რაიონზე რამოდენიმე პროფესიონალური პარტ-მუშაკის მიმაგრება. „ჩვენ ვერ ველირსეთ ერთ კარგ პროფესიონალურ მომუშავეს, რომ განუწყვეტლივ უხელმძღვანელოს ორგანიზაციას. მოვა თუ არა ვინმე, მეორეხელ მას ვერ ვნახულობთ: ან გაიქცევა აქედან, ან ციხეში ჩავარდება. მეუბნებიან ამხ. ზაქარაძე და რთველაძე პირველ შეხვედრისასვე.

ამ საყვედურებმა მე მამცნეს ჩემი ახალი პასუხისმგებლობა. თუ ერთის მხრივ მე ბედნიერად ვგრძნობდი თავს, რომ მოვხვდი სამუშაოდ ასეთ პროლეტარულ ორგანიზაციაში, რომელიც მომცემდა დიდ გამოცდილებას, მეორეს მხრივ მე კარგად ვგრძნობდი, რომ ჩემ მხრივ ახლა საჭიროა დიდი ენერგიული და ბეჯითი მუშაობა.

შეუდევით თუ არა წინასწარ გამომუშავებული გეგმით მუშაობას, ორგანიზაცია სწრაფად იწყებს ფეხზე წამოდგომას. ერთის მხრივ კონსპირაციის მიზნით, მეორეს მხრივ, რომ უჯრედების ყველა კრებებზე დავსწრებოდით, ჩვენ ვსპობთ ერთიან პარტიულ დღეს და მის მაგიერ ვნიშნავთ უჯრედების კრებებს სხვადასხვა დღეს. ყოველ დღე საღამოობით იმართება ერთი ან ორი უჯრედის კრება. არც ერთი დღე არ არის თავისუფალი. უჯრედის კრება ხდება კვირაში

ერთხელ. რაიონული პლენუმის კი, რომელიც შემდგარი იყო მტკიცე წარმომადგენლობითი სისტემაზე, იმართებოდა ორ კვირაში ერთხელ. პლენუმს ამხანაგები რაღაც გაუგებრობით უწოდებდნენ „საბჭოს“. ყოველგვარი კრებები იმართება კონსპირაციულ ბინებზე ისევ ამხანაგებთან: პლენუმის და პრეზიდიუმის—ამხ. გავასა და ჩადუნელის ბინაზე; უჯრედების—ს. ზაქრადის, მორჩილაძის, ს. რუხაძის, ეტი-ნის, ბოტეს, აზრუმელაშვილის, კ. სტურუას და სხვების ბინაზე.

რკინის გზის სახელოსნოში მთავარი „იავეები“ გვქონდა რთველადესთან და კ. სტურუასთან.

თბილისის კომიტეტთან გვქონდა უახლოესი კავშირი: ყოველ დღის საათებში ანგარიშის გასაკეთებლად, დირექტივების, ფურცლების და სხვების მისაღებათ მე ვცხადდებოდი თბილისის კომიტეტში. „იავეა“ გვქონდა პუშკინის ქუჩაზე ამხ. გაიკთან, რომელსაც ქონდა წაღების სახელოსნო.

ორგანიზაციაში ამ დროს ითვლება 200-ზე მეტი წევრი. უჯრედი იყო 8:

1) დეპოს, 2) სამკედლო საამქრო, 3) ამწყობთა საამქრო, 4) სარონოდო საამქრო, 5) რკინის გზის სამმართველოს, 6) მეწაღეთა, 7) შეერთებული სამღებრო, სალითონო და სახარატო ცეხებიდან და 8) კოოპერატიული ფურნის.

კრებების მოსაწყობათ დიდი კონსპირაცია იყო საჭირო, ვინაიდან რაიონი ავსილი იყო მენშევიკი გახულიგნებული მუშებით და „განსაკუთრებული რაზმის“ აგენტებით. ამიტომ ჩვენ უჯრედის მორიგ სხდომების დღეების კონსპირაციის მიზნით ვცვლიდით ხშირ-ხშირად, რომ ამით გზა-კვალი აგვებნია ჯაშუშებისთვის. კრებებს მიჩენილი ჰყავდა დარაჯნი. ღამით კრებებიდან დაბრუნებულ შენიშნულ ამხანაგებს ხშირად აგვედევნებოდნენ ხოლმე საეჭვო პირები, რის გამო ჩვენ გვიხდებოდა ხშირად ქალაქის ცენტრისკენ წასვლა, ან ქუჩაში თავის მომთვრალეობა და სხვა...

როცა ორგანიზაცია სრულიად გაიმართა წელში, ჩვენ ახალგაზრდა ამხანაგებისაგან დავაარსეთ პოლიტიკური წრე, რომელმაც ჩემი დაქერის შემდეგ შესწყვიტა არსებობა (გვქონდა სამი-ოთხი სხდომა მხოლოდ).

იანვარში ჩვენ მოვაწყვეთ ერთი კომუჯრედი გოგირდის აბანოებზე მუსულმანებისაგან ამხ. ახუნდოვის საშუალებით, რომელიც გამაცნო ამხ. რთველადემ. ეს უჯრედი ჩამოყალიბების შემდეგ გადავეცით მე-3 რაიკომს.

რითი იყო უჯრედები გატაცებული იმ დროს? რა ასულდგმულებდა მათ?

ყველა დარწმუნებულია, რომ რუსეთის სამოქალაქო ომში წყდება მსოფლიო რევოლიუციის ბედი. ამხანაგები გაფაციცებით აღდგნებენ თვალყურს სამოქალაქო ომის რუქას. ამიტომ იყო მაშინ საგრძნობლად შესანიშნავი ორგანიზაციაში დევნა ყოველგვარ დოქტრინიერობის წინააღმდეგ. ამხანაგები ვერ ითმენდნენ მშვიდობიან დროის მუშაობის წესებს, წმინდა აკადემიზმს, პოლიტ-ეკონომიაში მეცადინეობას, წვრილმანი საკითხების გარჩევას და სხვა. აღმაცერად უცქეროდნენ. აგრეთვე — თვით პროფკავშირებში მონაწილეობის მიღებას და მუშაობას. ეს მოვლენა ისე გაუჟღადა ძვალ-რბილში ძველ უჯრედებს, რომ ბევრ მათგანს გასაბჭოების შემდეგაც დარჩა იგი ჩვეულებად. მოხსენებები მომენტზე, რუსეთის შინაური და საგარეო მოქმედება, შენშევიკების გამცემლობა, — აი საკითხები, რომლებიც აუცილებლად ისმებოდა ყოველგან კრებებზე. ამასთანავე უჯრედის კრებებზე გატაცებით იკითხებოდა და ირჩეოდა ახალი კომუნისტური ლიტერატურა: ბროშიურები, წერილები, ფურცლები. მაგალითად: ლენინის: „სახელმწიფო და რევოლიუცია“. „პროლეტარული რევოლიუცია და რენეგატი კაუტსკი“, „ბერნის ინტერნაციონალი“ (ეს ორი უკანასკნელი დიდი სიხალისით იკითხებოდა); ოსინსკის: „წინა პირობები სოციალისტური რევოლიუციისა“; სტეფანოვის: „სოციალისტური აღმშენებლობა“. „პროგრამა“ და „მანიფესტი“ მე-8 ყრილობის და სხვა.

კრებებზე დაკლებას და დაგვიანებას იშვიათად ჰქონდა ადგილი. პლენუმის კრებებზე ესწრებოდნენ თითქმის ყოველთვის თბილისის კომიტეტიდან რამოდენიმე წევრი ერთად.

რამოდენიმეჯერ პლენუმის სხდომებზე და ზოგიერთ უჯრედებში გაეკეთებინეთ მოხსენება რუსეთის შინაურ მდგომარეობაზე და შინა პარტიულ მდგომარეობაზე (დისკუსია 1920 წ.) რუსეთიდან ახლად ჩამოსულ ამხანაგს არუთინ სოლოვიანს, რამაც დიდი შთაბეჭდილება დასტოვა ამხანაგებზე.

ორგანიზაციის აღდგენის და თავმოყრის შემდეგ ჩვენ ნელ-ნელა ვიწყებთ თავის გამოყოფას უპარტიოთა საერთო კრებებზე. ასეთ ამხანაგებზე ჩვენი გავლენა თანდათან თვალსაჩინო ხდება. მაგალითად, იმ ხანებში ჩამოდის სკობელევი და აკეთებს მოხსენებებს პლენუმის და ორჯონიკიძის (მაშინ მუშტაიდის) კლუბებში „სოცდემპიის მოახლოებულ აღსასრულზე“. ამ კრებებზე ჩვენ მიგვყავდა თითქმის მთელი უჯრედები და, თუმცა დიდი სიფრთხილით და მორიდებით,

მაგრამ მაინც ვაგრძნობინებდით მას და მის მასპინძლებს—მენშევიკებს, შეკითხვებით და რეპლიკებით, რომ, მიუხედავად დიდი ტერორისა, აქაც არიან ბოლშევიკები, აქაც არიან უკმაყოფილონი „მენშევიკური შვეიცარიით.“ „ამხანაგებო ბალშევიკებო! ირონიული ღიმილით გადმოხედა მან აუდიტორიის მარცხენა ნაწილს (ორჯონიკიძის კლუბში): გასაკვირი არაა, რომ თქვენ შორის არიან კიდევ ისეთები, რომლებსაც აქვთ სიმპატია სოვდებისაკენ. ეს ბუნებრივია: თქუშები პრაქტიკის ხალხია, თქვენ არ გინახავთ სინამდვილეში, თუ რას წარმოადგენს საბჭოთა სისტემა, თუმცა იქვეებით დაარწმუნებული ხართ მის უფარვისობაში, რასაც ამტკიცებს ის, რომ ვერ გამოდიხართ აშკარად ამ კრებაზედ“,—თაღლითურად, ზანტათ და ნაძალადევი სიმშვიდით უპასუხებს ის ჩვენი შეკითხვებზე და რეპლიკებზე, რომლებსაც აუდიტორია სერიოზულად უგდებდა ყურს.

სამწუხაროდ დიდ ხანს არ გაგრძელდა აქ ჩემი მუშაობა. ერთდღეს, თებერვლის 28-ში გაჩხრიკეს ჩემი სახლი-ბინა არ ყოფნის დროს (იზმიალოვის ქუჩა № 4 ჩემთან ცხოვრობდნენ ამხ. არჩვამე და ერთი რუსი, რომლის გვარი არ მახსოვს).

გაიტანეს დიდძალი წიგნები, ჩემი სურათი და პირადობის მოწმობა. მაგიდაზე შემთხვევით დამრჩენოდა ამხ. რთველადის მისამართი, რაც გახდა მიზეზი იმ ღამესვე მისი შეპყრობის. ამ დღიდან დაიწყეს ჩემი ძებნა ვერის რაიონში (მე კი ვიმხლებოდი ლოტკინის ქუჩის თავში ქართველოვის ბინაში). ამხანაგები მაფრთხილებდნენ საქაროთ გავსულიყავი თბილისიდან. მაგრამ 6 მარტს საღამოს უჯრედის კრების შემდეგ ღამის გასათევად დავრჩი ლ. აზრუმელაშვილთან. ღამის 3 $\frac{1}{2}$ საათზე აზრუმელაშვილს ესტუმრენ განსაკუთრებული რაზმის აგენტები—15-მდე კაცი შ. ქარცივაძის მეთაურობით.

— ეს ვინ არის გვიბრძანეთ. ჩააყვირეს აზრუმელაშვილს.

— სოფლელი ნათესავია ჩემი, შეთხზა უცბათ და უპასუხა აზრუმელაშვილმა. მან მართლაც არ იცოდა ჩემი ნამდვილი გვარი.

— გეგეშძე გახლავთ! „წამოიძახა სიხარულით ქარცივაძემ. მათ თურმე არ ეგონათ, თუ აქ, ან ნაძალადევიში, ჩამიდებდნენ ხელში.

მომალირეს მაუზრები და ნაგანები. გამჩხრიკეს. მათდა საუბედუროთ ვეღარ იპოვეს ის ფული, რომელიც შეგროვილი მქონდა პარდახევილ ღარიბ ამხანაგების ოჯახებისთვის გადასაცემათ.

შეადგინეს თუ არა ოქმი, ორივენი წავიყვანეს. შეიარეს ს. ზაქარაძესთან და გაჩხრიკეს მისი ბინაც. მაგრამ თვით ზაქარაძე, როგორც ავადმყოფი, არ დაატუსაღეს. ჩვენ მოგვათავსეს განსაკუთრებული რაზმში. დაგკვითხეს ხელმეორედ. დილას, არ ვიცოდა რათ, მი-

ნახულა ს. ჯიბლაძემ და დამიწყო დაკითხვა: „რაა შენი ვ. გეგეშიძე და სად არის ახლა“. მე ვიყავი დაჭერილი „სევერიანის“ სახელით; „სად არის პორტული შენგელია“; „რისთვის ვარ მე ნახსენები შენს ბინაში ნახულ წერილშიო“ და სხვა. (ჩემს ბინაში ენახათ შემთხვევით ჯიბეში ჩარჩენილი ერთი გაუგზავნელი წერილი, რომელიც კულაშში აჯანყების დღეებში მიწოდდა გამეგზავნა პ. შენგელიასთვის და რომელშიც სხვათა შორის ეწერა: „ჯიბლაძე მოლაპარაკების საბაზის ქვეშ ჩავიტყვილეთ რიყის ტყეში და დავატყვევოთ“. ალბათ ვინაიდან წერილში გვარი ეწერა მარტო და სახელი არა, ეს გახდა მიზეზი მისი ჩემთან მოსვლის. წერილში კი ლაპარაკი იყო ვლადიმერ ჯიბლაძეზე).

იმავე საღამოს, 7 მარტს, მე და აზრუმელაშვილი ორივენი გადაგვიყვანეს მეტეხში. ერთი კვირის შემდეგ ამხ. აზრუმელაშვილს მოდის აქტი შინაგან სამინისტროდან, რომ მას მისჯილი აქვს ერთი წლით ციხეში ჯდომა სხვათა შორის „გაქცეულ გეგეშიძის შენახვისათვის“ — აქრ.

ჩვენ დამტყვევით ციხეში მაისამდე, როცა მეტეხიდან გადაყვანისას ქუთაისის საგ. ციხეში მოგვისწრო 7 მაისის ხელშეკრულებამ, საბჭოთა რუსეთსა და დემ. საქართველოს შორის დადებულმა, რომლის ძალით გაგვანთავისუფლეს ყველა პოლიტიკურები (კომუნისტები).

3. გეგეშიძე.

ტფილისის ორგანიზაცია რეაქციის ხანაში.

(1907—10 წ. წ.).

როგორ მუშაობდნ ბოლშევიკები ტფილისში.

ტფილისში მე ჩაველ 1907 წლის იანვარში.

რა მდგომარეობაში დამხვდა ბოლშევიკური ორგანიზაცია? ბოლშევიკურ ორგანიზაციებს მაშინ ხელმძღვანელობდნ თვალსაჩინო მუშაკები: კობა ჯუღაშვილი (ი. სტალინი), სტ. შაუმიანი, მიხა ცხაკაია, მ. დავიდოვი, მ. ოკუჯავა და სხ. ბოლშევიკებს ჰქონდა მენშევიკურ ორგანიზაციებში თავისი იდეური „ბიურო“ ბოლშევიკური მუშაობის სახელმძღვანელოდ. მაგრამ ბოლშევიკების მუშაობა მაინცა და მაინც ვერ მიმდინარეობდა კარგად. რაიონებთან კავშირი იყო სუსტი, განსაკუთრებით წვრილ-ბურჟუაზიულ მეოთხე და მეხუთე რაიონებთან (ავლაბრისა და ვერის). ყველაზე გავლენიან რაიონებში — პირველში (ნაძალადევი — რკინის გზის მთავარი სახელოსნოები) და მეორეში (რკინის გზ. დებო, ტრამვაი, ფაბრიკები) სრულიად არ ყოფილა არაფერთარი კავშირი.

თვით ბოლშევიკურ „ბიუროში“ საქმე მეტად არეულ-დარეული იყო, სრულიად არ იყო დაცული კონსპირაცია: ბიუროში შედიოდა 6—7 კაცი, ბიუროს კრებებს ესწრებოდა 20—25 კაცი. სხდომების გასამართადად ბინა არ ყოფილა. ამიტომ, ჩამოველ თუ არა ტფილისში, ამხანაგებმა წინადადება მომცეს დამეჭირაებნა ოთახი კრებებისთვის, მაგრამ ეს საქმე ჩაიშალა პირველსავე კრების შემდეგ, რადგანაც იკრიბებოდა 15—20 კაცამდე. ბინის დიასახლისმა მაშინვე წინადადება მომცა დაუყოვნებლივ დამეცალა ოთახი. ამის შემდეგ ბოლშევიკების ბიურო იკრიბებოდა, სადაც მოხვდებოდა, უმთავრესად კრებები (ბიუროს) ხდებოდა ბოლშევიკური ლეგალური გაზეთის რედაქციაში (გაზეთის სახელი არ მახსოვს). გაზეთის დიდხანს არ უარსებებია, ის პოლიციამ დახურა.

ვიდრე არსებობდა გაზეთი, „ბიუროს“ მუშაობაც მის გარშემო სწარმოებდა.

მუშაობას უმთავრესად სადისკუსიო ხასიათი ჰქონდა, წვრილმანი, ყოველდღიური. მუშაობა მენშევიკურ ორგანიზაციის შიგნით არ ყოფილა, რამდენადაც მახსოვს, არც რაიმე ჯგუფური მუშაობა ყოფილა, ასე რომ, ჩვენი ბოლშევიკური ორგანიზაციები თითქმის არ იზრდებოდა. თვალსაჩინო მონაწილეობას ვღებულობდით პროფესიონალურ მუშაობაში. განსაკუთრებით პროფკავშირებში მუშაობდა ამხ. მიხა ცხაკაია.

სახელმწიფო სათათბიროს და ყრილობის კამპანიები.

ჩემი ჩამოსვლისთანავე დაიწყო სათათბიროს საარჩევნო კამპანია: დაიწყო მეორე სახელმწიფო სათათბიროს არჩევნები. დიდი გავლენით საარჩევნო კამპანიაში ბოლშევიკები არ სარგებლობდნენ. ბოლშევიკებს წამოყენებული ჰყავდა საკუთარი კანდიდატი—ამხ. ს. შაუმიანი, რომლის დებუტატად გაყვანის იმედი არც ჰქონიათ. არჩევნები საკმაოდ წყნარად მიმდინარეობდა, მწვავე საარჩევნო ბრძოლა არ ყოფილა, რადგანაც მენშევიკებს გარდა სხვა პარტიებს მოსახლეობაში გავლენა არ ჰქონია, მენშევიკებმა მოახერხეს ყველა თავიანთი კანდიდატების გაყვანა.

სათათბიროს საარჩევნო კამპანიის შემდეგ დაიწყო საყრილობო კამპანია დელეგატების ასარჩევად პარტიის ლონდონის (მეხუთე) ყრილობისათვის. სწარმოებდა დისკუსია. პირველ რაიონში დისკუსიის ჩამტარებელი ბოლშევიკების მხრით ვიყავი მე. ამ რაიონში მე მოგნახე ორი ბოლშევიკი—ექვთიმე სართანია და ზაქრო ჩოდრიშვილი. სხვა ბოლშევაკი მუშები, რომლებზედაც შესაძლებელი იქნებოდა დაყრდნობა ამ რაიონში, არ ყოფილან. მენშევიკების მხრით პირველხარისხოვან ძალებს დისკუსიაში მონაწილეობა არ მიუღიათ, რადგანაც მათ იცოდნენ, რომ ბოლშევიკები სუსტნი იყვნენ როგორც მთელს ტფილისის ორგანიზაციაში, ისე პირველ რაიონში. გადაეწყვიტე ამ გარემოებით შესარგებლნა. მე დავადექი ისეთ ტაქტიკას, რომლითაც შესაძლებელი იქნებოდა მენშევიკებისთვის სახელის გატეხა, ვცდილობდი დამეჭირა მენშევიკები მარქსიზმის პრინციპებისა და რევოლუციის ისტორიის ფაქტების გაყალბებაში. მენშევიკებს განსაკუთრებით ხშირად მოჰყავდათ მაგალითები საფრანგეთის 1789 წლის რევოლუციიდან. მენშევიკების უფიცობის გამომჟღავნება მუშებზე განსაკუთრებულ შთაბეჭდილებას ახდენდა. ხშირად თავის სიტყვას

დაახლოვებით ასე ვათავებდი: „თქვენ, ამხანაგებო, რა თქმა უნდა, ხმას მისცემთ მენშევიკების რეზოლიუციას. სულითა და გულით მეცოდებით იმის გამო, რომ თქვენ ეთანხმებით მენშევიკებს იმ სისულელეებში, რაც მათმა მომხსენებლებმა წარმოგიდგინეს“. საკირო დარჩა ასეთი ზომების მიღება, რომ კედელი შეგვენგრია მენშევიკების ამ ციტადელში. შეესძლოთ მთელი რიგი მენშევიკების განდევნა რაიონიდან. ჩემი მუდმივი ოპონენტი იყო კირილე ნინიძე. დამახასიათებელი იყო ის, რომ ზოგიერთ დისკუსიებზე ჩემს დასწრებას მოითხოვდნენ მენშევიკი მუშები.

შედგათ ის მივიღეთ, რომ არ მომხდარა არც ერთი კრება, სადაც ჩვენ არ მიგვეღოს რამდენიმე ხმა, სადაც ვანმეს არ დაეჭიროს თავი ხმის მიცემისაგან. ჩვენ შევძელით რაიონში რამდენიმე ათეული ხმის შეკრება. პრაქტიკული შედეგი ჩვენთვის, რა თქმა უნდა, მეტად მცირე იყო, რადგანაც ყოველ კრებაზე რამდენიმე ჩვენ მომხრეთა წინააღმდეგ ხმას აძლევდა აუარებელი ხალხი. მაგრამ საყურადღებო იყო, რომ კედელი გაირღვა, შესაძლებელი გახდა მენშევიკების რიგების შერყევა. დისკუსიის ბოლოს კირილე ნინიძემ აღიარა, რომ ნაძალადეგში გაჩნდნენ ბოლშევიკებიო.

დისკუსიები დამთავრდა. ყრილობაზე ტფილისის ორგანიზაციიდან ბოლშევიკებიდან წავიდა მხოლოდ ერთი—ამხ. სტალინი. სტ. შაუშიანი და მიხა ცხაკაია გავიდნენ ბორჩალოს მაზრიდან.

ბოლშევიკ — მუშაკების შემადგენლობა მე-5 ყრილობის შემდეგ.

ყრილობაზე წასულ ჩვენი დელეგატებიდან ტფილისში სამუდამო სამუშაოდ არავინ დაბრუნებულა: მოკლე ვადით ჩამოვიდა ამხ. სტ. შაუშიანი, მან მოასწრო ყრილობის შესახებ გაეკეთებია ორი-სამი მოხსენება და წავიდა ბაქოში. როგორც ამხანაგებმა გადმომცეს, ამხ. ლენინს შეცდომად ჩაეთვალა ასე დიდი ძალებისთვის თავის მოყრა ტფილისში მაშინ, როცა ისეთი მსხვილი პროლეტარული ცენტრი, როგორიც იყო ბაქო, უყურადღებოთ იყო მიტოვებული. ამიტომ ამხანაგების ერთი ნაწილი ბაქოში გადავიდა სამუშაოდ. მიხა ცხაკაია დარჩა საზღვარგარეთ, საიდანაც დაბრუნდა 1917 წელს. ტფილისში მუშაობდნენ: ფ. მახარაძე, რუბენ კატანიანი, ვიქტორ ნანეიშვილი (ევგენი), არჩილ დოლიძე (როსტომ), ს. ბაგდატიყვი, მელიტონ ფილია (ავგუსტულა), სტეპკო ინწირველი. უფრო გვიან ჩამოვიდა ამხ. ე. დ. სტასოვა. ის მდივნის მოვალეობას ასრულებდა და კავშირი

ჰკონდა საზღვარგარეთთან. მოწინავე მუშებიდან ყველა არ მაგონდება, მახსოვს ზოგიერთი გვარები: სერგო თავდიშვილი, ექვთიმე სართანია, ზაქრო და მიხაჩოდრიშვილი, არაქელ, საბაშვილი („ლიხმანი“), სამსონ იობიძე. ჩამოთვლილ პირებიდან, რამდენათაც ვიცი, უმეტესობა ცოცხლები არიან—გარდა სამი ამხანაგისა: სტეპკო ინწყირველი, პეტრე არველაძე და ზაქრო ჩოდრიშვილი. ორი უკანასკნელი ამხანაგის შესახებ ქვემოთ მექნება საუბარი, ახლა კი ორიოდ სიტყვა პირველი ამხანაგის შესახებ:

სტეპკო ინწყირველი—ეს უდროვით დაღუპული ამხანაგი (ბაქოში 1908 წლის ზაფხულზე პოლიციასთან შეტაკების დროს)—გამოჩენილი მუშაკი იყო. მიუხედავად სიახალგაზრდისა, საუცხოვო ბოლშევიკი, საკმაოდ ნაკითხი, დიდი ენერგიის ადიშიანი იყო, რომელიც არ შეუდრკებოდა არავითარ დაბრკოლებას.

ის სხვა ამხანაგებთან (მელიტონ ფილია) ერთად მეხუთე რაიონში საუცხოვოდ აწარმოებდა ბრძოლას მენშევიკების წინააღმდეგ.

ტფილისის მთელი ჩვენი ორგანიზაცია მწუხარებით შეხვდა იმ ცნობას, რომელიც მიღებულ იქნა მისი დაღუპვის გამო. ამხ. სტეპკოს სიკვდილის გამო ჩვენ გამოვეცით მოწოდება (ჩემ მიერ დაწერილი). ალბათ ეს მოწოდება დაცულია არქივში. საჭირო იქნებოდა მისი ჟურნალში მოთავსება.

პოლიტიკური მდგომარეობა.

რეაქცია კავკასიაში ყველაზე უფრო საგრძნობი იყო ტფილისში, როგორც კავკასიის ადმინისტრაციულ ცენტრში. რეაქცია დღითიდღე ძლიერდებოდა. იშვიათი არ ყოფილა ისეთი შემთხვევები, როცა ალყას შემოარტყამდნენ მთელ რიგ ქუჩებს და ყველა გამველელ-გამომველელთ აკავებდნენ და ჩხრეკდნენ. აჩერებდნენ ტრამვაის ვაგონებს და ჩხრეკდნენ მგზავრებს. ტფილისი გავსილი იყო ჯაშუშებით, განსაკუთრებით ერევნის მოედანზე მომხდარი ექსპროპრიაციის შემდეგ. ბლომად იყვნენ აგრეთვე პროვოკატორებიც, რასაც ქვემოთ დავინახავთ.

ამნაირ მდგომარეობაში ლეგალური პოლიტიკური ცხოვრება თანდათანობით იხშობოდა. პროფესიონალურ კავშირებს ხურავდნენ. ჩვენი (ბოლშევიკური) პრესა ჩაკლული იყო. ქართულად გამოდიოდა უფერული მენშევიკური და ნაციონალისტური გაზეთები. რუსულ ენაზე არსებობდა მხოლოდ ყვითელი პრესა, როგორც მაგალ. „ტიფლისსკი ლისტაკი“. ჩვენი ლეგალური ლიტერატურული მუშაობის შესახებ

ფიქრიც კი არ შეიძლებოდა, თუმცა ჩვენ დიდათ ვცდილობდით. ერთმა მრეწველმა, ვინმე თამაშვეშმა, რომელმაც 1905 წელს ბოლშევიკური გაზეთის გამოცემით საკმაო ფული შეაგროვა და ერთი წლის ციხეში ჯდომაც მიიღო, მოგვმართა 1907 წლის ზაფხულზე წინადადებით, რომ ის გამოსცემდა ბოლშევიკურ ყოველდღიურ ორგანოს. ჩვენ დავთანხმდით. ორგანიზაციამ რედაქტორად წამოაყენა ფ. მახარაძე, რ. კატანიანი და მე. ამ ორგანოს ჩვენ დავარქვით მეტად უმანკო სახელი: „Кавказский профессиональный вестник“. როცა მასალა მზად იყო დასაბეჭდათ, ჩვენს გამომცემელს შეეშინდა: ალბად, ელაცამ ის დააშინა, რომ ბოლშევიკური გაზეთის გამოცემით ის შეიძლება ციხეში მოხვედრილიყო. ამიტომ ორგანოს დაბეჭდვაზე თავის სტამბაში უარი განაცხადა. ის შეუდგა სხვა სტამბის ძებნას. მაგრამ არც ერთი სტამბა არ დასთანხმდა. ბოლოს აღმოჩნდა ერთი მესტამბე ესაძე, რომელმაც იკისრა ქურნალის დაბეჭდვა. ნომერი უკვე აწყობილი იყო, როდესაც მენშევიკ-მუშებმა პროტესტი განაცხადეს ბოლშევიკური გაზეთის დაბეჭდვაზე, რადგანაც მათ ეშინოდა სტამბის დახურვის. მაშინ ჩვენს გამომცემელს ურჩია თავის იურისტ-კონსულტმა ბ-ნ ნიკო ელიავამ დაეხურა მას ჩვენი ორგანო, რაც მან შეასრულა. ეს პატარა ეპიზოდი ახასიათებს მაშინდელ მდგომარეობას. ამის შემდეგ ჩვენ არ ვცდილვართ ლეგალური გაზეთის გამოცემაზე.

მენშევიკური ორგანიზაციების მდგომარეობა.

რას წარმოადგენდა ტფილისის მენშევიკური სოც. დემ. ორგანიზაცია? საოცარი ორგანიზაცია იყო: ის თავის შემადგენლობით და სულიერი განწყობილებით არა ჰგავდა რუსეთის ორგანიზაციებს. თავისი შემადგენლობით ტფილისის მენშევიკური ორგანიზაცია არ ყოფილა რევოლუციონური, პროლეტარული ორგანიზაცია, რომ არ ეილაპარაკოთ საქართველოს ორგანიზაციის სხვა ნაწილებზე, რომელიც იყო გლეხური და ისეთ ქალაქებში კი, როგორიც ქუთაისი—მეშინური. მენშევიკური ორგანიზაცია იყო ტიპური წვრილ-ბურჟუაზიული დემოკრატიული ორგანიზაცია. ამ ორგანიზაციის დაარსების პირობები და შემადგენლობა განსაზღვრავდა მის ფარულ იდეოლოგიას.

რანაირ პირობებში შეიქმნა ეს ორგანიზაცია? მეოთხმოცდაათე წლებში საქართველოში არ არსებობდა არავითარი პოლიტიკური პარტია, მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრება თავმოყრილი იყო უმთავრესად გაზეთების გარშემო. 1894 წ. ნიკიერი ქართველი ბელე-

ტრისტის ეგნატე ნინოშვილის (ინგოროყვას) დასაფლავებაზე გამო-
 აშკარავდა პირველი მარქსისტული ჯგუფის (მესამე დასი) არსებობა.
 თუმცა მაშინ ახალგაზრდა გინაზიელი ვიყავი, მაგრამ მაინც მახსოვს
 როგორი ყაყანი ასტეხა ქართულმა პრესამ ამ გამოსვლის შესახებ.
 ამ გამოსვლაში ბოლშევიკებიდან მონაწილეობას ღებულობდა ამხ. მიხა
 ცხაკაია, შესაძლოა—ფ. მახარაძეც, მაგრამ ამის დამამტკიცებელი
 საბუთი არა მაქვს. ამის შემდეგ მარქსისტებმა გაიჩინეს თავისი ორ-
 განო „კვალი“. თანდათანობით განვითარდა მუშაობა და შეიქმნა ორ-
 განიზაცია. 1903 წლის შემდეგ, როცა მოხდა რუსეთის სოც. დემ.
 მუშათა პარტიის გათიშვა ბოლშევიკებათ და მენშევიკებათ, საქარ-
 თველოს ორგანიზაციები 99% გახდა მენშევიკური. მაშასადამე, სო-
 ციალ-დემოკრატიული (ე. ი. მენშევიკური) ორგანიზაციები იყო პირ-
 ველი ნამდვილი პარტიული ორგანიზაციები. სოც. ფედერალისტების
 და სხვა ნაციონალისტური პარტიები დაარსდა უფრო გვიან. მახსოვს
 1903 წელს საზღვარგარეთ გამოსვლა იწყო ნაციონალისტების ორ-
 განო „საქართველო“-მ. რა შედეგები შეეძლო მოჰყოლოდა ასეთ პი-
 რობებში მენშევიკური ორგანიზაციების დაარსებას. მან შეიერთა ცო-
 ტად თუ ბევრად მეფობისადმი ოპოზიციონურად განწყობილი ელე-
 მენტები, ისეთი პირები, რომელთაც არაფერი საერთო არა ჰქონდათ
 პროლეტარულ პარტიის ამოცანებთან. ეს ეხებოდა განსაკუთრებით
 მრავალრიცხოვან მენშევიკურ ინტელიგენციას, უნდა აღინიშნოს, რომ
 მენშევიკურ ორგანიზაციაში მრავლად იყო ეგრედ წოდებული ნახევ-
 რად-ინტელიგენტების კადრი. ეს იყო სწავლა-დაუშთავრებელი ხალ-
 ხი. ინტელიგენტებს მათ ვერ მივაკუთვნებთ მათი მოუშადებლობის
 გამო, მაგრამ ამავე დროს ისინი არც მუშები იყვნენ. მაგრამ ისინი
 ორგანიზაციაში თვალსაჩინო როლს ასრულებდნენ. ტფილისის ორგა-
 ნიზაციას, ისე როგორც საქართველოს სხვა ორგანიზაციებს, ბევრი
 წევრები ჰყავდა. მოვიყვან ზოგიერთ დამახასიათებელ ციფრებს: მე-IV
 (სტოკჰოლმის) ყრილობაზე მხოლოდ ტფილისის ორგანიზაციიდან იყო
 11 დელეგატი, იმავე ყრილობაზე ლენინგრადის ორგანიზაციას ჰყავ-
 და 11 დელეგატი, მოსკოვისას—13. თუ მივიღებთ მხედველობაში,
 რომ 1 დელეგატს ირჩევდა 300 წევრი, 1906 წელს ტფილისის ორ-
 განიზაციაში იყო 3.00 წევრი ე. ი. იმდენი, რამდენიც ჰყავდა ლე-
 ნინგრადსა და მოსკოვს. როგორ შეიძლება, რომ წვრილ-ბურჟუა-
 ზიულ, ნახევრად მეშჩანურ ტფილისს ჰყოლოდა ორგანიზაციის იმ-
 დენივე წევრი, როგორიც ჰყავდა ისეთ პროლეტარულ ცენტრებს,
 როგორც ლენინგრადს (3.300) და მოსკოვს (3.900). ამის ახსნა ჩვენ
 ქვემოთ გვექნება.

რას წარმოადგენდა თფილისის ორგანიზაცია თავისი სულიერი განწყობილებით? ამ განწყობილების დასახასიათებლათ ჩაითვლება მენშევიზის ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელის წერეთლის სიტყვა, რომელიც მან სთქვა, როცა ჩვენ მოსკოვის უნივერსიტეტის სტუდენტები ვიყავით და სათავეში ვუდევით სტუდენტთა აღმასრულებელ კომიტეტს (1902 წ.): როგორ ფიქრობ შენ—რატომ ვემხრობი მე მუშათა მოძრაობას? არა იმიტომ, რომ მე მარქსისტი ვარ და მსურს დავიცვა მუშათა კლასის ინტერესი, არამედ იმიტომ, რომ მე უფრო მაინტერესებს ნაციონალური საკითხი და მუშათა მოძრაობა, მე მწამს, —სთქვა მან, —უკეთესად გადაჭრის ნაციონალურ საკითხს.“ როცა ორი წლის შემდეგ ბ-ნ წერეთელს მოვაგონე მის მიერ ნათქვამი სიტყვები, ის ზეტად გაბრაზდა და კატეგორიულად დაიწყო იმის მტკიცება, რომ ეს მას არ უთქვამს, მაგრამ ფაქტი ფაქტად დარჩა. ბ. წერეთელმა საოცარი სისწრაფით გამოხატა მენშევიკური ინტელიგენციის და ხელმძღვანელი ზედაფენების სულიერი მისწრაფება. საქართველოს მენშევიკური ორგანიზაციების სულიერი განწყობილება—ეს იყო ნაციონალური ოპოზიცია მეფობისადმი.

კიდევ ერთი შტრიხი ტფილისის ფონზე: რუს მუშებს შორის ტფილისში არსებობდა მავარი შავრაზმელი ორგანიზაცია. რუსი სოც. დემოკრატი მუშები კი განზე იდგნენ. ყველაფერი ეს უშუალო შემდეგი იყო მენშევიკური ორგანიზაციის ნაციონალისტური მისწრაფებისა. რა მოუვიდა მენშევიკურ ორგანიზაციას, როცა რეაქციამ იწყო გაძლიერება? ამ ორგანიზაციის ცხოვრება თანდათანობით ჩაკვდა, ორგანიზაციამ. როგორც პოლიტიკური ბრძოლის ფაქტორმა, არსებობა შესწყვიტა. სწორედ დროს შესაფერისი შეიქმნა ლიკვიდატორობის ქადაგება. უფრო მომქმედმა მენშევიკ-მუშებმა მუშაობა გადაიტანეს ლეგალურ საზოგადოებაში, არალეგალურ მუშაობას კი თავი მიახილეს.

X როგორ ვაშენებდით ჩვენ ბოლშევიკურ ორგანიზაციას.

იმისათვის, რომ ბოლშევიკურ ორგანიზაციას ეარსებნა, საჭირო იყო მოქნილი, კონსპირატიული ხელმძღვანელი ცენტრის ქონა. ასეთ ცენტრად ჩვენ გადავაქციეთ უკვე არსებული ბიურო ბოლშევიკებისა. ამ ბიუროში შედიოდნენ იმ ხნის განმავლობაში (ორი წელი), რაც მე ტფილისში ვმუშაობდი შემდეგი ამხანაგები: რ. კატანიანი, ვ. ნანეიშვილი, ავგუსტულა (მელიტონ ფილია), ს. ბაგდატიევი, ზაქრო ჩოდრიშვილი, იასონ ჯორბენაძე, არჩილ დოლიძე (როსტომ), და კი-

დევ ორი თუ სამი ამხანაგი. ბიუროს მუშაობასთან ახლოს იყო აკოპ აკოპიანი. ზოგიერთი ამხანაგები ადრე იქნენ დაპატიმრებული ენდარმერიის მიერ; მაგ. მელიტონ ფილია (ავგუსტულა), ამხ. როსტომმა (არჩილ დოლიძე) თითონ დაანება თავი მუშაობას.

ბიუროს მუშაობა ერთბაშად კონსპირატიული გაეხადეთ: ბიუროს სხდომებს ესწრებოდენ მხოლოდ ბიუროს წევრები, ან ბიუროს მუშაობასთან ახლო მდგომი ორი—სამი ამხანაგი. პირველად ამან გამოიწვია უკმაყოფილება იმ ამხანაგების მხრივ, რომელნიც წინად რეგულიარულად ესწრებოდენ ბიუროს სხდომებს, მაგრამ შემდეგში ყველამ შეიგნო, რომ ეს აუცილებელი იყო.

ჩქარა ჩვენ მოვაწყეთ კონფერენციები (რამდენადაც მახსოვს კონფერენციას ვიწვევდით თვეში ერთხელ). ამ კონფერენციაზე მონაწილეობას ღებულობდენ ამოჩეული დელეგატებს გარდა ორგანიზაციის ყველა აქტიური წევრები. ჩვენი ხელმძღვანელ ორგანოების კონსპირატიულად მოწყობასთან ერთად, უნდა გვეზრუნა კრების დაცვის შესახებ, როგორიც იყო, — წრეები, კონფერენციები, მასიური კრებები და სხვ. კრების ადგილის მახლობელ ქუჩებში დაყენებული იყო დარაჯები, რომელთაც არა ერთხელ გადაურჩენია ჩვენი კრება დაჭერისაგან. არ ყოფილა იმის მაგალითი, რომ ჩვენი მონაწილეობით გამართული კრება ჩავარდნილიყოს. იყო მხოლოდ ერთი მაგალითი, როცა ერთხელ იქნა დაჭერილი კრება და ესეც მოხდა იმიტომ, რომ ჩვენთვის არ უცნობებიათ კრების შესახებ. მოწვეული იყო ნოქართა კივშირის კონფერენცია და კონფერენციის პრეზიდენტის ფრაქციამ (რამდენადაც მახსოვს სამი თუ ხუთი კაცი შედიოდა) შეიკრიბა კონფერენციის გახსნამდე და იმედი ჰქონდათ რა იმისი, რომ კრება მცირერიცხოვანი იყო, არ მიიღო არავითარი ზომა მოსალოდნელი საფრთხის წინააღმდეგ. შემდეგ გამოირკვა, რომ შეკრებილიყვნენ პროვოკატორის ბინაზე. ეს პროვოკატორი ჩვენ ადრე გამოვააშკარავეთ და თავიდანაც მოვიშორეთ. ამას გარდა არ ყოფილა არც ერთი მაგალითი იმისი, რომ ჩავარდნილიყო ჩვენი კრება, თუმცა ჩვენი კრებები ხშირად ხდებოდა.

ბოლშევიკების ბიუროს წინაშე კითხვა დადგა პირველ რაიონში ფეხის მომაგრების შესახებ (რკინის გზის მთავარი სახელოსნოები) და თუ შესაძლებელი იქნებოდა, უნდა დაგვეპროკიდევ ეს რაიონი. უნდა ითქვას, რომ პირველი რაიონი იყო მენშევიზმის ციხე-სიმაგრე და ორგანიზაციებშიაც დიდი გავლენით სარგებლობდა: ვინც იყო გაბატონებული პირველ რაიონში, ის იყო გაბატონებული მთელს ტფილისის ორგანიზაციაში, რადგანაც რკინის გზის მთავარი სახელოს-

ნოები იყო მუშათა მთავარი ცენტრი ტფილისში (იქ მუშაობდა 3500 მუშა). ამ რაიონიდან შეიძლებოდა გადასვლა მეორე რაიონში—რკინის გზის დეპოში, ტრამვაიში და მიეღო რიგ პატარა ქარხნებში. დანარჩენ რაიონებს ნაკლები მნიშვნელობა ჰქონდა. პირველ რაიონში ჩვენ მუშაობა დავიწყეთ რუს-მუშებში, რადგანაც ისინი ოპოზიციაში ედგნენ მენშევიკურ ორგანიზაციას. რუსი მუშებისაგან წრის შედგენაში პირველ ხანებში დიდი სამსახური გავვიწია ექვთიმე სართანიამ, მან წრე შეადგინა 5 კაცისაგან. წრე, მართალია, მცირერიცხოვანი იყო, მაგრამ, ჩვენ, ბოლშევიკები, არ ვწუნობთ მუშათა ორგანიზაციაში მუშაობას, რაგინდ მცირერიცხოვანი არ უნდა იყოს ის. მე ვიმუშავე წრეში 2-3 თვე და შედეგი მივიღეთ საუცხოვო: გამოვიდნენ მოწინავე მუშები—დიმიტრიევი, შმაკოვი, კოსტინი და სხვ. (სად არიან ისინი ახლა?). მუშების ამ მცირე ჯგუფმა გაიყოლია მენშევიკურ ორგანიზაციიდან მრავალი, თითქმის ყველა მუშები.

პირველად რუსმა მუშებმა საკითხი დააყენეს, რომ ბაქოს ორგანიზაციიდან გამოეწერათ განვითარებული რუსი-მუშა, რომელსაც შეეძლებოდა მუშაობის გაფართოვება რუს მუშათა შორის. ასეთ მომუშავეს პირდებოდნენ სახელოსნოში მოწყობას ან თავის ხარჯზე შენახვას. ამის შესახებ მე მივსწერე ბაქოელ ამხანაგებს და მათ გამოგზავნეს ერთი ამხანაგი, სახელად მაქსიმ (მისი გვარი იყო, ვგონებ, ეაროვი). სამწუხაროდ ის აღმოჩნდა პროვოკატორი. რუსი-მუშები მას ინახავდნენ თავიანთ ხარჯზე, ვიდრე მისი პროვოკატორობა არ გამოაშკარავდა და არ გაიქცა ტფილისიდან.

როგორ გამოაშკარავდა მაქსიმის პროვოკატორობა.

ის მეტის-მეტად ფრთხილად იქცეოდა: არც ერთი კრება მის დროს არ დაუჭერიათ. ის ალბათ უფრო დიდ საქმეზე ფიქრობდა. როცა დანიშნულ იქნა ამიერ-კავკასიის ორგანიზაციათა ყრილობა, ის შეეცადა რაღაც არ უნდა დაჯდომოდა, მონაწილეობა მიეღო იქ, მაგრამ ეს ვერ მოახერხა. შესძლო მხოლოდ ფ. მახარაძის და თ. კალანდის დაპატიმრება. ბეჯითად ეძებდა ჩემს მისამართს.

საინტერესოა მაქსიმის პროვოკატორული ტაქტიკა მენშევიკებთან ერთად გამართულ სადისკუსიო კრებებზე: მენშევიკების წინააღმდეგ გამოდიოდა მეტად მკაცრად, რათა მერყევი მენშევიკური მასა აემხედრებია ბოლშევიკების წინააღმდეგ, რასაც ის ხშირად ახერხებდა.

პირველად ექვი დაებადათ მის პოლიტიკურ კეთილსაიმედობაში ამხ. ბაქრაძეს და სართანიას. მას დავუწყეთ ჩვენ თვალყურის დევნებაჲ. ეს საქმე კარგათ შეასრულა. ამხ. სერგო თავდიშვილმა და აპალონ დუმბაძემ. მაქსიმის კავშირი ჟანდარმერიასთან დამტკიცდა. მისი თავიდან მოშორება ერთბაშად შეუძლებელი იყო. ის ისე იყო დაკავშირებული რუს-მუშებთან და ისეთი ნდობა ჰქონდა დამსახურებული, რომ მის მოკვლას შეეძლო ორგანიზაციის დანგრევა. ჩვენ გადავწყვიტეთ მაქსიმის პროვოკატორობის შესახებ გვეცნობებია და გავვეცნო მასალები ამხ. შმიკოვისა და დიმიტრიევისათვის. ამხ. შმიკოვი ჩვენ დაგვეთანხმა, ამხ. დიმიტრიევი რყევაში იყო. ამის შემდეგ მაქსიმი უცბათ წავიდა ტფილისიდან, ასე რომ ჩვენ ვერ მოვასწარიით მასთან ანგარიშის გასწორება.

ის გადავიდა ბაქოში და მიემხრო მენშევიკურ ორგანიზაციას. მე მთელი მასალა მის შესახებ გადავუგზანე ამხ. შაუმიანს.

ამხ. შაუმიანმა საკითხი დააყენა მისი პროვოკატორობის შესახებ, მაგრამ მენშევიკები მარტოვის უმცროსი ძმების ეეოვების მეთაურობით წინააღმდეგ ამას და უარი სთქვეს ჩვენი მასალების განხილვაზე იმ მოსაზრებით, რომ „გამოძიება მოხდენილი იყო არა ოფიციალური“ ორგანიზაციის მიერ. მაგრამ ბოლშევიკებმა ის მაინც მოჰკლეს.

მუშაობა ქართველ მუშათა შორის.

უკეთესად მიმდინარეობდა ჩვენი მუშაობა ქართველ მუშებს შორის; აქ დიდი გავლენით სარგებლობდნენ მენშევიკები. აქ საჭირო იყო უფრო ღრმა მუშაობა: მუშების საფუძვლიანად გაცნობა ტაქტიკურ საკითხებთან, მათთვის კადეტთა პარტიის პროგრამის დაწვრილებით შესწავლა, რომლის ორიენტაციას ადგენ მენშევიკები და რომლის შესახებაც მენშევიკები ამბობდნენ, რომ ეს პარტია იყო რევოლუციონური და დემოკრატიული. ძლიერ დაგვეხმარა კაუცკის ბროშიურა „რუსეთის რევოლუციის მამოძრავებელი ძალები და მისი პერსპექტივა“—ამხ. ლენინის წინასიტყვაობით. ფეხ-და-ფეხ ვატოვებინებდით მენშევიკებს თავიანთ პოზიციებს. ამ საქმეში დიდი როლი შეასრულა ავტორიტეტის მქონე ძველმა ამხანაგმა ზაქრო ჩოდრიშვილმა.

მსურს მოვიხსენიო ამხ. ზაქროს რამდენიმე სიტყვით. ვშიშობ, რომ ის არ დავიწყოდეს ტფილისის ორგანიზაციას. ის იყო ერთი მაგარი მუშა—ბოლშევიკთაგანი, რომელნიც შეადგენენ ბოლშევიკე-

ამხ. ვიქტორ ნანეიშვილი.

მის პარტიის საძირკველს მუშათა მასაში. მუშები ყურს უგდებდნენ თავის გამოცდილ მეთაურს და მასაც ყველაზე ძნელ მომენტებში მელდგრად ეჭირა ბოლშევიზმის დროშა იმ დროს, როცა სხვები გარბოდნენ ჩვენი პარტიიდან.

მე არ ვფიქრობ ამხ. ზაქროს ბიოგრაფიის დაწერას, თუმცა ეს სასარგებლო იქნებოდა (ჩვენი მუშური ახალგაზრდობისთვის მუშათა ინტერესებისათვის ამ მელდგარი მებრძოლის ბიოგრაფიის ცოდნა სასარგებლო იქნებოდა), მაგრამ, სამწუხაროდ, ამისთვის მე არ მომეპოვება საკმარისი მასალა. ყოველ შემთხვევაში საქართველოს კომპარტიას უნდა ახსოვდეს ამხ. ზაქროს სახელი ისე, როგორც რუსეთის ორგანიზაციებს (მოსკოვი, ლენინგრადი) ახსოვთ ბაბუშკინისა და შელგუნოვის სახელები. იმ მძიმე ხანებში ამხ. ზაქრომ ბოლშევიკურ ორგანიზაციას უდიდესი სამსახური გაუწია. კერძოდ მთავარ-სახელოსნოს სადურგლო ცეხში ის იყო ბოლშევიკური ორგანიზაციის საფუძვლეს ჩამყრელი. იქიდან დავიწყეთ ჩვენ მუშაობა ქართველ მუშებს შორის. ამ სტრიქონების დამწერი სიამოვნებით იგონებს იმ მუშაობას, რომელსაც ის ამხ. ზაქროსთან ერთად აწარმოებდა. ის გარეგნულად არ ყოფილა მიმზიდველი აგებულობის, ის არ ყოფილა ორატორი, მაგრამ ის იყო უაღრესად სერიოზული ადამიანი. ირონიით სავსე შენიშვნებში ის ხელმძღვანელი ამხანაგების ყურადღებას მიაქცევდა ხოლმე მუშათა და პარტიული ცხოვრების შესახებ.

მოვიყვან მხოლოდ ერთს მაგალითს. 1905 წლის შემდეგ, რეაქციის გაბატონებისთანავე, შეხამჩნევი გახდა, რომ ზოგიერთი განვითარებული მუშები თანდათან შორდებოდნენ და ხელს ჰკიდებდნენ უფრო „წმინდა“ სამუშაოს, ან იწყებდნენ სწავლას, რომ „ადამიანები გამოსულიყვნენ“. ზაქრომ ასე დამიწყო საუბარი ამ თემაზე: „ევგენი (ასე შეძახდნენ ტფილისში) შენ არ იქნები წინააღმდეგი, თუ მე სახელოსნოში მუშაობას თავს დაევანებებ და ხელს მივჰყოფ ბუჰგალტერიის შესწავლას. მომწყინდა ეს ჭუჭყიანი სამუშაო, მინდა გავხდე ბუჰგალტერი.“

მე მეტად ცივად შევხვდი მის წინადადებას და არ მოვუწონე, რომ მას განეზრახა მუშათა რიგების დატოვება. მე შევნიშნე როგორ გაუბრწყინდა მის თვალები. მან დამიწყო დამშვიდება, რომ სრულიადაც არ უფიქრნია მუშათა რიგებიდან წასვლა, ეს მან მხოლოდ ხუმრობით სთქვა. მაგრამ ეს იყო არა ხუმრობა, არამედ იმის სურვილი, რომ ყურადღება მიგვექცია მუშათა წრეში არსებულ ამ ავადმყოფურ მოვლენისთვის და სურდა შეემოწმებია რა აზრის ვიყავი მე ამ საგანზე. იყვნენ ისეთი ამხანაგები, რომლებიც მუშებს ასეთ ნაბიჯს უწონებდნენ.

ორგანიზაციის ცხოვრებაში გარდატეხა მოახდინა ახალგაზრდა ქართველ მუშების წრის დაარსებამ; ამ წრეში შედიოდნენ: პ. არველიძე, ებ. კვანტალიანი, ვალერიან ვაშაქიძე, ისმაილ იობიძე, საბაშვილი (ლიხმანი) და სხ. სამწუხაროდ ამ წრეშიაც გაჩნდა პროვოკატორი (გვარი არ მახსოვს), თუმცა ამ წრიდან მას არავინ გაუცია.

ამხ. არველაძეს გარდა ყველანი ცოცხლებია და საპასუხისმგებლო ადგილები უკავიათ. ამხ. პეტრე არველაძე 1919 წელს პარტახტიანი სახადით გარდაიცვალა ასტრახანის ველზე. აქ ის მეთერთმეტე არმიის ბრიგადას უფროსობდა. დიდი დანაკლისია პარტიისათვის მისი ასე უდროვოთ დაკარგვა. ამხ. არველიძე დიდი ნიჭის, ენერგიის აღამიანი იყო, ერთგული პარტიისა და მუშათა კლასის. მუშაობისადმი გულგრილად მოპყრობა მას არ შეეძლო. თავის ხანმოკლე სიცოცხლეში მან ბევრი გააკეთა და თავის სახით დაგვიტოვა ნამდვილ პროლეტარ-მებრძოლის ტიპი.

აქ დავუბრუნდები წრის მუშაობის დახასიათებას. წრის მონაწილეთაგან გარკვეული ბოლშევიკი იყო მხოლოდ ამხ. ვალ. ვაშაქიძე. წრეში მეცადინეობა მე მთხოვა ამხ. პეტრე არველაძემ. მეც, რა თქმა უნდა, მაშინვე დავთანხმდი. შემდეგ მე გავიგე, რომ ვიდრე მე მომმართავდნენ ასეთი წინადადებით, მათ მიემართათ ზოგიერთ მენშევიკებისთვის, მაგრამ მათ უარი ეთქვათ ასეთ „მსუბუქ“ სამუშაოზე. წრის პირველსავე კრებაზე მისმა მონაწილეებმა მე პირობათ დამიყენეს, რომ ჩემს საუბარში არ შევხებოდი მენშევიკ-ბოლშევიკებს შორის არსებულ ტაქტიკურ უთანხმოებას. მე დავთანხმდი, ჩვენ თვით წრის მონაწილეთა წინადადებით ავირჩიეთ მეცადინეობის სრულიად სხვა მეთოდი—არა ლექციათა მეთოდი, არამედ—კითხვის მეთოდი და ამ კითხვის პროცესში საუბარი. წრე იკრიბებოდა კვირაში ორჯერ ჩემი ხელმძღვანელობით და ორჯერ კვირაში ჩემ დაუსწრებლად, რათა თითონ შემოწმებულიყო თავიანთი ნამუშევარი. გავარჩიეთ ზოგიერთი მარქსისტული წიგნი. დაბოლოს მსმენელებმა თავი ვერ შეიკავეს მენშევიკებთან არსებულ ტაქტიკურ უთანხმოებათა განხილვისაგან, რადგანაც ეს წამოიჭრებოდა ხოლმე ყოველი კითხვის დროს. პირდაპირ შევუდექით წმინდა ბოლშევიკურ ნაწარმოებთა შესწავლას, მაგ., „ორი ტაქტიკა“ ლენინისა. თუმცა იმ ხანებში ჩემ მსმენელთ ნაკლებათ ესმოდათ რუსული, მაგრამ რევოლუციონურმა ალტაცებამ და სწავლის წყურვილმა ყველაფერი დასძლია. ნახევარი წლის შემდეგ ამ წრემ მოგვცა საკმაოდ მომზადილი მარქსისტი-ბოლშევიკები. ჩემს მსმენელთ სურდათ თავიანთი ცოდნის შემოწმება დისკუსიაზე, რისთვისაც უნდა მოეწვიათ ვინმე დიდი მენშევიკი.

გაბაძე, ჯანტალიანი, ნაღვრიან, ვაშაყიძე, პარმენ საბაშვილი, ისრაელ თობიძე.

მაგრამ აქედან არაფერი გამოვიდა. არც ერთმა მენშევიკმა არ ისურვა კრებაზე მოსვლა, რადგანაც დაპატიმრების ეშინოდა.

საერთოდ უნდა ითქვას, რომ 1907 წლიდან მენშევიკები ნაკლებათ დადიოდნენ რაიონებში, განსაკუთრებით ერიდებოდნენ ნაძალადევს, — ეშინოდათ დაპატიმრების. კმაყოფილებოდნენ ლიტერატურული (საგაზეთო) მუშაობით. მახსოვს მხოლოდ სამჯერ გამოცხადდნენ მენშევიკები სადისკუსიო კრებებზე: ორჯერ — სილიბისტროჯიბლაძე, (ერთხელ პირველ რაიონში, მეორეხელ — მოერეში) და ერთხელ არსენიძე. სხვა დროს ისინი არ გამოჩენილან.

ერთხელ წრეში მოვახერხეთ ერთი მენშევიკი მუშის შემოყვანა (ეს მუშა საკმაოდ განვითარებული იყო), ჩვენ ვარჩევდით მარქს — ენგელსის კომუნისტურ მანიფესტს. ის დიდხანს უვდებდა ყურს ჩვენს საუბარს და ბოლოს სთქვა: „პლესხანოვი რომ ბოლშევიკი იყოს, ბოლშევიკები მრავლად იქნებოდნენ“. მხოლოდ ამის თქმა შესძლო. მენშევიკებმა მხოლოდ მით შესძლეს წრის მეცადინეობის შესახებ რაიმეს თქმა, რომ ჩემს გარშემო გააჩაღეს კამპანია.

როდესაც მე დავამთავრე მეცადინეობა წრესთან, ამ წრის მონაწილეთა გავლენით დაიწყო მოძრაობა ახალგაზრდა მუშებს შორის, შესდგა რამდენიმე ახალი წრე. არველაძემ, კვანტალიანმა, იობიძემ, ვაშაკიძემ გააჩაღეს ენერგიული პარტიული მუშაობა. ამავე დროს ჩვენი მუშაობა გადავიტანეთ მეორე რაიონში. შესდგა წრე რაიონის ხელმძღვანელთაგან — დეპოს და ტრამვაის მუშათგან. წრის მონაწილეთა განწყობილების დამახასიათებელია შემდეგი გარემოება, რომელიც მოხდა მეცადინეობის დაწყების წინ:

მენშევიკებმა გამოსცეს უსაზიზღრესი მოწოდება ბოლშევიკების წინააღმდეგ და მეორე რაიონში ეს მოწოდება გასავრცელებლად გადასცეს ჩემს მსმენელთ. ჩემი წინადადებით ეს მოწოდებები მათ ზარულში ჩაჰყარეს...

1908 წლის დასაწყისში ჩვენ უკვე წარმოვიდგენდით თვალსაჩინო ძალას და მენშევიკები იძულებულნი იყვნენ ადგილი დაეთმოთ ჩვენთვის თავიანთ ყრილობაზე. ამავე ყრილობაზე ისინი იძულებული შეიქნენ ადგილი დაეთმოთ ბოლშევიკებისთვის თავიანთ გაზეთში. მახსოვს, ყრილობის შემდეგ ჩემთან მოვიდა ლატიში სოც. დემ. გერმანი და მირჩევდა მესარგებლნა ამ დადგენილებით. მე გადაჭრით უარი ვსთქვი მენშევიკურ გაზეთში მონაწილეობაზე ასეთ არა ხელსაყრელ პირობებში. (რაც დრო მიდიოდა, ჩვენი ძალები იზრდებოდა. 1908 წლის გასულს და 1909 წლის დასაწყისში ჩვენ შეესძლოთ ჩამოგვეშორებია მენშევიკებისთვის საუკეთესო ძალები და საძირკველი

ჩაგვეყარა ტფილისის ბოლშევიკური ორგანიზაციისთვის. დადგა ისეთი დრო, როცა ჩვენ გვიწვევდნენ მენშევიკებთან არსებული უთანხმოებების შესახებ მოხსენებისთვის. ერთი პატარა ეპიზოდი: ეს იყო ჩემი ტფილისში ყოფნის უკანასკნელ ხანებში. 1909 წელს მოხდა პირველი რაიონის კომიტეტის გადარჩევა. რაიონის ხელმძღვანელებმა, იმ დროს, როცა ორგანიზაციის წევრები აბსოლუტურ პასივობას იჩენდნენ, მიიღეს ბოლშევიკების წინადადება, მათ არც კი წარმოედგინათ, თუ რა შედეგი მოჰყვებოდა მას. უნდა მომხდარიყო სადისკუსიო კრებები და ვინც მონაწილეობას მიიღებდა ამ კრებაზე, ისინი მონაწილენი იქნებოდნენ სარაიონო კომიტეტის არჩევნებშიაც. ბევრი კურიოზული შემთხვევები იყო იმის გამო, რომ ეშინოდათ დაპატიმრების. დიდი წილი მენშევიკ-მუშებისა სთხოვდნენ თავიანთ ხელმძღვანელთ, რომ ისინი არ მოეწვიათ კრებებზე: „წაიღე ფული რამდენიც გინდა, ოღონდ კრებაზე ნუ გვიწვევთო. ამას შედეგათ ის მოჰყვა, რომ რაიონულ კომიტეტში უმრავლესობაში აღმოჩნდნენ ბოლშევიკები, შემდეგ ბოლშევიკებივე აღმოჩნდნენ უმრავლესობაში ტფილისის კომიტეტშიც.

საკუთარი არალეგალური ორგანოს გამოშვება.

დიდხანს ჩვენ არავითარი ორგანო არა გვქონია. ბეჭდვითი აგიტაცია გამოიხატებოდა მხოლოდ ფურცლების გამოშვებაში. მთავარი ჩვენი ყურადღება მიჰყრობილი ჰქონდა საპროპაგანდო და საორგანიზაციო მუშაობას.

მას შემდეგ, რაც ორგანიზაცია განმტკიცდა, ბუნებრივად დადგა საკითხი საკუთარი ორგანოს არსებობისა. არალეგალურ ორგანოს გამოცემის ინიციატორი მე ვიყავი. ამ აზრს დავადექი ამხ. ზაქრო ჩოდრიშვილის რჩევით. მან ჩვეულებრივად მაგრძნობინა, რომ ორგანიზაციაში მას რაღაც ვერ აკმაყოფილებდა, მან ეს ვერ ჩამოაყალიბა. როცა მე წამოვაყენე საკითხი არალეგალური ორგანოს გამოცემის შესახებ, ის ჩემს აზრს მიესალმა, თუმცა დასამალავი არ არის — იყვნენ ისეთი ურწმუნონი, რომელნიც კონფერენციაზე გამოდიოდნენ ჩემი და კატანიანის წინააღმდეგ ამ საკითხში. ეს მიაჩნდათ არა სერიოზულ საქმედ, რომ არაფერი გამოვიდოდა, რომ ჩვენ არ მოგვეპოვებოდა ძალები (ჩვენ მართლაც არა გვყავდა პროფესიონალი ლიტერატორები) და სხ. კონფერენციამ დაადასტურა საკუთარი ორგანოს გამოცემა. სახელად დაერქვა ამ ორგანოს „ბორბა“. მაგრამ სად უნდა დაგვებეჭდა? არალეგალური სტამბა ჩვენ არ გვქონდა.

თუმცა მაშინვე მივიღეთ ენერგიული ზომები საკუთარი სტამბის მოსაწყობათ, მაგრამ სტამბის მოწყობამდე სადმე მაინც უნდა დაგვებეჭდა ჩვენი ორგანო. გავემზავრე ბაქოში და იქ მოველაპარაკე ანხ. ს. შაუმიანს, მაგრამ არც მათ ჰქონდა იმის შესაძლებლობა, რომ დაებეჭდათ ჩვენი ორგანო. ტფილისში აღმოჩნდა სტამბის მენშევიკ-მუშათა ჯგუფი, რომელთაც იკისრეს ჩვენი ორგანოს ლეგალურ სტამბაში არალეგალურად დაბეჭდვა, რა თქმა უნდა, კარგი სასყიდელით. ³სად უნდა გვეშოვნა ჩვენ ამისთვის ფული? უნდა ითქვას ჩვენი ბოლშევიკური ორგანიზაციის საამაყოდ, რომ ფული მოგვცა ორგანიზაციამ თვით-დაბეგვრის საშუალებით, მიუხედავად იმისა, რომ ბოლშევიკი-მუშები რეგულარულად იხდიდნენ საწევრო გადასახადს მენშევიკურ ორგანიზაციებში.

მაშასადამე, ჩვენი ორგანო „ბორბა“ გამოდიოდა არალეგალურად. მოვასწარიტ 2—3 ნომრის გამოცემა, როგორც მახსოვს—ორენახე: ქართულზე და რუსულზე.

როგორი იყო „ბორბა“? იმ მომენტში ის მუშებს აკმაყოფილებდა. ბლომად გადიოდა. (მენშევიკები იძულებული იყვნენ თაყიანთი ლეგალური ორგანოს საშუალებით გამოჰკამათებოდნენ); ამ ორგანომ თვალსაჩინო როლი შეასრულა ტფილისში ბოლშევიკური კადრების ჩამოყალიბებაში.

რანაირი რეალური შედეგები მავიღეთ? როგორი იყო ჩვენი ორგანიზაციის წონა მუშათა მასებში? ბუნებრივად იზადება ასეთი კითხვები.

1) ჩვენ ჩამოვაშორეთ მენშევიკებს საუკეთესო რევოლიუციონური ელემენტები მუშებიდან და შევქმენით მომავალი მასიური მუშაობისთვის მუშათა კადრები.

2) უმეტესად შევარყიეთ მენშევიკური ქაობი და ავამოძრავეთ მუშათა მასა, მაგრამ არ შეიძლება იმის თქმა, რომ ჩვენ დავიპყარიტ მენშევიკ მუშების ძირითადი მასა, რომ ჩვენ რამდენიმეთ შევარყიეთ მენშევიკების გავლენა მუშათა მასაზე.

მუშათა მასაზე ჩვენი გავლენა ჯერ კიდევ არ იყო თვალსაჩინო, ამ მხრით ბევრი იყო გასაკეთებელი.

ვიქ. ნანეიშვილი.

ბოლშევიკური ორგანიზაციების მუშაობა გურიაში 1917 წლიდან 1921 წ-დე.

I

ჯერ კიდევ აგვისტოს რიცხვებში 1917 წ. როცა ვემზადებოდით ამიერ-კავკასიის ბოლშევიკურ ორგანიზაციების ყრილობის მოსაწვევად, გადავწყვიტეთ გამოცალკევებულიყავით მენშევიკური ორგანიზაციებიდან და შეგვეწყვიტა მათთან ყოველგვარი კავშირი როგორც პარტიულ, ისე სახელმწიფოებრივ ორგანიზაციებში.

გურიაში ამ დროს ბოლშევიკური ფრაქციის მომხრენი საგრძნობლად მოიპოვებოდა განსაკუთრებით აღმოს. გურიაში და ლანჩხუთის რაიონში. მენშევიკებისაგან იდებურად გამიჯნულთ, გვიხდებოდა მათთან ბრძოლა, როგორც პარტიის შიგნით, ისე პარტიის გარეთ მას-სებში. მენშევიკები ავრცელებდნ საზიზღარ ჭორებს ლენინის და საერთოდ ბოლშევიკების წინააღმდეგ. მახსოვს მენშევიკურ გაზეთ „ერთობის“ ივნისის № 93-ში მოთავსებული საშინელი პროვოკაციული წერილი (ამ ნომერს დიდხანს ვინახავდი), რომელშიაც აღნიშნავდნ: „რუსეთის მოღალატე ბოლშევიკებს გერმანიასთან და მის მთავრობის აგენტებთან კავშირი გაუბამთ, ფულები აუღლიათ და მათი ფინანსების დახმარებით ორგანიზაციული ამბოხება მოუწყვიტათ, მათი პროვოკაციული მოქმედება დამტკიცებულია, ლენინის, ზინოვიევის, კამენევის და ტროცკის დაქერას ორდერი დამზადებულია, მოღალატობამ ყოველგვარ მოვლენას გადააჭარბა. ლენინ-ტროცკი და მათი მომხრენი მთელი რევოლიუციის ხანაში ხალხის თავისუფლებას სდევნიდნ, რუსეთ გერმანიის ბნელ ძალებს რევოლიუციის წინააღმდეგ ამხედრებდნ და რევოლიუციას ძირს უთხრიდნ.“

მენშევიკებმა გააძლიერეს აგიტაცია, გადაისროლეს ლოზუნგი: ძირს პროვოკატორი ბოლშევიკები, ლენინი პროვოკატორია; ამის შემდეგ ყოვლად შეუძლებელი იყო დაცდა ყრილობისათვის, თუმცა ის ახლო მომავალში უნდა მომხდარიყო. განცალკევება და ბოლშევიკური ორგანიზაციების ჩამოყალიბება აუცილებელი იყო, აუცილებელი იყო აგრეთვე სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლის გამოცხადება.

რევოლუციის გამყიდველ მენშევიკურ პარტიისათვის; დავსვი კითხვა ამხანაგებში, ვინახულე ამხ. თ. ჩიჩუა, რომელიც იმ დროს ჩოხატაურის რაიონში ენერგიულად მუშაობდა, — მან პრინციპიალურად თანხმობა გამოაცხადა; მითხრა სიტურთხილვა საჭირო ასეთ პროვოკაციის შემდეგ, უმნიშვნელო უმცირესობაში დავრჩებით, დაუცადოთ ყრილობას და მანამდე შიგნით ვიბრძოლოთო. მე უთხარა ბევრად უკეთესი იქნებოდა თავიდანვე ცალკე ვყოფილიყავით და ჩვენი საკუთარი ორგანიზაცია გვჭონოდა, ეხლა ძლიერი ვიქნებოდით მეთქი. ამ სიტყვით გავშორდით ერთმანეთს. დავბრუნდი ერკეთში და მოვიწვიე ადგილობრივი ძველი ბოლშევიკები: ტ. მგალობლიშვილი, ნ. და ნ. კობიძეები, გ. როგავა, ი. და ოლია კალანდაძეები და სხვ. გავაცანი ამხანაგებს ეს ახრი. ისინი სიამოვნებით დათანხმდნენ; შევადგინეთ გეგმა მუშაობის და გამოვიმუშავეთ დეკლარაცია, რაც გამოსვლისას უნდა წაგვეკითხა. მივმართეთ მენშევიკებს, რომ მოეწვიათ ერკ. რაიონის ორგანიზაციის კრება, მათეს არ ჰქნეს, მე ჯერ კიდევ ვიყავი რაიონის ორგანიზაციის პრეზიდიუმის წევრათ, მოვაწყვეთ ცალკე უჯრედების კრებები დავანაწილეთ დრო და ამხანაგები; გ. როგავა, ტ. მგალობლიშვილი, შ. მგალობლიშვილი. ერკეთის რაიონში შედიოდა 12 უჯრედი: — პირველათ დავიწყეთ თვით ერკეთის უჯრედიდან, ხალაც უმეტესობა უჯრედის გადმოვიდა ჩვენკენ, შემდეგ — სხვა უჯრედებში: შუბანი, იანეული, ბუკის ციხე, ხევი. ნაბე-ლლავი, ქვაბლა, ბეოლიეთი, ამ ორგანიზაციებიდან თვალსაჩინო წევრების საგრძნობი ნაწილი გადმოვიდა ჩვენკენ. საერთოდ, უჯრედის წევრები დიდი უმეტესობა გარდა ხევისა და ქვაბლისა, — როგორც მახსოვს, ორასამდე წევრი ითვლებოდა დანარჩენ ორგანიზაციებში 200-დგან 148 გადმოვიდა ჩვენსკენ. ჩამოვაყალიბეთ ორგანიზაციები, ავირჩიეთ ხელმძღვანელი ბიურო, წინადადება მივეცით ჩოხატაურის და ხიდისთავის ამხანაგებს, ისინიც ასე მოქცეულიყვნენ, მათაც, თუმცა დავვიანებით, მაგრამ მაინც შეასრულეს. მენშევიკები ძლიერ გააბრაზა ასეთმა აქტებმა, ისინი ხედავდნენ, რომ მასები ჩვენკენ გად-ზოდიოდა; სასტიკი რეპრესიებით გვემუქრებოდნენ, ლენინის ლოზუნ-გი: ძალა-უფლება საბჭოებს, მიწა გლეხებს, დაუყონებლივი ზავი, კონტროლი წარმოებაზე — გლეხებზე აზდენდა დიდ გავლენას, მასების ლტოლვა ბოლშევიზმისაკენ ყველასათვის აშკარა შეიქმნა; მენშევიკებმა მიმართეს შემდეგ ხერხს: გახსნეს პარტიის კარები და გამოა-ცხადეს სოციალ-დემოკრატიულ მენშევიკურ პარტიაში შესვლა შეუ-ძლია ყველას, ვისაც სურვილი აქვს და ვინც შესასვლელ 25 კაპ. გა-დაიხდიდა, შემდეგ საწევრო ფულს თვითურად 20 კაპ. გადაიხდისო.

მთელი კონტრ-რევოლუციონერი ხალხი მიაწვა მენშევიკურ პარტიას: თავადაზნაურობა, ვაჭრები, სამღვდელოება, შდიდარი გლეხობა, ერთი სიტყვით, ყველა ისინი, ვინც წინეთ შეფის სახელს ღოცულობდა, დაირაზმა მენშევიკების ორგანიზაციაში და ამ პარტიის ხელმძღვანელობით გვებრძოდნენ; რომ გურიის მშრომელი გლეხობის რევოლუციონური და ნეიტრალური ნაწილი დაგვერაზმა ჩვენი დროშის ქვეშ, საჭირო იყო გურიის ბოლშევიკური ორგანიზაციის გაერთიანება ერთ ხელმძღვანელ ცენტრში. თბილისთან ჩვენი კავშირი სუსტი იყო და ისიც შემთხვევითი ხასიათის; ერთად-ერთი კავშირი იყო გაზეთ „ბრძოლის“ და „კავკასკი რაბოჩის“ საშუალებით, როგორც თბილისთან კავშირის აღდგენისათვის, ისე გურიაში ორგანიზაციების ჩამოყალიბება ხელმძღვანელობა—გაერთიანებისთვის აუცილებელი იყო სამაზრო ცენტრის შექმნა. ამ მიზნით მოვიწყვეთ ჩოხატაურში ხიდისთავის, ერკეთის და თვით ჩოხატაურის რაიონების კონფერენცია. დაესწრო ხიდისთავიდან ვ. კალანდაძე, ჩოხატაურიდან — თ. ჩიჩუა, ტ. მშვიდლობაძე, ს. და კოსტა ცინცაძე და სხვ. ერკეთიდან: მე და ტ. მგალობლიშვილი. ადგილებიდან გაკეთებული მოხსენებებით გამოირკვა, რომ ხალხის სიმპატია ჩვენს მხარეზე იყო. ამიტომ საჭირო იყო ენერგიული მუშაობა და ხელმძღვანელ ცენტრალური ორგანიზაციის შექმნა.

აქ შევადგინეთ აღმოსავლეთ გურიისათვის ბოლშევიკური კომიტეტი, რომელშიაც არჩეულ იქნენ: თ. ჩიჩუა, ვ. კალანდაძე, ტ. მშვიდლობაძე, ს. ცინცაძე, ტ. მგალობლიშვილი და მე. კომიტეტს ევალებოდა ხელმძღვანელობა გაეწია ქვემდებარე ორგანიზაციებისათვის და ეზრუნა სამაზრო ცენტრის შექმნაზე.

ამ დროს მოგვისწრო ოქტომბრის რევოლუციამ, რამაც მეტის მეტი სიხარული გამოიწვია ყველა ბოლშევიკებში და ახლო მომავლის გამარჯვების იმედით გაასკეცდა ენერგია, გავაძლიერეთ მუშაობა;

პირველ ხანებში ადგილობრივ მენშევიკებზედაც მოახდინა გავლენა ოქტომბერმა: შესცვალეს კილო. ამბობდნენ: როგორ შეიძლება არ მივიღოთ მუშების მიერ მოხდენილი ოქტომბრის რევოლუციაო. მაგრამ ნ. ჟორდანიას თბილისის საბჭოს სხდომაზე გამოსვლის შემდეგ შეიცვალა მათი განწყობილება. ნ. ჟორდანიას ასე ახასიათებდა ოქტომბრის რევოლუციას: პეტროგრადში არავითარი რევოლუცია არ მომხდარა, რუსეთის მუშები და გლეხები არ თანაუგრძნობენ ბოლშევიკებს და საბჭოთა მთავრობას. ბოლშევიკები ორ-სამ დღეში გაქრებიანო. ხელისუფლების დაპყრობა ბოლშევიკების მიერ არის ავანტიურა, ღამით ქურდულათ მომხდარი გადატრიალება, რომელიც ჩქარა დაილუპდება.

ქორდანის ასეთ სიყალბეს დასისულელეს ებრძოდა ჩვენი პარტია, მაგრამ საქართველოში ჩვენი ორგანიზაცია შედარებით სუსტი იყო. როცა მენშევიკებმა დაშინებულებთან და მუსავრატელებთან ერთად შეადგინეს ა/კ. კომისარიატი, ჩვენ გავაძლიერეთ ბრძოლა ასეთი გამცემლობის წინააღმდეგ. გლეხობის სიმბატია ჩვენკენ იყო. ამიტომ აუცილებელი იყო სამაზრო ცენტრის შექმნა მთელი გურიისათვის და თბილისთან ცოცხალი კავშირის აღდგენა, დაფანტული ძალების ორგანიზაციულად ჩამოყალიბება.

ამხ. თ. კალანდაძე ამ ხანებში დადიოდა გურიაში დამოუკიდებლათ და კითხულობდა ლექციებს „ბოლშევიზმი და მენშევიზმი“, „ორი ტაქტიკა რუსეთის რევოლუციაში“. ნოემბერში ის წავიდოდა თბილისში, — გურიის ბევრ რაიონებში ჩვენი ორგანიზაციები არ ყოფილა. ოზურგეთში რამდენიმე ამხანაგი იყო, რომელთანაც ჩვენ ორგანიზაციული კავშირი არ გვქონია. — ჩველ ოზურგეთში და ვინახულე ამხ. ცხომელიძე. გავაცანი აღმოსავლეთ გურიის ბოლ. ორგანიზაციების მდგომარეობა. მან გამაცნო, რომ ადგილობრივ არიან ბოლშევიკები: ამხ. მ. მჭურნალი, მ. სიმელოიძე, მ. ლომინაძე მ. სიმონიშვილი და პ. ჩხარტიშვილი. — ესენი გარკვეული ბოლშევიკებია, მაგრამ ორგანიზაციული კავშირი არავისთან არა გვაქვს და მუშაობა ძლიერ სუსტიაო. გადავწყვიტეთ მოგვეწვია დეკემბრის 20-თვის გურიის ორგანიზაციების კონფერენცია, შევადგინეთ დღის წესრიგი და მოწოდება ორგანიზაციისადმი:

1) მოხსენება ადგილებიდან, 2) კავკასიის საოლქო კომიტეტის და კავკასიის ბოლშევიკური ყრილობის ანგარიში, 3) დამოკიდებულება სხვა და სხვა პარტიებთან, 4) სამაზრო ორგანიზაციის შექმნა 5) ჩვენი პრესა, 6) მიმდინარე საკითხები.

ამხ. ცხომელიძეს დაეწერა ადგილობრივი ამხანაგები. გაეცნო მათთვის მოწოდება, დღის წესრიგი და დასტურის შემდეგ გაეგზავნა „ბრძოლის“ რედაქციაში, რომ პრესის საშუალებით გამოცხადებულიყო მოწვევა; მიუხედავად ამისა მე დავივალე პირადად შემეტყობინებია ყველა ორგანიზაციებისთვის.

20 დეკემბერს 1917 წ. შესდგა ოზურგეთში დამფუძნებელი
კრება გურიის ორგანიზაციებისა, რომელსაც დაესწრენ, როგორც
მასხოვს, ჩოხატაურიდან, ზიდისთავიდან და ერკეთიდან ამხანაგები.

1) ამხ. კ. ცინცაძე, 2) ელ. კალანდაძე, 3) მე. ლანჩხუთიდან და ჩი-
ბათიდან ამხანაგები ამხ. პარმენ ცინცაძე, 4) ვარლამ კუნჭულია.
ოზურგეთიდან—ფ. ცხომელიძე, მ. მკერდალი, მ. სიმეოლიდი, პ. ჩხარ-
ტიშვილი.

კონფერენცია უნდა გახსნილიყო სამოქალაქო სასწავლებლის დარბაზში, სადაც მასწავლებლად იყო ამხ. მარო ლომინაძე. დარბაზში ჯერ მეცადინეობა მიდიოდა, როცა ჩვენ დაგვინახეს ბავშვებმა, შეკრთენ, ჩვენ ვიკითხეთ რაში იყო საქმე. გავიგეთ, რომ ბავშვებს გადასცეს: ბოლშევიკები მოვიდნენო. ამიტომ შეშინებულიყვენ ბავშვები. აი როგორ იყო მოწამლული ქ. ოზურგეთი და მთელი მისი რაიონი მენშევერების პარტიის პროვოკაციით. მე უსაყვედურე ადგილობრივ ამხანაგებს და განსაკუთრებით მარო ლომინაძეს, რომელიც სასწავლებლის გამგეთ ითვლებოდა: ნუ თუ ისეთ ადგილას, სადაც ერთი ბოლშევიკი არის სასწავლებელში, ასეთი მდგომარეობა უნდა იყოს თქვა, მენშევიკები და ყველა ადგილობრივი კონტრ-რევოლუციონერები აქ ბოლშევიკების ლანძღვა-გინების მეტს არაფერს აკეთებდენ. მუდამ იმას გაჰკივიან: ბოლშევიკები მხეცები, ბოლშევიკები გიჟები, ბოლშევიკების საქმეა ქაჩვა, გლეჯა, ხოცვა და ქვეყნის განადგურებააო. ჩვენ კი ლაპარაკის ნებას არ გვაძლევდენ.

აი, ასეთ ატმოსფეროში გაიხსნა გურიის ორგანიზაციების წარმომადგენელთა დამფუძნებელი კრება. კრება გახსნა ამხ. ცხომელიძემ. თავმჯდომარეთ ავირჩიეთ ამხ. მ. მკურნალი. მიღებულ დღის წესრიგი კონფერენციამ დაამტკიცა.— მოხსენება მე-2 საკითხზე გააკეთა ამხ. ალ. ერქომაიშვილმა, მიღებულ იქნა შესაფერი რეზოლიუცია. გამოირკვა, რომ მშრომელი მასსების სულიერი განწყობილება ჩვენს სასარგებლოთაა. სხვადასხვა პარტიებთან დამოკიდებულების შესახებ კონფერენციამ დაადგინა: ის მემარცხენე ესერები, რომელნიც დღეს სავსებით მხარს გვიჭერენ ჩვენ, მიღებულ იქნან ჩვენს ორგანიზაციებში, რომლებიც იდეოლოგიურათ ჩამოსცილდენ ესერებს და აგრეთვე ის ინტერნაციონალისტები, რომლებიც მთლიანად დადგებიან ჩვენს პლატფორმაზე. მერყევ ნაწილთან შეწყვეტილ იქნეს ორგანიზაციული კავშირი. გადაწყდა სამაზრო კომიტეტის შექმნა.— ცენტრი უნდა დარჩენილიყო ქ. ოზურგეთში. პირველი კრება სამაზრო კომიტეტის უნდა შემდგარიყო 1 იანვარს 1918 წ. კომიტეტს ეწოდა გურიის ცენტრალური კომიტეტი რ. ს. დ. მ. პ. (ბ). კონფერენციამ მიიღო მრავალი პრაქტიკული რეზოლიუციები და დაიშალა.

20 დეკემბრის დადგენილებისამებრ შესდგა გურიის კომიტეტის კრება, დაესწრო უმრავლესობა იმ ამხანაგებისა, რომლებიც წინა კრებაზე იყვნენ. კომიტეტმა გადასინჯა ხელახლა კონფერენციის რეზოლიუციები და დადგენილებები,— მიიღო ის სახელმწიფანელოთ, დაჰყო გურია 5 რაიონად: ოზურგეთი, ხიდისთავი, ჩოხატაური, ერ-

კეთი და ლანჩხუთი. არჩეულ იქნა აღმასრულებელი კომიტეტი ხუთი კაცისაგან. შევიდნენ: 1) ცხომელიძე, 2) მ. მკურნალი 3) პ. ცინცაძე, 4) თ. ჩიჩუა, 5) გრ. მგალობლიშვილი. ამასრულებელი კომიტეტი შეუდგა დაკისრებულ მოვალეობის ასრულებას, მაგრამ ამ დროს მენშევიკური რეაქცია ძლიერდებოდა, მასიური უკმაყოფილება მენშევიკებისადმი იზრდებოდა.

10 თებერვალს, ამიერ-კავკასიის სეიმის გახსნის დღეს, მენშევიკებმა თავი ისახელეს ალექსანდრეს ბაღში მუშების დახვრეტით.

1918 წ. იწყება საქართველოს ყველა კუთხეებში გლეხთა აჯანყებები. აჯანყებულები მოითხოვენ საბჭოთა რუსეთთან კავშირის აღდგენას, მიწების უსასყიდლოთ გლეხებისთვის გადაცემას და საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას. მენშევიკები აჯანყებულ გლეხების წინააღმდეგ გზავნიან იმპერიალისტურ ბურჟუაზიის ჯარებს და ზარბაზნების შემწეობით მოძრაობა დაამარცხეს. ნ. ჟორდანიას ამ დროს აცხადებდა: გლეხები რეაქციონერებია და საჭიროა გადამჭრელი სასტიკი და შეუბრალებელი ზომების მიღებაო, რაქა-ლენჩხუმი და სამეგრელო მენშევიკების მთავრობამ გამოაცხადა კანონს გარეშე, წინადადება მისცა ყველა ადგილობრივ ხელისუფლებას, აქტიური ბოლშევიკების სასწრაფო დატუსაღებისა. ქ. ოზურგეთში შეადგინეს სამხედრო „რევოლიუციონური“ ინტერპარტიული კომიტეტი, რომელიც ემუქრებოდა ბოლშევიკებს ციხით და გადასახლებით. მიუხედავად რეპრესიებისა ჩვენი ძალები დღით-დღე იზრდებოდა, ირთვებოდა მენშევიკური პარტიის ორგანიზაციები. შეიქმნა ბოლშევიკური ორგანიზაციები თითქმის ყველა თემებში. მოგვემატა ძალები, ძველი გამოცდილი ბოლშევიკები ამხ. ამხ. ვარდენ კალანდაძე, ივანე ლომთათიძე, — გადმოვიდა ჩვენკენ ამხ. თ. დოლიძე, რომელიც იყო აქტიური მუშაკი. ჩვენს წინააღმდეგ ამხედრებულია არა მარტო მენშევიკები, არამედ — ყველა ჯურის ნაძირალები. 1918 წ. აპრილის პირველ რიცხვებში ბათომი ოსმალებმა დაიკავეს, შემდეგ დაიპყრეს ქ. ოზურგეთი, მენშევიკური ჯარის სულიერი განწყობილება სრულიად გამოიცვალა. — ისინი ზიზღით იხსენიებდნენ მენშევიკებს. გურიაში შეიქმნა პანიკა, მენშევიკებმა გამოსცეს მოწოდება: სამშობლო განსაცდელშიაო და მოუწოდებდნენ ხალხს სამშობლოს დასაცავათ; ჩვენ ვეუბნეოდით მასებს: თუ ბათომის ოლქის მცხოვრებნი ისურვებდნენ ოსმალეთთან გადასვლას ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულებით, ჩვენ წინააღმდეგ ვერ წავალთ და გურიის საზღვრებში შემოჭრა კი არის გადალახვა ბრესტის ზავის და თავდაცვა უნდა ეაწარმოოთ. მოწვეულ იქნა სამაზრო კომიტეტის კრება, დაისვა საკითხი შექმნი-

ლი მდგომარეობისა და თავდაცვის შესახებ. კრებაზე მოხსენება გააკეთა სოხუმიდან დაბრუნებულმა ამხ. კალანდაძემ. ნაწილი ამხანაგებისა წინააღმდეგი იყო თავდაცვის და ძოითხოვდა მდგომარეობით სარგებლობას და აჯანყების დაწყებას. მაგ., მახსოვს ამხ. ვ. კალანდაძე იცავდა აჯანყებას, მე აჯანყების წინააღმდეგ გამოვდიოდი იმ მოსაზრებით, რომ არ ვიყავით მზათ აჯანყებისათვის და მასების სულიერი განწყობილება ოსმალების წინააღმდეგ იყო მიმართული და სულ ადვილათ შეიძლებოდა ოსმალების გამარჯვება, როგორც ჩვენზე ისე მენშევიკურ მთავრობაზე და მოვითხოვდი თავდაცვაში მონაწილეობის მიღებას ჩვენი ჯარით და ჩვენი ბოლშევიკური ძალებით. ამხ. ვ. კალანდაძე ამტკიცებდა, რომ არაფერი განსხვავება მენშევიკების ხელისუფლებასა და ოსმალეთისაში არ იქნება, ოსმალეთის გამარჯვების შემდეგ რომც დავმარცხდეთ, ეს უკეთესიც იქნება მომავალი ბრძოლისათვის. ბოლოს მან აჯანყებაზე უარი სთქვა, მაგრამ თავდაცვის წინააღმდეგ წავიდა. ამ აზრის მიღება ყოველათ შეუძლებელი იყო. გავიდა მეორე წინადადება: რომ თავდაცვაში მივიღო მონაწილეობა, ზემოხსენებული პირობებით და იმ დამატებით, რომ მენშევიკებს ხელი აეღო ჩვენს ლანძღვა-გინებაზე და პროვოკაციაზე.

წარუდგინეთ მენშევიკებს ეს პირობები, მაგრამ მენშევიკები ამაზე არ დაგვეთანხმნენ და გვითხრეს ჩვენ დირექტივას და კომისიას დავმორჩილეთო. ჩვენ მიტინგებზე ვაყენებდით საკითხს ამ წესით, მახსოვს ერთხელ ერკეთის თემში იყო მოწვეული დიდი მიტინგი მენშევიკების მიერ, ერკეთის ხევის და ბუკის ციხის თემების ფრონტოვიკებისა მასიური მობილიზაციის ჩასატარებლად. მენშევიკების წარმომადგენელმა მიტინგი გახსნა და წინდაწინვე გამოაცხადა, რომ მიტინგზე გამოყოფილი ბოლშევიკებიც უნდა იყვნენ და ფრონტოვით იყავით, წესრიგი უნდა დაცულ იქნესო. ამ განცხადებაზე, როგორც მე, ისე მთელი ამხანაგები ავლელდით. მე მიტინგს მივმართე: თვით ესენი არიან გამყიდველები და მოლაღატენი მეთქი. ებრძვიან რევოლუციას და მაგათი პოლიტიკა დალუპავს მშრომელ ხალხს, ვისაც არ დაუკარგავს რევოლუციონური სინდისი, ის დატოვებს მიტინგს და მიუთითებ იქ სასამართლოს შენობის წინ, იქ შეიკრიბება თქვა, მიტინგი თითქმის შუაზე გაიყო და წავიდა მითითებულ ადგილზე, სადაც ჩვენ უნდა გავვემართა მიტინგი. მილიციის უფროსმა, როგორც მახსოვს, ვ. შარაშიძე უნდა ყოფილიყო, აღელვებული მოითხოვა ჩვენი დატუსაღება—ჩვენ მედგრათ შევქახეთ: სინჯეთ, სინჯეთ!—მიტინგს აუხსენით მდგომარეობა, წარუდგინეთ რე-

ზოლიუცია, რომ ჩვენ მომხრე ვართ თავდაცვის ოსმალეებისაგან ასეთ პირობებში: ჩამოთვლილი იყო პირობები. მიტინგმა ერთხმად მიიღო რეზოლიუცია.

ამ ხანებში მოხდა დასავლეთ ამიერ-კავკასიის ბოლშევიკურ ორგანიზაციების კონფერენცია, რომელმაც შექმნა დასავლეთ ამიერ-კავკასიის კომიტეტი. ამ კონფერენციაზე გამოვეჩვენეთ ჩვენ ამხ. თ. ჩიჩუა, ვ. და ელ. კალანდაძეები, ამავე ხანებში ხდება ბათუმის ოლქისა და დასავლეთ საქართველოს ბოლშევიკური ორგანიზაციების კონფერენცია. ამ კონფერენციაზე გამოვეჩვენეთ, გურიიდან როგორც მახსოვს ამხ. ტ. მშვიდლობაძე და ტ. მგალობლიშვილი.—დაუწყეს ყველა ბოლშევიკებს დევნა, ბევოჯერ დაგვესხენ თავს მე და ამხ. ტ. მგალობლიშვილს მენშევიკების მილიციელები, მაგრამ ვერ ჩავიგდეს ხელში. დადგა კითხვა: როგორ მოვიქცეთ. ადგილობრივმა ამხ. გვირჩიეს დროებით თავი აგვერიდებია მენშევიკებისთვის, საცხოვრებელ ბინიდან გადაესულიყავით სხვა ალგას. გადავწყვიტეთ ისეთ კუთხეში შექრა, სადაც შეიძლებოდა პარტიული მუშაობა და შეფარება, ასეთ კუთხეთ ავირჩიეთ სოფ. ქვაბლა. ის დაშორებულია თემის ცენტრიდან 25 ვერსტით—ტყიანი ადგილით, სახნავ სათესი მიწით. სოფელი შესდგება 60-დე კომლისაგან. ამ სოფელში ავიღეთ საყანე მიწა მე და ტარასი მგალობლიშვილმა. ჩვენთან იყო აგრეთვე ამხ. იაგორ კალანდაძე. ამ სოფელში არ იყო ორგანიზაცია და არც კომუნისტები, ჩვენ დავიწყეთ მუშაობა ადგილობრივ ამხ. ნესტორ მახარაძის და ი. კალანდაძის საშუალებით. სამჯერ თუ ოთხჯერ მთელი სოფლის საზოგადო კრება მოვიწვიეთ, სადაც უხსნიდით მენშევიკების დამლუპველ პოლიტიკას, მათ ღალატს, ორ თვეში 45 მეტრძოლი ახალგაზრდა ჩაეწერა პარტიაში. შევექენით უჯრედი და დაუკავშირეთ ერვეთის რაიონის კომიტეტს. ამ უჯრედმა, სხვათა შორის, თავი ისახელა 1919 წ. ჩოხატაურში მომხდარ გამოსვლაში, რომელმაც თითქმის მარტომ აიღო ჩოხატაური. გამოსვლების დამარცხების შემდეგ მენშევიკებმა შური იძიეს ამ სოფელზე, სადაც დახვრიტეს ორი—გლეხი კომუნისტი: თედორაძე და მამალაძე. სოფელი სრულიად გაანედგურეს, წაართვეს სარჩო-საბადებელი: სიმინდი, ცხენები და სხვა.

დაიძრებოდა თუ არა მთავრობის მოხელეები ჩვენკენ, სოფლელები იმ წამსვე შეგვატყობინებდნენ. იმავე დროს მუშაობას ვაწარმოვებდით ერკეთის ყველა უჯრედებში. ასეთი მდგომარეობა გაგრძელდა 1919 წ. აგვისტომდე. მოვიყვან ერთ მაგალითს: 1918 წ. 1 მაისისათვის ჩვენ ორი კვირით აღრე დავიწყეთ მზადება. პარ-

ტიის ყველა წევრს დავალებული ჰქონდა მოეწვია ხალხი. მიტინგი უნდა გაგვემართა სოფ. ხევში. ერკეთლებს თავი უნდა მოეყარა ერკეთის სამმართველოს წინ, იქიდან გავიარდით შუბან—ბეოლიეთს, სადაც შეკრებილ ხალხს (შუბნის და ბეოლიეთისას) შეუერთდებოდით. ასეც მოხდა. დილის 9 საათზე ერკეთში თავი მოიყარა მთელი თემის მცხოვრებლებმა. წინ მიუძღოდა ჩვენი ამხანაგები. შევედით სამმართველოში. გამოვიტანეთ მენშევიკების დროშა, წავშალეთ ზედ „დემოკრატიულ რესპუბლიკას“ და დავაწერეთ იმავე ადგილას „გაუმარჯოს საბჭოთა მთავრობას, ძირს მოლაღატე მენშევიკები“, თან გვახლდა ამხ. ს. თოდრია. წართმეული დროშით და პლაკატებით წინ გაუძეხვით მიტინგს დანიშნულ ადგილისაკენ. შემოგვიერთდა შუბანი, მივედივართ რევოლუციონური სიმღერებით. ავედით ხევში, იქ დავვიხდა მთელი ხევის თემის მცხოვრებლები. მე გავხსენი მიტინგი და 1-მაისის მნიშვნელობაზე ველაპარაკე ხალხს. შემდეგი გამოვიდა ამხ. ს. თოდრია და ილაპარაკა მენშევიკებზე. ილაპარაკა აგრეთვე ტარასი მგოლობლიშვილმა, მენშევიკები სახტად დარჩენ. გამოგვიგზავნეს დელეგაცია, როგორც მახსოვს დელეგაციას მეთაურობდა ეროდე უჯმაჯურიძე. გვითხრეს: ჩვენ გამოგვაგზავნა მენშევიკების ორგანიზაციამ, მობრძანდით ჩვენთან. პირველი მაისი საერთოდლეა, ეს მუშათა დღესასწაულია და ერთად ჩავატაროთო. მენშევიკურ ორგანიზაციებს აქ მაშინ ხელმძღვანელობდა ცნობილი მენშევიკი ვლასა მამალაძე. ჩვენ უთხარიტ: უმნიშვნელო ჯგუფთან ამოდენა მიტინგის წამოყვანა როგორ შეიძლებოდა თქვა. და თუ თქვენ დარგჩენიათ საერთო პირველ მაისთან რაიმე, მობრძანდით ამ ზღვა ხალხთანო. დელეგაცია გაბრუნდა. მენშევიკების ჯგუფი უყურებდა მაღლიდან ჩვენს მიტინგს. მიტინგმა მიიღო რევოლუცია ერთხმად. რუსეთთან კავშირის აღდგენა, პოლიტიკური ტუსალი ბოლშევიკების და შემარცხენების განთავისუფლება. მიტინგი დავხურეთ. ორატორად ბევრი იყო ჩაწერილი, მაგრამ დავაჩქარეთ მიტინგის დახურვა, რადგანაც ამხანაგებისაგან გავიგეთ, რომ მენშევიკებმა გავზავნეს კაცი ჩოხატაურში, რომ მოშველებოდენ შეიარაღებული ძალიტ. მეორე დღეს ხალხი ყველგან ლაპარაკობდა: ბოლშევიკებმა გაიმარჯვეს, ბოლშევიკებმა აიღეს ძალაუფლებაო. იმ დღეს გურიის თემების უმეტეს ნაწილში პირველი მაისი ჩატარდა ჩვენი ორგანიზაციების ხელმძღვანელობით.

გ. მგალობლიშვილი.

პარტიული მუშაობა მენშევიკების ბატონობის დროს.

საქართველოში მენშევიკების ბატონობის დროს, 1919 წელს, როდესაც ემუშაობდი თბილისის საგუბერნიო კომიტეტში და ვამზადებდით აჯანყებებს მენშევიკების წინააღმდეგ, ჩვენს მუშაობაში იყო ისეთი მომენტები, რომლის აღნიშვნაც საჭიროდ მიმაჩნია.

1919 წელს საოლქო კომიტეტი ამზადებდა ოქტომბერში აჯანყებას, რისთვისაც არჩეული იყო სამხედრო კომიტეტი. აჯანყების დრო დანიშნულია, ყველგან ცნობები და ღირებულებები დაგზავნილია.

სამწუხაროდ აჯანყების ორი სპი დღით ადრე სამხედრო კომიტეტი ჩავარდა, რომლის ხელში იყო აჯანყების ყველა ძაფები.

როგორც შემდეგ გამოირკვა, კომიტეტი გასცა პროვოკატორებმა: ფიჩხაიამ, ერისთავმა და კორძაბიამ, რომლებიც ახლო იდგნენ სამხედრო კომიტეტთან, როგორც სამხედრო პირები.

ამგვარად, აჯანყება, რომელიც უნდა დაწყებულიყო, რჩებოდა უხელმძღვანელოდ, რადგანაც ყველა მისი გამოჩენილი წევრები ჩავარდნენ. საჭირო იყო სასწრაფო ზომების მიღება გამოსვლების გადსაადებით.

საოლქო კომიტეტის წევრმა ამხ. ლადო დუმბაძემ დამავალა, როგორც გუბერნიოში მომუშავეს, ჩავდგომოდი საგუბერნიო კომიტეტს სათავეში, რადგანაც მისი ხელმძღვანელი ამხ. ი. მგელაძე დაიჭირეს, და მიმეღო სასწრაფო ზომები, რათა გამოსვლები არ დაეწყოთ.

ხელოვნური მიზეზების გამო დავალემა მივიღე და შევუდექი საჭირო ზომების მიღებას. ყველგან გავგზავნე ამხანაგები, ვაცნობებდით საქმის ვითარებას, ყველას წინადადებას ვაძლევდი არ დაეწყოთ გამოსვლები.

ცნობამ ყველგან მიიღწია, გარდა ლაგოდეხისა. სიღნაღმა დროზე ვერ აცნობა ამხანაგებს საქმის ვითარება, რომლის მიზეზით ჩვენი ამხანაგები გლეხებთან ერთად გამოსულიყვნენ და ძალა-უფლება ხელში აეღოთ, აეყარათ იარაღი იქ მყოფ გვარდიელებისთვის, დაემყარებიათ რევოლუციონური წესრიგი და სხვა.

ამხანაგები დარწმუნებული იყვნენ, რომ აჯანყება მთელი საქართველოს საქმე იყო, თბილისიც აღებული მიაჩნდათ და გათამაშებული ტელეფონით ეკითხებიან თბილისს: თუ რომელი მთავრობა იყო, კითხულობდნენ რევკომის თავმჯდომარეს და სხვა.

რა თქმა უნდა, მენშევიკები ამ „თავხედობის“ წინააღმდეგ მიიღებდნენ ზომებს, რომლის შედეგი იყო ლაგოდებიდან ამხანაგთა ტყეში გაქცევა და ვინც ხელთ იგდეს, მათი სასტიკი „გასამართლება“.

ამის შემდეგ ჩამოდიან კახელი ამხანაგები, გვიცხადებენ საყვედურს, გვარწმუნებენ, რომ კახეთი მზადაა აჯანყებისთვის: შვიდი ათასი შეიარაღებული გლეხი ვენახებში იმალებაო. ისინი კატეგორიულად აყენებენ საკითხს დაგვეწყო გამოსვლები.

კახელი ამხანაგების მოთხოვნილების განსახილველად მოწვეულ იქნა სხდომა საოლქო კომიტეტისა. ბინა სხდომისთვის დანიშნული იყო მაზუთის შესახვევში რკინის გზის მთავარ სახელოსნოს უპარტიო მუშის ალფეზ ყიფიანის ბინაზე. სხდომას დაესწრო ამხ. ფილიპე მახარაძე, ლადო დუშაძე, ი. ფიგატნერი, ნაზარეტიანი, გიორგი სტურუა და მე.

ამ ბინაზე დიდ კუროიზს წავაწყდით. ჩვენი ბინის დამთმობი ყიფიანი მონადირეა, მას ბევრი თათარი ჰყავს ნაცნობი და სწორედ სხდომის დროს მოგვადგა ორი სოფლელი თათარი მოგვესალმენ და დასხდნენ იატაკზე. მათ დანახვაზე ამხ. ფილიპე მოთმინებიდან გამოვიდა: სხდომა ვერ გავხსენით, მაგრამ ამ დროს ბინის პატრონი ამხ. ყიფიანი გვეუბნება: თქვენ თქვენი საქმე აკეთეთ, ნუ გეშინიათ, ესენი იატაკზე ისხდნენ, მუნჯები არიანო: მართლაც არც ერთი ხმას არ იღებდა.

შეუდექით საქმეს. თავმჯდომარეობს ამხ. ფილიპე. მოკლედ გავაცანი მიღებული ზომები და საქმის მდგომარეობა თბილისის გუბერნიაში, გავაცანი ლაგოდების საქმე და კახელ ამხანაგების მოთხოვნილება.

დიდი კამათის შემდეგ მივიწვიეთ კახელი ამხანაგები თათბირზე, მგონი ამხ. ხირსელი და მ. ვარაძეშვილი იყო (კარგად არ მახსოვს). მათ კახეთის მდგომარეობა გააცნეს საოლქო კომიტეტს. ამტკიცებდნენ, რომ შვიდი ათასი შეიარაღებული კაცი ყავდათ გახიზნული, მათ შეეძლოთ მთელი კახეთის აღება და შემდეგ თბილისზე შეტევის დაწყება; ასეთმა ინფორმაციამ მდგომარეობა შესცვალა. თუ წინეთ საოლქო კომიტეტი წინააღმდეგი იყო პერიფერიებიდან გამოსვლების დაწყების, ეხლა უკვე დაისვა საკითხი დაგვეწყო გამოსვლები პერიფერიებიდან: ასეც გადაწყდა: დაავალეს ამხ. ლადოს დირექტივების მოცემა ჩემთვის და ხელმძღვანელობის გაწევა.

საკითხი გადაჭრილია, ვიწყებთ აჯანყებებს პერიფერიებიდან. დროც დაენიშნეთ, რა დრომდე უნდა შეესძლოთ ახალი სამხედრო კომიტეტის მოწყობა. კახელი ამხანაგები ბრუნდებიან. მათ მიეცათ საჭირო დირექტივები, და, შეძლების ფარგლებში, თანხაც.

ვიბარებთ გორის მაზრაში მომუშავე ამხანაგებსაც, ვანაწილებთ იქ როლებს, ახალქალაქის რაიონში ინიშნება ამხ. ჯეჯელავა, ხაშურში იგზავნება—ი. ელბაქიძე და ამხ. აიდაროვი, მეჯვრის ხევში—გუბკომის წევრი ამხ. შახნაზაროვი, მაზრის ხელმძღვანელობას ვანდობთ ამხ. მათიკაშვილს და მისთვის დამხმარეთ ვ. კილასონიძეს, სამხრეთ ოსეთიდან ჩამოდის ამხ. ს. გულიევი, რომელიც გეპირდება დიდ დახმარებას გორზე გასალაშქრებლათ, მასაც ეძლევა დირექტივები და საჭირო თანხა. დუშეთში, ბორჩალოში და ახალციხეშიც იგზავნებიან ამხანაგები.

ამგვარად, ნაბიჯი გადადგმულია, საქმე მოგვარებულია, ვიწყებთ გამოსვლებს, დადგა აჯანყების დრო. პირველ რიგში კახეთმა უნდა დაიწყოს, ასეთია მათი შეპირება. მათ უნდა მოგვეცნა სიგნალი. დადგა დანიშნული დღეც. არაფერი ისმის, ახალქალაქის რაიონი, გორის მაზრა, იწყებს გამოსვლას. ამხ. ჯეჯელავა ძალაუფლებას ხელში იგდებს, ხაშურის ერთ სოფელში მოქმედებს ამხ. აიდაროვი, რომელიც შემდეგ მსხვერპლი შეიქნა მენშევიკების (ის დახვრიტა ვ. ჯუღელშა) გამოდის მეჯვრის ხევი ამხ. შახნაზაროვის ხელმძღვანელობით, რომელიც შემდეგ ჯუღელშა სიკვდილით დასაჯა.

სამწუხაროდ, გორში არ სჩანდა მაზრის ხელმძღვანელობა. ამხანაგებმა მათზედ დაკისრებული საქმე ვერ შეასრულეს, რომლის მიზეზით ყველა რაიონები თავის შეხედულების მიხედვით მოქმედებდა. სამხრეთ ოსეთი სრულიად არ გამოსულა. მას არავითარი დახმარება არ გაუწევია გორის მაზრისათვის, მასზე კი დიდ იმედებს ვამყარებდით; რაც მთავარი იყო, იქ სულ მოვსტყუვდით, სავსებით არ გამოსულა კახეთი, რომელსაც უნდა დაენთო პირველი აჯანყების ცეცხლი; სჩანს, კახელი ამხანაგები მოსტყუედნენ თავიანთ ძალაში, მათ ვერ გაითვალისწინეს საქმის ნამდვილი მდგომარეობა და ძალთა განწყობილება. ერთი სიტყვით, მათმა არა სწორმა ინფორმაციამ შეცდომაში შეიყვანა საოლქო კომიტეტი, რამაც დიდი მსხვერპლი გავალბინა და გამოსვლებიც უშედეგოთ დამთავრდა.

ჩავარდა ახლად მოწყობილი საოლქო კომიტეტიც. ამ გვარად, აჯანყება დამარცხებით დამთავრდა; გამარჯვებული მენშევიკების საგანგებო „სასამართლოები“ სასტიკად მოქმედებდნენ და ვინც ცოცხალი გადარჩა, მათ შეუბრალებლად სჯიდნენ.

აჯანყების დამარცხებით შექმნილი მდგომარეობა შეიცვალა: სა-
ოლქო კომიტეტმა არალეგალური მუშაობა გააძლიერა. რამდენიმე
დღე თვით გუბკომსაც არ შეეძლო მასთან კავშირის დაჭერა. ეს იმი-
სთვის, რომ ჯერ ერთი, გამოსვლების დამარცხების შემდეგ მენშე-
ვიკური რეაქცია სასტიკ საშუალებებს მიმართავდა და მეორე გაზ-
შირდა ამა თუ იმ წევრის ჩავარდნა, მდგომარეობა უფრო სერიოზუ-
ლი შეიქნა დანარცხების შემდეგ, პროვინციებიდან ჩამოდიან დალუ-
პულ ან გაქცეულ ამხანაგების ცოლშვილი, ჩამოდიან გამოქცეული
ამხანაგები, ყველა საჭიროებს ნივთიერ დახმარებას, უნდათ პასპორ-
ტები სხვა რაიონებში, ქალაქებში გადაგზავნა.

გუბკომში მარტო ვრჩები. არც თანხების და არც ღირებუტე-
ვის მომცემი არავინ მყავს. ამ დროს ჩამოდიან დასავლეთ საქართვე-
ლოს გამოსვლების ხელმძღვანელი ამხ. გ. სტუროვა. ვნახულობ. ვნიშ-
ნავთ სხდომას სალამოსთვის თბილისის კომიტეტთან ერთად, ბათუ-
მის შესახვევში, ამხ. ქავთარაძის ბინაზე. დანიშნულ დროზე მივდი-
ვარ. გზაში მხვდება ამხ. გიორგი სტუროვა, რომელსაც ახლავს ამხ.
ნუსია. მე მათ უკან მომდევო მეთვალყურე, „ოსობი ოტრიადელი“
შევამჩნიე, ხმა არ გავეცი, გვერდი ჩაუარე, თვალით ვანიშნე, მათ
შეუხვიეს ბათუმის შესახვევში.

საჭირო იყო სადმე მახლობელი ადგილზე თავის შეფარება,
ასეთად მივიჩნიეთ ამხ. ვ. ვაშაკიძის ბინა. შევცვივდით შიგ — აქაც
ხიფათში გავებით. იქ დაგვხვდა ორი ახალგაზრდა, რომლებიც ჩვენ
„ასობი ატრიადელი“ გვეგონა, მაგრამ ისინი აღმოჩნდნენ გვარდი-
ელები... ამ დროს შემოდის ამხ. ვაშაკიძე. მიხვდა საქმე რაშიც იყო.
დაგვამშვიდა. ახალგაზრდები აღმოჩნდნენ მისი ნათესალები, დაგვიცა-
ლეს ოთახი, ცოტა ხნის შემდეგ ბათუმის შესახვევიდან სხვა ამხანა-
გებიც გამოქცეულან და აქ შემთხვევით მოვიდნენ, აქ იყო ამხ. გ.
მახარაძე, ალიხანიანი (ორივე ტფილისის კომიტეტის წევრები) და 2
სოხუმიდან ჩამოსული ამხანაგი, გავხსინით სხდომა, გავარჩიეთ მთე-
ლი რიგი საკითხები, შევიმუშავეთ სამუშაო გეგმა და დავიშალეთ
ამხ. გ. სტუროვა მივაცილე თავის საიდუმლო საცხოვრებელ ბინამდე
და შემდეგ მეც შეუდექი ბინის ძეხნას ღამის გასათევად, რადგანაც
ჩემი ბინა ჩავარდნილი იყო.

ორიოდე სიტყვა ჩემი არალეგალური ბინის შესახებ, საჭირო
იყო რამოდენიმე ბინის მიჩენა. ერთ ასეთ ბინათ ექიმმა ამხ. ორლო-
ვმა დიდუბეში მომიწახა ოთახი ერთ თეთრგვარდიელ ქალთან, რო-
მელსაც ორი შვილი ოფიცერი დენიკინის ლაშქარში ჰყავდა. ქალი
ქართველებს ოთახს არ აძლევდა. საჭირო იყო აქ ხერხის გამონახვა.

მოველაპარაკეთ მე და ორლოვმა, გადაწყვეტით, ჩემი გაცნობა მისთვის როგორც დენიკინის ოფიცერი, ასეც მოვიქცეით. ქალს ძალიანი გაეხარდა, ოთახი მოგვცა, ხელი მოგვიმართა. ის დიდ თვალებს ადევნებდა მომსვლელებს. ხშირად მეკითხებოდა, თუ რა ისმოდა ფრონტიდან.

10 იანვარს 1920 წ. როდესაც დამაპატიმრეს და დატუსაღებული მიმიყვანეს სახლში და მოახდინეს ჩხრეკა (გაჩხრიკეს ბინის პატრონიც). როდესაც მან გაიგო ჩემი დაქერა როგორც ბოლშევიკის, კინალამ კეჟიდან შეირყა.

მეორე საიდუმლო ბინა იყო კრილოვის ქუჩაზე სახლი № 10, ვებერთელა ეზოში ცხოვრობდნენ ჩემი ნათესავი მოწაფეები—ძმები მეტონიძეები, ეჭირათ სამი ოთახი, ერთ პატარა ოთახში მე დავბინავდი. მართლაც მოხერხებული ბინა იყო, ხშირად ყველა ოთახებსაც ჩვენი მიზნისთვის ვიყენებდით, ერთხელ პატარა ოთახში ჩემთან მოდის ძველი კარგი ნაცნობი მენშევიკი კ. საბაშვილი. ეს ის დროა, როდესაც მეოთხე ოთახში დანიშნული გვაქვს საოლქო კომიტეტის სხდომა, რომელსაც ესწრება აშხ. ფ. მახარაძე, ლადო ღუმბაძე, ი. ფიგატნერი, ა. ნაზარეტიანი, დანენკო, მე და სხვა ამხანაგები. ეს ჩემი სტუმარი კარგ ხანს დარჩა, სხდომა მიმდინარეობს, ხან ერთ ოთახში ვარ და ხან მეორეში, მეორე ოთახში სტუმარი არ გადის, ვინაიდან ოთახის პატრონთან ცოტა უბრაოდ იყო, აქ მეორე შიშიც მქონდა: ვაი თუ დაბრუნდეს ოთახის პატრონიც და საქმე გამომქლავდეს მეთქი, თუმცა ვაცემის შიში აღარ მქონდა. ვინაიდან ორივე ძმები მეტონიძეები ჩვენი თანამგრძნობლები შეიქნენ, სხდომა კარგად ჩატარდა. დღეს ორივე მეტონიძეები კომპარტიის რიგებში არიან.

უნდა აღინიშნოს, რომ იმ ბინამ დიდი სამსახური გაგვიწია ჩვენ არალეგალურ მუშაობაში.

ბევრი ამხანაგი ჩავარდა. ბევრი გამცემლებიც აღმოჩნდნენ. იყო შემთხვევა, როდესაც ვშოულობდით ამხანაგს, რომ ორგანიზაციის სათავეში დაგვეყენებია, ამხანაგებშიც თავი იჩინა იჭვიანობამ, იყო შემთხვევა, როდესაც ზოგიერთი „ურა“—ამხანაგები საქმის გამოურკვევლად იტაცებდნენ ამხანაგებს იმისათვის, რომ თითქოს მათ კავშირი ჰქონდათ მენშევიკებთან, რომ ისინი გვიან ვარდებიან მენშევიკების ხელში. ეს ამხანაგები კი ფრთხილად მუშაობდნენ, ანდა შემთხვევით გადარჩებოდნენ დაქერას. ერთი ასეთი შემთხვევის დროს ერთი საუკეთესო მომუშავე ამხანაგი მათ მიერ გატაცებული კინალამ დაიღუპა, კინალამ გახდა უდანაშაულო მსხვერპლი თავის ამხა-

ნაგების, მაგრამ მას დროზედ მიეშველა ამხ. თ. ჟღენტი, რომლის გაულენა იმ ამხანაგებზე დიდი იყო.

ასეთი მდგომარეობა იყო, როდესაც ამხ. გრიშა მახარაძის საშვალებით მიბარებს ამხ. ფილიპე. მიუხედავად იმისა, რომ მძიმე ავად ვიყავი, მე მაინც წავედი, მიმიყვანეს ავლაბრის ერთ მივარდნილ ბინაზედ, ვნახულობ ამხ. ფილიპეს და იქ პირველად ენახულობ უკრაინიდან ახლად ჩამოსულ ამხ. თ. ჟღენტს, გამაცნო რა ამხ. თ. ჟღენტი, ფილიპემ მითხრა: აი ეხლა ჩვენ შევაყენებთ ახალ სამხედრო კომიტეტს, რომელსაც სათავეში ჩაუდგება ამხ. ჟღენტი, უნდა ითქვას, მასზედ დიდ იმედს ამყარებდა ამხ. ფ. მახარაძე. თათბირმა მე ხელახლად დამტოვა საგუბერიო კომიტეტის სათავეში, ყველა სამხედრო საქმეები დაეკისრა ამხ. თ. ჟღენტს და ამით დავიშალენით, შეუდექით ახალი წესით და ახალი ძალების ძებნით დახგრეული ორგანიზაციების აღდგენას.

ძალიან ძნელი შეიქნა მაზრებში მუშაობა. იქ, სადაც ადგილობრივი ძალები გვყავდა, საქმე კარგად მიდიოდა, მაგრამ ასეთი ძალები ძლიერ ცოტა იყო ადგილებზე და თუ კი ვინმე გვყავდა, ზოგი ციხეში იჯდა და ზოგიც სტოვებდა თავის კუთხეს. იქ მათ გაჩერება არ შეეძლოთ. მართალია იყო ერთი ტიპის კომუნისტები, რომლებსაც მენშევიკები „იდეურ“ კოაუნისტებს ეძახდნენ, მაგრამ ეს იდეის ხალხი ჩვენთვის უიდეო, გამოსადეგარები იყვნენ. ამგვარად აუცილებლად ვინმე უნდა გაგვეგზავნა თბილისიდან, აქ კი ხერხი იყო საჭირო, თუ ეს არ გექნებოდა, შენ დაკერილი ჩამოხვიდოდი უკან. ეს არაფერი. ამას ამხანაგები ურიგდებოდნენ, მაგრამ ხშირად მათ გზაში მენშევიკების ჯალათები ხოცავდნენ არა როგორც ბოლშევიკებს, არამედ—რაიმე სხვა ცუდი სახელწოდებით, ბანდიტი, ქურდი, დენიკინის აგენტი და სხვა.

ამ პირობებში მყოფნი ჩვენ იძულებული ვიყავით სოფლად მოგზაურობის დროს შევმოსილიყავით ფეხზე მოვაჭრეთა სამოსელში. ხან ტომრებს წავიღებდით მაზრაში ვითომდა ფეჭილის სასყიდლათ, ხან სამარხო ზეთს ან მის ქურკელს, ვითომდა ზეთით ვვაჭრობდით, ხან ადგილზე ვიყიდდით ყველს, ხახვს კართოფილს, რა თქმა უნდა, პატარა რაოდენობით, ბევრის წამოღება ჩვენ არ შეგვეძლო და არც გვქონდა მისი თავი და ცოდნა. ამ საშუალებით ბევრი რამ გაკეთდა, ბევრი ბროშიურები გადაიზიდა და გავრცელდა, ბევრი ორგანიზაციები მოეწყო და უნდა ითქვას, ეს საშუალება ხშირად უხვევდა თვალს მენშევიკების აგენტებს და ჩვენთვის კი დიდი სარგებლობა მოჰქონდა.

აშხ. ტრიფონ ენუქიძე
(ნამდვილი სახელი ეპიტანე).

აბხ. ტრიფონ ენუაიძე.

ამხანაგი ტრიფონი ჩვენი პარტიის აქტიური წევრი იყო. 1917—1918 წ. წ. ერთად ვმუშაობდით და ვცხოვრობდით თერგის ოლქში—ნალჩიკში.

ამ დროს აქ გაჩაღებული იყო სამოქალაქო ომი. ეს რაიონი ხელიდან ხელში გადადიოდა: ხან თეთრების, ხან წითლების ხელში იყო.

და სწორედ იმ დროს, როდესაც ჩვენი წითელი ჯარის პატარა ნაწილი იდგა აქ, თეთრებმა პოლკოვნიკ სერებრიაკოვს ხელმძღვანელობით ნალჩიკი ხელში ჩაიგდეს რამდენიმე დღით. ამ დროს ვინც ვერ მოასწრო გაქცევა, ყველა ამხანაგები დაიჭირეს და აწამეს, დახოცეს. თეთრებმა დაიჭირეს დაახლოვებით ხუთმეტი ამხანაგი. ყველა ესენი წამების შემდეგ დახოცილი აღმოჩნდნენ. ამ ნაწამებთა შორის იყო ამხანაგი ტრიფონიც: მისთვის მოეკრათ ორივე ყურები, ხელის თითები, თვალები ამოეთხარათ; დაბოლოს, ხანჯლით გამოეკუჭათ და გადაეგდოთ ნალჩიკის სადგურის გადაღმა თხრილში. ასევე ნაწამები იყო სხვა ამხანაგებიც, რომელთა სახელი და გვარი არ მახსოვს—ყველა რუსები.

დაახლოვებით ოთხი დღის შემდეგ თეთრები გარეკილ იქნენ ნალჩიკიდან. აწიოკებული ხალხი გამოვიდა გარეთ და შეუდგენ ძებნას ვისაც აკლდა ძმა, ქმარი, შვილი, მამა... ყველანი დახოცილები იპოვეს.

დახოცილი ამხანაგები ერთად იქნენ დასაფლავებული ნალჩიკში საერთო სასაფლაოზე.

ეს იყო 1918 წ. ნოემბერში თუ დეკემბერში.

ფილიპე გაგოშიძე.

პირველი კომუჯრედი ტფილისის სახელ- მწიფო უნივერსიტეტში

(მ ო გ ო ნ ე ბ ა ნ ი).

1918 წლის სექტემბერში, როცა ჩვენი პარტიული ორგანიზაციები ყოველგან მიწასთან იყო გასწორებული მენშევიკური რეაქციის მიერ და თვითეული ცოტათ თუ ბევრად აქტიურად მომუშავე ამხანაგი განიცდიდა დევნას, მე და სპ. კიკაჩიშვილი მივდივართ სამტრედიიდან ტფილისში და შევდივართ სახელმწიფო უნივერსიტეტში პირველ კურსზე.

ტფილისში მისვლისთანავე საშინელი პოლიტიკური სიოზღვეგრძენით. სამტრედიიში ოდნავ მაინც ედგა სული ჩვენს ორგანიზაციას... აქ კი ტფილისში, სრულიად ჩამოხრელებული იყო პოლიტიკური ცა წვრილ ბურჟუაზიულ რეაქციის ქვეშ.

ამხ. კოწია სტურუას დახმარებით, რომელიც რკინის გზაზე მსახურობდა, მოვნახეთ პირველ რაიონში პარტიული ბიურო (ჩერქეზიშვილის ქუჩაზე).

აქ თითქმის ყოველ დღე იკრიბებოდნენ ამხანაგები—რკინისგზელი მუშები. იმართებოდა კრებები. იყო პარტიული აპარატი: არსებობდა კანცელარია. იშოვებოდა ახალი კომუნისტური ლიტერატურა. ამხანაგები კიდევ ამაცობდნენ, რომ ასე ლეგალურად იკრიბებოდნენ: „აქ ნაკლებათ უხლიათ ჩვენთვის ხელი; აქ მუშათა რაიონი გახლავს, აბა გაბედონ თითის წამოწევა“,—მედიდურად მიპასუხა ერთმა ამხანაგმა (ზაქარაძემ), როცა შევეკითხე, —თუ როგორ გადაურჩა დღემდე ბიურო დარბევას ან როგორ ითმენენ მენშევიკები ჩვენს აქ თავის მოყრას მეთქი.

ჩვენ გავაზიარეთ ბიუროში სტუმრობა. აქვეცნობით იმ დროინდელ აქტივს: გ. რთველაძეს, ს. ზაქარაძეს, გავარს, ჩადუნელს, ბოლქვაძეს და სხვებს. სხვათა შორის, სულ პირველად აქ ვიშოვე ლენინის ცნობილი წიგნი: „სახელმწიფო და რევოლიუცია“.

ჩვენი პოლიტიკური ცხოვრება ერთი თვის განმავლობაში განიზალვრებოდა მხოლოდ ამ ბიუროში სტუმრობით. თვით უნივერსიტეტში კი სრულიად არ გვეგულებოდა ჩვენი ამხანაგები.

სწორედ ამ დროს (ნოემბერში) იქამდე უცნობ სტუდენტის, აშხ. გრ. მახარაძისგან ვლდებულობ ბარათს, რომელშიც ის მეცნობა როგორც ბალშევიკი და მთხოვს შეეხვდეს „იაკვას“ მინიშნავს თვით უნივერსიტეტში.

შევხვდით, გავეცანით ერთმანეთს.

— შენი თავი აშხ. (ოროშელძემ გამაცნო, რამდენი გეძიე. ახლა ოთხი ამხანაგს მე ვიცნობ უნივერსიტეტში, შენც უთუოდ გეყოლება ნაცნობი და საქმეს შეუდექი! მოვაწყოთ უჯრედი“, გაცნობისთანავე მაძლევს ის ასეთ წინადადებას.

დავტრიალდით და მოუყარეთ თავი ნაცნობ ამხანაგებს პირველი სართულის მარჯვენა კორიდორში. გავეცანით ერთმანეთს. იქვე სასწრაფოდ გადავსწყვიტეთ იმ სალამოსთვის პირველი კრების მოწვევა აშხ. ვ. ლეეავას ბინაზე (ფედოსიევის ქუჩის ზემოთ მდებარე ერთი დიდ სახლში).

დანიშნულ საათზე ამ პირველ კრებაზე გამოცხადდა 9 ამხანაგი. კრებაზე შევადგინეთ სია უჯრედის წევრებისა. ავირჩიეთ ბიურო, ორგანიზატორი (ვ. კვანტალიანი). დავნიშნეთ კრებების დღე (ხუთშაბათი სალამო). კრებებისთვის ბინის მოძებნა და ამხანაგებისთვის შეტყობინება ევალება ორგანიზატორს. ზოგი ჩვენგანი ვეწერებით ახლად დაარსებულ „ტფილისის ორგანიზატორ-პროპაგანდისტთა კოლეგიაში“.

მეორე კრებაზე უკვე ცხადდება 13 ამხანაგი, რომელნიც (შემდეგ შეადგენდნენ მთელ უჯრედს. 1) ვ. მდინარაძე, (მკვდარია) 2) აკაკი ურუშაძე, 3) თავართქილაძე (მკვდარია) 4) ვ. გეგეშიძე, 5) ფ. ხარებავა, 6) სპ. კიკაჩიშვილი, 7) თათარიშვილი, 8) კოწია სტურუა, 9) ვ. ლეეავა, 10) გრ. მახარაძე, 11) ლ. ლეეავა, 12) ვ. კვანტალიანი და 13) ერთიც ქალი (გვარი არ მახსოვს).

რაც შეეხება უნივერსიტეტში თავისი საკუთარი პოლიტიკური სახით გამოსვლას, ეს უარყოფილ იქნა, მიზანშეუწონლად იქნა აღიარებული იმიტომ, რომ უნივერსიტეტში მსმენელთა კონტიგენტი სრულიად არავითარ ხეირს არ გვიქადდა. აქ თავმოყრილი იყვნენ ხანში შესული „ქალიშვილები“, სოფლის მასწავლებლები, მღვდლები წვრილ ფეხა შოწამლული მენშევიკები, ფედერალისტები. ერთი სიტყვით, აქ იყო მშვენიერი გამოფენა წვრილი ბურჟუაზიის ყველა ფენების. აქ გამოსვლა, ვფიქრობდით, მხოლოდ პროვოკაციას მოუწყობდა ახლად შექმნილ ორგანიზაციას. ამიტომ იმ ხანებში ჩატარებულ გამგეობის არჩევნებში (გაიმარჯვეს ს. ფედერალისტებმა) ჩვენი მცირე რიცხოვანი ხმები შევაწიეთ ესერების კარლიკურ ჯგუფს.

დღიდან დაარსებისა რევოლუციულად ეწყობოდა უჯრედის კრებები. კრებები იმართებოდა ძალიან კონსპირატიულად უჯრედების წევრთა ბინებზე. უჯრედში მაშინვე ჩაღდება გაცხარებული მეცადინეობა: ვკითხულობდით და ვარჩევდით ძველს და ახალს რჩეულს მარქსისტულ—კომუნისტურ ლიტერატურას.

ჩვენ კრებებზე მოგვყავდა და ვაკეთებინებდით მოხსენებებს (მომავრებულის როლში) სხვა და სხვა თემებზე (პოლიტიკური ეკონომიიდან, მომენტზე და სხვა) ამხ. მ. ტოროშელიძეს და ალ. ერქომაიშვილს. თერგის საბჭოების დაცემის დღეებში ამხ. მალაქიამ გააფეთა საყურადღებო მოხსენება საბჭოთა რესპუბლიკის შინაურ და საგარეო მდგომარეობაზე. ამისთანავე ხშირი სტუმრები ვიყავით სახალხო უნივერსიტეტის, სადაც გამოდიოდნენ გრ. აიოლო, ლიადოვი—მანდელშტამი, არ. ზურაბოვი და სხვები და, სადაც მენშევიკებს მაინც და მაინც აღარ სწყალობდა ბედი.

ჩვენ ვავრცელებდით გერმანულ ჯარებში დიდძალ ლიტერატურას (ფურცლებს) როგორც ყაზარმებში (საბურთალოზე), ისე რკინის გზაზე. ზოგიერთი ჯარის კაცი კიდევ გავიცანიით და ვმართავდით მათთან პოლიტიკურ თემებზე საუბარს.

ცოტა ხნით შეფერხდა უჯრედის მწყობრი მუშაობა „ქართველ-სომეხთა ომის“ დროს, როცა ზოგიერთ ჩვენგანს მოუხდა დამალვა და ზოგი კიდევ გაყვანილ იქნა სამსახურში (ჯარში), მაგრამ ჩვენ გულზე ხელდაკრეფილი მაინც არ დავრჩენილვართ: ვაბნევდით ომის საწინააღმდეგო ფურცლებს მუშათა რაიონებში, ჩვენსა და უცხოელების ჯარებში.

მე და სპ. კიკაჩიშვილმა (ჩვენ ძალდატანებით გავგიწიეს) თან წავიდეთ ფრონტზე დიდძალი ფურცლები. გაწვევისთანავე ჯარისკაცებში მოენახეთ ბალშევიკები, რომლებთანაც უკვე თავისუფლად გავმართეთ ბოლშევიკური აგიტაცია—პროპაგანდა. ჩვენი მუშაობა არ დარჩენილა შეუმჩნეველი აფიცრებისგან (რომლებიც ძალიან ღმობიერად მოგვექცენ) და დემობილიზაციამდე დაგვაწერინეს განცხადება და გაგვანთავისუფლეს სამსახურიდან.

1919 წლის დასაწყისიდან თბილისის ორგანიზაციას დაეტყო საგრძნობი გამოცოცხლება. დიდი ნაწილი ჩვენი უჯრედის წევრებისა სრულიად არ ერიდებოდა მეცადინეობაზე მოცდენას და გატაცებით ებმოდნენ უნივერსიტეტის გარედ ორგანიზაციის მუშაობაში.

ამ დროს „კოლეგიამ“ დაადგინა მოაწყოს მარტში ბაქოს 26. კომუნარების წამებიდან $\frac{1}{2}$ წლის შესრულების აღსანიშნავად ზოგიერთ მუშათა ცენტრებში სამგლოვიარო საზოგადო კრებები. ჯერ

თვით კოლეგიის სხდომაზე მოვისმანეთ ახლად ჩამოსულ ამხ. გ. სტურუას მოხსენება აღნიშნულ თემაზე. შემდეგ-კი დანაწილებულ იქნენ სხვადასხვა ადგილას მომხსენებლებათ ამხანაგები. მე და ამხ. მდინარაძე გავგზავნეს პლენარის კლუბში. აქ, როგორც უფრო დიდ მუშათა ცენტრში, დანიშნულ იქნა მთავარ მომხსენებლად თვით ამხ. გიორგიც. (სად და რამდენ ადგილას მოეწყო ეს კრებები, არ მახსოვს). საჭიროა ვიცოდეთ, თუ როგორ ჩატარდა ეს კრება: თეატრის დარბაზი აესილია მუშებით.

წინარად, ჩვეულებრივი სამგლოვიარო წესით გაიხსნა კრება. პირველ ორატორათ გამოვიდა ამხ. გ. სტურუა. თუმცა მომხსენებელი ძალზე ამოთრახებდა ესერებს, მენშევიკებს და კერძოდ ქართველ მენშევიკებს, მაგრამ მთელი დარბაზი მშვიდად, შესაფერი გულის ტკივილით ისმენდა მუშათა კლასისთვის მოუნელებელ სამწუხარო ამბავზე სიტყვას. გვიკვირდა, რომ კრებაზე აღარ სჩანდნენ ასეთ შემთხვევებისთვის გამოსაშვებლად დაგეგმილი ხულიგანები. ალბათ, ვფიქრობდით, მენშევიკებმა გაუშვეს დრო და ვერ მოასწრეს ხელშესაშლელად მომზადება. მაგრამ ის იყო გიორგი ათავებდა მოხსენებას, რომ დარბაზში შემოცვივდნენ „განსაკუთრებული რაზმის“ აგენტები.

— შეწყვიტეთ „ვინ გახსნა კრება!“.. მოჰყვდეს და მოიწვეს ბალშევიკებზე დაგეგმილი მონადირე ცნობილი ქარცივადე.

ხალხი შეინძრა. დარბაზში ხმაურობა შეიქნა. ზოგი ფეხზე წამოდგა, ზოგმა გახულიგნებულმა მუშა-მენშევიკმა მორთო ყაყანი... ამხ. გიორგის ადგილს იკავებს ამხ. მდინარაძე და ხმაურობაში იწყებს სიტყვას. სცენაზე ამოდის რამდენიმე აგენტი და აჩუმებენ მეორე ორატორსაც.

— ვინ ბრძანდებით თქვენ!..

— მე ოპონენტად გამოვდივარ მომხსენებლის წინააღმდეგად და თქვენი ამ უმგანო შავრაზმული საქციელის წინააღმდეგაც, მიუგო დიპლომატიურად ამხ. მდინარაძემ.

— თქვენ?!.. ჩამომძახეს მეც.

— ახალგაზრდა მარქსისტი გახლავარ, მაგრამ მე აღვძრავ საკითხს სადაც ჯერ არს თქვენს დღევანდელ საქციელზე ამ მუშათა კრებაზე, შეუტეე მეც მართალივით.

ჩვენი დიპლომატიით იყო თუ რით არ ვიცი, აგენტებმა ერთი აგებედ-დაგებედეს, დაილრიჯენ და შემოგვაქციეს ზურგი. ვიხელთეთ თუ არა დრო, ჩვენი შევერიეთ ხალხში. აგენტების „დახმარებით“ დარბაზიც მალე დაიცალა.

ჩვენი უჯრედიდან ვესწრებოდით იმ კრებებზე, რომლებიც იმართებოდა დენიკინის წინააღმდეგ ამ.-კავკ. მუშაია ერთიანი ფრონტის შესაქმნელად.

ჩვენ დავესწარიტ 31 მაისს თბილისის მუშათა საბჭოს სხდომას, რომელზედაც მენშევიკებმა საკუთარი თვალით იხილეს, რომ, მიუხედავად სასტიკი რეპრესიებისა და „სათანადო ზომებისა“ ბოლშევიზმი თეატრის ქანდრებიდან უკვე პარტერშიაც გაჩენილიყო. ჯუღელის და გეგეჰქორის ფარისეულურ ფიცზე, რომ ისინიც ებრძვიან დენიკინს, ჩვენი ამხანაგები დარბაზში ისვროდნენ ევ. გეგეჰქორისავე ცნობილ სიტყვებს, ეკატერინოდარში წარმოთქმულს: „Мы стоим в одну точку“.

„ვის ეკუთვნის ეს სიტყვები?“

უტიფარი მინისტრი ღვება და აცხადებს: „ეს სიტყვები მე წარმოვსთქვი და კიდევ ვამაყობ ამითო“.

ჩვენი ორგანიზაციიდან ამ სხდომაზე ერთგვარი დეკლარაციით გამოდის ამხ. ვირაპი, რომელსაც მენშევიკები აღშფოთებით ხედებიან. კრება, თითქმის დენიკინის წინააღმდეგ მუქარით და მუშტის ქნევით დაწყებული, ქანდრებიდან სააბსტრუქციო აკრომაპანიმენტის ქვეშ თავდება სასაცილოდ სულ საწინააღმდეგო წინადადებებით: ყურადღება შინაურ მტრებს... მაგრად ჩაუკეტეთ ციხის კარები ბოლშევიკებსო.

ჩვენი უჯრედის წევრები ვღებულობდით მონაწილეობას თბილისის ქალაქის მოსამსახურეთა აპრილის გაფიცვის მოწყობაში.

ერთი სიტყვით, ჩვენს უჯრედს აღარ გამოპარვია არც ერთი თვალსაჩინო პოლიტიკური გამოსვლა.

ივლისის პირველ დღეებში, როცა თავდება სამოსწავლო წელი, უჯრედი იშლება, ეს ის დროა, როცა ჩვენში რევოლუციონური მოძრაობა ზღაპრულად იწყებს ზრდას, დიდი ნაწილი ჩვენი უჯრედის წევრებისა თავდავიწყებით ებმება მუშაობაში: ზოგი თვით თბილისში და ზოგიც მაზრებში. უკვე ივნისიდან იწყება მენშევიკების მორიგი რეპრესიები და ჩვენი ამხანაგებიც ნელ-ნელა, თითო-ორო-ლა ხედებიან „დემოკრატიულ“ ციხეებში.

ამ ხნიდან გასაბჭოებამდე უნივერსიტეტში უჯრედი აღარ ამდგარა.

თუმცა 1919 წლის შემოდგომიდან უნივერსიტეტში ჩვენი ამხანაგების რიცხვი კიდევ უფრო გაიზარდა (მიემატნენ: ევ. ნუტუბიძე, კალ. იაშვილი, გალ. ნუტუბიძე, ირ. სოხაძე და სხვ.), მაგრამ, ვინაიდან აწარმოებდნენ გაცხარებულ მუშაობას აჯანყების მოსამზადებ-

ლად, ასე თუ ისე—ცოტა ინიციატივის მქონე ამხანაგები ყველანი ჩაბმული ვიყავით (მე ვიყავი სამტრედიისში) ორგანიზაციის უფროსი საპასუხისმგებლო პოსტებზე სამუშაოდ.

1919 წლის მიწურულში, აჯანყებების ჩაქრობის შემდეგ, მე ვმუშაობდი თბილისში (ინსტრუქტორ-ორგანიზატორად I რაი-ში) და დავხვერე, შეიძლება თუ არა უნივერსიტეტში უჯრედის აღდგენა. მაგრამ იქ ძველი აქტიური ამხანაგების ქაჰანიც არ იყო: ზოგი გადახვეწილიყო, უმეტესობა ციხეებში იხსდა. ვინც კი დამხვდნენ, ყველანი პოლიტიკას ჩამოშორებოდნენ. 1920 წლის შემოდგომაზეც—სამოსწავლო წლის პირველ ნახევარში მივაკითხეთ უნივერსიტეტს, მაგრამ დაგვხვდა იგივე „დაქკვიანებული“ და რევოლუციისაზე გულ-აცრუებული ხალხი. ერთი სიტყვით, 19 წლის იენისის შემდეგ გასაბჭოებამდე თბილის. სახ. უნივერსიტეტში კომუჯრედი აღარ ყოფილა.

მართალი ვიყავით თუ არა ჩვენ, რომ ან გამოვდიოდით უნივერსიტეტში? ამ ხაზის გამართლება შეიძლება მხოლოდ იმით, რომ პროფესიონალურ პარტ. მუშაკების სიმცირის გამო ჩვენ მეტ მნიშვნელობას ვაძლევდით ქალაქის ორგანიზაციაში მუშაობას, ვიდრე უნივერსიტეტში ჩხირკედელაობას. ჩვენ რომ გამოესულიყავით უნივერსიტეტში, მასაში უთუოდ ვპოვებდით გამოძახილს, ბევრი გადმოვიდოდა ჩვენს მხარეზე, გაიზრდებოდა უჯრედი და ბოლშევიზმი ადრე ღრმით გაიდგამდა ფესვებს, მაგრამ, როგორც აღვნიშნეთ, ჩვენ მაშინ არც ვაქცევდით დიდ ყურადღებას უნივერსიტეტში მუშაობას და თავი და თავი,—სრულიად ვერ ვაფასებდით იმდროინდელ მდგომარეობას უნივერსიტეტში. პირველ ყოვლისა ჩვენ სრულიად მხედველობაში არ ვღებულობდით იმ ფაქტს, რომ სტუდენტობის საგრძნობ ნაწილში მენშევიკების პრესტიჟი ძალზე იყო დაცემული. ეს მასა გრძნობდა მენშევიკების უსუსურობას. კრებებზე, დისკუსიებზე არამენშევიკ სტუდენტობიდან ჩვენ არ გვესმოდა ბალშევიკების ლანძღვა-გინება. პირიქით, ნდობითაც ვიყავით აღჭურვილნი.

ასეთი იყო მდგომარეობა უჯრედის არსებობის პერიოდში, ხოლო შემდეგ კი აი რის მოწმენი გავხდით: 1) 1920 წელს მარტში სტუდენტთა გამგეობის (მენშევიკი წევრები წინააღმდეგი იყვნენ) გამოაქვს დადგენილება და მიმართავს შუამდგომლობით შინ. საქ. საშინისტროს, რათა განთავისუფლებულ იქნენ ციხეებიდან დაპატიმრებული სტუდენტი ბალშევიკები (მაშინ ქუთაისის ციხეში იხდნენ: სპ. კიკაჩიშვილი, გრ. სვანიძე და ვ. კვანტალიანი. მეტეხში—გ. ნუცუბიძე, გ. კვაჭაძე, კ. იაშვილი, ვ. ლეჟავა, ს. დარახველიძე და მე).

2) 1920 წლის ნოემბერში ბოლშევიზმის სუნი უნივერსიტეტიდან უკვე აღწევს შინაგან საქ. სამინისტრომდე. უკვე გაისმის უნივერსიტეტში ბოლშევიკურ—ანგებზე ჭიკჭიკი თვით არა ბოლშევიკ სტუდენტობისგან, (რომელთაც მომზრდათ ფედერალისტების დაჩოქილი კრიტიკა) მენშევიკების პოლიტიკურ წაჯექ-უკუჯექობაზე, ობიექტიურად მათი პოლიტიკის დამღუპველობაზე საქართველოსთვის და სხვა.

უკანასკნელი გამგეობის არჩევნები ნოემბერში გადაიქცა ნამდვილ ანტიმენშევიკურ დემონსტრაციათ. აქ მენშევიკებს უკვე ლაპარაკის უფლებასაც არ აძლევდნენ მენშევიკურ საქართველოს მეცნიერების ტაძარში. უნივერსიტეტი უკვე იპყრობს რამიშვილ-კედიას „მოწყალების“ თვალს...

ნოემბერში, როცა მენშევიკებმა უკანასკნელად დაარბიეს თბილისში ჩვენი გაზეთის რედაქცია და სტამბა და თანამშრომლები ჩაგვყარეს „გან. რაზმის“ სატუსალოებში, ჩვენ აქ გვხვდება ბოლშევიკობაში ბრალდადებული (საარჩევნო კრებების ხელმძღვანელთაგანი) ამხ. კორძაბია და ცომაია, რომლებმაც, სანამ სანდო მოწმებით არ დაუმტკიცეს ბ-ნ რამიშვილს, რომ ისინი ბოლშევიკები არ არიან, მანამ თავი ველარ დააღწიეს პატიმრობას. 3) გასაბჭოებისთანავე რამოდენიმე სტუდენტები, რომლებიც ითვლებოდნენ სოც. ფედ. 3-ში აქტიურ წევრებად, უყოყმანოდ სტოვებენ მკვდარ პარტიას და შემოდინ ჩვენს ორგანიზაციაში, სადაც დღემდე კეთილსინდისიერად მუშაობენ სხვადასხვა საპასუხისმგებლო პოსტებზე.

ყოველივე ეს იმის მაჩვენებელია, რომ ჩვენი უჯრედის ხაზი უნივერსიტეტის მსმენელთა მასის შეფასების საკითხში არ იყო სწორი. უჯრედს რომ დაეწყო მასაში გამოსვლა, თუმცა ეს, რასაკვირველია, წაგვართმევდა დიდ ძალებს, რომელსაც შემდეგ ვიყენებდით ორგანიზაციაში უფრო საპასუხისმგებლო სამუშაოებზე, მაგრამ ეს გამოსვლა უთუოდ გადაიქცეოდა ერთგვარ სტიმულად მოჯადოებულ ატმოსფეროს გასაფანტავად. ჩვენს მხარეზე გადმოვიდოდა საგრძნობი ნაწილი სტუდენტობისა, შეუძლებელი გახდებოდა შემდეგ უჯრედის გაუქმება, გინდ მისი რეპრესიებით აღგვა უნივერსიტეტის კედლებიდან, რაც სათავეშივე ჩასცემდა მომავლინებელ ლახვარს და შეურყევდა ნიადაგს იმ რეაქციონურ სულისკვეთებას, რომელიც გასაბჭოების შემდეგ დიდხანს სუფევდა უნივერსიტეტის კედლებს შიგნით.

დაბოლოს, იმასაც უნდა გაუსვათ ხაზი, რომ, თუ გასაბჭოების მეორე დღესვე აქ არ მოხდა სწრაფი მასიური გარდატეხა ჩვენს სა-

სარგებლოდ, ამის მიზეზი, გარდა იმისა, რომ ჩვენ აქ მუშაობას გა-
ფურბოდით გასაბჭოებამდე, — იყო ის ეკონომიურ-პოლიტიკური მდგო-
მარეობა, რომელიც ბუნებრივად შექმნილი იყო მაშინ ჯერ იმპერი-
ალისტურისა და შემდეგ სამოქალაქო ომების შედეგად და რომელიც
საერთოდ რევოლუციის შემდეგ წვრილ-ბურჟუაზიულ მასებში იწვევს
რევოლუციისადმი გულგატეხას და მტრულ განწყობილებას.

3. გეგეშოძე.

არალეგალური ლიტერატურის შემო- ტანა საზღვარ-გარეთიდან ჩვენში.

1902—1903 წლებში ბათუმში რამდენიმეჯერ დაქერის შემდეგ ისე შებოჭილი ვიყავი, რომ აღგილობრივი და საგუბერნიო ქანდარ-მერიისაგან გამოთხოვის გარეშე და ნება-დაურთველად ფეხს არ მად-გმევინებდნენ.

როტშილდის და ნობელის ქარხნებიდან ყუუების დამზადების საქმის გადატანა ალექსანდრიაში ჰკლავდა ბათუმის წარმოებას: ათა-სობით დაითხოვეს მუშები, ამიტომ ქალაქში ცხოვრებაც გაძნელდა —გამწვავდა. მუშათა მასების სოფლებში თავის შესაფარებლად წას-ვლა უკვე დიდი ხანია დაწყებული იყო, რაც კიდევ უფრო გაძლი-ერდა მუშათა დემონსტრაციის (1903 წ.) ჩატარების შემდეგ.

ამიტომ იძულებული გავხდი სხვა ქალაქში მეძებნა სამუშაო. ასეთი აღმოჩნდა ქართველ ინტელიგენციის ერთი ჯგუფის მიერ და-არსებული საექსპოზიციო სახლი „გეორგია“. ამ ფორმის წინადადება, რომ მარსელში წავსულიყავი სამუშაოდ, —ზედგამოჭრილი იყო ჩემთვის, თუ კი ეს მოხერხდებოდა და ქანდარმერიის დასტურს მივიღებდი. „გეორგიას“ წინადადებით დაიმედებულმა მიემართე დამცველ იოლ-შინს, რომელიც ბათუმში იყო ჩამოსული მუშათა საქმის დაცვის მო-საწყობად.

მინდა თხოვნით მიემართო პლევეს, იქნება ნება დამართოს საზ-ღვარგარეთ წასვლაზე მეთქი. მან მიპასუხა: არაფერი გამოვა, მაგრამ მაინც სცადეო. სხვა ამხანაგებიც ამასვე შირჩევდნენ. ხანდისხან შე-დეგი მოყვება და სცადეო.

წარმოიდგინეთ, პლევემ ინება ნებართვის მოცემა.

ბათუმში ცნობა მოსვლოდა ქანდარმთა პოლკოვნიკ შაბელსკის. მან დამიძახა. ავიბუძვე, მივედი, გამომიცხადა: შეგიძლია პასპორ-ტის აღება და წასვლაო.

ეს იყო 1903 წ. ზაფხულში. ამ დროს ვმუშაობდი როგორც რწმუ-ნებული შავი ქვის მრეწველთა ამხანაგობისა და ვმუშაობდი აგრეთვე „გეორგიაში“-ც. ერთ დღეს, სექტემბრის დასაწყისში, როცა კან-

ტორიდან გამოსული ბინაზე მივდიოდი, ჩქარის ნაბიჯით გამომიღდა ჩაფრების „ურიადნიკი“ ლევან გურიელი (რომელიც ცოტა ხნის შემდეგ მუშებმა მოჰკლეს) დამიძახა შეჩერდით, მითხრა გუბერნატორი (სლავოჩინსკი იყო ოლქის უფროსად) გიბარებსო. შემდეგ მოვალ მეთქი. მაშინვე წაიღო ხელი ჩემის ყელისაკენ და მათრახი ამოსწია. შევატყვე საქმე ცუდათ იყო და გავყევი. მივედი სლავოჩინსკის სამმართველოში და მოვითხოვე თუ არა გუბერნატორთან დალაპარაკება, ამაზე ჩაფრებმა სიკილი ასტეხეს, —თავხედობათ მიიღეს. მე ეს ვიწყინე და ხმას ავეწვიე, ამიტომ ჩაფრები წამოვიდნენ ჩემსკენ საცემრათ. მაგრამ იმ წუთშივე შეაჩერა ერთმა აფიცრმა (ქართველმა მამადიანმა), რომელმაც გვარი მკითხა. მოსვლისთანავე გურიელი მაღლა ავიდა, მე კი წამიყვანეს და დამამწყვდიეს უიატაკო, მიწურ დაბლობში — პატარა სარდაფში. მაღე ჩემთან მოიყვანეს როტშილდის ქარხნიდან სოც.-რევოლუციონერი გერვასი და ქარხნის მუშა მკურნალი. მეორე დღეს იქ შემოაგდეს ელაც მეოთხე, წითური კაცი, უთუოდ ჯაშუში იყო, რომელსაც ვითომც სულ ეძინა.

მეორე დღეს ინება სლავოჩინსკიმ სატუსალოს გარედან დახედვა: „სკოლკო შტუკ“, ჰკითხა მცველს და მიიღო პასუხი: სამიო. მე შიგნიდან, დაბლობიდან, რკინებ ხლართიდან შევეკითხე: კანტორაში კმუშაობდი, რისთვის დამიჭირე თქვა: გვარი ჰკითხა ჩაფარს და უხეშათ, უზადელათ შემომწყრა: „Ах ты сукин-сын, ты бунтуешь рабочих! Пока будь здесь, а потом укатим!“-ო! წაილაპარაკა და წავიდა.

დასაგებ-დასახურავი მომიტანა იასე მეხუზლამ, — მაშინ „გეორგიას“ მართველმა. საქმელი მალვით მოჰქონდა ჩაფარს იქვე ახლოს, ქუჩის მეორე მხრით მდებარე ვასო კაკაბაძის რესტორანიდან. ვწვებოდი ერთ პატარა ყუთზე. სამი დღე-ღამე გავატარე ასე წვალებაში. მეოთხე დღე იყო საეკლესიო დღესასწაული, ვგონებ „ღვთისმშობლობა“. 8 სექტემბერს გამოგვიყვანეს ჩვენი ხაბაკებით. ჩემზე წინ გამოსულებს, გერვასის და მკურნალს ხელებს უკრავდნენ უკან წელზე თოკებით. მე მიბრძანეს რიგში ჩადგომა. ამოუღეტი ამხანაგებს გვერდით. მეც შემიკრეს ხელები. პროტესტი გამოვაცხადე... თოკებით შეკრულები და ერთმანეთზე გადაბმულები წავგიყვანეს დღისით 10-11 საათზე, გავგატარეს ხალხით საესე ქუჩები. მიგვიყვანეს ქალაქის პოლიციაში და იქ შეგვხსნეს თოკები. ჩაფრები გამოცვალეს სალდათებით, ოქმი შეადგინეს, წინასწარი სასჯელი დაგვადეს, გავგზავნეს ციხეში, სადაც 40—45 ტუსალი იყო, რომელთა შორის იყვნენ ქარხნიდან ამხანაგებიც: გერონტი ტუსკია, ალექსანდრე დგებუაძე, კოტე ჭანჭალეიშვილი, მიხა კალანდაძე და სხ.

ტუსალებს შორის ბევრი იყო გარეწარი, ჯიბგირი, ქურდი და სხვა ასეთები.

ოქტომბერში ციხიდან გამომიშვეს, გაუშვეს სხვებიც. ციხიდან გამოსულს უნდა გამეგლო მთავარ პოლიციაში ფორმალური მხარის შესასრულებლად მაშინ ჩინოვნიკმა ბურჯანაძემ, რომელსაც ვიცნობდი, ჩუმად მითხრა: წადი სადაც მიდიოდი, თორემ გადაგასახლებენო. ეს ახლა მტკიცდება არქივებში აღმოჩენილ ქაღალდებით და იმითაც, რომ წასვლის შემდეგ თურმე ხონში და ქუთაისში დამეჭებდნენ თავიანთი დადგენილების სისრულეში მოსაყვანად.

ამნაირად იძულებული გავხდი გავსულიყავი და კიდევ წავედი მეუღლით მარსელისაკენ 1903 წ. ნოემბერში.

დავბინავდი რა მარსელში, იმ წუთიდანვე შევუდექი „გეორგიას-გან“ დავალებულ საქმეების კეთებას. მასთანვე ვაცნობე ამხანაგებს ჩემი იქ დაბინავება, როგორც ემიგრანტისა და ვარკვევდი, თუ რა შეიძლებოდა იქიდან მეკეთებია რევოლუციისათვის და პარტიისათვის. მალე მიპასუხეს ნოე ჟორდანიამ, ლადო დარჩიაშვილმა, იოსებ ბლიუმენფელდმა და სხვათა. ეს უკანასკნელი განაგებდა მაშინ ქენევის საიდუმლო-რევოლუციონურ სტამბას. გამოცემათა ექსპედიციის მართველი იყო აქსელროდი. პირველ წერილებიდანვე გაიბა ძაფი, მას მოყვა ცდები გადასაგზავნ გზების გამონახვისთვის, რაც არც ისე ადვილი დესაძლევია შეიქნა, როგორც წარმოდგენით გვეგონა.

რამდენიმე წერილი რომელნიც გადარჩენ სარდაფებში ღვობას. თრევას, თუ პოლიციელების ჩხრეკას და წაღებას, ცხადათ მოგვითხრობენ იმის შესახებ, თუ როგორ შემოდიოდა ჩვენში ერთ დროს საზღვარგარეთიდან არა ლეგალური ლიტერატურა. ამიტომ ნებას მივსცემ ჩემს თავს ზოგიერთი ეს წერილები აქვე მოვიყვანო.

იმ დროს ნოე ჟორდანია შვეიცარიაში — კლარანსში იყო და შემდეგს მწერდა: 8—II—04 წ. „იოსებ, მე ახლა კლარანსში ვარ, შენი წერილი მივიღე. ჩვენში დიდი „პროვალებია“. თფილისის კომიტეტი და კავშირი ერთიანად დაუჭირავთ. (ცხაკაია, ირ. წერეთელი და სხვ.). ამბობენ, ბათუმის კომიტეტი დაიჭირესო. მართალი არ ვიცი. თუ იცი რამე შემოთვალე. „კვალი“ გაუჩხრეკიათ და თანამშრომლები ყველა დაუჭერიათ. ასეთა საქმე. ნოე ცოცხალია თუ არა არ ვიცი. მოიწერე. შენი ნოე“.

ამის შემდეგ მან გამომიგზავნა ჟიულ გედის წერილი. მისამართი ცუდათ ეწერა კონვერტზე. კარგათ ამოვიკითხე მუნიციპალიტეტი და გასაცნობი პირის — ხმოსნის გვარი, მაგრამ ვერ გავარჩიე ქუჩა, ამიტომ წავედი მარსელის მუნიციპალიტეტში და იქ მცველს

პოლიციელს ვკითხე სად შეიძლება ესა და ეს ენახო-თქვა. მან ატრა-
ლა წერილი და ბოლოს მითხრა: სეტში უნდა იყოსო.—გავხსნათ
წერილი და გავიგებთო. მე უარი ვუთხარი. სხვისი, პირადი წერი-
ლია და არ შეიძლება გახსნა-მეთქი. დამეთანხმა, მომცა წერილი,
ჩქარა შევტრიალდი და მოვშორდი პოლიციელის შარს. ამაზე მწერ-
და ნოე ჟორდანიას ახლა ენევიდან. (18-4-04): „ახირებული კაცი
ხარ იოსებ, კონვერტზე ვერ დახედე სად არის ადრესატი“. მარსელ-
ში კი არ არის, არამედ სეტში, მარსელის ახლოს. ერთი საათის
გზაა. მაშასადამე, მისწერე სეტში და ჰკითხე როდის ნახავ, დრო და-
გინიშნოს და წადი. ეს ქალაქი პორტია და იქ ის ბევრ ზღვაოსნებს
იცნობს და მათთან საქმე აქვს. ის მოგვცემს მარსელთან ადრესაც.
კაცო, რედაქცია *) რატომ მოგვცემდა, უცნობ კაცს, ვინმეს ადრესს.
ეს არ ვიცოდი. გამომიგზავნე ჩემი რვეულები, 10 კილო ფრანკ ნა-
ხევარი ღირს ფოსტით. სულ ათი კილოც არ იქნება ალბათ. იყავი
კარგათ. შენი ნოე.“

კიდევ ენევიდან მწერდა ნ. ჟორდანიას (25-4-04 წ.)

„იოსებ, რატომ არ აგზავნი ჩემს ხაბაკს, მინდა ერთი თვალი
შევაელო ჩემს რვეულებს, მიიღებდი ჩვენ გამოგზავნილ ქართულ პრო-
კლამაციებს გასაგზავნათ, აი სამი ადრესი და გაგზავნე: თბილისში:
Société Imperiale d'Agriculture (ფრანგულათ სულ—შეიძლება რამე
ფორმის კონვერტში ჩადო); Иркутская губ. и уезда, через С.
Тунку в с. Шимки Сил. Джигладзе.) შეგიძლია ამ ადრესით წე-
რილიც მისწერო, იგივე გუბერნია, Нижнеудинский уезд, С. Бат-
ракское Власу Мгელაძე, კონვერტი პატარა აიღე, პროკლამაციებს
გვერდები შემოსქერი და უბრალო ქაღალდში გამოხვიე და ჩადევი
კონვერტში. ისეთი არაფერი დააწერო. არც წერილი ჩადეა—ჩემი სა-
ქმე ლენკუოზე უარსია, მესამე თვეა 52 ფრანკის მეტი არ მიმიღია.“

შემდეგ, სილიბისტრო ჯიბლაძის მიერ დაწერილი წერილი (23
მაის 1905 წ.) მივიღე იელისის 23-ს. ეს წერილი არ შეეხება ლიტე-
რატურის გზავნის საქმეს, მაგრამ იმ თბილის მოგონებებისა და სუ-
ლიერ განცდების გამო, რომელსაც ის გრძნობდა და იტანდა გადასა-
ხლებაში, მეუბნება იმის სავსებით აქ მოყვანას; ის იწყებს:

*) ახლა არ მახსოვს რომელ რედაქციას შევეკითხე. ის იქნება ჩემს მინაწერ
წერილში, რომელიც ნოე ჟორდანიას უნდა ჰქონდეს თუ შერჩა. არ ვიცი ვიპოვი
სადმე ჩემი წერილების ასლებს თუ ასეთები დავიტოვე თუ არა. მაგრამ ჩემი მი-
ნაწერი წერილები უსათულო ექნებათ სხვადასხვა ნაცნობთ უფრო კი ჩემი ძველ
მეგობართ. მათი დაბეჭდვა საჭირო იქნება.

„ჩემო იოსებო, კარგო იოსებო, ტკბილო იოსებო, ძველო მეგობარო, ხოლო არა ძველო იოსებო! შენი წერილი მივიღე. ამ პატარა წერილმა დიდად გამახარა, ბევრი რამ სასიამოვნო მომავონა. მომავონა ის დრო, კარგი დრო, ჩვენი დრო. მომავონა ყვირილა, ყვირილაში ეგნატე, ჩვენი ეგნატე—ეს ჩვენი სული, ჩვენი გული, ჩვენი ცემენტითი შემაერთებელი-შემაკავშირებელი. იქ ჩვენი იდეალისტობა, იქვე ჩვენი გარდაქმნა-გადახალისება.—თბილისი, თბილისის ზაფხული, თბილი აბანო... ბევრი, ბევრი რამ მომავონა, ოცნებების სამეფოში გადამიყვანა... შენი მანდ გადასახლება ნოემ მაცნობა. გამაგებინე დაწვრილებით შენი ამბავი და შენი სახლობის კარგათ ყოფნა. მე აქა ვარ, ძმაო, და შეიძლება, სულაც აქ დავრჩე, რადგან საიქაოთ აღარ ვარგვარ: ნამეტანი მისუსტა ნერვებმა... სხვაფრივ კი არა მიშავს—მადა მაქვს ქამისა და ძილის... ეგებ ლადო დარჩიაშვილის ამბავი იცი რამ სად არის? რა ამბები გესმის აღმოსავლეთიდან და არა აღმოსავლეთიდან...“

შაგრად ჩაგიკრავს გულში შენი სილიბისტრო“.

ამ პატარა წერილის გადაკითხვა მეც ხშირათ მომავონებს იმ 90-იან წლებს ზესტაფონში, სადაც პირველად იფურჩქნებოდა მარქსიზმი.

გავყვეთ საგანს:

ერთ წერილში მწერს ნ. ჟორდანიას (14 7-04 წ.) „რა ვიცოდი თუ ისეთ დავიდარაბაში იყავი ჩაბმული“.—ეს შეეხებოდა ჩემი ცოლის ხანგრძლივ ავადმყოფობას და ჩემს დაუბოლავებელ ტანჯვას. შემდეგ წერილში (6-0-04 წ.) მწერდა სავოიადან:

„იოსებ, შენ ვერ გაახერხებ ტრანსპორტი, სამაგიეროთ ჩვენ გაახერხებთ მაქედანვე. შენს სახელზე უკვე გამოიგზავნა ფოსტით რ ფუთი ლიტერატურა. ზეგ, ხუთშაბათს, ჩამოვა კაცი და გეტყვის სად, ვის გადასცე. ეს კაცია სომეხი, „ნადეჟდის“ რევიზორი. ის აგიხსნის ყველაფერს. სანდო კაცია, მხოლოდ შენც საიდუმლოდ უნდა შეინახო. ჩემს წერილს მოიტანს. იქ დარჩება რამოდენიმე დღე „ნადეჟდის“ კანტორის სარევიზიოთ. თუ შენც გაახერხებ ტრანსპორტის საქმეს, კარგი იქნება. ორი სხვადასხვა გზა გვექნება. თითო ეგზემპლიარი წიგნი შეგიძლია დაიტოვო „ქირაში“. ამ გზით წავა მხოლოდ წიგნები. შენი გაკეთებული გზით კი უფრო გაზეთებს გავგზავნით, რაც გაცილებით უფრო ადვილი გადასატანია. სხვა ახალი არა ვიცი რა, იმას გარდა, რომ აღარავინ არაფეროს მიგზავნის და ფიქრობ სადმე რამე სამუშაო ვიშოვო, თვარა ასე ყოვლად შეუძლებელია ცხოვრება. ინა ჩამოვიდა დეკემბერში. შატილოვი ისე წავიდა,

რომ არაეინ ჩეგვანი არ უნახავს. შენ რას შვრები? კაცო, დარჩა-
შვილს რა დაემართა, რომ მისი არაფერი იყურება. ის მგონი გადა-
გვირჯულდა. მოიწერე. შენი ნოე“.

მკითხველი ლობიერად უნდა მომეპყრას ამ ამონაწერებისთვის,
რაც გავვირკვევს არა მარტო ტრანსპორტის მოწყობის საქმეს, არა-
მედ პარტიულ საქმეთა მდგომარეობასაც, — მასთან პირადულ ჩვენს
დამოკიდებულებასაც.

უენევიდან (22-10-04) წ. (მწერს: „იოსებ, ეგვენია პარიეშია,
ქველ ადრესზე. კათიანი (ეს ის კათიანია, რომელიც „ნადეჟდაში“
აწყობდა თითქოს ტრანსპორტის საქმეს, ი. კ.) აქ არ ჩამოსულა,
შემოთვალა, ჩაიფუშაო, მარა რატომ არ უთქვამს, მოიწერე. რატომ,
რა მიზეზით. ლიტერატურა ხომ შენთან არის. ბათომზე გადატანა
ძნელდება, რადგან იქ არ აწყობდენ მიღებას, არ გვინდაო. შენ ალ-
ბათ არ იცი ხალხი რომ დაგიჟდა ჩვენში. ც. კ-მა გადაწყვიტა პარ-
ტიის ორივე მიმდინარეობა მოარიგოს, ჩვენები კი წინააღმდეგია,
თუმცა პირველად თანახმანი იყვნენ. ხოლო მერე, როცა გაიგეს, რომ
უმცირესობის მომხრე ვარ, ფულის გზავნა მომისპეს, რომელსაც
მარტიდან მიგზავნიდენ. ახლა. აღარც ლიტერატურა უნდათ მიიღონ.
ერთი სიტყვით, ხალხი დაგიჟდა. პარტიის საქმეს ერთიანად რევენ,
ჩვენში ისე წაიყვანეს საქმე, რომ ერთ ქალაქში (ბაქო) მუშები აბუნ-
ტეს, არაფერს არ აკეთებენ, გარდა დავისა და საქმის დანგრევისა;
როგორც სჩანს, ბაღნებს მოუყრიათ თავი. ყველა მათი ემბავი რომ
მოგწერო, შორს წავალ, ამიტომ ახლა ეს იკმარე. ის შენი პელაქიანი
თუ რაღაც ეშმაკია, მართლა სანდო კაცი არ ყოფილა და რატომ
მამლედი მის ადრესს (ადრესი რუსეთიდან წერილების მისილებათ,
ი. კ.) სამი თვეა სწორეთ კაპეიკი არ მიმიღია“.

ნოე ჟორდანიას ისე დაინტერესებული იყო ლიტერატურის ტრან-
სპროტით, რომ სისტემატიურად მწერდა და ვწერდი მეც.

(13-1-05 წ. მომწერა:

„იოსებ, რა ღმერთი გაუწყრა ვილაცაა იმას, რომ ხმას არ
იღებს. ვერ გამოკითხე ერთი ხეირიანათ. რატომ არ შეიძლებაო, და
თუ მართლა ის არის, კაცო ეგების ის გემი არ არის. ქართველია ის
კაცი, თუ ვინმე სხვაა. იმავე საქმე ასე უნდა მოეწყოს: მას შენ და-
იბარებ ბათომში მისვლისას სად იყოს და რა სახელით. და როცა
მასთან მივა ვინმე და იმავე სახელს იტყვის — ის იქნება ჩვენი კაცი.
ხოლო გემის წასვლისთანავე ჩვენ ამას აქედან ფოსტით მივწეროთ და
ისინი დახვდებიან იქ, ასე აჯობებს. ყოველ შემთხვევაში, წერილის

ადრესია შემდეგი: ელიაშვილის აფთიაქი, კონსტანტინე სამსონიძე ელიაშვილს. წერილზე ინდა დაეწეროს გოს. ეს კი არ ვიცი მისასვლელად პირად სანახავად თუ გამოდგება. ამიტომ სჯობს ასე ქნა. როგორც გითხარი ის კაცი ელიაშვილის აფთიაქში წავა წამლის სასყიდლად, თუ მატროსია ტანისამოსი იქნება ნიშანი. წავა იმავე დღეს, როცა ჩავა და იქვე დახვდება ჩვენი კაცი, რომელიც დათქმულ სახელს შეეკითხება. ამ აფთიაქს შენ ასწავლი სად არის თუ ძლიერ შორსაა პრისტანიდან, მაშინ სხვა ალაგი დაუნიშნე. როგორც კი წავა, წერილი აფრინე ევგენიასთან და ის მისწერს ან და ერთი ქენი: შენ მიეცი წერილი კარდოსთან და ის აჩვენებს ვინც საჭიროა. ეს 6 დღეა ინფლუენცია მჭირს და ავით ვარ. ნოე“.

ამ საცად გზების ძებნას, მიწერ-მოწერას შედეგი არ მოჰყვა, ამიტომ მე გადავწყვიტე პირდაპირ დაახლოვება მეზღვაურთა კავშირთან. მეზღვაურთა კავშირის თავმჯდომარე იყო რუ, მისი მდივანი დავიდი: შეეცადენ ჩემთვის გაეცნოთ მეზღვაურები, რომლებიც მარსელიდან მოგზაურობდენ ოდესასა და ბათუმისაკენ. პირველად თავი შორს დაიჭირეს, შეეშინდათ დავიკტერენო, ადგილს დავკარგავთო და სხ., ან ისეთი დიდი ქირა ითხოვეს, რომ ჩვენ მიცემა არ შეგვეძლო. თანდათანობით გავიცანი მატროსები, რომელთაც ვპატივობდი, პატივს ვცემდი, ვამზადებდი და სხვა,—ამან გასჭრა და ჩემს ხელში დაგროვილი ლიტერატურის გზაენა გავაჩაღე, როცა მატროსებმა დაინახეს, რომ იქ მისვლისას და გემზე ლიტერატურის ჩაბარების თანავე ფულს იღებდენ ამით გათამამდენ—წახალისდენ და თუმცაღა ფრთხილათ და შიშით, მაგრამ ლიტერატურა მიჰქონდათ. გვეხმარებოდენ ამ საქმეში მატროსები დიუკარ, ანტონი, ბელიდენტი პელეგრონი და სხვები.

პირველად საქმე კარგად მიდიოდა. ადესიდან მწერდენ კონსპირატიულად: „შშშენიერად მივიღეთ და განაგრძეთ ასე გზავნაო“.

ბათუმიდანაც მწერდენ შემდეგს: „ამხანაგო, ლიტერატურა მივიღეთ და ძალიან კარგადაც მივიღეთ. მოგვივდა აგრეთვე ფრანგული წიგნებიც. ალბათ იმ კაცის უნდა იყოს, რომელიც პარახოდს აცდა. გამოგზავნე შემდეგშიაც ამ გზითვე. სასურველია მთელი კავკასიისათვის იგზავნებოდეს ამ გზით. თითო პარახოდს გამოატან სამ ფუთამდე. ვის უნდა მიუტანო და გადასცე პარახოდზე, დაწვრილებით შემოგათვლი. გამოგვიგზავნით ყველა ახალ გამოცემებს ბლომით როგორც „უმცირესობის“ ისე „უმრავლესობის“. ლიტერატურა საჭირო და აუცილებელია. შეუთვალეთ რედაქციებში, რომ გვიგზავნონ შენი საშუალებით. წამომღებს ნურაფერს მისცემ ფულს, აქ მიი-

ლებს. წერილი რომ დასწერო Погос Паяндин სახელზე დაუმატე: для передачи семену Сирадзе წერილში აღნიშნე რამდენი ერგებოდეს ფული მისაცემად, დაახლოებით შეგიძლია შეპირდე 1 ფუთზე 15 მანეთი 2-ზე 25 მანეთამდე 3-ზე 30 მანეთამდე და ამ გვარათ. მინდოდა ტელეგრამის გამოგზავნა, მარა არ მოხერხდა. შემდეგისთვის გქონდეს სახეში: როგორც კი მივიღებთ ლიტერატურას, მაშინვე გაცნობებთ ტელეგრამით. შიგ ეწერება: Мама здорова. Семен“.

შემდეგაც მივიღე ბათუმიდან კონსპირატიული წერილი, რომლითაც მისაყვედურებდნენ, რომ მე ჟვაცდენ აქტიურ მომუშავეებს ასეთი ლიტერატურის ტრანსპორტით“. ახლა ასეთი წერილი ზოგიერთ სხვა წერილებთან ერთად აღარ სჩანან. თუ ოდესმე აღმოვაჩინე, გამოვაქვეყნებ.

მანჯურიაში რუსეთის იმპერიალისტური ჯარის დამარცხებას მოჰყვა მოძრაობა მეფის რეჟიმის წინააღმდეგ. დაიწყო რევოლუციონური გამოსვლები. ამ დროიდან იწყება ემიგრანტთა ლტოლვა რუსეთისაკენ. წამოვიდა ნოე ჟორდანიაც. ამის შესახებ და სხვა საკითხებზე მწერდა მინადორა ორჯონიკიძე, (2 თებერვალს 1905 წელს).

„ძმაო იოსებ. თქვენმა ღია წერილმა ნოეს ველარ მოუხსრო, ის უკვე გასული იყო აქედან. ეს საიდუმლოდ დარჩეს თქვენთან. არც ევროპაში და არც საქართველოში არავის არ შეატყობინოთ. აქ არავინ არ იცის: არც პავლემ და არც კა-მა. მათ მე ვეუბნები, რომ ის დროებით ბერლინში წავიდათქვა. ნოე პირდაპირ პიტერში წავიდა და უკვე ღია წერილიც მივიღე ვარშავიდან, რომ მშვიდობით გავიდა საზღვარ გარეთ. ასე რომ, ყველაფერი მისი საქმეებიჩემზეა გადმოცემული. თუ ტრანსპორტისთვის რამე საჭირო იქნეს, მოიწერეთ. ვერ გავიგე რა აღრესი გქირდებათ: თვით აქსელროდის, თუ ოდესის. თუმცა აქ მთელმა რედაქციამ აღარ იცის რა ქხას. თავი აღარ ახსოვთ და მგონი ჯერ ტრანსპორტზედაც ცოტასლა ფიქრობენ...“

„ეს ასე, წერილის მოწერა კი უფრო სხვამ გამოიწვია: წასვლას აპირებს თითქმის ყველა ქართველობა სოც.-დემოკრატები, მაგრამ საქმე პარსპორტზეა; თითქმის არავის არ აქვს. ვინ გამოჰქუთა და ვინც მისცა აღრევე თავის პასპორტი წამსვლელ ამხანაგებს. ეხლა თქვენ გთხოვენ შეგვატყობინოთ, თუ შეიძლება რამენაირათ მოახერხოთ მარსელიდან ხალხის გაგზავნა და ან რამდენი დაჯდება. გთხოვთ საჩქაროდ მაცნობოთ. თუ რამე მოახერხოთ, შეეცადეთ. დავრჩები, ამხანაგ. სალამით მ. ორჯონიკიძე“ (უენევა. Av. Au Mail 27).

ლიტერატურის ექსპედიციის მთავარ გამგეთ იყო ენევეაში პავლე აქსელროდი. საიდუმლო რევოლიუციონურ სტამბას განაგებდა იოსებ ბლიუმენფელდი. ამ უკანასკნელმა ჩემს საეჭვო პასპორტიდან იმისთვის რომ მოსპობილიც კი უნდა ყოფილიყო ადმინისტრაციის მიერ, გამოყო ჩემი ბავშისა და ტფილისისათვის მოწმობა, მგონია პარიზის რუსეთის საელჩოში, სადაც, რალა თქმა უნდა, იქნებოდნენ მოსყიდული პირები, რასაც ჩვენ ყოველთვის მივმართავდით, რევოლიუციონური საქმეების გზაზე დაბრკოლებების გადასალახავათ, რომლებიც გავამგზავრე გემით ბათუმისაკენ იენისის (1905) პირველ რიცხვებში. მათ და ამავე გემის მატროსებს გავატანე ლიტერატურა. მათ ინახულეს ბათომში კარლო ჩხეიძე და სხვებიც. მათ მოახერხეს და საიდუმლოთ გადაიტანეს გემიდან ეს ლიტერატურა. ამ საშუალებითვე გავატანე ლიტერატურა ლადო დარჩიშვილს, რომელიც გემით წავიდა მარსელიდან. ეს ტრანსპორტიც კარგად მიიღეს. კარგად ვიცით, რომ რევოლიუციონური ლიტერატურის გავრცელება მუშათა წრეებში სამართლიანათ მიაჩნდა მეფის ეანდარმერიას ყველაზე უფრო საშიშარ საქმედ. და აი, მოიყნოსეს რა ახალი გზის საშუალებით ოდესის მუშათა წრეებში ლიტერატურის გავრცელება დაუწყეს გაათქვამებული თვალყურის დევნა მარსელიდან მისულ გემებს. ამას მოჰყვა ერთხელ მატროსების თქმით, ზღვაში ლიტერატურის გადაყრა. საფრანგეთის კანონის ძალით კაპიტანს არ შეეძლო ლიტერატურის წინააღმდეგ ამხედრება, მაგრამ ის მოითხოვდა თურმე მატროსებისაგან, რომ გემზე არ ყოფილიყო არც ერთი გირვანქა კონტრაბანდა, წინააღმდეგ შემთხვევაში აღგილს დაკარგავთო.

მეორე შემთხვევა არ ჩატარებულა უმსხვერპლოთ.

როცა გემი მივიდა ადესის პორტში „პაროლის“ თანახმით, მე-ზღვაურმა დიუკარმა ქალაქში ნახა ამხანაგი, რომელმაც ლიტერატურის გადატანის საქმე ასე მოამზადა: თურმე გაატანა რამოდენიმე რევოლიუციონერი ქალიშვილი—კურსისტები მატროსებს. ესენი აიყვანდნენ მათ გემზე როგორც როსკივ ქალებს. იქ კაიუტაში ეს ქალები ტანთ გარშემო შემოიკრავდნენ ლიტერატურას, ჩაიცვანდნენ ტანთსაცმელს და ასე გამოჰქონდათ საბუთები. ამ ხერხმა რამოდენიმეჯერ გასჭრა, მაგრამ ერთხელ მოხდა შემდეგი: საბაჟოში გავლის დროს ერთ ქალს ლიტერატურა დაუეარდა კაბიდან, რაც შენიშნეს მცველებმა. ამის შემდეგ 3—4 ქალი გაჩხრიკეს და დააპატიმრეს. მატროსები კი, მაშინვე გაშორდნენ თავიანთ „დამებს“ და მიაშურეს თავშესაფარს საფრანგეთის გემს—საფრანგეთის ტერიტორიას. ამის

შემდეგ იწყება შეხლა-შემოხლა კაპიტანსა და ჟანდარმთა გენერალის შორის. ჟანდარმები მოითხოვენ თურმე გემის გაჩხრეკას და მატროსების გაცემას, რაზედაც უარი მიიღეს. მატროსთა შორის ერთმა იღვა თავს ლიტერატურის მიღების და ჩაბარების საქმე, ამიტომ მხოლოდ მატროსი დიუკარი დაითხოვეს. ჩვენი ლიტერატურის გადმოწიდვის გამო სანავოსნო კომპანიებმა სამსახურიდან დაითხოვა სამი მატროსი. ბათომი ყოველთვის ფრთხილათ და კარგად ლებულობდა ლიტერატურას. არც ერთხელ ჩავარდნილა.

სამსახურიდან დათხოვნილი მეზღვაურების მდგომარეობა ცუდი შეიქნა. დარჩენ უსახსროდ, ჩვენ მათ მცირე დახმარებას ვაწვდიდით, ვაძლევდით იმას, რასაც ქენევის საექსპედიციო სამმართველო გვაწვდიდა. მაგრამ ბევრს ვერაფერს მაწვდიდა—იი რა იყო სამწუხარო.

45—50 ფუთ ლიტერატურიდან გადაიგზავნა და დანიშნულები-სამებრ მიაღწია 30—35 ფუთმა ლიტერატურამ. სხვა დაიკარგა სხვადასხვა ადგილას: ადესაში, გზაზე და თვით მარსელშიაც. ერთი ცალი დაიჭირა კომპანიამ და არ მოგვცა. კაპიტნის ერთმა თანაშემწემ გამომტყუა 50 ფრანკი, მას ჩავაბარე ლიტერატურა, თითონ კი ადესის ნაცვლად გამგზავრებულყო ჩინეთში. ასე ვაგზავნიდი ლიტერატურას ბათომში და ოდესაში.

3. აქსელროდის რუსეთში გამგზავრების შემდეგ ტრანსპორტი საქმეს განაგებდა ე. გ. — ქალი, მგონია კრიჩევსკის ცოლი. ის მწერდა (13—11—1905 წ.):

„რუსეთში მომხდარ ამბების გამო „ისკრა“ აქ არ გამოვა. ხალხი წავიდ-წამოვიდა. ხომ ნახეთ განცხადება „Сын Отечества“-ში, „ნაჩალოს“ შესახებ, რომელიც იწყებს გამოსვლას შუა ნოემბრიდან. იქ იყრიან თავს „ისკრის“ ყველა თანამშრომლები. რაც მე მაქვს „ისკრები“, იქიდან ვაკეთებ კომპლექტებს და არქივთან ერთად ამასაც გავაგზავნი რუსეთში, როცა ამაზე სრული იმედი მოგვეცემა, არაფერი საშიშროება იქნება. მე ვფიქრობ, თქვენ რამდენიცა გაქვთ კიდევ ლიტერატურა, უმჯობესია გაგზავნოთ კონტრაბანდული წესით, ან უცადეთ უფრო საიმედო მომენტს... მე თვითონ ვრჩები ქენევაში მანამდის, სანამ არ გადავაგზავნი არქივის უკანასკნელ ფურცელს“.

ამ წუთებიდან მეც უნდა ავბარგულიყავი. რადგანაც გათავდა ჩემი მისია, შეუდექით პასპორტის ძებნას, რაშიაც ვერც პარიზმა და ვერც ქენევამ ვერ დამეხმარა. ქენევიდან ე. გ. მირჩევდა საზღვარზე არალეგალურათ გადასვლას. მართალია, რევოლუციის გამო თავზარ-

დაცემული იყო რუსეთის ჟანდარმერია და „ოხრანკა“, მაგრამ მაინც დიდ მზადებაში იყო: ამიტომ ისევ მეზღვაურ დიუკარს გამოვართვი პასპორტი. ბათუმისაკენ ზღვით წამოსვლა არ შეიძლებოდა, რადგანაც მიცნობდნენ. უნდა წავსულიყავი ხმელეთით. წავედი ვენით ვოლოჩისკზე, ჟენევაში ერთი დღე შევჩერდი. ვინახულე გიორგი პლехანოვი და ე. გ. სხვა არავინ მინახავს. პლехანოვი შიშობდა: მეშინია, ამხანაგო, რუსეთში ბევრია კიდევ რეაქციონური ძალა და ეს გიდრა ისევ თავს წამოყოფსო“. ვენაში შევჩერდი 12—3 დღე. პლехანოვის სიტყვები აქ უფრო ცხადი შეიქნა.—რეაქცია ძალღონეს იკრებდა. ვოლოჩისკზე და პოდვოლოჩისკზე ჯაშუშები ფუსფუსებდნენ; როგორც იქნა, გაეძვერი მათ ქსელებში. ჩავედი ადესაში და იქიდან ფოთში, შემდეგ ქუთაისში. ქუთაისში ამხანაგები დიდ ამბების მოლოდინში იყვნენ. რევოლუციონური აღფრთოვანება აღარ იყო.

აღიხანოვის დამსჯელი ჯარი შორაპნის მაზრაში ცეცხლითა და მახვილით გზას იკაფავდა. მალე ეს ჯარი ქუთაისს შეესია და განაგრძო გზა...

ეს სასტიკი რეაქცია იწყებოდა.

ი. კაკაბაძე.

ჩემი მოგონებიდან

როგორ დავაარსეთ პარტიული სალარო?

1896 წ. ჩვენს წრეში არჩილ არაგვისშვილმა წინადადება შეიტანა „საქიროა პარტიული სალარო დავაარსოთ“. ამ კრებაზე ამხანაგები ყველანი დავესწარიით. ჩვენ ვერ წარმოგვედგინა, თუ აქამდის მუშებს საკუთარი არალეგალური სალარო არ ჰქონდათ, ამ მიზეზით არაგვისშვილს შევეკითხეთ, მაგრამ მან კატეგორიულად უარჰყო „არაგვისშვილი სალარო არ არსებობს და უმეცელად უნდა დაეარსოთ“.

ჩვენი წრე მუშათა შორის პირველ წრეთ ითვლებოდა. აქ ყველანი აქტიური მუშები ვიყავით: მე, ვანო სტურუა, გიორგი ჩხეიძე, ილიკო კოპალეშვილი, დათიკო დვალი, მიხო ბოკორიძე. როგორც ზევით ვთქვე, კრებას დავესწარიით ყველანი. არაგვისშვილის წინადადება პრინციპიალურად მიღებულ და მოწონებულიც იქნა, მაგრამ როცა პრაქტიკულ საკითხზე გადავდით, აქ კი გადაწყვეტა ძნელდებოდა. რამდენიც ვიყავით, იმდენი წინადადება შემოვიდა: ერთი ამობდა, ხუთი პროცენტი დავაარსოთ, მეორე — ათი და სხვა, მე ვამბობდი ორ ნახევარი პროცენტი დავაარსოთ, წინააღმდეგ შემთხვევაში მუშებს გადახდა გაუძნელდება და ამ ნიადაგზე მუშებს მოვიმდურებთ.

მცირე კამათის შემდეგ $2\frac{1}{2}\%$ მიღებულ იქნა, ამავე კრებაზე ყველამ ხვედრი ფული გამოვიღეთ, მოლარეთ მიხა ბოკორიშვილი ამოვირჩიეთ. ჩვენს სალაროში მოკლე დროში საგრძნობი თანხა შეგროვდა, ამხანაგები უყოყმანოთ იხდიდნენ ანარიცხებს. თვე კარგად აღარ მახსოვს, უნდა ყოფილიყო მარტი ან აპრილი.

პირველი შეხვედრა მიხა ცხაკაიასთან და ეგნატე ნინოშვილთან.

1891 წ. მე ვმუშაობდი თბილისში, ამიერ კავკასიის რკინის გზის მთავარ სახელოსნოში, ხარატთა საამქროში; ახალგაზრდა ვიყავ და რკინის გზის ადმინისტრაციამ ჯარში გასაწვევით დამითხოვა,

მაგრამ სრულ-წლოვანი არ აღმოჩნდი და ვიდრე სამუშაოდ ხელ-ახლა მიმიღებდენ, ზაქარია კიკინაძე გავიცანი და მასთან დავიწყე სიარული.

კიკინაძე ამ დროს მთაწმინდაში ცხოვრობდა, აქვე ცხოვრობდა ეგნატე ნინოშვილი; ზაქარიასთან ხშირად დაიარებოდა მიხა ცხაკაია და იმდროინდელი სხვა ინტელიგენტები.

მიხას და ნინოშვილის შეხვედრა ჩემთვის დიდათ სასიამოვნო იყო, მე მათგან მესმოდა ევროპის და რუსეთის გამოჩენილ პირებზე მაჯელობა, ჩემთვის ასეთი კამათი არაჩვეულებრივი იყო, დიდათ მომწონდა და მათ სულგანაბული ვუსმენდი, ამ დროს კიკინაძე ნაროდნიკობდა. იმ ხანებში ბეჭდავდა „ლუი ბლანს“, „ვოლტერს“ ჟან-ჟაკ-რუსოს, ფრიეს“, „რიკარდოს“ და სხვა ასეთ უტოპისტებს, მაგრამ ჩემთვის ესეკ დიდი სიბრძნე იყო და როგორც მწყურვალე წყალს, ისე გეწაფებოდი; ზემოხსენებულ წიგნებზე ეგნატეს, მიხას და კიკინაძეს ხშირად ჰქონდათ კამათი: ვინ იყო მართალი და ვინ მტყუანი, მე ამის დაფასება არ შემეძლო. ამნაირად გავატარე 1891 წ. სექტემბერი — ოქტომბერი.

რკინის გზაზე მუშაობის დაწყების შემდეგაც არ ჩამოვეხსენე ზემოხსენებულ პირთ, ყოველ კვირა-უქმეებში მათთან ვიყავ და ხშირად მუშაობის შემდეგ საღამოობით მივდიოდი. ინგოროყვას და ცხაკაიას კამათმა იქამდის დამაინტერესა, რომ გადავწყვიტე ზემოხსენებული წიგნები მუშა ამხანაგთა შორის გამეცრელებინა.

ფიქრი და შესრულება ერთი იყო.

ზემოხსენებული წიგნები რკინის გზაზე მიმქონდა და ვავრცელებდი, ამ დროს რკინისგზის მუშები ლოთობის წუმბეში იხრჩობოდნენ¹⁾ და ჩემი მეცადინოება იყო მუშა ამხანაგების ის ზედმეტი თავისუფალი დრო, რომელიც ლოთობაზე იხარჯებოდა, წიგნებზე — განათლებაზე, გადამეტანა.

ჩემი პირველი ნაბიჯი შემცდარი არ აღმოჩნდა; მუშა ამხანაგებმა ნელნელა წიგნების კითხვა დაიწყეს. მცირე ხნის შემდეგ ინტელიგენტ-ქალთა წრემ ანასტასია თუმანიშვილის ხელმძღვანელობით მდაბიო ენაზე ბროშიურების გამოცემა დაიწყეს, ეს გამოცემებიც კარგად ვრცელდებოდა; მუშა ამხანაგებს ფული ჰუდამ არ ჰქონდათ, მე მათ ნისიათ ვურიგებდი წიგნებს და ფულს ჯამაგირის მიღების დროს ვავ-

¹⁾ ლოთობა იქამდის დიდი იყო, რომ ერთმა ნაწილმა რუსმა მუშებმა ექიმი ხუდადოვის დახმარებით „სიფიზის საზოგადოება“ დაარსეს, ამისთვის რკინის გზის სელისუფლებამ სახელოსნოს უმთავრეს კარებთან შენობა აუშენა (საჩაიგ).

როვებდი, მაგრამ არ იყო ისეთი თვე, რომ რამდენიმე კაპეიკი ჩემი არ გადამეცოლებინა.

ნინოშვილს დამაშორა ერთმა მეტად სამწუხარო გარემოებამ: ერთ კვირა დღეს ზაქარიასთან მიველ, ზაქარია სახლში არ დამხვდა, მაგრამ ზაქარიას დედამ ბალკონში სკამი დამიდგა და მთხოვა მომეცადა. მე თხოვნა აუსრულე, სალამომდის დავრჩი, მოხუცი თავის მოგონებებით მართობდა. სალამოზე მოვიდნენ, ჭიჭინაძე, ნინოშვილი, ცხაკაია, ფილიპე გოგიჩიშვილი (ეს კარგად ალარ მახსოვს) და მუშა ალავერდოვი, ყველას სახეზე რაღაც არაჩვეულებრივი გამომეტყველება ემჩნეოდათ, არც ერთმა სალამი არ მომცა.

სხვა დროს მომღიმარი მიხა ცხაკაია, ახლა მგლოვიარეს გვანდა, ყველა გაჩუმებული იყო, ინგოროყვა „კრაოტზე“ წამოწვა და წიგნს დაუწყო კითხვა, ცხაკაია მაგიდაზე დაეყრდნო და დაღონებული ჭირისუფალივით ერთ წერტილს აჩერდებოდა, გოგიჩაიშვილი სწრაფის ნაბიჯით ოთახში გადი-გამოდიოდა, მუშა ალავერდოვი დარაჯივით კუთხეში აეყუდა. ზაქარიამ რომელიღაც გამოცემის კორექტურას დაუწყო სწორება, ასეთ მდგომარეობაში განვლო თითქმის ნახევარ საათმა, მე გაკვირვებით ვუცქეროდი ყველას და ვერ მივმხდარიყავი რაში იყო საქმე.

მაგრამ სიჩუმე ზაქარიამ დაარღვია, ის მაგიდიდან წამოხტა და ნინოშვილს დაუყვირა „გვეთრიე აქედან, შე აქ შენი ადგილი არ არის, გვეთრიე აქედან!“ ზაქარია აზარტში შედიოდა და ხმას და სიტყვებს თანდათანობით უმატებდა, სხვანი ნეიტრალიტეტს იცავდნენ, იგინი არც ერთ მხარეს არ ემხრობოდნენ, ნინოშვილი ხმას არ იღებდა და როცა ზაქარიას ყვირილმა მოთმინებიდან გამოიყვანა, უთხრა: ამალამ არსად წავალ, ხვალ კი ხვეწნითაც ველარ გამაჩერებ აქო“.

მე ინტელიგენტებზე და საზოგადოთ ყველა ნასწავლებზე დიდი წარმოდგენა მქონდა და ვერ წარმომედგინა, თუ მწერალთაც შეეძლოთ ჩხუბი და გინება.

თითქმის ნახევარი საათი უგდე ყური ამ ამბავს და დაღონებული წაველ სახლში.

შემდეგში რამდენჯერმე შევეცადე ინგოროყვა მენახა, მაგრამ ველარ ვნახე, ის კონფლიქტის მეორე დღესვე მთაწმინდიდან გადასახლდა, —სად, ეს ვერ გავიგე, მხოლოდ ერთ დღეს სასამართლოს ქუჩაზე შემხვდა და მისი პირველი შეკითხვა იყო — ზაქარიასთან დაიარები თუ არა? მე უთხარ დავიარები, მან მიჩია ხშირად მეგლო და წიგნები მეკითხა, ამის შემდეგ დიდმა დრომ ალარ გაიარა — ეგნატე ინგოროყვა გარდაიცვალა.

ინგოროყვას რჩევის შემდეგ მე ზაქარიასთან სიარულს მოვუხშირე, რამდენჯერმე შევეცადე მის და ინგოროყვას ჩხუბის მიზეზი გამეგო, მაგრამ ზაქარია არ მეუბნებოდა.

განულო დრომ, 1906 წელს, ამიერ-კავკასიის სტამბის ჩავარდნაზე დაგვიჭირეს მე, მიხა ცხაკაია და სხვანი, სულ რვა კაცი. მიხა ცხაკაია ჩემი კამერის პირდაპირ კამერაში ჩასვეს, ჩვენ კარების სახედურიდან გავაბით კავშირი და სხედასხვა მოგონებებით ვერთობოდით, სხვათა შორის, ჩემ შეკითხვაზე: რა იყო მიზეზი ზაქარიას და ნინოშვილის ჩხუბის, მითხრა შემდეგი: ჩვენ ყველანი ვინც კი იმ ჩხუბის დროს გენახე, ერთმა ლიბერალმა ვაჭარმა სადილად მიგვიწვია, საკმელთან ერთად ღვინოც უხვად გვქონდა. ზაქარიამ ილია ქავჭავაძის და გოგებაშვილის სადღეგრძელო დალია, ნინოშვილს სადღეგრძელო არ მოეწონა და დაიძახა ილია ქავჭავაძე, მაშენიკია, გაფუჭებულია! ამ ნიადაგზე ზაქარია და ეგნატე დიდხანს ჩხუბობდენ, მასპინძელი გაწყრა, მოთმინებიდან გამოვიდა, სახლის კარი გააღო, სახლიდან გამოგვყარა და გვითხრა: „ქუჩაში რამდენიც გინდათ, იმდენი იჩხუბეთო!“ ზაქარია ამ მიზეზით ნერვებით ისე მოიშალა, რომ არ იცოდა რას შერებოდა.

დ. მ. როსტომაშვილი.

სახალხო უნივერსიტეტის დაარსება ტფილისში თვითმპყრობელობის დროს.

1907 წლის თებერვლის პირველ რიცხვებში ჩემთან სახელო-სნოში მოვიდნენ ვასო რცხილაძე და ვარლამ ჩერქეზიშვილი, რომელ-თაც თავიანთი აზრი გამიზიარეს სახალხო უნივერსიტეტის დაარსების შესახებ.

შენ, როგორც ჩენს ნაცნობს და ძველ მუშას, მოგმართეთ, რომ გაგიზიაროთ ჩენი განზრახვა. შემდეგ ვასო რცხილაძემ სთქვა: ჩვენ ვფიქრობთ თბილისში დავაარსოთ სახალხო უნივერსიტეტი, სადაც წერა-კითხვის უცოდინარ მუშებს შევასწავლოთ წერა-კითხვას და მასთან ლექციებსაც უკითხავთ სხვადასხვა საგნებზე. მოვაწყობთ სა-უბარს იმის შესახებ, თუ როგორ ვითარდებიან ევროპიელი მუშები სახალხო უნივერსიტეტების მეოხებით. ასე რომ, წერა-კითხვის არა-მცოდნე მუშებს შეუძლიანთ ისწავლონ სახალხო უნივერსიტეტში წერა-კითხვა, ანგარიში, ხაზვა, ხატვა და სხვადასხვა საგნებიო. გვე-ქნება სამი თვის კურსი და ვინც მოისურვებს, მეტსაც განაგრძობს სწავლასო.

აი მოკლედ ჩენი განზრახვა ასეთია და თუ შენ ეცდები და ამ მოკლე ხანში შეჰკრებ მსურველ მუშებს კრებაზე გამო-ვარკვევთ, რა მიმართულებაც ექნება სახალხო უნივერსიტეტს. კრე-ბაზე გამოვიმუშავებთ და გადავწყვეტთ საბოლოოვით ყველაფერს. ახლა კი შეუდექი საქმეს, მოიწვიე შენთან სხვა მუშებიც და ერ-თად შევიმუშაოთ გეგმაც და შემდეგ მოვიწვიოთ გაფართოებული კრებაო.

ვასო რცხილაძეს აზრმა პირადათ დიდათ დამაინტერესა, და-ვპირდი კიდეც მუშების შეკრებას. კვირა დღე იყო. ჩემ სახელო-სნოში მოვიწვიე მუშების კრებაც, გამოცხადდნენ მუშები; ასოთ-ამ-წყობი კილაძე, ოქრუაშვილი და კახელაძე, კ. ზომერიკი, ძმანი ჩოდ-რიშვილი და რამდენიმე სხვა. ვასო რცხილაძე და ვარლამ ჩერქეზი-შვილიც მივიდნენ, დაისვა საკითხი, თუ რა სახელწოდებით გავხსნათ სახალხო უნივერსიტეტი.

ვასო რცხილაძეს და ვ. ჩერქეზიშვილის აზრით სახალხო უნივერსიტეტს უნდა ეწოდოს „ქართული სახალხო უნივერსიტეტი“. ამას მხარი დაუჭირა ორმა მუშამ: დ. კილაძემ და ოქრუაშვილმა. ძმანი ჩოდრიშვილები, კ. ხომერიკი კახელაძე და სხვები კი მოითხოვდნენ, რომ სახალხო უნივერსიტეტს ეწოდოს მუშათა სახალხო უნივერსიტეტი. ყველა ერის მუშების ხელ-მისაწვდომი უნდა იყოს და არა მარტო ქართველი მუშებისო.

ეს კითხვა ამ კრებაზე ღიად დარჩა, გადაიღო შემდეგ კრებისთვის.

შემდეგი კრება მოწვეულ იქნა მიხეილის ქუჩაზე, ოლგას სახელობის ქალთა სკოლის გასწვრივ, სომხის ეკლესიის პირდაპირ ერთი მკერვალის სახელოსნოში. აქაც ვერ დაესწრენ საკმაოდ მუშები და კვლავ გადაიღო შემდეგისთვის. მესამე კრება დაინიშნა სემიონოვის ქუჩაზე, აფთიაქის უკან, გიორგი ქართველიშვილის სახლში.

ამ კრებაზე კი საკმაოდ გამოცხადდნენ როგორც მუშები, ისე ინტელიგენტები, უფრო მეტი კი მუშები. სახელდობრ, ძმანი ჩოდრიშვილები, კ. ხომერიკი, კახელაძე, ს. პარკოსაძე, ბ. მიქიტუშვილი და სხვები, რომელთა გვარები აღარ მახსოვს.

ინტელიგენტებიდან იყვნენ: ვ. რცხილაძე, ვ. ჩერქეზიშვილი, ქართველიშვილი, ი. ჯაბადარი, ორი მასწავლებელი. კრებაზე სულ გამოცხადდა 16 კაცი.

თავმჯდომარეთ ვასო რცხილაძე იქნა არჩეული. დაისვა საკითხი, თუ რა მიზანი აქვს სახალხო უნივერსიტეტს. როგორი უნდა იყოს იგი და უმთავრესად, ვის ინტერესებს უნდა ემსახურებოდეს.

აქ კვლავ განმეორდა ვ. რცხილაძის წინანდელი აზრი, რომ უნივერსიტეტი უნდა ემსახურებოდეს საქართველოს ერსა და სახელიც უნდა ეწოდოს ქართული სახალხო უნივერსიტეტი.

ვ. რცხილაძეს აზრს სხვა ინტელიგენტებიც მიემხრნენ, მაგრამ პირველმა მე გავილაშქრე და პროტესტი განვაცხადე ვ. რცხილაძის წინადადებაზე, — რომ ჩვენ, მუშებს, ყველა ეროვნებისას ერთი ინტერესი და ხაზი გვაქვს მეთქი.

ამან გამოიწვია დიდი კამათი ინტელიგენტთა და მუშათა შორის, მაგრამ ბევრი აზრთა გაცვლა-გამოცვლის შემდეგ მაინც მიღებულ იქნა ჩემი წინადადება, რომ დაარსდეს ერთი საერთო სახელწოდების სახალხო უნივერსიტეტი, რომელშიაც თანასწორი უფლება ექნება შევიდეს სასწავლათ ყველა ეროვნების მუშებს, ეს წინადადება მიღებულ იქნა 11 ხმით 4 წინააღმდეგ. მეცადინეობა ეროვნულ სექციებად უნდა დაყოფილიყო.

ასეც მოეწყო. მეცადინეობა დაიყო სექციებად: რუსული, ქართული, სომხური, თურქული, აისორული, ებრაული და ოსური.

მეოთხე უკანასკნელი საზოგადო კრება მოეწყო 10 იანვარს 1907 წელს, ალექსანდრეს ბაღში სამეურნო საზოგადოების დარბაზში. კრება მრავალრიცხოვანი იყო. აქაც დაისვა საკითხი სახალხო უნივერსიტეტის სახელწოდების შესახებ. აქ ერთხმად მიიღეს ჩემი წინადადება. გამგეობის წევრებად არჩეულ იქნენ:—1) კილაძე, 2) ბ. მიქიტუშვილი, 3) მ. ჩოდრიშვილი, 4) ოქრომქედლიშვილი, 5) ა. არლუთინსკი, 6) მ. არუთინიანი, 7) გ. გეტმანი, 8) ნ. დიასამიძე, 9) ნ. დერეფინი, 10) ზაჩინიავეი, 11) ქალანთაროვი, 12) ვ. რცხილაძე, 13) ლ. ხიდეკელი, 14) ვ. ჩერქეზიშვილი, 15) პალმოვი.

მოეწყო სკოლები ეროვნულ ენებზე, აგრეთვე საღამოს კურსებიც.

საღამოს მეცადინეობა მოწყობილი იქნა ქალაქის სკოლებში: 1) დიდუბეში—რკინის გზის სკოლაში, რუსულ ენაზე, 2) ნაძალადეგში—ბოტის სახლში, რუსულ-ქართულ ენაზე, 3) გოგოლის ქუჩაზე, რუსულ-ქართულ ენაზე, 4) ჩერქეზოვის ქუჩაზე, რუსულ-ქართულ და ოსურ ენაზე, 5) ავლაბარში რუსულ-ქართულ და სომხურ ენაზე, 6) თათრულ ენაზე (თათრის მოედნის ქარვასლაში), 7) მოღნილის ქუჩაზე რუსულ-სომხურ ენაზე, 8) შუა ბაზარში—ებრაულ ენაზე, 9) ოლგას ქუჩაზე (მაჩაბლის სახლში), ქართულ-თათრულ ენაზე, 10) მიხეილის ქუჩაზე, ხამფერის სახლში—აისორულ ენაზე, მაგრამ აისორული სკოლა მალე დაიხურა აისორ—მასწავლებლის უყოლობის გამო.

მასწავლებელს ეძლეოდა თვითივე საათში 60 კაპეიკი. მოწაფე, ვისაც შეძლება ჰქონდა, თვეში იხდიდა 30 კაპ. ღარიბი მოწაფე კი უფასოდ სწავლობდა განურჩევლად წლოვანობისა და სქესისა.

უნივერსიტეტის შოშოსავლის წყარო იყო მხოლოდ შემოწირულებანი, კონცერტ-სპექტაკლ-ლექციების და ბალების გამართვიდან, (სულ ცხრა სამოქალაქო სკოლაში გვქონდა მოწყობილი მოწაფეებთან მეცადინეობა საღამოობით).

ასე და ამრიგად მიმდინარეობდა სახალხო უნივერსიტეტის საქმიანობა და მუშაობა, სადაც 40—50 წლის მოხუცი ქალი და კაცი, გულმოდგინეთ მეცადინეობდა და სწავლობდა წერა-კითხვას.

1907 წლიდან 1908 წლის პირველ რიცხვებამდის, —რუსულად წაკითხულ იქნა 17 ლექცია, რასაც დაესწრო 7970 მსმენელი, —ქართულ ენაზე წაკითხულ იქნა 10 ლექცია, დაესწრო 4772, მს.—სომხურ ენაზე იქნა წაკით. 12 ლექცია, დაესწრო 3008 მსმენელი, თათ-

რულ ენაზე 9 ლექცია, დაესწრო 2675 მსმენელი, ოსურ ენაზე 3 ლექცია, დაესწრ. 310 მსმენელ. წაკითხული იქნა აგრეთვე ბუნების მეტყველ. 14 ლექცია, ლიტერატურაზე 9, ისტორიაზე 11, პიგიენაზე 7, პოლიტიკურ ეკონომიაზე 3, სხვადასხვა დარგიდან 6.

ერთ ხანად კარგად მიდიოდა სახალხო უნივერსიტეტის მუშაობა, მაგრამ მთავრობამ რომ დაინახა მუშების მისწრაფება სწავლა ცოდნისა და ლექციებისადმი გუბერნატორის განკარგულებით ავეიკრძალეს (იდგილობრივ ენებზე ლექციების, რეფერატების, საუბრების კითხვა. მხოლოდ დაგვრთეს ნება მარტო რუსულ ენაზე ლექციების კითხვისა, ისიც იმ შემთხვევაში, თუ გუბერნატორის ნებართვას ავიღებდით, თუ გუბერნატორის კანცელარიაში წარვადგენდით ლექტორის ვინაობას და რა თემაზედაც ის კითხულობდა ლექციას.

გუბერნატორის კანცელარიაში წარდგენილ წასაკითხ ლექციას თავში, შუაში და ბოლოში, წითელ ხაზებს გაუსვამდნენ, მაშინ კი გამოდიოდა უთავბოლო, დამახინჯებული ლექცია თუ რეფერატი, და ასეთ უთავბოლო ლექციის წაკითხვას თითონ ლექტორიც ვეღარ კისრულობდა. ასე სახალხო უნივერსიტეტის საქმიანობაც ფერხდებოდა და უკან-უკან მიდიოდა.

ერთხელ სამეურნეო საზოგადოების დარბაზში ჩვეულებრივი კრება გვქონდა. ამ ნება-დართულ კრებაზე (გუბერნატორის მიერ), პოლიციელები შემოიჭრენ რევოლუერებით ხელში, გაგვჩხრიკეს, მაგრამ ვერაფერი იპოვეს ნება დაურთველი.

კრებაზე მყოფი ყველა ამხანაგების ვინაობა და მისამართები ჩაიწერეს, ოქმი შეადგინეს, შემდეგ თავმჯდომარის შეკითხვაზე, რომ ჩვენ გუბერნატორის ნება დაურთველად არავითარ კრებას არ ვახდენთ, პოლიციელების პასუხი ასეთი იყო: მაგას მნიშვნელობა არა აქვს, თქვენ პრისტავის ნებართვა უნდა გქონდეთო, ამასთნ პოლიციელმა უბრძანა კრების თავმჯდომარეს რცხილამეს, რომ დილით 10 საათზე პოლიციის მე-3 ნაწილში გამოცხადდნი და 25 მანეთი ჯარიმაც წარმოადგინო, წინააღმდეგ შემთხვევაში ყველანი ორი კვირით ციხეში ჯდომით დაისჯებითო, წავიდნენ პოლიციელები. ამ კრებაზე იყვნენ: 1) რცხილამე, 2) ვ. კაჩუხაშვილი 3) პარმენ ჭიჭინაძე, 4) ნ. ელიაევა, 5) თათარაშვილი (მასწავლებელი), 6) მ. ჩოღრიშვილი, 7) დეომიდე კილაძე, 8) ბ. მიქირტუშოვი, 9) ექიმი ფედოროვი და ჩვენი სახალხო უნივერსიტეტის ყველა სკოლის მასწავლებლები. იყვნენ აგრეთვე სხვებიც, რომელთა გვარები აღარ მახსოვს.

ამ კრებაზევე იქნა არჩეული დელეგაცია, რომ ევრონცოვ-დაშკოვს მიმართონ და მოახსენონ სახალხო უნივერსიტეტის ასეთ მდგომარეობაზე.

სწორედ მეორე დღეს ევრონცოვ-დაშკოვი უნდა მოსულიყო სახალხო სახლის დასათვალისწინებლად და ჩვენი დეპუტატაც იქ უნდა შეხვედროდა მას. დეპუტატიაში არჩეული იყვნენ: ქალაქის თავი ხატისოვი, ვ. რცხილაძე, ექიმი ფედოროვი, ექიმი პ. ჭიჭინაძე, და ვექილი კაჩუხაშვილი. ეს როგორც ბუფეაზიული ელემენტები, მუშებისგან: კილაძე და მე—სულ 7 კაცი. ათში ორი—ჭიჭინაძე და კაჩუხაშვილი დაფრთხნენ და არ გაყვნენ სხვებს დაშკოვთან, დანარჩენნი ხატისოვის მეთაურობით წარუდგენ დაშკოვს. ბ. ხატისოვმა ცოცხალი ყვავილების თაიგულიც კი მიართვა დაშკოვის ცოლს, მასთან საუზმე გაუმართეს მას ჩაით და ხილით. დაშკოვმა თავის ამალით ისაუზმა, შემდეგ დეპუტატია წარუდგა თხოვნით. ხატისოვმა მოახსენა, რომ ნება დაერთო ადგილობრივ ენებზე ლექციების და რეფერატების კითხვისა და ჯარიმაც მოეხსნათ, რაზედაც დაშკოვისაგან ასეთი პასუხი მიიღო:

მეც ვფიქრობ, რომ ადგილობრივ ენებზეც უნდა იკითხებოდეს ლექციები და სხვ. რაც შეეხება პოლიციის მიერ დაჯარიმებას, ეს „პუსტიაკია“ და ამაზე ლაპარაკიც ზედმეტიაო. თქვენ ხომ იცით, რომ პოლიციელები ჭირვეული ხალხია. ან რა არის 25 მ., მიეცით და მოიშორეთ თავიდანო.

აი ასეთი ლათაიებით გაუმასპინძლდა დაშკოვი დეპუტაციას!..

რალა გაეწყობოდა: 25 მანეთიც გადაახდევინეს საზოგადოებას, ადგილობრივ ენებზედაც არ დართეს ნება ლექციების კითხვისა და ასე სახალხო უნივერსიტეტის საქმიანი მუშაობა თანდათან უკან მიდიოდა.

იმ ხანად, 1907 წლის უკანასკნელ რიცხვებში, მე დამაპატიმრეს და გადამასახლეს ხუთი წლით..

მიხა ჩოდრიშვილი.

ძველ ბოლშევიკთა საზოგადოების დაარ- სება საქართველოში.

პირველ იანვარს საქ. კომპ. ც. კ. პარტიის მოწვევით სასახლის წითელ დარბაზში შესდგა ძველ ბოლშევიკთა საზოგადოების დამფუძნებელი კრება.

კრებას დაესწრო 40-ამდე ამხანაგი.

საანკეტო ფურცლების შევსების შემდეგ კრებამ მიმდინარე სხდომის გასაძლიერებლად ერთხმად აირჩია თავმჯდომარეთ ამხ. ფილიპე მახარაძე, მდივნათ ამხ. თენგიზ ჟღენტა.

კრების მოწვევის მიზნის გაცნობის შემდეგ დღის წესრიგში დასმულ იქნა შემდეგი საკითხი: წესდების განხილვა და დროებითი ხელმძღვანელ ბიუროს და სარევიზიო კომისიის არჩევა.

წესდების განხილვის დროს გაიმართა კამათი. კრების მცირე ნაწილი ამტკიცებდა, რომ ასეთი საზოგადოების დაარსება მაინცაღამაინც დიდი საჭირო არაა.

კამათში მონაწილეობა მიიღეს; იტრიევმა, ვანო სტურუამ, პავლე საყვარელიძემ, ფილიპე მახარაძემ, დათიკო ნასარიძემ, ანდრო ფირცხალავამ, ს. სტეფანოვმა, სილ. თოდრიამ, ვანო ბოლქვაძემ, თენგიზ ჟღენტმა და სხვებმა. ორატორების დიდმა უმრავლესობამ საჭიროდ სცნო ასეთი საზოგადოების დაარსება, მეტადრე, ამხ. ვანო სტურუამ მოიყვანა მოსკოვში არსებულ ძველ — ბოლშევიკთა საზოგადოების ცხოვრებიდან ცოცხალი მაგალითები, თუ როგორ სულდგმულობს იქაური საზოგადოება, როგორ იდეურ ზეგავლენას ახდენს ახალგაზრდობაზე ის. მით უმეტეს საჭიროა ეს, ამბობდა ამხ. ვ. სტურუა, როდესაც პარტიაში ჩნდება ოპოზიცია და ლენინის პარტიაში დეზორგანიზაცია შეაქვთო. აგრეთვე, აღნიშნა, თუ რა დიდი ფასი აქვს პარტიული ისტორიისათვის მასალების ობიექტიურად გაშუქებას ასეთი საზოგადოების მიერ. გამოიჩინა, რომ საზოგადოებას შეუძლია ფართოდ ისარგებლოს წესდებაში ნაჩვენები მუხლებით და მოაწყოს საზოგადოებისთვის ბიბლიოთეკა-სამკითხველო, დასასვენებელი სახლი, სანატორიუმი და სხვ.

აზრთა გაცვლა-გამოცვლის შემდეგ კრებამ დაადგინა მიზან-
შეწონილად იცნოს საზოგადოების დაარსება და საფუძვლად მიიღოს
წარდგენილი წესდება, ხოლო მომავალ ბიუროს დაევალოს შესწორება
შეიტანოს წესდებაში აღდგილობრივ პირობებთან შეთანხმებით; ამას-
თან კრება შეეხო საკითხს, თუ რამდენათ საჭიროა საქართველოს
მაზრებში განყოფილებების დაარსება. უმრავლესობის აზრით მაზ-
რებში განყოფილებები საჭირო არ არის. საქარ. სოც. რესპუბლიკა-
ში, როგორც ტერიტორიით პატარაში, შეიძლება აღრიცხვაზე აყვა-
ნილ იქნას ყველა ქველი ბოლშევიკები და სათანადო ფორმალური
მაზრების შესრულების შემდეგ მათი მიღება შეიძლება ქველ ბოლ-
შევიკთა საზოგადოებაში და მათ ხელმძღვანელობას გაუწევს თბი-
ლისში არსებული ბიურო.

კრებამ დასასრულ აირჩია დროებითი ბიურო, რომელშიაც არ-
ჩეულ იქნა: მალაქია ტოროშელიძე. სილიბისტრო თოდრია, ვანო
სტურუა, თენგიზ ჟღენტი, ვანო ბოლქვაძე, ა. ნაზარეტიანი, ანდრო
ფირცხალავა, შამშე ლევადა და ლადო სუხიშვილი.

სარევიზიო კომისიაში: კაჩატკოვი, გიორგი რთველაძე და ათა-
ბეგოვი. კრებამ ერთხმად დაადგინა არჩეულ იქნეს ბიუროს საპატიო
წევრებათ საქართველოს უხუცესი ბოლშევიკები—მიხა ცხაკაია და ფი-
ლიპე მახარაძე.

შემდეგი კრება შესდგება მოსკოვის ქველ ბოლშევიკების საზო-
გადოებასთან კავშირის დაკერისა და ბიუროს მიერ სათანადო პრაქ-
ტიკული ნაბიჯების გადადგმის შემდეგ.

ბიუროს მდივნათ არჩეულ იქნა ამხ. მალაქია ტოროშელიძე.

X.

აქვე ვბეჭდავთ „საზოგადოების“ წესდებას, ინსტრუქციას და ანკეტას.

ეს წესდება დამტკიცებულია შინაგან
საქმეთა სახალხო კომისარიატის მიერ
28/IX—25 წ.

დამტკიცებულია საქ. კომ. პარ.(ბ) ც. კ. ორგ-
ბიუროს მიერ 26 ივნისს 1925 წ.

წ ე ს დ ე ბ ა .

§ 1. ქველ ბოლშევიკთა საზოგადოება არსებობს პარტიისთან.

§ 2. საზოგადოების წევრები არიან ის ბოლშევიკები, რო-
მელთაც აქვთ პარტიული სტაჟი არა ნაკლებ 18 წლისა და რომელ-

ნიც ამ ხნის განმავლობაში პარტიისაგან არ ყოფილან ჩამოშორებული.

პირველი შენიშვნა: საზოგადოებაში შესასვლელად საჭიროა საზოგადოების სამი წევრის წერილობითი რეკომენდაცია.

მეორე შენიშვნა: საზოგადოების წევრთა სტაჟის შემოწმებას აწარმოებს ბიურო, რომელიც ვალდებულია შეამოწმოს საზოგადოებაში შესული ყველა ამხანაგების სტაჟი და ყოველთვის მოახსენოს საერთო კრებას ახალ წევრთა სია; უკეთეს ვინმე გადაყენებულ იქნა, იმ შემთხვევაში საზოგადოების წევრათ შილებიანთა აუცილებელია საზოგადო კრების წევრთა 2/3 თანხმობა.

§ 3. საზოგადოება ისახავს შემდეგ მიზნებს:

- ა) მჭიდრო ამხანაგური ურთიერთობის დამყარებას ძველ ბოლშევიკებს შორის.
- ბ) აზრთა ურთიერთ შორის გაცვლა-გამოცვლით ძველი ბოლშევიკების შეხედულებათა გამოხატვას თანამედროვეობის საკითხებზე, მათი (ძველი ბოლშევიკების) რევოლუციონური გამოცდილების თვალსაზრისით.
- გ) გავლენის მოხდენა უფრო ახალგაზრდა ამხანაგების (მუშებზე მოსწავლე ახალგაზრდობაზე, ახ. კომკავშირელებზე და სხ.) ფართო ფენებზე ბოლშევიზმის ძველი ამხანაგური ტრადიციების მიხედვით.
- ვ) ძველი ბოლშევიკების აღრიცხვა.
- დ) ზრუნვა ძველი ბოლშევიკების ჯანმრთელობისა და მათი ცხოვრების ნივთიერად მოწყობისათვის სათანადო პარტიული ან საბჭოთა დაწესებულებათა საშუალებით, აგრეთვე ურთიერთის დახმარებით, მიუხედავად იმისა, მიმართა თუ არა პირადად დახმარებისათვის არა საკმაოდ უზრუნველყოფილმა ამხანაგმა.
- ე) დახმარების აღმოჩენა პარტიისათვის ცოცხალ პირთა ნაამბობის შეკრებაში ჩვენი პარტიული წარსულის შესახებ და პარტიულ ისტორიის ძეგლთა დაცვაში.

§ 4. საზოგადოების საშუალება შესდგება საწევრო გადასახადისაგან ნამუშევარის 1—2% გაღებით და პარტიული ორგანიზაციებიდან შემოსული დახმარებით.

შენიშვნა: ფულის შეტანისაგან განთავისუფლებული არიან შრომის უნარს მოკლებულნი და უმუშევარი წევრები.

§ 5. მე-3 § ნაჩვენები მიზნების მისაღწევათ საზოგადოებას შეუძლია გამართოს ლექციები, მოაწყოს კლუბები, სანატორიუმები, დასასვენებელი სახლები და სხვ.

§ 6. საზოგადოებას უფლება აქვს გამოირიცხოს თავის წრიდან წევრები საერთო კრების 2/3 ხმებით ორს, შემდეგ, ერთი ერთმანეთზე მიმყოფ, კრებებზე.

§ 7. წესდების შეცვლის, წევრთა გამოირიცხვის, ბიუროს არჩევის და სხვა საყოველთაო პრინციპიალური საკითხების გარჩევის დროს საზოგადო კრება კანონიერია, თუ მას დაესწრება მოსკოვში მცხოვრებ წევრთა 1/3. (მეორე მოწვეული კრება ამავე დღის წესრიგის საკითხების განსახილველად კანონიერია რამდენი წევრიც არ უნდა დაესწროს).

§ 8. წელიწადში ერთხელ ინიშნება საზოგადო კრება ბიუროს და სარევიზიო კომისიის გადასარჩევად, ბიუროს ანგარიშის და სარევიზიო კომისიის მოხსენების მოსასმენად.

§ 9. მიმდინარე მუშაობისათვის უნდა არჩეულ იქნას მუდმივი ბიურო არა ნაკლებ 5 წევრის და 3 კანდიდატის შემადგენლობით. ბიუროს ერთ-ერთ წევრს ევალება მდივნობა (იგივე არის მოლარე), რომელიც ირჩევა საერთო კრებაზე.

შენიშვნა: ბიუროს ხელ-ახალი არჩევა შეიძლება მოხდეს საზოგადო კრების გადაწყვეტილებით ყოველ დროს.

§ 10. სარევიზიო კომისია ირჩევა 3 წევრის და 2 კანდიდატის შემადგენლობით.

§ 11. საზოგადოება აარსებს თავის განყოფილებებს წესდებისა და ამ საგანზე გამოცემული ინსტრუქციის თანახმად.

§ 12. საზოგადოება სარგებლობს იურიდიული პიროვნების უფლებით და წესდებაში აღნიშნული მიზნების საზღვრებში შეუძლია შეიძინოს და გაასხვისოს ყოველგვარი ქონება, რომელიც, თუ გინდ ბრუნვაში იმყოფებოდეს, დასდოს ხელშეკრულება, მიიღოს თავის თავზე ვალდებულება, სასამართლოში გამოვიდეს მომჩივან-მოპასუხედ.

ი ნ ს ტ რ უ ქ ც ი ა.

ძველი ბალშევიკების საზოგადოების ფილიალურ განყოფილებათა მოსაწყობათ.

1. ფილიალური განყოფილებები თავიანთ მოქმედებაში ხელმძღვანელობენ ძველი ბალშევიკების საზოგადოების წესდებით და მიზნათ ისახავენ ხელი შეუწყონ წესდებაში აღნიშნული ამოცანების გადაჭრას.

2. ძველი ბალშევიკების საზოგადოების ფილიალური განყოფილება შეიძლება გახსნილ იქნას 5 ამხანაგის მიერ, თუ მათი პარტიული სტაჟი აკმაყოფილებს ძველი ბალშევიკების საზოგადოების წესდების მოთხოვნილებებს.

3. ფილიალური განყოფილების გახსნის ინიციატივა შეიძლება გამომდინარეობდეს როგორც საგუბერნიო პარტიის, აგრეთვე ამხანაგების—ძველი ბალშევიკების, ცალკე ჯგუფის მიერ არა ნაკლებ 3 ამხანაგისა.

4. ფილიალურ განყოფილებას ამტკიცებს ძველი ბალშევიკების საზოგადოება.

შენიშვნა: შემდგარი საინიციატივო ჯგუფის წევრები საზოგადოების ბიუროში აღგენენ ანკეტებს, რეკომენდაციებს და ავტობიოგრაფიებს. თუ დამტკიცებული იქნებიან საინიციატივო ჯგუფის წევრები საზოგადოების წევრებათ, მაშინ ისინი ლებულობენ ძველი ბალშევიკების საზოგადოებისაგან საწევრო ბილეთებს და აარსებენ ადგილობრივად ფილიალურ განყოფილებას. შემდეგში ფილიალური განყოფილებები ლებულობენ თავიანთი განყოფილების წევრებს საზოგადოების დაუმტკიცებლათ, მაგრამ ყოველი ახალი წევრის მიღების შესახებ აცნობებენ ბიუროს, ახლად მიღებული წევრის პირადი საქმის გაგზავნით, ამასთან მოსკოვში არსებულ ძველი ბალშევიკების საზოგადოებას უფლება აქვს არ დაამტკიცოს.

5. ფილიალური განყოფილება საზოგადოების ბიუროში აღგენს თავის სხდომების ოქმებს, აგრეთვე 6 თვის შემდეგ თავის ანგარიშებს. ბიურო თავის მხრით ფილიალურ განყოფილებას აწვდის ინფორმაციას თავისი მოღვაწეობის შესახებ.

6. ფილიალური განყოფილების წევრთა საწევრო გადასახადი ხმარდება ადგილობრივი განყოფილების საჭიროებას.

ბიუროს მდივანი ლ. მიხაილავი.

ა ნ კ ე ტ ა

ძველი ბოლშევიკებისა და რევოლუციის ვეტერანები- სათვის.

1. გვარი, სახელი და მამის სახელი.
2. როდის, სად დაიბადეთ.

3. სოციალური მდგომარეობა:

წინად მუშა, გლეხი, ინ-
ტელიგენტი, მო-
სამსახურე, პარტ-
პროფესიონალი.

ახლა

მუშა, გლეხი, ინ-
ტელიგენტი, მო-
სამსახურე, პარტ-
პროფესიონალი.

4. განათლება:

თვითგანვითარე-
ბა, დაბალი, სა-
შუალო, უმაღლე-
სი, სპეციალური.

საქმის ბაზი გაუსვით.

5. რა არის თქვენი მთავარი პროფესია.
ხელუასი. არსებობის წყარო.
6. ვინ იმყოფება თქვენს კმაყოფაზე. იმათი
წლოვანება. ან ვის კმაყოფაზე იმყოფე-
ბით თქვენ.
7. რომელი ხნიდან და რომელ ორგანიზა-
ციაში დაიწყო თქვენი რევოლუციონუ-
რი მოღვაწეობა. რევოლუციონური მუ-
შაობისაგან ჩამოშორებას ჰქონდა ადგი-
ლი თუ არა. რა მიზეზით.
8. სხვა პარტიის წევრათ თუ იყავით, რა
სამუშაოს ასრულებდით იქ.
9. ციხეში და გადასახლებაში (სად) თუ
იყავით. სასამართლოს მიერ თუ გქონ-
დათ მისჯილი ციხე, გადასახლება, კა-
ტორლა და სხვ.

10. ემიგრაციაში თუ იყავით, რამდენ ხანს და რა მონაწილეობა მიიღეთ იქაურ რევოლუციონერ მოძრაობაში.
11. რას აკეთებდით სამოქალაქო ომის დროს და იყავით თუ არა ფრონტზე.
12. რომელი ხნიდან ხართ ბოლშევიკების ფრაქციის წევრი. თქვენი პარტიულეთის №
დაგინებებიან თაჱი პარტიისთვის და რომელ წლებში?
13. როგორ ჩატარდა პარტიული წმენდა თქვენს შესახებ. შენიშვნა ხომ არ მოუციათ.
14. ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ პარტიულ ან საბჭოთა სამართალში ხომ არ ყოფილხართ მიცემული და რისთვის.
15. რა გესაქიროებათ თქვენ. რით შეიძლება არა თუ თქვენი ჯანმრთელობის, არამედ საერთოდ თქვენი მდგომარეობის გაუმჯობესება იმისთვის, რომ იბრძოლოთ თქვენი იდეალებისთვის.
17. თქვენი მისამართი, ტელეფონი, სამსახურის ადგილი, თანამდებობა.

ანკეტის შევსების დრო

ხელის მოწერა:

1905 წელი ახალციხის მაზრაში *).

ახალციხეში,—საქართველოს ამ ჩამორჩენილ რაიონში, 1905 წლამდე არ ყოფილა არავითარი პოლიტიკური ჯგუფი (გარდა დაშნაკური ჯგუფისა). ადგილობრივ მცხოვრებთა პოლიტიკა არ აინტერესებდა, მოსული ჩინოვნიკები და ოფიცრობა კი მეფის ერთგული მსახურნი იყვნენ. მახსოვს, ერთი ჩემი თანამემამულე, ყურაშვილი—უმცროსი, დაახლოებით 1900—1901 წ. მაწვდიდა წასაკითხავად არალეგალურად გამოცემულ წიგნაკებს ქართულ ენაზე. საიდან ღებულობდა ის ამ წიგნაკებს,—არ ვიცი. ეფიქრობ, ეს ბროშურები მას ხელში ჩაუვარდა სრულიად შემთხვევით. იმის საბუთი კი, რომ ახალციხეში არსებობდა რაიმე პარტიული ორგანიზაცია, არ მოიპოვებოდა.

მხოლოდ 1905 წელს, როცა რევოლუციის ტალღა მოედო მეზობელ გორის მაზრას, ახალციხეც არ დარჩენილა გულზე ხელებდაკრეფილი. მენშევიკმა სიხარულიძემ მოაწყო პარტიული კომიტეტი და შეუდგა სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციის დაარსებას. ამ მენშევიკური ორგანიზაციის შემადგენლობა ასეთი იყო: ზინგეროვსკი, სიხარულიძე, ბაგრატ ბეთანოვი,—მასწავლებელი (რომელიც შემდეგ რელიგიურ ნიადაგზე ჭკუისაგან შეიშალა), მღვდელი კანდელაკი, ექიმი ლოლობერიძე, რომელსაც თავი ფედერალისტად მოჰქონდა, მემამულე ვასო ბეზირგანოვი, დები მეფისოვნები—მემამულენი და სხ.

ორგანიზაცია ასე იყო დაყოფილი: 1) გაერთიანებული რევოლუციონურ—სამხედრო-სამოქალაქო კომიტეტი, რომელშიაც შედიოდნენ: სიხარულიძე, აუშტროვი, ბაგრატ ბეთანოვი, მირიან კაჩხოვეი; 2) დამხმარეთა ჯგუფი: გიორგი კაჩხოვეი, კანდელაკი, ვასო ბეზირგანოვი, ლოლობერიძე; 3) სამხედრო ჯგუფი: აუშტროვი, მარგულისი; 4) სოციალ-დემოკრატიული: მარგულისი, ქათამაძე, კაჩხოვეი მირიანი, ამბარცუმინი, ლაზიანი იოსებ, აუშტროვი და გრიგორიანი.

ახალციხის ორგანიზაციის რევოლუციონური მოღვაწეობა გამოიხატა რამდენიმე მიტინგის მოწყობაში და უმნიშვნელო აგიტა-

*) მ. კარაპეტიანი (ვანო ლაზივეი)—„პროლ. რევ.“ № 12 (71)—27.

ციის გაწევაში ჯარის ნაწილებში. რეაქციის დაწყებისთანავე ორგანიზაცია დაიშალა.

შეეჩერდეთ მეორე ორგანიზაციის—აწყურის ორგანიზაციის მუშაობაზე. აწყური, რომელიც მდებარეობს მტკვრის ორივე ნაპირად, 30 ვერსტის მოშორებით ბორჯომიდან და 20 ვერსტის დაშორებით ახალციხიდან, დასახლებულია მუსულმანებით, სომხებით. მოსახლეობის მცირე რიცხვს შეადგენენ ქართველები და ებრაელები.

ქართველები და მუსულმანები მისდევდნენ ხვნა-თესვას და ტყის დამუშავებას, სომხები შინა-მრეწველობას, ებრაელები—უმთავრესად ვაჭრობას.

ადმინისტრაციულად ეს დაბა წარმოადგენდა საბოქაულო ნაწილს. აქ იყო ბოქაული და „საზოგადო“ სამმართველო—მთავრობის მამასახლისით სათავეში. აქ იყო ინტელიგენციის პატარა ჯგუფი. ესენი მსახურებდნენ საავადმყოფოში, სკოლებში, ფოსტაში, ადმინისტრაციულ ორგანოებში, სატყეოში და სხ. ჯგუფში შედიოდა 100 კაცი. ყველა ესენი სხვადასხვა პოლიტიკური რწმენის ხალხი იყო. მაგ. მღვდელი ინასარიძე ფედერალისტობდა, სამრევლო სკოლის მასწავლებელი გერმანიშვილი—ესერი, ხარიტონაშვილი—სოც. დემოკრატი—მენშევიკი; სახალხო მასწავლებელი კაცხიანი—დაშნაკი; სადგურის უფროსი ლაზივეი, ე. ი. მე—ანარქისტი, სოფლის მწერალი ტიჩინი კი—პოლიტიკის ვარეშე იდგა.

როცა რევოლუციონური მოძრაობის ტალღებმა აწყურამდე მოადწია, ჩვენმა ჯგუფმა ხელი მიჰყო გლეხთა შორის მუშაობას.

პირველად გლეხებს ჩვენ ვუმტკიცებდით, რომ მეფის „მოწყალებაზე“ მათ იმედები არ დაემყარებიათ, რის მაგალითად მოგეცადა 22(9) იანვარი. პირველად მოვახდინეთ მოხალისეების ჩაწერა წითელ გვარდიაში. ის არსებობდა ბორჯომის მენშევიკურ კომიტეტთან.

ჩვენი ჯგუფი, რომელიც შესდგებოდა 6 კაცისაგან და წარმოადგენდა სხვადასხვა პოლიტიკური რწმენის ხალხს, პროპაგანდა-აგიტაციას ეწეოდა გლეხებში და ხალხს უხსნიდა ყველა პარტიათა და მიმართულებების პროგრამებს. რევოლუციონერთა აქტიურ ჯგუფში ვიყავით: მე და ხარიტონიშვილი, დანარჩენები იყვნენ დამხმარენი.

გლეხები ყველა ჩვენგანს გულდასმით უსმენდა. ერთი ნაწილი ფიქრობდა, რომ მართალი იყვნენ სოციალ-დემოკრატები, მეორეებს—ესერები მოსწონდა, ზოგიერთნი—ფედერალისტებს ემხრობოდნენ, ზოგიერთი ანარქისტული წყობილების დამყარებაზედაც კი ფიქრობდა. ყველანი კი ერთში იყო შეთანხმებული, რომ საჭირო იყო მე-

ფის ჩამოგდება. ჯერ ჩამოვართვათ მიწები შემამულებებს, თავად-აზნაურობას და შემდეგ ვილაპარაკოთ პირობებზეო.

„თავი დაანებეთ დავას, გვასწავლეთ როგორ ჩავიდეთ ხელში რაიონი—ამბობდნენ ისინი—და შემდეგ ჩვენ ვიცით რასაც ვიზამთო.

ასეთმა რევოლუციონურმა ენტუზიაზმმა და გლებთა ბრძოლის წყურვილმა ლოზუნგით: „ძირს ნიკოლოზ“—გაიტაცა ჩვენი ჯგუფიც. გლებების საბუთი, რომ ჯერ გამარჯვება და შემდეგ პრინციპ-პროგრამები, ჩვენთვის შეიქნა დამარწმუნებელი, მაგრამ როცა ჩვენ კონკრეტულად მივუდევით საკითხს რევოლუციაში მონაწილეობის შესახებ, დავრწმუნდით, რომ რომელიმე რევოლუციონურ ცენტრთან კავშირის უქონლად და უხელმძღვანელოდ ჩვენ ვერ ვიარსებდით.

მახლობელი პუნქტი იყო ბორჯომი, სადაც როგორც ისტყვი, ორგანიზაცია იყო მენშევიკური. ჩვენ ან უნდა კავშირი დავგვეჭრა ბორჯომის მენშევიკურ ორგანიზაციასთან, ან უნდა ვყოფილიყავით მოწყვეტილნი, ჩვენ კავშირი ვამჯობინეთ. ბორჯომში რომ ყოფილიყო არა მენშევიკური ორგანიზაცია, არამედ—რომელიმე სხვა რევოლუციონური ორგანიზაცია, სულ ერთია—ჩვენ მაინც დავუკავშირდებოდით იმ მოსაზრებით, რომ უამისოდ ჩვენ უძლურნი ვიქნებოდით.

ბორჯომის ორგანიზაციას ჩვენ დავუკავშირდით ერთი მუშაკის, ვანო ხმაღაძის საშუალებით. ამ ორგანიზაციაში შედიოდნენ: კ. დანდაროვი, პ. ეფრემიძე, გიორგი გაგლოვეი, ვანო ხმაღაძე, პეტრე რუხაძე, კეცხოველი, გაბუნია.

კავშირი ბორჯომის ორგანიზაციასთან გამოიხატებოდა იმაში, რომ ის ჩვენ გვაწვდიდა ლიტერატურას, ინსტრუქტორს და გზავნიდა მუშაკებს ახალციხეში, აბასთუმანში და ახალქალაქში. ამას გარდა ჩვენ შევთანხმდით, რომ მახლობელ სოფლებიდან ჩვენ წითელი გვარდიისთვის მოვიზიდავდით გლებობას.

ამ საგანზე მოსალაპარაკებლათ მე და გერმანაშვილს ორჯერ მოგვიხდა ბორჯომში წასვლა.

ვიწყებ რა მომხდარი ამბების აღწერას, მინდა აღვადგინო, ზოგიერთი ფაქტები:

ბორჯომ-ახალციხე-აბასთუმნის გზაზე (75 კერსტი) იყო შემდეგი საფოსტო სადგურები: ბორჯომი, აწყური, ახალციხე, ბენარა, აბასთუმანი. თითოეულ ამ სადგურზე მუშაობდა 10-12 მეეტლე-გლები, მეტ წილად კარაკლისელი სომხები. მათთვის სადგურზე მუშაობა იყო დროებითი სამუშაო. ესენი იყვნენ მეტად ჩამორჩენილნი. იღებდნენ თვიურად 8-10 მანეთს, მაგრამ ისინი მდგომარეობის გაუმჯობესებას

არ ფიქრობდენ შეკავშირებული ბრძოლით, არამედ—თავის დამცირებით მგზავრების წინაშე, რომ მიეღოთ საჩუქარი, იყო ასეთი შემთხვევებიც: როცა მეეტლეები სადგურიდან უკან ბრუნდებოდენ, გზაში აჰყავდათ მგზავრები და ასე თითოეულ მგზავრობაზე შოულობდენ 2-3 მანეთს.

მეეტლეთა სამუშაო პირობები მეტად მძიმე იყო. მათ უხდებოდათ მუშაობა მთელი წლის განმავლობაში ყოველ დროს—დღითაც და ღამითაც. ამასთან ისინი ყოველგვარ დამცირებას იტანდენ მგზავრებისაგან, ხშირად მეეტლეებს სცემდენ კიდევ. მგზავრებს, რომელთა შორის ხშირად მოიპოვებოდენ აფიცრები, თავადები და სხ. სურდათ ჩქარი მგზავრობა. ზოგჯერ ისინი მეეტლეებს მიერეკებოდენ საჩუქარის შეპირებით, ზოგჯერ—პირდაპირ უბრძანებდენ.

საფოსტო წესების თანახმად შეიძლებოდა საათში 12 ვერსტის გავლა, მგზავრები კი, როცა გავიდოდენ მინდვრად და მთებში, დაიმართოვებდენ მეეტლეებს, თავს ბატონებათ გრძნობდენ, მოითხოვდენ, რომ მეეტლეებს გაეეღოთ საათში 15 ვერსტი, მეეტლეები კი, პირიქით, ცდილობდენ გაეკეთებიათ საათში არა უმეტეს 10 ვერსტისა. აი აქ იწყებოდა მეეტლეთა წვალება—ჯერ იმის მოთხოვნა, რომ ჩქარა წასულიყო, შედეგ—ლანძღვა-გინება და ცემა-ტყეპაც-კი.

მეეტლეებისადმი ასეთი მოპყრობა მგზავრების მხრით ყოველთვის დაუსჯელი რჩებოდა, რადგანაც საფოსტო ადმინისტრაცია შიშით ვერაფერს ამბობდა ჩინოვნიკებისა და თავადების აღვირწახსნილობის წინააღმდეგ.

მეეტლეებს ცალკე ბინა არ ჰქონიათ და ცხოვრობდენ ცხენებთან ერთად თვალბაში. მათ ლოგინს შეადგენდა თივით გავსილი ტომარი. მეეტლეები ტანთ არას დროს არ იხდიდენ.

ფოსტა-ტელეგრაფის საოლქო ადმინისტრაციის მიერ დანიშნული რევიზიის დროს მთავარი ყურადღება ექცეოდა ცხენებს, ეტლების და მგზავრებისათვის გასაჩერებელ სადგურებს. რაც შეეხება მეეტლეთა საცხოვრებელ ბინებს, აქ რევიზორები თვალს ხუჭავდენ, თითქოს ისინი ვერ ამჩნევდენ ანტისანიტარულ პირობებს, თვით მეეტლეები კი ვერ ბედავდენ, რომ მათი ყურადღება ამ საგანზე მიექციათ. მათ კარგათ იცოდენ, რომ ამ რევიზიას უმეტეს ნაწილად გარეგნული ხასიათი ჰქონდა, არსებითად კი ყველა რევიზიები ადმინისტრაციის სასარგებლოდ ბოლოვდებოდა. ასე მაგალ., ბორჯომ-აბასთუმანის ტრაქტის გამგე ქალანთაროვი ფოსტა-ტელეგრაფის ოლქთან დადებული ხელშეკრულების ძალით ვალდებული იყო ჰყოლოდა ყოველ სადგურზე ცხენების განსაზღვრული რიცხვი და ყოველ ოთხ

ცხენზე ის დებულობდა ხაზინიდან განსაზღვრულ თანხას. ნამდვილად კი ზოგიერთ სადგურებზე მას ჰყავდა იმაზე ნაკლები რიცხვი ცხენებისა, რაც საჭირო იყო, ან ოთხი ცხენის ნაცვლად ჰყავდა სამი ცხენი და ასე, ატყუილებდა ხაზინას, დებულობდა ზედმეტს, რაც არ ხდებოდა ფოსტა-ტელეგრაფის ოლქის გაუგებლათ.

როცა მეეტლეთა გაფიცვის აღწერას შევუდგებით, უნდა აღინიშნოს, რომ მეეტლეები, როგორც დეკლასიური ელემენტები, დაჩეულები საჩუქრებსა და მგზავრების კონდრაბანდულად წაყვანას, ორგანიზაციულად საქმის მოწყობას არც იმდენათ ეტანებოდნენ. მედავუწყე მათ საუბარი კლასიურ ბრძოლაზე, შეკავშირებაზე. ისინი ყველაფერში მეთანხმებოდნენ, მაგრამ პრაქტიკულად ეშინოდათ რაიმე ნაბიჯის გადადგმა. „სად შეგვიძლია ჩვენ ქალანთაროვის წინააღმდეგ გამოსვლა, როცა მას ოლქის უფროსისაც კი არ ეშინია, რას წარმოვადგენთ ჩვენ მისთვის—საწყალი მეეტლეები“ — ამბობდნენ ისინი.

როცა საგაფიცვო ტალღა ყველგან მოედო, რუსეთის მიყრუებულ კუთხეებსაც კი, გაიფიცნენ ფოსტის მოხელეებიც, მე უფრო გაბედულად შევუდექი საქმეს და დიდი მუშაობის შემდეგ დავითანხმე სად. აწყურის მეეტლეები გაფიცვაზე.

მაგრამ ერთი სადგურის მეეტლეების გაფიცვა საკმარისი არ იყო. საჭირო იყო მთელი ტრაქტის მეეტლეთა მიმხრობა და მათთვის ხელმძღვანელის მიჩენა, რომ ამ უკანასკნელთ, როცა მიაღწევდნენ მეზობელ სადგურამდე, მოეხსნათ მუშაობიდან მეეტლეები, რომელთა შორის პროპაგანდას ვაწარმოებდით მე და გერმანაშვილი.

ჩვენს მუშაობას შედეგათ ის მოყვა, რომ მეეტლეთა შორის გაჩნდნენ შეგნებული ორგანიზატორები: სად. აწყურში—კარო, ახალციხეში—ჯივანი, ასატური. ამ სამი მეეტლეს დახმარებით, რომელნიც ავტორიტეტით სარგებლობდნენ მეეტლეებში, ჩვენ შევსძელით ყველა მეეტლეთა მომზადება და გაფიცვის გამოცხადება.

აგიტაციას ვაწარმოებდით უმთავრესად იმის გარშემო, რომ მოეთხოვათ მტკიცე ხელფასი (15 მან., ნაცვლად 10 მან.) ჯარიმების მოსპობა და თბილი ტანისამოსის დარიგება. არჩეულ იქნა დელეგაცია თითო კაცი სადგურიდან—კარო, ასატურა, ჯივანი და სხ. და გაიგზავნა ტრაქტის გამგე ავეტიკ სტეპანოვთან ბორჯომში.

ტრაქტის გამგე სტეპანოვი იყო დესპოტი, მის მხეცობას არ ჰქონდა საზღვარი. მეეტლეებს ის ხშირად სცემდა კიდეც.

ადვილი წარმოსადგენია, თუ რას განიცდიდნენ დელეგატები, როცა ისინი დასთანხმდნენ წასულიყვნენ ამ დესპოტთან მოთხოვნით.

როგორც მხეცმა, ისე დაიღრიალა სტეპანოვმა, როცა დაინახა თავისი გუშინდელი მონები, მებრძოლნი თავიანთი უფლებებისთვის.

მაგრამ რა უნდა ექნა. მან მაინც მოუსმინა დელეგატებს, დაამშვიდა ისინი, აუხსნა, რომ ისიც ისეთივე მოსამსახურე იყო, როგორც სხვები, რომ მისგან არაფერი არ არის დამოკიდებული, ურჩია დელეგაციას თავი დაენებებია გაფიცვისთვის, აღუთქვა, რომ თითონ წავიდოდა ტფილისში და მოელაპარაკებოდა ქალანთაროვს.

დელეგაციის წევრები დაბრუნდნენ პასუხის მოლოდინში. გაია-რა ერთმა კვირამ, მმართველი კი არ მიდიოდა პატრონთან და არავითარ პასუხსაც არ იძლეოდა; მეეტლეები დარწმუნდნენ, რომ ისინი მოტყუებულნი იყვნენ. ჩვენ ყველა სადგურებზე მოვახდინეთ კრებები და გადავსწყვიტეთ გაფიცვის გამოცხადება.

პირველად გაიფიცნენ სად. აწყურის და ახალციხის მეეტლეები, მათ შეუერთდნენ სხვები, მაგრამ ძნელი შეიქნა სად. ბორჯომის მეეტლეთა გაფიცვისთვის მიზნობა, რომელნიც ტრაქტის მმართველის მიერ ისე იყვნენ დაშინებული, რომ ეშინოდათ თავისუფლად საუბარიც კი. ბორჯომის სადგურის მუშების მდგომარეობა კარგათ იცოდნენ სხვა სადგურების მეეტლეებმა და ამას ისინი ანგარიშს უწევდნენ, მაგრამ იქ მუშაობის შეჩერება აუცილებელი იყო, რადგანაც თუ ბორჯომიდან მგზავრებს გამოგზავნიდნენ, იმათ უნდა განეგრძოთ გზა. იძულებული გავხდით შეგვეჩერებია ფოსტა და მგზავრები სად. აწყურამდე. ამ ნიადაგზე შეტაკება გვიხდებოდა მგზავრებთან, ხშირად იარაღსაც მიმართავდნენ. მაგ. ერთმა გენერალმა, როცა მე მას განვუცხადე, რომ მეეტლეთა გაფიცვის გამო ის გზას ვეღარ განაგრძოდა, ერთი მაგრად შემოკურთხების შემდეგ რევოლვერი იძრო და დამიმიზნა. მართლა სროლა ჰქონდა განზრახული, თუ დაშინებას ფიქრობდა,—ეს არ ვიცი; მაგრამ მე მას მსწრაფლ ვსტაცე ხელში ხელი და განვაიარაღე. ეს ისე უცბათ და მოხერხებულად მოხდა, რომ ლენერალმა მხრებზე ხელი დამკრა და სიყოჩალისთვის შემაქო.

ვხედავდით რა, რომ ასეთი სანახევრო გაფიცვა დაკავშირებული იყო ბევრ უსიამოვნებასთან, ჩვენ მცირე თათბირის შემდეგ გადავსწყვიტეთ ბორჯომიდან წამოყვანილი, გაუფრთხილებელი მგზავრები მიგვეყანა ახალციხემდე და დავმუქრებოდით ბორჯომის მეეტლეებს, რომ თუ ისინი განაგრძობდნენ ბორჯომიდან მგზავრების წამოყვანას ან ფოსტის წამოღებას, ისინი ჩაითვლებოდნენ მოღალატეებათ.

იმ მეეტლეებმა, რომელთაც ჩვენ მივანდევით ეცნობებოდათ ამის შესახებ ბორჯომში, გაფრთხილების ნაცვლად დაიჭირეს ბორჯომის

სადგურის მეეტლე, წაათრიეს ტყეში და იქ სცემეს, თან დაემუქრენ, რომ შემდეგში მოჰკლავდნენ.

ასეთი მეთოდი როგორც ჩვენ შემდეგ დავრწმუნდით, მეტად სასარგებლო გამოდგა, რადგანაც ნაცემი მეეტლე დაბრუნდა თუ არა ბორჯომში, ურჩია ყველა მეეტლეებს, რომ ისინი შეერთებოდნენ გაფიცვას. მთელს ტრაქტზე მოძრაობა შეჩერდა.

მართველმა სტეპანოვმა—ამ ჯიუტმა ადამიანმა, გადასწყვიტა, რომ ის ბოლომდე იბრძოლებს და გაიმარჯვებს. გაფიცვის მესამე დღეს ის მოვიდა აწყურში და გაჯავრებულმა დაიბარა მეეტლეები. შე განუუცხადე, რომ გაფიცვის გამო მეეტლეები წასული არიან და ძნელია მათი მოძებნა მეთქი.

როცა დაინახა, რომ კატეგორიულად უარს ვამბობ მეეტლეთა დაძახებაზე, მან დაუძახა ერთ ბავშს, მისცა ფული და გაგზავნა მეეტლეთა საძებრად. მეეტლეებმა უარი სთქვეს მოსვლაზე და შემოსთვალეს ისინი მოვიდოდნენ, თუ მათ დაუძახებდა ვანო (ჩემი მეტი სახელი).

მმართველი მოითხოვდა, რომ ის წაეყვანათ ახალციხეში, მაგრამ მეეტლეებმა კატეგორიული უარი განაცხადეს. მოხდა ასეთი სცენა: მმართველი დაემუქრა—თუ მას არ წაიყვანდნენ ახალციხეში, ის ყველას ადგილზე დახვრეტდა. ამასთან, მან ჯიბიდან ამოიღო ბრაუნინგი. მეეტლე კარომ ნელა გადასწია თავისი ხალათის კალთა, გამოაჩინა დიდი ფიშტო და დაუმატა: ნუ გვაშინებთ. შენ ფიქრობ, რომ მარტო შენა გაქვს რევოლვერი? აი, შემოხედე.

მმართველმა მყისვე დამალა რევოლვერი და ერთბაშად გამოცვალა ტონი. დაყვავებით დაიწყო ლაპარაკი, რომ მისთვის საჭიროა ახალციხეში მისვლა თვით მეეტლეთა გულისთვის. ცოტა ხნის შემდეგ მეეტლეები დასთანხმდნენ მის წაყვანაზე.

ნამდვილად კი, მისი მიზანი იყო მეეტლეები დათმობაზე წასულიყვნენ, მეეტლეები კი თავისაზე აღგენ—ან დააკმაყოფილეთ ჩვენი მოთხოვნები, წინააღმდეგ შემთხვევაში მუშაობას თავს დავანებებთ და სახლში დავბრუნდებითო. შეთანხმებული მუშაობისთვის საჭირო იყო ყველა მეეტლეები შეკრებილიყვნენ ერთ სადგურზე. ასეთ პუნქტად დანიშნული იყო ბორჯომი. მეორე დღეს დაიწყო მეეტლეთა შეკრება ბორჯომში. პირველად მეეტლენი დაიძრნენ აბასთუმანიდან, შემდეგ სხვა სადგურებიდანაც. აწყურში გაიმართა პატარა მიტინგი. გაგვამხივეთ მეეტლენი, თითოეულ ფურგუნს მივაწოდეთ წითელი დროშა და ასე გავისტუმრეთ ბორჯომისკენ.

როცა ყველა სადგურებიდან მეეტლეები მიადგენ ბორჯომს, მმართველი სტეპანოვიც შეშინდა და დანებდა—მეეტლეთა ყველა მოთხოვნები დააკმაყოფილა. მეორე დღეს მან გამოუგზავნა მეეტლეთ ახალი საანგარიშო წიგნაკები და ასე გაფიცვა დამთავრდა მეეტლეთა გამარჯვებით.

აწყურის რაიონის გლეხთა ბრძოლის დამახასიათებელ მომენტად ჩაითვლება რევოლუციონური მოძრაობის გაღვივება ბორჯომის რაიონის ორი წითელი გვარდიელის მოკვლასთან დაკავშირებით.

ბორჯომის რსდმპ ორგანიზაციასთან მოწყობილი იყო წითელი გვარდია, რომელშიაც იყვნენ უმთავრესად საქართველოს გლეხები. გვარდიას საკმაო იარაღი არ გააჩნდა, იარაღის საშოვნელად სხვადასხვა საშვალეებს მიემართავდით. აწყურის მახლობლად ცხოვრობდა ბოქაულის ყოფილი თანაშემწე მემამულე ვასო ყორღანოვი. ყველამ იცოდა, რომ ყორღანოვს იარაღი ბლომით ჰქონდა. ბორჯომის ორგანიზაციამ მასთან გაგზავნა ორი წითელი არმიელი, რომ მას გადმოეცა ზედმეტი იარაღი, რომ ამ იარაღს მას უკანვე დაუბრუნებდნენ, როცა საჭიროება აღარ იქნებოდა.

წითელ გვარდიელებს ყორღანოვის წინააღმდეგ არავითარი წინააღმდეგობისთვის არ მიუმართავთ; მიუხედავად ამისა, ყორღანოვი ჩაუსაფრდა წითელგვარდიელებს და ისინი მოჰკლა.

ბორჯომის ორგანიზაციამ დიდძალი ხალხის თანადასწრებით დასაფლავა ეს გვარდიელები—კონტრ-რევოლუციის მსხვერპლნი. ამ დასაფლავებამ ხალხზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა,—დასაფლავების შემდეგ ჩვენთან გამოცხადდა ერთი ადგილობრივი კულაკი (ყოფილი მამასახლისი) ლომინ-ალა თავიდან ფეხებამდე შეიარაღებული და მუსულმან ახალგაზრდობის (50—60 კაცი) სახელით წინადადება შემოიტანა შეერთებოდა ბორჯომის წითელ-გვარდიას,

მიყრუებულ პროვინციაში, განსაკუთრებით ამიერ-კავკასიაში, ცალკე პირებს შეეძლოთ დიდი როლი ეთამაშა. ლომინ-ალა, როგორც საზოგადოებრივი მდგომარეობით დიდი ადამიანი, გულადი, დიდი გავლენით სარგებლობდა მუსულმანობაში, განსაკუთრებით ახალგაზრდებში.

მახსოვს, ერთხელ ლომინ-ალის მითითებით აწყურის ახალგაზრდობამ ფიცხლავ დაარღვია ლოზე ერთი ქვრივი ქალის ბაღისა, რომელიც სადავო იყო. მისი დაძახებით ახალგაზრდობა გამოდიოდა და აკეთებდა ყველაფერ იმას, რასაც უბრძანებდა ლომინ-ალა.

მისი წინადადება გვარდიასთან შეერთებაზე მეტად მომხიბვლელი იყო. თუმცა ჩვენ გვეჩვენებოდა, რომ ის განხორციელდებოდა, რადგანაც წითელგვარდიელთა დასაფლავებამდე კიდევ უფრო ძნელი საქმე იყო მუსულმანების რევოლუციონურ მოძრაობაში ჩათრევა, ვიდრე ქართველებისა და სხ. როცა ჩვენ დავინტერესდით გავგეგო, თუ რატომ იყო ის ასე დაინტერესებული წითელ გვარდიასთან შეერთებაში, ლომინ-ალამ მოგვიგო, რომ მუსულმანები ყოველთვის თანაგრძნობით ეკიდებოდნენ რევოლუციას; მათ არ სწამდათ მხოლოდ სოციალისტების გამარჯვება რევოლუციონური ბრძოლით და სოციალისტური წყობილების დამყარება შორეულ მომავლის საქმედ მიაჩნდათ, რომელიც მთელს ქვეყანაზე დამყარდება ერთდროულად, ყოველგვარი ბრძოლის გარეშე. როცა იმ აზრს ანვითარებდა, მან რამდენიმეჯერ მოიხსენია კურანიდან წინასწარმეტყველი მაჰმადი და სხ. ამაზე უფრო ადრე ჩვენ არა ერთხელ გვქონდა მასთან საუბარი პოლიტიკაზე, სოციალიზმზე და გვიმტკიცებია მისთვის, რომ სხვა გზა, გარდა რევოლუციონური ბრძოლისა სოციალისტური წყობილების შესაქმნელად, არაა და ის, გვეთანხმებოდა რა ყველაფერში, არას შემთხვევაში არ სდგამდა კონკრეტულ ნაბიჯს—ეს მას მიაჩნდა ბრიყვი ადამიანების საქმედ. ჩვენ დიდ ყურადღებას ვაქცევდით ლომინ-ალას, რადგანაც მისი მომხრობა ნიშნავდა მთელი მუსულმან-ახალგაზრდობის მომხრობას.

დაუბრუნდა რა თავის წინადადებას, ლომინ-ალამ განაცხადა, რომ წითელგვარდიელთა დასაფლავებამ მუსულმან-ახალგაზრდობაზე დასტოვა წაუშლელი შთაბეჭდილება. ისინი თვალნათლივ დარწმუნდნენ მომავალი რევოლუციის ძლიერებაში და ამის შემდეგ მას არა სურს დარჩეს უბრალო მაყურებლის როლში.

დავრწმუნდით რა იმაში, რომ მისი წინადადება იყო სერიოზული, ჩვენ შევპირდით წავსულიყავით ბორჯომში [და მოვლაპარაკებოდით კომიტეტს. იმავე დღეს მე და მასწავლებელი გერმანა-შვილი გავემგზავრეთ ბორჯომში ორგანიზაციასთან მოსალაპარაკებლად.

ბორჯომამდე ჩვენ ვერ მივატანეთ, რადგანაც ბორჯომის მახლობლათ გაემართათ ყაზახთა საგუშაგო და უნებართვოდ ბორჯომში არავის უშვებდნენ.

დაწყებული რეპრესიების მიზეზით ჩვენ ვერ შევსძელით ორგანიზაციულად განგვემტკიცებინა ჩვენი გავლენა მუსულმანთა ამ რაზმზე.

ახალციხის სატყეოში ტყის მცველის თანაშემწედ მსახურობდა შაფრაზმელი, დონის ყაზახი, ბირიუკოვი. 1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ ბირიუკოვმა აშკარად დაუწყო დევნა-შევიწროება გლეხებს, უბრალო საქმეზე აჯარიმებდა მათ და სამართალში აძლევდა, აჯარიმებდნენ უმთავრესად ღარიბ გლეხებს, რომელთათვის ჯარიმის გადახდა მეტად ძნელი საქმე იყო.

მიუხედავად იმისა, რომ აწყურში ცხენოსანი პოლიციელ დარაჯთა გარდა ყაზახების რაზმი იდგა და ჩვენს ჯგუფსაც თვალყურს ადევნებდნენ, ჩვენ მაინც შევეცადეთ ზომები მიგვეღო გლეხთა განუსაზღვრელი ტანჯვა-წვალების წინააღმდეგ. მოვაწყეთ რამდენიმე თათბირი, გადავწყვიტეთ გაგვეგზავნა ბირიუკოვისთვის წერილი და წინადადება მიგვეცა დაუყოვნებლივ დაეტოვებია მას აწყური და თუ ის თავის ნებით არ წავიდოდა, ჩვენ მას ვაიძულებდით წასულიყო. გადავწყვიტეთ წერილის შედგენა დაბეჭდილი ასოებით, ასოები უნ. და ამოგვეჭრა გაზეთებიდან ან წიგნებიდან.

შევიკრიბეთ სამრევლო სკოლაში: მე, გერმანიშვილი და ხარიტონიშვილი, წავიდეთ თან გაზეთები, ქალაქი, მაკრატელი და სხ., ჩავიკეტეთ ოთახის კარები და შეუდექით საქმეს. თითქმის მთელი ღამე ვიმუშავეთ და შევადგინეთ წერილი, რომელიც პრეისკურანტიდან ამოგსკერიტ ბრაუნინგის სურათი, რომელიც წერილის სათაურს დავურთეთ.

წერილში აწერილი იყო გლეხთა მძიმე მდგომარეობა. ბირიუკოვს კი ვამხილებდით გლეხების ტანჯვა-წვალებაში. წინადადებას ვაძლევდით დაეტოვებია აქაურობა, წინააღმდეგ შემთხვევაში ვემუქრებოდით. წერილს ხელს აწერდა „ერთობა“. ლოზუნგი „ერთობას გაუმარჯოს“ ყველგან პოპულარული იყო.

როცა წერილი მზად იყო, საკითხი დაგვებადა როგორ გაგვეგზავნა ის. საქირო იყო წერილის გაგზავნა რომელიმე ქალაქში, საიდანაც გამოუგზავნიდნენ მას ფოსტით. ერთად ერთი კაცი, რომელსაც ჩვენ ამ საქმეს მივანდობდით, იყო ფოსტალიონი სვანიძე, რომელსაც ფოსტა დაჰქონდა ბორჯომ-ახალციხეს შუა. მან წერილი წაიღო ბორჯომში და იქიდან გამოუგზავნა ბირიუკოვს.

ვისაც პროვინციაში უცხოვრია, მას კარგათ მოეხსენება, თუ როგორის ინტერესით მოელიან იქ ფოსტას. როცა აწყურში ფოსტა მოვიდა, კანტორაში აუარებელი ხალხი მოაწყდა. სხვათა შორის მოვიდა ბირიუკოვიც. როცა შევეუდექით წერილების გარჩევას, მან შენიშნა თავისი წერილი, გამომგლიჯა ხელიდან ის და იქვე გახსნა. თუმცა შემინოდა ექვი არავის აეღო ჩემზე, მაგრამ მე მაინც დავუწ-

ყე თვალყურის დევნა, თუ როგორ იმოქმედებდა მასზე ეს წერილი. შევნიშნე, რომ ის გაფითრდა, წერილი ჯიბეში ჩაიღო და ფოსტიდან წავიდა. ამ წერილმა ჩვენი მოწინააღმდეგე ინტელიგენციის ბანაკი ფეხზე დააყენა. ერთის მხრით, მას ეშინოდა თავის სიცოცხლის, მეორე მხრით შეუდგენ წერილის ავტორის ძებნას.

ბირიუკოვი გაეშურა ახალციხეში და იქ შესჩივლა მაზრის უფროსს პოდგურსკის და მომრიგებელ შუამავალს მურავიევს. ექვი ჩვენზე ჰქონდათ. ყოველგვარ ზომებს მიმართეს, მაგრამ დანაშაულის დამტკიცება იერ შესძლეს. სოფ. მწერალი ტიჩინინი კი ჩვენ ყოველთვის გვაცნობებდა თუ რას ფიქრობდნ პოლიციის წრეებში ამ საგანზე.

მართალია, მე საკმაოდ შემაწუხეს, რომ თითქოს მე ვიცოდი ამ წერილის წარმოშობა. უბნის ბოქაული ალბერტოვი სადგურზე მოვიდა, გამომიძახა ცალკე ოთახში, მაჩვენა წერილი და შემეკითხა ვიცოდი თუ არა რაიმე მე ამის შესახებ. როცა მე დავუწყე მას იმის მტკიცება, რომ ასეთი კითხვა სისულელე იყო, მან თავი გააქნია და სთქვა: „სუტეს ასუმ შან ვორტი“ (სტყუი შენ ძაღლის შეილოვო“).

ადგილობრივ ადმინისტრაციას სურდა ისე დაეხატა ადგილობრივი მდგომარეობა გუბერნატორისთვის, რომ თითქოს აქ ყველაფერი რიგზე იყო. და თუ რაიმე მოხდებოდა, ძირშივე იქნებოდა ალკვეთილი. დარწმუნებული იყვნენ, რომ წერილი აწყურის გარეწართა საქმე იყო, მაგრამ პოდგურსკი, როგორც ჭკვიანი პოლიციელი, რეპრესიულ ზომებს არ მიმართავდა, რომ არ გაემწვავებინა მდგომარეობა გლეხებთან.

პოდგურსკი მეტად ეშმაკურად და მოხერხებულად მოიქცა: ჩვენს წინააღმდეგ მას რეპრესიებისთვის არ მიუმართავს, მაგრამ გააძლიერა დარაჯთა რიცხვი, დააწესა ჩვენზე ფარული თვალყურის დევნა, ამას გარდა სტეპანოვი (ტრაქტის მართველი) ისე აამხედრა ჩემს წინააღმდეგ, რომ მე იძულებული შევიქენი 1906 წელს დამეტოვებია სამსახური და წამოვსულიყავი.

უნდა აღინიშნოს, რომ ჩვენმა წერილმა მაინც მოიტანა ცოტა სარგებლობა—გლეხების მდგომარეობა ცოტათი გაუმჯობესდა.

რევოლუციონური ტალღა მკრთალად შეეხო ახალციხე-აწყურის რაიონს, ჩვენი ჯგუფი სუსტი იყო რიცხვითაც და თეორიულ მომზადებით, ჩვენ გვაიმედებდა მხოლოდ რევოლუციონური ალტყინება; ვმუშაობდით გულწრფელად, მაგრამ შინაურულად. ახლა, 22 წლის შემდეგ, ყველაფერი ეს სასაცილოა,—რევოლუციის თამაში, მაგრამ მაშინ ჩვენგან, რომლებიც მოწყვეტილი ვიყავით სამრეწ-

ველო ცენტრებს, მეტის მოთხოვნა ბილშევიკურ ორგანიზაციას არ შეეძლო. ეს ცალკე ეპიზოდები ჩაითვლება პირველი რევოლუციის ბრძოლის ისტორიის ფურცლად. ამ ეპიზოდებმა მოამზადა 1917 წლის გამარჯვება.

აი რატომ მოვიგონე ზოგიერთი ამბები, რომლებიც თუმცა სიდიდით ვერ გაგვაკვირვებენ, მაგრამ საშიშ სიმპტომებს ატარებდნენ თვითმპყრობელობისთვის.

მოსკოვის საკატორლო ციხე (ბუტირკა)

(მოგონება).

1912 წელს, 5 დეკემბერს, ორლოვის ციხიდან გამაგზავნეს მოსკოვის ცენტრალურ საკატორლო ციხეში.

ეს ციხე უზარმაზარი შენობაა და უჭირავს თითქმის მთელი უბანი. შენობა კვადრატულია, ყოველ კუთხეში ამართული აქვს კოშკები, რომელთაც თავისი სახელწოდება აქვს. ერთს ჰქვია—პუგაჩოვის კოშკი, მეორეს—ჩრდილოეთის, მესამეს—სამხრეთის და სხვა. შუაგულ ნაწილში აშენებულია პატარა ეკლესია, სადაც ტუსაღები დაჰყავდათ წირვა-ლოცვაზე.

უნდა გამოვტყდე და ვსთქვა, რომ ორლოვის ციხეში და იქ მოყოფმა ტუსაღებმა ჩემზე ძლიერ ცუდი შთაბეჭდილება დასტოვა. ამის შემდეგ, საერთოდ ტუსაღი იმდენად შემძულდა, რომ არამც თუ მათთან დალაპარაკება, არამედ—მათი დანახვაც—კი მეზიზღებოდა. ასე ზეგონა, რომ ყველა ტუსაღი ისე გათასსირებული და ისე გამყიდველი იყო, როგორც ეს ორლოვის ციხეში ვნახე, მაგრამ თურმე ჩემი შეხედულება სინამდვილეს არ შეეფერებოდა.

მისვლისთანავე ტანზე გადამაცვეს. უფროსი ზედამხედველი რა-ღაცას შემეკითხა: მეც, ორლოვის ციხეში თუთიყუშივით გაზეპირებულ სიტყვებს ვუბასუხებდი: „так точно“, „никак нет“. უფროს ზედამხედველს გაუკვირდა ჩემი ასეთი ქცევა და შემეკითხა: თუ სად ვიჯექი აქ მოყვანამდე. მე უთხარი, რომ ორლოვის ციხეში თქო. ცოტა დაფიქრების შემდეგ გამომკითხა იქაური წესები, თუ როგორ ექცევიან ტუსაღებს. მეც უთხარი, რომ ეხლა კარგად, მარა უწინ ძალიან უდიერად ეპყრობოდნენ და როცა რამდენიმე ზედამხედველი მოჰკლეს, შემდეგ ცოტათი გაუმჯობესდათქო. ეს სიტყვები, ცოტა არ იყოს, არ ექაშნიკა ჩვენს ზედამხედველს და ცხვირი ჩამოუშვა.

როცა ყველაფერი გათავდა, მიბრძანა გამომყევით. მეც გავეყევი. შემეყვანა ერთ ღერეფანში, გამატიტვლა მთლად ტანზე, გამჩხრიკა როგორც წესი და რიგი იყო, გააღო ერთი სკანის კარები და გამიძახა შიგ. ეს საკანი იყო კარანტინი, სადაც რამდენიმე კვირა უნ-

და გაგვეტარებინა, რის შემდეგაც სხვადასხვა კამერებში გაგვანაწილებდნენ.

ამ საკანში ყველა ჯურის ტუსალებს შეხედებოდით.

შესვლისთანავე მივჯექი კუთხეში და როგორც ველური, ისე ვიყურებოდი იქით-აქეთ. მომცვიდნენ ტუსალები და დამიწყეს კითხვა, თუ საიდან ვიყავი ან ვინ, რა საქმეზე და სხვა. მე კი არც ერთ მათგანს პასუხს არ ვაძლევდი და ვიჯექი ჩემთვის გაბუტული იმის შიშით, რომ აქაც არაფერი ცუდი წამომცდნოდა და არ ეცემნათ.

ბოლოს, როცა ყველანი მომშორდნენ, მოვიდა ერთი სათვალე-ბიანი ტუსალი, ტომით რუსი და დამიწყო გამოკითხვა. მე ავხედ-დავხედე თავიდან-ფეხებამდე, ავსწონ-დავსწონე და ვსთქვი ჩემ გულში: ეს კაცი მგონი ჯაშუში არ უნდა იყოს მეთქი და მივუგე, რომ მე ქართველი ვარ და მასთან პოლიტიკური ტუსალი. მას ასეთი პასუხი გაეხარდა, და მითხრა: აქ არიან თქვენები და დამისახელა მრავალი ქართველი პოლიტიკური ტუსალები. მათ შორის ვალერიან ვაშაკიძე. ეს ამხანაგი აღმოჩნდა მოსკოვის მუშა—ბრიზგალოვი, მან დაუძახა თავის ამხანაგებს (პარუნინს და ფილატოვს. პირველი ესერი იყო, ხოლო მეორე—ბოლშევიკი) და გავაბით მუსაიდო, მარა ძალიან ფრთხილად, რომ არ მოვტყუებულიყავი ამ ამხანაგებშიაც.

ვინაობის გამოკითხვის შემდეგ მე შევეკითხე მათ: ხომ არის ამ საკანში ვინმე ქართველითქო. მათ დადებითად მიპასუხეს და მითხრეს რომ არის ვინმე კვარაცხელია, რომელსაც ოცი წელი აქვს მისჯილი, მარა სისხლის სამართლის დამნაშავეაო. ამ დროს საკანში შემოდის კვარაცხელია. მე ჩემი ბარგი და სურსათ-სანოვავე გადავეცი მას და გადავწყვიტე მასთანვე პურის ქაშა, მაგრამ ზემოხსენებულმა ამხანაგებმა არ დამანებეს და მითხრეს, რომ ჩვენ აქ, ამ ციხეში, წესად გვაქვს შემოღებული, რომ პოლიტიკური ტუსალები ერთ კომუნაში უნდა შედიოდნენ და სისხლის სამართლის ტუსალებთან კომუნაში ყოფნა ყოვლად დაუშვებელიაო. მეც შევედი მათ კომუნაში.

ამავე ღამეს, საათის 10 მოიყვანეს 25 კაცი შავი ზღვის სამხედრო ფლოტის მატროსები. ყველა ახალგაზრდები, ჯანდონით სავსენი და ახოვანნი. როგორც გაზაფხულის მერცხლები, ისე იქცეოდნენ საკანში და მიძინებულ, მოღუწებულ ციხის ცხოვრებაში მთელი სიცოცხლე შეიტანეს. ყველანი გაუმაძღარის თვალეებით და ნეტარებით შევსცქეროდით ამ ახალგაზრდების ყოფას.

ერთი კვირის შემდეგ კარანტინი დაიწალა და ჩვენ დაგვანაწილეს სხვადასხვა საკნებში. მე და ბრიზგალოვი მოვხედით ერთ საკანში, რომელიც მოთავსებული იყო ეგრედ წოდებულ სახალისის კორ-

ბუსში. (სახალისს იმიტომ უწოდებდნენ ამ მხარეს, რომ არც ზაფხულში და არც ზამთარში მზე არ აღგებოდა საცნებს და მუდამ ციოდა).

აქ არსებობდა სხვადასხვა სახის სახელოსნოები. მათ შორის პირველი ადგილი ეჭირა ეგრედწოდებულ „ვიეტიგალნიას“ სახელოსნოს, სადაც აკეთებდნენ სხვადასხვანაირ ამოწვებს და სადაც მეტ ნაწილად პოლიტიკური ტუსალები მუშაობდნენ. სხვა მრავალ ტუსალებთან შორის აქ იყვნენ მინორი, ორლოვი, ლეიკარდტი, რაბინოვიჩ-ლეიბოვიჩი და ზელენია; ეს ორი უკანასკნელი ისხდა ნოვოროსიის რესპუბლიკის საქმეზე.

1914 წელს, ომის გამოცხადების შემდეგ, მოსკოვის ოლქის ჯარების საპიროვნებისთვის ციხის გარედ, მარა მის ფარგლებში, გაშართეს ელექტრონის სამკერვალო ქარხანა, სადაც დადგმული იყო 500 ელექტრონით მომუშავე საკერავი მანქანა. თითო მანქანაზე მუშაობდა ორი-სამი ტუსალი.

ორი წლის წვალების შემდეგ, როგორც იყო, ამყარეს ბორკილები (კანონით-კი ერთი წელი უნდა მეტარებინა) და სამუშაოდაც გამოყვანეს ამ სახელოსნოში. კერვა მართალია არ ვიცოდი, მარა, როგორც იყო, შევეჩვიე და ბოლოს კარგადაც დაველოცნდი. ვკერავდით ჯარის-კაცებისთვის შინლებს, ხალათებს და შარვლებს. ხან-გამოშვებით ოფიცრის „გიმნასტიორკებსაც“ გვაძლევდნენ ვისაც კარგ მკერავებ გვთვლიდნენ. ხელფასს ძალიან მცირეს გვაძლევდნენ. მივრამ საკანში ჯდომასთან შედარებით აქ ყოფნა დიდი ბედნიერება იყო. თითო დამუშავებულ მანეთზე ქვითარის სახით გვაძლევდნენ 30 კ. ხოლო დანარჩენი-კი ხაზინის სასარგებლოდ მიდიოდა. თვეში დაახლოებით ორი კაცი აკეთებდა 15—20 მანეთამდე და ეს ფული ტუსალისთვის დიდი იყო, რაც საშვალებას გვაძლევდა ჩვენი ცხოვრების პირობები ცოტათი მაინც გაგვეუმჯობესებინა.

მართალია, ამ ციხეში მეტი თავისუფლება იყო, ვიდრე ორლოვისაში, მარა აქაც იცოდნენ ტუსალის დასჯა. ასეთი სასჯელის მოსახდელად მიჩნეული იყო ერთი საკანი, სადაც დამნაშავეთ განსაკუთრებულ რეჟიმზე ამყოფებდნენ. ამ რეჟიმის განსაკუთრებლობა იმაში გამოიხატებოდა, რომ ტუსალებს არ აძლევდნენ სეირნობის უფლებას, სურსათ-სანოვავის გამოწერას, პაპიროსის მოწვევის უფლებას და სხვა.

ამ საკნის უფროსად დანიშნეს ორლოვის ციხიდან გადმოყვანილი ზედამხედველი ხარლამოვი, რომელიც მარჯენა ხელი იყო ამავე ციხიდან ახლად გადმოყვანილ ციხის უფროსის სინაისკის, რომელიც კარგად იყო დახელოვნებული ტუსალების წამებაში. მას ეკრ

გამოაბარებდი ვერაფერს. ყოველ წუთში ჩხრეკდა ტუსალებს და რასაც-კი უპოვნიდა, ყველაფერს ართმევდა და სასჯელის ვადასაც უგრძელვდა. ყველაზე მეტად ემტერებოდა თამბაქოს (მახორკას), ტუსალისთვის თამბაქო ყველაფერია და ამიტომაც ყველა ცდილობდა დასჯილისთვის მიეწოდებინა საიდუმლოდ თამბაქო. ასეთ ადგილად არჩეული იყო ფეხისადგილი და იქ საგანგებოთ გაკეთებულ ადგილას ინახავდნენ სხვა კამერების ტუსალები თამბაქოს, რომ როცა დასჯილი კამერა გამოვიდოდა მათ მიეღოთ, მაგრამ მათ მაგიერ ხშირად ხარლამოვი ღებულობდა. რომ ვერაფრით მოიშორეს ეს ზედამხედველი, ამ საკანში მსხდომმა ტუსალების ნაწილმა, რიცხვით 6 კაცმა, მოილაპარაკეს, რომ ბოლო მოუღონ ასეთ თავხედობას და გადასწყვიტეს ზედამხედველ ხარლამოვის მოკვლა, მისი განიარაღება და ბრძოლით გაქცევა, თუ ამას მოახერხებდნენ.

ზედამხედველის მოკვლა თავს იღო ერთმა ციგანმა, რომელიც ტანით აზოვანი და მასთან გულადიც იყო. მას ციხეში საუკუნო ჯდომა ჰქონდა მისჯილი და ხელ-ფეხზედაც ბორკილები დადებული. თუ გაიქცეოდა, ხომ კარგი, თუ არადა ბევრს არაფერს დაკარგავდა. ასეც მოიქცენ. ერთ საღამოს, 4-5 საათი იქნებოდა, ზედამხედველმა ხარლამოვმა გააღო საკანის კარები და დაიყვირა „ოპრაველია“-სია. შეთქმულები საკანში დარჩნენ, რადგან მათ გადაწყვეტილი ჰქონდა ბოლოს წასულიყვნენ ფეხისალაგში და თავისი განზრახვა ისე მოეყვანათ სისრულეში, რომ სხვას არაფერი შეხვედროდა პასუხისგების მხრით. ჯერი იმათზე მიდგა და ისინიც უკლებლივ (6 კაცი) წავიდნენ ფეხისადგილში. აქ მათ მოამზადეს ყველაფერი. ციგანი კარებთან იდგა მზად ხელებ-გაშლილი. ცოტა ხნის შემდეგ ზედამხედველი აკითხავს ტუსალებს წამოსაყვანად. შეაღო კარები თუ არა, ციგანმა იმ წამსვე გაშლილი ხელები ყელზე მოხვია და მთელი თავისი სიძლიერით ჯაჭვები მაგრად წაუჭირა. ეს ისეთი სისწრაფით მოხდა, რომ ზედამხედველმა ხმის ამოღებაც-კი ვერ მოასწრო. არც სხვა ტუსალები ყოფილან იმ დროს გულზელ დაკრეფილნი, მათაც ბორკილების თასმები შემოეხსნათ ფეხებიდან და გაგუდულ ზედამხედველს ყელში წაუჭირეს; აჭყარეს იარაღი, აართვეს ვასალები და შემდეგ ჩამოჰკიდეს რკინის ფანჯარაზე. იქვე დაგდებული ცუდდით გაინთავისუფლეს ფეხები და ხელები ბორკილებისაგან, დააღეს ყველა საკნები და „წამოდიო“-ო ყვირილით გაუდგნენ გზას ძირის სართულისაკენ. მათ არავინ გაჰყვა, ყველა შიშის ზარმა შეიპყრო. შუა სართულს რომ მიაღწიეს, წინ შემოეხეჩათ უმცროსი ზედამხედველი, რომელიც წერილებს არიგებდა საკნებში. გაუჩხეს მას

ცულით თავი და გაუდგენ ძირის სართულისკენ. ის იყო მიაღწიეს ძირის სართულს, საიდანაც უნდა შესულიყვნენ სამზარეულოში (ამ დროს ჩვენ ვახშმის მოსატანად ვიყავით მისულნი); აქ უნდა აეტეხათ ბრძოლა და თუ გაიმარჯვებდნენ, მერე დარჩებოდათ ქუჩაში გასავალი კარების მოხუცი ზედამხედველი, რომლის მოშორებაც არც ისე ძნელი იყო და გავიდოდნენ სამშვიდობოს, რომ შუა სართულის ზედამხედველმა შეამჩნია არაჩვეულებრივი ხმაურობა და თავი გამოჰყო კარებიდან. ეცნენ მასაც, მარა მან მოასწრო კარების ჩაკეტა და ასტეხა განგაში ავტომატიური ზარით. განგაშზე გამოცვივდნენ ჯარისკაცების და ზედამხედველების რაზმი, რომელთაც გადაუჭრეს გზა და იძულებული გახადეს ტუსაღები უკან დაბრუნებულიყვნენ თავიანთ საკანში. აქ მათ ჩაიკეტეს კარები და არავის უშვებდნენ. „პატიოსანი“ სიტყვის მიღების შემდეგ, რომ არ სცემდნენ მათ, ჩააბარეს რევოლვერი, გასაღები და ცულდი. ყოველივე ამან გამოიწვია ის, რომ ამ ციხეში ეს სასჯელიც მოხსნეს, ხოლო „დამნაშავენი“ 6 კაცი სასამართლოში გადასცეს, რომელთა საქმეც დიდი ხმაურობით გაიჩნა მოსკოვში და ექვსივე ტუსაღს მიუსაჯეს სიკვდილით დასჯა, რაც სისრულეში იქნა მოყვანილი. მათ შორის ერივნენ ისეთებიც, რომელთაც ექვსი-შვიდი თვე უკლდათ კატორღის გათავებას. ყველა ეს ტუსაღები, გარდა ციგანისა, პოლიტიკურები იყვნენ.

მანახე გოგუაძე.

პარტიული არქივი

რ. ს.-დ. მ. პ. (ბ) ცენტრალური კომიტეტის ოქმები

(სექტემბერი—ოქტომბერი 1917 წ.).

ქურნალ „პროლეტარსკაია რევოლუცია“-ს № 10 (67) 1927 წ. მოთავსებულია რ. ს. დ. მ. პ. (ბ) ცენტრალური კომიტეტის ოქმები (სექტემბერი—ოქტომბერი 1927 წ.). აქ ჩვენ მოგვყავს მხოლოდ ხუთი ოქმი (№№ 16, 23, 25, 26 და 27 და შემდეგი შენიშვნა, რომელიც შეეხება ამ ოქმებს და წამყვანებული აქვს შემოხსენებული ქურნალის რეაქციის მიერ: „განსაკუთრებულ ინტერესს დასახელებულ მასალებს შორის წარმოადგენს ც. კ. სხდომის ოქმები 23 (16) და 29 (16) ოქტომბრისა (№ 25 და 26), სადაც აღვანუხების საკითხი წყდებოდა და 28 (15) სექტემბრის, 18 (5) ოქტომბრის და 2 ნოემბრისა (20 ოქტომბრის), № 16, 23 და 27), რომლებიც გვისურათებენ მაშინდელი ოპოზიციის ბრძოლას ლენინის საზის წინააღმდეგ“.

ოქმები მოყვანილია შემოკლებული სატყეებით ე. ი. ისე, როგორც ისინი დაცულია ხელთნაწერად, მაგრამ ქურნალის რედაქციის მიერ შემოკლებული სიტყვები შევსებულია (ფრჩხილებში მოთავსებული ნაწილი).

აქ ჩვენ სიტყვები მოგვყავს შემოკლებლათ ე. ი. ისე, როგორც ისინი შევსებული აქვს „პრ. რევ.“ რედაქციას.

„რევ. მატ.“ რედაქ.

ც. კ. სხდომა.

ოქმი № 16.

(28) 15 სექტემბერი 1917 წ.

დასწერენ: ტროცკი, კამენევი, რაიკოვი, ნოგინი, სტალინი, სვერდლოვი, ბუბნოვი, ოპოკოვი, კოლონტი, ძერჟინსკი, ურიცკი, იოფე შუმიანი, სოკოლოვი, მილიუტინი.

დღის წესრიგი: ლენინის წერილები²⁾

გადაწყდა ახლო ხანაში დაინიშნოს ც. კ. კრება, სადაც უნდა გადარჩეულ იქნას ტაქტიკური საკითხები.

ამხ. სტალინი წინადადებას იძლევა დაეგზავნოს წერილები უფრო დიდ ორგანიზაციებს და წინადადება მიეცეს მათ განიხილონ ის. გადაწყდა გადატანილ იქნას საკითხი ც. კ. მახლობელ სხდომაზე. კენჭი ეყრება საკითხს, ვინაა მომხრე, რომ შენახულ იქნას წერილების მხოლოდ ერთი ეკსემპლარი. მომხრეა 6, წინააღმდეგი—4, თავი შეიკავა 6.

ამხ. კამენევი წინადადება შეაქვს მიღებულ იქნას შემდეგი რეზოლიუცია: განიხილა რა ც. კ. ლენინის წერილები, უარყოფს იქ მოხსენებულ პრაქტიკულ წინადადებებს, მოუწოდებს ყველა ორგანიზაციებს შეასრულონ ც. კ. დადგენილებები და ხელ-ახლა ადასტურებდნ, რომ ც. კ. დაუშვებლად მიაჩნია მიმდინარე მომენტში რაიმე გამოსვლა ქუჩაში. ც. კ. ამასთან ერთად მიმართავს ამხ. ლენინს მოთხოვნით დაამუშავოს ცალკე ბროშურად მის წერილებში დაყენებული საკითხები მიმდინარე მომენტისა და პარტიის პოლიტიკის შეფასების შესახებ.

რეზოლიუცია უარყოფილ იქნა.

დაბოლოს მიღებულ იქნა დადგენილება:

ც. კ. წევრებს, რომელნიც მუშაობას აწარმოებენ სამხედრო ორგანიზაციებში და პ. კ. ენდობა მიიღოს ღონისძიება, რომ არ მოხდეს რაიმენაირი გამოსვლა ყაზარმებში და ქარხნებში.

შენიშვნები.

1 ლაპარაკია ლენინის წერილებზე „ბოლშევიკებმა უნდა აიღონ ხელისუფლება“ და „მარქსიზმი და აჯანყება“ (იხ. თხზ. კრებ. ტ. XIV, ნაწ. 2, გვ. 133—140). ამ წერილებში ამხ. ლენინი პირველად გარკვევით და ნათლად აყენებს საკითხს აჯანყების პრაქტიკულად მომზადებისა და მისი ახლო დღეებში დანიშნის შესახებ.

წერილების განხილვის დროს, როგორც სჩანს, პირველად გამოაშკარავდა ც. კ.—ში ის უთანხმოებანი, რამაც რამოდენიმე კვირის შემდეგ ასე მკაცრად იჩინა თავი ოქტომბრის დღეებში.

მემარჯვენეებმა ამხ. კამენევის მეთაურობით წინადადება შემოიტანეს არა მარტო უარ ეყოთ ამხ. ლენინის პრაქტიკული წინადადებები, არამედ გაენადგურებიათ წერილის ყველა ეგზემპლარი, გარდა ერთი წერილისა, რომ ამხ. ლენინის წინადადება აჯანყების მომზადების შესახებ არ გავრცელებულიყო პარტიაში. პირიქით, ამხ. სტალინის წინადადებას, რომ დაეგზავნათ წერილები ორგანიზაციებისთვის განსახილველად—მიზნად ჰქონდა მოეწყო ადგილობრივი

პარტიული კომიტეტების გავლენა ც. კ.—და ასე იძულებული გაე-
ხადა ის შეესრულებია ლენინის დირექტივები.

მძიი № 23.

ც. კ. მძიი.

(18) 5 ოქტომბერი.

დაესწრენ: კამენევი, ძერჟინსკი, სვერდლოვი, სოკოლნიკოვი,
ლომოვი, იოფე, სტალინი, კოლონტაი, სმილგა, ტროცკი, ბუზნოვი.
თავმჯდომარე სვერდლოვი.

1. საორგანიზაციო საქმეები.
2. ლუნაჩარსკის განცხადება.
3. ჩრდილო ოლქის საოლქო ყრილობა.
4. წინაპარლამენტი.
5. პარტიის ყრილობა.
6. პლატფორმა.

I. 1. სვერდლოვი მოახსენებს პეტროგრადის საოლქო კომიტე-
ტის თხოვნას, რათა მიეცეს მას 2500—3000 მ-დე სუბსიდია გუ-
ბერნიაში აუცილებელი მუშაობის დასაწყებათ.

საკითხის განხილვის შემდეგ მიღებულ იქნა სვერდლოვის წინა-
დადება მიეცეს 1000 მან. ამასთანავე გამოითქვა სურვილი, რომ ეს
თანხა დაბრუნებულ იქნას.

გადაწყდა მიეცეს 2—3 ათას მანეთამდე.

3. წაკითხულ იქნა ლუნაჩარსკის წერილი, სადაც იუწყება, რომ
მთელი რიგი „ნოვია ეიზნის“ კულტურული განყოფილების თანა-
მშრომელთა თავს დაანებებენ თანამშრომლობას, თუ ლუნაჩარსკი უარს
იტყვის განყოფილების რედაქტორობაზე.

ლუნაჩარსკი ხელ-ახლა აყენებს „ნოვია ეიზნში“ თანამშრომ-
ლობის საკითხს ¹⁾.

დადასტურებულია ძველი გადაწყვეტილება.

4. ამხ. კოლონტაი მოახსენებს მუშა-ქალთა მომავალ კონფე-
რენციის შესახებ ²⁾.

მიღებულია ამხ. სვერდლოვის წინადადება დაუკავშირონ მუშა-
ქალთა შორის მუშაობა პ. კ.-ს; მიღებულ იქნა კოლონტაის დამატე-
ბა, რომ ც. კ. წევრებმა, რომლებიც პ. კ. შედიან, უნდა ხელი შეუ-
წყონ ამ კავშირს.

5. „რაბოტნიცა“-ს შესახებ მიღებულ იქნა, რომ ც. კ. წარმომადგენლად რედაქციაში არის ამხ. კოლონტაი, სამეურნეო ნაწილი კი ექვემდებარება საერთო სამეურნეო კომისიას.

II. გადათვალთვრებულ იქნა გადაწყვეტილება საბჭოების ჩრდილოეთის საოლქო ყრილობის შესახებ.

გადაწყდა: 1) პეტროგრადის საბჭო მონაწილეობას ღებულობს ყრილობაზე.

2) ყრილობა მოწვეული იქნება პეტროგრადში.

3) ყრილობა გადადებულია (21) 8 ოქტომბრიდან (23) 10 ოქტომბრამდე.

III. დისკუსიის შემდეგ მიღებულ იქნა ყველას მიერ ერთიან წინააღმდეგ წავიდენ წინაპარლამენტიდან პირველსავე დღეს დეკლარაციის წაკითხვის შემდეგ *).

მიღებულ იქნა თეზისები, დეკლარაციის გამომუშავება კი მიენდო ც. ო. რედაქციას *).

IV. მიღებულ იქნა სტალინის რამდენიმედ შეცვლილი წინადადება ც. კ. პარტიული თათბირის *) შესახებ, პიტერის და მოსკოვის მუშაკთა მონაწილეობით. თათბირი მოწვეული იქნება ჩრდილოეთის საოლქო საბჭოების ყრილობის დროს (23) 10/X, რომელზედაც მიწვეულია მოსკოვის საბჭოც.

V. გადასინჯულია გადაწყვეტილება პარტიული ყრილობის მოწვევის შესახებ.

მიღებულია: ყრილობა გადადებულია მოკლე ხნით *) ყრილობისთვის პროგრამის პროექტის მოსამზადებლად დანიშნულ იქნა კომისია: ლენინი, ბუხარინი, ტროცკი, კამენევი, სოკოლნიკოვი, კოლონტაი.

VII. ტროცკის პლატფორმის პროექტის დაწვრილებით განხილვა და მიღება მიენდო ც. ო. რედაქციას *).

რ. ს.-დ. მ. პ. ც. კ.-ში

ძვირფასო ამხანაგებო, მე ვფიქრობ, რომ თქვენი გადაწყვეტილება, — „რუსეთის რესპუბლ. საბჭო“-დან გამოსვლა პირველი სხდომისთანავე ჩვენი პარტიის ტაქტიკას განსაზღვრავს ახლო ხანში იმ მიმართულებით, რომელიც პირადათ მე მიმაჩნია მეტად საშიშრად პარტიისთვის. ვემორჩილები რა პარტიის გადაწყვეტილებას, მე ამასთან ერთად ვსთხოვ ამხანაგებს განმათავისუფლონ მე იმ მოვალეობისაგან, რომელიც დაკისრებული მაქვს წარმომადგენლობით ორ-

განოებში (ც. აღ. კომ. და სხ.) და მომანდოთ მე სხვა რაიმე სა-
მუშაო.

(18) 5/X-1917. კამენევი*).

შენიშვნები.

1. „ნოვიაა ქიზნ“-ის შესახებ იხ. ც. კ. ოქმები 2 და 12 სექ-
ტემბრისა (20 და 30 აგვისტოს).
2. 19(6) ოქტომბერს 1917 წ. რსდმპ(ბ)კ შესდგა საინიცია-
ტივო ჯგუფის კრება მუშა-ქალთა პეტერბურგის 1-ლი კონფერენ-
ციის შესახებ. კონფერენციაზე განზრახული იყო ყველა მუშათა ორ-
განიზაციების დელეგატთა მონაწილეობა, რომელშიაც შედიოდნენ მუ-
შები, — ფაბ-ქარხნოებისა, პროფკავშირებისა, რაიკომებისა, რსდმპ(ბ)
და სხ. ოქტომბრის ამგებთან დაკავშირებით კონფერენცია შესდგა
მოლოდ მას შემდეგ, რაც ხელისუფლება გადავიდა საბჭოების ხელში.
3. ოქმთან დართული ამხ. კამენევის განცხადების მიხედვით,
წინაპარლამენტიდან წასვლის წინააღმდეგ ხმა მისცა მან.
4. ბოლშევიკების დეკლარაცია წინაპარლამენტიდან წასვლის
შესახებ გამოქვეყნებულ იქნა წინაპარლამენტის პირველსავე სხდომა-
ზე 20(7) ოქტომბერს 1917 წ. დეკლარაციის გამოქვეყნების შემდეგ
ბოლშევიკებმა დატოვეს წინაპარლამენტი.
- დეკლარაციის ტექსტი იხ. რიაზინსკი, 1917 წ. რევოლუცია,
ტ. V, გვ. 235.
5. 23(10) ოქტომბერს შესდგა ც. კ. გაფართოებული პლენუ-
მის სხდომა.
6. „რაბ. პუტ.“ მე 29 ნომერში 19(6) ოქტომბერი 1917 წ.
დაიბეჭდა განცხადება: სასწრაფო პარტიული ყრილობა, რომელიც
დაიწყო იყო (30) 17 ოქტომბერს, მთელ რიგ პირობათა გამო
გადადებულია მოკლე ვადით.

რსდმპ ცენტრალური კომიტეტი“.

7. რომელ პლატფორმაზეა ლაპარაკი, — ამის აღდგენა შეუძლე-
ბელი შეიქნა.

*) ამხ. კამენევის განცხადება მიუყრდილია იმავე ხელით ოქმის ბოლოში.

ც. კ. სხლმა.

23 (10) ოქტომბერი *)

დაესწრენ: ლენინი, ზინოვიევი, კამენევი, ტროცკი, სვერდლოვი, ურიცკი, ძერჟინსკი, კოლონტაი, ბუზნოვი, სოკოლნიკოვი, ლომოვი.

თავმჯდომარეობს სვერდლოვი.

დღის წერივი:

1. რუმინეთის ფრონტი	4. მიმდინარე მომენტი.
2. ლიტველები	5. საოლქო ყრილობა
3. მინსკი და ჩრდილოეთის ფრონტი	6. ჯარების გამოყენება.

1. რუმინეთის ფრონტი.

მოხსენებას აკეთებს ამხ. სვერდლოვი. რუმინეთის ფრონტზე შესდგა ყველა მიმდინარეობათა ს. დ. კონფერენცია. შემუშავებულია შეჩედილი სია. იყვნენ ცკ-ში (გაერთიანებული). მიიღეს დასტური. გვეკითხებიან როგორ შეხედება ამას ჩვენი ც. წამოყენებულია 4 ბოლშევიკი 20 კანდიდატიდან^{*)}.

ადგენს: ვეშყარებით რა ყრილობის დადგენილებას, არავითარი ბლოკი დასაშვები არ არის.

*) 23 (10) ოქტომბრის ც. კ. ოქმმა ჩვენამდე მოაღწია სამი რედაქციით. მთავარი ტექსტი მისი, რომელიც აქ იბეჭდება, აღებულია იმ ოქმის ცალიდან, რომელიც ინახება საკ. კომ. პარ. (ბ) ც. კ. საიდუმლო არქივში.

ის წარმოადგენს ბლოკოტიდან ამოგლეჯილ სამს დიდი ფორმატის თაბასს, რომელიც წერილად არის დაწერილი ფანქრით ორივე მხრიდან. ოქმს დართული აქვს: ამხ. ლენინის რეზოლუციის 3 ასლი, რომელიც მანქანაზე არის გადაბეჭდილი და დასმული აქვს რსდმპ (ბ) ც. კ. ბეჭედი. დედანი ინახება ლენინის ინსტიტუტში.

ოქმის მეორე ცალი ინახება საკ. კომ. (ბ) ც. კ. პარტიის განყოფილებაში. ის წარმოადგენს პირველი ცალის ასლს, რომელიც გადაღებულია ოქტომბრის რევოლუციის არქივში, სადაც ის პირველად ინახებოდა. ეს ეგზემპლარი შესდგება 9 ნაბეჭადი თაბახისაგან, დაბეჭდილია მანქანაზე, მეორე მხარეზე უკრ. კომ. პარ. (ბ) საწევრო ბარათის ანკეტაა. იქ არის მანქანაზე გადაბეჭდილი ასლი ამხ. ამხ. კამენევის და ზინოვიევის ც. კ. წარდგენილ განცხადებიდან და მათი წერილისა „ბაზლანდელი მომენტისათვის“, რომელთა დედნები პირველ ეგზემპლარში არ მოიპოვება.

დაბოლოს, —მესამე, —მოკლეთ ჩაწერილია ოქმი ამხ. სტასოვას რეფულში. ის პირველ ორ ოქმს არაუფერს ანაღს არ ჰმატებს.

2. ლიტველები.

მოახსენებს ამხ. სვერდლოვი.

ლიტველებს მოსკოვში ჰქონდათ კონფერენცია, სადაც გამოირკვა, რომ პარტიის სახელით ხშირად გამოდიან ობორონცები. რომ წინააღმდეგობა გაეუწიოთ ამ გადაწყვეტილებას, არჩეულ იქნას დროებითი ცენტრი, რომელიც მთელს კონფერენციასთან ერთად დგება ბოლშევიკების დროშის ქვეშ. ეს ცენტრი უნდა დამტკიცებულ იქნას.

ამხ. ლომოვი ფიქრობს, რომ უნდა დამტკიცებულ იქნას. მაგრამ უნდა ყურადღება მიექცეს იმას, რომ იქ დაესწრენ ობორონცული ორგანიზატორები.

დროებითი ბიურო დამტკიცებულია.

3. მინსკი და ჩრდილოეთის ფრონტი.

მომხსენებელი სვერდლოვი.

ჩამოვიდნენ ჩრდილოეთის ფრონტის ზოგიერთი არმიების წარმომადგენლები, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ ამ ფრონტზე რაღაც ბნელი ისტორია მხადდება ჯარების შიგნით დახევით.

მინსკიდან იუწყებიან, რომ იქ მხადდება ახალი კორნილოვჩინა. მინსკის გარნიზონი მისი ხასიათის გამო გარშემოტყმულია ყაზახთა ნაწილებით. რაღაც საექვო ხასიათის მოლაპარაკება სწარმოებს შტაბებსა და „სტავკას“ შორის. აგიტაციას ეწევიან ოსებსა და ჯარების ცალკე ნაწილებს შორის ბოლშევიკების წინააღმდეგ. ფრონტზე კი სულიერი განწყობილება ბოლშევიკების სასარგებლოთაა, წამოვლენ ჩვენთან ერთად კერენსკის წინააღმდეგ. არავითარი დოკუმენტები არ არის. ისინი შეიძლება მივიღოთ თუ ხელში ჩავიგდებთ შტაბს, რაც მინსკში სრულიად შესაძლებელია ტეხნიკურად; მასთან ადგილობრივ გარნიზონს შეუძლია ჯარების მთელი რკალის განიარაღება. მთელი არტილერია გადაყვანილია პინსკის ქაობებში. შეუძლიათ მინსკიდან კორპუსის გაგზავნა პეტროგრადში.

4. მიმდინარე მომენტი.

სიტყვას ღებულობს ლენინი *)

აღნიშნავს, რომ სექტემბრის დამდეგიდან რაღაც გულცივობა ემჩნევა აჯანყების საკითხისადმი. ეს კი დაუშვებელია, თუ კი ჩვენ

*) ლენინის გვარი გადახატულია.

სერიოზულად ვაყენებთ ლოზუნგს საბჭოების მიერ ძალა-უფლების ხელში ჩაგდების შესახებ, ამიტომ დიდი ხნის წინად უნდა მიგვექცია ყურადღება საკითხის ტექნიკური მხარისთვის. ახლა კი, როგორც სჩანს, დრო შესამჩნევად დაკარგულია.

მაგრამ საკითხი მაინც მეტად მწვავედ სდგას და გადამწყვეტი მომენტიც ახლოსაა.

საერთაშორისო მდგომარეობა ისეთია, ინიციატივა ჩვენ უნდა გვეკუთნოდეს. ის რაც ხდება ნარვისა და პიტერის ჩაბარების შესახებ, კიდევ უფრო გვაიძულებს გადამწყვეტი მოქმედებისაკენ²⁾.

პოლიტიკური მდგომარეობაც აგრეთვე დაბეჯითებით მოქმედებს ამ მხრით. (16-18) 3-5 ივლისის ჩვენი გადამკრელი მოქმედებანი დაიშსხვროდა იმიტომ, რომ ჩვენს მხარეზე არ ყოფილა უმრავლესობა.

მასების აბსენტიზმი და გულგრილობა იმით აიხსნება, რომ მასები დაიქანცნენ სიტყვებითა და რეზოლიუციებით.

უმრავლესობა ახლა ჩვენსკენაა.

პოლიტიკურად საკითხი სავსებით მომწიფდა ხელისუფლების გადმოსასვლელად.

აგრარული მოძრაობაც ამ მხრით მოდის, რადგანაც აშკარაა, რომ საჭიროა გმირული ძალა, რომ ჩაქრობილ იქნას ეს მოძრაობა ლოზუნგი მთელი მიწების გადასვლა შეიქნა გლეხთა საერთო ლოზუნგათ. ამნაირათ პოლიტიკური პირობები მზადაა. უნდა ვილაპარაკოთ ტექნიკურ მხარეზე. ამაშია მთელი საქმე. ჩვენ კი ობორონცებთან ერთად იმ აზრისაკენ ვიხრებით, თითქმის აჯანყებისთვის სისტემატიური მზადება ითვლებოდეს რალაც პოლიტიკურ ცოდვათ.

ლოდინი დამფუძნებელი კრებისთვის, რომელიც ჩვენს მხარეზე არ იქნება, უაზრობაა, ვინაიდან ეს იმას ნიშნავს, რომ აშკარად გავართულოთ ამოცანა.

ჩრდილოეთის საბჭოების საოლქო ყრილობით და მინსკის წინადადებით უნდა ვისარგებლოთ გადამწყვეტი მოქმედების დასაწყებათ.

ამხ. ლომოვი სიტყვას იღებს მოსკოვის საოლქო ბიუროს და მ. კ. პოზიციის ინფორმაციისთვის და საერთოდ მოსკოვში შექმნილი მდგომარეობის შესახებ³⁾

ამხ. ურიცკი აღნიშნავს ჩვენ სუსტი ვათ არა მარტო ტექნიკურად, არამედ სუსტია ჩვენი მუშაობის ყველა სხვა მხარეები. ჩვენ გამოგვეკონდა აუარებელი რეზოლიუციები, მოქმედება კი არავითარი. პეტროგრადის საბჭო დაშლილია, იშვიათად ხდება კრებები და სხ.

რომელ ძალებს ვემყარებით ჩვენ?

პეტერბურგში მუშების ხელთ არის 40,000 ვინტოკა, მაგრამ ეს საკითხს არა სწყვეტს; ეს—არაფერია.

ივლისის დღეების შემდეგ გარნიზონი დიდ იმედებს არ იძლევა. მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, თუ აჯანყებულებას ავიღებთ კურსს, მაშინ მართლაც უნდა გავაყუთოთ ამ მხრით.

უნდა დავადგეთ გადაჭრილი მოქმედების გზას.

ამხ. სვერდლოვი ინფორმაციას აკეთებს იმის შესახებ, რაც მან იცის საერთოდ მთელი რუსეთის მდგომარეობის შესახებ.

ამხ. ძერჟინსკი წინადადებას იძლევა პოლიტიკური ხელმძღვანელობისთვის უახლოესი დროისთვის ც. კ. წევრებისაგან შეიქმნას პოლიტიკური ბიურო.

აზრთა გაცვლა-გამოცვლის შემდეგ წინადადება მიღებულ იქნა. პოლიტიკური ბიურო შექმნილ იქნა 7 პირისაგან (რედაქცია+ორი+ბუზნოვი *).

რევოლუცია მიღებულია შემდეგი სახით **)

მომხრეა 10, წინააღმდეგი 2.

შემდეგ ისმება საკითხი ც. კ. პოლიტიკური ბიუროს შექმნის შესახებ. გადაწყვეტილია შეიქმნას ბიურო 7 პირისაგან: ლენინი, ზინოვიევი, კამენევი, ტროცკი, სტალინი, სოკოლნიკოვი, ბუზნოვი.

დანართი 1-ლი.

ც. კ. 23 (10) ოქტომბრის სხდომის რევოლუცია***).

ც. კ. აღიარებს, რომ როგორც რუსეთის რევოლუციის საერთაშორისო მდგომარეობა (მდგომარეობა გერმანიის ფლოტში, როგორც უდიდესი ზრდა მთელს ევროპაში მსოფლიო სოციალისტური რევოლუციისა, შემდეგ იმპერიალისტების მხრით ზავისადმი****) შექარა იმ მიზნით, რომ ჩაბშობილ იქნას რევოლუცია (რუსეთში)—ისე სამხედრო მდგომარეობაც (რუსეთის ბურჟუაზიისა და კერენსკის და

*) სიტყვებიდან: (ამხ. ძერჟინსკი წინადადებას იძლევა "სიტყვებამდე "+ორი+ბუზნოვი ოთხი პეკარი დაბეჭდილია მეორე გვერდზე და გადახაზულია.

**) ის. დანართი 1-ლი.

***) რევოლუცია დართული აქვს ოქმს ცალკე ფურცლად. დედანი, ამხ. ლენინის ხელით დაწერილი, ინახება ლენინის ინსტიტუტში.

****) ამხ. სტალინმა, რომელმაც პირველად გამოაქვეყნა ეს რევოლუცია აქ გაუყუთა შემდეგი შენიშვნა: „როგორც სიანს, გამოტოვებულია სიტყვა სეპარატიული“.

კომპ. უმჯველი გადაწყვეტილება პიტერი დაუტოვონ ნემცებს) ისე უმრავლესობის მოპოვება პროლეტარული პარტიის მიერ საბჭოებში,—ყველაფერი ეს გლახთა აჯანყებასთან დაკავშირებით და ხალხის ნდობის შემოპრუნება ჩვენი პარტიისადმი (არჩევნები მოსკოვში), დაბოლოს, მეორე კორნილოვშჩინის აშკარა მომზადება (ჯარების გამოყვანა პიტერიდან, კაზაკების მიყვანა პიტერთან, მინსკისთვის კაზაკების მიერ ალყის შემორტყმა და სხ.)—ყველაფერი ეს დღის წესრიგში აყენებს შეიარაღებულ აჯანყებას.

ამნაირად ვალიარებთ რა, რომ შეიარაღებული აჯანყება აუცილებელია და სავსებით მომწიფდა ც. კ. წინადადებას აძლევს პარტიის ყველა ორგანიზაციებს იხელმძღვანელონ ამით და ამ თვალსაზრისით განიხილონ და გადასკრან ყველა პრაქტიკული საკითხები (ჩრდილოეთის ოლქის საბჭოების ყრილობით, ჯარების გაყვანით პიტერიდან, მოსკოველების და მინსკელების გამოსვლით და სხ. *).

დანართი მმ-2-ჩმ¹).

პატივცემულო ამხანაგებო!

ც. კ. უკანასკნელ სხდომაზე ჩვენ უმცირესობაში დავრჩით და ორივემ ხმა მივეცით მიღებული თეზისების წინააღმდეგ. ვინაიდან საკითხი საყურადღებოა, ჩვენ საჭიროდ დავინახეთ ამასთან ერთად დართულ განცხადებაში გადმოგცეთ ჩვენ მიერ სხდომაზე წარმოტყმული სიტყვების მოკლე რეზიუმე და გთხოვთ ეს ჩვენი განცხადება დაურთოთ კრების ოქმს. ჩვენს მოვალეობათ ვთვლით გავაცნოთ პეტროგრადის კომიტეტს, მოსკოვის კომიტეტს, მოსკოვის საოლქო კომიტეტს და ფინლიანდიის საოლქო კომიტეტს ეს ჩვენი განცხადება. ის ფორმა, რომელიც ჩვენ მიგვიცია ჩვენი განცხადებისთვის თქვენთვის, რა თქმა უნდა, გასაგებია განუმარტებლათ

გ. ზინოვიევი.

იუ. კამენევი.

*) რეზოლუციის ბოლოში შეღწილთ არის მიწერილი: „აჯანყების პოლიტიკური ხელმძღვანელობისთვის შემწილი იქნას ბიურო ლენინის, ზინოვიევის, კამენევის, ტროცკის, სტალინის, სოკოლნიკოვის და ბუბნოვის შემადგენლობით“.

¹) ამხ. კამენევისა და ზინოვიევის დაბეჭდილი წერილების ტექსტი ჩვენ ამოღებული გვაქვს პარტიის არქივიდან, სადაც ის დაბეჭდილია 6 გვერდათ უკრ. კომ. პარ. (ბ) საანგეტო ბარათების მეორე გვერდზე, მისმა შედარებამ ტექსტთან, რომელიც დაბეჭდილია გ. ზინოვიევის თხზულებათა კრებულის მე-VII ტომში, აღმოაჩინა განსხვავება, რაც მოყვანილი გვაქვს სტრიქონს ქვეშ.

რ. ს. დ. მ. პ. პეტროგრადის, მოსკოვის, მოსკოვის საოლქო, ფინლიანდიის საოლქო კომიტეტებს, მუშ. და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოების ცენ. აღ. კომიტეტის ბოლშევიკურ ფრაქციებს, ჩრდილოეთის ოლქის საბჭოთა ყრილობის ბოლშევიკურ ფრაქციას.

ახლანდელი ¹⁾ მომენტისთვის.

პოლიტიკურ მდგომარეობასთან დაკავშირებით წინა პარლამენტიდან ბოლშევიკების წასვლამ ჩვენი პარტიის წინაშე დააყენა საკითხი:

შემდეგ რა ვაკეთოთ?

მუშათა წრეებში იზრდება ის მიმდინარეობა, რომელიც ერთადერთს გამოსავალს ხედავს დაუყოვნებლივ შეიარაღებულ აჯანყების გამოცხადებაში. აჯანყების ყველა ვადა ახლა ისე შეთანხმებულია ერთმანეთში, რომ თუ ვილაპარაკებთ ასეთ აჯანყებაზე, მისი დანიშვნა უკვე შეიძლება პირდაპირ და მასთან ახლო დღეებში. ამა თუ იმ ფორმით ამ საკითხს უკვე არკვევს დროგამოშვებითი ²⁾ პრესა, არჩევენ მუშათა კრებებზე და მასზე ფიქრობს პარტიულ მომუშავეთა არა მცირედი წრე. ჩვენ თავის მხრით მოვალეობათ და უფლებათ მიგვაჩნია ჩვენი აზრი გამოვთქვათ ამ საკითხზე სრულის გულახდილობით.

ჩვენ ღრმად ვართ დარწმუნებული, რომ ამჟამად შეიარაღებული აჯანყების გამოცხადება ნიშნავს საფრთხეს ქვეშ დავაყენოთ არა მარტო ჩვენი პარტიის ბედი, არამედ რუსეთისა და საერთაშორისო რევოლუციის ბედი.

არავითარ ექვს არ იწვევს ის გარემოება, რომ ზოგჯერ იქმნება ისეთი პოლიტიკური მდგომარეობა, როცა დაჩაგრულმა კლასმა უნდა აღიაროს, უმჯობესია დამარცხება, ვიდრე უბრძოლველად დამორჩილება. იმყოფება თუ არა რუსეთის მუშათა კლასი ამ ეჟამად ამ მდგომარეობაში? არა და ათასჯერ არა!!!

იმის გამო, რომ ჩვენმა პარტიამ უდიდესი გავლენა მოიპოვა ქალაქებში და განსაკუთრებით ჯარში, ამ ეჟამად შემუშავდა ისეთი მდგომარეობა, რომ დამფუძნებელი კრების ჩაშლა ბურჟუაზიისთვის შეუძლებელ საქმედ ხდება. არმიას, მუშების საშეაღებით ჩვენ რე-

¹⁾ ანხ. ზინოვიევის თხზ. კრებულში სწერია: „მიმდინარე“.

²⁾ ზინოვიევის თხზ. „თანამედროვე“.

ვოლფერი მიბჯენილი გვაქვს ბურჟუაზიის თავზე: ბურჟუაზია ჩაყენებულია ისეთ მდგომარეობაში, რომ თუ ის იფიქრებდა ახლა დამფუძნებელ კრების ჩაშლას, ის ჩვენს მხარეზე გადმოიყვანდა წვრილ ბურჟუაზიულ პარტიებს და რევოლუციის ჩახმაზიც გამოეშლებოდა.

დამფუძნებელი კრების არჩევნებში ჩვენი პარტიის შანსები საუცხოვოა. ლაპარაკი იმის შესახებ, რომ ბოლშევიზმის გავლენა ეცემა და სხვა ამის მსგავსი საბუთები ჩვენ მიგვაჩნია ისეთად, რომელსაც არავითარი საბუთი არ მოეძებნება. ჩვენი პოლიტიკური მოწინააღმდეგეებისთვის ეს მტკიცება პოლიტიკური თამაშია, რომელსაც მიზნად აქვს გამოიწვიოს ბოლშევიკების გამოსვლა ისეთ პირობებში, რომელიც ხელსაყრელია ჩვენი მტრებისთვის. ბოლშევიკების გავლენა ¹⁾ იზრდება. მშრომელი მოსახლეობის მთელი ფენები იმსჯელებიან ბოლშევიზმით. თუ სწორ ტაქტიკას ვაწარმოებთ, ჩვენ მივიღებთ მესამედს, ან მეტ ადგილებს დამფუძნებელ კრებაში. წვრილ-ბურჟუაზიული პარტიების პოზიცია დამფუძნებელ კრებაში არ შეიძლება იყოს ყველაფრით ისეთი, როგორც არის ის ამ ეჟამდ. უპირველესად ყოვლისა უქმდება მათი ლოზუნგი: „მიწით, თავისუფლებით ელოდე დამფუძნებელ კრებას“. გაჭირვება, შიმშილი კიდევ უფრო გაძლიერდება, გლეხთა მოძრაობა ძალას დაატანს მოსძებნოს კავშირი პროლეტარიატის პარტიასთან მემამულეების და კაპიტალისტების, რომელთაც კადეტები წარმოადგენენ, წინააღმდეგ.

დამფუძნებელ კრებას თავის თავად, რა თქმა უნდა, არ შეუძლია მოსპოს ასეთი დამოკიდებულება. საბჭოები, რომელთაც ფესვები აქვთ გამდგარი ცხოვრებაში, არ შეიძლება მოსპობილ იქნას ²⁾.

მხოლოდ საბჭოებზე შეუძლავა დაყრდნობა თავის რევოლუციონური მუშაობაში დამფუძნებელ კრებას. დამფუძნებელ კრებას მივუშობთ საბჭოები—აი ის კომბინაციურად შედგენილი ტიპი სახელმწიფოებრივი დაწესებულებისა, საითკენაც ჩვენ მივდივართ. პოლიტიკის ამ ბაზაზე ჩვენი პარტია მოიპოვებს უდიდეს შანსებს ნამდვილად გასამარჯვებლათ.

ჩვენ არასოდეს არ ვამბობდით, რომ რუსი მუშათა კლასი ერთი საკუთარი ძალებით შესძლებს ახლანდელი რევოლუციის

¹⁾ ანშ. ზინოვიევის თხზ. კრებ. „ბოლშევიზმის“.

²⁾ ანშ. ზინოვიევის თხზ. კრებ.-ში: „დამფუძნებელ კრებას თავისთავად, რა თქმა უნდა, არ შეუძლია საზოგადოებრივ ძალთა რეალური დამოკიდებულების შეცვლა, მაგრამ მას შეუძლია შესცვალოს ამ დამოკიდებულების ახლანდელი ნიშანი. ცხოვრებაში ფესვებგადგმული საბჭოები არ შეიძლება მოსპობილ იქნას. უკვე მთელ რიგ ადგილებში საბჭოები ფაქტიურად ანხორციელებენ ხელისფლებას.“

დამთავრებას. ჩვენ არ დავგვიწყებია, არ უნდა დავივიწყოთ ახლაც, რომ ჩვენსა და ბურჟუაზიას შორის დგას უდიდესი მესამე ბანაკი: წვრილი ბურჟუაზია. ეს ბანაკი ჩვენ შემოგვიერთდა კორნილოვშჩინის დღეებში და მოგვანიჭა გამარჯვება. ის ჩვენ არა ერთხელ შემოგვიერთდება. არ შეიძლება ჰიპნოზის მიეცეთ მით, რაც არის ამ მომენტში. უეჭველია, ამ ჟამად ეს ბანაკი ახლა გაცილებით ახლოს დგას ბურჟუაზიასთან, ვიდრე ჩვენთან. მაგრამ ახლანდელი მდგომარეობა არაა მუდმივი და მტკიცე. და მხოლოდ გაუფრთხილებელი ნაბიჯით, მოუფიქრებელი გამოსვლით რომლითაც რევოლუციის მთელი ბედი დამოკიდებული იქნება დაუყოვნებლივად აჯანყებისაგან, პროლეტარატის პარტია წვრილ ბურჟუაზიას მიერეკება დიდიხნით მილიუკოვის მფარველობის ქვეშ.

ამბობენ: 1) ჩვენს მხარეზეა მუშების უმრავლესობა რუსეთში და 2) ჩვენს მხარეზეა საერთაშორისო პროლეტარატის უმრავლესობა. მაგრამ ვაი, რომ არც ერთი და არც მეორე მართალი არ არის და ამაშია მთელი საქმე!

რუსეთში ჩვენს მხარეზეა მუშების უმრავლესობა და ჯარისკაცთა საგრძნობი ნაწილი. მაგრამ დანარჩენი ყველაფერი კითხვითი ნიშნის ქვეშ დგას. ჩვენ ყველანი დარწმუნებული ვართ მაგალითად, რომ თუ საქმე ახლა დამფუძნებელი კრების არჩევნებამდე მივა, გლეხები მეტ წილად ხმას მისცემენ ს. რევ. რა არის ეს—შემთხვევითაა? ჯარისკაცთა მასა ჩვენ მხარს გვიჭერს არა ომის, არამედ—ზავის ლოზუნგისთვის. ეს მეტად საყურადღებო გარემოებაა, რის არ გათვალისწინება ნიშნავს მთელი ჩვენი საქმიანობის ქვიშაზე აშენებას. თუ მარტოდ ჩვენ ავიღებთ ხელისუფლებას და (მთელი მსოფლიოს მდგომარეობის მიზეზით) აუცილებელი იქნება რევოლუციონური ომი, ჯარისკაცთა მასა ჩამოგვშორდება. ჩვენთან დარჩება, რა თქმა უნდა, ჯარისკაცთა საუკეთესო ახალგაზრდობა, მაგრამ ჯარისკაცთა მასა მოგვშორდება. სწორედ იმაშია იმპერიალისტური მთავრობის დანაშაული, რომ ემსახურება რა რუსეთის და მოკავშირე ბურჟუაზიის ინტერესებს, მან ძირიან-ფესვიანად შეარყია ქვეყნის სამეურნეო ძალები, არივ-დარია ის და მით რევოლუციონურ ხალხს შესაძლებლობა მოუსპო თავი დაეცვა მსოფლიო იმპერიალიზმის მადისგან რევოლუციონური ომის მეთოდებით. ორმოცი თვის იმპერიალისტური ომის შემდეგ მაროდვრების მიერ დანგრეულ ქვეყანაში, რაც განაგრძო მეფობამ და ბურჟუაზიის ბატონობამ, განაწამებ ჯარისკაცებს ნაკლებათ შესწევთ ძალა აწარმოონ გამარჯვებითი რევოლუციონური ომი მთელი საერთაშორისო კაპიტალიზმის წინააღმდეგ.

იგივე დედეგატები ფრონტიდან, რომლებიც ახლა აგიტაციას უწევინ ამის წინააღმდეგ, პირდაპირ სთხოვენ ჩვენს ორატორებს არ ილაპარაკონ რევოლუციონური ამის შესახებ, რადგანაც ეს ჩამოგვაშორებს ჯარისკაცთ. ეს მეტად საყურადღებო სიმპტომაა.

უეჭველია, რომ პროლეტარული სახელმწიფო ამის წარმოების ეკონომიურ მხარეს დაუყოვნებლივ დააკისრებდა ბურჟუაზიას, ბურჟუაზიას დასტოვებდა მხოლოდ „პურის ნამცეცების ამარა“ და „გახდიდა მას ჩექმებს“. ამან უნდა მასაში აამაღლოს ენტუზიაზმი. მაგრამ ეს კიდევ არ იძლევა გერმანიის იმპერიალიზმზე გამარჯვების გარანტიას რევოლუციონურ ომში. ახლანდელი რუსეთი, რომელმაც თავს ნება მისცა მუშათა კლასის სურვილის წინააღმდეგ იმპერიალისტურ ომში გამოფიტულიყო, მაინც დარჩებოდა შედარებით ისეთ ქვეყნად, რომელიც ტენიკურად ჩამორჩენილია, მოუწყვსრიგებელი რკინის გზებით, უსაქონლოდ, არ ექნებოდა საჭირო სამხედრო-ტენიკური მოწყობილობა და სხ. დაიპყრობს რა მუშათა პარტია ხელისუფლებას, ამით ის უეჭველია ზიანს მიაყენებს ვილჰელმს. მისთვის უფრო ძნელია ამის წარმოება რევოლუციონური რუსეთის წინააღმდეგ, რომელიც წინადადებას მისცემდა შეეკრა დაუყოვნებლივ დემოკრატიული ზავი. ეს ასეა. მაგრამ განა იმდენათ ძლიერი იქნება, ამ პირობებში, რიგის შემდეგ და სხ. ეს შეტევა, რომ შესაძლებელი იქნება რუსეთის ჩამოშორდეს გერმანიის იმპერიალიზმის ხელი? თუ სეპარატიული მოლაპარაკება გერმანიისა და ინგლისის იმპერიალიზმთან შორის დაწყებულია და ეს თითქმის უეჭველია, — ხომ არ განაგრძობენ ისინი შემდეგშიაც და ჩვენი გამარჯვების შემდეგაც ხომ ვერ მოახერხებს ვილჰელმი პიტერში მოსვლას? სადაა იმის საბუთები, რომლებიც ლაპარაკობენ, რომ პროლეტარული პარტია ერთია წვრილ ბურჟუაზიული დემოკრატიის წინააღმდეგობის დროს — და მან ახლა თავის თავზე, მხოლოდ თავის თავზე უნდა მიიღოს პასუხისმგებლობა საქმეთა¹⁾ ასეთი მდგომარეობისა და აქედან გამომდინარე შედეგებისთვის.

და აქ ჩვენ მივდივართ მეორე მტკიცებასთან, რომ თითქოს საერთაშორისო პროლეტარიატის უმრავლესობა უკვე ახლა ჩვენს მხარეზეა. ეს, სამწუხაროდ, ჯერ კიდევ²⁾ ასე არ არის. გერმანიის ფლოტში მომხდარ აჯანყებას უდიდესი სიმპტონატიური მნიშვნელობა აქვს. იტალიაში არის სერიოზული მოძრაობის წინასწარი პი-

¹⁾ ზინოვიევის თხ. კრებ. არ არის სიტყვა „საქმეთა“ („делами“).

²⁾ ზინოვიევის თხ. კრებ. სიტყვა „ჯერ კიდევ“ („еще“) არ არის.

რობები. მაგრამ აქედან იმ დასკვნიდან, თითქოს შესაძლებელი იყოს რამდენიმეთ მაინც რუსეთის პროლეტარული რევოლუციისთვის მხარის დაჭერა, რომელმაც ომი გამოუცხადა მთელს ბურჟუაზიულ მსოფლიოს, ჯერ კიდევ შორსა ვართ. ძალების გადაფასება მეტად მავნეა. ჩვენთვის, უეჭველია, მეტი მოუციათ და მეტსაც მოგვთხოვენ. და თუ ჩვენ ახლა მთელს ძალებს ასპარეზზე გამოვიყვანთ და დაემარცხდებით, — ამით ჩვენ დიდ ზიანს მივაყენებთ საერთაშორისო პროლეტარულ რევოლუციას, რომელიც ვითარდება მეტად ნელა, მაგრამ მაინც ვითარდება. ევროპაში რევოლუციის ზრდა კი, ჩვენთვის სავალდებულოდ გახდიდა უყოყმანოდ, დაუყოვნებლივ აგველო ხელისუფლება. ამაში მდგომარეობს ერთად ერთი გარანტია პროლეტარიატის აჯანყების გამარჯვებისა რუსეთში. ეს იქნება, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ არის.

როგორი პერსპექტივები გვხვდება ახლო მომავლისთვის? ჩვენი პასუხი ასეთია:

ცხადია, ჩვენ გზას მხოლოდ ჩვენ ვერ გავიკაფავთ. მოწინააღმდეგეს შეუძლია გვაიპულოს გამოვიდეთ გადამწყვეტ ბრძოლაში ვიდრე მოხდებოდეს დამფუძნებელი კრების არჩევნები. კორნილოვ-შჩინისთვის ცდა, რასაკვირველია, არჩევნების საშვალებასაც მოგვისპობენ. ჩვენ, ცხადია, ერთსულოვანი ვიქნებით მაშინდელ ერთადერთს შესაძლებელ გადაწყვეტილებაში. მაგრამ მაშინ წვრილ-ბურჟუაზიული ბანაკიდან, უეჭველია, მხარს დაგვიჭირს ჩვენ შესამჩნევ ნაწილი. მთავრობის გაქცევა მოსკოვში ჩვენ დაგვიახლოვებს წვრილ-ბურჟუაზიულ მასას. და მაშინ შეიქმნება პირობები ჩვენი გამარჯვებისთვის მაშინ ჩვენ კი არ ვიქნებით დამარცხებულნი, არამედ — დამარცხდებიან ჩვენი მოწინააღმდეგენი.

მაგრამ რამდენათ არჩევა დამოკიდებულია ჩვენზე ჩვენ შეგვიძლია და უნდა ახლავე დავკმაყოფილდეთ დაცვითი პოზიციით. დროებითი მთავრობა ხშირად უძლურია გაატაროს ცხოვრებაში თავისი კონტრ-რევოლუციონური ზრახვები. ის მოშლილია. ჯარისკაცთა და მუშების ძალები საკმაოა იმისთვის, რომ შესაძლებლობა არ მიეცეს კერენსკის და კომმა: განახორციელოს თავისი ზრახვები. გლეხთა მოძრაობა ესეც არის იწყება. ჯარის ახლანდელ სულიერ განწყობილებაში კადეტები ვერ შესძლებენ გლეხთა აჯანყებების მასიურად ჩახშობას. დამფუძნებელი კრების არჩევნების გაყალბების საქმეში დროებითი მთავრობა უძლურია. თანაგრძნობა ჩვენი პარტიისადმი გაიზრდება. კადეტების ბლოკი მენშევიკებთან და ს. რ. დაიშლება. დამფუძნებელ კრებაში ჩვენ იმდენათ ძლიერი ოპოზიციონური პარტია

ვიქნებით, რომ საყოველთაო საარჩევნო კანონის ქვეყანაში მოწინააღმდეგეები იძულებული იქნებიან დაგვიტოონ ყოველი ფეხის ნაბიჯზე. ან ჩვენ შემარცხენე ს. რ., უპარტიო გლეხებთან და სხ. ჩვენ შევექმნით მმართველ ბლოკს, რომელმაც უმთავრესად უნდა გაატაროს ჩვენი პროგრამა. ასეთია ჩვენი აზრი.

ისტორიის, საერთაშორისო პროლეტარიატის, რუსეთის რევოლუციისა და რუსეთის მუშათა კლასის წინაშე არა გვაქვს უფლება შეიარაღებული აჯანყების წამოყენებით საალალ-ბედოთ გავხადოთ მთელი მათი მომავალი. შეცდომა იქნებოდა გვეფიქრა, ასეთი შეტევა, თუ დავმარცხდებოდით, მოგვიტანდა იმ შედეგებს, როგორიც მოგვცა (16—18) 3—5 ივლისის დღეებში. ახლა უფრო დიდი საქმე გვიდგას წინ. საქმე ეხება გადამჭრელ ბრძოლას და ამ ბრძოლაში დამარცხება იქნებოდა რევოლუციის დამარცხება.

ასეთია საერთო მდგომარეობა. მაგრამ ყველა ის, ვისაც არ სურს მხოლოდ ილაპარაკოს აჯანყებაზე, მოვალეა კარგათ ასწონდასწონოს მისი შანსები. და აქ ჩვენ მოვალეობათ ვალიარებთ ვსთქვათ, რომ ამ მომენტში ყველაზე საზარალო იქნებოდა მოწინააღმდეგის ძალების ვერ შეფასება და საკუთარი ძალების გადაფასება. მოწინააღმდეგის ძალები უფრო მეტია, ვიდრე ჩვენ ისინი გვეჩვენება. საქმეს სწევებს პეტროგრადი, პეტროგრადში კი პროლეტარული პარტიის მტრებს დაგროვილი ჰყავს საკმაო ძალები: 5 ათასი საუცხოვოდ შეიარაღებული, დარაზმული იუნკრები, რომელთაც სურთ (თავიანთი კლასიური მდგომარეობის გამო) და შეუძლიათ ბრძოლა, შემდეგ შტაბი, დამკვრელნი, ყაზახები, გარნიზონის საგრძნობი ნაწილი, არტილერიის დიდი ნაწილი, რომელიც გარს არტყია პიტერს. ამას გარდა მოწინააღმდეგენიც ცენ. აღმ. კომ. დახმარებით უეჭველია შეეცდებიან ჯარის მოყვანას ფრონტიდან. ამ შემთხვევაში პროლეტარულ პარტიას მოუხდებოდა ბრძოლა ძალთა სრულიად სხვა განწყობილებაში, ვიდრე ეს იყო კორნილოვის დღეებში. მაშინ ჩვენ ვიბრძოდით ს. რ., მენშევიკებთან და ნაწილობრივ კერენსკის მომხრეებთან ერთადაც კი. ახლა პროლეტარულ პარტიას მოუხდებოდა ბრძოლა შავ-რაზმელების წინააღმდეგ, რომელსაც შეუერთდებოდნენ კადეტები, კერენსკი, დროებითი მთავრობა, ცენ. აღმ. კომ. (ს. რ. და მენშევიკები).

პროლეტარული პარტიის ძალები მეტად შესამჩნევია, მაგრამ გადამწყვეტი საკითხი იმაშია, მართლა ისეთი სულიერი განწყობილებაა სატახტო ქალაქის და ჯარისკაცთა და მუშებს შორის, რომ თითონ ისინი ხედავენ ხსნას მხოლოდ ქუჩის ბრძოლაში, ქუჩაზე ბრძოლისთვის მოიწევენ. არა. ასეთი სულიერი განწყობილება არ

არსებობს. შეტყვის მომხრეთა შორის მოისმის, რომ მშრომელთა და ჯარისკაცთა სულიერი განწყობილება არ მოგვაგონებს იმნაირ სულიერ განწყობილებას, როგორც იყო თუ გინდ (16) პილსის წინადაც. სატახტო ქალაქის ფართო მასების მებრძოლის სულიერი განწყობილება იმის გარანტია იქნებოდა, რომ მასის ინიციატივა გამოსვლისა ჩაითრეცდა ამ გამოსვლაში იმ უდიდეს ორგანიზაციებს (რკინისგზებელთა და ფოსტა-ტელეგრაფის მოსამსახურეთა კავშირები და სხ.), რომლებშიაც ჩვენი პარტიის გავლენა სუსტია. მაგრამ რადგანაც ასეთი სულიერი განწყობილება არ სუფევს ქარხნებში და ყაზარმებშიც კი, აქ რაიმეს წინასწარ გათვალისწინება თავის მოტყუილება იქნებოდა.

ამბობენ: რკინისგზელები და ფოსტა-ტელეგრაფის მოსამსახურეები ხომ შიმშილობენ, იმყოფებიან სიღატაკეში, ამხედრებული არიან დროებითი მთავრობის წინააღმდეგ. ყველაფერი ეს ასეა. მაგრამ ეს კიდევ არ არის იმის გარანტია, რომ ისინი დროებითი მთავრობის წინააღმდეგ მოწყობილ აჯანყებას მხარს დაუჭერენ წინააღმდეგ ს. რ. და მენშევიკებისა. რკინის გზის მუშა-მოსამსახურენი გაწვალებული იყვნენ სიღატაკით 1896 წელსაც; გაწვალებული არიან ისინი გერმანიაში და საფრანგეთშიაც. მაგრამ ეს არ იძლევა იმის გარანტიას, რომ ისინი მხარს მისცემენ აჯანყებას. ყველა სიღარიბით განაწამები ხალხი რომ მზად იყოს სოციალისტების შეიარაღებული აჯანყებისთვის მხარის დასაჭერად, ჩვენ დიდი ხნით დაპყრობილი გვექნებოდა სოციალიზმი.

ეს ხაზს უსვებს ჩვენს მორიგ ამოცანას. საბჭოების ყრილობა დანიშნულია (2 ნოემბრისთვის) 20 ოქტომბრისთვის. ის მოწვეულ უნდა იქნას, რაც არ უნდა მოხდეს. მან უნდა ორგანიზაციულად განამტკიცოს პროლეტარული პარტიის მოზარდი გავლენა. ის უნდა გახდეს ყველა პროლეტარულ და ნახევრად პროლეტარულ ელემენტების საბჭოების გარშემო შემაკავშირებელ ცენტრად, ისევე როგორც იგივე კავშირები რკინისგზებელთა, ფოსტის, ბანკების მოსამსახურეთა და სხ. მტკიცე ორგანიზაციული კავშირი ჯერ კიდევ არ არსებობს ამ ორგანიზაციებსა და საბჭოებს შორის. ეს შეიძლება შეფასებულ იქნას ისე, როგორც პროლეტარული პარტიის უძლურების სიმეტრია. ამნაირი კავშირი კი ყოველ შემთხვევაში არის წინასწარი პირობა იმისი, რათა ცხოვრებაში მართლა გატარებულ იქნას ლოზუნგი — „მთელი ძალა-უფლება საბჭოებს“. თითოეული მოცემული მომენტისთვის ეს ლოზუნგი, რასაკვირველია, ნიშნავს გადაჭრილ წინააღმდეგობის გაწევას, თუ განსრავილი იქნება ხელისუფლების მიერ საბ-

ქოების და მათ მიერ შექმნილი ორგანიზაციების უფლებათა შეზღუდვა.

ამ პირობებში ღრმა ისტორიული უსამართლობა იქნებოდა საკითხის—ძალა-უფლების პროლეტარიატის ხელში გადასვლის შესახებ აზნაირად: ან ასლა, ან არასოდეს.

არა. პროლეტარიატის პარტია ზრდაში იქნება, მისი პროგრამა გარკვეულ იქნება უფრო მეტად ფართო მასებისთვის. მას შესაძლებლობა ექნება კიდევ უფრო ფართოდ განავრცოს სასტიკი მხილება მენშევიკების და ესერების პოლიტიკისა, რომელნიც მართლა დაადგენ ხალხის უმრავლესობის ხელში ძალა-უფლების გადასვლის გზას. და მხოლოდ ერთი ხერხით შეუძლია მას შეაფერხოს თავისი წარმატება, სახელდობრ იმით, რომ ის ამ პირობებში გამოსვლის ინიციატივას აიღებს თავის თავზე და ასე პროლეტარიატს მთელი შეკავშირებული კონტრ-რევოლუციის იერიშის წინაშე დააყენებს, რომელსაც (კონტრ-რევოლუციას) მხარს დაუჭერს წვრილ-ბურჟუაზიული დემოკრატია.

ამ დამლუპველი პოლიტიკის წინააღმდეგ ჩვენ ვიმადლებთ ჩვენი გაფრთხილების ხმას.

(24) 11/X

გ. ზინოვიევი.

იუ. კამენევი.

შენიშვნები: 1. რუმინიის ფრონტის ს. დ. ორგანიზაციების საერთო კონფერენცია შესდგა 14—16 (1—3) ოქტომბრამდე 1917 წ. ამ კონფერენციაზე მიღებულ იქნა საერთო საარჩევნო პლატფორმა და საერთო სია დამფუძნებელ კრების კანდიდატთა, რომლის შემადგენლობაში შევიდა 10 მენშევიკი—ობორონეცი, 5 მენშევიკი—ინტერნაციონალისტი და 5 ბოლშევიკი (რ. ს. დ. მ. პ. (ბ.) ც. კ. გააუქმა ბოლშევიკების მონაწილეობა საერთო სიებში).

2. ოქტომბრის რევოლუციის წინ კონტრ-რევოლუციონური გენერლები მზურვალედ ამუშავებდნ გეგმას, რომ გამოეწვიათ ფრონტზე დამარცხება, შემდეგ ამ დამარცხებაში ბრალი დაედოთ ბოლშევიკებისთვის და ასე დაერბიათ. ამ გეგმის ნაწილი შესრულებული იქნა: ნოემბრის პირველ რიცხვებში (20 ოქტომბერი ძველ. სტ.) გერმანელებს უბრძოლველად ჩააბარეს რიგა, ამაღებდნ პიტერის ჩაბარებას და სხვადასხვა გეგმებს. „ხელი შეუშალა“ ოქტომბერმა.

3. რ. ს. დ. მ. პ. (ბ) მოსკოვის საოლქო ბიუროს ოქტომბრის დღეებში ეჭირა მემარცხენე პოზიცია, გადაჭრით მოითხოვდა გამოსვლას და ძალაუფლების ხელში ჩაგდებას. მ. კ. უფრო მემარცხენე პოზიცია ეკავა და აჯანყებისადმი თავდაპირილობას იჩენდა.

მუშნი № 261).

რ. ს. დ. მ. პ. ცენტრალური კომიტეტის, პეტროგრადის კომიტეტის აღმასრულებელი კომისიის, სამხედრო ორგანიზაციის, პეტროგრადის საბჭოს, პროფესიონალური კავშირების, საფაბრიკო-საქარხნო კომიტეტის, რკინის გზელების, პეტროგრადის საოლქო კომიტეტის სხდომა (29) 16/X.

თავჯდომარეობს ამხ. სვერდლოვი.

ამხ. სვერდლოვს შემოაქვს დღის წესრიგი:

1) მოხსენება ც. კ. წარსული კრების შესახებ; 2) წრმომადგენელთა მოკლე მოხსენებანი; 3) მიმდინარე მომენტი.

1. მოხსენება ც. კ. წარსული კრების შესახებ.

ამხ. ლენინი აქვეყნებს ც. კ. წინა კრებაზე მიღებულს. იუწყება, რომ რევოლუცია მიღებული იყო 2 ხმის წინააღმდეგ. თუ ის ამხანაგები, რომლებიც არ ეთანხმებიან მოისურვებენ აზრის გამოთქმას, შეიძლება გაიხსნას კამათი, მანამდე კი ასაბუთებს ამ რევოლუციას.

1) 29 (16) ოქტომბრის ც. კ. სხდომის ოქმმა ჩვენამდე მოაღწია სამი რედაქციით. მთავარ ტექსტს გვაძლევს ოქმის ის ვგზემპლიარი, რომელიც იწახება საკ. კომ. პარ. (ბ.) ც. კ. საიდუმლო არქივში.

ის წარმოადგენს შეცვრილს ორ საწერ თაბაზს, რომელიც წერილად არის დაწერილი ჟანქარით ოთხივე გვერდზე ორ სვეტად. ოქმს დართული აქვს: 1) ამხ. ლენინის რევოლუციის ასლი, მანქანაზე გადაბეჭდილი. მისი ორიგინალი გადაცემული აქვს ლენინის ინსტიტუტს 2) კამენევის და ზინოვიევის განცხადება, სადაც ისინი მიათხოვენ ც. კ. პლენუმის მოწვევას. 3) ზინოვიევის რევოლუცია, რომელიც დაწერილია მისივე ხელით ჭალადის პატარა ნაგლეჯზე (ამ დოკუმენტებს ჩვენ მოვათავსებთ ოქმის დანართით).

4) ნოვინის, მილიუტინის, რიკოვის განცხადება, რათა მათი განცხადება დაბეჭდილ იქნას ც. თ. (განცხადების თვით ტექსტი აღმოჩენილი არ არის).

ოქმის მეორე ვგზემპლიარი მოიაზრება საკ. კომ. პარ. (ბ) ც. კ. პარტისში. ის წარმოადგენს პირველი ვგზემპლიარის ასლს, რომელიც გადაღებულია ოქტომბრის რევოლუციის არქივში, სადაც ის პირველად იწახებოდა. ეს ვგზემპლიარი შესდგება 13 ნაწევარი თაბაზისაგან, რომელიც დაბეჭდილია მანქანაზე. ამ თაბაზის მეორე შთარეზე დაბეჭდილია უკრ. კომ. პარ. (ბ) წევრთა საანკეტო ბარათი.

დაბოლოს, მესამე მოკლე ჩანაწერი მოიაზრება ამხ. სტასოვას რეგულში. იჭიდან ამოღებული მასალები მოხსენებულია სტრიქონს ქვეშე.

მენშევიკებისა და ესერების პარტიას რომ კავშირი გაეწყვიტათ შემთანხმებლებთან, შესაძლებელი იყო მათთვის დაგვეყენებია კომპრომისი; ეს წინადადება მიცემულ იქნა, მაგრამ აშკარა იყო, ამ პარტიებმა ეს კომპრომისი უარყვეს. მეორე მხრით ამ პერიოდისთვის ნათლად გამოირკვა, რომ მასები ჩვენს მხარეზე იყო. ეს იყო ჯერ კიდევ კორნილოვშინამდე; დასამტკიცებლად მოჰყავს არჩევნების სტატისტიკა პიტერში და მოსკოვში!).

კორნილოვშინამ კიდევ უფრო დაავიწხოვებდა ჩვენ მასები. ძალთა განწყობილება დემოკრატიულ თათბირზე. მდგომარეობა ნათელია. ან კორნილოვის დიქტატურა, ან პროლეტარიატის და გლეხთა უღარიბესი ფენების დიქტატურა. მასის სულიერი განწყობილებით ხელმძღვანელობა შეუძლებელია, რადგანაც ის ცვალებადია და ძნელი გასათვალისწინებელი; ჩვენ ჟუნდა ვიხელმძღვანელოთ ობიექტიური ანალიზით და რევოლუციის შეფასებით. მასებმა ნდობა გამოუცხადეს პოლშევიკებს და მოითხოვეს მათგან არა სიტყვებს, არამედ საქმეს, გადამჭრელ პოლიტიკის წარმოებას ომის და არევ-დარევის საწინააღმდეგო ბრძოლაში. თუ საფუძვლად დავედებთ რევოლუციას პოლიტიკურ ანალიზს, საესებით ნათელი გახდება, რომ ახლა არჩაიული გამოსვლებიც კი ამას ადასტურებენ.

შემდეგ ანალიზს უკეთებს ევროპაში არსებულ მდგომარეობას და იმის მტკიცებას, რომ იქ რევოლუციის მოხდენა უფრო ძნელია, ვიდრე ჩვენში: თუ ისეთ ქვეყანაში, როგორიცაა გერმანია საქმე მივიდა ფლოტში აჯანყებამდე ²⁾, ეს იმას ამტკიცებს, რომ საქმე იქ შეტად შორს წასულა. საერთაშორისო მდგომარეობა მთელ რიგ ობიექტიურ საბუთებს იძლევა იმისას, რომ როცა ახლა გამოვალთ ჩვენ, ჩვენს მხარეზე იქნება მთელი პროლეტარული ევროპა; ამტკიცებს, რომ ბურჟუაზიას სურს ჩააბაროს მტერს პიტერი. აქედან ჩვენ შეგვიძლია თავის დახსნა თუ პეტროგრადს დავიპყრობთ. ყველა აქედან დასკვნა აშკარაა: დღის წესრიგში დგას ის აჯანყება, რომლის შესახებაც ლაპარაკია ც. კ. რევოლუციაში.

რაც შეეხება რევოლუციიდან გამომდინარე პრაქტიკულ დასკვნებს, უფრო მოხერხებულია გაკეთებულ იქნას იმის შემდეგ, როცა მოსმენილი იქნება ცენტრების წარმომადგენელთა მომხსენებები.

რუსეთში და ევროპაში წარმოებულ კლასთა ბრძოლის პოლიტიკური ანალიზიდან გამომდინარეობს გადამჭრელი აქტიური პოლიტიკა, რაც შეუძლია წინ წასწიოს შეიარაღებულ აჯანყებას.

2. წარმომადგენელთა მოხსენებები.

ამხ. სვერდლოვი ც. კ. სამდივნოს სახელით მოახსენებს საქმეთა ვითარების შესახებ ადგილებზე.

პარტიის ზრდამ გიგანტიურ ნაბიჯებს მიაღწია; შეიძლება ითქვას, რომ ამჟამად ის აერთიანებს არა ნაკლებ 400 ათასისა (მოჰყავს საბუთები).

სწორედ ასევე გაიზარდა ჩვენი გავლენა განსაკუთრებით საბჭოებში (საბუთები), ესეცაა საქმე ჯარში და ფლოტში. შემდეგ მოჰყავს ფაქტები იმის შესახებ, თუ როგორ ახდენენ მობილიზაციას კონტრ-რევოლუციონური ძალები (დონის რაიონი, მინსკი, ჩრდილოეთის ფრონტი).

ამხ. ზოკი პ. კ. მოახსენებს რაიონების მიხედვით:

გასილიევის კუნძული—მებრძოლი განწყობილება არ არის, ბრძოლისთვის მზადება სწარმოებს.

ასევეა ვიბორგის რაიონში, მაგრამ ემზადებიან აჯანყებისთვის; შექმნილია სამხედრო საბჭო; თუ გამოსვლა მოხდა, მასები მხარს დაუჭერენ. ფიქრობენ, რომ უნდა დაიწყონ ზევიდან.

ქალაქის I რაიონი. ძნელი გამოსარკვევია სულიერი განწყობილება. წითელი გვარდია არსებობს.

ქალაქის II რაიონი. სულიერი განწყობილება უკეთესია.

მოსკოვის რაიონი. თავ-აშვებული განწყობილებაა, გამოვლენ საბჭოს და არა პარტიის მოწოდებით.

ნარვის რაიონი. გამოსვლისადმი მისწრაფება არ არის, მაგრამ არც პარტიის ავტორიტეტის დაცემას აქვს ადგილი. პუტილოვის ქარხანაში ძლიერდება ანარქისტების გავლენა.

ნეევის რაიონი. განწყობილება უცხად შემოტრიალდა ჩვენ სასარგებლოდ. საბჭოს ყველა გაჰყვება.

ოხტენის რაიონი. საქმე ცუდთაა.

პეტერბურგის რაიონი. განწყობილება გამოუკვეველია.

როჟდესტვენის რაიონი. იგივე მდგომარეობა, საეჭვოდ სთვლიან—გამოვიდნ თუ არა, ანარქისტების გავლენის გაძლიერება.

პოროხოვის რაიონი. განწყობილება გამოკეთდა ჩვენ სასარგებლოდ.

შლისელბურგის
 რაიონი.

განწყობილება ჩვენი სასარგებლოა.

ამხ. კრილენკო სამხედრო ბიუროდან იუწყება, რომ იქ განწყობილების შეფასებაში დიდად შორდებიან ერთმანეთს.

პირადი დაკვირვება ისეთია, რომ განწყობილება პოლკებში ერთგულ ჩვენი სასარგებლოა, მაგრამ ცნობა იმ ამხანაგებისა, რომლებიც რაიონებში მუშაობენ, სხვადასხვანაირია: ამბობენ, რომ გამოსვლისთვის საჭიროა ისეთი რაიმე მოხდეს, რაც საბაბს მისცემდეს მაგ., ჯარების გაყვანა. ბიურო ფიქრობს, რომ სულიერი განწყობილება ეცემა. ბიუროს უმეტესობა ფიქრობს, რომ არ უნდა გამწვავდეს საკითხი პრაქტიკულად და როგორც უმცირესობა ფიქრობს, შეიძლება თავის თავზე ინიციატივის აღება.

ამხ. სტეპანოვი. საოლქო ორგანიზაციიდან. სესტრორეცკში, კოლპინოში მუშები იარაღებიან, განწყობილება მეზრძოლია, ემზადებიან გამოსასვლელად. კოლპინში ემზადება ანარქისტული სულიერი განწყობილება.

ნარვში განწყობილება მძიმეა, რადგანაც მუშებს ითხოვენ 3000 კაცი უკვე დაითხოვენ.

რაც შეეხება გარნიზონებს, იქ განწყობილება დამალონებელია, მაგრამ ბოლშევიკური გავლენა მეტად ძლიერია (მე-2 ტყვიისმფრქვეველთა პოლკი). ახალ პეტერგოფში პოლკში მუშაობა მეტად დაქვეითდა, პოლკი არეულ-დარეულია. კრასნოე სელო—176 პოლკი აბსოლიუტურად ბოლშევიკურია, 172 პოლკიც თითქმის ასეთივეა, ამას გარდა იქ არის კავალერია. ლუგაში გარნიზონი 30.000 კაცისაგან შესდგება. საბჭო ობცრონცულია. განწყობილება ბოლშევიკური, მოხდება ხელახალი არჩევნები.

გდოვში—პოლკი ბოლშევიკურია.

ამხ. ბოკი დამატებით იუწყება, რომ იმ ცნობების მიხედვით, რომელიც მას მოეპოვება, კრასნოე სელოში საქმე ისე კარგად არ არის.

კრონშტადტში განწყობილება დაეცა და ბრძოლის მხრით იქაური გარნიზონი არაფრად არა ღირს.

ამხ. ვოლოდარსკი პეტერბურგის საბჭოდან. საერთო შთაბეჭდილება ისეთია, რომ ქუჩაში არავინ მიიწევს საბრძოლველად, მაგრამ საბჭოს მოწოდებისთანავე ყველა გამოვა.

ამხ. რავიჩი ადასტურებს ამას და დასძენს, რომ ზოგიერთებმა აღნიშნეს, რომ პარტიის მოწოდებითაცო.

ამხ. შშიდტი პროფესიონალური კავშირებიდან. ორგანიზაციულად შეკავშირებულთა საერთო რიცხვი 500 ათას აღემატება. ჩვენი პარტიის გავლენა ყველაზე მეტია, მაგრამ უფრო ხელოსნურ კავ-

შირებში ჩვენი გავლენა სუსტია (განსაკუთრებით კანტორის მოხელეებში, მბეჭდავებში) მაგრამ იქაც ეტყობა ზრდა განსაკუთრებით იმის გამო, რომ უკმაყოფილონი არიან სატარიფო განაკვეთით. სულიერი განწყობილება ისეთია, რომ აქტიურ გამოსვლებს არ უნდა მოველოდეთ, რადგანაც მუშებს ეშინიათ ადგილიდან დათხოვნის. ეს გარემოება მათ აიძულებს რამდენიმეთ თავდაპირილათ იყვნენ. განსაზღვრული ეკონომიური პირობების გამო ახლო ხანში უნდა მოველოდეთ დიდ უმუშევრობას; ამის გამო განწყობილებაც ისეთია, რომ რალაცას მოელიან. ყველანი აღიარებენ, რომ ხელისუფლების ბრძოლის გარეშე გამოსავალი არ არის და მოითხოვენ მთელი ხელისუფლების საბჭოებისთვის გადაცემას.

ამხ. შლიაპნიკოვი. ცნობათა შესაცვებათ იუწყება, რომ მელითონეთა კავშირში განწყობილება ბოლშევიკების სასარგებლოა, მაგრამ ბოლშევიკური გამოსვლა პოპულიარული არ არის; ამის შესახებ ხმებმა პანიკაც კი გამოიწვია. განწყობილება მელითონეებში რუსეთშიაც ბოლშევიკების სასარგებლოა; ღებულობენ ბოლშევიკურ რეზოლიუციებს, მაგრამ იმის შეგნება, რომ თვითონ მოაწყონ წარმოება, არ არის. კავშირის წინაშე დგას ბრძოლა შრომის ხელფასის გადიდების შესახებ. ამ ბრძოლასთან დაკავშირებით დაყენებული იქნება საკითხი კონტროლის შესახებ.

სკრიპნიკი ფაბრიკა-ქარქნების კომიტეტებიდან აღნიშნავს ყველგან ემჩნევა მიდრეკილება პრაქტიკულ შედეგებისადმი; რევოლუცია უკვე აღარ აკმაყოფილებს. გრძნობენ, რომ ხელმძღვანელები საესებით ვერ გამოხატავენ მასების სულიერ განწყობილებას; ხელმძღვანელები უფრო კონსერვატორული ელემენტები არიან; ემჩნევა ანარქისტ-სინდიკალისტების გავლენის ზრდა განსაკუთრებით ნარეისა და მოსკოვის რაიონებში.

ამხ. სვერდლოვი დამატებად იუწყება, რომ მოსკოვში ც. კ. რეზოლიუციასთან დაკავშირებით გადადგმულია ნაბიჯი იმის გამოსარკვევად რამდენათ შესაძლებელია აჯანყება.

ამხანაგი რკინიგზელთაგან. რკინის გზელები შიმშილობენ, გაბოროტებული არიან, ორგანიზაცია სუსტია, განსაკუთრებით ტელეგრაფზე მომუშავეთა შორის.

ამხ. შმიდტი დამატებად იუწყება, რკინის გზელებში გაფიცვასთან დაკავშირებით გარდატეხა მოხდა, მოსკოვის კვანძზე განსაკუთრებით ემჩნევა უკმაყოფილება კომიტეტის წინააღმდეგ. საერთოდ პიტერის და მოსკოვის კვანძები ახლოს არიან ბოლშევიკებთან.

ამხ. ბოკი. ფოსტა-ტელეგრაფის მოსამსახურეთაგან. ცალკე ორგანიზაცია არ არის. ტელეგრაფის აპარატებთან მეტ წილად სხედან კადეტები. ფოსტალიონები იუწყებიან, რომ გადამჭრელ მომენტში მათ შეუძლიათ ფოსტის დაპყრობა.

ამხ. შშიდტი. ფოსტის მოხელეთა კავშირი უფრო რადიკალურია, ვიდრე რკინისგზელების. დაბალი მოსამსახურეები არსებითად ბოლშევიკები არიან, მაღალი მოსამსახურენი კი—არა, მათ წინააღმდეგ უნდა ეაწარმოვოთ ბრძოლა, ვიდრე მათ ხელში იმყოფება კავშირი.

ჰ. მიმდინარე მომენტზე.

ამხ. მილიუტინი ფიქრობს, რომ ყველა მოხსენებათა თანახმად უნდა უფრო ჩამოგვეყალიბებია რეზოლიუცია. ფიქრობენ, რომ ლოზუნგი „მთელი ხელისუფლება საბჭოებს“ უკვე სავსებით მომწიფდა, განსაკუთრებით პროვინციაში, სადაც ზოგიერთ ალაგას ხელისუფლება ფაქტიურად საბჭოების ხელშია. საკითხი მართლა არ ეხება აგიტაციას, საჭიროა საქმე და არა სიტყვები. საკითხი წყდება არა სულიერი განწყობილებით, არა ბიულეტენებით, არამედ ორგანიზაციულად მოწყობილი ძალებით. ან ჩვენ ვსდგამთ პირველ ნაბიჯს, ან ასეთი ნაბიჯი გადადგმული იქნება ჩვენი მტრების მიერ. რეზოლიუციაში საკმაოდ არ არის გათვალისწინებული მეორე პერსპექტივის შესაძლებლობა, ე. ი. არა აჯანყების შესაძლებლობა, რომელიც გულისხმობს ჩვენს ინიციატივას, არამედ შეტაკებებს, რომელიც არის ობიექტიური პირობების შედეგი. თითონ ფიქრობს, რომ ჩვენ მზად არა ვართ პირველი იერიშისთვის.

ხელისუფლების ჩამოვდება, მისი დაპატიმრება ახლო დღეებში ჩვენ არ ძალგვძის.

დგება მეორე პერსპექტივა: შეიარაღებული შეტაკება; ამტკიცებს, რომ ის იზრდება, მისი შესაძლებლობა ახლოვდება. და ამ შეტაკებისთვის ჩვენ უნდა მზად ვიყოთ. მაგრამ ეს პერსპექტივა განსხვავდება აჯანყებისაგან. საჭიროდ მიაჩნია რეზოლიუციის გაშლა ამ აზრით.

ამხ. შოტმანი ამბობს, რომ საქალაქო კონფერენციაზე, ც. კ.-ში და სამხედრო კომიტეტში სულიერი განწყობილება უფრო პესიმისტური იყო. ამტკიცებს, რომ ჩვენ გამოსვლა არ შეგვიძლია, მაგრამ უნდა ვემზადოთ.

ამხ. ლენინი ეკამათება მილიუტინს და შოტმანს და ამტკიცებს, რომ საქმე შეიარაღებულ ძალებში არ არის, საქმე არ ეხება

ჯართან ბრძოლას, არამედ—ჯარის ერთი ნაწილის მეორეს წინააღმდეგ ბრძოლას. არ ხედავს პესიმიზმს იმაში, რაც აქ ითქვა. ამტკიცებს, რომ ზურჯუაშვიის მხარეზე დიდი ძალები არ არის. ფაქტები ამტკიცებენ, რომ ჩვენ მეტი ძალები მოგვეზოვება, ვიდრე მტერს. რატომ არ შეუძლია რ. კ. დაიწყოს? ეს არ გამომდინარეობს ყველა ცნობებიდან. რომ უარვეყოთ ც. კ. რევოლუცია, უნდა დავამტკიცოთ, რომ არე-დარევა არის, რომ საერთაშორისო მდგომარეობას არ მივეყვართ გართულებამდე. თუ პროფესიონალური მომუშავენი მოითხოვენ მთელს ხელისუფლებას, მათ მშენიერად იციან რაც სურთ. ობიექტიური პირობები ამტკიცებენ, რომ გლეხობა უნდა გაიყოლიო, ის (გლეხობა) პროლეტარიატს გაჰყვება.

ეშინიათ იმისი, რომ ჩვენ ვერ შევინარჩუნებთ ხელისუფლებას, მაგრამ ჩვენ ახლა გვაქვს განსაკუთრებული შანსები, რომ ხელისუფლებას შევინარჩუნებთ.

გამოსთქვამს სურვილს, რომ კამათი სწარმოებდეს რევოლუციის არსებითად განხილვის ფარგლებში.

ამხ. კრილენკო აცხადებს, რომ ბიუროში ერთში იყვენ ყველანი შეთანხმებული, სწორედ იმაში, რომ წყალი საკმაოდ აღუღდა; ისეთი რევოლუციის მიღება, რომელიც ამ რევოლუციას უკან წაიღებდა, უდიდესი შეცდომა იქნებოდა. ჩვენი ამოცანაა—მხარი დავუჭიროთ აჯანყებას შეიარაღებული ძალით, თუ კი ის სადმე იფეთქებდა. მაგრამ ის სულიერი განწყობილება, რომელიც აქ დაახასიათეს, ჩვენი შეცდომების ნაყოფია.

იმ საკითხში, ვინ და როგორ დაიწყებს, არ ეთანხმება ვ. ი. ლენინს, საჭიროდ მიაჩნია მეტი ყურადღება მიექცეს აჯანყების ტექნიკურ მხარეს, მეორე მხრით მისი განსაზღვრული დროისთვის დანიშნა მიაჩნია მიზანშეწონილად. მაგრამ საკითხი ჯარების გაყვანის შესახებ სწორედ ის მომენტი, როცა მოხდება ბრძოლა. ჩერემისოვის მიერ მოწვეულ თათბირზე დამტკიცდა, რომ ჯარების გაყვანა საჭიროა; ამაზე ჩვენ ვუპასუხებთ, თუმცა ეს საჭიროა, მაგრამ შესრულებული არ იქნება, რადგანაც არ ენდობიან გენერლებს; ჩვენს წინააღმდეგ ხომ შეტევას აქვს ადგილი, ასე, ამითაც შეიძლება ვისარგებლოთ. აგიტაციის შესუსტება არ შეიძლება და თავის შეწყობება იმაზე, თუ ვინ დაიწყოს, არ მოგვიხდება, რადგანაც დასაწყისი უკვე გვაქვს.

ამხ. რაზია ამტკიცებს, რომ მასები შეგნებულად ემზადებიან აჯანყებისთვის, პიტერის პროლეტარიატი რომ შეიარაღებული იყოს, ის ქუჩაში იქნებოდა ც. კ. ყოველგვარი დადგენილებების წინააღმ-

დევ. პესიმიზმი არ არის. კონტრ-რევოლუციის შემოტევას არ უნდა მოველოდეთ, რადგანაც ის უკვე არის. მასები მოელიან ლოზუნგსა და იარაღს. მასები გამოვლენ ქუჩებში, რადგანაც მათ მოელის შიმშილი. როგორც სჩანს, ჩვენი ლოზუნგი უკვე იგვიანებს, რადგანაც საექვეო ზღედა გავაკეთებთ იმას, რისთვისაც მოვუწოდებთ. ჩვენი ამოცანაა არა ხელახლა გადაწყვეტა საკითხისა, არამედ მისი დადასტურება, განმტკიცება.

ამხ. გრიგორი (ზინოვიევი) სჩანს, რევოლუციას ითვისებენ არა როგორც ბრძანებას, სხვანაირად არც შეიძლებაოდა მის შესახებ აზრის გამოთქმა.

არსებითად კი გამოსთქვამს ექვს იმის შესახებ უზრუნველყოფილია თუ არა აჯანყების წარმატება. უპირველეს ყოვლისა ჩვენს ხელში (არ *), არის რკინის გზისა და ფოსტა-ტელეგრაფის აპარატი. ც. აღმ. კომ. ჯერ კიდევ ძლიერია. საკითხი პირველსავე დღეს გადაწყდება პეტერბურგში, რადგანაც წინააღმდეგ შემთხვევაში დაიწყებოდა დემორალიზაცია. ფინლიანდიიდან და კრონშტადტიდან დამხმარე ძალებს არ უნდა მოველოდეთ. პიტერში კი ასეთი ძალა ჩვენ არ მოგვეპოვება. ამას გარდა ჩვენს მტრებს უდიდესი ორგანიზაციულად მოწყობილი შტაბი აქვს.

ჩვენი განგაში უკანასკნელ ხანებში გამოწვეულია ც. კ. რევოლუციის მიხედვით. რატომ უნდა მივსცეთ საბაბი მოსამზადებლად? განწყობილება კი ქარხნებში ამჟამად ისეთი არ არის, როგორიც იყო ივნისში. ცხადია, რომ ამჟამად ისეთი განწყობილება არ არის, როგორიც იყო ივნისში.

ამბობენ, ჩვენ ისეთ მდგომარეობაში ვიმყოფებით, საიდანაც გამოსავალი არ არისო. მე ვფიქრობ, რომ ასეთი მდგომარეობა ჯერ კიდევ არ არის. მე ვფიქრობ, რომ ჩვენი დამოკიდებულება დამფუძნებელ კრებისადმი სწორი არ არის, რა თქმა უნდა მას ისე არ უნდა ვუტკეპროდეთ, როგორც ყოვლის მხსნელს, მაგრამ დამფუძნებელი კრება იქნება მეტად რევოლუციონურ ატმოსფერაში. ამ ხნის განმავლობაში ჩვენ გავმაგრდებით. უნდა ვიფიქროთ, რომ იქ ჩვენ მემარცხენე ესერებთან ერთად ვიქნებით უმრავლესობაში. შეუძლებელია, რომ გლეხი რყევაში იყოს მიწის საკითხში. მე მომხრე ვიყავი, რომ წინაპარლამენტი დაგვეტოვებია, მაგრამ არ ვფიქრობ, რომ ეს მასა არას დროს არ წამოვა ჩვენთან ერთად. ლაპარაკობს საერთაშორისო ურთიერთობაზე და ამტკიცებს, საერთაშორისო პროლეტა-

*) „არ“ ორიგინალში გადახაზულია.

რიატის წინაშეც ჩვენ ვალდებული ვართ უდიდესი სიფრთხილე გამოვიჩინოთ: ჩვენი გავლენა იზრდება. პიტერის გადაცემის ცდა დამფუძნებელ კრებამდე არ მოგვიხდება. ჩვენ უფლება არა გვაქვს ყველაფერი საალალბედოდ დავდოთ.

მე წინადადებას ვიძლევი: თუ (2/XI) 20-ს შესდგება ყრილობა, ჩვენ მას წინადადებას მივსცემთ არ დაიშალოს იმ მომენტამდე, ვიდრე არ შეიკრიბება დამფუძნებელი კრება. უნდა ვაწარმოოთ თავდაცვითი—მომლოდინე ტაქტიკა დროებითი მთავრობის სრული უმოქმედობის ფონზე. არ შეიძლება თავის დაყენება სრულიად განცალკევებულად. დამფუძნებელი კრებაც არ გვანთავისუფლებს სამოქალაქო ომისაგან. თუ შესაძლებელია, უნდა გადათვალთვრებული იქნას ც. კ. რევოლუცია. ჩვენ თავს უნდა ვუთხრათ პირდაპირ, რომ უახლოეს 5 დღეში ჩვენ ვერ მოვახდენთ აჯანყებას.

ამხ. კამენევი. რევოლუციის მიღებიდან გავიდა ერთი კვირა და ეს რევოლუცია იმიტომ გვაჩვენებს, თუ როგორ არ შეიძლება აჯანყების მოხდენა: ამ კვირაში არაფერი არ გაკეთებულა და მხოლოდ გაფუჭებულ იქნა ის დისპოზიცია, რომელიც უნდა ყოფილიყო. ერთი კვირის შედეგები იმას გვეუბნება, რომ აჯანყების სასარგებლოდ ახლა აღარაფერი ლაპარაკობს. არ შეიძლება ლაპარაკი, რომ რევოლუციამ მხოლოდ აღძრა აზრი, ის მოითხოვდა სიტყვიდან საქმეზე გადასვლას. ეს კი არ არის. აჯანყებისთვის აპარატი ჩვენ არ მოგვეპოვება; ჩვენს მტრებს კი ასეთი აპარატი ძლიერი აქვთ და, უმკველია, ამ კვირაში კიდევ უფრო გაიზარდა. ამტკიცებს, რომ ამ კვირაში ჩვენ არაფერი გაგვიკეთებია არც სამხედრო-ტექნიკური, არც სასურსათო მხრით. ამ რევოლუციით ჩვენ მთავრობას საშვალეება მივეცით მომზადებულიყო. მთელი მასა, რომელიც ამჟამად ჩვენთან არ არის, მის მხარეზეა. ჩვენ ისინი გავაძლიერეთ ჩვენს ხარჯზე. საკითხი უფრო სერიოზულია, ვიდრე ის იყო ივლისის დღეებში. სოციალურად რომ გამოვსთქვათ, კრიზისი მომწიფდა, მაგრამ არ არის არაერთგვაროვანი დამამტკიცებელი საბუთი იმისთვის, რომ ჩვენ ბრძოლა მივსცეთ 20-მდე. საკითხი ასე არა სდგას: ან ახლავე, ან არასოდეს,—მე უფრო მჯერა რუსეთის რევოლუციის; სოციალური ბრძოლები ჩვენ წინ გვიდგას და ვემზადებით რა დამფუძნებელი კრებისთვის, ჩვენ სრულიად არ ვდგებით პარლამენტარიზმის გზაზე. ჩვენ საკმაოდ ძლიერნი არა ვართ, რომ დარწმუნებულებმა გამარჯვებაში დავიწყოთ აჯანყება, მაგრამ ჩვენ მოგვეპოვება საკმაოდ ძალა, რომ რეაქციამ უკიდურესად არ იჩინოს თავი. აქ იბრძვის ორი ტაქტიკა: ტაქტიკა შეთქმულების და ტაქტიკა რუსეთის რევოლუციის მამოძრავებელ ძალებისადმი რწმენა.

ფეგინშტეინი ფიქრობს, რომ საკითხი შეიარაღებული აჯანყების შესახებ თვეების კი არა—დღეების საკითხია. ეს—პოლიტიკური პოზიციაა; ამაში ის თანახმაა, მაგრამ თანახმა არ არის იმისი, რომ ხიშტები იქნას ამუშავებული. ამტკიცებს, რომ ტეხნიკურად შეიარაღებული აჯანყება ჩვენ მიერ მომზადებული არ არის. ჩვენ ჯერ ცენტრიც არა გვაქვს. ჩვენ ნახევრად შეგნებულად დამარცხებისაკენ მივდივართ. არის მომენტები, როცა გამოვლა მაინც საჭიროა, მაგრამ ეს თუ არ არის, მაშინ უნდა მივუდგეთ პრაქტიკული მხრით.

სტალინი. აჯანყების დღე უნდა იყოს მიზანშეწონილი. მხოლოდ ასე უნდა გავიგოთ რეზოლიუცია. შეიძლება ლაპარაკი იმის შესახებ, რომ უნდა ველოდოთ თავდასხმას, მაგრამ უნდა გავიგოთ, თუ რას ნიშნავს თავდასხმა. პურზე ფასების მომატება, დონის რაიონში ყაზახების გაგზავნა და სხ.—ყველაფერი ეს უკვე თავდასხმაა. როდემდე უნდა ველოდოთ, თუ არ იქნება სამხედრო თავდასხმა? რის შესახებაც წინადადებას იძლევიან კამენევი და ზინოვიევი, ეს იმას ნიშნავს რბიექტიუტად, რომ შესაძლებლობა მიეცეს კონტრ-რევოლიუციას დაირაზმოს! ჩვენ დაუსრულებლათ დავიხვეთ უკან და წავაგებთ რევოლიუციას. რატომ არ უნდა მივსცეთ თავს შესაძლებლობა დღისა და პირობების არჩევაში, რომ არ მივსცეთ საშვალება კონტრ-რევოლიუციის დარაზმვისა. უკეთებს რა საერთაშორისო მდგომარეობას ანალიზს, ამტკიცებს, რომ ახლა მეტი რწმენა უნდა გვქონდეს. აქ ორი ხაზია: ერთს გეზი აქვს აღებული რევოლიუციის გამარჯვებაზე და იმედი აქვს ევროპის, მეორე ხაზს არა სწამს რევოლიუცია და რჩება მხოლოდ ოპოზიციად. პეტროგრადის საბჭო უკვე დაადგა აჯანყების გზას, უარი სთქვა ჯარების გამოყვანის დადასტურებაზე. ფლოტი უკვე აჯანყდა, რამდენათაც ის წავიდა კერენსკის წინააღმდეგ.

ტ. (გვარი არ არის გამორკვეული). განმარტავს რეზოლიუციას, რომელიც არ მოითხოვს ხვალ გამოსვლას, მაგრამ მას გადააქვს საკითხი პოლიტიკიდან სტრატეგიაში და მოუწოდებს განსაზღვრულ მოქმედებისაკენ. შეთქმულების არ უნდა გვეშინოდეს, შეთქმულება ყოველთვის უნდა გვქონდეს მხედველობაში; არ უნდა დავადგეთ პარლამენტარული ბრძოლის გზას, ეს იქნებოდა შეცდომა. ლოდინი იმისი, რომ თავს დაგვესხმიან, არ ვარგა, რადგანაც შეტევის თვით ფაქტი იძლევა გამარჯვების შანსებს.

ამხ. სვერდლოვი. ახასიათებს რეზოლიუციას, ერთის მხრით ეს იყო ბრძანება, მაგრამ მართალია, რომ საკითხი პოლიტიკური სფე-

როდან გადავიდა ტექნიკურ სფეროში. ლაპარაკობს კონტრ-რევოლუციონურ მზადებაზე. ეკამათება კამენევის მტკიცებას, თითქოს რევოლუციის სუსტი მხარე იყოს—მისი პრაქტიკული განუხორციელებლობა დღემდე. აქედან დასკვნა: უნდა ვაწარმოვოთ უფრო მეტი ენერგიული მუშაობა. ლაპარაკი იმის შესახებ, რომ უმრავლესობა ჩვენი წინააღმდეგი არაა, არ მოგვიხდება. ეს უმრავლესობა ჯერ კიდევ ჩვენ მხარეზე არ არის. პიტერში კი ძალა ჩვენს მხარეზეა; იუნიკრები საშიშონი არ არიან, უკეთეს ჩვენ პირველად გამოვალთ. არ იზიარებს ის პესიმისტურ სულიერ განწყობილებას გარნიზონისადმი, რომელიც აქ გამოითქვა. ძალთა განწყობილება ჩვენი სასარგებლოა. რევოლუციის გაუქმება არ მოგვიხდება, მაგრამ უნდა შეტანილ იქნას კორექტივი, რომ ტექნიკური მომზადება უნდა წარმოებულ იქნას ენერგიულად.

ამხ. სკრიპნიკი. თუ ჩვენ ძალები არ გვყავს, შემდეგში არ მოგვემატება; თუ ჩვენ ახლა ვერ შევინარჩუნებთ ხელისუფლებას, შემდეგ კიდევ უფრო უარესი იქნება. ლაპარაკობენ—რომ ხელსაყრელია თავდაცვაო—შესაძლებელია! მაგრამ შემდეგ არც ძალები გვექნება თავდაცვისთვის.

ყველა ის საბუთები, რომლებიც აქ მოიყვანეს—მხოლოდ საქმის გახანგრძლივებაა, გამარჯვების გარანტია არ არის. აქ იმეორებენ იმას, რასაც ამზობდნენ მენშევიკები და ესერები, როცა მათ წინააღმდეგად აძლევდნენ აეღოთ ხელისუფლება, ახლა ჩვენ მეტად ბევრს ვლაპარაკობთ, როცა საჭიროა მოქმედება. მასები ჩვენგან მოითხოვენ და ფიქრობენ, რომ, თუ ჩვენ მათ არაფერს არ მივცემთ, ჩვენ ჩაივლინთ და ნაშაულს; საჭიროა აჯანყების მომზადება და მოწოდება მასებისადმი.

ვოლოდარსკი. თუ რევოლუცია ბრძანდება, ის უკვე შესრულებული არ არის. თუ საკითხი გამოსვლის შესახებ ისე იმსება, როგორც ხვალინდელი დღის საკითხი, ჩვენ პირდაპირ უნდა ეუთხრათ, რომ ამისთვის ჩვენ არაფერი არა გვაქვს. მე გამოვსულვარ... (აქ გამოტოვებულია), მაგრამ ვამტკიცებ, რომ მასებმა გაცდებით მიიღეს ჩვენი მოწოდება; ამ კვირაში მოხდა ცვლილება.

უ. კ.-ში რომ არ ყოფილიყო მიმდინარეობა, რომელიც მოითხოვს კლასობრივი ბრძოლის პარლამენტარული ბრძოლით შეცვლას, ჩვენ ახლა მზად ვიქნებოდით აჯანყებისთვის, მაგრამ არა ამ მომენტში. რევოლუციის დადებითი მხარე ის არის, რომ მან გვაძულა ჩვენ წავსულიყავით მასებში ახალი ლოზუნგით. რევოლუცია ისე უნდა გავიგოთ, როგორც აჯანყებაზე აღებული გეზი, ჩვენ არ უნდა შევწყვიტოთ ჩვენი ტექნიკური მზადება.

კონკრეტული წინადადება: ტექნიკური მზადება გაგრძელდეს და შეტანილ იქნას ეს საკითხი ყრილობაზე, მაგრამ ნუ ვიფიქრებთ, რომ ეს მომენტი უკვე დადგა.

ძერჟინსკი ფიქრობს, რომ ვოლოდარსკი ცდება, როცა ის ფიქრობს, რომ ჩვენი პარტია შესცდა, როდესაც დაადგა როგორც ის ამბობს, პარლამენტარულ ტაქტიკას. სწორედ, პირიქით, შეცვლილმა სიტუაციამ მიგვიყვანა ჩვენი გადაწყვეტილების შეცვლამდე. ორი თვის წინად არ იყო აღმოფხვრილი ის ილიუზიები, რომლებიც ჯერ კიდევ იყო და მაშინ არ შეიძლებოდა საკითხის დაყენება აჯანყების შესახებ. შეთქმულებათ ჩაითვლება სწორედ ის მოთხოვნა, რომ აჯანყებისთვის ყველაფერი იყო მომზადებული, როცა დაიწყება აჯანყება, მაშინ იქნება ტექნიკური ძალებიც. ასევე დგას საკითხი სურათის შესახებაც.

ამხ. რავიჩი. რეზოლიუციის უარყოფა იქნებოდა ყველა ჩვენი ლოზუნგების და მთელი ჩვენი პოლიტიკის უარყოფა. მასებმა უკვე შეითვისეს ის შეხედულება, რომ აჯანყება აუცილებელია. თუ მასები მეტად რევოლიუციონურია, მაშინ იწყება ქვევიდან, მაგრამ შეიძლება მოწოდება ზევიდანაც, არავის ეკვი არ შეაქვს იმაში, რომ მასები მზარს დაგვიჭერს. უარყოფა არ შეიძლება.

ამხ. სოკოლნიკოვი. კამენევის შენიშვნა მოკლებულია დამარწმუნებელ საბუთებს. ის ბრალსა გვდებს ჩვენ, რომ გავახმაურეთ ჩვენი გამოსვლა, ე. ი. მოითხოვს სწორედ შეთქმულებას. განსაკუთრებული თავისებურება და ჩვენი ძალა იმაშია, რომ ჩვენ აშკარად ვამზადებთ გამოსვლას, ეს მოგვაგონებს თებერვლის ამბებს, როცა არაფერი არ ყოფილა მომზადებული, მაგრამ რევოლიუციამ გაიმარჯვა. ძალთა ამაზე უკეთეს განწყობილებას არ უნდა ველოდეთ.

რეზოლიუციის შესახებ სრულიად უსაბუთოდ ამბობდენ, რომ ის არის ბრძანება გამოსასვლელად.

თუ აღმოჩნდება, რომ ამბები გახანგრძლივების საშვალებას მოგვცემენ, ჩვენ, რა თქმა უნდა, მით ვისარგებლებთ. მოსალოდნელია, რომ ყრილობა მოწვეული იქნება ადრე. თუ ყრილობა მიიღებს მთელი ძალა-უფლების საბჭოებისთვის გადაცემას, მაშინ კითხვა უნდა დაეყენოთ, რა ვაკეთოთ, გამოვიწვიოთ მასები თუ არა.

ამხ. სკალოვი ამტკიცებს, რომ ძალა-უფლების საბჭოების ხელში გადასასვლელად საჭიროა ძალთა შესაფერი განწყობილება. საბჭოების ხელისუფლება გადასჭრის სასურსათო საკითხს. ახლა ჩვენ ვხვდებით ობორონცები, თუ ჩვენ არ ავიღებთ ხელისუფლებას, შეიძლება ფლოტმა და არმიამ დასტოვონ თავიანთი პოზიციები. ლაპა-

რაკობს ხელშეკრულებათა დარღვევაზე და სხ. ფიქრობს, რომ საბჭოების ყრილობის მოწვევამდე არ შეიძლება აჯანყების მოწყობა, მაგრამ ყრილობაზე უნდა აღებულ იქნას ძალა-უფლება.

ამხ. მილიუტინი. რევოლიუცია სხვანაირად იყო დაწერილი, ვიდრე მას აქ განმარტავდენ; ამ რევოლიუციას ისე განმარტავენ, რომ საკითხი დგას აჯანყების გეზის შესახებ. ეს აღნიშნული იყო ჯერ კიდევ სექტემბერში. ლაპარაკობენ არატენიკურ, არამედ საკითხის პოლიტიკურად დაყენებაზე. გეზის შესახებ არავინ არ დაობს. ვინც აჯანყებაზე ლაპარაკობს, მათ წარმოდგენილი აქვთ მხოლოდ პრიმიტიულად უპირველეს ყოვლისა უნდა ხელში აიღოთ ძალა-უფლება და გამოსცვალოთ ძველი მთავრობა, ტრაფარეტიტ მოქმედება კი—სისულელეა. ჩვენ მოვიგეთ იმით, რომ (16—18) 3—5 (ივლისს) არ ყოფილა აჯანყება. ახლა თუ არ მოხდება აჯანყება, არ დავიღუპებით. ეს რევოლიუცია უნდა გამოყენებულ იქნას საშინაოდ.

ამხ. იოფე ამტკიცებს, რომ რევოლიუცია ისე არ უნდა გავიგოთ, როგორც გამოსვლის ბრძანება, ეს არის უარის თქმა იმ ტაქტიკისგან, რომლითაც გამოსვლისაგან ვიკავებთ. აღიარება აჯანყების შესაძლებლობისა და ვალდებულების პირველ შემთხვევისთანავე. ამ აზრით მას უნდა მივესალმოთ. მაგრამ მეორე მხრით მართალი არ არის, რომ ახლა საკითხი წმინდა ტენიკურია; ახლაც აჯანყების მომენტი უნდა განხილულ იქნას პოლიტიკური თვალსაზრისით. რევოლიუციის აზრია აუცილებლად ვისარგებლოთ პირველივე ხელსაყრელი შემთხვევით ძალა-უფლების ხელში ჩასაგდებათ. ამიტომ მას უნდა მივესალმოთ.

ამხ. შმიდტი. ახლა საკითხი აშკარა ხდება და რევოლიუციის მომზადების წინააღმდეგ წასვლა არ მოგვიხდება.

ამხ. ღიაღია (ლაცისი). სამწუხაროა, რომ რევოლიუციის განხორციელებას დღემდე არ შევდგომივართ. მე მრწამს, რომ რევოლიუცია მიღებული იქნება. მე ავიღე სიტყვა, რომ კორექტივი შევიტანო მასების სულიერი. განწყობილების შეფასებაში. განწყობილების მაჩვენებელია ის სურვილი, რომლითაც მასები იარაღს ჰკიდებენ ხელს. ახირებული სტრატეგია გვაქვს ჩვენ. როცა ლაპარაკობენ იუნკრებზე, მე უკვე ვთქვი, რომ შესაძლებელია მათი ამოშლა.

ამხ. ლენინი. ყველა რევოლიუციები რომ ასე იქნებოდნენ უარყოფილი, ამაზე უკეთესს ჩვენ ვერაფერს ვისურვებდით. ახლა ზინოვიევი ასე ამბობს—ძირს ლოზუნგი—„ძალა-უფლება საბჭოებს“ და ძალა დავატანოთ მთავრობას. თუ ვამბობთ, რომ „ხალხების“ აჯანყება, მაშინ შეთქმულებაზე ლაპარაკი აღარ მოგვიხდება. თუ პოლი-

ტიკურად აჯანყება აუცილებელია, მაშინ ისე უნდა მოვეპყროთ აჯანყებას, როგორც ხელოვნებას. პოლიტიკურად კი ის მომწიფებულია.

სწორედ იმიტომ, რომ პური ერთი დღის სამყოფი გვაქვს, არ შეგვიძლია ველოდოთ დამფუძნებელ კრებას. წინადადებას იძლევა დადასტურებულ იქნას რეზოლიუცია გადაკრით ემზადონ და მიენდოს ც. კ. და საბჭოებს გადასწყვიტონ როდის.

ამხ. ზინოვიევი. ეს რევოლიუცია შეადარეს თებერვლის რევოლიუციას. შედარება არ შეიძლება, რადგანაც მაშინ არავინ არ ყოფილა ძველი ხელისუფლების მხარეზე. ახლა კი ომია გამოცხადებული მთელ ბურჟუაზიულ მსოფლიოსთვის, ლოზუნგი „ძალა-უფლება“ საბჭოებს ჩვენ არ დაგვიყენებია აბსტრაქტიულად. თუ ყრილობა ძალას დაატანს დამფუძნებელ კრებას, ეს არ შეიძლება შევადაროთ მენშევიკურ პოლიტიკას. თუ აჯანყება ისმება როგორც პერსპექტივა, ამის წინააღმდეგ არაფრის თქმა არ შეიძლება, მაგრამ თუ ის ბრძანებაა ხვალისთვის ან ზეგისთვის—ეს არის ავანტიურა. ვიდრე არ ჩამოვლენ ჩვენი ამხანაგები და მათ არ მოველაპარაკებით, ჩვენ არ უნდა დავიწყოთ აჯანყება.

ამხ. სტეპანოვი. რეზოლიუციას აქვს ისტორიული მნიშვნელობა, მე მას ვუცქეროდი, როგორც ბარომეტრს, რომელიც ქარიშხალს აჩვენებდა. შემდეგ ეკამათება კამენევის იმ საბუთების წინააღმდეგ, რომლითაც ის გამოვიდა სურსათის უქონლობის შესახებ.

ჩერემისოვის თათბირის გარდა აჯანყების მომენტად შეიძლება შეიქნეს ჯარისკაცის ულუფის შემცირება.

ობიექტიური პირობები მწიფდება ყოველ წამით და ამ რეზოლიუციამ შეასრულა უდიდესი როლი. მან ჩვენ ბევრი რამ გაგვირკვია. ამტკიცებს, რომ მასები არჩევენ განსხვავებას ცენ. აღმ. კომ. და პიტერის საბჭოს შორის; წინადადებას იძლევა ეს რეზოლიუცია დატოვებულ იქნას, როგორც ბარომეტრიული მაჩვენებელი.

ამხ. კამენევი ამტკიცებს, რომ რეზოლიუციის ახლანდელი ინტერპრეტაცია არის უკან დახევა, რადგანაც წინად ამბობდნენ, რომ გამოსვლა უნდა მოხდეს 20-მდეო, ახლა კი ლაპარაკობენ რევოლიუციის გეზის შესახებ. საკითხი დასმულია პოლიტიკურად. აჯანყების დანიშვნაც არის ავანტიურიზმი. ჩვენ ვალდებული ვართ განვუშარტოთ მასებს, რომ ამ 3 დღეში გამოსვლისათვის არ ვიწვევთ, მაგრამ ვალიარებთ, რომ აჯანყება აუცილებელია.

წინადადებას იძლევა კენჭი ეყაროს რეზოლიუციას და დაისვას წინადადება იმის შესახებ, რომ დაიბეჭდოს ც. ო., რომ ყრილობამდე გამოსვლისთვის არ ვიწვევთ.

ამხ. სკრიპნიკი წინადადებას იძლევა მიმართონ მასას მოწოდებით ემზადოს აჯანყებისთვის.

ამხ. ლენინი ეკამათება ზინოვიევის არ შეიძლება თებერვლის რევოლიუციას შევადართო ეს რევოლიუცია.

არსებითად შემოაქვს რევოლიუცია (იხ. დამატებაში).

ზინოვიევი უპასუხებს ლენინს თებერვლის რევოლიუციის შესახებ. ჩვენი პარტიის ისტორიაში ეს ორი თვე არ დაიკავებენ გლაზა ფურცლებს. არსებითად შემოაქვს თავისი რევოლიუცია (იხ. დამატებაში).

კენჭს უყრიან ამხ. ლენინის რევოლიუციის. ემხრობა 20, წინააღმდეგია 2, თავი დაიჭირა 3; ამხ. მილიუტინის შესწორება შეცვლილ იქნას (შეიარაღებული შეტაკება) უარყოფილია¹⁾. ამხ. სკრიპნიკის შესწორება, რომ გამოტოვებულ იქნას შესწორება, რომ გამოტოვებულ იქნას სიტყვები „გამოვსთქვამთ რწმენას“ და სხ. უარყოფილია.

ამხ. ფენიგშტეინი შესწორება, რომ სიტყვა „გამოსვლა“ შეცვლილ იქნას სიტყვა „გამოსვლით“ უარყოფილია.

შესწორება შემოაქვს ამხ. ვოლოდარსკის.

წინადადება, რომ ამხ. ზინოვიევის რევოლიუცია შეტანილ იქნას მიღებული რევოლიუციის შესასწორებლათ, უარყოფილია.

ამხ. ფენიგშტეინის შესწორება.

„ცენტრი აღმ. კომიტეტისა და სამხ. კომ. შემადგენლობით“ მოხსნილია.

რევოლიუცია საერთოდ

მომხრება 19, წინააღმდეგი—2, თავი შეიკავა—4.

ამხ. ზინოვიევის რევოლიუცია: მომხრება 6, წინააღმდეგი—15, თავი შეიკავა—3.

სხდომა აქვს მარტო ც. კ. და ლეზულობს შემდეგ დადგენილებას: ც. კ. აწყობს სამხედრო-რევოლიუციონურ ცენტრს შემდეგი შემადგენლობით: სერდლოვი, სტალინი, ზუზნოვი, ურიცკი და ძერჟინსკი. ეს ცენტრი შედის რევოლიუციონურ საბჭოთა კომიტეტის შემადგენლობაში²⁾.

¹⁾ სტასოვას რეველიდან. საიდუმლო არქივის სეკრეტარიატში არის „აჯანყება“.

²⁾ „ც. კ... საბჭოთა კომიტეტისა და პირველი ორი დანართი ამოღებულია ამხ. სტასოვას რეველიდან. ც. კ. დადგენილება“; „ც. კ... აწყობს საბჭოთა კომიტეტს“ ჩაწერილია აგრეთვე ფანქარით ქალაქის ნაგლეჯზე საკვ. კომ. პარ. (ბ). საიდუმლო არქივის ეკსტრემალურზე.

დაგაბაშანი.

[1.]

ჩვენ დაბეჯითებით მოვითხოვთ ც. კ. პლენუმის დაუყოვნებლივ დეპეშით მოწვევას.

გ. ზინოვიევი.

იუ. კამენევი.

[29] 16/X 1917 წ.

[2.]

არა გვაქვს რა შესაძლებლობა დავიცვათ ის თვალსაზრისი, რომელიც გატარებულია ც. კ. უკანასკნელ გადაწყვეტილებებში და ახასიათებენ მისი მთელ მუშაობას და მიმაჩნია რა, რომ ამ პოზიციას მიჰყავს პარტია და პროლეტარიატი დამარცხებისაკენ,—ესთხოვ ც. კ. მიიღოს, რომ ამიერიდან მე ც. კ. წევრი არა ვარ.

იუ. კამენევი.

[29] 16/X 1917 წ.

[3.]²⁾

ამხ. ლენინის რეზოლიუცია, მიღებული ც. კ. 29 (16) ოქტომბერს. კრება ერთავად მიესალმება და სავსებით მხარს უჭერს ც. კ. რეზოლიუციას, მოუწოდებს ყველა ორგანიზაციებს, ყველა მუშებს და ჯარისკაცთ შვიარაღებული აჯანყებისთვის ყოველმხრივ და გაძლიერებულ მზადებას, მხარის დაჭერას ამ საქმისთვის ც. კ. მიერ შექმნილი ცენტრისთვის და გამოსთქვამს სრულს რწმენას, რომ ც. კ. და საბჭო თავის დროზე მიუთითებენ ხელსაყრელ მომენტზე და შეტევის მიზანშეწონილ საშვალებებზე.

[4.]

(ამხ. ზინოვიევის რეზოლიუცია, რომელიც უარყოფილ იქნა ც. კ. მიერ 29 (16) ოქტომბერს).

არ უარვყოფთ რა დასაზვერავე მოსამზადებელი ნაბიჯების გადადგმას, აღიარებულ იქნას, რომ ასეთი გამოსვლა საბჭოების ყრილობის ბოლშევიკურ ნაწილთან შეუთანხმებლათ არ იქნას დაშვებული.

²⁾ დანართი № 3—5 ამოღებულია საკ. კომ. პარ. (ბ) ც. კ. საიდუმლო არქივიდან.

[5.]

პატივცემულო ამხანაგებო!

ჩვენ მიერ წარმოდგენილი განცხადება გთხოვთ გადასცეთ გამოსაქვეყნებლად ც. ო.

ხელს აწერენ: ნოგინი.

მილიუტინი.

რიკოვი.

შენიშვნები.

1. სექტემბერში ბოლშევიკებმა უმრავლესობა გაიყვანეს პიტერის და მოსკოვის საბჭოებში. პიტერის საბჭოს თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა ტროცკი, მოსკოვის—ნოგინი. ბოლშევიკების გავლენის ზრდამ მასებში თავი იჩინა სარაიონო საბჭოების (Думы) არჩევნების დროს პიტერში და მოსკოვში. ჯერ კიდევ აგვისტოში ბოლშევიკებმა პიტერში მიიღეს უმრავლესობა მთელ რიგ სარაიონო საბჭოებში, მოსკოვში 13 ოქტომბ. (30 სექტემბ.) მომზადარი არჩევნების დროს ბოლშევიკებმა მიიღეს ყველა მიცემული ხმების 54%.

2. ფლოტში აჯანყება გერმანიაში მოხდა 1917 წლის სექტემბერში. ის ჩაბრა იქნა ჩაქრობილი მთავრობის ჯარების მიერ.

3. **ჩერემისოვის თათბირი.** პეტერბურგის გასაწმენდათ რევოლუციონური ჯარებისაგან ჩრდილოეთის ფრონტის მთავარსარდალმა ჩერემისოვმა ბრძანება გასცა 27 (14) ოქტომბერს პიტერის და მისი ახლო რაიონების ჯარების ფრონტზე გაგზავნის შესახებ. პიტერის საბჭომ მიიღო რა მხედველობაში, რომ ჯარების გადაყვანას პოლიტიკური მიზანი ჰქონდა, უარი სთქვა ამ ბრძანების დადასტურებაზე. საკითხის გადასაჭრელად ჩერემისოვმა მოიწვა 28 (15) ოქტომბერს თათბირი პიტერის გარნიზონის წარმომადგენელთაგან.

ოქმბი № 27.

სხდომა (ც. კ.)

[2 ნოემბერი] 20 ოქტომბერი.

დაესწრენ: ტროცკი, სტალინი, სოკოლნიკოვი, ძერჟინსკი, ურიცკი, იოფფე, სვერლოვი, მილიუტინი, შემდეგ ამხ. კოლონტაი.

დღის წესრიგი:

1. ლენინის განცხადება.

2. სამხ. კომ. განცხადება.

3. ტროცკის განცხადება.
4. უშიშროების კომისია.
5. განცხადება ლენინის სტატიის გამო.

1. ამხ. ლენინის განცხადება.

ამხ. სვერდლოვი აქვეყნებს ამხ. ლენინის წერილს (ც. კ.-ში ¹⁾).

ამხ. ძერჟინსკი წინადადებას იძლევა მოეთხოვოს კამენევის რომ ის სრულიად ჩამოშორდეს პოლიტიკურ მოღვაწეობას, ვლუბულობაში მხედველობაში, რომ ზინოვიევი ისედაც იმალება და მონაწილეობას არ ღებულობს პარტიულ მუშაობაში. ამხ. სტალინი ფიქრობს, რომ ამხ. ლენინის წინადადება უნდა გადაჰყრილ იქნას პლენუმზე და წინადადებას იძლევა ამ უამად ის არ იქნას გადაწყვეტილი. ამხ. მილიუტინი უერთდება ამხ. სტალინის აზრს, მაგრამ ამტკიცებს, რომ არავითარი განსაკუთრებული რამ არ მომხდარა.

ამხ. ურიცკი ლაპარაკობს პროვინციაში არსებულ სულიერ განწყობილებაზე: ამტკიცებს, რომ დელეგატების უმრავლესობა მოსკოვში წავიდა შეიარაღებული აჯანყების წინააღმდეგ, რაც შეეხება ზინოვიევისა და კამენევის საკითხს, მოითხოვენ ამათი საქმის პლენუმისთვის გადაცემას. ამხ. სვერდლოვი ამტკიცებს, რომ დიდი განსხვავებაა კამენევისა და ილიჩის მოქმედებათა შორის; ფიქრობს, რომ პირველის მოქმედება არაფრით არ შეიძლება გამართლებულ იქნას; მაგრამ ც. კ. უფლება არა აქვს გამოორიცხოს პარტიიდან; ფიქრობს, რომ საკითხი უნდა გადაიჭრას ახლავე, კრება საკმაო ავტორიტეტიანია და უნდა პასუხი მისცეს ლენინის განცხადებაზედაც, კამენევის განცხადებაზედაც პარტიიდან გასვლის შესახებ. კამენევის მიერ ც. კ. გასვლა უნდა მივიღოთ.

ამხ. ტროცკი ახსნას იძლევა თავის განცხადებაზე საბჭოში ²⁾, განმარტავს, რომ ის იძულებული შეიქნა კამენევის მიერ და ფიქრობს, რომ შექმნილი მდგომარეობა სრულიად აუტანელია და დაუშვებელია ზინოვიევის და ლუნაჩარსკის წერილები, ც. ო. წარდგენილი, აგრეთვე სარედაქციო შენიშვნა ³⁾, [გამოქვეყნებული წერილები; ფიქრობს, რომ კამენევის მიერ ც. კ. თავის დანებება უნდა მიღებულ იქნას.

ამხ. იოფე წინადადებას იძლევა გამოცხადებული იქნას, რომ ზინოვიევი და კამენევი არ არიან ც. კ. წევრები და მიღებულ იქ-

¹⁾ იხ. დანართი.

ნას რევოლუცია, რომ პარტიის არც ერთს წევრს უფლება არა აქვს გამოვიდეს პარტიის გადაწყვეტილების წინააღმდეგ, წინააღმდეგ შემთხვევაში პარტიაში შემოდის წარმოუდგენელი გარყვნილება.

ამხ. სტალინი ფიქრობს, რომ კამენევი და ზინოვიევი დაემორჩილებიან ც. კ. გადაწყვეტილებებს. ამტკიცებს, რომ ჩვენი მდგომარეობა მერყევია, ურთიერთ საწინააღმდეგო; ფიქრობს, რომ პარტიიდან გამოირიცხვა რეცეპტი არ არის; წინადადებას იძლევა ვალდებულნი გახადონ ეს ორი ამხანაგი დაემორჩილონ პარტიას, მაგრამ მათ უნდა დასტოვონ ც. კ.

ამხ. სოკოლნიკოვი აცხადებს, რომ მას მონაწილეობა არ მიუღია რედაქციისაგან გაკეთებულ განცხადებაში ზინოვიევის წერილის გამო და სხ. მიაჩნია ეს განცხადება შეცდომათ.

ამხ. ტროცკი ითხოვს შეტანილ იქნას ოქმში მისი განცხადება იმის შესახებ, თუ რა გარემოებაში გააკეთა მან თავისი განცხადება საბჭოში ე. ი., რომ ის იძულებული იყო ეს განცხადება გაეკეთებია კამენევის განცხადების გამო, რომ მას განზრახვა აქვს გამოაქვეყნოს თავისი რევოლუცია.

მიღებულია გადაწყვეტილება: საკითხი ზინოვიევისა და კამენევის შესახებ გადაჭრილ იქნას ახლავე მიღებულ იქნეს კამენევის ოტსტავკა⁴⁾. მომხრეა 5, წინააღმდეგი—3.

გადაწყვეტილების პლენუმამდე გადადება უარყოფილია.

ევალება კამენევსა და ზინოვიეს არ გამოვიდნენ არავითარი განცხადებით ც. კ. გადაწყვეტილებების და მის მიერ დასახულ მუშაობის წინააღმდეგ. მომხრეა 6.

მილიუტინის წინადადება, რომ ც. კ. არც ერთს წევრს არ ჰქონდეს უფლება გამოვიდეს ც. კ. გადაწყვეტილებათა წინააღმდეგ, მიღებულია ერთხმად.

ამხ. სტალინი აცხადებს, რომ სტოვებს რედაქციას.

დადგენილ იქნა: რადგანაც ამხ. სტალინის განცხადება დღევანდელი ნომერში გაკეთებულია რედაქციის სახელით, უნდა განხილულ იქნას რედაქციაში, გადაწყდა არ იქნას განხილული ამხ. სტალინის განცხადება და არ იქნას მიღებული მისი „ოტსტავკა“. სხდომა შეუდგეს მორიგ საკითხების გარჩევას:

2. სამხედრო კომ. განცხადება.

აქვეყნებს ამხ. სვერდლოვი.

ამხ. იოფე წინადადებას იძლევა მიღებულ იქნას რევოლუცია:

უარყოფილ იქნას ამხ. კომ. წინადადება, რადგანაც მუშაობის ყველა მსურველთ შეუძლიათ შესვლა რევოლიუციონურ ცენტრში ან საბჭოში.

ამხ. ტროცკის შეაქვს შესწორება, რომ ყველა ჩვენს ორგანიზაციებს შეუძლიათ შევიდნენ რევოლიუციონურ ცენტრში, ჩვენს ფრაქციაში და იქ განიხილონ ყველა მათთვის საინტერესო კიოხვები. მიღებულია შესწორებით.

3. საბჭოების ყრილობის შესახებ.

გადადებულ იქნა შემდეგი სხდომისთვის (ხვალ)

4. უშიშროების კომისიის შესახებ (ქალაქის საბჭოსთან) (Дума⁶).

ამხ. ურიცკი იუწყება ამ კომისიაში საქმეთა ვითარების შესახებ (დაცვის მოხალისეთა ორგანიზაციის პროექტი). აყენებს საკითხს შეიძლება თუ არა დარჩენა ამ კომისიაში?

ამხ. ტროცკი წინადადებას იძლევა ეცნობოს კომისიას იმის შესახებ, რომ აუცილებელია კონტაქტი ჰქონდეთ საბჭოსთან არსებულ სამხედრო—რევოლიუციონურ კომიტეტთან. თუ უარს იტყვიან—გავიდეს „ოტსტავკაში“.

ამხ. სვერდლოვი წინადადებას იძლევა არ გამოვიდნენ კომისიიდან. დაცულ იქნას საერთო სამილიციო ბეგარის პროექტი (მიღებულია).

V. ამხ. კოლონტაი მოახსენებს ფინლიანდიაში საქმეთა მდგომარეობის შესახებ⁷); შესაძლოა, რომ ს. დ. დასტოვებენ სეიმს; ამით მდგომარეობა გამწვავდება; ფინლიანდიის ს. დ. ფიჭრობენ, რომ ახლა დრო არ არის რუსეთისაგან გამოყოფისა, რადგანაც ჩვენში ბრძოლა სწარმოებს ხელისუფლებისთვის: გადაწყდა ეს საკითხიც გადადებულ იქნას ხვალისთვის.

დანართი.

წერილი გოლშევიკური პარტიის წევრებისადმი¹).

ამხანაგებო! მე ჯერ არ მქონია შესაძლებლობა მიმეღო პიტერის ოთხშაბათის 18 ოქტომბრის გაზეთები, როცა მე ტელეფონით გადმომიცეს სრული ტექსტი კამენევის და ზინოვიევის გამოსვლისა

¹) ამხ. ლენინის წერილი იბეჭდება ფოტოგრაფიულად გადაღებული, რომელიც ინახება საქ. კომპ. ც. გ. (ბ) საიდუმლო არქივში. ორიგინალი წერილისა ინახება ლენინის სახელობის ინსტიტუტში და წარმოადგენს ფოსტის ქალაქის თაბახს, რომელიც დაწერილია ამხ. ლენინის ხელით ოთხივე გვერდზე შესწორებლად. ყველა თარიღი წერილიდან მოყვანილია ძველი სტილით.

უპარტიო გაზეთში „ნოვია ეიზნ“-ში, მე ეს არ დავიჯერე. მაგრამ ექვის შეტანა შეუძლებელი აღმოჩნდა და მე იძულებული ვარ ვისარგებლო შემთხვევით, რომ მივაწვდინო ეს წერილი პარტიის წევრებს ზუთშაბათს საღამოს ან პარასკევს დილით, ვინაიდან დუმილი ასეთი გაუგონარი შტრეიკბრეხეობის ფაქტის წინაშე დიდი დანაშაული იქნებოდა.

რამდენათ უფრო სერიოზულია პრაქტიკული საკითხი, რამდენათ უფრო პასუხისმგებელი და „გამოჩენილია“ ხალხი, რომელთაც ჩაიდინეს შტრეიკბრეხეობა, მით უფრო საშიშია ის, მით უფრო გადაჭრით უნდა გავაძევოთ ჩვენი რიგებიდან შტრეიკბრეხეები, მით უფრო დიდი დანაშაული იქნებოდა მერყეობა, თუნდაც მათი წარსული „დამსახურების“ გამო.

აბა წარმოიდგინეთ! პარტიულ წრეებში იციან, რომ პარტია სექტემბრიდან იხილავს საკითხს აჯანყების შესახებ. არც ერთი დასახელებული პირის არც ერთი წერილი არავის არსად უნახავს! ეხლა, შეიძლება ითქვას, რომ საბჭოთა ყრილობის წინ ორი გამოჩენილი ბოლშევიკი გამოდის უმრავლესობის წინააღმდეგ და, თავის თავად ცხადია, ცეკას წინააღმდეგ. ეს არ თქმულა პირდაპირ, და ამას კიდევ მეტი ზიანი მოაქვს საქმისთვის, ვინაიდან გადაკრულათ ლაპარაკი კიდევ უფრო საშიშია.

კამენევის და ზინოვიევის განცხადების ტექსტიდან აშკარად სჩანს, რომ ისინი წავიდნენ ცეკას წინააღმდეგ, ვინაიდან უამისოდ მათი განცხადება უაზროა, მაგრამ სახელდობრ ცეკას რომელი დადგენალების წინააღმდეგ გაილაშქრეს მათ,—არ არის ნათქვამი.

რატომ?

აშკარაა: იმიტომ, რომ ის არ გამოაქვეყნა ცეკამ.

რას ნიშნავს ეს?

უმნიშვნელოვანეს საკითხში, კრიტიკული დღის 20 ოქტომბერს წინ, ორი „გამოჩენილი ბოლშევიკი“ უპარტიო პრესაში, სწორედ ისეთ გაზეთში, რომელიც ამ საკითხში მხარს უჭერს ბურჟუაზიას მუშათა კლასის წინააღმდეგ, ასეთ გაზეთში ილაშქრებენ პარტიის ცენტრის გამოუქვეყნებელ გადაწყვეტილებების წინააღმდეგ!

ეს ხომ ათასჯერ უფრო საზიზღარი და მილიონჯერ უფრო საზიანოა თუ გინდ პლენაროვის ყველა იმ გამოსვლებისა უპარტიო პრესაში 1906-07 წ. წ., რომლებსაც ასე სასტიკათ ჰგმობდა პარტია! მაშინ ხომ ლაპარაკი იყო მხოლოდ არჩევნებზე, ეხლა კი საქმე ეხება აჯანყებას ძალა-უფლების დასაპყრობათ!

და ასეთ საკითხში, ცენტრის მიერ გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, ამ გამოუქვეყნებელ გადაწყვეტილების წინააღმდეგ გალაშქრება როძიანკოსა და კერენსკის წინაშე უპარტიო გაზეთში—განაშეიძლება კაცმა წარმოიდგინოს უფრო მოღალატური, უფრო შტრეიკ-ბრეხერული საქციელი?

მე სამარცხვინოდ ჩავსთვლიდი ჩემთვის, ამ ყოფილ ამხანაგებთან წინანდელი მეგობრობის გამო რომ გამომეჩინა მერყეობა მათ დაგმობაში. მე ვლაპარაკობ პირდაპირ, რომ მათ ამიერიდან ამხანაგებათ აღარ ვსთვლი და მთელი ჩემი ძალღონით შევეცდები ცეკასა და ყრილობის წინაშე, რომ ისინი გამორიცხულ იქნენ პარტიიდან.

ვინაიდან მუშათა პარტია, რომელსაც ცხოვრება ხშირათ აყენებს პირისპირ აჯანყებასთან ვერ გადასჭრის ამ ძნელ ამოცანას, თუ ცენტრის გამოუქვეყნებელ დადგენილებათა წინააღმდეგ, მათ მიღების შემდეგ, ილაშქრებენ უპარტიო პრესაში და მებრძოლთა რიგებში შეაქვთ მერყეობა და არეგ-დარევა.

დეე ბატონ ზინოვიევი და კამენევი დაარსონ თავისი პარტია რამოდენიმე ათეულ დაბნეულ ხალხთან, დამფუძნებელ კრების კანდიდატებთან ერთად. მუშები ასეთ პარტიაში არ წავლენ, ვინაიდან მისი პირველი ლოზუნგი იქნება:

„ცეკისტებს, რომელნიც დამარცხდნენ ცეკას კრებაზე საკითხში გადაწყვეტ ბრძოლის შესახებ, უფლება ეძლევათ წავიდნენ უპარტიო პრესაში პარტიის გამოუქვეყნებელ დადგენილების წინააღმდეგ გასალაშქრებლად“.

დეე აშენონ მათ ასეთი პარტია; ჩვენი ბოლშევიკური მუშათა პარტია ამით მხოლოდ მოიგებს.

როცა გამოქვეყნდება ყველა დოკუმენტები, ზინოვიევის და კამენევის შტრეიკბრეხეობა კიდევ უფრო ნათელი გახდება. ჯერ-ჯერობით კი დე მუშების წინაშე დაისვას კითხვა:

„დაუშვათ, რომ სრულიად რუსეთის პროფესიონალურ კავშირის გამგეობამ გადაწყვიტა ხმების 80 პროცენტის უმრავლესობით, რომ მომზადებულ უნდა იქნეს გაფიცვა, მაგრამ არც ვადა და არც სხვა რამე ჯერ არ უნდა იქნეს გამოქვეყნებული. დაუშვათ, რომ ორმა წევრმა, ამოეფარენ რა „განსაკუთრებულ შეხედულებას“, გადაწყვეტილების შემდეგ არამც თუ დაიწყეს ადგილობრივ ჯგუფებისადმი მიმართვა გადაწყვეტილების გადათვალთვლების შესახებ არამედ გამოაქვეყნეს კიდევ თავისი წერილები უპარტიო გაზეთებში. დაუშვათ, რომ, დაბოლოს, მათ თვით გაილაშქრეს უპარტიო გაზე-

თებში გადაწყვეტილების წინააღმდეგ, თუმცა უკანასკნელი ჯერ არ ყოფილა გამოქვეყნებული და კაპიტალისტების წინაშე გინება დაუწყეს გაფიცვას.

„ისმება კითხვა, გამოიჩინენ თუ არა მუშები მერყეობას თავისი რიგებიდან ასეთი შტრეიკბრებერების გამორიცხვის საკითხში?“

რაც შეეხება იმას, თუ რა მდგომარეობაშია საკითხი აჯანყების შესახებ ეხლა, 20 ოქტომბრის წინ, მე შორიდან არ შემძლია ვიქონიო სწორი წარმოდგენა, თუ რამდენათ გააფუქა საქმე შტრეიკბრებერების გამოსვლამ უპარტიო პრესაში. ექვს გარეშეა, რომ პრაქტიკული ზიანი დიდია. საქმის გამოსწორებისთვის საჭიროა პირველ ყოვლისა აღდგენილ იქნეს ბოლშევიკური ფრონტის მთლიანობა შტრეიკბრებერების გამორიცხვით.

აჯანყების წინააღმდეგ წამოყენებულ იდეურ არგუმენტების სისუსტე მით უფრო ნათელი იქნება, რამდენადაც მეტს გამოვიტანთ მათ მზის სინათლეზე. მე ამ დღეებში გავვზავნე ამის შესახებ წერილი „რაბოჩი პუტ“-ში, და თუ რედაქცია შესაძლოთ ვერ სცნობს მის მოთავესებას, პარტიის წევრები, ალბათ, გაეცნობიან მას ხელთნაწერით.

ეს „იდეური“, უკაცრავად პასუხია, არგუმენტები ორნაირია: პირველი, დამფუძნებელი კრების „მოლოდინი“. მოვიცადოთ, შეიძლება მივალწიოთ—აი, მთელი არგუმენტი. შეიძლება სიმშვილით, ნგრევით, ჯარისკაცთა მოთმინების დაკარგვით, რომიანკოს ნაბიჯებით პიტერის გერმანელებისათვის გადაცემით, ლოკაუტებით, შეიძლება კიდევ მივალწიოთ.

მეორე, მყვირალა პესიმიზმი. ბურჟუაზიას და კერენსკის ყველაფერი კარგათ აქვს, ჩვენ კი ცუდათ. კაპიტალისტებს ყველაფერი მშვენივრათ მომზადებული აქვთ, მუშებს კი ყველაფერი ცუდათ. „ბესიმიტები“ საქმის სამხედრო მხარის შესახებ გაჰკივიან რაც ძალი და ღონე აქვთ, ხოლო „ობტიმისტები“ სდუმან, ვინაიდან რომიანკოს და კერენსკის წინაშე საიდუმლოების გამხელა მხოლოდ შტრეიკბრებერებისთვის არის სასიამოვნო...

მძიმე დროა. მძიმეა ამოცანა. მძიმეა ლალატი...

და მაინც ამოცანა გადაჭრილ იქნება, მუშები გაერთიანდებიან, გლეხთა აჯანყება და ჯარისკაცთა მოუთმენლობა ფრონტზე გააკეთებს თავის საქმეს! მედგრათ შევამჭიდროვოთ რიგები,—პროლეტარიატმა უნდა გაიმარჯვოს.

6. ლენინი.

შენიშვნები.

1. ამხ. ლენინის წერილი ც. კ. 31 (18) ოქტომბრის თარიღით საყურადღებო პარტიული დოკუმენტია, რომელიც იმას გვაჩვენებს, თუ რა ზომამდე მიაღწია შინაპარტიულმა ბრძოლამ ოქტომბრის წინა დღით. როგორც ვიცით, ც. კ. 29 (16) ოქტომბრის სხდომაზე ამხ. კამენევის და ზინოვიევის რევოლიუცია უარყოფილ იქნა ყველას მიერ ორის წინააღმდეგ. მეორე დღეს ხსენებულმა ამხანაგებმა, რომლებიც უკმაყოფილონი იყვნენ ც. კ. გადაწყვეტილებით ნახევრად მენშევიკურ „ნოვიაი ჟიზნ“-ს გადასცეს შემდეგი შენიშვნა, რომლის პასუხიც იყო აქ დაბეჭდილი ლენინის წერილი.

იუ. კამენევი „გამოსვლის“ შესახებ“.

ვ. ბაზაროვის გუშინდელ წერილში ნათქვამი იყო იმ ფურცლის შესახებ, რომელიც გამოშვებულ იქნა ორი ცნობილი ბოლშევიკის მიერ გამოსვლის წინააღმდეგ.

ამის გამო იუ. კამენევი იუწყება: რადგანაც დაჩქარებით ირჩეოდა საკითხი გამოსვლის შესახებ, მე და გ. ზინოვიევმა წერილით მივმართეთ ჩვენი პარტიის დიდ ორგანიზაციებს პეტერბურგში, მოსკოვში და ფინლიანდიაში, სადაც გადაქრით ვილაშქრებდით იმის წინააღმდეგ, რომ პარტიას თავის თავზე აეღო ინიციატივა რაიმე შეიარაღებული აჯანყების შესახებ ახლო ხანში.

უნდა ვსთქვა, რომ მე არ ვიცი ჩვენი პარტიის ისეთი გადაწყვეტილება, რომელიც შეიცავდეს ამა თუ იმ ვადისათვის რაიმე გამოსვლის დანიშვნას.

ასეთი გადაწყვეტილება თითქმის არ არსებობს. ყველას ესმის, რომ რევოლიუციის ახლანდელ მდგომარეობაში ლაპარაკიც კი არ შეიძლება რაიმე „შეიარაღებულ დემონსტრაციაზე“. ლაპარაკი შეიძლება მხოლოდ ძალა-უფლების ხელში ჩაგდებაზე შეიარაღებული ძალით და იმ ხალხს, რომელიც პასუხისმგებელია პროლეტარიატის წინაშე, არ შეუძლიათ არ იცოდნენ, რომ მასიური გამოსვლა შეიძლება, თუ ნათლად და გარკვევით ექნება დასმული შეიარაღებული აჯანყების ამოცანა. არა მარტო მე და ამხ. ზინოვიევი, არამედ — მთელი რიგი ამხანაგ-პრაქტიკანტებისა ფიქრობენ, რომ თავის თავზე შეიარაღებული აჯანყების ინიციატივის აღება ამ მომენტში, ძალთა ახლანდელი განწყობილების დროს, საბჭოების ყრილობის რამდენიმე დღით ადრე და მის დამოუკიდებლად, იქნებოდა პროლეტარიატისა და რევოლიუციისათვის დამღუპველი ნაბიჯი.

არც ერთ პარტიას და მით უმეტეს ჩვენს პარტიას, რომელშიც არის იმედი და რწმენა მასებისადმი, არ შეუძლია არ მიისწრაფოდეს ხელისუფლებისაკენ, რომ სახელმწიფოებრივი ხელისუფლების საშუალებით განახორციელოს თავისი პროგრამა. არც ერთ პარტიას და მით უმეტეს ჩვენსა, პროლეტარიატის, ქალაქის და სოფლის ღარიბთა პარტიას არ შეუძლია, არ აქვს უფლება უარი სთქვას აჯანყებაზე. აჯანყება იმ ხელისუფლების წინააღმდეგ, რომელიც ქვეყანას ლუპავს მშრომელთა მასების წაუბრებელი უფლებათა, და ცნობილ მომენტებში—ვალს იმ პარტიებისა, რომელთაც მასები ენდობიან. მაგრამ აჯანყება მარქსის გამოთქმით არის ხელოვნება. და სწორედ ამიტომ ვფიქრობთ, რომ ჩვენი მოვალეობაა ამ ქამად, ახლანდელ მდგომარეობაში, გავილაშქროთ იმის წინააღმდეგ, რომ თავის თავზე ავიღოთ შეიარაღებული აჯანყების ინიციატივა, რომელიც განწირული იქნებოდა დამარცხებაზე და მოჰყვებოდა დამლუპველი შედეგები პარტიისთვის, პროლეტარიატისა და რევოლუციისთვის. ყველაფერი ამის ახლო დღეებისათვის გამოტანა ნიშნავდა სასოწარკვეთილების ნაბიჯის გადადგმას. ჩვენი პარტია კი ძლიერია, მას წინ უდგას დიდი მომავალი, რომ გადასდგას ასეთი სასოწარკვეთილი ნაბიჯები.

ამის შემდეგ გამოსულმა ამხ. კამენევმა განაცხადა, რომ ის ხელს აწერს ამხ. ტროცკის მიერ გაკეთებულ განცხადების თითოეულ სიტყვას,

2. პიტერის საბჭოში 31 (18) ოქტომბერს ამხ. ტროცკიმ განაცხადა, რომ არც ბოლშევიკები, არც პეტროგრადის საბჭო აჯანყებას და გამოსვლას მახლობელ დღეებისათვის არ ამზადებს და არავითარი შეიარაღებული აჯანყება არ დაუნიშნავს; მაგრამ თუ საქმეთა ვითარების გამო საბჭო იძულებული იქნებოდა დაენიშნა გამოსვლა,—მუშები და ჯარისკაცები, როგორც ერთი კაცი, გამოვიდოდნენ მის დაძახილზე.

ამხ. ტროცკის თქმით „ის იძულებული იყო ასე მოქცეულიყო კამენევის განცხადების გამო, რომ მას განზრახვა აქვს გამოაქვეყნოს თავისი რეზოლუცია საბჭოში“.

3. „რაბიჩ. პუტ.“-ის № 41—გამოქვეყნდა შემდეგი წერილები რედაქციისადმი:

I.

„წერილში ამხანაგებისადმი“, რომელიც მოთავსებულია „რაბ. პუტ.“ გუშინდელ ნომერში ამხ. ლენინი ეკამათება „ორი ამხანაგის“ შეხედულებას, რომელთგან ერთი მე ვარ.

მთელ რიგ გარემოებათა გამო მე იძულებული ვარ ახლა უარი ვსთქვა ამ პოლემიკის გამო ვრცელი პასუხის გაცემაზე. ვიტყვი მხოლოდ, რომ ჩემი ნამდვილი შეხედულებები სადავო საკითხის შესახებ ძლიერ შორსაა იმათგან, რომელთა შესახებ დაობს ამხ. ლენინი. ვუერთდები რა ამხ. ტროცკის განცხადებას, რომელიც გუშინ იყო გაკეთებული პეტერ. მუშ. და ჯარ. კაცთა დეპუტატების საბჭოში, მე ვფიქრობ, ჩვენ შეგვიძლია შევამჭიდროვოთ რიგები და გადავდოთ ჩენი დავა უფრო ხელსაყრელ მდგომარეობამდე. **გ. ზინოვიევი.**

რედაქციისაგან: ჩვენ თავის მხრით იმედს გამოვსთქვამთ, რომ ამხ. ზინოვიევის მიერ გაკეთებული განცხადებით (აგრეთვე ამხ. კამენევის განცხადებით საბჭოში) საკითხი გამორკვეულად შეიძლება ჩაითვალოს. ამხ. ლენინის მკაცრი კილო არა სცვლის იმას, რომ უმთავრესად ჩვენ ვრჩებით ერთი აზრისანი.

II.

„რ.ა.ბ. პუტ.“ რედაქციაში.

„ბირე. ვედ.“ ორ უკანასკნელ ნომერში დაქინებით ავრცელებენ ხმებს, თითქმის ჩემთვის მოემართოს ოფიციალურად ქალაქის მილიციის წარმომადგენლებს განცხადებით იმ გამოსვლების შესახებ, რომლებიც თითქმის მზადდებოდეს. იქვე გადაცემულია ჩემი პასუხი მათდამი, რომელსაც დართული აქვს რედაქციის გაბოროტებული კომენტარიები.

ვაცხადებ, რომ ყველა ეს განცხადებები პირველიდან უკანასკნელ სიტყვებამდე გამოგონილია. ვინმეს რომ მიემართა ასეთი კითხვით, მე ვუპასუხებდი მას სიტყვიერად იმავეს, რაც ამხ. ტროცკიმ განაცხადა პეტროგრადის მუშ. და ჯარისკ. დებ. საბჭოში (30) 17 ოქტომბერს.

ა. ლუნაჩარსკი.

4. კამენევის განცხადება ც. კ. გამოსვლის შესახებ მიცემული იყო მის მიერ 29 (16) ოქტომბერს (იხ. ზემოდ 29 (16) ოქტომბრის ც. კ. სხდომის ოქმის დამატებები).

5. სამხ. კომ. განცხადება ჩვენ ვერ ვნახეთ.

6. პეტერბურგის ქალაქის საბჭო (АУМ) ცდილობდა ოქტომბრის დღეებში დაეკავებია „ნეიტრალური“ პოზიცია და განესაზღვრა თავისი მუშაობა ქალაქში წესრიგის დაცვით. ამ მიზანს ფორმალურად ემსახურებოდა მის მიერ მოწყობილი მილიცია. ნამდვი-

ლად კი ამ მილიციის დანიშნულება იყო ებრძოლა მას იარაღით ხელში ბოლშევიკების წინააღმდეგ.

7. ოქტომბრის რევოლუციის წინა დღით 5 ნოემბერს (23 ოქტომბერს) დროებითმა მთავრობამ მიიღო დებულება ფინლიანდიის დამოუკიდებლობის შესახებ. ფინლიანდიას, რჩებოდა რა კავშირში რუსეთთან, ენიჭებოდა დამოუკიდებელი კანონმდებლობა და მთავრობა. ასეთი მდგომარეობა იყო ფინლიანდიის სეიმის ბურჟუაზიული უმრავლესობის პოლიტიკის შედეგი, რომლის წინააღმდეგ აბს. კოლონტაის მიერ შეკრებილი ცნობებისა ილაშქრებდნენ სოციალ-დემოკრატები.

მასალები და დოკუმენტები.

შთავრობის საწინააღმდეგო მოძრაობა უნდარშერიის არქივის მიხედვით.

(საქართველოს სარეგ. მუზეუმის მასალებიდან)

პოლიციის მხედველობის ქვეშ მყოფნი.

— **ბეზკოვსკი**—გადმოსახლებულია ვარშავის გუბერნიიდან ტფილისში პოლიციის მხედველობის ქვეშ სამი წლით 1897 წლიდან. პროფესიით არის მქსოველი.

— **ვლავიაკ**—ლიუბლინის გუბერნიის მცხოვრები. გადმოსახლებულია ვარშავიდან ტფილისში სამი წლით. მსახურობს ადელხანოვის ქარხანაში. ნება აქვს წავიდეს ბაქოში, სადაც ჯერ არ წასულა.

— **ზალევსკი**—(ფეიქარი) ვარშავიდან ტფილისში.

— **კაჭინსკი**—(მეჩუსტე) ვარშავიდან.

— **ლევაშკევიჩი**—ელსაბედ ივანე ყელობინას ასული—მინსკის გუბერნ. გადმოსახლებულია პეტერბურგიდან ტფილისში 12 მარტს 1897 წელს.

— **ლევაშკევიჩი** ივან ალექსანდრ. გადმოსახლებულია პეტერბურგიდან ტფილისში 21/III—97 წელს.

— **მაცინკევიჩი**—გადმოსახლებულია ვარშავიდან 31/III—98 წ. გარდაიცვალა.

— **ოგანჯანოვი ამაზასპ** მოსკოვ. უნივერსიტეტ. ყოფილი სტუდენტი, შედიოდა 45 გაერთიანებულ მოსკოვის სათვისტომოთა კავშირში. ტფილისელია. ცხოვრობს მამასთან.

— **ოლევნიჩაკი**—(მეწაღე) ვარშავიდან.

— **ტრუაეკოვსკი**—ვარშავიდან.

— **ტატოხოვი არშაკ**—კანცელარიის გადამწერი. ნება დაერთო იცხოვროს ქუთაისის გუბერნიაში, სადაც წავიდა 28/IX—99 წ.

— **ზავაროვი სიმონ**—კოლევსკი საეკრეტარი—თავს ირჩენს გადამწერობით. ტფილისელია.

— **ნაზაროვი**—ტულიდან—პროფესია არა აქვს.

— **ხაჭიენკო**—გადმოსახლებულია პეტერბურგიდან. მსახურობს ტფ. რკინის გზის მთავარ სახელოსნოებში.

— **კირილოვი**—პეტერბურგიდან. ზეინკალი. მსახურობს კარაპეტოვის კარხანაში.

— **რომანოვი**—(ზეინკალი) ტულიდან. მისი ძმა ივანე მსახურობს ტულის თოფების დასამზადებელ კარხანაში.

— **ლოიკო ლიღია**—პერმის მცხოვრები. ტფილისში თანამშრომლობს გაზეთებში. ქმარი მსახურობს ლიბავო-რომენის რკინის გზის სამმართველოში მთავარ ბუხჰალტრათ. შინაგან საქმეთა სამინისტრომ ნება დართო გადავიდეს კურსკში. მისი თანამშრომლობა „ნოვ. ობაზრ“ გამოიხატა სასამართლოს სხდომის სტენოგრაფიული ანგარიშების მიწოდებაში, რაზედაც ნებართვა არ აუღია (ტფ. გუბერნატორის ცნობა).

— **ბარიკოვი**—სარატოვიდან. სამუშაო ჯერ-ჯერობით არა აქვს. მსახურობს კანტორის მოხელეთ ა/კ. რკინის გზის სამასალო განყოფილებაში. ნება არა აქვს გავიდეს რკინის გზის ხაზზე. ბარიკოვი წერილებს ათავსებს „ნოვოე ობოზრენიეში“ (ქანდარმერიის მიმოწერიდან).

— **დივეევა**—ალექსანდრა ეგორის ასული—ცარიცინიდან, თხოულობს ნება დართონ შევიდეს საბებიო ინსტიტუტში. 1898 წელს, როცა სარატოვში ცხოვრობდა, გუბერნატორისთვის უთხოვია „ნება მომეცი უფრო კულტურულ ქალაქში, მაგ. ტფილისში, ვიცხოვროვო“.

— **ივანოვი**—პეტერბურგიდან. სამუშაო არ აქვს. გარდაიცვალა 9 ივლისს 1899 წ.

— **პროტასერდოვი**—ქ. პერმის მცხოვრები. მოვიდა ქუთაისიდან ტფილისში. სამუშაო არ აქვს. სურს დაიჭიროს ეგზამენი ერთ-ერთ უნივერსიტეტში, მსახურობს სააბრეშუმო სადგურში 30 მან. თვეში.

— **პროტასერდოვა ანასტასია**—ქუთაისიდან ტფილისში. მამა მისი ქუთაისის ქალთა წმ. ნინოს სასწავლებლის ინსპექტორია.

— **ლიხენკო**—მანგლისელი—ზეინკალი. ცხოვრობს ტფილისში.

— **ტრიფონოვი**—მანგლისელი—ხარატი, — ცხოვრობს ტფილისში.

— **სერგეევი**—ახალციხელი. ზეინკალი ცხოვრობს ტფილისში.

— **კადალაშვილი**—(ს. მაღარო, სიღნაღ. მაზრა). პოლიციის მხედველობის ქვეშ იმყოფება შინაგან საქმეთა მინისტრის განკარგულებით ა/კ. რკინ. გზ. მთავარ სახელოსნოებში მუშათა გაფიცვაში მონაწილეობისათვის. ცხოვრობს ტფილისში. ჩამომსხმელის თანაშემწედლიდან გაფიცვისა სამსახურში არ მოსულა.

— **კუპრიკოვი**—ეისკიდან (ყუბანის ოლქი). მჭედელი, ცხოვრობს ტფილისში.

— **კამიშევი**—ესენტუკიდან. მეჭვების თანაშემწე. მუშაობს მთავარ სახელოსნოებში.

— **გლადიშევი**—ტფილისელი, ხარატი. ცხოვრობს ტფილისში.

— **ტულუპოვი**—(ზეინკალი) სტავროპოლის მცხოვრები. პოლიციის მხედველობის ქვეშ იმყოფება ა/კ. რკინის გზის მთავარ სახელოსნოების მუშათა გაფიცვაში მონაწილეობისათვის. ცხოვრობს ტფილისში.

— **ლატკევიჩი**—ვარშაველი. გადმოსახლებულია პეტერბურგიდან ტფილისში. ტყავზე მომუშავე.

— **დონდაროვი პეტრე**—გორელი. უმუშევარია. ცხოვრობს ტფილისში.

— **გოგვაძე** ალექსი ივანეს-ძე—(დურგალი) ხაშმელი (ტფ. გუბ.) პოლიციის მხედველობის ქვეშ იმყოფება ა/კ. რკინ. გზ. სახელოსნოებში მომხდარ გაფიცვაში მონაწილეობისათვის. ცხოვრობს ს. ხაშმში.

— **მახარაძე ფილიპე** იესეს-ძე—უმაღლესი ბრძანებით (14/X—96 წ. თარიღით) იმყოფება პოლიციის მხედველობის ქვეშ სახელმწიფო დანაშაულისათვის. ცხოვრობს ს. ანაგაში. მსახურობს კახეთის საფილოქსერო კომიტეტში. თვალყურის დევნის ვადის გათავების გამო განთავისუფლებულია, მაგრამ აკრძალული აქვს ცხოვრება სატახტო ქალაქებში და პეტერბურგის გუბერნიაში.

— **ნიკოლაევი**—ტფილისელი, კელექსკი რეგისტრატორის შვილი. ცხოვრობს ტფილისში. მსახურობს მემანქანის თანაშემწედ სად. ტფილისში.

— **მაღალოვი ალექ.** გიორგ. კიევის უნივერსიტეტის ყოფილი სტუდენტი.

— **ვალკოვი**—მელიტოპოლიდან. ავსტრიის ქვეშევრდომი. სთხოვს ჟანდარმერიას ნება დართოს წაეიდეს დერბენტში, „რადგანაც, როგორც უცხოელს, მას აქაურ ქარხნებში არ ღებულობენ“.

— **სტეპანიანცი**—ზარხარიანცი—ყოფ. სტუდენტი ხარკოვის ტექნოლოგიურ ინსტიტუტისა.

— **პუშკარიოვი**—ქუთაისიდან ჩამოვიდა ტფილისში. ყოფილი სტუდენტი ხარკოვის ტექ. ინტ. ნება დაერთო წაეიდეს ტფილისიდან ხარკოვში.

— **ლატკინი**—გადმოსახლებულია მოსკოვიდან ტფილისში. კოლექსკი ასესორის შვილი. შევიდა რკინის გზის სამსახურში ტფილისში.

— **ხალიშჩევი**—გადმოსახლებულია მოსკოვიდან ტფილისში. ბრალი ედება „მოსკოვის ინტელიგენტ-პროპაგანდისტების ჯგუფის

საქმეზე. კავშირი ჰქონდა ინტელიგენტებთან—მალინოვსკისთან, კარიშევთან და სხ.

— **როდზევიჩი-ბელევიჩი** ვლადიმერ კარლოსძე. მიცემულია პასუხისგებაში ქ. ორიოლის მუშათა შორის პროპაგანდისათვის. გადაწყვეტილი ჰქონდა უფის გუბერნიაში გადასახლება. მსახურობდა ა/კ. რკინის გზის სავაქრო განყ, კანტორის მოხელეთ. 21/III—900 დაითხოვეს სამსახურიდან. ბრალი ედებოდა ტფილისის სტამბების და სხვა ამგვარ წამოწყებათა მუშების გაფიცვის მოწყობაში. დაპატიმრებული იყო 24 იენისიდან 19 ოქტომბრამდე, შემდეგ გაანთავისუფლეს (1900 წ.) მისი ტფილისში გაჩერება სასურველი არ არის, რადგანაც ასოთ ამწყობთა გაფიცვაში მონაწილეობის გარდა ის მონაწილეობდა ტფილისის ტრამეის კონდუქტორების და კუჩერების გაფიცვაში. ფულს აგროვებდა გაფიცულთათვის. რადგანაც ტფილისში მუშათა მოძრაობაა, სასურველი იქნებოდა როდევჩიის გადასახლება სოხუმში, სადაც მუშები არ არიან და სადაც არც ჰაეა იქნებოდა მისთვის, როგორც ქლეჩიანისთვის, საზარალო.

— **ტატარინოვი** —გადმოსახლებულია ტულისიდან ტფილისში. მიცემულია პასუხისგებაში ტულის მუშათა შორის „სოციალური პროპაგანდის წარმოებისათვის“ ინტელიგენტებთან მალინოვსკისთან და კირილოვთან ერთად.

— **ბოგოროზ ნიკოლ.** ალექსისძე—ა/კ. რკინის გზის მე 4 უბნის ექიმი. არაფერში შენიშნული არ არის. წავიდა სამსახურის გამო განჯაში.

— **ბიტაიტის ივნატი**—თხოულობს შევიდეს სამსახურში საქართველოს სამხედრო გზის სააგენტოში. პოლიციის დეპარტამენტს შესაძლებლად მიაჩნია შევიდეს სამსახურში თუ წასვლა-მოსვლის უფლება არ ექნება. დეპარტამენტის მომართვაში ასეთი კურობია: „В контр-агентство военно-грузинской железной дороги“—მიეცა მოწმობა წავიდეს ბაქოში სამუშაოს მოსაძიებლად 22/I გარდაცვლილა მიხეილის საავადმყოფოში.

— **ნიკოლაევი ნიკოლ.** კოლეესკი რევისტრატორის შვილი—პასუხისგებაშია მიცემული მთავრობის საწინააღმდეგო გამოცემათა შენახვისათვის. დაითხოვეს ა/კ. რკინის გზის სამსახურიდან.

— **შტეინბერგი** ეიქ. სამ., მეორე საპიორის ბათალიონის ჯარის-კაცი. შეეცადა მოეწყო საიდუმლო სტამბა სარატოვის მიხლობლათ. გადმოგზავნილია ვილნოს უნდარძერის განკარგულებით კავკასიის სამხედრო საოლქო შტაბის განკარგულებაში, რომ აქ მოიხადოს სამხედრო სამსახური.

— **კალინინი მიხ. ივან.** გადმოსახლებულია პეტერბურგიდან 17/4/900—ტფილისში. კავშირი ჰქონდა ინტელიგენტებთან, უთმობდა მათ ბინას კრებების გასამართავად. თითონაც ღებულობდა ამ კრებებში უშუალო მონაწილეობას. დასახლდა მე-10 უბანში, ელისაბედის და ვაგზლის ქ. ქ. კუთხე. ხელწერილი ჩამოერთვა, რომ ტფილისიდან არ გავა უნებართვით. არსად არ მსახურობს. ფიქრობს შევიდეს ა/კ რკინის გზის მთავარ სახელოსნოში. 13 სექტემბრიდან დათხოვნილია სამსახურიდან რკინის გზის სახელოსნოებიდან პოლიციის დეპარტამენტის სურვილის თანახმად. კალინინის თხოვნა, რომ ნება დართონ მას წავიდეს რეველში სამუშაოს საძებრათ, უშედეგოთ დასტოვა პოლიციის დეპარტამენტმა; 23 დეკემბერს დაპატიმრებულ იქნა მეტეხის ციხეში ტფილისის სახელოსნოში დაწყებული მუშათა მოძრაობის საქმეზე.

კლაბუკოვსკი ანტონ ედუარდ. პლონეთის სოციალისტური პარტიის წევრობისათვის მისზე დაწესებულია სამი წლით თვალყურის დევნება. პეტერბურგიდან ჩამოყვანილ იქნა ტფილისში ეტაფით. კლაბუკოვსკის სამსახური რკ. გზის სახელოსნოებში რკ. გზის თანდარიას არ მიაჩნია სასურველად. ის დათხოვნილ იქნა სამსახურიდან.

— **როპი** ელისაბედი მოხელის (ჩინოვნიკის) ქალი—ტფილისელია. იმყოფება პოლიციის მხედველობის ქვეშ.

— **ოვიცკი** ვლადის. კონტრ:—გადმოსახლებულია პეტერბურგიდან ტფილისში.

(არქ. №228/1900 წ. ტფ. ჟანდარმერიის საქმე).

— **ტერეპილი** (მჭედელი სათადარიგო უნტერ ოფიცერი. აკრძალული აქვს ცკოვრება რუსეთის შიდა გუბერნიებში (სამრეწველო ქალაქებში) სხვათა შორის ბაქოს გუბერნიაშიც. იგზავნება დონის როსტოვიდან ტფილისში. სამუშაოს შოულობს მთავარ სახელოსნოებში, მაგრამ სამუშაოდან ითხოვენ პოლიციის დეპარტამენტის განკარგულებით და ნებას აძლევენ, თანახმად თხოვნისა, გადასახლდეს ასტრახანში.

— **ნაზაროვი** (ნოქარი) სარატოვიდან.

— **ტერნოვი**—დონის ოლქიდან—დონის როსტოვი (ასოთამწყობი) ტფილისის გუბერნატორში ნება დართო შევიდეს ასოთამწყობათ ერთ-ერთ სტამბაში.

— **ფედოროვი** (ეჭიმი) დადესტანის ოლქიდან, მსახურობს სოფლის ეჭიმიდ ახალციხეში. თვალყურის დევნა დაწესებულია პეტერბურგიდან.

— **გაბუნია ქ.** სოხუმელი ვაჟრის შვილი.

— **მელენტიევი** (მოხელის შვილი) გადასახლებულია მოსკოვიდან.

— **იაკობ მორდოკოვიჩი** ნება ეძლევა ვარშავიდან ჩამოვიდეს აბასთუმანში. ტფ. ჟანდარმერიას სთხოვს ნება დართოს უკანვე დაბრუნებისა.

— **ივანოვი** გადმოსახლებულია კიევიდან ბაქოში — იქიდან ტფილისში. აკრძალული აქვს ცხოვრება საუნივერსიტეტო და სამრეწველო ქალაქებში.

— **კრიცინი და ილკეშტინი** გადმოსახლებულია ხარკოვიდან ტფილისში პოლიციის მხედველობის ქვეშ.

— **ივანოვსკი** — გადმოსახლებულია ქერჩიდან ტფილისში კოლპინის მეშვებს შორის რევოლუციონური მუშაობისთვის. პეტერბურგის მოქალაქეა. ტფილისში მოსვლისთანავე მიღებულ იქნა ხელოსნად ა/კ. რკ. გზის ტფილისის დეპოში.

— **ვალეკოვი** ტულიდან ტფილისში პოლიციის მხედველობის ქვეშ. მოსვლისთანავე თხოულობს კალუგაში გადასვლის ნებართვას. პოლიციის დეპარტამენტს შესაძლებლად მიაჩნია ვალეკოვის დატოვება ტფილისის მთავ. სახელოსნოებში მუშათ, თუ დაწესებული იქნება მასზე სათანადო თვალყურის დევნა.

— **კოზინი** — გაგზავნილია დონის როსტოვიდან ბათუმში. ითხოვს ტფილისში გადასვლის ნებართვას. „მუშათა მოძრაობის განვითარების გამო მისი აქ (ტფილისში) გადმოსვლა სასურველი არ არის“ (ჟანდარმერიის მოხსენება ტფ. გუბერნატორს).

— **ლაგრინოვიჩი** — სოლვიჩეგოდსკიდან (ვოლოგდის გუბ.) ვილნოს მეშჩანინი. გადმოსახლებულია ტფილისში. მიღებულ იქნა ტფილისის რკინის გზის სახელოსნოებში. მუშაობს ტფილისის დეპოში ხარატად. პოლიციის დეპარტამენტს საწინააღმდეგო არაფერი აქვს, რომ მან იმუშაოს რკ. გზის სახელოსნოებში, თუ თავდაპირილად იქნება, წინააღმდეგ შემთხვევაში, დათხოვნილი იქნება.

— **რიაბინინი** — გლადიმირის ჟანდარმერია ბრალს სდებს მუშათა შორის პროპაგანდის გაწევაში. სამთო ინჟენერია. გადმოსახლებულია პეტერბურგიდან ტფილისში, მუშაობდა მუშათა შორის კოვროვის, შუიის ნაზრაში, ივანოვო-ვოზნესენსკში. ეწეოდა რევოლუციონურ პროპაგანდას და ავრცელებდა არალეგალურ ბროშიურებს მუშათა შორის. ორენბურგის ნაცვლად ნება დართეს წავიდეს ტფილისში. ინჟ. რიაბინინის თხოვნაზე, რომ მას ნება დართონ წავიდეს ტფილისიდან სხვაგან თავის პროფესიის სამუშაოს მოსაძიად,

ქანდარმერია პოლიციის დეპარტამენტს 1900 წ. 23 დეკემბრის თარიღით აცნობებს, რომ „დაენიშნოს რიაბინინის საცხოვრებლათ ერთი მცირედ დასახლებული პუნქტი შავი ზღვის პირად, სადაც არ არიან მუშები და არა ტფილისი, სადაც ამჟამად 12,000 მუშაა, თუ სათვალავში არ ჩავაგდებთ მახლობელ ქარხნებსა და მადაროებს, სადაც მუშების უმეტესობა ადგილობრივი მცხოვრებნი არიან, რომლებიც ადვილათ ეძლევიან ყოველგვარ გატაცებებს“.

— **ლიტვინი**—კოლომნის (მოსკ. გუბ.) მეშჩანინი. გადმოსახლებულია პეტერბურგიდან ტფილისში. ბრალი ედება იმაში, რომ ასლოს იღვა ინტელიგენტ ავითატორების ჯგუფთან, რომელიც მუშათა შორის ეწოდა სოც. დემოკრატიული იდეების პროპაგანდას და დახმარებას უწევდა მათ ამ საქმეში.—სწერს პეტერბურგის ქანდარმითა სამიბრთველო. „23 დეკემბერს დაპატიმრებულ იქნა მეტეხის ციხეში. პასუხის გებაშია მიცემული ტფილისის მთავარ სახლელოსნოების მუშათა მოძრაობაში მონაწილეობისათვის“.—

— **ტურბინი** მღვდლის ქალი. ქ. ორიოლიდან ტფილისში იმყოფება საექიმოდ.

— **ნოსარი გიორგი** ყოფილი სტუდენტი. პოლტვის გუბერნიიდან—ეკატერინოსლავის პოლიცმეისტერის მოწმობით. ქანდარმერია სთხოვს პოლიცმეისტერს ცნობას რას აკეთებს ნოსარი.

— **ხოროკინა** ეკატერინა. ქალთა საექიმო ინსტიტუტის მსენელი. გადმოსახლებულია პეტერბურგიდან ტფილისში.

(არქ. № 229/1900 —ტფ. ქანდარმერიის საქმე).

— **ტიშჩენკო**—სამასწავლებლო ინსტიტუტის მოწაფეს—დაეკითხოს რა იცის მან ანდრია ტიშჩენკოს და მიტროფანე კაზენკოს შესახებ მუშათა შორის პროპაგანდაზე როგორც ზეპირად, ისე არალეგალური ფურცლების გავრცელებით. უნახავს მას როდისმე „რაბოჩე დელოს“ მაისის ნომერი 1899 წლის და სურათი პირველ მაისობის დღესასწაულის. (ეკატერინოსლავის ქანდარმერიის შეკითხვიდან).

ბერეკ იანკელ **ტაბაჩნიკის**—ლეიბ-გრენადერის ერეგნის პოლკის ჯარისკაცის დაკითხვა ქანდარმერიის მინდობილობით 15/111—1900 წ. კორონზელიტისა და აფრბახის რევოლიუციონური მუშაობის შესახებ.

— **ნადეჟდა ჩერნოვისა** (ეკატერინოსლავიდან) და **ხერგ. ბარიკოვს** (ტფილისში) შორის მიმოწერის შესახებ—ეკატერინოსლავის ქანდარმერიის წინადადებით ტფილისის ქანდარმერიამ გამოიკვია, რომ ბარიკოვს ტფილისში კაეშირი აქვს შემდეგ პირებთან:

ივანე სვედენცოვთან, თანამშრომლობს გაზ. „ნოვ. ობოზ“. ივანოვიჩის ფსევდონიმით (ნაროდნიკებია); ალექსანდროვსკისთან ალექ. კირ.; აგანჯანოვთან ამაზზ. (საზღვარ გარეთ არის), შეჩერებულ „ნოვ. ობოზრ“ ყოფილ მდივან გიორგი მიხ. ლასხიშვილთან (მარქსისტი), ოლღა კაიდანოვთან, ლილია ლოიკოსთან, ალექსანდრე კალიუენისთან, თვალის ექიმ ალექ. შიტილოვთან.

— **არჩილ ლევანიძე ჯაფარიძე** — მოსკოვის უნივერსიტეტის სტუდენტი, სად იმალება? ჟანდარმერიის შეკითხვა გორის მაზრის უფროსს 21/8 1900. მოსკოვის ჟანდარმერიის დეპეშა ტფილისისას ჯაფარიძის შესახებ: „Не откажите ускорить ответом на № 9139 — Зубатов“. უნდა გაჩხრეკილ და დაპატიმრებულ იქნას. ჯაფარიძე წასულია მოსკოვში.

— **ალექსან. ივანისძე ივანოვი, აბრამ გუსინსკი, მელკო ზელიქმანი** ეკატერინოსლავის ჟანდარმერიის მოთხოვნით უნდა გაჩხრეკილ და დაპატიმრებულ იქნან, „მარიუპოლის სოც. დემ. მუშათა პარტიის“ საქმეზე. ავრცელებდენ ალკრძალულ მიწოდებებს მარიუპოლში 1898 წელს.

— **გამოკი** ვასილი მაქსიმოძე — ზეინკალი და ელექტრო-ტექნიკო — ცხოვრობს ტფილისში. ხარკოვის ჟანდარმერიის ცნობით, მსახურობს რომელიღაც ქარხანაში. ხარკოვის ჟანდარმერია მოითხოვს მის დაპატიმრებას.

(არქ № 231/1900 წ. — ტფილისის ჟანდარმერიის საქმე).

— **გარიშვილი სტეფანე**. აკრძალული აქვს ცხოვრება ტფილისში და მიხაილოვში. თხოულობს ნება დართონ იცხოვროს ტფილისში. ჟანდარმერიის აზრით ვინაიდან ა/კ. რკინ. გზის მთავარ სახელოსნოებში თავი იჩინა მუშათა მღელვარებამ, ამავე სახელოსნოში მოსამსახურე სტ. გარიშვილისთვის ტფილისში ცხოვრება სასურველი არ არის, რადგანაც ის მონაწილეობას ღებულობდა 1898 წელს სახელოსნოში მომხდარ არეულობაში“.

(არქ. № 234) 1900 წ. — ჟანდ. სამმ. საქმე).

— ტფილისის პოლიცემისტერის მოხსენება ჟანდარმთა სამმართველოს (13/XI 1900 № 2555) თვალყურის დევნის დაწესების შესახებ მთავარ სახელოსნოს მუშებისთვის: სერგეი ალილუევი, ნიკიფორე ბერაძე, ივანე რაქვიაშვილი და ლავრენტი სამიუკაშვილი.

— პოლიციის მხედველობის ქვეშ (№ 5875 — 30/XII — 900) არიან ივანე კიასოვი, სევერიანე ხვიჩია, კალისტრატე გოგუა. (არქ. № 238/1900 — ტფ. ჟანდ. სამმ. საქმე).

მუშათა მოძრაობა.

ქანდარმთა სამმართ. უფროსი (9/10 1900 № 4645) მოახსენებს დ. პ. ზუგუნი (პოლიციის დეპარტამენტის დირექტორს), თუ რათ არ გაგზავნა თავის დროზე ცნობა ტფილისში მომხდარი გაფიცვების (ზაფხულში) შესახებ. სხვათა შორის ამ მოხსენებაში ნათქვამია: „ისეთი გაფიცვები, როგორიც ამ ზაფხულს იყო ტფილისის ქარხნებში, აქ ჩვეულებრივი მოვლენაა, რასაც არავინ არავითარ ყურადღებას არ აქცევს, რადგანაც ის პირობებში, რომელშიაც არიან მექარხნეები და მუშები, განსხვავდება ევროპის რუსეთის სხვადასხვა ადგილებში დამკარებულ ურთიერთობათაგან: იქ შემოღებულია საქარხნო წესდება და საქარხნო ინსპექცია, შიდა რუსეთში როგორც მუშას, ისე მექარხნეს, დაკისრებული აქვთ განსაზღვრული ვალდებულება. არ არის იმის მაგალითი, რომ მუშა საზაფხულო სამუშაოდ წავიდეს მექარხნეს გაუფრთხილებლად, მექარხნეც არ არის ვალდებული ასეთი მუშები უკანვე მიიღოს სოფლიდან დაბრუნების შემდეგ, იქ მექარხნეს თვითონ შეუძლია კარგი მუშა გადაიყვანოს მანქანაზე, სადაც მას მეტი ხელფასი ექნება, აქ კი მექარხნემ უნდა უყუროს თითოეული მუშის ჩვეულებრივ მუშაობას, უფლებაც არ აქვს სამუშაოს წახდენისათვის დააჯარიმოს და სხვა. აქ კი ასეთი ამბები ხდება. აქაური მუშა სრულიად ველურია, თვითნება, და არა თუ იმუქრება სიკვდილით, თვით კაცის მოკვლაც მისთვის არაფერს ნიშნავს. ეს კარგად იცნავენ მექარხნეებმა. აქ შემოძლია დავასახელო იმის მაგალითი, თუ როგორ ფიქრობდნენ ადგილობრივი მუშები ტყიბულის მაღაროთა ადმინისტრაციის დარბევას“.

— ა. კ. რკინის გზის სახელოსნოებში მომხდარი მუშათა გაფიცვის გამოძიებამ გამოარკვია, რომ გაფიცვა გამოიწვია გზათა სამინისტროს მიერ გამოწვეულმა წესებმა მოსამსახურეთა სამსახურიდან დათხოვნის დროს დაჯილდოვების შესახებ. ეს წესები იმდენათ საზარალო არ ყოფილა მოსამსახურეთათვის, მაგრამ ის არ იყო გატარებული მთავრობის მიერ შესაფერისად. გაფიცვა დაიწყო მშვიდათ. რკინის გზის უფროსის უტაქტო განკარგულებამ დახმარება გაუწია გაფიცვის გაღვივებას, შემდეგ გაფიცვა გადაიქცა უწყესოებათ; ლიანდაგზე მატარებლების გაჩერება. გაფიცვა გაგრძელდა მთელი ერთი კვირა, შემდეგ მოხდა მთავრობის მხრით დათმობა — დატოვებულ იქნა ძველი წესები, ვიდრე მოხდებოდა მათი გადასინჯვა და გადამუშავება იმ სახით, როგორც ეს სასურველი იქნება გაფიცულთათვის. გამოძიებაში მიცემული იყო 30 კაცი. დაიწყო გა-

მოძება 1898 წლის დეკემბრის 14-ს და დასრულდა 1899 წლის მაისის 8-ს, რაც წარმოგედგინა თქვენ ბრწყინვალეობას 1899 წლის ივნისის 21-ს № 1763. (არქ. № 233 1900-გვ. ეანდ. სამმ. საქმე).

— „25 აგვისტოს პოლიციის დეპარტამენტს ეცნობა იარაღოვის მექანიკურ ქარხანაში, ადელხანოვის ტყავის, ენფიაჯიანცის, ბოზარჯიანცის და საფაროვის ქარხნებში მომხდარი გაფიცვების შესახებ. ადელხანოვის ქარხანაში გაფიცვა დაიწყო 10 აგვისტოს. საფაროვის ფეხსაცმელების სახელოსნოში—8 აგვისტოს, იარაღოვის ქარხანაში გაფიცვა დაიწყო 2 აგვისტოს, ენფიანჯიანცის ქარხანაში—20 ივლისს, ბოზარჯიანცთან—25 ივლისს, საფაროვის ქარხანაში გაფიცვა თუმცა ადრე დაიწყო, მაგრამ პოლიცმეისტერმა გვაცნობა მხოლოდ 25 ივლისს“.

— პოლიციის დეპარტამენტის შეკითხვაზე (10 11 1900 № 2757) ტფ. საგუბ. ეანდარმთა სამმართველო ჩამოთვლის რა გაზ. „ნოვ. ობოზრ.“ რედაქტორ-გამომცემელ-თანამშრომლებს, სხვათა შორის, სწერს: „ნიკ. ალ. იუნიჩი ზაფხულზე რკინისგზის სახელოსნოებში მომხდარი გაფიცვის დროს ესაუბრებოდა მუშებს, გულდასმით თვალყურს ადევნებდა გაფიცვის მსვლელობას და „კავკაზ“-ში დაბეჭდილი შენიშვნა გუბერნატორთან მომხდარი სხდომისა გაფიცვის შესახებ, სადაც უკუღმა იყო გადმოცემული სხდომის მიზანი, ემყარებოდა იუნიჩის მიერ მოწოდებულ წყაროს; (არქ. № 239 1900 წ.—ტფ. ეანდ. სამ. საქმე).

— გამოძიება ტფილისის ბელგიის უსახელო საზოგადოების ტრამვაიზე „კუჩერების“ გაფიცვის შესახებ დაიწყო 1899 წლის მარტის 29-ს და დამთავრდა 1899 წლის ნოემბრის 9-ს წარმოგედგინა ნოემბრის 10-ს (1899 წ. № 4125) ამ გამოძიების დროს არავინ პასუხისგებაში მიცემული არ ყოფილა, რადგანაც „კუჩერების“ უარი, რომ წასულიყვნენ ეავონებზედ სამუშაოდ, გაგრძელდა სულ ნახევარი ხათი. როგორც კი მივიდა ტრამვაის დირექტორი, ბელგიის ქვეშევრდომი, ბ. რობი და იკითხა, —რომელი კუჩერი ამბობდა უარს სამუშაოდ გასვლაზე, ყველანი სამუშაოზედ დადგნენ. გამოძიების დროს დაკითხულ იქნენ არა მარტო კუჩერები და მოსამსახურენი, არამედ — საპროტოკოლო, ბრძანებათა და სხვა წიგნების გასინჯვით, სადაც აღნიშნულია კუჩერებზე დადებული ჯარიმა, გამოიკვია: ა) იქ არ მოიპოვება არავითარი წესი, რომლითაც განსაზღვრულია კუჩერებისა და ტრამვაის სამართველოს ურთიერთობა, ბ) კუჩერებს არა აქვთ კანონით გათვალისწინებული საანგარიშო წიგნაკები, გ) კუჩერები მუშაობენ დღეში 16-17 საათს, დ) დიდი ჯარიმები, არა თუ ფუ-

ლით, არამედ—სამუშაოდან მოხსნა 1-10 დღემდე და „რეზერვში“ გადარიცხვა, რითაც ბელგიის საზოგადოებას მუდამ ჰყავს კუჩრების რეზერვი უსასყიდლოთ, ე) კუჩრების მიერ იძულებითი შესყიდვა ტრამვაის სამართველოსაგან სამუშაო ტანისამოსისა: შინელების და ხალათების, უფრო ძვირად, ვიდრე ბაზარზე ფასობს და საქონელიც ცუდი ღირებულებისა, ვ) არა კეთილსინდისიერად შეფასება იმ მასალათა და სამუშაოსი, რაც გამოწვეულია ვაგონების მოძრაობის დროს დაზიანებით (ცხენების მოკაზმულობა) და მთელი ღირებულების დაკავება კუჩრების ჯამაგირიდან, გ) არ არსებობს არავითარი ნორმა კუჩრების ჯარიმის შესახებ, თ) ხშირია ისეთი შემთხვევა, როცა კუჩრის 15 დღის ნამუშევარში ეძლევა 16 მ. 50 კ. ან 13 მ. 50 კ. ნაცვლად სხვადასხვა ჯარიმებისა და იძულებითი გაცდნელი დღეების გამოკლებით, რამდენიმე კაპეიკი.

— დასრულდა გამოძიება თედორე აფანასიევის, ივანე ლუზინის, გიორგი ფრანჩესკის და სხ. შესახებ. გამოძიება დაიწყო 1897 წ. 21 ივნისს, დასრულდა 1898 წ. 1 დეკემბერს და გადაეცა ტფილისის სასამართლო პალატის პროკურორს 1898 წ. 5 დეკემბერს № 2627. გამოძიებაში მიცემული იყო: 1) თედორე აფანასიევი, 2) ივანე ლუზინი, 3) გიორგი ფრანჩესკი, 4) ალექსანდრე ბოგორაზი, 5) დინა მეტერსკაია, 6) ალექსეი პეშკოვი¹⁾ 7) მიხეილ კალანდაძე. ამ გამოძიებამ აღმოაჩინა, რომ ტფილისში არსებობს სოციალურ-დემოკრატიული ჯგუფი (რუსულად ასე სწერია: Социально-демократическое кружка), რომელიც პროპაგანდას ეწევა არა მარტო რუს მუშებში, არამედ ადგილობრივ მუშებს შორის, რათა შექმნას მუშათა მჭიდრო კავშირი კაპიტალის წინააღმდეგ საბრძოლველად. ივანე ლუზინის, გიორგი ფრანჩესკის, თედორე აფანასიევის და დინა მეტერსკაიას გაჩხრეკის დროს აღმოჩენილ იქნა რევოლიუციონური გამოცემანი, აგრეთვე ბროშურები და ცალკე სტატიები მუშათა საკითხის შესახებ, კარლ მარქსის და ენგელსის მანიფესტი, სალარო, შერჩეული წიგნების მთელი ბიბლიოთეკა მუშების გასავითარებლათ განსაზღვრული მიმართულებით და მათ მერ რევოლიუციონური იდეების შესათვისებლათ.

— ტფ. პოლიცმეისტერი (12/III 900 № 674) აცნობებს ჟანდარმერიას: რადგანაც მეტეხის ციხის საავადმყოფოს რემონტი იწყება, საჭიროა ორი დიდი საიდუმლო კამერის განთავისუფლება,

1) მაქსიმ გორკი.

სადაც ამ ქამად იმყოფებიან ცხენის რკინის გზის (ტრამვაის) მოსამსახურებში; ნება მომეცით ისინი სხვა კამერაში გადავიყვანო, იქ კი—ავადმოყოფილი.

—მესტამბე ექვთიმე ხელაძე (12,6 900 წ.) სთხოვს ბოქაულს ჩამოაშოროს მას ასოთამწყობი სოლომონ ვადაკკორია. მემუქრება მიმიღე ისევე სამსახურში. (არქ. № 233 1900 წ. ტფ. ჟანდ. სამმართ საქმე).

გლეხთა საკითხი.

—„ამ ქამად შენიშნულია, რომ ტფილისის გუბერნიის მემამულეები ცდილობენ გაადიდონ შემოსავალი თავიანთი მამულებიდან, მაგრამ არა მეურნეობის გაუმჯობესებით, არამედ საიჯარო ფასის აწევით“. (ჟანდარ. მოხსენებიდან) აქ ჩამოთვლილია იმის მაგალითები, თუ როგორ ავიწროებენ მემამულენი გლეხებს და სხვ.¹⁾ (არქ. № 234/1900—ტფ. ჟანდ. სამა. საქმე).

—მოხსენება ჟანდარმთა შეფისადმი (ტფ. საგ. ჟანდ. სამმ. 24/11 1900 № 830): „გადასახადთა მთელი სიმძიმე 1899 წლამდე აწვა მხოლოდ გლეხობას. გლეხობა იხდიდა: 1) საკომლო გადასახადს, 2) საგუბერნიო საეროებო გადასახადს, 3) მოსიარულე (разведчик) კომანდის შესანახს, 4) სასოფლო კანცელარიის შესანახს, 5) სასკოლოს, 6) გლეხობა ასრულებდა ნატურალურ ბეგარას და მემამულეთა აძლევდა მიწით სარგებლობისთვის ნატურით საერთო შემოსავლის მეოთხედს—როგორც მემამულე მოისურვებდა—ხორბალს, პირუტყვს, შინაურ ფრინველს ან ფულად. მემამულეები—თავად-აზნაურობა—იხდიდა მხოლოდ საეროებო გადასახადს— $\frac{1}{2}$ კაპეიკს ყოველ დესიატინა მიწაზე და $2\frac{0}{10}$ სათავად-აზნაურო დაწესებულებათათვის, „გლეხის გადასახადი წლიურად მოხსენების თანახმად შეადგენს 31 მ. 60 კ. და განაწილებულია ასე: „საკომლო და საგუბერნიო-საეროებო გადასახადი 12 მან., მოსიარულე კომანდის 60 კ., სასოფლო კანცელარიის შენახვა 2 მან., სასკოლო—2 მან. და ბეგარის ნატურით მოხდა—15 მან.“

ეს ასე იქნებოდა, თუ საზოგადოების წევრი—გადამხდელი—თავის ალაგას იქნებოდა ე. ი. არ გავიდოდა სოფლიდან, ასეთ შემთხვევაში კი სოფლიდან გასული გლეხის გადასახადს იხდის სოფელში დარჩენილი გლეხობა. ამიტომ გადასახადიც მატულობს და აღ-

¹⁾ თავ ციციანოვის საქმე, რომელმაც გლეხები გადმოასახლა თავის მიწაზე, ხიდისთავის რაიონში, ცნინვალის რაიონიდან.

წევს 40 მანეთამდე. შემდეგ ჩამოთვლილია ყველა ის წინააღმდეგობათა შემთხვევები, რასაც ქართველი თავად-აზნაურობა უწევდა საგადასახადო რეფორმის გატარებას: გავლენიანი თავად-აზნაურების (გენერლები ამილახვარი და ჭავჭავაძე) და სხ. შუამდგომლობანი ხელმწიფის და ბორჯომის მამულების პატრონის დიდი მთავრის მიხედვით ნიკოლოზის-ძის წინაშე და სხ. (არქ. № 239/1900 — ტფ. ჟანდ. სამმ. საქმე).

მეტეხის ციხე.

— „რადგანაც შემჩნეულია, რომ პოლიტიკური ტუსალები მეტეხის ციხიდან ნიშნებით ელაპარაკებიან მახლობელ სახლების აივნებზე ხალხს, საჭიროა პოლიტიკურთა კამერებზე ჩამოეფაროს რკინის მჭიდრო ბადეები“. (შტ. როტ. ციხის მოხსენებიდან)

— შტ. როტმ. ლავროვი უკმაყოფილოა მეტეხის ციხის უფროსის ანუშკინის მოქმედებით (დეკემბ. 1900 წ. № 986)—წესრიგი არ არის ციხეში. მიმოწერიდან ირკვევა, რომ იმ დროს სხვათაშორის პოლიტიკურ საქმეზე ისხდნენ: გიორგი მეფეფერტი, ივანოვი, ლევ. ვოლკოვი (დიდი დამნაშავე).

— მეტეხის ციხის უფროსი აცნობებს ჟანდარმერიას (30/6 900-4031), რომ მეტეხის ციხეში იმყოფებიან: 1) ბარსეგ მელიკ-გრიგორიანცი, 2) მარკოს ანანოვი, 3) ნესტორ ცერცვაძე, 4) ტალიბ ასლანოვი, 5) ელადიმერ როდზევიჩ-ბელევიჩი, 6) ივანე ხეჯუმოვი, 7) აბრამ შარიგიანცი, 8) მელქო აპიანცი, 9) ისკანდერ მუხტაროვი, 10) ალექსანდრე შატიროვი. ესენი ითვლებიან ჟანდარმერიის განკარგულებაში. (არქ. № 233/1900 — ჟანდ. სამმ. საქმე).

მოძრაობა სომეხთა შორის.

— მთავარ-მართებლისადმი წარდგენილ მოხსენებაში (4/1—1900 № 8) ჟანდარმერია სწერს, რომ 1898 წ. 4 თებერვალს წარდგენილი მოხსენებაში აღნიშნული იყო განჯის და ტფილისის გუბერნიის მცხოვრებთა პოლიტიკური მისწრაფებანი. ამ მხრით ამ გუბერნიაში მცხოვრებ ერებისაგან განირჩევიან და ყურადღების ღირსია სომეხობა. სომეხობა დაყოფილია ჯგუფებათ, პარტიებათ (დაშნაკელები ჰინჩაკისტები და სხ.), პროგრამა სხვადასხვა აქვთ, მაგრამ მიზანი ერთი — დამოუკიდებელი სომხეთის შექმნა. (არქ. № 233/1900 — ტფ. ჟანდ. სამმ. საქმე).

— დეპეშა ახალციხიდან ჟანდარმთა სამმართველოს, რომ სომხის მღვდ. აზნაურიანცმა რუსულად არ დააფიკა ახალი სასაღდათოები, რადგანაც ჩემი უფროსების განკარგულება ამის შესახებ არა მაქვსო. (არქ. № 234/1900—ტფ. ჟანდ. სამმ. საქმე).

სასულიერო სემინარიის გარშემო.

— შტ. როტ. ლავროვი მოახსენებს (18/XII—900 № 384), რომ 8—11 დეკემბრამდე თვალყურის დევნამ ვერაფერი გამოარკვია იმის შესახებ—ახდენენ თუ არა კრებებს სემინარიის გარეშე ტფ. სასულიერო სემინ. მოწაფეები.

— ჟანდარმთა სამმართველოს უფროსი პოლ. დებილი სწერს შტ. როტ. ლავროვს (19/XII 900 № 5538) თანახმად ტფ. სასულიერო სემინარიის მთავრობის თხოვნისა მივიდეს 4 საათზე, დღესვე, ხსენებული სემინარიის ინსპექტორთან და მისი ჩვენებით მოიყვანოს ჩემდამი რწმუნებულ სამმართველოში ქალაქიდან გასამგზავრებლათ იერომონახი ანატოლი და მისი მორჩილი.

— ქუთაისის ჟანდარმერია (დეკემბ. 1900 № 2017) აცნობებს ტფილისისას შიფრიანი დეპეშის საპასუხოდ ქუთაისის სემინარიაში მოსალოდნელი არეულობის გამო, რომ არქიმანდრიტ ვენიამინის რექტორად დანიშვნის შემდეგ, რომელიც კარგად ეპყრობა როგორც მასწავლებლებს, ისე მოწაფეთ, მოსალოდნელი არ არის არეულობა, თუმცა ლეონიდეს დანიშვნამ იმერეთის ეპისკოპოსად მეტად გაათამამა სემინარიელები. ტფილისის სემინარიაში მომხდარი არეულობა და აგრეთვე სემინარიელების მიერ გამართული კრება ბოტანიკურ ბაღში, ვფიქრობ, თანაგრძნობას გამოიწვევს ქუთაისის სემინარიელებშიცო. (არქ. № 234/1900 წ.—ჟანდ. სამმ. საქმე).

მოძრაობა მუსულმანთა შორის.

— თერგის ოლქში შინაგან საქმეთა სამინ. მიღებული ცნობებით ხმებია გავრცელებული: „თუ ჩინელებმა აჯობეს ევროპის შეერთებულ ჯარებს, მოსალოდნელია კავკასიის ადგილობრივ მცხოვრებთა აჯანყება რუსეთის წინააღმდეგ, რისთვისაც შემოტანილი იქნება ოსმალეთიდან გაუმჯობესებული იარაღი. ამ ხმების გამავრცელებელი არიან მოღვბი. (არქ. № 232/1900—ტფ. ჟანდ. სამმ. საქმე).

— ა/კ რკ. გზის ჟან. საპოლ. სამმართველო აცნობებს ტფილისის საგუბ. ჟანდარმთა სამმ. (7/6 900 № 222), რომ სად. ბათუმ-

ში დაპატიმრებულ იქნა 49 კაცი ლეკი და თათარი, განჯის გუბერნიის ყაზახის მაზრიდან, რომლებიც ეპირებოდნენ ჩუმაღ ოსმალეთში გადასვლას. (18/6—900 № 232). იგივე ჟანდარმერია იტყობინება: სად. ჩაქვში ორი პარტია თათრების დაპატიმრების შესახებ, რომლებიც (15 და 30 კაცი) გადასვლას აპირებდნენ ოსმალეთში. ჟანდარმერიის მიერ შეკრებილი ცნობებით ოსმალეთში გადასახლებას აპირებს განჯის გუბერნიიდან 80 ათასამდე სული. ჟანდარმერიის აზრით ეს საქმე მოწყობილია სომეხი აგიტატორების მიერ, რათა თათრების მიერ მიტოვებული მიწები მათ ჩაიგდონ ხელში. ტფ. ჟანდარმერია პოლიციის დეპარტამენტს (6/5 900 № 3197) აცნობებს, რომ ოსმალეთში გადასახლებას თათრებს ურჩევენ მოლები (ჩამოთვლილია გვარები) უკვე გადასახლდა ყაზახის მაზრიდან 700 კომლი. ზოგიერთ სოფლებში დარჩა 5—6 კომლი (კარაჩაი, ჩაიკენდი, გელკონდი). გადასახლების მსურველი განჯის და ყაზახის მაზრებიდან 120.000 სულს აღწევს. (არქ. № 233/1900—ჟანდარ. სამმ. საქმე).

ერთი პატარა საიდუმლო სტამბის ისტორია.

1900 თუ 1901 წელს, იქ, სადაც დღეს ფუნიკულორის ძირის სადგურია და ბალი გაშენებული, იყო მთაწმინდის რაიონის წყლის აუზი.

ამ აუზში ღამით გროვდებოდა წყალი მთელი რაიონის მილებიდან, რაც მთელ ზღვას მოგაგონებდათ.

ამ აუზის გამგეთ იმ დროს იყო ამხ. ნოე თოთიბაძე (გარდაცვლილი), რომლის დახმარებით აქ მოწყობილი იყო პატარა საიდუმლო სტამბა.

სტამბა გამართული იყო აუზის ქვეშ ერთ პატარა გამოთხრილ გვირაბში, სადაც მოთავსდებოდა მხოლოდ ერთი კაცი, ისიც დამჯდარი და პატარა კასა-ჩემოდანი, ხის საგორავი დაზვით (КАТОК), რომელზედაც იბეჭდებოდა ფურცლები.

ეს სტამბა მოწყობილი იყო ამხ. ვანო ბოლქვაძის მეთაურობით და ვალერიან ბილანიშვილის თანამშრომლობით, რომელიც აწყობდა ახლად გაკეთებულ საგორავ დაზვას. ხან-გამოშვებით ვანო მეც მიმიპატიებდა ხოლმე სამუშაოდ. ეს ის დრო იყო, როცა სტამბებში მომუშავეთა შორის რევოლუციონურ მოძრაობის თანამგრძნობთა რიცხვი თითებზე ჩამოსათვლელი იყო და საშუალება არ გვქონდა ადგილობრივ დაგვებეჭდა ფურცლები, რაც შემდეგში ხშირი მოვლენა გახდა.

ერთ ღამეს ამ სტამბას ახირებული საქმე დაემართა: როცა ღამით წყალმა იწყო დენა მილებიდან უკან, წყალი იმდენად დიდი იყო, რომ აუზმა ველარ დაიტია და ნაპირებს გადმოვიდა. ამ დროს ჩვენი ამხანაგები—ვანო და ვალერა აუზის ქვეშ იყვნენ მუშაობაში გართულნი და სტამბასთან ერთად კინალამ დაილუპნენ.

ამ სტამბამ იარსება ერთი წელი.

მანასე გოგუშე.

შეცდომის გასწორება.

„რევ. მატ.“ № 2 (17) 1927 წ. გვ. 71 სწერია: „რაში იყო მენშევიკების დანაშაული? საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებაში და ოქტომბრის განმარტოებაში, მის წინააღმდეგ დარაზმვაში“. უნდაი ყოს: „დამოუკიდებლობის გამოცხადებაში **თუ** ოქტომბრის განმარტოებაში და სხვ“.

ამხ. თენგიზ ქლენტის წიგნში—„1905 წ. გურიაში“—მე-55 გვერდზე მაგალითად მოყვანილია მილიერანის და გედის მონაწილეობა ბურჟუაზიულ მთავრობაში... უნდა იყოს: **მხოლოდ** მილიერანის მონაწილეობა... იმავე წიგნის მე-109 გვერდ. სწერია: „დეპუტატებმა უნდა წაუყენონ ულტიმატუმი. უნდა იყოს: **დეპუტატებს** უნდა წაუყენოს“. აქ ლაპარაკია ცეკას ულტიმატუმზე დეპუტატებისადმი.

ამხ. თ. ქლენტისვე წიგნში—„რევოლ. მოძრაობა შორაპნის მაზრაში“—მე-27 გვერდზე სწერია: „მაზრა **სოფლად** გადაიქცა“ უნდა იყოს: „მაზრა **სასოფლოდ** გადაიქცა“.

1. რედაქციისაგან	I
2. თენგიზ ჟღენტი—წითელი რაზმი, წითელი გვარდია და წითელი ჯარი.	1
3. შამშუ ლეჟავა—რევოლუციონური ბრძოლა და პარტიული მუშაობა	17
4. მელიტონ ფილია—წარსულიდან	94
5. ჩენი პარტიის პირველი ყრილობის 30 წ. თავისთვის	117
6. სამსონ მამულია—მოგონება კომუნისტური პარტიის მუშაობიდან სენაკის მაზრაში 1919—20 წ.	128
7. თენგიზ ჟღენტი—ერთი წელი უკრაინაში	141
8. ვ. გეგეშიძე—ტფილისის ბოლშევიკური ორგანიზაციის მუშაობა (1919—20 წ.).	159
9. ვიქ. ნანეიშვილი—ტფილისის ორგანიზაცია რეაქციის ხანაში (1907—10 წ.).	165
10. გ. მგალობლიშვილი—ბოლშევიკური ორგანიზაციების მუშაობა გურიაში 1917—1921 წ.	180
11. დ. რუხაძე—პარტიული მუშაობა მენშევიკების ბატონობის დროს	188
12. ნეკროლოგი (ამხ. ეპიფანე ენუქიძე)	195
13. ვ. გეგეშიძე—პირველი კომუჯრედი ტფ. სახელმწ. უნივერს.	196
14. ი. კაკაბაძე—არალეგალური ლიტერატურის შემოტანა საზღვარგარეთიდან ჩვენში	204
15. დ. მ. როსტომაშვილი—ჩემი მოგონებიდან	215
16. მ. ჩოდრიშვილი—სახალხო უნივერსიტეტების დაარსება ტფილისში თვითმპყრობელობის დროს	219
17. ძველ ბოლშევიკთა საზოგადოების დაარსება საქართველოში	224
18. მ. კარაპეტინი—1905 წელი ახალციხის მაზრაში	231
19. მანახე გოგვაძე—მოსკოვის საკატორლო ციხე (ბუტირკა)	243
20. პარტიული არქივი	248
21. მასალები და დოკუმენტები	293
22. მ. გოგვაძე—ერთი პატარა საიდუმლო სტამბის ისტორია	308
23. შეცდომის გასწორება	309

სურათები: 1) შამშუ ლეჟავა, 2) მელიტონ ფილია, 3) სამსონ მამულია, 4) გენ. დენიკინი და მის მიერ ჩამოხრჩობილ ამხანაგთა ერთი ჯგუფი უკრაინაში, 5) ვიქტორ ნანეიშვილი, 6) ჯგუფი—ეპიფანე კვანტალიანი, ვალერიან ვაშაკიძე, პარმენ საბაშვილი, ისმაილ (სამსონ) იობიძე, 7) ეპიფანე ენუქიძე.

პირველად გამოვიდა სცენაზე, — როგორც მსხვილი ისტორიული ჭალა, თანამედროვე მუშათა კლასი. მისი ძაღვების შემწეობით ბურჟუაზიამ შესძლო აღგავტევი დაძველებული ბურჟუაზიულ-მონარქიული წესები. მაგრამ ბურჟუაზიამ ჩქარა დაიანახა ახალ მოკავშირეში თავისი უბოროტესი მტერი და უღალატა თავის თავს, მუშათა კლასს და აგრეთვე თავისუფლების საქმესაც რეაქციის სასარგებლოდ. მაგრამ უკვე გვიან იყო: მუშათა კლასი, დროებით დამშვიდებული, 10—15 წ. შემდეგ ხელახლა გამოჩნდა ისტორიულ სცენაზე გაორკეცებული ძალებით, გაზრდილი თვით-შეგნებით, როგორც სრულიად მომწიფებული მებრძოლი თავისი საბოლოო განთავისუფლებისთვის.